III
Ж-14850
1935-1-12

(NN° 11)

K" 14.850

1935 - N° 1 - 6, 7/8, 9 - 12

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

СУСПІЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ
М І С Я Ч Н И К

ВОСЬМИЙ РІЧНИК
1 9 3 5

ЛЬВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ Ж. 1530 П

Л Ь В І В 1 9 3 5

„Кооперативна Республика" виходила місячно під редакцією д-ра Карла Коберського. — Накладом Ревізійного Союза Українських Кооператив у Львові, вул. Міцкевича ч. 12/II п. Тел. 240-96.— З друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка. Львів, Чарнецького ч. 26/I. Тел. 253-57.

„La Republique Coopérative". Redakteur en chef dr. K. Koberskyi. Edition de L'Union de revision des coopératives ukrainiennes à Lwow (Léopol).

З М І С Т:

Стор.

Бобяк, Гр.: Історія одної міської кооперативи 140
Бочковський, О. І.: М. Грушевський — як соціольог 313
Витанович, І.: Михайло Грушевський 7
Мацієвич, К.: Один з етапів аґрарної революції в Україні . . . 103, 168
Мицюк, О.: Михайло Драгоманів 200
Студинський, Ю.: Ш. Жід як солідарист : 281

НА ОКРАЮ ДНІВ.

Актуальні замітки 2, 33, 65, 97, 161, 193, 241, 273, 305, 337

НАРОДНЄ ГОСПОДАРСТВО.

Деякі дані про судовий повіт Рава Руська, як примір для інших повітів . 212
Коберський, К.: Передумови справжнього віддовження 107
Мицюк, О.: Совітське господарство в половині 1935 р. 345
Ольховий, І.: Питання нашого кооперативного кредиту. (Банковий кредит) . 40
„ Причини відпливу вкладів в кредитових кооперативах . . 70
Уділ рільництва в суспільнім доході в ринкових оборотах в Польщі в 1929 р. 22
Шепарович, Ю.: Кошти торговельного посередництва і оплат в обміні рільними продуктами 350

СУСПІЛЬНІ ПРОБЛЄМИ.

Кононенко, Х.: Економічна незалежність жінки 14

ТЕОРІЯ КООПЕРАЦІЇ.

Степанів, Ол.: Рочдельські принціпи 247

КООПЕРАТИВНА ОСВІТА І ВИХОВАННЯ.

Коберський, К.: До дискусії на тему нашої кооперативної школи . . 262
„ Як повинна виглядати наша кооперативна школа . . . 228

КООПЕРАТИВНА ОРҐАНІЗАЦІЯ І ПРАКТИКА.

Гаврилів, І.: Як піднести нашу міську споживчу кооперацію 131
Галайчук, Б.: За поширення діяльности нашої кредитової кооперації. (Бічучі рахунки) 291, 355
Галяревич, Ю.: »Народна Торговля«, як осередок споживчої кооперації 173, 202
Ольховий, І.: Вкладкова політика 149
Панченко, П.: Виховання чи деморалізація 155, 181
Стернюк, І.: Чи правильно обчислюємо запас товарів по ціні закупу . . 357
Третяк, М.: Чи правильно обчислюємо запас товарів по ціні закупна (нетто) 322

ЖІНКА Й КООПЕРАЦІЯ.

Вербицька, Е.: Міжнародня жіноча кооперативна ґільда 219

З ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКОЇ КООПЕРАЦІЇ.

Жук, А.: Вклади в кредитових кооперативах в Польщі в 1930—34 рр. . 115
„ Національний склад і поділ на типи кооператив на території, заселеній Українцями в Польщі 325

Стор.

Конференція міської споживчої кооперації 158
Місто — наше найслабше місце 129
С., Г.: Серіозна справа 121
Салевич, Г.: Боротьба з боргами в практиці 159
Хроніка 25, 122, 332, 369

СТОРІНКА ЧИТАЧА.

Г., О.: До питання віддовження 218
Скульський, В.: Три лиха 49

З КООПЕРАТИВНОГО СВІТУ.

Бородаєвський, С.: Збіжевий монополь в Ч. С. Р. і кооперація . . . 125
Данія — країна суспільної демократії 359
Ж., Ю.: Кооперація споживачів в Австрії 87
Жук, Ю.: Сільсько-господарська кооперація в Австрії 257
Кооперативний рух в добі кризи 81
М. К. О.: Чи є можливий вільний розвиток кооперації у фашистівській Італії та націонал-соціялістичній Німеччині 51
Підготовча акція проти української кооперації в Румунії 125
Степанів, О.: Безпосередня співпраця рільничої кооперації зі споживчою на Мадярщині 330
Тотоміанц, В.: Кооперація в Греції 123
„ Кооперація в Індії 253

Хроніка 27. 54, 92, 240, 265, 296, 332, 336

ГОСПОДАРСЬКА ХРОНІКА 29, 57, 93, 128, 265, 299, 333, 372

З ПРЕСИ І ЖИТТЯ.

Кооператива чи приватне підприємство 180, 233
Левицький, В.: З приводу одної фікційної проблєми . . . 240, 267, 301
Міллєр, Г.: Боротьба за справедливість у господарському житті . . 226
Небувалий в кооперації скандал 186
Дрібні замітки 31, 59, 96, 237

СЕРЕД КНИГ 238, 300, 374

Всячина 304

Некрольог 272

Портрет М Грушевського 1

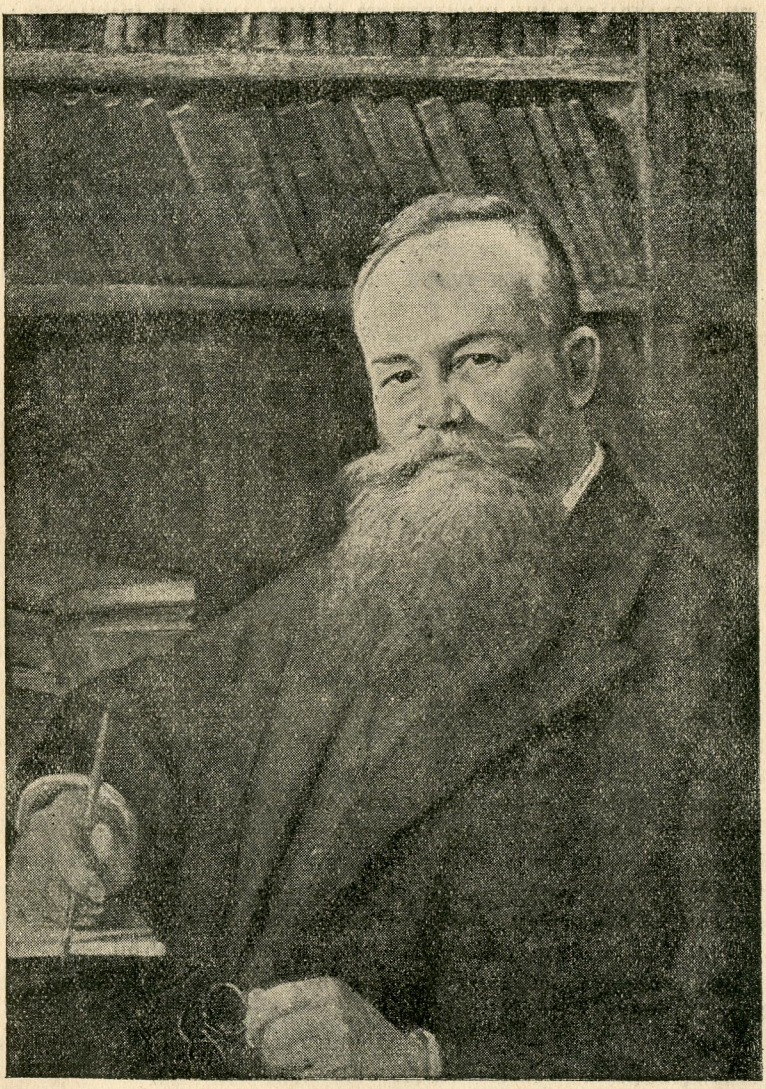
КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК—ЛЬВІВ

CO-OPERATIVE REPUBLIC

Ukrainian Monthly Review Lwiw Poland

Ч. 1.
СІЧЕНЬ
1935.
РІЧНИК VIII.

МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ
(* 1866 — † 1934)

НА ОКРАЮ ДНІВ.

З НОВИМ РОКОМ

Восьмий рік свойого існування зустрічає наш журнал у непривітний час. Захмарені кооперативні й взагалі суспільні, політичні та господарські горизонти скрізь, де не поглянеш. Господарська тіснота розшукує самі основи життя. До того долучуються політичні комплікації й загрози. Навіть суто економічні справи трактуються під політичним кутом. Тоді, як політичні сили, для таких-же цілей, беруться реґляментувати навіть внутрішні справи добровільних громадських асоціяцій, годі не бути стурбованим за дальшу долю й кооперативного руху.

Та ми віримо глибоко й непохитно, що й з цих лихоліть суспільне й господарське спільництво вийде на чисту воду. Віримо, що й »на нашій вулиці буде свято«, та що нинішні тяжкі дні кооперація буде згадувати тільки як епізод. Що більше — ми є певні, що, як скрізь, так і тут не буде лиха без добра. Що ті опресії, які приходиться тепер переживати, застазлять кооператорів до більш інтенсивної праці, до остаточного вишліфування чистої, як хрусталь, кооперативної ідеольоґії та правильних метод практичної роботи. В це ми в і р и м о.

Віри в нашу кінцеву перемогу треба нам якнайбільше, бо вона тільки одна може нас піддержати на дусі в цей важкий час. Такої віри якнайбільше бажаємо й нашим Читачам з приходом Р. Б. 1935.

ВІДІЙШОВ ВІД НАС ВОЖД НАРОДУ.

Помер Михайло Грушевський, той, що написав нам, як нації метрику (»Історію України-Руси«), той, що давав народові духовий провід сам в тім часі, як занеміг тілом і духом Франко Іван, той, що його навіть чужі визнавали за вожда, ба, за »винахідника« України. Помер історик, соціольоґ, літерат та історик літератури, редактор, орґанізатор науки, перший президент Укр. Нар. Республики й талановитий публіцист. Померла людина фантастичної працьовитости і духової плідности.

Відійшов на вічний спокій той, чиє серце найгорячіше з нас усіх било для волі й освіти свого народу, відійшов у найтраґічніший момент нової української історії. Та смертю своєю н а в и г н а н н і, в московській землі, вказав нам ясний шлях: не ломитися, радше вмерти фізично, як духово, радше дати себе замучити, як спідлитися й возвеличити нищителів свободи.

Т а к о ю смертю Він гармонійно припечатав велике діло свойого життя.

Михайло Грушевський, заслaнець і мученик, увійде в ґалєрію найкращих постатей Людства, героїв життя і смерти для великої ідеї Волі й Рівности народів та окремих людей і кляс.

Тому Його постать така дорога, особливо нам, суспільникам і кооператорам.

ТИМ, ЩО ВІДХОДЯТЬ ВІД РСУК.

З новим роком 1935 Ровізійний Союз Укр. Кооп-в рішенням влади тратить право ревізії на Волині, Поліссі, Холмщині, зах. Лемківщині та кільканадцятьох кооператив (кредитових працівничих) з Галичини. Кооперативи, що були там створені з ініціятиви й під опікою РСУК, відходять ревізійно від нього. РСУК робить заходи, щоби міг мати повищі кооперативи в членах для позаревізійної опіки, та рішення в цій справі ще нема.

Відходить від РСУК 424 позагалицьких кооператив, що досі користали з його опіки, допомоги й услуг, та поверх 200 новозаснованих, які очікували приняття до РСУК. Чимало з них було створено безпосередніми заходами РСУК. Відходять недобровільно й тому цей відхід не ломить морально ані їх, ані РСУК. Мимо всього натиску, що йшов на них від ряду літ з ріжних сторін, мимо перспектив матеріяльних вигід, вони аж до останнього моменту зберегли товариську вірність своїй централі — хоч для многих з них це значило: бути — чи не бути. Цей факт кидає ярке світло на великий моральний капітал, захований у тих парусот людських згуртуваннях.

Цей капітал не пропаде — бо такі річи, як усі ідеї, не вмирають. Він остане в серцях як дорогий спомин і буде джерелом нової моральної сили, яка дасть тим спілкам змогу продовжати своє діло, діло вільного гуртування, серед усяких умовин та відносин.

З боку РСУК належиться відходячим кооперативам признання за їх мужню дотеперішню вірність.

НЕБЕЗПЕКА ВЕРТАЄ.

Від літа 1934 року заведено в нашому »Госп. Кооп. Часописі« корисну новість: Майже кожне число Г. К. Ч. приносить витяг зі звітів ревізорів РСУК про стан господарсько-споживчих кооператив по окремих районах. Радимо усім приятелям кооперації пильно читати ті огляди, бо вони отвирають очі на те, що діється поза нашим найближчим оточенням. Радимо тим більше, що огляди ці подають для порівнання стан з попереднього року й є таким чином наче »конюнктурним бюлетеном« кооперативного руху. »Конюнктурними показчиками« нашої дійсности є: стан товарових боргів, приріст чи упадок членства, число жінок між членами, рух оборотів кооператив, господарський вислід діяльности, стан товарових і касових недоборів.

Звертає на себе увагу непотішаюча обставина, що мимо протиборгової акції більшість (на жаль, більшість) наших кооператив продає далі на кредит і то навіть по відібранні від крамарів книг довжників. Виїмками, мимо всіх зусиль, є кооперативи, що виключили боргування з своєї практики! Ті виїмкові кооперативи ревізори називають по імени. Порівнання розборгованих сум зперед року й тепер у численних випадках не тільки, що не показує зменшення кредитів, але, навпаки, ще їх збільшення! Невесело представляється

в наслідок того також рахунок господарських вислідів кооператив.

З нетерпінням будемо вижидати остаточного сумаричного підрахунку за 1934 рік. В кожному разі вигляди вже тепер невеселі й треба завчасу шукати джерела лиха. Може замало було рішучости в поборюванні товарового кредиту не тільки по кооперативах, але й по союзах? Може деморалізуюче ділав дозвіл кредитування т. зв. місячникам, які, як відомо, переважно позалягали по кооперативах з поважними зобовязаннями й їх не платять? Може вину поносять самі члени Управ і Надз. Рад, беручи самі в кредит і тим даючи кепський приклад загалові? Може маємо діло з масовим пасивним опором, може навіть серед свідомих кооператорів? Може мститься на справі те, що міським кооперативам далі дозволено кредитувати? (Що міські споживчі кооперативи скочуються вниз головно через систему кредитування т. зв. місячникам, про це в нас особисто не було ніколи сумніву й на цю тему в нашому журналі вже писалося. На жаль, наша стаття не викликала ніякого зацікавлення і все остало по старому. Кредитування по містах йде собі далі, як за добрих часів, і розїдає цілу кооперативну будову)*).

Друга болячка — це товарові й касові недобори (манка). І тут не ма поправи, а може є навіть погіршення. Може старі методи боротьби з тим лихом не вистарчають і треба шукати нових? Манко стало з правила найвигіднішою формою добути собі з кооперативи (безпроцентовий) кредит, якого сплата ще до того дуже непевна. Тим новим засобом, якого нам прийдеться ухопитись, буде мабуть перехід на готівкову кавцію. Дотепер ця думка в нас приймалася рідко й нелегко, а виною тут — не тільки незасібність крамарів і скарбників, а ще й наша мягкотілість та добродушність у трактуванні громадських справ.

Але може хоч в обличчі загроження всього кооперативного надбання схаменемося і здобудемося раз на мужні діла, гідні відповідальних людей, як у справі боргів, так теж у справі манк.

Бо щоб могло йти далі так, як іде тепер, про це не може бути мови — хіба що хочемо свідомо йти до катастрофи.

Треба бути вдячним редакції ГКЧ, що своїми звітами з місць дає можність свідомим кооператорам завчасу помічати небезпеку, та думати про засоби оборони. Бо найгірше для справи — це самозаколихування фразами, що все, мовляв, у нас гаразд, — та що »ми все таки ще пливем«, хоч на ділі корабель дістає щораз нові діри.

З такою поведінкою треба вже дійсно покінчити.

Очевидно, що не може бути місця для якогось перебільшування негативних явищ. Від наших кооп. орґанізаторів та інструкторів вимагаємо правди про стан на місцях: правди не лише про лихе, а й про добре. Видвигання позитивних явищ, в даному

*) Чимало моглаб допомогти ділу рішуча й беззастережна заборона споживчого кредиту в статуті наших кооператив.

разі прикладів героїчних та успішних змагань з боргуванням та іншими недугами (а такі приклади є) — дасть нам сильну зброю в нашій акції. Бо живі приклади промовляють голосніше, як слова й накази.

Піддаємо думку: чи не було би добре, щоби звіти кооперативних люстраторів містили крім дотеперішніх показників стану ще й дані про хід самої боротьби з кредитами, манками й т. п. Зокрема дуже посунулоб справу вперед, якби ревізор мусів у своїм звідомленні подати: кілько (за його почином чи без того) усунено з місця крамарів за боргування і товарові недобори, кілько відставлено від урядування касієрів і справників за касові недостачі, членів управ і надзірних рад за протистатутарне задовження в кооперативі, голов контрольних комісій за занедбання контролі й подібне.

ГІРКІ СЛОВА СЕКРЕТАРЯ МІЖНАР. КООП. СОЮЗУ.

Секретар МКС п. Г. Мей вважав своїм обовязком сказати кілька слів гіркої правди з приводу лондонського кооперативного конґресу. Як відомо, конґрес, з почину британської делеґації, відложив на дальші три роки розгляд т. зв. рочдельських засад, іншими словами — основ кооперативної ідеольоґії. П. Мей добачує в тім доказ морального обезсилення руху, і то саме в часі, коли з усіх сторін насовуються на кооперацію загрози поневолення та обмеження її свободи. П. Мей вважає, що відложення рочдельських принціпів ослаблює позицію кооператорів у боротьбі за свободу й демократію, без яких кооперація не може розвиватися. В інтервію, що його дав п. Мей редакції центрального орґану анґлійського кооп. союзу „Co-operative News“ — він висловлюється, м. і., таким способом:

»Що торкається життєвих питань міжнароднього коопер. руху, то не можна сказати, що лондонський конґрес був кроком вперед. Жалюгідна була його нездібність здеклярувати ся ясно за свободу й демократію при теперішній світовій ситуації. Свобода й демократія це життєві соки кооперативного руху в рівній мірі, як є вони підставою культури й цивілізації. Конґрес пропустив добру нагоду (висловитися в цій справі), не проявив належної чуйности. Положення хвилі вимагає мужнього діла й можна було очікувати, що любов до свободи, що нею ще втішаються Французи, Швайцарці й Анґлійці, зціпить їх у сильний провідничий фронт, з метою оборони свободи взагалі, та що кругом них згрупується гурт других, не так центрально положених країн. Останні часи показали, що такого фронту не вміють створити політичні орґанізації, але господарська міць кооперації мала би кращі вигляди на успіх у цій справі«.

»Я хотів би знати, чи політичні орґанізатори відсунення рочдельських принціпів*), покликуючись на (зле поняту) нев-

*) Як відомо, головним обєктом критики рочдельських принціпів була точка про »політичну невтральність« кооп. руху. — **Ред. К. Р.**

тральність руху, були свідомі того, що через це вони нанесли серіозну шкоду засаді самої демократії (яка міститься теж у рочдельських принціпах). Це має значіння тим більше, що загрожене положення наших свобід вимагало якраз протилежної тактики.

»Не буде сказано за багато, що в останніх десяти роках духовий провід кооперації черпав свою моральну силу саме з рочдельських принціпів та що чимало найкращих ісповідників кооперативних засад находиться між тими країнами, що є найбільше віддалені від Рочделя«.

Вкінці автор турбується за долю самого МКС:

»Життєвих проблєм майбутньої орієнтації союзу, що вирінули в тому конфлікті, який грозить союзові роздавленням поміж двома каміннями: фашизму й комунізму — не полагоджено, а їх відсунено«.

Заява секретаря МКС незвичайно цікава як своєю формою, так і змістом. Формою вона відбігає від дотеперішньої манєри чинників МКС — говорити загальниками, що вправді нікого не зачіпають, але й... нічого не говорять. (Такі між іншими є й останні програмові тези МКС). П. Мей заговорив з жовчю, бо вже мабуть перебірається мірка дипльоматії, яка не лагодить справи, тільки осмілює противника. П. Мей — як людина, що з титулу свойого уряду дрожить за долю кооперації не лише в Анґлії, Франції, Швайцарії чи Швеції, а й у Німеччині, Польщі, Австрії і т. д. — робить заміт передусім кооператорам тих країн, де ще не загнуздано кооперації, і робить правильно. Вони в першій мірі обовязані станути на чолі справжньої оборонної кампанії за свободу й демократію, на чолі протиетатистичного фронту — (коли кооператори з безпосередньо загрожених держав не дуже активізувалися у цій справі). Тут не дописала не тільки міжнародня кооперативна солідарність, але й їх власний інстинкт самозахорони. Бо тільки короткозорий може себе потішати надією, що »до мене воно таки не дійде«, тож буду мовчати, хоч воно вже є в Італії, СРСР, Німеччині і т. д. Де нема належної протиаґітації, там скрізь є ґрунт для аґітації за диктатурою й абсолютизмом, а в слід за тим є можливість поневолення кооперативного руху.

З другого наведеного вище уступу заяви п. Мея видно ще одно: були якісь »політичні орґанізатори« відкладення точки рочдельських засад. Чи ж би справді серед анґлійських кооператорів були вже чинники, що навіть свідомо хотілиб саботувати акцію за оборону демократичних свобід? Не знаємо, що про це думати й не припускаємо такого. Одна тут думка насовується. На МК. Союзі мститься один його давний гріх проти природи: це толєрування в себе в членах т. зв. совітської кооперації — орґанізації виразно політичної, наставленої крайнє ворожо до всяких демократичних засад і до свободи, а тим самим ворожої рочдельській ідеольоґії. Знаємо, що совітські делеґати на конґресі висловлювали проти тез комісії для рочдель. засад. Насовується думка: чи в даному випадку той, дійсно несподіваний, крок ан-

ґлійської делеґації не був наслідком якоїсь позакулісової інтервенції большевицьких »кооперативних« чинників? Чи не загрозили вони може покиненням МКС на випадок ухвалення тез про рочдельські засади?

Думаємо, що ця справа виясниться колись. На всякий же випадок треба вже нині в цілому кооперативному світі освідомити собі одну річ: так само, як нема в МКС місця для фашистівських чи гітлєрівських кооператорів-назначенців, так само не може тут бути місця для номінатів большевицької влади. Цей протиприродній маріяж не дасть ніколи змоги МКС викристалізувати ясно свою тактику, а без того союз мусить лявірувати, виминаючи навіть найбільш пекучі питання і через те завмирати.

МКС мусить залишитися чистим ідеольоґічно — хочби мав бути й у двоє-троє меншим чисельно. Тоді він не вмре духово й при першім подуві свобідного духа воскресне в повні сили й величі. В противному ж разі його чекає ідейна самоліквідація. А це було би великим ударом для кооперативного руху в цілому світі.

Михайло Ґрушевський

Історик, соціольоґ, суспільний діяч.

Молодий 19-літній юнак надрукував 1885 р. в »Ділі« перше своє оповідання (»Бех-аль-Джугур« — в чч. 66—8). Оповідав у ньому про окупацію Судану Англійцями. Скористав з еґзотичної теми, щоб висказати в ній свої молодечі почування, любов до свойого, поневоленого народу, вщіплену йому батьком у заранні молодих літ. Був тоді в останній клясі ґімназії, далеко від України, на Кавказі, де батько учителював. За рік опинився в Київі на університеті. Став шукати життєвих доріг і думати про працю для рідного народу.

Недавно нагадував собі старий уже »вождь свого часу« отті хвилі (в передмові до видання своїх перших белєтрестичних творів): »Колиб я жив сто літ раніш, я пішов би був в манастир, на твердий послух, і викликав би подив нічними стояннями і безнастанними молитвами. Тепер я наложив на себе не менш аскетичну дисципліну — але проходив її на філологічному факультеті київського університету«...

Програма університетських студій була нудна, багато в ній було непотрібного, позбавленого реального інтересу. Університетський статут так був уложений, щоб убити в студентах усякий інтерес до громадських справ. Замісць живих наук, подавано студентам цілий ряд сухих і мертвих; а якщо й деякі з них потрібні були для наукових основ, то все таки важко було прихилити до них розмріяних молодих студентів. Та молодий Грушевський пильно занявся ними, не дбаючи, що це може викликати

насміх у товаришів чи й підозріння в карієризмі. »Я вважав се для себе моральною школою« — каже, нагадуючи ці хвилі.

»Я в душі був революціонером, рішився йти пробоєм проти усіх заборон і обмежень українського слова й життя, знав, що працюватиму не в россійських університетських рямцях, а за кордоном, ніяких россійських відзнак і лаврів не потребую, але свідомо нагинав себе до всякої всячини — тимбільше, коли вона була для мене прикра, противна. Вона вимагала самовідречення — се те, що було мені потребне!«...

Незвичайний культ праці, надія на власні сили й глибока віра в ґенія українського народу — оце головні ідеї, що присвічували йому від ранніх літ до мученицького кінця.

Розвинулась любов його до них буйно в університетських роках. Скоро найшов він у Київі й на університеті теж дещо живого й рідного. Приляг передовсім до дорогого вчителя, проф. Вол. Антоновича, найбільшого тоді українського вченого історика й найвидатнішго представника українського руху. Великий вплив на його наукові зацікавлення мали теж і інші свої й чужі, як рос. історіограф Іконніков, проф. Голубовський, І. Лучицький, дослідник суспільно-економічної історії світової слави, тоді учасник і прихильник українського наукового руху, проф. всевітньої історії літератури, земляк Н. П. Дашкевич, історик західно-руського права М. Ф. Владимирський-Буданов, український історик старшої ґенерації О. М. Лазаревський і ін., що гуртувалися й піддержували український науковий рух у »Київській Старині«, в Київській Комісії для розбору древніх актів, Т-ві Нестора-літописця; в Харкові працювали тоді вже великі українські вчені Сумцов і Потебня, на еміґрації — Драгоманів.

Український науковий рух міцнів мимо заборони; наперекір їй визбирувано старовинні памятки української культури й історії, публіковано на російській мові, щоб доказати право на незалежність української нації й її багатство культурної минувшини. Головний тоді речник оттих змагань проф. Антонович розпочав досліди української культури й історії у формі обласних монографій, до яких заохочував своїх учнів. Бажав помогти їм пізнати не лише рідну історію почерез головні моменти — що так скажу — святочно-поетичні що їх висвітлювали старші представники укр. історіоґрафії оцінюючи їх прагматично зі становища сучасного їм світогляду. Ними хотів він їх привчити до основних, методичних наукових студій, а рівночасно збудити в них тими працям з історії рідної землі й народу любов до них. Він хотів у той спосіб дати змогу учням пізнати, шляхом позитивної аналізи, ґенетичний розвій життя рідного народу, вглибитись не лише в його поезію, а й у будень-прозу, пізнати всі чинники, що формували його історію, пізнати все так, як було, так як ставалося. Радив пізнавати не лише відносини політичні, етнічні, але й культурно-громадські, суспіль-

но-господарські й так користати з досвіду минулого для розуміння сучасности.

Такими то обласними монографіями почав М. Грушевський свою наукову роботу — службу народові — в семинарі проф. Антоновича.

Першою була його праця про південно-руські господарські замки в половині XVI ст., історично-статистичний нарис (Київ, 1890, ст. 33), другою більшою й науково викінченою був нарис історії київської землі від смерти Ярослава до кінця XIV ст. (Київ 1891, ст. XIV+520+мапа+ґенеал. табл.). Публікуючи в слідуючих двох роках дрібніші студійки (першу, м. і. в Галичині, опублікував у І. томі Записок Н. Т. ім. Шевченка 1892 р.: „Громадський рух на Вкраїні-Руси в XIII віці«), засів рівночасно до великої архівної роботи, що вийшла в 1894 р. п. н. »Барское староство, историческіе очерки« (ст. VI+310+стат. табл. і акти Барського староства XVII—XVIII в.).

Вичислені перші наукові праці Грушевського зєднали йому молодому славу совісного дослідника; остання була його магістерською дісертацією, й того самого року, як її скінчив, за порученням проф. Антоновича, покликано 28-літнього Грушевського на українську катедру всесвітньої історії (для европейського Сходу) у львівському університеті. Був це великий здобуток політичної боротьби галицьких Українців і обєднаних зусиль Галичини з Наддніпрянщиною. Двацятилітня науково-громадянська діяльність Гр-ого в Галичині, це найбагатша доба в його науковій роботі, найкраща картина в заслугах для всенаціональної ідеї. Він щойно вчинив з Галичини український Пємонт, національним змаганням дав наукові підстави та з історичної традиції визначив ясно шляхи у майбутнє нації.

Одначе перші кроки в його діяльності на галицькім ґрунті не були легкі. На самому вступі зустрівся з великими противностями, бож навіть »невтральний« австрійський міністр Ґавч, мотивуючи, чому катедри Гр-ого не можна назвати катедрою української історії, заявив, що „die ruthen. Geschiechte ist keine konkrete Wissenschaft“ — що вже й говорити про сусідських учених і політиків, які вперто неґували укр. історію та право на незалежний національний розвиток українського народу. Молодий професор піднімається неімовірного на свої часи й обставини труду. Ним він рішає відповісти на обиди своїх і свойого покоління святих почувань. Написати історію України ставить собі »питанням чести«. До помочі собі готовить гурт учнів, яким уже на вступній лекції з катедри вказує головні кличі й строгі методи праці, що ними сам буде керуватися і радить їм все їх придержуватися. Передовсім на чоло своїх змагань кладе клич перших діячів українського національного відродження — »правду«, додаючи до неї »волю« й »працю«, тих »неминучих сопутників знання в поході до забезпечення ліпшої будучности свому народу«. В поході до правди nemini credere, »завше шукати й ніколи не задовольнятися, не сподіватись, що посів усю істину«, бо »наука — це неперестанний скептицизм«; всякий доґматизм у своїй науці вважає непотрібним, всяке iuratio in verba ma-

gistri неможливим«. В учнів своїх хоче впоїти духа критицизму, який був йому самому такий питомий.

Наукова, критична історія України-Руси стає головною ціллю життя М. Гр-ого, й де не приходилося йому бути, яких лихоліть не зазнавати, він не спускав з ока тої своєї цілі. Не вспів на жаль дійти до остаточної її мети — довів її в останнім IX. томі до 1657 р., тобто до смерти Богдана Хмельницькго (вид. Д. В. У. 1931) і це є найдорожчий дарунок нації її великого сина.

До найновіших часів довів історію українського народу лише в своїй популярній ілюстрованій історії (останнє вид. з 1921 року), в »Очерку історії укр. народа« в рос. мові (2 вид. 1906 р.) та інших виданнях у нім. та французькій мовах воєнних часів.

В Галичині, зустрінувшись з другим великаном духа Іваном Франком, пок. В. Гнатюком і ін. старшими науковими робітниками, підховавши собі молодших наукових співробітників, підніс скоро так високо українську науку, що найлюбіша його дитина, Наукове Т-во ім. Шевченка, в якому довгі літа проводив і гуртував українських учених, стало голосне в науковому світі й признане нетитулованою українською академією. Розбудував її Г-й у всіх можливих наукових напрямах. Маючи сам незвичайно широкі наукові зацікавлення й прямо універсальні наукові засоби й відомости, ініціював не лише історичні досліди. Для всебічного висвітлення історичного процесу української нації треба йому було чимало помічних наук, тому пильно студіював їх сам і на диво нераз орієнтувався в них незгірше спеціялістів. Коло трьох головних секцій Т-ва: історичної, філологічної й математично-природничої, зорґанізував цілу низку помічних секцій: археологічну, бібліографічну, статистичну, етнографічну, археографічну й інші.

Незрівнаний був Покійник в орґанізуванні збірної наукової роботи, в якій не лише сам був душею, але й найбільшим пайщиком. До війни вийшло з тієї наукової кузні поверх 100 томів »Записок НТШ«, 15 томів окремих »Збірників істор.-філос. секції«, 25 томів »Історичної бібліотеки«, 7 томів »Українського Архіву«, 20 томів »Часописі Правничої« і »Правничої бібліотеки«, 35 томів матеріялів до української етнології, серія »Збірників« філологічної секції, Студій з области суспільних наук і статистики, »Української Бібліотеки«, »Збірників« етнографічної комісії, »Памяток української мови« й ін.

Більшість з тих видань редаґував, писав передмови, заповнював розвідками, статтями, матеріялами й рецензіями сам проф. Грушевський з ріжних ділянок не лише своєї спеціяльної науки, але й споріднених з нею.

Найбільше уваги присвятив Грушевський підготовці-аналізі до своєї синтези Історії України-Руси. Вислідом тієї праці було вісім великих томів »Жерел до історії України-Руси«. Автором I—III і VII томів був сам Грушевський. Є це

люстрації королівщин з XVI ст., незвичайно багаті в матеріяли до економічної історії Галичини. Попереджує їх Гр-ий основними розвідками про економічний стан селянства на галицькім Подністровю, в перемиськім, сяніцькім і львівськім старостві. Висновки з тих праць увійшли до V і VI т. Історії України-Руси, посвячених суспільно-економічним справам, найлюбішій темі проф. Гр-ого, найкраще представленим у його історії взагалі, випереджуючи часто в тому предметі чужинну науку. Дбав ревно про помічні засоби для української науки, придбав будинок, друкарню, зорганізував книгарню, вишукував меценатів.

Поза Науковим Т-вом посвячував свій труд і орґанізаційний хист теж іншим українським культурним установам: »Просвіті«, теперішній »Рідній Школі«, Т-ву »Учительська Громада« й ін. Всі вони записали золотими буквами спомин про великого Покійника.

В 1898 р. зреформував літературно-громадський журнал »Зорю« в »Літературно-Науковий Вістник« — місячник европейського типу й обєднав у ньому найкращі письменницькі сили Галичини й Наддніпрянщини. В ньому теж написав цілий ряд студій із суспільно-економічної історії та суспільно-політичних статтей. Тут найкраще видно Гр-ого не лише як ученого, але й темпераментного критика, публіциста-політика й взагалі громадянина, який щиро цікавиться всім, що було живе в українстві. В яких справах не забирав тоді голосу Гр-ий! Тут друкувалися його статті й про аґрарне питання, в обороні українства в Росії, далі — критика галицької політики, огляди культурних і суспільно-політичних европейських новин, наукові й політичні полєміки, статті на орґанізаційні теми наукового, культурного й громадського життя.

Взагалі, чим ближче до світової війни, від 1905 р., коли полекшало на Наддніпрянщині, щораз частіше виступає Гр-ий з публіцистичними статтями, щораз більше відгукується на політичні питання — відчуває, що зближається час, коли треба буде не лише писати, а й творити історію.

Після 1905 р. постепенно зачинає переносити свою діяльність до Київа. В 1907 р. закладає там Наукове Товариство й стає його головою, старається безуспішно за катедру історії в київськім університеті. Як у Львові, так і в Київі орґанізує з розмахом наукову роботу, працює сам невтомно на дві руки. До Київа переносить теж Літературно-Науковий Вістник.

Авторітет М. Гр-ого зріс, як ніколи після Шевченка й досі на всіх українських землях. Свої з любови й пошани, вороги зі злоби й ненависти звуть його вождом українського руху. Він своїми ідеями, працею для народу підноситься понад краєві партикуляризми, бо вказує усім те, що найцінніше в нації, що добуте з дорогої минувшини — тим усіх єднає для майбутності.

З вибухом війни вертає, мимо небезпеки, туди, де — відчуває — найбільше вождь буде потрібний. Царський уряд арештує його, засилає до Симбірська, потім у Казань, звідти переводить у Москву. Грушевський не перестає працювати над Історією Укра-

їни-Руси. Революція 1917 р. приносить волю, від березня 1917 р. до квітня 1918 р. керує Новою Україною. За політичною роботою, не кидає й наукової. Під обстрілом пише й журиться, що »ми таки занадто гарно співаємо в порівнанню з тим, що ми вміємо й можемо в інших справах«, що »легко в нас зібрати великий і гарний та зіспіваний хор і — як виявилось — трудно зладити добрий, здисциплінований курінь на оборону українських вільностей«, що не має кого спосібного до адміністрації вислати в край на комісаря. Доходить до гіркого висновку, що »добре робити історію важніше, ніж гарно писати її, що добра конституція вартніша від геніяльної поеми, а добрий земельний закон гідний заняти місце в нашій національній бібліотеці поруч Шевченкового „Кобзаря"«. Вважає, що »покоління, котрих жде Україна тепер, повинні бути людьми діла реального, практичного — спеціялісти, адміністратори, фінансісти, економісти, знавці військового й морського діла, техніки ріжних категорій — технологи, механіки, електротехніки, гірняки, гідротехніки, аґрономи«... Великий виховник накреслює цілу програму підготовки того покоління і економічної розбудови Нової України, села, міста, фінансів, армії і тд. (гл. »На порозі Нової України — Київ 1918.). Та немає він таких виконавців, як мав прим. близький йому призванням і світоглядом Масарик.

Не переривав наукової праці за гетьмана, відходить від політичної роботи за Директорії, заходючись коло оживлення київського Наукового Т-ва. 1919 р. еміґрує за кордон і на довше спиняється в Бадені під Віднем. У Відні творить новий науковий та видавничий осередок — »Український Соціольоґічний Інститут«. І знов горить праця. Біля вчителя гурт учнів-співробітників. Рівночасно помітно, немов би Гр. намагався перевірити свою методу, свій довгочасний світогляд — зачинає від основ, від початку — nemini credere. Але не переконується — не завертає з давної дороги (гл. Початки громадянства — ґенетична соціольоґія, 1921 р.).

В 1924 р., коли большевицький уряд — здавалося — вступав на дорогу українізації, Грушевський, за інтервенцією наукових і деяких політичних представників, які знали ціну його великому науково-організаційному хистові, вертає до Києва. Проте, чи правильно поступив Гр., були думки поділені. Та те, чого довершив він за 6 літ у Києві, ледви чи міг би був зробити де інде. Він став творчим духом ВУАН, вніс туди свій досвід знання, а найголовніще глибоку віру в національні ідеали. При академічній катедрі, численних комісіях, а головно при відновленім журналі історичних наук »Україна« згуртував і підховав прямо цілу армію старших і молодших дослідників. Розвиток укр. науки став робити стомилеві кроки — здавалося, — ніби старався використати втрачений час давних і недавних лихоліть.

В 1926 р. в 60-ліття життя Гр., а 50-ліття ганебного закону про заборону укр. слова святковано ювлей вождя й у його особі

тріюмф укр. науки. Сердечно витали й дякували йому за труд свої з усіх укр. земель, витала його чужина, багато академій, університетів й учених культурного світа — він бо виріс у постать заслужену й для всесвітньої науки.

Зроблено підсумок його великанського труду: Бібліографія до 1928 р. обіймає 983 позиції самих наголовків його наукових праць — розвідок, статтей, заміток, матеріялів, 64 белєтристичних творів, 633 рецензій, оцінок, бібліографічних оглядів ітд. Та нараз стрівожив оцей тріюмф вожда укр. національної науки більшовицький уряд. Посипались обвинувачення, що Гр. не за своїв собі »діялектичної методи«, що його наука шкідлива ідеї клясової боротьби, що він її не визнає. Не можна нігде стрінути, щоб Гр. боронився і заперечував тому. На весні 1931 р. відбулася наукова диспута, що мала повалити ідеольоґію Гр., та вона виявила себе лише нахабними нападами, далекими від наукових правил, і, найприкріше, відреченням з боязні багатьох, що завдячували йому чимало в набиранні наукових сил. Грушевського заслано й замучено!

*

* *

В своїй науковій методі Грушевський передовсім позитивіст, скептичний й обережний. Кожне джерело, вже обслідуване іншими, чи зовсім нове, він піддає строгій аналізі. Після того нераз так і лишає перевірені факти, стримується від ґенералізації й загальних висновків. Упорядкований матеріял формує часто лише в ясний образ, не схематизуючи його, не спрощуючи штучно, щоб не нагинати під свої субєктивні сприймання.

Обсервуючи історичне суспільне зявище, він пильно слідкує за всіми чинниками, що складалися на його формацію. В складній його синтезі бачить складники матеріяльні й ідеальні, в політичних акціях дошукується елєментів суспільно-економічних, релігійно-моральних, слідкує за перевагою тих чи інших, так, як це робить правдивий соціольоґ.

Матеріялістичний монізм, автоматизм історичного розвою людства, »доґму«, що не свідомість і воля людини рішає про її буття, а навпаки, що її соціяльне буття рішає про її свідомість — відкидає.

Користаючи в дослідах конкретних історичних зявищ з позитивістичних метод, бачить одначе конечність етичної оцінки суспільних зявищ. Тож і досліджуючи хід історичного процесу життя української нації, бачить у його основі не матеріялістичні, а ідеалістичні сили — боротьбу не лише на клясовій основі, а взагалі за ідеали справедливости.

Його методольоґія й історіософія є вислідом схрещення впливів етичного позитивізму й радикально-народницького світогляду, в якому виростав.

Той світогляд і методольоґію положив він у основу схеми історії України, якої був творцем. Він бо перший від-

ділив український історичний процес від російської схеми. Він доказав науково, що не може бути общеруської історії, так як не має общеруської нації. Слідкуючи за історичним розвитком укр. племен, констатує, що вони витворили в своїому суспільному процесі питомі їм культурні й соціяльні цінності, що єднають їх у орґанічну суцільність — націю, окрему від велико- і білоруської. В творенні тих цінностей не переставав український нарід і тоді, як тратив державну незалежність і жив у складі польської чи російської держави. Тому в основу історії укр. народу не кладе державного принціпу — лише ідею нації, якої золоту нитку самостійного життя й творчости старається Гр-ий провести крізь тисячеліття. Вона безперервна, тоді коли державне життя рвалося. З того виходить ясно, чому саме Гр-ий суспільно-економічним і культурним моментам у історії України посвячує стільки уваги. Бо їх процес визначує ту золоту нитку, пройдений шлях нації від найдавніших історичних часів по сьогоднішній день. Тут теж джерело його глибокої любови до народу (люду), що постійно творив і зберігав у своїому лоні найвищі цінности нації — і неприхильности до влади тоді, як вона віддалювалася від національних цінностей.

Та не занедбував він віддати належне величі тих державотворчих провідників нації, що берегли національні ідеали, дбали про добро усього народу, не лише т. зв. вищих верств та воплочували ті ідеали в діло.

Видно це в оцінці й Володимира Великого, Ярослава Мудрого, Богдана Хмельницького, навіть Виговського. До Петриків симпатії в Грушевського немає.

Нема ніякої підстави вбачати в світогляді Грушевського, щоб він не бачив найкращого забезпечення буття нації — у власній державі. Державний аспект у нього ясний. Він жеж поклав його в основу своєї праці; про це читаємо на вступі до першого тому »Історії України-Руси« в історіософічній формулці тези, антитези й синтези, котрі мають відповідати головним етапам державної долі й змагань народу до своєї держави.

Його суспільні погляди, це окрема справа. Його любов до селянства в історії й в сучасности та надія на майбутнє може навіть глибші, як традиційне народництво. В останнє він про те лише коротко згадував, не обгрунтовуючи своїх переконань глибше. На порозі Нової України остерігав, що »в українськім життю мають будучність, матимуть вплив, встоятьсяся тільки ті елементи, які стоятимуть у тіснім і щирім контакті з селянською масою, матимуть її потреби й інтереси на оці й ними орієнтуватимуться..., бо, »як основа соціяльної і економічної структури нашого краю взагалі, селянство зістанеться фундаментом, на котрім треба будувати все«. Зразками західних революційних елементів, що спираються на міський пролетаріят, не радив захоплюватись. Кликав стати »лицем до села«, хоч воно

й революції не зробило — правда, — але й »не спиною до міста« — такого, щоб суспільно й національно з селом не ворогувало.

»Лицем до села« — повторював відтак часто Грушевський, вернувши на Україну. Тим кличем, що в нього він багато вкладав змісту, пращався Грушевський зі своїми приятелями, учнями — науковими співробітниками на своєму ювілею в 1926 році і той мабуть клич чимало причинився відтак до його великої жертви, яку приніс невгнутий до кінця.

Ілля Витанович.

СУСПІЛЬНІ ПРОБЛЕМИ

Економічна незалежність жінки*)

Проблєма економічного положення жінки, а в звязку з цим і проблєма жіночої праці трактується і трактувалась вже від давна в ріжних ділянках суспільно-економічних наук. В нашім столітті розглядом цих проблєм займається і соціольоґія, і економіка з правом і навіть психольоґія в своїй прикладній частині — психотехніці. Кожна з цих наук підходить до справи під ріжним кутом зору, висвітлюючи як обєктивні (економіка), так і субєктивні (психотехніка) моменти цієї складної проблєми. Економіка розглядає проблєму жіночої праці і ролю жінки в економічному житті в звязку з загальним розвитком економічних відносин. Прикладна психольоґія і психотехніка старається зясувати психофізичні умови жіночої праці і працекорисности. Соціольоґія досліджує м. ін. появу жіночої проблєми на тлі іст.-ґенетичного розвитку суспільного життя у всіх його проявах. Соціяльна політика, основана на високих етичних засадах справедливости, суспільного добра і загально-людського поступу, шукаючи практичної розвязки питання жіночого труду і економічного забезпечення жінки, може сьогодня знайти собі опертя вже в обєктивно-наукових дослідах соціольоґії, економіки та психольоґії.

Однак треба признати, що практичне рішення згаданого питання повинно спиратися не тільки на наукові обґрунтування, але головним чином на співвідношення сил у суспільній боротьбі жінки за своє право на працю і економічну незалежність.

Під економічною незалежністю жінки розуміємо тут право самостійного (незалежно від мужчини) здобування собі засобів до життя. Підвалинами історичного розвитку жіночого руху у всіх народів була боротьба жінки за

*) Реферат п-і др. Х. Кононенко на Укр. Жіночому Конґресі у Станиславові подаємо у скороченню, застерігаючи собі право голосу. — Ред.

рівноправність і рівноцінність в культурному, політичному і господарському житті. Але найсильнішим моментом у жіночому рухові виступає питання праці і економічного положення жінки та боротьба проти грубої експлуатації її труду.

В результаті обєктивно-наукових дослідів з одного боку, а з другого боку заходами всіх чинників, що виступали в обороні жінки — зявилось в ріжних країнах модерне законодавство, особливо в повоєнній добі, яке урівноправнює жінку і бере під охорону жіночий труд. Це законодавство зявилось під впливом течій соціяльного реформаторства, після воєнних потрясень в добі відновлювання господарського життя.

Правда, треба признати, що те законодавство ще не означає фактичного урівноправнення жінки і забезпечення її економічної незалежности. Особливо в сучасну добу, світової господарської кризи виборені права жінки і здобута економічна її самостійність не тільки не зміцнюються, а навіть є під великою загрозою. Тому не дивно, що сьогодня увесь жіночий рух европейських країн, вся жіноча преса ріжних народів зайнята справою оборони прав жінки на працю, а в звязку з цим і боротьбою за поліпшення економічного положення жінки. Здавалося раніш, що ніби в Европі тай в Америці вже знайдено шлях практичного розвязання жіночої праці, але сьогодня воно знову є пекучою і складною проблємою. Це ускладнення і болюче загострення викликала саме господарська криза.

Розвязка питання в нових господарських умовах має бути знайдена на нових етично-соціяльних засадах. Основним засобом для виборення прав жінки на працю і незалежного економічного становища має бути сила орґанізованого жіноцтва. Акція мусить виходити з тої обєктивної суспільно-господарської обстановки, в якій опинився світ за часів господарської кризи. Мусить брати на увагу той моральний упадок, який людство переживає і ту психольоґічну депресію та неспокій, який всіх охоплює. В боротьбі за часів господарської кризи більш, як коли инде, впливає не тільки сила арґументу, але головним чином орґанізованість сил.

Чим же ріжняться сучасні обєктивні зовнішні умови в приложенні людської праці і зокрема жіночої від попередніх, а властиво від умов 15—20 літ тому назад?

Двацяте століття влучно називають століттям техніки, машинізації виробництва і урбанізації населення, тобто розвитку міст в звязку з індустріялізацією країн і втягнення населення в орбіту міського життя з усіма його додатніми і відємними сторонами. Високий розвиток техніки тягнув за собою розширення промисловости і появу цілком нових галузів продукції. Збільшувалася потреба людських робочих сил, розширявся ринок праці і збільшувався попит на робочі руки. З другої сторони машинізація виробництва робила конкуренцію ручному труду і засуджувала ті галузі виробництва, які трималися на ручній праці, на повний заник. Та з другого боку вона легко втягувала в свою сферу ті робочі руки, що їх викинула в конкуренційній боротьбі з галузів

ручної продукції. Ринок праці в цім періоді перерозподіляв робочі сили, але в своїм обємі він не зменшувався. Машинізація продукції упрощувала процеси праці і уможливлювала використання у великому відсотку малокваліфікованих робочих сил. Наслідком цього зявилась можливість примінення і жіночої праці переважно некваліфікованої. Особливо примінювалась жіноча праця в тих галузях промислової продукції, які вимагали лекшого труду.

Концентрація населення в містах викликала розвиток культурно-суспільного життя і приложення праці все в нових і нових галузях та фахах.

Загальний зріст матеріяльного добробуту розширював круг міських потреб, культурно-духових і господарських, задоволення яких викликало появу все нових і нових підприємств та інституцій: адміністративних, соціяльних, господарських і культурних, мистецьких та інш. Таким чином збільшувалися можливости для примінення жіночої праці, заробіткування як в умовах найму, так і в самостійних варстатах праці.

Але поруч зі збільшенням попиту і запотребування на жіночу працю збільшувалась теж подача жіночих рук на ринку праці. Цьому було декілька причин — з одного боку росла конкуренція жіночих робочих сил через приплив жіночих робочих рук з сіл до міст, де жіноча сільська молодь могла скорше найти собі працю, з другого боку ринок жіночої праці поповнювався спролетаризованим елєментом з міщанства, і, нарешті, третьою причиною збільшення кількости робочих жіночих рук на ринку праці було звільнення жінки, хоч частинне, в наслідок розвитку техніки, від тяжких і турботливих робіт у веденні домашнього господарства в міських і навіть сільських родинах. Техніка уможливлювала і удешевлювала продукцію багатьох із тих річей, які раніш або цілком, або частинно вироблялись вдома, в родині. Разом з тим технічні удосконалення проникали і в родинне господарювання, а наслідком цього жінка звільнялася від зайвих домашніх робіт, які забирали у неї майже ввесь час. Модерна техніка домашнього господарства, особливо в умовах міського життя, дала можливість жінці заробляти і разом з тим вести родину.

В цих умовах зроджувалася неминуче потреба фахової підготовки жінки і удосконалення її фахових знань. В боротьбі за працю та краще матеріяльне становище здобула та частина заробітково чинного жіноцтва, яка придбала фахову кваліфікацію і виявила кращу працездатність. Тут треба зазначити, що світова війна особливо причинилась до втягнення жінки в заробіткову чинність — і в наслідок недостачі мужеських робочих сил, і внаслідок потреби забезпечення екзистенції жінки та родини. Але разом з тим війна і повоєнна доба вимагали набуття фахових кваліфікацій. В повоєнній добі, більш ніж коли, жіноча молодь почала заповнювати фахові школи. Придбання фаху для заробіткової праці чи то найманої, чи то самостійної стало в останні часи для багатьох жінок джерелом матеріяльного

забезпечення, а цим і економічної незалежности. Ціле десятиліття по світовій війні це була доба господарського відновлення, доба поліпшення і навіть в де-яких країнах розцвіту народнього добробуту (розуміється релятивного в порівнанні з воєнною добою).

Але примінення жіночої праці в цій добі викликалось не тільки потребою робочих сил і стремлінням жінки забезпечити собі існування, але й бажанням піднести матеріяльний добробут свій власний чи своєї родини на вищий рівень, відповідно до загального поступу й розвитку (особливо по містах). Підвищення культурно-духових і матеріяльних потреб вимагало збільшення заробітків. Заложення родини вважалось можливим при умові, коли буде забезпечений рівень цих потреб для нормального існування родини. В цій добі різко змінюється під впливом ріжних причин, яких я тут не буду розбирати, психольогія жіночої маси з міського оточення. Жінка привикає дивитись на себе не як на утриманку свого чоловіка чи батька, а як на рівноправного члена родини, на якого в однаковій мірі спадають обовязки турбот про матеріяльне забезпечення родини. А на вихід заміж жіноча молодь перестає дивитись як на забезпечення собі існування коштом заробітків чоловіка[1]).

Такі були обєктивні зовнішні умови для примінення жіночої, головним чином найманої праці в час розвитку високої господарської коньюнктури і в післявоєнній добі аж до початку кризи.

В часі господарської кризи ці умови різко змінилися. Зміна суспільно-господарських умов сьогодні ставить жінку в боротьбі за право на працю в значно тяжче становище. Сьогодня в суспільно-господарських відносинах є такі процеси, які на довший час будуть ускладнювати використання резерв робочих сил, а зокрема робочих сил жіночих.

В останні часи суспільно-господарське життя йде під знаком не тільки технічного винахідництва, але й раціонального використання людської праці. В той час, як ще на початку XX. століття розвиток техніки приводив до появи нових галузів промисловости, а цим самим і збільшення попиту на робочі руки — то технічний поступ найновіших часів разом з раціоналізацією приводить до зменшування попиту на робочі руки. Суспільно-господарське життя не йде вперед таким темпом, щоби звільнені робочі руки можна було перекинути до інших корисних галузів. Багато дослідників господарської кризи вказують, як на одну з головних її причин, на шкідливі наслідки раціоналізації, яка на довший час викидає з рядів великі маси безробітних.

Шкідливі наслідки раціоналізації випливають з умов капіталістичного господарювання. Раціоналізація не виходить з суспільних інтересів, а з приватно-еґоїстичного стремління до зменшення витрат і збільшення зисків. З раціоналізації продукції

[1]) Нам здається, що шан. авторка принайменше нещасливо стилізувала тут свою думку, кривдячи незаслужено велику більшість жіноцтва. — Ред.

і раціоналізованого ведення підприємств має користь підприємець і учасний капітал, а не ціле суспільство. Доказом цього може бути те, що, коли власні кошти продукції здешевлюються, то ціни на вироби відповідно цьому не знижуються; коли зиски підприємців ростуть, то заробітна платня відповідно цьому не підвищується. Причиною цього являється те, що технічна винахідливість і раціоналізація в наші часи ще не пересякнені суспільним духом. Навпаки, за умов господарської депресії вона приводить до безробіття, до зменшення заробітків працюючих в наймах людей.

За сучасних умов є і мабуть на довший час в майбутньому буде характеристичним те, що міста вже не є тими осередками, які давніше давали великі можливости заробітку у звязку з розвитком промисловости та сполученими з нею іншими галузями діяльности. Міське населення (ті елєменти, що живуть зі заробітку в наймах) на довший час ще не зможуть знайти собі можливости матеріяльного забезпечення для свого існування як це було раніш. Розуміється, що в умовах господарської кризи найбільше потерпіла та частина жіноцтва, екзистенція якої була збудована на заробітковій праці, переважно на службі та наймах. Господарська криза і її наслідок — безробіття доторкнулось найбільше жіноцтва. Чому саме? — А тому, що умови грубої і жорстокої ботьби за шматок хліба відроджували старі, консервативні погляди на заробіткову чинність жінки, як на тимчасове явище. Жінці знову поверталась одна тільки традиційна праця — ведення домашнього господарства (в наймах у мужчини). Ці погляди навіть перетворювалися в дивовижні теорії розвязки питання загального безробіття шляхом звільнення жінок зі служби, а особливо, жінок замужніх. Уряди, інституції і приватні підприємства навіть почали вести спеціяльну політику в напрямі недопускання заміжніх жінок на службу, або звільнювання при виході заміж. Розуміється ця політика зводиться до того, що замість боротьби з причиною хороби, боряться з її проявами. Знахорська політика в лікуванні такої суспільної хороби, як безробіття, доводить нині до руїни незаможних і малозаможних родин, екзистенція яких тримається на заробітній праці чоловіка й жінки. Відбивається вона також і на моралі жіноцтва, яке тим засуджується на примусовий целібат.

Поруч зі звільненнями з праці, ми спостерігаємо сумні явища грубої експлоатації жіночого найманого труду і недодержання законних приписів про умови жіночої праці.

Між тим за сучасних суспільно-економічних умов при низькім рівні заробітности чоловічої праці, коли виходити із становища нормального розвитку народу та його популяції, а також культурного і господарського піднесення, то уможливлення заробіткової чинности жіноцтву є суспільною необхідністю. Забезпечення існування більшости родин вимагає заробіткової чинности обох членів родин — чоловіка і жінки, а заложення нових родин можливе лише при умові, коли чоловік і жінка своєю за-

робітньою працею будуть забезпечувати своє існування і своїх дітей. Я вже не говорю про таку очевидну річ, що існування малозаможних і незаможних жінок або вдів чи розведених цілковито залежить від того, чи вдасться їм найти заробітну працю.

Існування родини без заробіткової чинности жінки, при низькій оплаті мужеського труду, є нині можливе лише коштом зниження потреб родини і то у першу чергу потреб культурно-духових, а то навіть зменшеня потреб на виживу. При цих умовах незамужня жінка без праці стає тягарем для своїх батьків, а тому її заробіткова чинність стає неминучістю.

Право жінки на працю випливає зі суспільно-господарських і культурних потреб та цілком природнього і справедливого стремління жінки до самостійного здобування собі засобів для свого існування. Економічна незалежність жінки може ґрунтуватися лише на її заробітковій праці.

Праця є не тільки правом, а й суспільною повинністю. Жінка повинна стреміти до заробіткової чинности не тільки з метою свого економічного унезалежнення, але і з метою загального піднесення матеріяльного добробуту і культурного розвитку свого народу. Це має бути етичною основою в боротьбі жінки за право на працю*).

---

*) Чому не мала б мати такого значіння праця в домашньому господарстві? — Взагалі, думки, висловлені авторкою в цьому і в трьох попередніх уступах, видаються нам аж надто сумнівними щодо їх реальної вартости — особливо в таких критично-переломових часах, які тепер переживає европейська суспільність; в кожньому разі не є вони аж так очевидні, щоби не вимагали доказів їх слушности. Відклик на такі кличі ідеальної натури, як »право на працю« або »суспільна повинність«, не мають самі по собі обєктивної вартости і значіння особливо в площині економічних розважань, так само, як не мають сили річевої арґументації такі досить туманні, (поки вони не є ближче означені) вирази, як: »нормальний розвиток народу« або »суспільна необхідність«. А єдиний конкретний факт, який авторка наводить — знижування потреб родини в добі кризи — зовсім не стоїть в прямій залежности від того, чи заробляє для родини сам чоловік, чи також його жінка. Є це вельми релятивна річ і тим самим, що зароблятиме жінка, не затамується загального явища зниження життєвого рівня, причини якого лежить деінде. Відомо (можемо це довести фактами), що в теперішніх умовах, коли рівень заробітньої платні умової робітниці сильно і стало знижується, (у Львові, напр. доходить вже навіть до 30 зл. міс.) — якраз навпаки — не може буту мови про піднесення саме цим шляхом господарського рівня родини; через конкуренцію значно дешевших жіночих рук лише знижується рвень заробітньої платні мущини, а тим самим і родини, що приводить загалом до обмеження потреб. Хибою авторки уважаємо поквапну ґенералізацію деяких явищ і поспішність висновків. Не ясним крім того в цілій статті остається питання, як авторка представляє собі реально економічну незалежність жінки в родині (дві господарки?!). Чи може вимога »незалежности« відноситься тільки до незамужніх жінок, а тоді чи не краще говорити просто про матеріяльне забезпечення безробітного і незамужнього жіноцтва? Це два окремі питання,

Здійснити це право жінка може лише шляхом орґанізації і фахової підготовленості, набутої шляхом освіти. В боротьбі за працю перемагає той, хто вміє працювати і опирається в обороні своїх інтересів на орґанізовану силу.

З попереднього стає ясно, як треба орґанізувати працю для української жіночої молоді.

Наша жіноча молодь мусить базувати своє матеріяльне забезпечення і економічну незалежність перш усього на придбанні фахової освіти для своєї зарібкової чинности. Тут виникає питання про те, які фахи мусить вибирати наша жіноча молодь? Практичне рішення цього питання є можливе лише на основі індивідуальних здібностей і нахилів кожної одиниці, що можливо зробити м. ін. за допомогою психофізичних дослідів. Відсіль випливає потреба створення на українських землях для обслуговання українського населення фахових порадень для вибору звання. Сама дівчина чи батьки її не можуть визначувати ні нахилів, ні здібностей.

Але помимо психсо-фізичних умов для вибору фаху потрібні ще й суспільно-господарські умови. Під цим оглядом треба виходити з таких головних моментів:

— суспільно-національної корисности фахової підготовки української жіночої молоді, щоби фахова діяльність нашого жіноцтва служила загально-господарському і культурному розвитку народу, а цим самим і загальному людському поступові;

— корисности придбаного фаху для забезпечення екзистенції в сучаснім і майбутнім. Щоби придбання фаху не було зайвою затратою капіталу для тимчасової заробіткової чинности до виходу заміж, або підупадку ролі і значіння фаху, як джерела заробітку.

— щоби набутий фах давав жінці можливість повнити материнські обовязки виховання дітей і опіки родиною.

які (як і всі інші) авторка методично не розмежовала і зі шкодою для праці потрактувала всуміш. Не перечимо також, що трапляються іноді в родині факти й прояви залежности жінки від мужчини, але чи і в якій мірі ця залежність є економічного характеру — це властиво мало би бути темою доклада, темою, яка вимагала би глибшої і вдумчивої аналізи. Позволимо собі зробити заг. припущення, чи у висліді такої аналізи цілу т. зв. економічну залежність жінки від мужчини (в родині) не далося б в суті річі звести до моментів чисто психольоґічної натури, і що в цій области, а не де-інде, криються правдиві, дійсні причини т. зв. залежности жінки від мущини (в родині), що приймає раз такий, раз інший характер і вигляд. Інша знову річ — суспільне становище жінки. І в цьому відношенні варта було теж проаналізувати ролю економічного чинника, означити його досяг (значіння) і місце серед інших моментів, що безсумніву вплинули і впливають на таке, а не інакше становище жінки в теперішньому цивілізованому суспільстві. Редукування ж усіх основних причин виключно на економічні — уважаємо засадничо хибним становищем. — Взагалі всі прояви фактичної залежности жінки треба досліджувати окремо, але більше систематично, а при тім зосереджено і обережно. — **В. Л.**

Розвязка конфлікту між заробітковою працею і материнством є одною із складних проблєм.

Охорона здоровля жінки в умовах найманої праці частинно прямує до розвязання цієї проблєми, але лише частинно. Розвязку мусить знайти саме жіноцтво. Поперше жінка мусить вибирати такий фах, який давав би вистарчаючу кількість вільного часу для родинного господарства. По друге — родинне господарство жінка мусить навчитися вести на основі раціональної техніки і цим зискати час, сили й енергію для іншої роботи. Відсіль випливає потреба фахової освіти для кожної жінки. Вона мусить уміти раціонально дома господарювати і використати для економії часу й сил всі технічні можливости. По-третє: вибудування належної кількости добрих шкіл для дошкільного виховання дітей уможливить жінці в час виконування зарібкової праці сполягтись на догляд і вихову дитини в так званих материх школах і діточих садках. Нарешті четверте — треба вишколити фахово-вишколені доглядачки для обслуги і вихови немовлят, яким би мати могла спокійно доручити догляд за дитиною. Поява такої категорії фахово-вишколених доглядачок з одного боку дасть можливість жінці не покидати свого заняття, а з другого — дасть багатьом жінкам можливість мати працю при вихованні немовлят і малих дітей.

Врешті мусить бути поліпшене законодавство про охорону материнських прав жінки. Лише при цих умовах можна доцільно розвязати таку складну проблєму, як суперечности материнства і звання.

Х. Кононеко.

НАРОДНЄ ГОСПОДАРСТВО

Уділ рільництва в суспільнім доході і в ринкових оборотах в Польщі в 1929 р.

Інститут для досліду господарських конюнктур і цін у Варшаві перевів дослід і оцінку суспільного доходу в Польщі і його розподіл в 1929 році. Вислідом цього є тритомова праця під титулом „Badania nad dochodem społeznym w Polsce“*). Згадані обрахунки позволяють м. ін. усталити ролю сіл.-господарської людности в господарському життю Польщі, її уділ в суспільнім доході та в оборотах. Обрахунки відносяться — справді — до досить давньої дати; а саме до 1929 року (останнього року перед раптовим госп. заломленням); обрахунки щодо пізніших років є покищо в програмі дальшої праці Інституту. Якщо одначе розходиться про образ господарської структури, то дані з 1929 р. можуть служити для того вповні вдоволяючою підставою.

Насамперед пару уваг про методи обрахунків. Для згаданих обрахунків Інститут взяв дохід не в моменті його витворення чи одержання, як то найчастіше в таких випадках робиться, лиш у моменті зуживання — на спожи-

*) Автореферат з Т. III., зош. 1 »Рольництва« за 1934 р. Авторами її є: M. Kalecki, L. Landau і I. Wiśniewski. — Ред.

вання й на акумуляцію (капіталізацію). Обраховувано отже окремо вартість міської консумції — в розумінні спожиття цілої не хліборобської людности, та сільської кнсумції — в розумінні спожиття хліборобської людности. Сільська консумція складається з двох первнів: консумції товарів, набуваних хліборобами на ринку та консумції хліборобських продуктів, ц. то продуктів власного виробництва; в звязку з останньою трактовано теж споживання хліборобських продуктів, купованих у інших рільників. (ц. то внутрішний оборот села в найширшому розумінні). Іншими словами, як власне спожиття хліборобів, трактовано загал консумції хліборобської людности. Цю консумцію Інститут рахував по міських детайлічних цінах, а не, як то є у звичаю, по місцевих цінах; цим бо тільки способом осягається порівнальність цифр сільської консумції з міською*).

Другим первнем суспільного доходу є акумуляція капіталу у формі інвестицій, збільшення запасів і нарешті у формі вивозу за границі (точніше: надвишки вивозу над привозом): вивіз — це капіталізований дохід власних громадян (у формі збільшення заграничних вірительностей, або зменшення довгів), якщо не йде на оплачування за границею належних процентів і дивіденд; в останньому випадкові означає часть доходу, що припадає на власність заграниці (це — уділ заграничного капіталу в суспільнім доході). В обрахунках інституту за акумуляцію взято вартість інвестицій, виконаних в досліджуваному році, зменшуючи його недобором з виміни товарів і услуг з заграницею; при тім інвестиції рахувалися в повному їх обсязі, без потручання — як то часто робиться — амортизацій, відповідаючих зужиттю капіталів, з уваги на те, що підстави для обрахунку амортизацій взагалі дуже слабі, особливож в Польщі. Тож обраховано грубу вартість акумуляцій, додаючи її до вартости консумції — грубий суспільний дохід. З огляду на рух запасів, відповідної позиції до обрахунку акумуляції не включено, приймаючи — на підставі загальних симптомів — що в дослідженім році рівень запасів не змінився.

У висліді обрахнків одержано загальну вартість суспільного доходу Польщі в 1929 р. 26 міліярдів злотих, з чого 2.1 міліярда припадає на акумульований дохід, а 23,9 міліярда — на консумований. З консумованого доходу на міське споживання припадає 12,5 міліярда, а на сільське — 11 міліярдів, при чому значну частину останнього творить натуральний дохід села, споживання власної продукції (включно з вартістю мешкання), а то 8,2 міліярда зл.; споживання плодів, купованих рільниками на ринку, виносило 2,8 міліярда (решта заг. суми **кансумованого доходу — 0,4 мілірд. зл.** — припадає на державні услуги в области шкільництва; її не можна було розділити між сільську і міську людність).

Так отже уділ хліборобів у споживчому доході[1]) виносив в 1929 р. 46%. Є це уділ значно менший від уділу його в заг. числі всієї людности, який виносить 64%, — доказ значно нижчої в пересічи життєвої стопи, ніж серед нерільничої людности. Очевидно навіть серед рільничої людности є ґрупи з вищою, ба навіть дуже високою життєвою стопою — переважаюча одначе частина сільської людности має непомірно низькі доходи.

З загальної суми 11 міліярдів зл. сільської консумції біля 0.7 міліярда припадало в обговорюваному періоді на велику власність, 8.7 міліярдів на середню і дрібну селянську власність, і нарешті 1.6 міліярда на сільсько-госпо-

---

*) Дуже сумніваємося в доцільности і правильности цієї методи, що цілий суспільний дохід Польщі представляє в невластивому світлі, при теперішній ріжниці (ножицях) цін міських і сільських, непомірно збільшуючи його. — Ред.

[1]) Не можемо тут обговорити доходу рільників у цілости, з узглядненням акумуляції (додатньої або відємної — останньої у формі зросту задовження) і уділу в загальному доході із за браку даних про акумуляцію окремих ґруп людности, а зокрема про зміни в стані задовження між ними взаїмно та між ними й державою; в кожному разі акумуляція людности не грала поважної ролі, в цілости її доходів.

дарських робітників. Тому що між найманою працею і працею на власному господарстві в рільництві немає виразної границі — в тих самих родинах, а навіть у тих же осіб доходи з обох джерел взаїмно доповнюються — обі ті ґрупи, т. то загал рільничої людности, по за великою земельною власністю, потрактуємо разом. Консумція тієї ґрупи виносить отже 10.3 міліярдів злотих, з чого значна частина — понад 3/4 — мала характер натурального доходу, продуктів власного господарства: 8 міліярдів; а сума закупів загалу селян і сільських робітників на ринку виносила тільки 2.3 міліярда злотих.

Якщо ті цифри загальної вартости консумції порівняти з цифрою людности, і, як вираз життєвої стопи, приняти пересічну вартість консумції, припадаючу на 4-особову родину, то покажеться, що для цілої маси рільничої людности, поза поміщицтвом, вона виносить 175 зл., з чого 135 зл. припадає на споживання власних продуктів (пригадуємо: рахованих по міських детайлічних цінах і очевидно по цінах 1929 р., майже двічі вищих від теперішніх цін!), а біля 40 зл. на готівкові видатки для заспокоєння споживчих потреб. Натомісць консумція великих власників була безсумніву зближена до типу заможних верств міської людности, виносячи на 4-особову родину місячно біля 1300 зл. (на тій-же засаді, приймаючи згадану вище квоту 0.7 міліярда споживчого доходу великих власників).

Тому що велика власність творить чисельно дуже невеличку ґрупу, загальна пересіч споживчих доходів рільничої людности є богато вища ніж пересічна самої селянської і селянсько-робітничої людности — 175 зл. Життєва стопа на селі є отже без порівнання нижча від стопи міської людности, виносячи пересічно зл. 380.— на місяць для 4-особової родини, а життєва стопа селян і сільсько-господарських робітників — є нижча від стопи гірше забезпечених ґруп нерільничої людности: дрібного міщанства й робітництва. В дрібноміщанстві (ремеслі і дрібній торговлі) рівень консумції в 1929 році відповідав сумі 345 зл. місячно, а для робітничої людности місячна пересіч виносила 265 зл. Таким чином навіть робітництво мало рівень консумції на 50% вищий від дрібної сільсько-господарської власности і сільських робітників; річ ясна, при сильних ваганнях доходів в границях тих ґруп, це не значить, що не було поважних ґруп краще живучої рільничої людности та гірше живучих промислових робітників (особливо в тих околицях і галузях, з яких участь беруть сили, свіжо напливаючі зі села), одначе в пересічі селянство остає ще значно позаду за робітничою людністю.

Низька життєва стопа, мала участь в консумції купованих на ринку дібр при переважаючій ролі споживання продуктів власного господарства спричинює, що уділ сіл.-господарської людности в ринкових оборотах є дуже малий. З обрахунків цей уділ можна усталити, якщо розходиться про суми, видані на консумційні потреби (тому-то виключаємо тимчасом з наших розважань добра та інвестиційні услуги).

Загальну міську консумцію оцінено на 12,5 міліярдів зл., в тім 4,3 міліярд. зл. припадало на консумцію хліба, мясних продуктів, ярин і овочів. Решта — 8,2 міліярд. зл. обіймала промислові й заграничні вироби та всякого роду услуги (комунікація, розваги, освіта і т. п.). Споживання промислових і заграничних виробів на селі оцінено на 2,8 міліярд. зл., з чого 2,3 міліярд. зл. припадало на середню й дрібну власність і на сіл.-господарських робітників, а 0.5 міліярд. зл. на великовласників. З цього випливає, що загальне споживання промислових і заграничних виробів та услуг (як це вище згадано) виносило 11,0 міліярд. зл. З того на село припадало, як то вже подано, 2,8 міліярд. зл., ц.-то б. м. 1/4. Треба одначе зазначити при цьому, що міська консумція обіймає й такі предмети, а зокрема услуги, на які на селі немає з природи річи запотребования, або теж такі, що для неї недоступні (кіна, трамваї, тощо). Супроти цього варт обрахувати теж уділ села в споживанню якогось поважного предмету масової консумції, який має однакове значіння як для сільської, так і для міської людности. Ось чому обраховано ще уділ села в загальній консумції одягу та взуття. Загальне споживання цих предметів оцінено на 3,3 міліярд. зл., з чого 2,2 міліярд. зл. припадає на міську консумцію, а на село залишається 1,1 міліярд злотих, т.-то половина.

Одержані тут висліди виразно показують, як сильно перебільшується значіння села, яко відборця промислових виробів. Помимо значного уділу сільської людности в заг. залюдненню Польщі, її уділ в споживанню промислових виробів є релятивно невеликий — село перебуває ще у великій мірі в натуральній господарці. Годиться ще раз пригадати, що подані вище цифри відносяться до 1929 року. Від того часу, в звязку з острою сіл.-госп. кризою, уділ села в споживанню промислових виробів далі підляг безсумніву ще значнішій редукції.

КООПЕРАТИВНА ХРОНІКА

ОЩАДНОСТИ МАЛІЮТЬ!

Господарська скрута в кредитових кооперативах.

Господарська скрута, яка вже 5 літ давить все наше господарське життя, витиснула своє важке пятно й на наших щадничо-кредитових кооперативах.

Статистичний матеріял, зібраний Р. С. У. К., виявляє, що на 1. X. 1933 було в 311 кооперативах, обнятих статистикою (на всіх 401) — 7,225.724 зл. щадничих вкладок, від 37.604 вкладчиків. Пересічно припадало на одну кооперативу 23.234 зл., а на одного вкладчика — 192 зл. На протязі одного року число щадничо-кредитових кооператив зросло до 552, а сума вкладок поменшилася до квоти 6,445.514, — зросло натомісць число вкладчиків до цифри 53.171. Так отже, коли число кооператив побільшилося о 241, ц. то на 77.5%, а сума вкладок зменшилася о 780.210 зл., ц. то о 10.8% пересічна сума вкладок на одну кооперативу виносила вже лише 11.677 зл., а на одного вкладчика 122 зл.

Сума уділених кооперативами позичок на 1. X. 1933 виносила 10,823.502 зл., що дає, в пересічі на одну кооперативу, 34.802 зл. На 1. X. 1934 сума уділених позичок виносила 10,708.974 зл., т. то пересічно на одну кооперативу 19.400 зл.

В місяці жовтні 1934 р., в часі звичайної найінтензивнішої реалізації цілорічної рільничої праці, ситуація не поправилася, а навпаки — зауважився дальший відплив щадничих вкладок, що в абсолютній цифрі дає зменшення о 86.859 зл. Як на місяць жовтень, зменшення те досить значне, тимбільше, що в тім місяці число кооператив збільшилося о нових 16. Пересічне місячне зменшення щадничих вкладок за попередніх 12 місяців виносило 65.017 зл. а в місяці жовтні — місяці, присвяченому ширенню ощадности — зменшення винесло 21.842 зл., тобто о 33.6%.

Наведені цифри зменшення щадничих вкладок змальовують яскраво постійно зростаюче зубожіння населення. Однак така причина корчення вкладок в наших кредитових кооперативах не може служити притокою до ослаблення ощадностевої акції, а навпаки — повинна нас примусити до поглиблення такої акції. Коли нема змоги збільшити ощадностевої сили дотеперішніх вкладчиків, то треба продумати способи, як поширити її на ширші круги населення. І. Ф.

КООПЕРАТИВА »СУСПІЛЬНИЙ ПРОМИСЛ« У ЛЬВОВІ.

У жовтні 1934 р. кооператива »Суспільний Промисл« доповнила своє продукційне улаштування, побудувавши власну сушарню цикорії. Таким чином обняла вже цілий виробничий процес: від цикорії-рослини до цикорії готового продукту та кавових сурогатів (»Пражіню« й солодкої кави).

Швидкий й успішний розвиток завдячує ця кооператива тому, що з самого початку була поставлена на здорових кооперативно-ідейних та господарських і фінансових основах. Ідейною основою кооперативи було зма-

гання приватних працівників, згуртованих у профес. організації СУПРУГА, до боротьби з безробіттям шляхом творення нових варстатів праці.

Дещо про саму цикорію: Цикорію виробляється з коріння ростини знаної в нас (в дикому стані) під назвою »петрів батіг« або також »придорожник«. Про ростину цю згадують, як про лічничу, вже старі лікарські підручники. Також новітня лікарська наука признає корінню цикорії богато лічничих прикмет. Як домішка до кави, невтралізує цикорія шкідливе ділання кофеїни, а гіркі елєменти, які є в цикорії, помагають витворюванню квасів жолудкових, а тимсамим травленню.

Основання і членство в кооперативі: Думка про основання кооперативи »Суспільний Промисл« виринула в крузі проводу СУПРУГА з весною 1932 р., а перше засідання дирекції відбулося 26. травня 1932 р. В літних місяцях задецидовано, що кооператива займеться перерібкою рільничих продуктів, а в першу чергу порішено виріб цикорії, щоби в той спосіб завести серед наших рільників управу нової, рентовної ростини. Приступлено до приєднування членів, винаймлено льокаль в будинку читальні »Просвіти« на Богданівці і придбано перші машини, а 6. грудня 1932 р., урухомлено фабрику. Перший сирівець спроваджено з Влоцлавка (Польща).

Першими членами кооперативи стали службовики РСУК, Маслосоюзу, Просвіти і Рідної Школи, а дальше працівники союзів кооператив з провінції. Сьогодня числить кооператива 244 членів з 264 заявленими уділами, в тім 55 правних осіб і 189 фізичних, які в більшости повплачували повні уділи по 50 зл.

Оборотовий капітал кооперативи (власний і чужий) виносить сьогодня коло 85.000 зл. — Члени кооп.-ви на останніх Заг. Зборах відмовилися від дивіденди на уділи, що є доказом громадсько-ідейного підкладу установи.

Працівники кооперативи: Пересічно занятих було в кооперативі в 1932/33 р. по 7 платних працівників (дирекція безплатна), а в 1934 р. по 18. листопаді 1934 занятих було включно з пропаґандистками 25 працівників на фабриці і 19 в сушарні в Жовкві.

Виплачено працівникам за 1932/33 р. зол. 6.919,09, а за 11 місяців 1934 р. зол. 13.336,99.

Одержано прохань о приняття до праці 90, а з того узгляднено 21 прохань. Збільшення збуту виробів кооперативи відповідно до поємности нашого ринку позволило би приняти ще кількадесятків безробітних, бо збільшення збуту на кожних 1000 кґ. потягає за тобою збільшення числа працівників приблизно на 2 особи.

Сирівці: Перші сирівці спроваджено від чужих сушарень. Але вже в першім році праці приступлено до управи власного сирівцю в підльвівських селах і одержано 76.000 кґ. коріння з власних плянтацій, що однак не вистало на покриття всього запотребования фабрики і треба було ще спроваджувати чужий сирівець.

В біжучому році принято під управу значно більшу площу і одержано вже власного сирівцю 460.000 кґ., так що правдоподібно не зайде потреба купувати чужий сирівець. За коріння виплачено плянтаторам в біжучому році 17.187,36 зл.

Для орієнтації подаємо, що прим. 1928 р. було в Польщі під управою цикорії 2444 га, з яких зібрано 284.080 сотнарів (142 сотн. з 1 га). Працювало 70 сушарень і 33 фабрики цикорії, котрі переробили 8.780 тон цикорії і 6.871 тон підмінок до кави (сурогатів, або разом 15.651 тон).

Продажа: В першому році продано 40.021 кґ. цикорії, з чого кооперація взяла 99.33%, а приватні купці 0,67%. На рекляму в пресі видано зол. 1.202,38, а на летючки, виставки і прочу рекляму зол. 658.17. В 1934 р. (до листпаоа включно) продано вже о 70% більше, чим в попередньому році, з тим, що збут через приватних купців збільшився до 10% загального збуту. На пресову рекляму видано в біж. році зол. 1.635,71, а на прочу рекляму зол. 3,805,64.

Сушарня: Думка побудувати власну сушарню, щоби унезалежнити себе від чужого ринку сирівців, повстала ще минулого року, однак брак достаточних фондів здержав виконання того заміру аж до цього року. Парцелю під

сушарню закуплено від П. С. К. Жовква, дім і фундаменти під машини побудувала кооператива К. І. Р. коштом коло 11.000 зол., машинове урядження за виїмком полочкарки і краярки виконано і змонтовано в варстатах інж. Райтарівського у Львові коштом приблизно 20.000 зол. Прочі машини закуплено від сушарень з Поморя. Ціла сушарня коштує коло 42.000 зол.

Висновки: Коли возьмемо в приближенню (на підставі статистичних даних про споживання домішок до кави в цілій Польщі) споживання домішок до кави на терені українського заселення на 20%, то тут консумується коло 3000 тон домішок до кави. Перед нами є ще дуже великі можливости розбудови, колиб тільки населеня зрозуміло потребу купувати виключно виробі рідного промислу.

На перешкоді стоїть тут призвичаєння, котре тепер має ще більше значіння, чим якість товару, і треба великої пропаґанди, щоби усунути упередження до власних виробів.

СКІЛЬКИ КООПЕРАТИВ Є В ЦІЛОМУ СВІТІ!

Міжнароднє Бюро Праці зробило спробу представити стан світової кооперації в числах. Його підрахунки узгляднюють як кооперативи, обєднані в союзи, так і необєднані.

Статистика ця відноситься, правда, ще до 1931 року, але новішої немає. Обіймає вона 731.256 кооператив, з чого на Зах. Европу, без Радянщини, припадало 238.783 кооператив. Самаж Радянщина, разом з азійською її частиною, виказала аж 325.895 »кооператив«; як відомо, це не кооперативи в европейському розумінні, цеб-то добровільні обєднання членів, тільки державні роздільчі (споживчі) крамниці з примусовим членством, бо тільки через них населення може дістати продукти, та всякого рода »жазьонні« підприємства, що ще формально лиш звуться кооперативами. Тим-то й пояснюється їх величезна, просто неймовірна кількість, що перебищує число кооператив у цілій Зах. Европі. Обіч споживчих »к-в« є ще відомі рільничі »Колгоспи«.

В Азії (теж без Радянщини) нараховано було 126.002 кооперативи. В Америці — 34.050 кооператив і 6.526 кооп. товариств в Африці та в Океанії.

Число членів підраховано тільки для 663.144 кооператив і виносить 165,957.977 осіб, цеб-то майже 166 міліонів людей. Поділяються вони по континентах так:

	Членів:	в кооперативах:
Европа (без Радян. Союзу)	41,238.926	175.668
Радянський Союз	96,462.400	325.895
Азія	10,345.016	124.717
Америка	17,134.868	32.340
Африка й Австралія	776.769	4.524

Про силу світового кооперативного руху сзідчить також загальна сума оборотів кооператив. Щодо цього, то підрахунок є тільки частинний, а саме для 64.449 кооператив. Їх оборот виносив 56 міліярдів швайцарських франків.

СТАН КООПЕРАТИВ У ПОЛЬЩІ З КІНЦЕМ 1933 Р.

По даних Кооперативної Ради в Польщі на кінець 1933 року було 22.743 кооператив, записаних до судових реєстрів. Майже половину (бо 48,3 проц.) з того числа творили н е с о ю з н і кооперативи, а саме: 10.972 кооп. одиниць. Щодо цих останніх кооператив, то треба завважити, що, за тимиж офіційними даними, щонайменше 2/3 їх — це кооперативні »трупи«, мертві, нечинні кооперативи, які одначе обтяжують собою судові реєстри кооператив.

Загальна кількість союзних кооператив у цілій Польщі, що підлягають ревізіям, за даними ревзійних союзів — виказана цифрою 11.762. Проти 1932 року, коли то рахувалося 11.754 кооперативи, — стан без зміни.

Поділ тієї загальної кількости кооператив по національним ґрупам представляється слідуючо:

	Заг. число к-в в році: 1933	1932	Ріжниця
Польські кооперативи	3842	3937	—95
Українські	3411	3337	+74
Німецькі	925	900	+25
Жидівські	1005	986	+19

По роду діяльности ті самі кооперативи поділяються так:

	польські	українські	німецькі	жидівські
1. Сільсько-господарські:				
а) кредитові	2770	388	384	7
б) молочарські	1012	136	121	6
в) для заг. закупу і збуту	333	2527	164	—
г) інші (для закупу і збуту)	25	1	28	14
ґ) виробничих і інш.	65	13	20	—
Разом сіль.-госп. к-в	4205	3065	760	27
2. Споживчі кооперативи	1116	133	8	1
3. Будівельні й мешканеві	173	2	13	5
4. Кредитові (не-рільничі)	878	149	125	893
5. Інші	149	62	19	79
Разом усіх кооператив	6421	3411	925	1005

З загального числа 11.762 всіх кооператив на сільсько-господарські кооперативи припадало в цілій Польщі 8.057 кооператив, або 68,5 проц.

ГОСПОДАРСЬКА ХРОНІКА

ЗМАГАННЯ НІМЕЧЧИНИ ДО САМОВИСТАРЧАЛЬНОСТИ В СИРІВЦЯХ*).

Ще з часів світової війни мала Німеччина славу батьківщини »ерзаців«, але ті сурогати, зокрема в ділянці харчевій і текстильній, не мали доброї слави. З поняттям »ерзац« звязана уява про практичну неможливість одержання властивого продукту та про неминучу конечність заступати його в міру потреби виробом гіршої якости, що не в силі заспокоїти відповідним способом людські потреби й має шкідливі наслідки для дотичної мети, в випадку харчевих сурогатів — для людського здоровля. Погані товщі, одяги з кропиви, шнурки з паперу і т. д., це клясичні сурогати воєнної доби.

В сучасній, важкій для Німеччини, добі господарської скрути й політичного напруження появляються в позанімецькій пресі щораз частіше звістки про недостачу найосновніших продуктів у Німеччині. Її наслідком є, мовляв, катастрофальні підвишки цін, зокрема на харчовини в роздрібній продажі. Виходом, дуже недостаточним, з цього скрутного положення є ніби поширювання сурогатів. Такі вістки стилізовані сензаційно; неменше сензаційно пишеться часом і про »винаходи«, що ніби мають зарадити недостачі. Отже читаємо в пресі, на жаль, часом і в українській, з одного боку про жахливий стан постачання харчами й сировинами, про ціни інфляційної висоти, картки на хліб і хвости перед крамницями; з другого боку неменше сензаційно, як про якісь »лучі смерти«, читаємо, напр., що німці »винайшли« рослину, що за-

*) Ціла статейка, особливо цифрові дані, подається цілком на відповідальність ВУНІ в Берліні. Остання кольонка (порівнання відсотків з 1927 і 1932 р.) обчислена нами з огляду на очевидні неточности в друку ВУНІ. — Ред.

ступає повністю і робить зайвими довожені чужі текстильні сировини: бавовну і джуту, вовну, і шовк, і льон, і коноплю, і все.

Дійсність є зовсім інша. Цінових скоків, хвостів і карток нема. Цінові вагання доходять протягом останнього півроку в деяких товарів до кількаканцяти відсотків найвище, ціни багатьох харчовин взагалі тверді, встановлені й незмінні. Положення Німеччини важке в звязку з особливими політичними умовами на тлі світової господарської депресії. Але боротьба з цими труднощами, на які постійно й отверто вказують головні чинники, не йде шляхом цінових переворотів і латання дір принагідними ерзацами. Неможливість роздобути ті чи інші сировини й продукти далеко не така абсолютна, як за світової війни. Одначе Німеччина пляново, на дальшу мету старається визволитися від надто великої залежности від міжнародніх торговельних зносин. Тому заздалегідь і пляново підготовлює засоби, якими має заступити дотеперішній довіз продуктів і сировин.

Ще до недавна Німеччина була одним з найбільших імпортерів харчовин, як це загально відомо. Порівнання між довозом у р. 1927 і в р. 1932 (див. таблиця в дальшім) виявляє, одначе, дуже поважне зміцнення німецької порівнюючої самовистарчальности в тій ділянці. Дефіцит торговельного білянсу харчовин упав кругло на 5 міл. марок у р. 1927, а на 1,3—1,8 в р. 1932, отже на яких 70 проц. кругло. Відсоток продуктів вироблених у Німеччині зріс з кругло 80 проц. на кругло 90 проц. всього споживання (коли мати на увазі, що молочні й звіринні продукти основуються почасти на чужих, довезених, кормах, то треба яких 10 проц. відчислити). Але зросла також абсолютна їх кількість так, що загальний рівень споживання помітно не змінився (трохи навіть зріс, але треба врахувати приріст населення).

Впала консумція збіжжа досить значно, бо 12,5 проц., зросло споживання картопель і риби (по 8 проц.), але й молочних виробів і яєць (по 7 проц.), а передовсім товщів (12 проц.), що вже не вказує на згіршення якости відживи.

	1927			1932			Зміни в спожи-ванню від 1927—1932
	споживання	краєва продукція	% краєва прод. у спож.	спож.	краєва прод.	% краєв. прод. у спож.	
Збіжжа на хліб	9,90	7,17	72%	9,—	8,90	99%	+27%
„ інше	2,10	1,28	61%	1,51	1,07	73%	+12,5%
Стручкові рослини	0,16	0,09	59%	0,16	0,09	56%	— 3%
Картоплі	11,40	10,80	95%	12,30	12,40	101%	+ 6%
Цукор	1,44	1,50	104%	1,31	1,36	104%	—
Мясо	3,13	2,82	90%	3,14	3,05	97%	+ 7%
Риба	0,62	0,33	53%	0,67	0,43	65%	+12%
Молочні вироби	23,76	19,80	83%	25,46	22,90	90%	+ 7%
Яйця	0,43	0,26	67%	0,46	0,31	68%	+ 1%
Товщі	1,16	0,45	40%	1,30	0,59	45%	+ 5%
Овочі (і південні)	2,85	2,03	71%	2,80	1,80	64%	— 7%
Зеленина	3,14	2,71	87%	3,23	2,90	90%	+ 3%
у міліонах тон	60,—	49,—	81,5%	61,—	56,—	91%	—

Поліпшення харчевого білянсу Німеччини є наслідком, передовсім зросту краєвої продукції, а не заведення сурогатів, містичних карток і обмежень. На зріст продукції зложилася низка плянових заходів, обчислених на дальшу мету і підготованих дуже солідно, як внутрішня кольонізація, висушування болот для збільшення управної площі, меліорації, доцільні переміни в культурах і заведення нових і т. д., також соціяльно політичні заходи, як вищі, але тверді ціни на хліборобські продукти. В р. 1933 вперше заведено в більшій кількости солодку люпіну на легких ґрунтах північної та східної Німеччини. Це не є »винахід«, тільки вислід довголітніх спроб, дослідів і т. д. Служитиме, як корм і до виробу маргарини, яка до речи, сьогодня вже є вартісним товщем, а не поганим сурогатом.

В ділянці текстильних сировин Німеччина не може багато досягти збільшенням управної площі на льон і коноплі, бо забракло-б її для

харчовин. Дуже актуальним стає питання заступлення довожених сировин власним шляхом вироблення ерзаців, але знова тут плянові акції на дальшу мету, а не як за війни затикання дір першим ліпшим сурогатом невисокої якости. За чотири роки війни зібрано 200 тон кропиви, тоді як річне запотребування бавовни було р. 1914 кругло 400.000 тон. Кропива дає волокна тільки на 5% ваги несушеного бадилля, отже поза випадками абсолютної конечности її перерібка не оплатиться. Сьогодня працюють над удосконаленням машин і продукційного процесу так, щоб можна використовувати і гірші роди льону. Досі переробляли тільки найліпший довговолокнистий льон, його треба було збирати ручно й при всіх маніпуляціях дбати про рівнобіжне зложення волокон в цілому матеріялі. Згадані зміни дозволилиб використання більшої маси при упрощеній і дешевій роботі, що велоб і до збільшення культури льону. Шляхом так званого котонізування можна льняні волокна зробити подібними до бавовняних, але це має сенс тільки в відпадкових родів, бо для кращих це означалоб тільки згіршення якости.

Дальшим ерзацом для бавовни є штучний шовк, вироблюваний хемічно з целюльози. Його систематично удосконалюють і пристосовують для цеї мети. Але вовни він, як і жадне синтетичне чи й природнє волокно, зовсім не може заступити, а бавовни остільки ні, що його міцність і в сухім стані дорівнює тільки 65% міцности бавовни, а в мокрім стані стає ще два рази менша, тоді як у бавовни вона в мокрім стані на 15% вища. Тому найкраще вимішувати штучний шовк до бавовни в відношенню 1 : 4, для кращих родів пряжи в меншім відношенню. Пересічно можна таким шляхом заощадити 15% довозу бавовни.

Цікавіші є спроби з новою рослиною, саме тою, про яку розійшлися такі сензаційні відомости в заграничній пресі. Річ зовсім не в чудеснім »винаході« всезаступаючого волокна, тільки в вислідах 30-літньої праці п. Віллі Берца над акліматизуванням і ушляхотненням (через схрещування і под.) рослини Юка. Вона походить з півдня північної Америки або з Малої Азії; в ушляхотненім виді має довгі (120 цм), але вузькі (4 цм) волокнисті листки, і розмножується шляхом штучного опилювання. Дає на морґ 179 квінталів, з чого одержується 32,7 квінталів (18,3%) сухого волокна і, згідно з точними калькуляціями, оплачується при сьогоднішніх цінах на текстильні сировини дуже добре. Заступає джуту, коноплі й под. грубше волокнисті сировини. Найкраще змішувати її з джутою (80%), для менших грубих виробів з бавовною (50—60%), для кращих навіть з вовною (30—50%). Цей продукт довголітньої праці чоловіка, який на ніякі пропозиції з закордону не пішов, дозволить зменшити довіз грубшого волокна, трохи навіть бавовни.

Не зупиняючись на більш відомих ерзацах, таких, як виріб цукру з дерева, бензини й подібних субстанцій з вугіллю і т. д. можна спокійно стверднти, що маємо в сучасній Німеччині до діла не з горячковим заступуванням абсолютно недобутних річовин будь якими сурогатами від випадку до випадку, тільки з пляновою акцією закроєною на дуже далеку мету для зміцнення господарської самовистарчальности країни та виведення її з надто великої залежности від заграничної торговлі, а тим самим і заграничної політики.

(Вісти Укр. Наук. Інституту в Берліні).

ВРАЖІННЯ ВІД Т. ЗВ. ВІДДОВЖЕНЕВИХ ДЕКРЕТІВ.

З цікавістю розвідуємо, яким відгомоном відбиваються на селі вісті про т. зв. віддовженеві декрети, про розклад довгів на 14 літ, зниження відсоткової стопи і т. д. Вісті є суперечні. З одного району інформують, що між селянами пішла чутка, що розкладці підлягають усі довги, не тільки суто рільничі й не лише з часу до 1932 року; з інших сторін повідомляють, що декрети пройшли без якого небудь помітного відгомону та ніхто з селян не зголошується до кредитових установ з вимогою конверсії. Кредитові установи й взагалі вірителі приняли декрети скептично з ріжних причин. Не вірять, щоби навіть розклад довгів на довгі рати оживив сплату довгів і відсотків, а це для них головне. (Взагалі — кредитові установи, особливо по містах,

огорнула апатія й отупіння). Дехто критикує віддовженеві декрети, як односторонну спробу рятувати довжника коштом вірителя, а не коштом загалу (держави). Процедура передачі довгів на Акцептаційний Банк не тільки звязана з коштами, але не дає кредитовій установі до диспозиції готового гроша, зокрема такій установі, яка не має кредитів у державних установах. Чуються ще й інші подібні заміти, які свідчать про те, що віддовженеві декрети не втішаються великою популярністю саме в кругах тих установ, для рятування яких вони були видані.

СЕРЕД КНИГ І ҐАЗЕТ

ГАРНИЙ ДАРУНОК КООПЕРАТОРАМ З НОВИМ РОКОМ.

»Кооперативне Право«. — Переклав і опрацював Михайло Корчинський. Львів, накладом РСУК, 1935 р., 16⁰, стор. 140. — Ціна в оправі зол. 3.—.

Отсе появилася довго вже пекуче потрібна й довго ждана книжечка — »Кооперативне Право« в українському перекладі.

В першу чергу ждуть її кооперативний світ і всі, хто має до діла з кооперацією. Аж дивно, що досі не було українського видання ані самого кооперативного закону, ані законних постанов, що мають безпосереднє чи посереднє відношення до кооперативної справи. Видана тепер в перекладі М. Корчинського збірка заповнює цю прогалину. У ній маємо передовсім сам закон про кооперативи в його теперішньому виді, цебто з узглядненням змін, що їх заведено пізнішими законами. Текст оповіщений Мін. Скарбу 16. червня 1934. в Д. З. Р. П. ч. 55, поз. 495. До тексту перекладчик подав короткі пояснення, іноді вказівки про інші законні постанови, що мають якийсь звязок з постановами закона про кооперативи, іноді виписки з мотивів закона. Всі ті додатки до тексту доцільні, не має в них нічого зайвого. Вони ядерні та ясні.

Окрім самого закона про кооперативи поміщено в збірці цілий ряд інших законів, що їх повинні знати кооператори. Їх подано в цілости, або у виїмках. При виборі їх рішала практична потреба української кооперації, тому поруч з законами, що відносяться безпосередньо до кооперації, збірка подає також тексти законів і розпоряджень відносно банкових справ, карного права, товариств, зборів, права вживати українську мову в урядах, тощо. Податкове та адміністраційне право не ввійшло в цю збірку, але поза тим український кооператор найде в ній усе, що в практичному житті йому може бути потрібне.

Але не тільки для кооператора є »Кооперативне Право« гарним дарунком. Цей переклад має ще особливе значіння для справи нашої правничої мови. На тлі еволюції, яку перейшла українська літературна мова на протязі останніх кільканадцяти літ і далі переходить, вдаряє особливо і особливо відчувається потреба праці над виробленням т. зв. правничої мови.

Чимало причин складається на те, що ця справа натрапляє на західніх наших землях на труднощі. Між ними найважніша — це брак законодавства в українській мові та відсутність умов для того, щоби тексти законів мусіли появлятися теж в перекладах на українську мову. Бож правнича мова твориться передовсім у звязку з твореннем права, і »мово-творчу« ролю законодавства тільки з трудом і тільки в деякій мірі може заступити правнича література й життя.

Переклад М. Корчинського засвідчує на кожній сторінці про те, що його автор бажав заслужитися перед нашою »правничою мовою«. І, справді, заслужився. Живовидячки він просто з любовю працював над термінольоґією перекладу, і для устійнення її »Кооперативне Право« буде без сумніву дуже цінним вкладом. Алеж термінольоґія не вичерпує справи »правничої мови«. Не менше важною є ще справа »правничого стилю«, того стилю, що став

»притчою во язиціх«, що проти нього стільки прогрішено і далі грішиться. І власне стиль, складня, словом — »мова« перекладу М. Корчинського просто прекрасна. Вона проста, ясна, жива — хотілосяби сказати — тепла.

Треба щиро дякувати за цю книжку її авторові. В. С.

ЛИСТ, ЯКИХ ТРЕБА БІЛЬШЕ.

Один з часописів (Батьківщина ч. 8) містить лист зі села, писаний як видно, інтеліґентом такого типу, яких нам треба найбільше. Правник, покінчивши студії, осів, як видно, на постійне на селі та інформує про місцеві відносини, радости й смутки. Позволяємо собі передрукувати цікавіші місця:

На вступі автор листа висловлює признання редакції за те, що вона, крім засадничих питань національної політики порушує »безліч справ сірих, звичайних, щоденних, які проте є для нації величезного значіння«.

»Н у ж д а — ось що над усім іншим панує нині на селі. Нужда така, про яку найслабше платний урядовець не має поняття. Доволі сказати, що вже тепер багато людей не має хліба.

А проте з цієї нужди — є таке аражіння — ніхто не шукає розумного виходу. Згори зазначу: з »верху« не приходить до цих низів ніяка ініціятива. Весь економічний звязок обмежується до ревізора Р. С. У. К., що приїжджає раз на рік. Позатим село існує само для себе, як самітний остров серед моря. Мусить само собі радити.

Але не може. Не може само себе перескочити. Це так само якби мені хто казав викладати на університеті. Зараз біля села простягається величезний степ — пасовисько, без ніякої вартости. Годівлі нема ніякої. Кооператива, яка—по мойому—повинна бути радше широко понятою співпрацею громадян над поліпшенням свойого матеріяльного буття — перемінилася в крамничку, з 2—3 золотими торгу в день. 99 відсотків торговельного обороту нашого села переходить таки через жидівські руки.

Серед таких обставин — деякі молодші хлопці рвуться десь поза село. Був тут один меткіший хлопець, ще молодий, 17-літній. Оббігав усі довколишні місточка. Хотів десь дістатися і вже навіть якомусь жидові-пекареві носив два місяці воду задармо. І знову приходив в село. В селі виступав в аматорськім гуртку. Одного разу прийшов до мене, я розбалакався з ним — і на другий день я поїхав до міста пошукати щось для нього.

Ах, Ви не знаєте як то тяжко... Прикро мені це казати, а одначе »наші« є часами більше недоступні, як чужі. З таким аргументом, як ось: »молодий, здібний хлопець — треба піддержати« — до наших і не приступай. Врешті мені вдалося примістити його в пекарні. Ви не знаєте — як хлопець тішиться! Вже рік є в пекарні — чую про нього самі похвали. Фах похопив досконало — як скінчить — він в поблизькому містечку пекарню заложить. Я вже це обдумую.

І ось я думаю собі: чи не можна би створити якогось »тіла«, щоби таким хлопцям облегчити початок їхнього звання. Ви там у місті мусите знайти якийсь місток. Ви мусите дати помічну руку селові, то є Ваш обовязок.

Сходимося тепер і балакаємо. Бачу в тих простих, незіпсованих хлопських душах щирий гін до кращого життя, до піднесення »рівня« так матеріяльного, як і духового. Приїхав тут делеґат з »Просвіти« з відчитом. Треба було бачити наших людей: на переді хлопці, парубки, дівчата, з заду господарі. Всі стоять — щось для них блиснуло, якби якийсь промінь у їхніх буднях. І так витривало слухають відчиту, про... підбігунові краї... Може би й тут якась метода?

Я вже сказав, що сходимося і балакаємо. Люди мають до мене довіря. Читаємо спільно ґазети, книжки. Ще нас є дуже маленький гурток — яких 10—15 людей на село, що має 300 нумерів. Через найблищі тижні ми маємо намітити собі програму праці — як економічної, так і культурної — на цілий рік. Колись Вам напишу, як забажаєте. А побачите як гарно »перевиконаємо« нашу »однолітку«!..

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК—ЛЬВІВ

CO-OPERATIVE REPUBLIC

Ukrainian Monthly Review — Lwiw Poland

Ч. 2.
ЛЮТИЙ
1935.
РІЧНИК VIII.

НА ОКРАЮ ДНІВ.

НЕБЕЗПЕКА ЗРОСТАЄ.

Дальші огляди стану господарсько-споживчих кооператив по окремих районах, які друкуються в Госп. Кооп. Часописі, свідчать про те, що нова язва кредитування не є тільки якимсь локальним проявом. Вона поширюється в цілому краю. Є це очевидний наслідок малої енергії самого кооперативного громадянства, як рівнож кооп. інструкторів та ревізорів в поборюванні боргової системи. На всіх провідниках кооперативного руху тяжить величезна відповідальність за долю кооперації, якій погрожує повний розвал, коли нелеґальна тепер продаж на кредит буде санкціонована новою практикою. Ми вже кілька разів стверджували на цьому місці брак переконаного антикредитового наставлення не тільки на низах, але навіть на кооперативних верхах. Це має свій відгомін на долі і паралізує акцію.

Всі люди доброї волі повинні ділати в тім напрямі, щоби переконання про згубність продажі на кредит просякло в кість і кров як найширшої маси людей.

Не є це річ безвиглядна. Знаємо кооп. осередки, які справді глибоко перенялися тим наставленням. Як примір назвемо район Коломия, який заборонив кредитування не тільки т. зв. місячникам, але й на конто доставленого молока. Коломийський осередок інформує про надзвичайно позитивні наслідки такого зарядження.

Ждемо на більше таких інформацій.

»ВІДТЯТА ЧАСТИНА ВІД ЦІЛОСТИ«.

Під таким заголовком подає А. Жук в 3 ч. Г. К. Ч. статистичний огляд кооператив, які відійшли не зі своєї волі від РСУК, внаслідок відомої реформи кооперації.

Відійшло отже разом 822 кооперативних одиниць, числячи й ті, які ще не були формально в числі членів РСУК, а тільки вижидали приняття. Переважаюче число тих кооператив було основане в рр. 1926—1930, значить, були це орґанізації, основані під безпосереднім впливом і заходом РСУК. — Невідомо ще, яку дорогу вибрали ці кооперативи, кілько зголосило своє членство до призначених їм згори польських союзів, кілько остало »дикими«, під доглядом Кооп. Ради, а скільки добровільно зліквідувалося (бо були й такі вістки з цих теренів).

Завданням свідомих українських кооператорів є подбати, щоби навіть при своїм переході до польських союзів дотичні кооперативи як умову вступу поставили, що діловодство своє вони ведуть у мові українській, в тій-же мові ведуть переписку зі союзом, та вимагають від союзу, щоби прислані ним ревізори були Українцями. Від цих вимог кооперативи неповинні відступити в ніякому разі, бо кооператива є добровільним згуртуванням, а не якоюсь примусовою орґанізацією.

ГОСПОДАРСЬКЕ ПОЛОЖЕННЯ В ГАЛИЧИНІ.

Бюлетень львівської торговельно-промислової палати за місяць листопад 1934 (оголошений в січні 1935) подає такі вісти про господарську ситуацію у трьох галицьких воєвідствах.

Векслів запротестовано на суму кругло 22.000 зл. більшу, як в попередньому місяці (всього на 2,230.785 зл.).

Ропи видобуто о 1.839 тон менше, як в жовтні 1934 р. Відповідно до того зменшилася теж перерібка ропи. Причиною є мабуть зменшене споживання нафтових продуктів в краю, мимо наближення до зими. Село далі зменшує свої видатки на нафту, мимо деякої знижки її ціни. Очевидно, що знижка була за мала. Також зменшилося споживання парафіни. — Зменшився рівнож експорт нафтових продуктів за границі і то дуже поважно (о 20% в порівнанні з попереднім місяцем).

Цукру продано дещо більше, але мимо того збут не досягнув ще навіть і половини тої скількости, що була прелімінована цукровим картелем. За границю не вивезено ані одного ваґона.

Деревний ринок був у цілковитому застою.

Дріжджів продано менше, як в листопаді 1933 р. (502.991 кґ. проти 527.948 кг.).

Цифри говорять голосніше, як що інше, про поступаюче зубожіння населення нашої території. А в таких умовинах на село падуть ще нові тягарі (прим. тягар удержання волостей і под.).

»КООПЕРАЦІЯ І ПРИВАТНИКИ«.

Декому здавалося, що ця проблєма, яка існує від коли зявилася на світ кооперація, — омине якраз українську землю. А коли це не сталося і проблєма почала виринати — були такі, яким здавалося, що вдасться її залагодити виголошуваними або друкованими формулами про »гармонійну і плянову співпрацю обидвох чинників нац'онального господарства«. Але й це вже нині не вистарчає, бо життя принесло цілу низку фактів, які не свідчать про бажання гармонійної співпраці. І ми є свідками нової прилюдної дискусії на тему: кооперація і приватні купці та промисловці. Цим разом маємо до занотування такі маркантніші прояви: дискусія на пресовій конференції Центросоюзу, стаття п. з. »Ще в справі безробіття« в 9 ч. »Службовика«, стаття М. Кор-

чинського в ГКЧ. ч. 1—2, п. з. »Завтра нашого промислу«, відповідь на неї в ч. 3. орґану Союзу Укр. Купців »Торгівля і Промисл«, дрібніші виступи »Батьківщини«, »Хл. Шляху«, »Нов. Часі« і др. На пресовій конференції Ц. С. кооперація була, правду кажучи, в дефензиві, обороняючи себе від закиду непідпирання приватного промислу (піднесеного п. Гануляком); думку про первенство кооперації перед приватником видвигали тільки, так мовити, непрофесійні кооператори. Автор статті в »Службовику«, між іншими проблємами, вимагав, щоби приватний промисл, оскільки користується підпорою з боку кооперації і решти громадянства в імя національної солідарности — був теж ведений по громадянськи. Більш менш подібну думку, тільки виразніше, висловив кооператор М. Корчинський в ГКЧ. Кожний український кооператор погодиться з усіми тезами його статті, що найвище додавби ще дещо з того, що не обняте розважаннями автора. Одначе »Торгівля і Промисл«, як орґан приватників, поставилася критично до кінцевих виводів мец. М. Корчинського, де він говорив про суспільний характер приватного підприємства, коли воно опирає своє існування на зорґанізованім кооперативнім збуті, про участь споживача в зисках такого підприємства а навіть право кооперації по якімсь часі викупити таке підприємство. Орґан Союзу Укр. Купців заперечує такі вимоги, бо вони, мовляв, ставлять приватника у гірше положення, »під курателю«. Він вимагає рівнорядности для обидвох сторін.

В практиці це би виглядало так: приватний промисловець чи купець, згідно з вимогою плянового поділу праці (яку заступає теж »Т. і П.«) має право вимагати від кооперації: 1) щоби вона брала товар тільки у нього, себто дала йому монополь, 2) щоби сама не важилася ані тепер ані в майбутньому продукувати чи доставляти цей артикул, 3) щоби вона підбичовувала ціле кооперативне громадянство до консумування тільки його товару.

Що-ж він зате дає в замін кооперації? — На те питання досі ніхто не дав відповіді, бо й по правді такого питання прилюдно досі ніхто навіть і не ставив!

Коли наш приватницький світ вимагатиме справді рівнорядного відношення між одиницею і таким величезним колєктивом, яким є кооперація, то мусить цю свою вимогу підперти якимись надзвичайно сильними арґументами. Поки що їх нема і ми навіть не бачимо можливости, щоби такі арґументи могли знайтися.

Ми думаємо, що при нинішних виїмкових умовинах нашого життя є справді деякі стичні пункти для координації праці кооперації з українськими приватниками. Але про якусь »рівнорядність« не може бути й мови просто тому, що кооперація репрезентує і завше репрезентувати буде інтерес загалу, а приватник завжди буде проти неї тільки одиницею.

Виходячи з цієї засадничої тези (від якої кооперація не може відступити) — можемо братися до вирішування окремих питань. А тих питань є доволі богато вже нині, а може бути їх

щораз більше. Ось приміром: коли в даній місцевости є вже один чи кілька українських приватних склепів, а нема кооперативного, то чи треба основувати кооперативу чи ні? (світ укр. купецтва скаже: ні, кооперативний скаже: так); коли існує приватна фабрика якогось предмету, але дає товар явно за дорогий чи за лихий, чи може кооперація братися до оснування своєї (чи перебрання існуючої) навіть проти волі приватника? Коли побіч існуючої вже приватної фабрики вирине друга, конкуренційна, то чи кооперація має її поборювати, навіть коли вона дає продукт дешевший чи якостево кращий? Як в практиці здійснювати плянову розбудову промислу, коли маємо в руках тільки один засіб натиску на приватника, а це: відмову поширювання його продукту на кооперативнім ринку? Що робити з таким впертим підприємцем, який не зліквідує свого інтересу мимо того, що ми не пустили його виробу на кооп. ринок? Чи бойкотувати його в безконечність і т. д. (Такі питання виринають вже нині практично). Чи система монопольного збуту на кооп. ринку для певних підприємств не скриває в собі небажаних можливостей моральної натури? Такі питання можна помножувати в безконечність.

Безумовно, кожний мусить погодитися з тим, що коли українська кооперація підпирає рідне, хоч приватне виробництво, то робить це і робитиме лише о стільки, о скільки ще не є в силі спромогтися на власне. Також нема мабуть кооператора, який би не приняв і другої тези, що кооперація (а так само і приватники) повинна кидатися в першій лінії в ті ділянки, де ще нема українського підприємця. Очевидно, що ситуація змініласяб засадничо тоді, якби вже не було куди кидатися, а в кооперації була змога відкривати власні виробництва. Тоді очевидно повищі моральні самообмеження не моглиб обовязувати.

700.000 ГЕКТАРІВ ЛІСА ВТРАЧЕНО.

В промові міністра хліборобства польської республики Ю. Понятовського знаходимо таке діймаюче ствердження:

»Як швидко поступає зменшення лісних обшарів в Польщі, про це свідчить факт, що від часу передрозборової Польщі до нині відсоток заліснення зменшився з 37% на 20%. Сьогодня посідаємо лісів о 700.000 га з лишком менше, як в менті відзискання незалежности«. (Курєр Порании 12. I. 1935).

ЯК ЧУЖИНЕЦЬКИЙ КАПІТАЛ ЕКСПЛЬОАТУЄ.

Варшавська елєктрівня — це акційна спілка з переважаючою участю французького капіталу і з французькою управою. Так було ще від російських часів і до недавна, поки не попсувалися польсько-французькі відносини. Коли ж це сталося, а до того високі ціни елєктричного струму, навіть по зниженні ціни вугля, дратували громадян, з почину міської управи м. Варшави уряд взяв

цілу установу під судовий заряд. При тій нагоді вглянуто блище в господарку установи і світ довідався, що її начальний директор одержував... 200.000 злотих місячно, під-начальний 150.000 і т. д. Платні самої дирекції були більші, як всієї решти персоналу вкупі. Так виглядає в практиці капіталістична господарка.

ЛІКВІДАЦІЯ

Дня 8. січня в Домі Рільничої Кооперації ім. Стефчика у Варшаві відбулася ліквідаційна рада »Зєдноченя« союзів пол. рільн. кооператив. Рада затвердила ліквідаційний білянс і покликала ліквідаційну комісію в складі: інж. З. Хмєлєвского, І. Барґеля і Ф. Пшерадзкого. Часописи союзу, а саме: „Czasopismo Spółdz. rolniczych" і „Zjednoczenie" рада рішила передати новоствореному Союзові рільничих і зарібкових спілок. Рештуюче по ліквідації майно призначено згідно зі статутом на засилення видавництв ім. Стефчика в Кооп. Науковім Інституті.

Так отже з днем 8. січня перестала існувати установа, яка протягом 10 з лишком літ континуувала роботу д-ра Ф. Стефчика й була виразником кооперації польських дрібних хліборобів. В р. 1934 в Союзі було:

2806 Кас Стефчика
241 рільничо-торговельних спілок
809 молочарських і яйчарських спілок
99 ріжних
11 господарських централь.

Сума членських уділів в тих кооперативах була 26,4 міл. зл., запасних фондів 30,3 міл. зл., щадничих вкладок 37,3 міл. зл.

Звертаємо увагу на замітну енунціяцію б. голови Зєдноченя інж. З. Хмєлєвского (гл. нижче хроніку), в якій він піддає критиці спосіб реформування польської кооперації.

ПРОФ. В. ТОТОМІАНЦ ШІСТЬДЕСЯТНИКОМ.

3. лютня ц. р. обходитиме 60-ті роковини з дня свого народження заслужений кооператор проф. Ваган Тотоміанц. Імя його було добре відоме всім прихильникам кооперативного руху в цілій Европі ще перед війною, хоч безпосередньо працював він в рямцях російської кооперації. Проф. Тотоміанц заслужився безмірно для російського кооп. руху, як автор богатьох солідних книжок про кооперативний рух та його ідеольоґію. Зате постигла його доля еміґранта з ментом приходу до влади большевизму, який систематично нищив сліди вільного, від держави незалежного і на власних силах опертого кооперативного руху. На еміґрації, поки була змога, ювилят розвивав плідну наукову й популяризаційну роботу, головно в німецькій мові. Його праці про споживчу кооперацію, чотирохтомова кооп. енциклопедія та два менші популярні підручники кооперації стали настольними книгами міжнароднього кооп. руху.

Але і в Німеччині повіяло морозним вітром диктатури, ворожої вільному кооперативному рухові. Тепер проф. Тотоміанц, зі старости майже невидючий, шукає собі притулку по інших країнах. Від року перебуває в Болгарії.

Проф. Тотоміанц це одна з передових сил кооперації взагалі. Не є доказом моральної сконсолідованости міжнароднього кооп. руху і МКСоюзу, що такі люди на старість мусять прямо випрохувати собі »з ласки« кусок хліба.

Достойному ювилятові, який є здавна прихильником теж нашого журналу і кооперації бажаємо діждати кращих часів для того руху, для якого він посвятив ціле своє життя, а Йому особисто як найдовшого віку.

ЗАКЛИК М. ГРУШЕВСЬКОГО.

Ніхто краще як пок. провідник нашого народу, М. Грушевський не знав історії і психіки укр. народу. Тому його думки про вагу орґанічної праці серед селянства мають велику актуальність для сучасного покоління:

»Революційний процес виявив життєздатність, відпорність і енерґію відродження нашої народної стихії — селянства. Основна тканина його життя — сільські громади не роспались, не ослабли, навпаки виявили повишену енерґію своєї інтеґрації, своєї орґанізованости. В сих клітинах лежить запорука нового розвитку і зміцнення всього краєвого і національного орґанізму. Тому все, що хоче пройти ціло крізь огонь революції, крізь всі можливі пертурбації переходової доби, мусить з сими громадами звязати своє істнування і свою будучність. Все, що бажається будувати певно, міцно і огнетрівало, без небезпеки від знищення сими пертурбаціями — треба будувати на сих атомах трудового життя. Тільки те буде певне, що зможемо оперти безпосередньо на них.

— — — — — — —

Чергове гасло — на село, до громади, всі, хто хоче потрудитись для будуччини свого краю й народу!

Се звучить, як відгомін старих кличів: »в нарід!«. Дійсно, колиб тридцять, сорок, шістьдесять, сімдесять літ тому (в часі кириломефодіївщини, коли вперше свідомо залунало це гасло), українська інтеліґенція змоглаб піти за сим кличем, колиб вона тоді могла заложити сі підстави в українськім селі, нинішня українська революція пройшлаб інакше! Але укр. інтеліґенція була тоді слабша, була боязкійша, перепони і страхи були більші. Тепер — »голий розбою не боїться«, і кадри людей, які можуть піти за цим гаслом, незмірно більші. Вони можуть зробити діло трівке й велике!« (Стаття »На село!«, 1920 р.).

»УТОПІЯ« М. ГРУШЕВСЬКОГО.

Померший щойно проф. М. Грушевський вмістив 1920 року у віденському орґані УПСР довшу статтю п. з. »На село!«, а в якій шкіцував свою програму розбудови українського господарства і культури в умовах вільного життя України. З цієї статті подаємо найбільш характеристичне місце:

»Уявім собі таку волость, в котрій є громадська цегельня, і кілька тартаків та дереводілень (коли се лісовий район), бровар, винокурня, одна або й дві цукроварні (коли се буряковий район), одна або й більше механічних прядільнь, ткалень, швалень обуви, фабрика металічних виробів, сірників, фабричка мила, свічок та інших простійших хемічних продуктів, папірня, друкарня і може ще що — не повний такий сортимент якраз у одній волости, розуміється, а дещо з того в сій, дещо в другій. Працюють в них місцеві таки селяне під проводом місцевих механиків та інструкторів. В горячі моменти сільськогосподарських робіт праця в них сливе завмирає і спускається до мінімум, іде малим ходом в період, коли робота на полі не вимагає всеї енергії і пускається повним ходом в тих місяцях, коли завмирає праця на полі.

Викопавши й звізши буряки, ячмінь і бараболю, селяне зварили собі за 6 місяців цукор на цукроварні, накурили пива, горівки скільки треба для спожитку, виткали полотно з льну і коноплі, нашили обуви і всякого іншого реміння з шкіри. Робочий день при сім був невеликий, 6-годинний що найбільше, працьовано по дві, три, чотири переміни. Було доволі часу і для спочинку і для того, щоб піти в свій сільський кінематоґраф, поспівати в хорі, піти до читальні чи на виклад народнього університету, — тим часом яку масу всякого фабрикату виробилося з місцевого сирівцю. Як зросла, майже в двоє, продуктивність громади, її трудовий заробіток, її трудовий капітал! Як збільшилась поємність праці, трудойомкість свого простору укр. землі, на котрім раніше вироблялось тільки зерно та городина!... В селі, де є електричне освітлення, де ставляться цегляні будинки, де можна одягтись і взутись і по людськи прогодуватись, де є книга, гурток освічених людей з місцевих громадян і прихожої інтеліґенції, ріжні культурні розривки — стає жити краще, людянійше, приємнійше, ніж у голодному, вічно тремтячому за своє існування місті«.

Такі мрії снував у 1920 р. — на еміґрації у Відні, б. голова Центр. Ради. Приймав, як річ певну, що український нарід буде таки паном своїх хат, піль, лісів, своєї торгівлі і промислу. Головну ролю у будівництві нової культури приписував — слушно чи ні — громадському самоврядуванню. Таким чином змальований вище, може в дечім утопійний, образ — це тип комунального соціялізму. Можна ріжно оцінювати таку прямолінійність, коли все підводиться під один орґанізаційний шабльон (подібно, як є кооператори, які скрізь хотіли бачити тільки кооперативну форму, або як 100%-ві етатисти, що все передалиб у руки держави). Але декілька основних думок М. Грушевського мають беззастережну оправданість: бажання скермувати промисл на село, з метою дати затруднення зайвим робочим силам тамже, створення сільської цивілізації і підкреслення ваги й будучности навіть дрібних промислових підприємств. Не кажемо вже про вартість морально-етичного патосу автора, що на кожному кроці підкреслює вимогу соціяльної справедливости та вагу духового чинника в житті нації.

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ — ЧИТАЙТЕ — ПОШИРЮЙТЕ НАШ ЧАСОПИС!

НАРОДНЄ ГОСПОДАРСТВО

Біжучі питання нашого кооперативного кредиту.

Банковий кредит.

Орудування чужими грошовими капіталами належить до найважніших і найтяжчих проблєм ведення банкової установи. Це тому, що з тим орудуванням є звязані значні невигоди та небезпеки, які мають своє джерело в факті, що рух чужого капіталу і час його перебування у банковій установі залежить виключно від чужої волі. Невигода уживання чужого капіталу лежить у тому, що його треба доволі дорого оплачувати, обслуговувати та при тім дуже уважати, щоби ніяким невідповідним крокроком чи поведінкою не викликати його відпливу з установи. Зноваж небезпека уживання чужого капіталу міститься в тому, що — з таких чи інших причин — він може відпливати з банкової установи саме тоді, коли це їй найменше вигідно і коли вона має найменше змоги змобілізувати свої активи й замінити їх на гроші у такій мірі, у якій іде відплив чужого капіталу.

Уміння орудувати чужими капіталами зараховується до найвартніших прикмет проводу банкової установи, а що це орудування стоїть у тісному звязку зі способом ведення активних операцій, то вся фахова кваліфікація проводу банкової установи буде видна з того, чи її активне майно є так рухливо й ліквідно розміщене, щоби в короткому часі можна було його перемінити на гроші, що їх потрібно на виплату обовязань.

Це уміння належить до проблєми духового складу людської індивідуальности, хоч при цьому нема сумніву, що його можна в деякій мірі набути наукою та досвідом, коли тільки ця наука відповідно широка і ґрунтовна, а досвід живий і передуманий.

Коли розважувати ці справи, то вони видаються такими ясними і зрозумілими, що аж ніяково про них говорити, а одначе, коли брати на увагу нашу дійсність під цим оглядом, то хочеться дуже дивуватись, чому у нас це не добре розуміють.

Коли щораз частіше приходять вісти, що одна чи друга кредитова к-ва не могла заплатити відсотків від банкового кредиту ані заміняти векслів, та через те допустила до протесту усі рееконтовані векслі, то приходиться питатись, як така к-ва вела свої позичкові справи, що сьогодні не має подостатком ділових векслів на підклад рееконтового кредиту, а далі, чому не зверталося уваги на те, яка була пропорція затягненого банкового кредиту до власних капіталів к-ви і врешті, пощо такій к-ві було набирати (і давати!) так багато банкового кредиту, коли розбудована на ньому позичкова діяльність врешті завела к-ву у стан безвихідности та примусила покинути обслугу банкового кредиту.

Але не тільки банковий кредит попав у небезпеку. Густіша-

ють випадки, що кредитові к-ви не всилі виплачувати навіть невисоких сум вкладок і вже після цього, як проминуло багато місяців по їх виповідженні. Є навіть такі к-ви, що фактично перестали взагалі щонебудь виплачувати поза власною адміністрацією, бо цілий оборотовий капітал розмістили поміж таких довжників, що сьогодні не хочуть зовсім нічого платити. Нехай, що ця фактична невиплатність є в нашій кредитовій кооперації прояв ще досить рідкий, але він всежтаки є і тому про нього слід голосно говорити, ще заки пора шукати засобів, що не допустилиби до узагальнення цього прояву. Не можна ані на хвилю забувати, що сила укр. кредитової кооперації (яка б вона скромна і не була) спирається на капіталах укр. походження, а з цього факту треба доконче зробити висновок, що зберігання та відповідна обслуга цього капіталу є для нашої кредитової кооперації питанням буття.

Коли зважити великі труднощі, при яких творяться у нас грошові капітали і мати на увазі, що їх маємо до тепер загально дуже невисокі суми, а значна їх частина є поставлена на службу нашому національному господарству за посередництвом кредитової кооперації, то в таких умовах слід вимагати, щоби наш кредитовий апарат, при всьому дбайливому огляді на господарські і соціяльні потреби тих, що кредит б е р у т ь, не випускав ніколи з уваги інтересів тих, що кредит д а ю т ь. У ніякому разі наша кредитова кооперація не може давати причини до того, щоби наші капітали від неї утікали.

Залишаючи на пізніше розгляд нашого ощадностевого процесу і його дотеперішних результатів, що є видні у сумі вкладок, хочу дальші уваги присвятити справі к р е д и т у, що його наші кредитові к-ви дістають від банків.

Кредитові к-ви користуються банковим кредитом у двох випадках:

1) Коли запотребування позичок в їх районі діяльности є таке велике, що його не можна заспокоїти не тільки власними капіталами к-ви, але й капіталами, що їх вона зібрала у формі вкладок, а це запотребуваня позичок випливає із чисто господарських та продукційних вимог, що їх не слід лишати без кредитової допомоги, якщо господарство чи виробництво їх доконче потребує.

2) У моменті фінансової потреби, що зявляється тоді, коли к-ва має виконати такі виплати, що на них не має подостатком грошових засобів.

Перший випадок має господарський характер, бо банковий кредит уважається тут за частину оборотового капіталу кредитової к-ви і має доповнити капітали, що їх к-ва зібрала у своїому районі діяльности. Найчастіше, бо у більшости к-в, банковий кредит стає п о с т і й н и м оборотовим капіталом, що перебуває у к-ві довгі роки без зміни, навіть тоді, коли інші ґрупи власного й чужого капіталу виказують звишковий чи знижковий рух. Ця постійність перебування банкового кредиту в кредитовій к-ві н е з о в с і м п о г о д ж у є т ь с я із засадою, що банковий кредит

повинен бути тільки допомічним джерелом капіталу кредитової к-ви, бо вона повинна уживати кредту лише в часах дійсної господарської потреби і лише до того часу, доки не розбудує своєї вкладкової діяльности настільки, щоби вкладки, побіч власних капіталів, стали капіталовою підставою її позичкової діяльности. Кооператива, що не уміє розбудувати вкладкових операцій до тої міри, щоби місцевий попит на грошові капітали покривався у поважному відсотку орґанізавоною подачею місцевих грошових капіталів, ніколи не зможе створити собі солідної основи для існування і тому найчастіше навіть не заслуговує на те, щоби її підтримувати посторонніми капіталами.

Коли мова про банкові кредити наших кредитових к-в, то тут все треба мати на увазі, що їх дають українські львівські банки, а зокрема Центробанк, майже в цілости із вкладкового капіталу, що є виключно українського походження. Ці банки-кредитори розділюють зібрані грошові засоби поміж кредитові к-ви у цілому краю. Для банків-кредиторів цей спосіб кредитування має значні вигоди, бо краще мати до діла з довжником кооперативою, яка в час обслужить кредит (заплатить відсотки та вишле векслі) і всежтаки скорше може звертати позичені суми, аніж з великою кількістю поодиноких довжників, що їх господарський і маєтковий стан тяжко провірювати, та ще тяжче доходити своїх претенсій у випадку, коли довжник не може чи не хоче платити. Факт, що в дійсности можемо числити тільки на капітали рідного походження, а цих капіталів маємо дуже мало і вони далеко не вистарчають на заспокоєння кредитових потреб нашого господарства, примушує нас — з мотивів господарської доцільности — повести розділення цих капіталів так, щоб кредитове заспокоєння найшли передовсім ті господарські станиці, що кредитової допомоги доконче потребують для розбудови і вдержання в чинности свойого продукційного варстату. Не можемо дозволити собі на те, щоби при допомозі банкового кредиту, кредитові к-ви на місцях розбудовували свою позичкову діяльність у таких розмірах, що не булиби достосовані до їх можливостей, та переросталиби їх оправдані потреби. Саме тепер бачимо, що значне число кредитових кооператив використало банковий кредит у досить поважних розмірах, та уважають його постійно складовою частиною своїх оборотових капіталів, а кожну вимогу частинного звороту кредитових сум приймають не тільки з незадоволенням, але просто з негодуванням, бо думають, що їм не можна звузити позичкової діяльности до такої величини, яка дозволялаби їм обходитися малою сумою банкового кредиту або і без нього.

Нам здається, що булоби добре, колиби банки-кредитори не тільки звертали увагу на забезпечення та на правильну обслугу кредиту, але також щоб досліджували економічну доцільність кредиту, та брали на увагу господарські та продукційні дані й можливости того району, якого кредитова к-ва старається

про кредити або його вже має. Господарських чи продукційних можливостей не можна створити кредитом, бо вони мусять в даному районі вже бути і мусять проявлятися з власних сил, а щойно для кращого розвитку і використання цих можливостей можна у відповідних розмірах уживати кредиту. До тепер наш спосіб кредитування д у ж е м а л о кермувався такими увагами і через те не надто рідко кредити попадали у такі місця, звідки їм дуже тяжко вернутись назад.

При перегляді білянсів кредитових к-в можна завважити, що лише дуже мало з них не користується банковими кредитами. (Слід на цьому місці зазначити, що при розгляді справи кредитів к-в маємо на увазі тільки Українбанки, бо тільки вони уживають банкового кредиту, а для сільських кредитових к-в питання кредиту не існує, бо вони його майже не мають). Але декотрі завваги про банковий кредит мають загальний характер і будуть стійні у кожному випадку, без огляду на те, чи к-ва вже має банковий кредит, чи щойно може його мати. До рідких виїмків належить кредитова к-ва (Українбанк), що не має банкового кредиту. Це є звичайно к-ви, що мають подостатком вкладок і їм не має ніякої користи ані вигоди користуватися банковим кредитом. Не мають цего кредиту також ті к-ви, що у свойому розвитку затрималися на початковому ступні і працюють дуже скромними капіталами, що зібрано на місці. Значна більшість к-в користується банковим кредитом у ріжній висоті, що залежить переважно від маєткового вивінування і місця осідку к-ви, а подекуди також від складу завідуючого орґану і відношення його до завідуючого орґану банку-кредитора.

Висота кредиту, коли її брати у відношенні до суми власних капіталів к-ви, є дуже ріжнородна, бо в п и т а н н і к р е д и т у н е м а є м о щ е я к о ї с ь у с т і й н е н о ї з а с а д и, яка ставилаби висоту банкового кредиту у певне відношення до власних капіталів к-ви. Є це безперечно манкамент у кредитовій політиці наших банків-кредиторів і їм прийдеться у найближчому часі таку засаду приняти, щоби сума кредитів не виходила поза певний відсоток власних капіталів к-ви-довжника. Теперішний стан в цьому відношенні дає нам багато даних твердити, що кредитові к-ви часто набрали з а б а г а т о б а н к о в о г о к р е д и т у, у всякому разі значно б і л ь ш е, н і ж є ї х н я к р е д и т о в а п о є м н і с т ь, а тому треба констатувати, що більшість кредитових к-в, що має кредит, є ним сильно перетяжена. Це видно саме тепер, коли обслуга кредиту натрапляє на такі елєментарні труднощі, як змога правильно висилати ділові векслі на покриття кредиту і правильно платити відсотки. Аж за часто виступають випадки, що кооператива-довжник не має настільки ділових векслів, щоби ними покрити кредит і це жене її хапатися за способи, що їх ніяк не можна допустити в кредитових справах. Можна сказати, що ці труднощі покривання кредиту є виключний результат крізи в области кредиту, бо давніше рідко бувало, щоби у векслевому порт-

фелі не найшлися відповідні векслі на підклад банкового кредиту. Мені здається, що висота банкового кредиту не повинна перевищувати 20% власних капіталів кооперативи; і здається мені далі, що зле робить банк-кредитор, коли цю горішню межу в уділюванні кредиту переступає, бо тим створює труднощі не тільки кредитованій к-ві, але і собі самому. Справа відповідної пропорції кредиту до власних капіталів ускладнюється ще й тим, що к-ва старається дістати кредит у кількох банків одночасно, а ці останні не все бувають настільки рішучі, щоби не дати кредиту, коли розгляд і критика кредитової поємности к-ви цього не допускає. Знаємо досить багато к-в, що у них банкові кредити доходять до 60 і 70% власних капіталів, отже вони є кредитом за сильно обтяжені, а тому й не дивниця, що не можуть його добре й на час обслужити.

Кредитові к-ви в минулих роках часто трималися цего погляду, що слід добути банковий кредит, де тільки можна, і слід брати його стільки, скільки лише дають. На цій основі ішла розбудова позичкової діяльности таких к-в, при чому при цій розбудові не все гаразд розбиралася якість позичкових петентів, бо давалися позички досить легко і то на високі суми. Аж натиск кризи в области кредиту виявив, які результати дала позичкова діяльність, що розбудувалась на базі банкового кредиту. Помилка к-в, що збільшували свій банковий кредит понад ступінь своєї кредитової поємности дасться направляти тільки повільно й постепенно. Нема іншої ради, як позбуватися банкового кредиту, здобуваючи на це місце вкладкові капітали, що їх слід шукати у власному районі діяльности. Колиб вкладкові капітали не напливали у такій мірі, як відпливатимуть банкові кредити, то прийдеться звузити позичкову діяльнісь, бо краще мати дещо меншу суму позичок і меншу суму банкового кредиту, аніж при високій сумі кредиту нести великий капіталовий риск та не мати змоги бездоганно обслужити кредит і правильно вивязуватися із своїх обовязань.

У всякому випадку нормальний стан банкових кредитів у наших кредитових к-вах настане щойно тоді, коли банкові кредити не будуть перевищувати 20% власних капіталів к-в.

Одначе здаємо собі добре справу з цього, що відворот на правильні позиції в области банкового кредиту потриває мабуть досить довго. Кредити пішли на поширення позичкової діяльности кредитових к-в, а що тепер значна частина позичок буде звязана 14-літним часом сплачування, то тому і сплачування банкового кредиту силою факту натраплятиме на труднощі, що треватимуть приблизно той самий час, що й сплачування позичок.

Формально ніяких законих обмежень тут нема, але фактичний стан буде такий, що банкових кредитів від к-в скоро не добудеш, бо і вони теж не скоро дістануть поважну частину своїх позичок. Але скоре і нагле сплачування банкового кредиту не булоби доцільне і вказане, колиб навіть було можливе, бо це викликалоб поглиблення кредитової кризи у хліборобських та вироб-

ницьких низах, серед яких працює кредитова кооперація. До цього за всяку ціну не слід допустити, лише треба повільно та постепенно зменшувати суму банкових кредитів наших кредитових к-в, а на це місце притягати заощаджені грошові капітали місцевого громадянства.

Кредитові к-ви з правила уживали банкових кредитів на поширення своєї позичкової діяльности. Маємо щоправда кілька випадків, що банковий кредит, разом з вкладковим капіталом, пішов на реставрацію чи поширення недвижимости і унерухомився зовсім, але це врешті решт досить рідкі випадки, що хоч дещо заважили на рентовности банку-кредитора і сильно заважили на положенні кооперативи-довжника, то загалу кредитових відносин ці випадки не міняють. Банковий кредит дається у нас на есконт тримісячних ділових векслів, що їх подає к-ва-довжник. Сама вона дістає ці векслі від своїх довжників. У кращих часах, коли довжники кредитових к-в не зле платили відсотки і позичковий капітал, то і векслі відновлювали настільки часто, що векслевий портфель усе мав подостатком таких векслів, що були здатні до рееконту. Тоді векслі приготовлялися у свій час і правильно разом з відсотками в готівці відходили на зміну попердньої векслевої подачі до банку-кредитора. Одначе тепер, коли довжники к-в на загал дуже лихо платять відсотки, а ще гірше капітал, то і векслів не зміняють к-ві на час, а через те вона не має їх настільки, щоби гладко могла зробити векслеву подачу для банку-кредитора. Заласи векслів кредитових к-в сильно зменшилися, місцями до тої міри, що їх уже не вистарчає на виготовлення правильної подачі. Нічого тут не помагає певність, що причиною цих труднощів є безумовно довжники, які — шкодуючи для себе видатків на вексель — ставляють к-ву у дуже тяжке положення супроти банку-кредитора та приневолюють її до значних неправильностей в оборотах векслями. Бувають управи к-в, що в таких обставинах чуються зовсім безрадні і часто посилають своїх представників до довжників, щоби ці були ласкаві змінити їм векслі, при чому звичайно представники к-ви приносять зі собою до довжника векслеві блянкети. Як дуже погіршився і меншився векслевий портфель кредитових к-в в наслідок пасивного опору довжників, показує факт, що к-ва зі 100 тисячами позичок не має подостатком ділових векслів на покриття банкового кредиту на зол. 20 тисяч. Тут і починається неправильність, що її робить управа. Вона бере з портфелю векслі, які є остемпльовані на вищу суму і виповнює ці векслі на значно вищі суми, ніж даний довжник дійсно в день виповнення і висилки вексля винен. Декотрі к-ви ратуються у цей спосіб, що беруть чемностеві векслі членів своїх надзірних рад і висилають їх до рееконту, хоч позичок мають кілька разів більше від суми кредиту. Бувають також випадки, що управи висилають до рееконту векслі бувших довжників, що в день висилки векслів кооперативі вже більше нічого не винні.

Невжеж треба доказувати, що таке орудування векслями глибоко неправильне? Маємо випадки, що воно закінчилося вели-

кими клопотами для членів управи, що виповнили вексель на суму, якої довжник не винен, і для довжників, що мусіли платити векслі, а не мали вже в к-ві ніякого довгу, або не в такій висоті, як сума векселя.

Криза в области кредиту поділала на позичкову діяльність кредитових к-в у таких розмірах, що вони виказують неімовірно високі залеглости у плаченні позичкового капіталу і відсотків. Кромі цього здеморалізовані довжники не виявляють охоти змінювати векслі, бо уважають, що не треба буде взагалі нічого платити, отже не треба давати і векслів. Результат є такий, що к-ви не мають векслів на покриття банкового кредиту і не мають готівки, щоби заплатити відсотки від цего кредиту. Появляються випадки, що к-ви зовсім залишають обслугу свойого банкового кредиту, не платять відсотків, не зміняють векслів і допускають усі свої векслі до протесту. Очевидно банк-кредитор мусить запротестувати векслі, щоби заховати право реґресу до довжника, але це справу кредиту ще гірше заплутує; і в даних випадках її взагалі не можна розвязати, бо кооперативу-довжника захопив кредитовий параліж. Що в таких обставинах к-ва-довжник фактично припиняє всі виплати і перестає існувати як чинник орґанізації кредиту, то це певне, одначе справа на цьому не закінчується, бо невиплатність к-ви-довжника сильно може ослабити банк-кредитора, що при частіших випадках такої невиплатности може поважно загрожувати банкові-кредиторові. Думаю, що на теперішний час це є дуже важне питання і з ним мають діло майже всі банки-кредитори. Вихід з цего положення триватиме мабуть досить довго, але це не значить, що банки-кредитори не повинні мати ясного погляду на ці справи. Навпаки, вони повинні бачити та добре розуміти труднощі к-в-довжників, заняти в цій справі відповідне становище, а на будуче змінити в дечому засади уділювання кредиту і спосіб його покриття та довести до того, щоби створити між собою певний спосіб порозуміння у всіх випадках, коли к-ва довжник старається і одержує кредит у ріжних банках. Кредитова політика банків не повинна допустити до того, щоби к-ви в надмірний спосіб обтяжувалися банковим кредитом. Це задовження мусить стояти у певному відношенні до власних капіталів кооперативи, беручи також на увагу те, яку суму вкладок вона має. Кредитове задовження може бути лиш таке, що його к-ва моглаби нести, виконуючи при тім правильну обслугу кредиту, Кожне перетяження кредитом є джерелом високого капіталового риску і ріжних неправильностей в ужитті кредитових сум та в обслузі кредиту. Коли на кредиті розбудовується позичкову діяльність, то вона часто буває надмірна і непропорціональна до сил к-ви та до господарських і доходових можливостей її району діяльности. Кредитова політика наших банків, а зокремаі центральної каси повиннаби — на мій погляд — іти до того, щоби постепенно звужувати кредити кредитовим к-вам, які мають користуватися ощадностевими вкладками громадянства, а давати їх пе-

реважно нашим промисловим і торговельним станицям, що у своїому розвитку всежтаки не можуть без кредиту обійтися. Тоді кредит матиме безсумніву продукційний характер, буде більше концентрований та більше здатний до контролі, аніж це є тепер, в умовах повної його розсіяности, що не забезпечує ні правильного його ужиття ні безпеки.

Кредитові к-ви мусять будувати свою позичкову діяльність на ощадностях громадянства і сам закон резервує для них це джерело капіталів. Цього не мають промислові і торговельні станиці і тому вони є здані виключно на банковий кредит. Треба, щоби він туди пішов.

Недостаток змоги правильно облужити банковий кредит вимагає, щоби банки-кредитори зробили кооперативам деякі удогіднення щодо способу покриття кредиту. Розумію, що тут треба бути дуже обережним, щоби не погіршити умов і безпеки кредиту, але здається мені, що тримісячні речинці векслів є для кооператив тепер дуже короткі і невідповідні, а для банків-кредиторів не зовсім конечні, наскільки цих векслів вони не потребують на покриття кредиту в емісійному або іншому реесконтовому банку. Правда, що вимога банків-кредиторів до к-в-довжників, щоби вони що три місяці присилали нові векслі, впливає також на те, що к-ви натискають у свою чергу на своїх довжників, щоби зміняли векслі, а в результаті векслевий запас к-в доповнюється та відсвіжується, що всежтаки для безпеки позичок має деяке значіння. Одначе труднощі, що їх мають к-ви при зложенні векслевої подачі, приводять їх до неправильностей при виставлюванні векслів, чого можнаби оминути, колиби банки-кредитори згодилися на те, щоби к-ви виставлял векслі з шестимісячним часом обігу. Наскільки банк-кредитор дав к-ві кредит із грошових засобів, що самі не потребують векслевого покриття (власні і вкладкові капітали), то нічого не стоїть на перешкоді, щоби зробити к-ві це удогіднення та дозволити їй зміняти векслевий підклад кредиту що шість місяців. Це виведе к-ви з клопітливого положення, а банкові-кредиторові в нічому не пошкодить.

Другий випадок, коли кредитові к-ви користуються банковим кредитом — це їх фінансова потреба на скору виплату обовязань. Кредитова допомога в такому моменті є зовсім оправдана, бо престіж к-ви мусить бути збережений, коли тільки к-ва на короткому відтинку часу попала в таке положення, що не може обійтися без кредитової допомоги банку для скорої та більшої виплати. Ці два моменти: скорість та величина виплати рішають, чи к-ва заслуговує на кредитову допомогу чи ні. Якщо вона попала у виплатні труднощі тому, що її позички є неліквідні, то це доказ, що вона вела позичкові справи необережно та недбайливо і в такому випадку не заслуговує на те, щоби її ратувати кредитом. Ще й тому не заслуговує, що така к-ва напевно і на далі не буде могла ліквідувати у відповідному темпі своїх позичок, а тоді кредит, що його уділено на виплату

обовязань, тільки заміняє ці обовязання і увійде як постійна позиція до білянсу к-ви та втратить характер тимчасової допомоги. Отже можна користуватися банковим кредитом тільки тоді, коли є певність, що фінансова потреба виступила у п р о м и н а ю ч о м у порядку і кредит буде звернений при найблищій нагоді ліквідації певної частини позичок. Колиж певности на скорий зворот кредитових сум нема, а навпаки є можливість, що не буде змоги його повернути, то банк-кредитор не повинен дати такого кредиту, а к-ва-довжник не має ніякого права вимагати кредитової допомоги. Не можнаж унерухомлювати чужих капіталів і не можна також оперти виплату вкладок на банкових кредитах тоді, коли її слід оперти на високій ліквідности активного майна к-ви.

Знаємо випадки, що к-ва звернулася до банку за кредитовою допомогою на виплату вкладок хоч добре знала, що вкладки виповідаються у великих розмірах і тому хвилева кредитова допомога нічого не поможе, бо активне майно є таке неліквідне, що з него нічого не добудеш. К-ва запевнила банк, що потреба кредиту є тільки хвилева та проминаюча і що кредит поверне негайно, як тільки припиниться відплив вкладок і як тільки довжники почнуть (під осінь) сильніше сплачувати позички. Банк дав кредитову допомогу, одначе вона з тимчасової стала постійною і кредитові суми застрягли в к-ві, яка врешті решт припинила обслугу усього банкового кредиту.

Такі факти і гіркий досвід примушують банки до великої обережности в уділюванні кредиту, до дбайливого розгляду цілого положення к-ви, до значної поміркованости у визначуванні висоти кредитових сум і до постійного слідження за діяльністю та станом кооператив, що мають банковий кредит.

Це все повинно бути відоме також кредитовим к-вам і вони повинні мати відповідне зрозуміння інтересів банку-кредитора, у ніякому разі не повинні жертвувати інтересів банку для своїх потреб і не повинні звертатися до банків за тимчасовим кредитом тоді, коли з гори знають, чи повинні знати, що про його тимчасовість нема що й говорити. Совісність і солідність є основою орґанізації кредиту і обовязують за кожних обставин, а хто зневажає ці засади, той скоро мусить опинитися поза межами кредитової орґанізації, щоби його поступування не принесло непотрібних матеріяльних шкід і деморалізації.

Кредитові к-ви загально нарікають, що ціна банкового кредиту є тепер дуже дорога, бо відсотки від него аж надто високі. Ця справа має для кредитових к-в першорядне значіння, бож вони користуються банковим кредитом на те, щоб мати з него деякий відсотковий дохід. Уживання банкового кредиту несе зі собою певні невигоди та небезпеки, а тому зовсім зрозумілим, що к-ви бажають за це мати рівноважник у доходах на відсотках.

Коли існує максимальна відсоткова міра для позичкових операцій, а відсоткова міра від банкового кредиту до неї сильно наближується, то для кредитових к-в немає майже ніякого хісна користуватися банковим кредитом.

Простий рахунок показує, що к-ви, нарікаючи на високі відсотки від кредиту, мають повну рацію, бо банковий кредит є тепер направду дуже дорогий. Відсоткова міра від кредиту вимагає значнішої обнижки і банки-кредитори можуть цю обнижку перевести без ніякої кривди для себе. Для кредитових кооператив-довжників ця справа є дуже пекуча і вони нетерпляче вичікують, коли то вже банки-кредитори обнижать відсотки від кредиту.

Справа відсотків така важна, що її постараємось обговорити окремо.

Ілярій Ольховий.

СТОРІНКА ЧИТАЧА

Три лиха*)

Коли приглянемося життю нашої кооперації, то в кожній ділянці побачимо незнання кооперативних засад. І так, коли поглянемо на борги по наших кооперативах, то відразу представиться нам, що тут пропущено найголовнішу рочдельську засаду, а то рівноправність усіх членів без ріжниці пола. У нас буває так: деякі члени, котрі мають спеціяльні заслуги в завідуючих орґанів кооперативи, понабирали коопер. майна на кредит на більші квоти, натомісць другі члени, які меньше вміють за собою обїдатися та бідніші, мають менші квоти, а й буває що нічого не винні до кооперативи.

Відтак багато розборговано також поміж нечленів; зовсім неслушно, бо ці не причинились до будови кооперативи та межи поліцію. Учителям, священикам, поліціянтам і т. д. дають ще й нині на кредит. Це є т. зв. місячники (з місячними платнями) і вони звичайно винні кооперативі поважні суми.

Таке неоднакове трактування членів виявилось сьогодня, коли Ревізійний Союз наказав інтенсивно взятися до стягання боргів.

Завідуючі орґани кооператив тепер натрапляють на труднощі, бо ті члени, що довжні більші квоти, не взмозі своїх боргів — серед теперішніх обставин — сплачувати; натомісць ті, що довжні менші квоти, покликуються на те, що, мовляв: »нехай віддадуть перше ті, що винні сотки, а тих пару злотих я ще маю час віддати«.

Так воно коїться в нашій кооперації. Ба, що більше, — деякі завідуючі орґани кооператив протиставляться наказаві Ревізійного Союза, мовляв: »добре їм говорити, маючи гроші, але нехай підуть на село, то побачать!«

Знаємо теперішні прикрі економічні обставини на селі. Але

*) Допис п. В. Скульського — це відгомін на нашу замітку: »Небезпека вертає«, вміщену в січневому числі »К. Р.« за б. р. ст. 3. — Ред.

треба придержуватись кооперативних засад, що ціллю споживчої кооперативи є служити своїм членам першорядним та дешевим товаром, а не кредитами. На це є каси-Райфайзенки, і в них повинен член дістати хочби найменшу квоту.

Новим лихом є знова те, що завідуючі орґани деяких кооператив завели новий спосіб боргування, а то на відповідальність крамаря, кажучи: »кому вважаєш, можеш хвилево доборгувати«. Це рівнож є непрактично, бо те хвилеве переходить в »довге«; а також підриває себе кооператива морально, тому що одним крамар боргує, а другим не боргує і з того повстають лише нарікання.

Та не тільки боргування є лихом, що заморожує великі капітали по наших кооперативах; ба що більше, я є певний, що з нього повстає найбільше манк. При натовпі людей в крамниці дуже часто пропуститься того чи іншого покупця, та не впишеться до боргової книги. І нераз невинно через боргування мусять відповідати крамарі, поносячи як матеріяльні, так і моральні страти. Міжтим в нас поширена тільки та одна думка, що якщо вийде манко, то крамар мабуть крав.

Манка є великим нещастям по наших кооперативах, бо звичайно нема відповідних середників на їх покриття. Дуже малий процент тих манк дається стягнути; більшість лежить мертвою позицією в книжках наших кооператив.

І справді, коли над тим застановитися, то нема виглядів на стягнення манк, коли нема на це готівкового забезпечення.

Є випадки, що манка сягають більших квот, і, щоб це стягнути, мусілиб завідуючі орґани кооперативи наразити дану особу на продаж посліднього кусника поля, а то і хати. Коли не хочеться цего зробити (бо ж ціллю кооперації є лишати по собі добрі, а не злі наслідки), то манка пропадають.

Тому є конечним для дальшого розвою нашої кооперації, щоби брати від службовика готівкові кавції, чи дорогою зложення готовки, чи, — це є дуже практичним, підчас служби обтягати якусь часть відносно до платні. Це є безумовно справа конечна. На жаль дотепер не поширена в нашій кооперації.

Досі в нас робиться ось так: Контрольна комісія обраховує крамаря і знаходить манко. Нічо собі з того не роблять. Відтак по часі обраховують його другий раз і знаходять ще більше манко. Якби дану особу усунули зі служби відразу, то зробилиби краще і самому службовикові і кооперативі — поки була менша квота. Та в нас принято казати: »нехай крамарує дальше, приїде люстратор чи ревізор, то нехай собі з ним, що хоче, робить«. Такою практикою побільшується лише манка по наших кооперативах, як рівнож крамар втягається в більше нещастя.

Третим лихом в нашій кооперації є некарність членів низових кооператив, тому, що наші кооперативи зовсім за мало ведуть освітньої роботи, опираючись лише на ділянці тор-

говельній, а забуваючи про піднесення духового рівня своїх членів.

А це є найголовнішим середником розвою кожної кооперації. Загально при приняттю членів до кооперативи завідуючі орґани шриять таку пропаґанду:

1. будете мати право їхати по товари,
2. будете що року діставати товарові та яєчні звороти,
3. ба — що більше — будете мати право кричати на загальних зборах...

Натомісць не згадують, які обовязки повинні члени виконувати супроти своїх кооператив. І в тім найбільше лихо.

В. Скульський,
(Крамар, Ігровиця п. Тернопіль, учасник Заочного Курсу РСУК).

З ЖИТТЯ КООПЕРАЦІЇ

Чи є можливий вільний розвиток кооперації у фашистівській Італії та націоналсоціялістичній Німеччині?

Кооперативний рух обидвох диктаторських держав Італії й Німеччини стоїть поза Міжнароднім Кооп. Союзом. Ці рухи замкнулися в собі і не бажають собі того, щоб за границями їх держав говорили й знали досить про їх гаразди й поведінку. Правда, також і в краю тільки мало людей знає, що діється в кооперації — в кожному разі це можемо певно сказати про Німеччину. Так приміром зникла з нім. кооперативної преси статистична рубрика про розвиток кооператив, ба, часто при читанні тої преси приходить на вас сумнів, чи ця преса ще взагалі має що небудь спільного з кооперацією. Не-Німцеві (а також і не-Італійцеві, коли ходить про італійську кооперацію) дійсно не легко виробити собі обєктивний образ про суть і стан сучасного німецького кооп. руху. Певно — якби сьогодня приїхав який гість до Німеччини — можнаб йому чимало всячини показати: великі фабрики й адміністраційні будинки — побудовані с т а р и м и кооператорами, взірцеві склепи — засновані с т а р и м и кооператорами, статистику міліонів членів — придбаних с т а р и м и кооператорами, коротко кажучи, гість відніс би без сумніву позитивне враження про структуру німецької кооперації, але дуже велике питання, чи він довідавбися, як виглядає нині нутро тієї будови. А власне про те й розходиться; бо не те, що було створене, а движуча сила, що пхає до нових діл і творить нове життя — рішає про внутрішню вартість руху. Тією движучою силою для кооп. руху є к о о п е р а т и в н а і д е я. Що станеться з кооперативною ідеєю в Німеччині й Італії, ось рішаюче питання, яке треба поставити до кооперацій обидвох країн. Досі це питання

чекає ще на виразну відповідь, одначе тактика, яку примінено в Німеччині та й в Італії відносно кооператив, дозволяє вже досить виразно пізнати, куди йде курс.

Досліджування кооперації у фашистівських державах мусить вийти поза рямці опису кооперативного руху в окремих ділянках, бо в тих країнах гра йде про саму кооперативну ідею. У тих країнах твердять, що вони пережили стару »ліберальстичну« кооперативну ідею та що кооперацію можна сперти на інших ідеольоґічних підставах. Який новий ідейний вантаж протиставити в Німеччині та в Італії старій »пережитій« ідеї? Який новий зміст кооперації у тих країнах?

Треба однак взяти на увагу, що до нині кормляться ще також в Німеччині й Італії старою кооперативною ідеєю — о скільки не знищено її субстанції. Навіть такий одушевлений ентузіяст італійської кооперації (а додати треба: також італійського фашизму) як Карло Вальтер, що об'їздить Італію і написав книжку про італійську кооперацію, не в силі нічого подати про нові думки, якими фашистівська кооперація збогатила скарбницю кооперативних ідей. К. Вальтер описує нам будову кооперації в усіх подробицях, але не дає навіть дефініції поняття кооперативи, відповідаючої нинішним італійським умовам. Слушно це піднесено критикою, як засадничу хибу книжки. Для того Вальтер приходить до правдивої інфляції родів кооператив, так що вже дійсно не знати, де і коли кінчиться кооперативний характер установи. Є там кооперативна залізниця, яка для »консумента«, це є для подорожнього, мабуть, нічим не ріжнилаб-ся від кожної іншої залізниці; тут знову є пару селян, що разом зливають в одно корито своє молоко і на зміну роблять для себе сир; а там є знову сільські закупочні товариства, які »не є ліпші від приватних торговців« — і це все кооперативи, в кожнім разі по назві. Може за дефініцію кооперації вважати розріжнення »обєднань в яких панує капітал і обєднань, в яких капітал є знаряддям«? Але ж є ще державні, комунальні і добродійні підприємства, де капітал не є паном!

Безсумнівно, повища формула віддає о д н у суттєву прикмету поняття кооперативи. Для Італії це може бути великим досягненням, що там бачуть ту ріжницю (між кооперативою і капіталістичним підприємством) та що кооператив не втиснено в одні корпорації разом з капіталістичними фірмами — хоч для кооператора з якоїсь другої держави це зовсім природнє. Також те, що кооперативам вільно відкривати нові склепи, що в усіх демократичних країнах являється самозрозумілою річчу, можна вважати в Італії, де роздрібна торгівля під тим оглядом підлягає сильним обмеженням, певного роду виріжненням кооперації. Інтересне явище, що національно-соціялістична Німеччина під цим оглядом пішла прямо протилежною дорогою, як Італія. В Німеччині кооперативам прямо неможливо відкривати нові крамниці; законна заборона про нові крамниці бє по кооперації сильніше, як по приватниках, бо під »виїмкові випадки« не під-

тягається філіяльних підприємств, а філіяльні підприємства кооператив трактується однаково, як філіялки капіталістичних підприємств. В національно-соціялістичній Німеччині не відріжняють підприємств, в яких паном є капітал, від підприємств, де капітал є слугою; і взагалі, тут правдивий характер кооперативи затирають ще дужче, як в Італії.

Одначе є згода між Італією й Німеччиною в одній дуже суттєвій точці; ані фашизм, ані націоналсоціялізм не хоче признати споживчої кооперації, опертої на свобідній волі, змагаючої до кооперативної держави і перебудови суспільства на некапіталістичній основі. Бо і фашизм і націоналсоціялізм впевняють, що така перебудова вже сталася через корпораційну систему (або ще може статися!). Тому, що в тих тотальних державах дозволено тільки о д н о розуміння суспільного ладу і устрою, є допущений і державою наказаний тільки о д и н світогляд, отже не можуть існувати обіч нього ніякі другі абсолютні вартости й ідеали. Кооперативний же ідеал в своїй основі виглядає інакше, як фашистівський і націоналсоціялістичний, бо хоче людині вернути свободу та запевнити розвиток, розквіт вільної особистости, тоді як фашизм і націоналсоціялізм відібрали людям якраз свободу. Вони відібрали кооперації право проповідувати власний ідеал і працювати для цього. Для тої цілі поставлено кооперативи, в першій мірі споживчі, як головні носії кооперативного ідеалу, під контролю. І в Італії і в Німеччині кооперація є під доглядом одної партії. Найвищі провідники (президент центрального союзу і предсідники поодиноких федерацій, з яких союз складається) мусять бути в Італії затверджені міністром корпорацій, ц. зн. як Карло Вальтер сам каже, мусять бути членами партії, а щонайменше позитивно до неї відноситися (кромі того партія має заступників у федераціях) себто, є партійно-політичними доглядачами! В Німеччині є подібні відносини, тільки що ще нема спеціяльних законних приписів в тому напрямі — але тим саме й сильніший примус і догляд. В Німеччині вимагають від кожного провідника і його помічників в кооперації, щоби вони похваляли націоналсоціялістичний режім.

Значить — рух є під партійно-державною курателею. К. Вальтер вважає такий стан зносним, він вважає навіть, що це гарно — ну, але це річ смаку. Але коли він йде так далеко, що такий стан рекомендує іншим країнам, як ідеал, і навіть твердить, що аж через фашизм кооперація в Італії сталася неполітичною, то цього ми ніяк не хочемо розуміти. Факти говорять занадто виразною мовою, ніж щоби ми мали ще доказувати шкідливість таких думок. Певно, перед фашизмом були у кооперації сильні партійно-політичні струї. Коли замісць кількох партій прийшла одна, з повнотою державної власти в руці, то вправді боротьбу між партіями припинено насильно, але на місце цієї боротьби прийшла абсолютна залежність від одної одніської партії — залежність, яка не зчезає зі світу навіть через те, що ця партія покривається з державою.

К. Вальтер припускає можливість, що корпоративна держава Італії у своїй господарській структурі може бути кооперативною державою. Він переочує одну річ: що фашизм в однаковій мірі, як націоналсоціялізм під соціяльним оглядом має завдання рятувати капіталістичну систему політично, усуваючи всі можливі для неї загрози в тій площині. Чи хтось думає справді, що в Італії розторощено соціялістичний рух для тої цілі, щоби збудувати кооперативну державу? Правда, покищо італійський кооперативний рух не може бути капіталізмові небезпечний. Італійські споживчі кооперативи, хоч Італія має стільки ж населення що Вел. Британія, не досягли навіть десятої частини обороту британських кооператив, число членів менше десятини членів англійської кооперації, а їхня гуртівня зовсім мізерненька. Капіталізмові це не шкодить, коли кооператори відкривають ще пару крамниць більше і в них будуть продавати вироби капіталістичної продукції. (В Німеччині, де кооперативний рух пішов значно далі, цього вже не дозволяється). Але коли хтось припускає, що у фашистівській системі »немає нічого, що моглоб стати на заваді її кооператизації« — той або ідеалізує фашизм, або має дуже скромну уяву про кооперативне господарство.

Компромісове затирання кооперативної ідеї скриває в собі великі небезпеки саме з огляду на Італію та Німеччину. Кооперативний рух, що утратив свою свободу та ще й з того радується, не може і не має права бути ідеалом кооперації, бо йому недостає суттєвих передумов для здійснення кооперативної діеї*).

(»Міжнародній Кооп. Огляд« ч. 12/34).

ЕСПАНСЬКА КООПЕРАЦІЯ ПО РЕВОЛЮЦІЇ.

Хоч еспанська кооперація не брала активної участи в жовтневих політичних розрухах, противно, проголосила політичну невтральність, то все таки кооперативи, що находилися в осередку боїв, потерпіли матеріяльні шкоди. Інші були діткнені посередно, так що в цілому всі відчули наслідки революції. З інформацій, які вже наспіли до Міжнар. Кооп. Союзу цікавіші такі: чотири продукційні кооперативи в Овіедо були знищені вогнем, аптика одної здоровельної кооперативи сплюндрована, інша робітнича кооператива з цьогож міста понесла втрати в сумі 40.000 пезетів, що при скромнім стані кооператив в Еспанії є важким ударом для підростаючого руху.

В Астурії і сусідніх провінціях кооперативи потерпіли великі шкоди, але висота їх ще не устійнена. В Катальонії й північних провінціях шкоди малі, тільки діяльність кооператив спараліжована в наслідок арештування великого числа членів, а чимало ще находиться в укриттю або в утечі. Арештований містоголова союзу, а голова Вентоза Роіґ є в процесі за звязки з республикансько-соціялістичною партією, від імени якої послував в парляменті.

Уряд не вмішується одначе в автономію і незалежність кооперації. Кооператори Еспанії є повні довіря й надії, що рух піде вперед. Вони переконані, що громадянство Еспанії тепер почне шукати поправи соціяльного становища не в політичних переворотах, а в кооперації, та

*) Це саме — хіба що в гіршім виданні треба прикласти, для повноти образу стану кооперацій під диктатурами, й до Радянщини, про яку стаття не згадує. На Радянщині кооперація убита зовсім і в ідеї і в реальному житті. — Ред.

що воно зрозуміє всю вагу конструктивної й виховної праці кооператив. У їх пореволюційній відозві читаємо:

»Еспанські кооператори! Кожний з вас, до діла; дайте знову доказ вірности засадам, на яких спирається наш рух. В повній незалежности і силою власних метод будемо змагати до того, щоби перетворити існуючий устрій приватного господарства на кооперативний, ціллю якого є інтерес загалу, організація, побудована на взаїмности й взаїмній допомозі«.

ЯК ВИГЛЯДАЄ НОВИЙ ЗАГАЛЬНИЙ СОЮЗ ПОЛЬСЬКОЇ СІЛЬСЬКО-ГОСПОДАРСЬКОЇ КООПЕРАЦІЇ.

Після того, як був принятий статут »Союзу рільничих і зарібкових кооператив« Польщі (проєкт статуту виробила Кооп. Рада) — призначено на день 24. січня перші збори Головної Ради союзу. На передодні, 23. січня відбулося останнє засідання орґанізаційного комітету і виконавчого виділу нового союзу. В засіданні Гол. Ради взяло участь 18 делеґатів союзів і господ. централь давніших »Зєдноченя« і »Унії« і 14 делеґатів іменованих міністром скарбу. На деннім порядку засідання були такі справи: Звіт орґанізац. комітету і виконавчого виділу, устійнення числа і вибір президії Гол. Ради, устійнення числа членів гол. управи, покликання начального директора і членів гол. управи, устійнення висоти вписового і членських оплат та орґану для законних оголошень союзних кооператив.

ГОЛОВНА РАДА ПОЛЬСЬКОГО СОЮЗУ РІЛЬНИЧИХ І ЗАРІБКОВИХ КОО-В УКОНСТИТУОВАЛАСЯ.

Іменована міністерством Гол. Рада примусово створеного осередного союзу польської хліборобської кооперації уконституовалася дня 24. січня ц. р. Вже сам перебіг зборів вказував на те, що новий союз буде вповні залежний від уряду і далеко відбігає від структури давніших союзів, на місце яких він прийшов. Засідання відкрив предсідник »Державної Кооп. Ради« п. К. Поміяльскі. Реферат про завдання нового »Союзу«, що обійматиме поверх 5000 кооператив, виголосив міністер Лєхніцкі. Йому у відповідь виголосив промову свящ. пралат Блізіньскі, »складаючи подяку на руки пана міністра для цілого уряду за опіку і поміч при консолідуванні кооп. руху«.

Щойно потім Гол. Рада приняла статут союзу (!) та обрала президію в такому складі: предсідник др. Володимир Зейдліц, заступники пралат Блізіньскі, посол Й. Ґліньскі і Лєон Плюціньскі, секретарі В. Уздебскі (урядовець Кооп. Ради) і Станислав Садковскі. До Головної Управи покликано пп. Каз. Кєжковского (нач. директор) і 4 директорів: Ад. Чахуру, Ад. Новаковського, Бол. Томчиковского і Вік. Вітвіцкого. — Як відомо в склад Гол. Ради Союзу в ходить 14 осіб, іменованих урядом, а що й між делеґатами союзів-членів є теж урядовці, то фактично урядничий елємент має перевагу в Гол. Раді Союзу і надає йому відповідний пів-кооперативний характер.

В НІМЕЧЧИНІ ТЕЖ РЕҐЛЯМЕНТУЮТЬ ДІЯЛЬНІСТЬ РЕВІЗІЙНИХ СОЮЗІВ.

Гітлєрівський уряд Німеччини, обмотавши кооперацію сіттями своєї опіки, не залишив без уваги й ревізійних союзів. 33. жовтня 1934 р. (отже на пів року пізніше, як в Польщі) видав кабінет міністрів закон, про зміну кооп. закона; він увійшов в життя з днем 15. грудня м. р. (В Німеччині вже не парлямент ухвалює закони, а кабінет міністрів). Головні новости, введені тим законом, ось такі:

Відповідальним за ревізію є від тепер не ревізор, а сам ревізійний союз. Він теж складає ревізійне звідомлення та його підписує. В діяльності ревізійних союзів ревізійна діяльність повина бути на першому місці, орґанізаційна, освітня і т. д. — на другому.

Заводиться для кооператив примус належання до ревізійного союзу відповідного типу. Якщо кооп-ва до означеного часу не приступить до союзу, то

суд має її розвязати. Для тих кооп-в, які в часі появи закону не були ще членами жадного ревіз. союзу, може міністерство призначити, куди їм приступити (до двох літ найпізніше).

Кооперативі вільно буде змінити ревізійний союз, приступаючи до іншого, але тільки в межах тої самої ґрупи кооператив („Spitzenverbandes"). Прим. споживча може вступити до іншого ревіз. союзу, але тільки споживчого, сільсько-господарська — до другого с. госп-го і под. (В Німеччині є прим. самих провінціональних споживчих ревіз. союзів 11).

А тепер властива річ: догляд держави за кооперацією. Право ревізії надає союзові центральний уряд, а не як досі, державна рада. Надає його тільки тоді, коли дотичний союз дає запоруку правильного виконування ревізійних функцій; він теж може союзові відібрати концесію. Уряд має права давати ревіз. союзові поручення до виконання. Міністерство буде також перевірювати особистий склад персоналу ревізійних союзів, що до його здібности виконувати завдання ревіз. союзу та матиме вплив на фінансову господарку союзу.

Далі йдуть постанови про кваліфікації ревізорів. А саме: при кожнім союзі (і на його кошт очевидно) урядує найменше один »Prüfer« (контрольор, комісар) для догляду над ревізорами та перевірки ревізійних звідомлень. Уряд такого контрольора (»кооперативний господарський контрольор« таке його офіційне звання) — носить публичний характер, себто є він якби державним урядовцем (щось як нотарі у нас). Не виключається можливости, що уряд цей може бути сполучений в одній особі з директором (-ами) ревіз. союзу. Характер »публично-авторизованого господарського контрольора« може придбати також кожний ревізор союзу, якщо зложив відповідний іспит та має »вистарчаючі особисті й річеві кваліфікації«. Такий „Prüfer" складає присягу на сумлінне виконування своїх ревізійних чинностей.

(В Німеччині є й некооперативні публичні ревізори, які переводять контролю на бажання фірм то-що, подібно, як нотарі, заприсяжені перекладчики і т. д.).

Заприсяжений ревізор відповідає дисциплінарно за спосіб виконування своїх обовязків та обовязаний перед властями кожного часу давати звідомлення зі своєї роботи.

Кооп. ревізія повинна відбутися найменше раз за два роки; тільки в кооп-авх, яких білянсова сума доходить до 350.000 мар., обовязує щорічна ревізія. (Таких кооператив в Німеччині дуже багато). По закінченні ревізії мусить відбутися обговорення її вислідів на засіданні Надз. ради і управи. Не лише звідомлення з ревізії підписує дирекція союзу, але й несе матеріяльну особисту відповідальність за шкоди, якіб виникли через недбале виконання ревізії. Відповідальність сягає до 25.000 марок.

Існує обовязок зберігання урядової тайни про висліди ревізії, але не відносно самої кооперативи та ревізійного союзу, які повинні знати про ті висліди. Грошеві кари грозять ревізорові за промовчування важних недостач в кооперативі або за фальшиві звідомлення.

Ось такі найважніші постанови новелі до кооп. законодавства в Німеччині. Кооперація Німеччини — без тої новелі і державної куратері — йшла все вперед і в споживчій ділянці скоро булаб догнала англійську. Як буде тепер, при новім режімі і законі — покажуть вже найблищі роки. Дотеперішний досвід державного керування кооперацією в тій країні (1933 і 1934 рр.) дав оплакані результати, про що ми недавно ширше писали.

РАЙОНОВКИ П. ВОЛОШИНОВСЬКОГО І ЇХ СОЮЗ.

Союз районових господарсько-споживчих кооператив Волині, під назвою »Гурт«, одержав право ревізії на цей тип кооператив, з обмеженням на територію волинського воєвідства. Як відомо, проти уділення »Гуртові« того права висловилася Кооп. Рада 31. жовтня м. р., головно під тиском тих польських кооп. союзів, яким отворилися на Волині й Поліссі »широкі перспекти-

ви« в наслідок відібрання права ревізії РСУК-ові. (Взагалі б. »Зєдноченє« і »Сполем« дуже побиваються, кожний про себе, щоб як найбільше притягти до себе зі спадщини РСУК і — думалося — »Гурту«. Тимчасом п. Волошиновському пощастило добути право ревізії. Які тут мотиви й міркування грали ролю, це ще покаже будуччина.

Щоби не було ніяких непорозумінь — кооперативи »Гурту«, хоч є на українській території, носять наскрізь польський характер, їх членами є переважно напливові елєменти польської народности, а у проводі переважно урядничий адміністраційний елємент.

СОЮЗ »СПОЛЕМ« ЗАКУПИВ ПОМАРАНЧІ.

Щоби протиділати спекуляції помаранчами »Сполем« закупив більшу партію помаранч та продає їх по цінах, урядом призначених, у всіх кооп. склепах у Варшаві. До 24. І. продано 4.000 скринь. Дальші транспорти в дорозі. Акцію продажі поширено на вуглевий басейн і Лодзь. Акція союза мала той успіх, що приватники були приневолені теж продавати помаранчі по офіційних цінах.

КООПЕРАТИВНА ОРҐАНІЗАЦІЯ ЛІКАРСЬКОЇ ДОПОМОГИ.

Йдучи за взором деяких країн (прим. Болгарії), польські кооператори зацікавилися, чи би не можна в Польщі орґанізувати лікарську й медичну допомогу на селі в кооперативний спосіб. В цій справі було вже кілька статтей в кооп. пресі, а оце недавно варшавський Кооп. Науковий Інститут покликав спеціяльну комісію і розписав анкету в ціли зібрання опінії сільських суспільних діячів, чи є на часі основування »кооператив здоровля«.

ГОСПОДАРСЬКА ХРОНІКА

ЕКОНОМІЧНЕ ПОЛОЖЕННЯ В 1934 р. І СПРАВА БЕЗРОБІТТЯ[1]).

П. Брамснес, директор державного банку в Данії і бувший президент адміністраційної ради Міжнародного Бюра Праці, дав огляд світового господарського положення в 1934 році в статті, яку помістили всі данські часописи.

Брамснес насамперед констатує, що з господарської точки погляду 1934 рік був більш сприятливий, ніж 1933 рік. Показчики покращання, що показалися з кінцем 1933 року не завели надій, хоч побудовані на них надто оптимістичні передбачення не оправдалися, особливо щодо зменшення безробітня. Ціни поволі підносилися, одначе в країнах, що відступали від золотого паритету, тоді як в інших краях зусилля направлені на зниження рівня деяких цін, не дали ніяких вислідів. Опір, чинений цим зусиллям, був дуже сильний і здається, що від політики дефляції в цих країнах відступили, як від непрактичної. Це напруження між країнами золотого паритету і іншими перешкаджало, мабуть,до певної міри загальній звищці цін.

Всежтаки деяке зменшення безробіття в 1934 році було. Відповідне збільшення купної сили не залишилося без впливу на оживлення господарського життя. На жаль, розмір безробіття залишився ще величезний. — Особливо промисловість, що наставлена на вивіз, була діткнена обмеженнями, що гальмують міжнародні господарсьік взаємини.

Простудювавши далі в міжнародньому обсязі проблєми обміну, відсоткової міри, конверзії приватних і публичних довгів, Брамснес закінчує статтю увагами відносно міжнародніх інституцій.

---

[1]) Подаємо за орґаном Міжнар. Бюра Праці: „Informationes Sociales". Том VIII, № 3 за січень 1935 р.

Спеціяльно щодо міжнародньої орґанізації праці Брамснес висловлюється як слідує:

»Міжнародня орґанізація праці займається активно деякими суспільними проблємами, що мають економічне значіння і в першу чергу проблємою зменшення часу праці, як засобом до поборення безробіттяї Нажаль, треба ствердити, що акція підприйнята в цьому напрямі ще не закінчилася. Опір був дуже сильний і держави боялися вязати себе в цій области міжнародніми договорами. Питання остає й надалі отвертим і орґанізація поновить свої зусилля в 1935 році.

Приступлення Сполучених Держав до Міжнародньої Орґанізації Праці і їх участь в працях орґанізації в характері звичайного члена без сумніву приспішить розвязання проблєми редукції часу праці. Цікаві досвіди починено в цьому відношенні в Сполучених Державах і, хоч не всі ще дали конкретні висліди, певним є, що редукція часу праці уважатиметься дійсним засобом боротьби проти безробіття. Якщо зі свого боку міжнародня орґанізація праці і не одержить повної сатисфакції в тій справі у формі міжнародніх договорів, то треба признати, що дебати, які мали місце в Адміністративній Раді і на Міжнародній Конференції Праці виявили всежтаки інтерес прилюдної опінії до цієї проблєми.

Практичні рішення вже знайшли примінення в богатьох країнах і сама проблєма стала в першому ряді серед всіх турбот і обмірковувань. Треба сподіватися, що европейські краї (держави) незабаром пустять справу на ноі тори на цьому офіційному міжнар. терені.

ЧОМУ ЗНЕСЕНО ХЛІБОВІ КАРТКИ В СРСР?

Совітський декрет з 7. грудня 1934 р. яким введено вільну продаж (без раціонованих карток) — хліба, муки, каші, гороху, фасолі, сочевиці й рижу — зробив в першій хвилині на зовні таке враження, що в Совітах вже нема недостачі цих товарів та що дається вільну руку громадянам продавати й купувати ці продукти (себто заводиться вільну торгівлю). На ділі ж справа має́ться зовсім інакше.

Ніякої вільної торгівлі у звичайному розумінні того слова в СРСР не заведено. Остає в силі тільки дозвіл з травня 1932 р. колгоспам продавати зернові продукти на торгах, але по цінах, нормованих декретами. Позатим приватна торгівля в СРСР майже не існує. Її знищено податками і репресіями майже дощенту. Про це свідчать такі цифри: Ще в р. 1929 на 1 січня було приватних роздрібних пунктів продажі 163,9 тисяч, а на 1. січня 1931 вже тільки 17,7 тисяч — на цілу державу від Балтику по Тихий Океан! Значить, продавцями с. продуктів і на далі, обіч колгоспів, є державні й »кооперативні« складниці. Реформа ж полягає в тім, що від тепер вільно всякому купувати зернових продуктів без обмеження кількости — але...

Це одно »але« рішає про вартість цілої реформи. Воно заключається в тім, що піднесено значно ціни хліба, муки, каші і т. д. В тім зміст реформи: уряд довів ціну хліба в продажі споживачам до такої висоти, що навіть знесення карткових обмежень не в силі дуже піднести збуту продуктів і загрозити маґазинам випорожненням. А ефект на зовні, для краю і заграниці, остається.

Еволюція, яку пройшли в Совітах ціни хліба, надзвичайно цікава і вона кидає ярке світло на правдиві висліди першої, а частинно вже й другої пятирічки. Отже: в р. 1927 кільоґрам разового житного хліба в картковій продажі в Москві коштував 7 копійок. В 1933 р. вже 40 кол. Декретом з 28. V. 1934 р. піднесено ціну до 60 коп., а дня 7. грудня 1934 з рації знесення карткової системи — ціна хліба в Москві установлена 1 руб., а в Ленінґраді 1,10 руб. Ціна білого хліба (85%) в Москві 2 руб., в Ленінґраді 2,20 руб., а в деяких районах держави доходить до 2,80 руб. за 1 кґ. (Цифри зі статті Ст. Ґлясса, „Przegląd Gospodarczy“ ч. 2 за 1935 р.)

Дорога: від 7 коп. до 100 (в Москві) — ось реальні »досягнення« обид-

вох пятирічок, поза всякою бомбастичною фразеольогією. Ще якби в парі з тим ростом роздрібних цін ішов подібний зріст цін, плачених хліборобові продуцентові — то вже це свідчилоб ні про що інше, як тільки про спад купної вартости совітського рубля. Коли ж так не є, або як і є, то не в такій мірі, то висновок один: держава, як майже монополіст-продавець продуктів по містах, рятує свої фінанси визиском споживача, попросту бавиться в збіжевого спекулянта.

Наше твердження, що ціни хліба вже такі високі, що нинішний рівень зарібків робітництва й нижчих державних працівників не дає змоги купувати хліба більше, як досі куповано на картки — знаходить підтвердження в найновіщих вістях з СРСР про зовсім »несподіваний« спад попиту на хліб та інші подібні продукти. Для того, хто не знає того всього, що ми навели вище — та вістка буде зовсім незрозуміла.

Є й інша теорія, а саме, що знесення хлібових карток є уступкою Сталіна селянству. На це вказувалаб та обставина, що 24. грудня 1934 р. вийшов теж декрет про віддовження колгоспів. Цим декретом счеркнено понад 435 міліонів рублів довгу, що були винні колгоспи державі з титулу позичок, затягнених в часі до 1 січня 1933 р. У два дні пізніше появився новий декрет про уділення колгоспам насінної »позички« у висоті $38^1/_2$ міл. пудів; ця позичка має бути звернена в осени 1935 року з додатком $10^0/_0$ на кошти транспорту і адміністрації. (Позичають те, що відібрали майже силою — прим. скл.) — Загально викладають ці декрети, як маневр Сталіна, зміряючий до примирення зі селом, щоби опозиції відобрати опертя на низах.

СКІЛЬКИ Є ХУДОБИ В ПОЛЬЩІ.

За даними зі »Статистичних Вістей« Гол. Статистичного Уряду Польща мала в половині минулого року 3.759 тис. коней, то є на 23 тис. менше ніж перед роком. Хоч заг. число коней і зменшилося, але збільшився бодай кінський доріст — однорічні коні, котрих було 164 тис., ц. т. на 27 тис. більше від 1933 року.

Зросло й число рогатої худови. В 1934 р. Польща мала її 9.240 тис. штук, супроти 8.975 тис. шт. за 1933 рік. Як і при конях, побільшилася в числі наймолодша худобина у віці — до 1 року, котрої було в Польщі в 1934 р. 1.398 тис. штук, або о 245 тис. штук більше як в передминулому році.

Безрог було в 1934 р. (на той сам час) 7.052 тис. штук. Ця цифра свідчить про сильний зріст свиней, бо в 1933 році було всього 5.752 тис. штук.

Число овець дещо зменшилося, бо останні дані виказали їх всього 2,51 тисяч. Зате кількість кіз зросла на 43 тисячи, осягнувши число 320 тис. штук.

КОНВЕРСІЙНА АКЦІЯ В КАСАХ СТЕФЧИКА.

На основі давних конверсійних приписів обовязуючих до дня 1. грудня ц. р. загалом предложено Акцептаційному Банкові до затвердження (через Центральну Касу Рільн. Спілок) — 52.879 штук конверсійних умов з довжниками Кас Стефчика на суму 22,154.000 зл.

Конверсії на нових умовах, після нових віддовженевих декретів, почнуться по появі інструкції Акц. Банку.

З ПРЕСИ І ЖИТТЯ

ГАЛАС ЗНЕЧЕВЯ.

Статейка мец. М. Корчинського в 1. ч. Г. К. Ч. за б. р. про умови співпраці кооперації з приватним промислом викликала, аж дивно, сильну реакцію в деяких пресових орґанах. Кажемо в »деяких«, бо дивним дивом ті часописи, що підняли протест проти думок М. К-ого, за виїмком орґану союзу купців — це орґани пресового концерну п. Тиктора. Пущено в рух цілу пресову ма-

шину, не виключаючи навіть »Комаря«, який пробує звести цілу справу на особистий ґрунт і осмішити особу п. М. К-ого (поважаного всіми працівника кооперації), знаючи мабуть, що в нашому, ще мало виробленому громадянстві така метода найзручніша, коли хочеться чогось досягти.

Зі статей »концерну« найбільш — скажемо делікатно — сміливою була передова з 23. січня ц. р. під проймаючим заголовком: »Гасло до економічного здвигу чи розвалу?«

Зміст статті ось-який: Тоді як кооперація загрожена, вся увага громадянства повинна зосередитися на розбудові приватних торговельних і промислових підприємств; кооперація повинна бути ринком збуту для приватного виробництва, але ніякого впливу не мати на приватні підприємства Думки М. К-ого про потребу контролі цін приватних підприємств, оскільки вони шукають збуту на кооп. ринку, далі про право кооперації на частину зисків, а навіть на викуп по якомусь часі приватних виробництв — »Новий Час« вважає експериментом, що »розваливби наше економічне життя й на довгий час відстрашив би приватну ініціятиву і капітал від всякого почину і праці« (!!).

Зовсім природню і льоґічну вимогу кооперації — мати вплив на те приватне підприємство, яке хоче мати привілей монопольного збуту в кооперації — автор вважає курателею, командою, своєрідним »етатизмом« і віщує Україні ні менше ні більше, як економічну катастрофу, якби прийшло до здійснення таких засад.

Речник приватників (коли можна »Новий Час« вважати таким) — пішов слідами всіх приватників цілого світу, які завше вважали свої особисті інтереси осередком інтересів нації, а свої невигоди — траґедією нації, і такими їх представляють. Тимчасом правдивий інтерес нації, себто загалу, находить свій вислів куди скорше в кооперативах та їх союзах, як в інтересі окремих нечисленних одиниць. »Новому Часові« треба зробити ще один поважний заміт: він представляє справу так, буцімто кооператор М. К-й вимагав кооперативної контролі над усіми укр. приватниками, купцями й промисловцями, де-б вони не були і що не робили. Тимчасом М. К-й говорив про ті приватні промислові підприємства, що мають в кооперації монополь збуту своїх виробів і через те звільнені від ризика збуту, який є найтяжчим з усіх ризик в підприємстві. Тому й ціла стаття »Н. Ч.« носить присмак дешевої демаґоґії.

Взагалі — не завадило б тим нашим приватним промисловцям, які або вже виросли, або думають рости попри кооперацію — не забувати того, ким вони держаться і дещо з більшою пошаною відноситися до того чинника.

КРИТИЧНІ УВАГИ ІДЕОЛЬОҐА ПОЛЬСЬКОЇ С. Г. КООПЕРАЦІЇ. ПРО УРЯДОВЕ РЕФОРМУВАННЯ КООП. РУХУ.

В „Czasopismie Spółdz. Rolniczych“ помістив довшу статтю дотеперішній предсідник „Zjednoczenia“ п. З. Хмєлєвскі, заслужений орґанізатор рільничої кооперації, головно на терені б. російської займанщини. З цієї статті наведемо деякі виїмки:

»Вкінці серпня 1932 р. тодішній директор »Зєдноченя« п. Е. Рудзіньскі завідомив мене, як презеса, що в часі свого відпусткового побуту в Криниці мав можність частих розмов з п. віцеміністром скарбу проф. Л. Козловским і у висліді тих розмов вони дійшли до погляду, що треба діяльність Унії (познанської) обмежити до б. пруської дільниці, а в Зєдноченю, як в однім союзі, злучити польську рільничу кооперацію б. російської й австрійської займанщини, як рівнож людові банки. У тій справі я заняв відразу здецидоване становище, заявляючи, що, хоч від 1919 р. я роблю заходи для злуки ревізійних союзів типу Стефчика в однім союзі, то однак я протиставлюся тому, щоби до кооперації примінювати примус, бо це веде до загирення духових вартостей руху, що я буду й далі боронити засади, що в кооперації, як в кожнім суспільнім русі, дійсні здобутки є можливі лише через добровільні зусилля.

Я відбув з п. віцеміністром Л. Козловским ряд конференцій, в яких у щирий і льояльний спосіб стикалися зі собою два погляди: мій, як вище, про не-

безпеку для кооперації й держави від за далекого вмішування влади і погляд п. віцеміністра, що »упорядкоавння« кооперації внаслідок низького в нас рівня суспільного інстинкту не дасться осягнути в добровільній дорозі і лише примус згори може в тій справі помогти.

Рівночасно з конференціями з п. віцеміністром я старався осягнути порозуміння як внутрі нашої орґанізації, так і на зовні, то є зі »Сполем« і Унією. Внутрі нашої орґанізації зрозуміли, що є крайня пора, щоби створити »Обєднання рільничих кооператив«. Зате мої заходи в бік Унії, щоби вона згодилася добровільно передати Зєдноченю рільничо-торговельні й молочарські кооперативи в б. російському заборі, не довели до успіху; може саме тому, що чимраз виразніше вирисовала загроза примінення примусу.

Б. віцемін. Л. Козловскі, приступаючи до впорядкування кооперації, мав про її стан відємну опінію. Звернув передовсім увагу на правний бік і почав приготування змін кооп. закону. Опираючися на неслушній опінії, що діяльність ревізійних союзів не дала належних вислідів, приступив передовсім до справи ревізорів, узалежнюючи їх діяльність від затвердження предсідником Кооп. Ради. (урядовцем Міністерства Скарбу). Не мали успіху толкування, що п. предсідник К. Р. не має змоги належно і докладно оцінювати працю окремих ревізорів, що узалежнення ревідента від рішення державного урядовця здеформує його відношення до орґанізації і праці в кооперативах. Ухвалено відповідну зміну в законі, і ось бачимо її овочі: низка заслужених працівників кооперації не узискала затвердження, що виникло очевидно з недостаточних або неточних інформацій, що мав предсідник Кооп. Ради про їх працю. Отже ця зміна закона дала прямо фатальний вислід.

В першім кооп. законі надавання ревізійним союзам права ревізії прислугувало Кооп. Раді, збірному тілу, складеному у $^2/_3$ частинах з представників союзів і в $^1/_3$ з представниікв уряду. Союзів було 23 і поширювалася опінія, що це нездорова кількість — помимо факту, що в Німеччині, де кооперація, однаково рільнича, як і споживачів, була високо розвинута — союзів було і є відносно значно більше. Пан віцеміністер Козловскі перевів до нового закону припис, що нелише надавання права ревізії, але й затверджування статутів ревіз. союзів підлягає рішенню п. міністра скарбу. Таким чином ревізійні союзи знайшлися в повній залежности від волі й узнання п. міністра скарбу.

Від половини 1933 року стефчиківські ревізійні союзи провадили витревало й форсовно працю над злукою в один союз під назвою »Зєдноченє Спулдзєльні Рольнічих«. Дня 4. січня 1934 відбулися оснувательські збори у Варшаві, на яких однодушно ухвалено статут. Здавалося, що коли виконано в цілости таку велику підготовчу орґанізаційну роботу, коли узискано загальну свідому згоду кооператив, що ніщо вже не стоїть на перешкоді, щоби та інституція могли бути урухомлена вже в січні того-ж року.

Але тоді ми довідалися, що статут має бути затверджений п. міністром скарбу. Почалися довгі пертрактації з початку з п. віцеміністром Козловским, а пізніше, коли він обняв місце предсідника ради міністрів, з п. віцеміністром скарбу Лєхніцким і з предсідником Кооп. Ради. Ми дістали доручення внести довгий ряд поправок до статуту. Ми це зробили майже в цілости і так предложили статут до затвердження. По деякому часі ми одержали нову серію доручень, до яких ми знову в більшости достосувалися і предложили статут в новім вигляді. І знову ми одержали вимогу низки поправок. Ми старалися відповісти тим вимогам в можливо найширшій мірі, до того степеня, що статут предложений на кінці виглядав зовсім інакше, як той, що затверджено на основательських зборах дня 4. січня. Чотири представники, вибрані на тих зборах, стояли на тім, що треба поробити в статуті усякі поправки і зміни, які ненарушують засадничого характеру інституції. Були однак такої думки, що не є управнені до вводження змін, якіб зміняли ідейні підстави орґанізації, або виходили поза приписи права. Отже в статуті, який ми предложили, було передбачено, що ревізори мають бути затверджені предсідником Кооп. Ради,

а не могли згодитися на вставлення у наш статут припису, правом не обосно-ваного, що мають бути, затверджувані і особи, надзираючі ревізорів. Тим більше ми не могли погодитися на вязання вільного вибору директорів Радою, через вимогу їх затвердження предсідником Кооп. Ради. Суспільна орґанізація, де тільки канцелярійні сили не були би затверджувані, в нашому розумінні пересталаби бути добровільною суспільною орґанізацією. Дня 26. жовтня висунуто врешті між іншими вимогу, щоби нове Обєднання зреклося рільничо-торговельних і молочарських кооператив на Поморю. Тій вимозі, як незгідній з думкою гуртування рільничої кооперації, ми не могли підчинитися. Так отже статут нового обєднання не одержав затвердження.

На засіданні Кооп. Ради 31. жовтня сталася несподіванка. Зовсім несподівано прийшло внесення сполуки Унії й Зєдноченя і зовсім несподівано було ухвалене.

Значна частина тих, що голосували на Кооп. Раді за злукою Унії і Зєдноченя, зробили це в переконанні, що це буде обєднанням рільничої кооперації. Але скоро показалося, що має повстати орґанізація єднаюча рільничі кооперативи і міські. Наші заходи щоби статут задуманої централі обіймав виключно тільки рільничі кооперативи, а тільки переходово, щоби в ньому могли бути міські, не дали результату. Хоч в покутних розмовах балакається про це, що міські кооперативи згодом мають перейти до окремого союзу, то в статуті вставлено їх право бути членами централі. Новий статут не узгляднює поділу округів на обводи, а тим самим дає змогу міським кооперативам лекше майоризувати сільські«.

В СПРАВІ НАШОЇ ЗАМІТКИ П. З. »ІДЕЙНА КРІЗА В ПОЛЬСЬКІЙ КООПЕРАЦІЇ«.

В звязку з нашою заміткою (»К. Р.« ч. 12/34) про реферат в »Товаристві Польських Кооператистів« одержуємо письмо від п. А д а м а Рапацкого, працівника »Польського Наук. Кооп. Інституту« в Варшаві. В цьому листі п. А. Рапацкі підтверджує наш здогад, що реферат, думки якого ми піддали в сумнів, дійсно не був виголошений п. М а р і я н о м Рапацким, директором союзу »Сполем«, тільки ним, А д а м о м Рапацкім, автором листа.

В дальшому ході свойого письма п. Адам Рапацкі блище вияснює хід думок свого реферату, темою якого була »Кріза капіталізму і кріза кооперації«. На жаль, з тих пояснень ми ще не набрали переконання, що наш заміт про деякі суперечности в рефераті був неоправданий. Тому будемо раді, коли кооператор п. А. Р. виложить ширше свої погляди на сторінках кооп. преси і тоді зможемо вступити в евентуальну ґрунтовнішу дискусію з його тезами.

БЕРІМ ПРИМІР!

»Н а ш П р а п о р« в кількох числах з половини січня вмістив моноґрафійку одного більшого волинського села, Дерманя, кремянецької округи. Коротенька історія села, його природнє положення, стан господарської і культурної орґанізації села — ось програма статейки. Невелика вона — але тим і добра, що може стати прикладом для інших цього роду статейок, описуючих окремі місцевости нашого краю. Вартість таких моноґрафій величезна — головно для пізнання нашого власного краю, а також для оживлення думки в напрямі плянової громадської роботи на місцях. Якби ми мали змогу, то оголосилиб навіть конкурс на цього рода моноґрафії, з визначенням нагород за кращі праці.

ПРЕЗИДЕНТ СОЮЗУ ТОРГ. ПРОМ. ПАЛАТ ПРОТИ ПРИМУСОВИХ КОРПОРАЦІЙ.

»Цодз. Ґазета Гандльова« принесла дня 23. січня ц. р. передову статтю президента С. Т. П. П. Чеслава Клярнера, у якій він висловлюється проти заведення п р и м у с о в и х корпорацій купецтва і промисловців. З приводу

дискусій над тим, чи і як мається реалізувати ту точку польського промисл. закону (з 10. березня ц. р.), яка допускає можливість примусу в купецьких і промислових орґанізаціях, автор думає, що ця точка попала в закон лише як відгомін примусового реґляментування господарства державою в Німеччині, Італії (чомусь автор числить сюди й »кодекси« Рузвельта — очевидно через непорозуміння). Твердить, що деякі висліди тих реформ зовсім не оправдали звязаних з ними великих видатків та викликують чимраз гострішу критику. Це повинно й у Польщі спонукувати до обережности з такими реформами. Автор допускає доцільність примусових бранжових орґанізацій лише у виїмкових випадках, особливо коли ходить про орґанізацію заграничної торговлі. Хотівби однак як найбільше ограничити діяльність таких орґанізацій. Вказує на те, що існує вже цілий ряд установ, як центр. комісія привозу, рада компензаційної політики і т. д., які успішно реґляментують заграничну торгівлю, а є оперті на добровільних бранжевих орґанізаціях.

Голос голови торговельно-промислового самоврядування повинен охолодити деяких запалених приклонників примусових купецьких корпорацій.

ЩО ТАКЕ »ЧЕТВЕРТА НІМЕЧЧИНА«!

Під таким заголовком пише варшавський проурядовий »Курєр Пранни« (ч. 359, з 1934), що в Німеччині від червня 1934 р. йде виразний відворот від тих кличів, під якими Гітлєр прийшов до влади. Нема вже й мови про націоналізацію банків, парцеляцію лятифундій і т. д., взагалі про великі соціяльні реформи. Відходить від власти націонал-соціялізм, а фактичним господарем краю стає військо, професіональні старшини з Райхсвери. Закінчилася Третя, починається Четверта Німеччина. Ось кілька цитат зі статті:

»Що це таке — Четверта Німеччина? Це той режім, що в ньому інші люди правлять, а інші поносять за це відповідальність. Фактична власть є в руках Райхсвери, а радше тих суспільних сил, яких вона є виразником. Номінальна власть в руках Гітлєра — єдиної в Німеччині людини, який здібний ще удержати маси в омані, що ця держава, якій він дав своє імя, не тільки національна, але й соціялістична, що головною метою змагань тої держави є щастя і добробут »сірих людей«.

»Так — дійсними панами Німеччини є нині »ті люди« — люди, від компромісу з якими Гітлєр так святочно відрікався. Диспонуючи двома силами, які про все рішають силою зброї і гроша — великокапіталістичні круги зуміли скупчити у своїх руках усі нитки, що ворушать механізм сучасного режиму. Не беручи відповідальности за владу, вони правлять країною відповідно до своїх власних, партикулярних потреб. Мабуть є в них доста сили, щоби нагинати до своїх цілей політику уряду і паралізувати усі замисли про реалізування обітниць, які є вміщені у катехизмах націонал-соціялізму.

Економічну всевладу над Німеччиною виконує тепер президент Державного Банку др. Шахт. Усі давні госп. суспільні пляни, усі замисли про соціялізацію великих підприємств, усі мрії про знесення »неволі тант'єм і процентів« в очас сучасного економічного диктатора є нічим більше,як проявом осоружного йому »Роевелдієнст«-у, себто вислуги товпі і, як такі, заслугують на таку ж судьбу, як їх творці; то зн. вони мають відійти між спогади.

Плян господарської орґанізації, що її здійснює тепер др. Шахт, змагає до злуки, під проводом Держ. Банку, міністерств нац. господарки, хліборобства, врешті м. праці, якому фактично підлягає »Фронт Праці«. В той спосіб останні два політики, що є вірні засадам нац. соціялізму — Лей і Дарре найдуться під диктатурою др. Шахта. В той спосіб впливи нац. соціялістів на господарку держави будуть цілковито зліквідовані. Перехід від Третьої Держави до Четвертої буде остаточно доконаним фактом«.

Стільки великий варшавський часопис. Без сумніву — всі факти засвідчують, що повища оцінка перемін, що відбуваються в Німеччині — бистра й правдива.

КІНЕЦЬ ЗАСЛУЖЕНОЇ УСТАНОВИ.

Вернер Зомбарт, світоч економічних і суспільних наук, предсідник »Товариства для соціяльної політики« (Verein für Sozialpolitik) був приневолений проголосити розвязання тої заслуженої в історії Німеччини установи. Сталося це під натиском гітлєрівського режіму, який нищить взагалі все, що хоче зберігати самостійну громадську думку.

Verein f. S. проіснував поверх 60 літ і, маючи у своїх членських рядах найкращі сили німецької професури в ділянці економіки, соціольоґії і права, був в Німеччині оракулом в питаннях робітничого законодавства і взагалі соціяльної політики. З його думкою числилися урядові круги за часів всесильного Бісмарка; що більше, вони прямо зверталися до нього по опінію у важних проблємах міжклясових конфліктів, що вибухали із чимраз більшою силою на тлі розвиваючогося молодого індустріяльного капіталізму. Це був час, коли сходила зоря Круппів, Борзіґів, Сіменсів, Стіннесів. По переможній німецько-французькій війні Німців опанував нестримний дух підприємчивости. Промисл за промислом виростав наче зпід землі, гроші, як то кажуть, лежали на землі. І в соціяльній ділянці повторилося те, що було 50 літ скоріше в Британії: експлуатація робочих сил, масове затруднювання молоді й жінок, як дешевих сил — при повній відсутності правної охорони праці. Найкращі голови німецьких соціяльних наук згуртувалися у »Ферайн«-і, де переводилися дискусії й друкувалися поважні наукові досліди над пекучими питаннями нової господарсько-соціяльної дійсности. Глибоко етичне заложення в підході до справ ціхувало виступи Ферайн-у. Він вів послідовну боротьбу з індивідуалістичним трактуванням робітничого питання, яке відхиляло вмішування громадянства у справи підприємств. Він, впарі з акцією самого робітництва, несе заслугу за розбудову робітничого охоронного законодавства, за соціяльні обезпечення, за здбуття права коаліції для працівників (свободи орґанізації).

Правда — десь від початку 20-го століття виступи Ферайн-у втрачають на своїй гостроті, він перемінюється більше в дискусійне, академічне товариство теоретичних дослідів. Молодеча енергія основників: Шмоллєра, Брентано, Конрада, Адольфа Ваґнера потихає — найменше що правда у Брентано, якому секундують ще Тенніес, Геркнер і Ястров. Та все таки аж до кінця союз держав високо прапор свободи наукового досліду і в такім характері очевидно не допасовувався до найновішого режіму — гітлєризму. Його самоліквідацію слід трактувати, як німий протест проти режіму, що, заперечуючи свободу думки й досліду, означає культурну реакцію. Для союзу не було вибору; або він мусів прилюдно зложити реверанс »націоналсоціялізмові«, або вмерти. Він вибрав друге.

Я. ЯРОСЛАВЕНКО

„КООПЕРАТИВНИЙ ГИМН"

НА МІШАНИЙ І МУЖЕСЬКИЙ ХОР

в ціні 1 зол. за партитуру з окремими голосами висилає:

МУЗ. НАКЛ. »ТОРБАН« У ЛЬВОВІ ВУЛ. СВ. СОФІЇ Ч. 78.

Цей гимн, що повинен бути співаний на кожнім кооперативнім святі і т. п. розіслано усім визначним кооперативам, а хто його не одержав, нехай зараз-же замовить. — Кооперативи, що одержали уже цей гимн, нехай негайно шлють гроші на **конто »ТОРБАНА« в П. К. О. 503.450.**

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА
ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК—ЛЬВІВ
CO-OPERATIVE REPUBLIC
Ukrainian Monthly Review — Lwiw Poland
Ч. 3.
БЕРЕЗЕНЬ
1935.
РІЧНИК VIII.

НА ОКРАЮ ДНІВ.

СПІЗНЕНЕ ПРИЗНАННЯ.

Пан віцеміністер скарбу Т. Лєхніцкі, вітаючи 24. січня ц. р. новий союз польських »рільничих і зарібкових кооператив« (складений під пресією уряду і з переважним впливом офіційних чинників у складі виконуючих орґанів) — подав оцінку ситуації на відтинку сільської кооперації в Польщі. При цій нагоді висказав зовсім правильну заввагу, що кріза змела все те, що було побудоване на слабих основах і те, що було зайве. Люксусом (поза Познанщиною) було паралєльне існування сільських споживчих крамниць і районових сільсько-господарських закупочно-збутових (»Рольніків« і под.). При житті удержалися лише ті сільські торговельні одиниці, які на першому пляні поставили споживчий діл, а рільничий закуп і збут трактують тільки як побічну чинність. Міністер підчеркнув, що подвійну сітку кооператив створила була польська кооперація, але не зробила тієї помилки українська (промовець мав на думці очевидно наші сільські споживчо-господарські крамниці).

Таке признання з уст відповідального урядового чинника — це безсумнівний комплімент українським кооператорам та признання їхньому орґанізаційному хистові. На жаль — признання спізнене, бо прийшло тоді, коли вже відбулася вівісекція тої кооперації, що виявила такий добрий орґанізаційний інстинкт. Українську кооперацію обмежено якраз у праві вільного орґанізування.

Признання з уст п. Т. Лєхніцкого прийдеться хіба тільки законтувати на сторінках історії нашого руху — що певно й станеться.

ПОЧИНАЄТЬСЯ »ОРҐАНІЗАЦІЯ«...

Це, що робиться на північних і західних окраїнах нашої території з українськими кооперативами, не можна назвати інакше як дезорґанізацією і руїною. Аж три польські кооперативні осередки простягли руки по спадщину РСУК: варшавський рільничий, варшавський споживчий і луцький »Гурт«. Між ними йде боротьба за те, хто більше перебере до себе кооператив, основаних не ним.

Ми ніяк не можемо зрозуміти, чому згаданим польським союзам так залежить на парусот бідних селянських кооперативах з Волині, Полісся і т. д. З окрема мусить кожного здивувати поспіх луцького »Гурту« — союзу районових господарсько-спо-

живчих кооператив. Всі кооперативи РСУК на волинській території, за виїмком кількох молочарських і кількох банків — це льокальні сільські кооперативи. Коли-ж »Гурт« так побивається за те, щоби їх дістати до свого союзу, то хіба тільки з тою метою, щоби чимскорше довести до їх ліквідації, щонайвище роблячи з них філії своїх районових централь. Робити це тепер, коли районізація в ділянці сільського закупу-збуту дістала сильний удар і коли найбільш життєздатними виявилися якраз льокальні кооперативи — не можна без шкоди для кооперативної справи. Провід »Гурту« не може хіба вимагати, щоби українські кооперативи йшли до нього на... самоліквідацію.

Українські волинські кооперативи, навіть ті, що зголосилиб своє приступлення до »Гурту« зміркувавши, до чого там іде, напевно постараються чим швидше опустити ряди цього союзу. З двох-же варшавських осередків напевно той зможе згуртувати в себе українські кооперативи, котрий буде більш льояльно відноситися до українських кооператив, запевнить права української мови і дійсну самоуправу кооператив.

ПРИ ВЕЛИКИХ СПРАВАХ НЕ ЗАБУВАЙМО »МАЛИХ«!

Політичне життя сьогодня наелєктризоване самими грубого калібру набоями; економічна й кооперативна політика теж запрятана справами першорядної ваги, від яких прямо залежить неодно »бути чи не бути«. А в Пістині »8000 Доцьок і Марічок умлівають за станками, по 2 злоті за квадратовий метер килима (6 днів каторжної праці!)« (»Батьківщина« ч. 3), а у Волі Добростанській »дайте пів літри денатуру до пиття« (Діло ч. 21.), у Мальчицях один від того осліп, другий помер, у Калущині сотки дітей і дорослих осіню повмирали від червінки, без будь якої лікарської допомоги: скрізь по селах найстрашніші недуги лікуються »самі«, або в крайному разі зашіптуванням (бо й бабі-шептусі треба заплатити, а не всякого нині на це стати) і т. д., і т. д.

Пістинь — велике село, при великому тракті, а »від літ не вийшла звідси ні одна дитина до фахової чи якоїсь середної школи. А 800 жидівських підприємців зуміло наладнати виробництва і збут килимів, літників, хідників, рушників і т. д., визискуючи робітника до краю його сил.

Є там і гончарські майстри — та знов-же таки не з місцевих, українських людей. Є ковалі, шлюсарі, столярі — хоч кінчають їх призвища на »ак« тай »ук« — то рахують себе вже Поляками. (Наслідок матеріяльної залежности від ринку збуту, якого ми не вміли самі зорґанізувати).

Кооператива у цьомуж селі — жалюгідні останки колишньої слави.

Такі чорні нетри розкрили перед нами тільки дві ґазетні статейки. А який-же мусівби бути образ, якби то найшлося більше таких вдумчивих людей, як автори двох згаданих статей, які захо-

тіліб перелити на папір, що де бачили й чули у всіх закутинах нашого краю?

Коли й не зможемо скоро направити усіх лих — то хоч пишіть про них, дайте про це знати, хай хоч говоримо про це, хай хоч знаємо! Бо з того зродиться напевно й неодна здорова ініціятива до боротьби з лихом.

»БЕЗІМЕННІ ПЛУГАТАРІ«.

Серед доволі великого числа белєтристичних видань останніх років — хочемо відмітити повість І. Садового п. з. »Безіменні плугатарі«, перша частина якої появилася у видавництві »Укр. Бібліотеки« І. Тиктора (за січень 1935). Робимо це тому, бо повість І. Садового відбиває від більшости львівської літературної продукції, в якій переважає гін до »історичної повісти«. І. Садовий не боїться зачепити живе с у ч а с н е життя; його книжка — це суспільна повість, якої у нас страшно бракує. Більшість наших письменників, як відомо, сторонить від пекучих проблєм життя — може їх боїться, а може не чується на силах їх торкатися. Воліє конструювати неймовірні »пригоди« козаків чи татар, на жаль, по більшости деревляних чи бляшаних фіґур — а виховний вплив цього роду писань мінімальний.

Книжка-ж Садового виховує; напевно м о ж е мати виховуючий вплив на молоде покоління. Представляє ґалєрію живих суспільних робітників, що вибрали своїм життєвим званням — вчителювання, та не таке, що лиш є »хлібом«, — а таке, що є народньою службою. В книжці Садового віднаходимо гарні типи з Франкового »Учителя« і »Перехресних Стежок«, та й дух з неї віє той самий: дух г р о м а д я н и н а.

Герої Садового говорять мало, грімких кличів кидають ще менше, не більше, як треба — зате р о б л я т ь... Перед нами відродження села: по пару роках праці вчителя Несторовича, як з під землі, виростають: читальня, народній дім, каса, кооперативна молочарня... Молодий кандидат вчительського звання Луговий — кидається теж у вир такої праці — вже як студент (як мало нині таких студентів!). Терпить за це переслідування у чужій школі — не ломиться. Притім — який характер: гордий, відкидає поміч добрих людей навіть в біді. Щоби самому заробляти на своє прожиття — працює в позашкільних годинах у фабриці, в день сидить у школі. Помилуваний управою школи — відкидає її пропозицію дешевого життя в інтернаті, бо не хоче ласки від людей, що хотіли його скривдити.

З цікавістю ждемо на докінчення повісти І. Садового. Але вже й ця перша частина — це г р о м а д с ь к и й ч и н її автора. Він ще тим вартий признання, що сам автор — вчитель, людина скромна і без претенсій. Його книжка виховає нам неодного с у с п і л ь н и к а, допоможе гартувати в о л ю й х а р а к т е р.

»СМЕРТЬ БЕЗ ПРОТЕСТУ«.

Часопис „Społem!“ в ч. 1. за 1935 р. приніс цікаву статейку п. Адама Рапацкого п. з. „Ludzie zawodzą, nie zawodzi masowy ruch społeczny“. Автор бажає вияснити загадку з німецькою споживчою кооперацією. Як це можливе, що такий могутній рух (могутній матеріяльно а притім сильний ідейно) — майже без протесту дав себе загнуздати гітлєрівській диктатурі, режімові, який зовсім не скривав своїх антикооперативних тенденцій? Чому таке велике число провідників того руху стануло до услуг новою силою накиненого режіму в кооперації? Автор розуміє квестію хліба — та все таки його пригноблююче настроює така масова смерть без протесту, без викрику навіть великого суспільного руху. Він приходить до висновку, що все це сталося тому, бо, створивши величезний торговельний і адміністраційний апарат, нім. кооперація обсаджувала посади людьми — »фахівцями«, т і л ь к и фахівцями, не дивлячись на те, які з них кооператори, яке їх ідейне наставлення. Таким людям, що приходили сюди р а д и х л і б а, віддавалося навіть п р о в і д руху, не лише на низах, а й на верхах, бо такі люди, як делєґати низових кооп. одиниць, вибирали теж виконуючі орґани союзів і централь. А в рішаючий момент, коли прийшла загроза: або покоритися, або втратити місце праці, такі лише фахівці масово зрадили провідні ідеї руху, ради задержання посад.

Автор робить з тих своїх спостережень практичні висновки: не переносити надто легко всіх прав і чинностей на платні управи. Піднести в гору ролю і завдання неплатної громадянської праці, якою жила й росла кооперація в перших початках. Одним словом — не бюрократизувати кооперативного руху. Нехай його в е д у т ь і верховно к е р м у ю т ь не урядники — а добровільно, ідейно працюючі громадяни.

В повищих увагах є чимало здорових думок, до того ще й актуальних. Адже і тут, в цій державі маємо ті самі прояви масової дезорієнтації серед кооператорів, а навіть капітуляції, без протесту, з самих основних засад кооперативного руху — з ментом натиску з гори. Чим-же іншим, як не такою капітуляцією був приміром спосіб оснування »Союзу Рільних і Зарібкових Кооператив« у Варшаві?

Також і ми, українські кооператори, відчуваємо, які лиха тягне за собою передача за великої частини чинностей в руки платних працівників. Осторога перед такою небезпекою є і в нас на місци.

САМОЛІКВІДАЦІЯ ГІТЛЄРИЗМУ.

Те, що було до передбачення, прийшло куди скорше, як думалося. Поновні арешти видних »націонал-соціялістичних« лідерів, між ними й самого »вождя селян« (міністра хліборобства) Дарре — це ніщо інше, як продовження самоліквідації того руху,

що від самого свого народження був опертий на обмані. Обманом була сама назва руху, обчислена на легку популярність в масах; демаґоґією була криклива протикапіталістична кампанія, оманою були фрази про »національну і соціяльну революцію«, про націоналізацію банків, ліквідацію лятифундій, знищення лихварства. Дійсністю-ж — поза антисемітською кампанією — показалася зорґанізована за плечима »вождa« фінансова сила тяжкого промислу і фінансієри, великої земельної посілости і середнього купецького стану та їх політичного виразника — Райхсвери. Гіркою дійсністю показалася також різко протикооперативна тенденція нового режіму.

»Революція скінчилася« — проголосив »вождь« і його найближчий штаб, дійшовши о с о б и с т о до влади. Крок за кроком ліквідовано штурмові відділи, вистрілювано їх командантів, або відсилано на відпустку, як непотрібний баляст. З під театральної »расової« маски »третьої держави« визирають щораз симпатичніше відомі риси старої »пруської« ментальности.

Відносини в Німеччині мали завжди велике значіння для Европи, особливож Східної, яка звідти привикла брати взірці. Тому прискорений хід подій у тій країні та швидке вияснювання ситуації не остануть без відгомону й поза її межами. Зясування дійсного обличчя сучасного режіму в Німеччині приспішить отверезіння серед самого німецького народу й с к р і п и т ь т а м н а р о д о п р а в н і т е ч і ї. А це мусітиме мати благодійний вплив і на інші народи, особливож ті, що є безпосередніми сусідами Німеччини.

Може тоді лекше стане і кооперації у тих країнах.

ЛЮДИНА З ХРЕБТОМ І ЛЮДИНА БЕЗ ХРЕБТА.

Людина з хребтом — це та, що завше носиться з якимись »засадами«, »напрямними« і »моральними наказами«. Їй чомусь здається, що гріхи й промахи треба витикати, хочби тим малося діткнути навіть високо поставлені особи чи ґрупи осіб та через те наразити й себе, свою та своєї родини екзистенцію. Такий чоловік не хоче зрозуміти, що мовляв, в загальному інтересі треба нераз цілими роками укривати всякі аномалії й шкідливі прояви. Через те така людина рідко коли живе у згоді з тими, що мають власть і грошеві засоби в руках, та від яких багато залежить. Вона має опінію »кантистої«, взагалі не добре вихованої людини. Добре жиє лише з тими, яким не може нічого закинути.

Інша річ — безхребетна людина. Вона визначається великою огладою і ввічливістю, головно відносно сильніших себе та всіх чинників власти. (Відносно слабших від неї ця оглада не обовязує). Власне відсутність хребта їй дає ту гнучкість та елястичність, що робить таку людину надзвичайно життєздатним типом. Вона вміє завжди пристосуватися до обставин і найти відповідний тон і созвучний спосіб думання з кожноразових укладом сил »на горі«. Вона ніколи не зробить неприємної несподіванки і не наразиться.

Проходить життєм радісно і з розмахом, наче римський вождь-тріумфатор і, як той кіт, падаючи з найвищого поверха, завжди упаде на ноги.

А проте — наші симпатії не по її стороні. Мимо всього не можемо визнати цього суспільного типу позитивним, будуючим. Більше симпатизуємо з першим, хоч він іноді різкий у формі виступу, хоч його непоправний »прінціпіялізм« звичайно примушує його їсти пісний хліб опозиції. Мимо всього вважаємо тільки цей перший тип — людини з хребтом — позитивним явищем і бажалиб, щоб наш рух мав саме таких людей як найбільше. Бо тільки такий тип піддержує здоровля в суспільному орґанізмі та дезинфікує прояви гнилизни. Другий тип — це носій морального розкладу і внутрішньої деморалізації.

Приглядайтеся добре життю наших суспільних клітин. У кожній з них ви найдете то менше то більше виразно зарисовані примірники то одного то другого типу, або й обидвох нараз. На жаль — людей з хребтом є много, много менше, як тих, що хребта не мають і не хочуть мати!

НАРОДНЄ ГОСПОДАРСТВО

Причини відпливу вкладів у кредитових кооперативах.

Нарікають, що наша кредитова кооперація має дуже мало вкладів. А. Жук у своїй книжечці »Кредитова кооперація і орґанізація ощадностей« подає на стороні 22. порівнюючу табельку вкладів, що їх має кредитова кооперація ріжних національних ґруп у Польщі. З цієї табельки бачимо, що українська кредитова кооперація без кредитової централі мала на день 1. VII. 1934 вкладів на суму 6,862.000, що дає 2,9% усієї суми вкладів кред. кооперації у Польщі. Не маю наміру на цьому місці бідкатися над цим дуже низьким станом вкладів у нас, хоч жорстока правда, що визирає із згаданої табельки, є в силі викликати глибоку журбу у кожного. Через те й не дивуюсь А. Жукові, коли він з пересердя називає скандалом факт, що на одну душу українського населення немає більше як один золотий і одинацять грошів вкладів в українських кредитових кооперативах.

Розуміючи добре, що значить для нашого економічного розвитку мала сума вкладів, яку ми змогли дотепер втягнути в орґанізацію, я хочу розглянути проблєму вкладів з одної сторони на тлі економічних, правних і валютарних відносин у державі, а з другої сторони поставити цю проблєму у звязок з нашою кредитовою орґанізацією, щоби перевірити, наскільки справність її праці, методи діяльности і ведення такої чи іншої вкладової політики мають вплив на скріплювання ощадностевого процесу серед широких

кол громадянства і на притягання заощаджених капіталів до кредитової орґанізації.

Згори зазначую, що я не думаю, немовбито у нас під цим оглядом усе було добре і немовбито не треба було робити ніяких змін у кредитовій і вкладковій політиці, бо її у нас ведено усе тільки правильно. Моя дотеперішня обсервація вплинула на те, що мій погляд на цю справу є дуже критичний і часто досить відбігає від погляду деякої частини кооператорів-практиків, що ведуть кредитові кооперативи.

Що сума вкладів у нашій кредитовій кооперації дуже мала, то це лиш перша частина проблєми вкладів, бо другою є факт, що сума вкладів від якогось часу помітно зменшується. Цей факт утворює дуже поважну загрозу для кредитової діяльности нашої кооперації, бо ця діяльність спирається у переважаючій мірі саме на вкладах, що їх зібрано серед українського громадянства.

В »Кооп. Респ.« за січень ц. р. І. Федак сиґналізував, що вклади зменшуються у порівнанні зі станом у попередньому році. Він подавав числа з жовтня м. р., а від цього часу стан знову погіршився, бо сума вкладів нашої кред. кооперації далі поменшилася і виносила при кінці 1934 року, без вкладів кредитової централі, зол. 6,181.739. —. Рух чисел у напрямі поменшування їх суми говорить сам за себе, а що значіння цього руху для орґанізації наших кредитових справ є першорядне, то у звязку з цим постараємось розглянути два питання: 1) чому сума вкладів наших кредитових кооператив є мала та від чого залежить її збільшування і 2) чому тенденція руху вкладових чисел найшлася у стадії обнижування і коли вона цей свій напрям зможе змінити.

Памятаємо, що наша кредитова кооперація має ще доволі багато вкладів у доляровій валюті, що після перечислення по зменшеному курсі (5,3), певна сума вкладів перейшла з рахунку вкладів на інші рахунки, через що сума вкладів зменшилася. Одначе це поменшення, що вийшло в результаті перечислення, є до деякої міри виважене скапіталізованими відсотками, так що в решті решт сума вкладів не повинна багато зменшитися. Колиж констатуємо зменшення, то, очевидно, маємо діло з природним зменшуванням вкладів, що являється результатом їх відпливу. Вклади мають характер неправильних депозитів і ця загальна назва на европейському заході доволі поширена, від чого й самі кредитові установи називаються іноді депозитовими банками. Вклади — це не тільки ощадности, що перемінилися на грошовий капітал і увійшли до кредитової установи, але також частина грошового оборотового капіталу, що є чинний у економічній діяльности і тільки хвилево перейшов як грошова резерва у формі депозиту до банкової установи з тим, що кожної хвилі може знова вернутись до обороту. З цього погляду роблять термінольоґічну і суттєву помилку ті, що вклади доконче ідентифікують з ощадностями і при розгляді біляисів кредитових установ говорять все тільки про ощадностеві вклади, а не про вклади взагалі. Поняття

вкладу є ширше від поняття ощадностевої вкладки, бо воно поміщує у собі всі грошові капітали, що перейшли у формі депозитів до кредитової установи. Це не є тільки теоретична справа якби здавалося, бо і наші кредитові кооперативи мають такі чужі грошові капітали-вклади, що ощадностями не є, але треба їх приймати і тримати хочби лише тому, щоби каса була постійно і скорше здатна до виплати, що при значному руху вкладів має немале значіння. Ці капіталові льокати відріжнюються від ощадностевих льокат своєю перманентною готовістю до руху і його скорістю, а тому з правила прибирають форму вкладового б і ж у ч о г о р а х у н к у та мають інший спосіб диспозиції, аніж ощадностеві вклади; ці останні виказують значно повільніший рух і мають один простий спосіб диспозиції. Для загалу наших кредитових кооператив найбільше значіння мають вклади, що походять з ощадностей, бо вони мають тенденцію оставати постійно в кредитовій установі, а тому добре надаються до цього, щоби на них розбудувати активні кредитові операції. У кредитовій кооперації значно переважають вклади, що мають характер ощадностевих льокат, зложених на довший час, одначе всежтаки маємо там діло також з капіталовими льокатами, що мають малу вартість як підстава позичкової діяльности, але мають немале значіння як готівкова резерва для виплатности каси.

Маючи це на увазі, сильніші кредитові кооперативи ніяк не повинні ставитися неґативно до капіталових льокат у себе і не повинні відпихати їх від себе, оскільки лиш такий вклад стоїть у певній пропорції до капіталової сили кооп-ви і нема небезпеки, що вона не дасть собі ради з таким вкладом.

В кожному разі капіталові й ощадностеві льокати, що разом творять суму вкладів кредитової установи, повинніби бути в білянсах кредитових кооператив розділені на ці дві категорії, як це є у акційних кредитових установах, де поділ вкладів на »а віста« і »термінові« є переведений згідно з вимогами взірцевого білянсу, що його форму означило міністерство скарбу.

Чому в нас мало вкладів!

Роздумуючи досить часто над тим, чому наша кредитова кооперація має так дуже мало вкладів, я приходжу до висновку, що тут маємо діло з цілим рядом ріжних причин, які даються поділити на такі, що від нас не залежать і такі, що їх ми самі власним поступованням можемо викликувати і підсилювати. Від нас не залежать відносини правні і валютарні, а в значній мірі і господарські. Доходи нашого національного господарства є такі малі, що ледви вистарчають на забезпечення скромного прожитку всім тим, що є якнебудь учасні у веденні цього господарства. Ужиткова вартість цих доходів поменшується ще й тому, що ізза браку варстатів праці, мусимо удержувати високий відсоток безробітних, однаково по містах, як і по селах. Низькі доходи примушують утри-

мувати низьку життєву міру, яка на загал так понизилася, що з поміж видатків зникають щораз то більше видатки на культурні потреби, а залишаються видатки на саме тільки фізичне існування, що неминуче веде до зниження культурного рівня цілого народу. Хто цього не бачить, той загалом нічого не бачить, а хто робить вигляд вдоволеного і твердить, що так зле не є, той хоче словами закрити дійсність і втриматися на досягненому життєвому рівні зі значною шкодою для своєї господарської рівноваги. Не знаю у нас ні одної економічної ділянки, що давалаби для всіх занятих у ній такі доходи, що вистарчалиби на достатнє життя сучасній культурній людині. Так само не знаю у нас такого заняття й професії, щоби доходи з них давали переважаючій більшості змогу утримати життєву міру без компресії видатків на заспокоєння культурних потреб. Найбільша частина нашого народу — селянство — попала у таке скрутне положення, що тільки неімовірне стиснення життєвих і культурних потреб дає йому змогу тримати свої видатки в межах доходів, що одначе відбивається фатально не тільки на фізичному і культурному розвитку селянського населення, але також на всіх тих суспільних ґрупах, що звязані з хліборобською продукцією і селянством.

Наші інші суспільні ґрупи, що живуть з промислу і торгівлі ще дотепер дуже незначні та слабі і хоч їм живеться на загал краще ніж селянству, то всежтаки і їх доходи не є аж такі, щоби давали змогу підтримувати відповідну життєву міру і кромі цього частину доходу капіталізувати та у формі грошового капіталу побільшувати вклади наших кредитових установ. Розвиток наших промислових і торговельних творчих сил ще на довгі часи буде потребувати щораз то значніших капіталів і тому мені здається, що суспільні ґрупи, які займаються у нас промислом і торгівлею, ще довго не встигнуть натворити стільки капіталів, скільки їм самим потрібно і уважаю безнадійною справою сподіватися, що їх заощаджені капітали будуть побільшувати суми вкладів наших кредитових установ.

Давнішими роками наш грошовий ринок підсилювався значними сумами грошових пересилок заморської еміґрації. Із цього джерела приходили до нас значні капітали і хоч не все вони йшли у формі вкладів до наших кредитових кооператив, то всежтаки наш бідний грошовий ринок мав звідси значну підтримку, бо подача грошового капіталу була більша, а тому й капіталові потреби частіше находили заспокоєння. Багато українбанків мало вклади ріжних »американів«, бо вони більше звикли перетримувати грошові льокати в банках. Але останні роки вже не приносять значніших грошових капіталів з Америки, а вклади, що були в кредитових кооперативах відплили на закупно недвижимостей, бо вони були звичайно більші і лиш вичікували відповідної конюнктури на купно недвижимостей, яка врешті і прийшла.

Розмірно найсильнішими ощадниками була у нас інтеліґенція ріжних професій і вона справді за декілька років встигла дещо за-

ощадити, а ці ощадности є ульоковані в нашій кредитовій кооперації або в інших українських кредитових установах. Назагал висота поодиноких інтеліґентських вкладів ще не є знана, бо на те, щоб утворилися високі суми вкладів треба довгого часу і відповідної висоти доходів, які переступалиби звичайні кошти удержання інтеліґентської родини, що у наших відносинах не так густо буває. Коли переглядати книги вкладів наших кооператив, то впадає в очі факт, що найбільше вкладчиків рекрутується зпоміж інтеліґенції, а суми їх вкладів значно перевищують суми вкладів інших наших суспільних ґруп. Це очевидно тому, що доходи працюючої інтеліґенції все таки ще найвищі в порівнанні з доходами інших суспільних ґруп, при чому грає також ролю постійність доходу і точне достосування життєвої міри до даної доходовости та вперте змагання систематично робити грошові заощадження для рідні на випадок, що доходи в будуччині обнизилисьби або й зовсім припинилисьби. Ощадна інтеліґентська родина, із середньої величини доходом, що в домашньому господарстві »крає тільки так, як вистає матерії« все найде змогу частину своїх доходів відложити та у формі вкладу передати кредитовій установі. Інтеліґенція у кожного народу має нахил робити грошові ощадности і звичайно їх робить, очевидно в міру матеріяльної спромоги, коли тільки стан національного господарства є в силі дати інтеліґенції достаточні доходи. Інтеліґенція з правила сильніше оглядається на будуччину має більше зрозуміння для будучих потреб, а, не маючи змоги вести економічну діяльність власними силами, стає творцем грошових капіталів, що переходять до диспозиції кредитових установ.

На жаль, останні роки довгої крізи значно поменшили доходи нашої інтеліґенції. Поменшені доходи сильно ослабили ощадностевий процес серед інтеліґенції, бо життєва міра не все і не вповні достосувалася до пеменшених доходів, а життєві звички бувають у інтеліґенції часто такі сильні, що вона радше зречеться бажання збільшувати свій заощаджений капітал новими ощадностями, аніж достосуватись до потреб часу та, стиснувши свою життєву міру нище своїх доходів, створити собі змогу продовжувати капіталотворчий процес і збільшувати свої вклади у кредитових установах.

Гадаємо, що здоровий життєвий змисл нашої інтеліґенції прийде до голосу навіть у добі довгої крізи, примусить її обнизити свою життєву міру до такого ступня, при якому теперішні доходи покривалиби усі видатки на удержання і ще давалиби змогу систематично та неперервно відкладати деякі грошеві суми на збільшування вкладів. Без цього не буде ніяких реальних підстав сподіватися, що вклади по наших кредитових кооперативах будуть зростати.

Деколи робиться нашій інтеліґенції заміт, що немовбито носить свої ощадности до чужинецьких кредитових установ, бо ці видаються їй більше солідні, безпечні і готові кожної хвилі до ви-

плати. Годі провірити слушність цього заміту, бо поза здогадами, що спираються на поодиноких, відірваних фактах, не маємо ніяких даних на те, щоби цей поважний заміт можна було широко підтримати. Колиб так справді було, то нема сумніву, що така поведінка не приносилаби чести тим українським вкладчикам, що льокують свої капітали в чужинецьких кредитових установах. Готовість до виплати тої чи іншої кредитової установи — для вкладчика річ незвичайно важна, і годі від него вимагати, щоби вкладав до установи, яка не дає йому певности, що не матиме ніяких перешкод при виплаті такої чи іншої вкладкової суми, коли тільки бажані виплати відповідають вкладковому реґулямінові, що був знаний вкладчикові наперед. Одначе свобода льокати українського вкладчика повинна всежтаки мати одну одиноку межу: він повинен вкладати тільки до українських кредитових установ. Кожний гріш вложений до чужинецьких установ майже пропадає для нашого національного господарства і тому маємо повне право вимагати, щоби й найменша частина капіталу, що є українського походження, була дана до диспозиції українських кредитових установ, які використають зібрані капітали для розбудови нашої економіки.

Наші кредитові кооперативи мають ще одну ґрупу вкладів, що заслуговує на згадку. Це капітали суспільних установ, культурно-освітних орґанізацій, фондацій і церков. Рух цих капіталів досить малий і вони часто перебувають досить довго в кредитовій кооперативі, а тому й вигода цього капіталу для кооперативи очевидна. На жаль, доповнювання і збільшування цього капіталу останніми роками майже припинилося, бо зменшилася змога громадянства вивіновувати культурно-освітні і інші орґанізації грошовими засобами у такій мірі, як це було колись. Слід згадати, що ці капітали потерпіли досить поважні втрати внаслідок спадку долярової валюти, в який вони переважно були зложені, бо кредитові ко-ви не все виказували стільки суспільницького і культурницького змислу, щоби не допустити до зменшення чисто суспільних і культурних капіталів ріжних наших товариств і фондацій.

Переглянувши осьтак джерела, з яких напливають ощадностеві вклади до наших кредитових кооператив, маю повну свідомість того, що ці джерела не багаті, бо доходи ріжних ґруп нашого громадянства досить скромні. Зовсім не захоплюючись теперішною сумою вкладів наших кредитових к-в, маю враження, що не багато більше можна було в даних обставинах зібрати і що зібрана сума вкладів є мабуть досить зближена до суми вільних грошових капіталів, що їх наше громадянство було в силі поставити до розпорядимости нашим кредитовим кооперативам.

Існують ще — щоправда — дикі ощадности, що є чинні теж у кредитовому русі, але їх змірити чисельно ніяк не можна.

Здається мені, що тезаврація грошових засобів у виді банкнот у нас мало була практикована, в кожному разі ходилоби

тут мабуть про малі суми, які на мобілізації грошових капіталів не дуже заважують. Подекуди, певно, трапляється і тезаврація золота, але скількість його не буває надто велика і колиб навіть ці засоби перемінились на вкладки, то їх сума від цього не багато збільшиласяби.

Тезаврація банкнотів — це найдурніша річ, яка тільки може бути, бо вона не дає абсолютно ніякої змоги забезпечити внутрішну вартість ощадности. Ті, що тезаврують банкноти, покликуються на вигоду, яку мають, переховуючи готівку вдома, що постійно стоїть їм до диспозиції. Кажуть, що цієї змоги свобідної диспозиції не малиби тоді, колиби вложили свої гроші на вклад до кредитової кооперативи якогонебудь малого міста, яка не дає запоруки своєчасної виплати вкладу. Цей аргумент мавби безперечно своє значіння, колиб спирався на фактах, що їх стверджено у практиці кредитових кооператив. Справді зачуваємо, що декотрі кооперативи, що мали лихий провід, просто застрягли у своїх неліквідних позичках і нині не мають змоги навіть в части виплачувати свої вклади, але це на загал ще досить рідкі випадки і тому їх лихої опінії в ніякому разі не можна поширювати на загал наших кредитових кооператив, що мимо всього вивязуються не зле із своїх платничих обовязків. Розглядові фактичної виплатности наших кредитових кооператив присвячу більше уваги дещо нижче; на цьому місці уважаю вказаним зазначити, що власники готівкових засобів, які передержують готівку в дома, ділають проти свойого власного інтересу, бо непотрібно тратять відсотки, а одночасно проти інтересів нашого національного господарства, бо без потреби здержують йому нормальний приплив грошових капіталів.

З боку валюти нема перешкод.

Валютарна політика держави має сильний вплив на ощадностевий процес громадянства, який розвивається спокійно там, де гріш — мірило господарських вартостей і заощаджень — не зменшує своєї внутрішньої вартости. Капіталотворчий процес спирається на двох підставах: 1) на такому ході господарської діяльности, яка в результаті дає доходи, що їх висота дає змогу не тільки заспокоїти життєві потреби, але також певну частину доходу скапіталізувати, 2) на стабілізованій валюті, яка дає змогу спокійно трансформувати частину скапіталізованого доходу у грошовий вклад до кредитової установи. Стабілізація валюти при капіталотворчому процесі така необхідна, як комунікаційні засоби при перевожені товарів, а тому ощадностевий змисл ділає найсильніше тоді, коли є стабілізована валюта.

Польська валюта заховала свою стабільність тільки у відношенні до золота, а не заховала її у відношенні до економічних дібр, з чого вийшла глибока зміна цін усіх вартостей, а тим самим збільшення внутрішньої вартости грошових капіталів. Цей факт є безперечно лихом, одначе всежтаки меншим, ніж обезці-

нення валюти, що потягнулоби за собою припинення ощадностевого процесу і творення грошових капіталів. Держава веде валютарну політику в інтересі внутрішньої капіталізації, отже в інтересі зберігання внутрішньої вартости вкладок, бо виходить із слушного заложення, що утворення капіталових надвишок в господарстві це фундаментальна проблєма капіталового збагачування цілого національного господарства. Аджеж є великий недостаток капіталів, часто приходиться позичати їх із закордону та платити від них немалі відсотки, при чому чужинецький капітал виявляє нерідко грабіжницькі нахили, отже одинокий вихід з цього положення: всіми силами, в тому і валютарною політикою допомагати творити власні капітали. Змагання утримати стабілізовану валюту у роках кризи мало теж свою темну сторону. Спад цін видвигнув проблему довгів, що їх тягар збільшувався в міру цього, як ціни падали. Проблема довгів стала найбільше пекучою в области хліборобських довгів, але врешті решт й ця справа розвязалася. Хліборобські довги дістають довгий час сплати, бо з короткореченцевих стають довгоречинцевими (14 літ) і платять низькі відсотки ($4^1/_2\%$), а частину відсотків від цих довгів перекидається на цілий господарюючий і працюючий колєктив, бо їх плачення перебирає держава (3%).

Вплив віддовженевих декретів.

Здається мені, що із усіх можливих розвязок проблєми довгів — вибрано і застосовано розвязку найправильнішу, бо вона не нищить психічного наставлення до ощадности, піддержує охоту зменшуавти свої видатки на те, щоби частину доходу скапіталізувати і примушує замовкнути ті протисуспільні голоси, які твердили, що ощадність це безглуздя, бо вона змарнується з вини лихої валютарної політики держави*).

Одначе цей спосіб розвязки справи довгів має і свою темну сторону. 14 літний час сплачування позичок з перед 1 липня 1932 р. вяже значну суму капіталів, а це у свою чергу дуже утруднює виплату обовязань, зокрема вкладів, що має великанське значіння для розвитку вкладової діяльности кредитової установи. Ще не знаємо, як справа виглядатиме на практиці, мимо того, що пороблено відповідні заходи, щоби утримати певний ступінь виплатности кредитових установ, що конвертуватимуть хліборобські позички. Вже сьогодні трапляється, що кредитові кооперативи мають значні труднощі при виплатах розмірно невисоких сум вкладок, бо довжники дуже мало або й зовсім нічого не платять. Хибою віддовженевого законодавства треба уважати факт, що воно розвязувало проблєму старих хліборобських довгів аж два рази. Звідси вийшла й поширилась між масою довжників демора-

*) Вважаємо, що добре булоб це питання ширше передискутувати — Ред. К. Р.

лізація, бо вони почали вірити, що довгів взагалі не буде треба платити, а у всякому разі щонайменше треба зі сплатами довгів підождати, бо дуже можливо, що законодавство буде змушене полагодити справу хліборобських довгів ще вигідніше для довжників, коли побачить, що дотеперішні полекші для хліборобських довжників, справи довгів всетаки не розвязали. Мінімальний рух позичок сильно звязав рух вкладів, а ще не знати, чи поміч Акцептаційного Банку буде така видатна, щоби могла втримати виплатність кооператив на відповідному рівні.

Віддовженевий закон ударив сильно по приватних капіталах, що були чинні в неорґанізованому кредиті. Неорґанізований кредит був з правила носієм лихви. Змога давати приватні позички на вищий відсоток, ніж це робили кредитові кооперативи, мала дуже часто цей наслідок, що грошові капітали, замісць напливати як вклади до кредитових кооператив, були чинні на неорґанізоавному грошовому ринку, де заспокоювали попит на капітали тих кругів, яким кредитові кооперативи не хотіли чи не могли давати кредиту. Відсоток, що треба було платити за користування неорґанізованим кредитом був все значно вищий ніж відсоток кредитових установ, а тому цей дикий капітал не виявляв жадного нахилу перемінитись на вклад кредитової установи і вдоволотись таким відсотком, що його могла дати кредитова установа. Були місцевости, в яких ніяк не можна було зорґанізувати кредитової кооперативи, або вивінувати її у відповідні вкладові капітали тоді, коли в дійсности в даній місцевости було аж подостатком грошового капіталу, тільки що він був на службі приватних лихварів, що вимагали передусім високих відсотків. Тепер цей приватний позичковий капітал на своїому селянському відтинку міцно підвязаний. На зворот треба буде чекати 14 літ, за деякої передумови є передбачена редукція позиченого капіталу і треба вдоволитися досить скромними відсотками (3%) тоді, коли відсотки від вкладів у кредитових установах є вищі, бо вагаються між 5 і 6%. Приватний капітал втратив зовсім охоту вдаватися у позичкові справи, бо вони завели його в таке положення, з якого виходитиме тільки з немалими стратами. Дикий грошовий ринок помітно опустів, відсоткова лихва сильно придавлена, а тому кредитова кооперація позбудеться на довший час деструктивного чинника, що перешкоджав її в орґанізації кредитових справ.

Безпосередні причини відпливу.

Загальний спад цін помітно збільшив внутрішню вартість грошового капіталу, а це заохочує його шукати іншої форми льокати; з одної сторони тому, щоби використати низькі ціни передусім на недвижимости, а з другої сторони, щоби шукати у них певнішої льокати заощаджених капіталів, асекуруючи себе перед ва-

лютарними несподіванками. Цьому розумуванні годі відмовити певної сили, хоч загально можна завважити, що переміну пливких (оборотових) грошових капіталів на капітали унерухомленні (інвестиційні) треба уважати в господарському житті проявом шкідливим; через те створюється тісноту на грошовому ринку, оскільки унерухомлення капіталів ведуться в більших розмірах і переходять у масовий прояв. І без цього маємо незвичайно мало пливких капіталів, з чого випливають важкі труднощі при творенні нових продукційних чи торговельних станиць, а тому гін до унерухомлювання капіталів, що є реакцією на певні переміни у внутрішній вартости гроша, треба темперувати відповідною пропаґандою, а то тимбільше, що переміна капіталу не йде тільки в нашому власному національному господарстві, бо за набуті недвижимости, чужі в національному розумінні, даємо свої грошові капітали, які дефінітивно відходять з нашого господарського життя і більше йому не помагають. Розуміємо, що ці наші загально-господарські арґументи часто дуже відріжнюються від арґументів, що побудовані на розумінні приватного господарського інтересу власників грошових капіталів, через що дуже тяжко впливати на те, щоби вклади з наших кредитових кооператив не утікали.

Не малу ролю в питанні відпливу вкладів грає психічний стан непевности власників грошового капіталу що до будучого розвитку валютарних справ. Сьогодні ця справа стоїть зовсім не погано, але ніхто не може заручити, що вона не зміниться на гірше у блищій чи дальшій будуччині, з чого очевидно вийшлиби консеквенції, яких не можуть бажати собі власники грошових капіталів. Одначе, коли мати на увазі теперішний стан валютарних справ і постійні запевнювання влади, що вона має намір робити усе можливе, щоби втримати стабілізовану валюту, а врешті обєктивні познаки, що дають владі змогу не міняти свойого погляду на стабілізацію валюти і її втримати, то голоси про скорий і неминучий упадок польської валюти повинніби замовкнути, щоби не витворювати зайвого страху і непевности там, де доконче треба певности і спокою. В неспокою і непевности за долю заощадженого майна ніхто не буде творити грошових капіталів і не буде вкладати їх до кредитових установ, а тому інспірування цієї непевности і неспокою в ніякому випадку не може виходити від кредитових кооператив. Голоси, що ширили й ширять песимізм у питанні польської валюти, є на цей час зовсім суперечні з дійсністю, а тому кредитові кооперативи повинні відкидати і поборювати субєктивний песимізм у валютарних справах, бо він шкідливий для розвитку їх вкладових операцій.

Нема сумніву, що бувають вкладчики, які є приневолені в часах крізи жити коштом колись давно заощадженого капіталу і тому зменшують свої вклади, уживаючи їх просто на прожиток. Коли не має змоги запевнити собі достаточного заробітку, то є ще змога обнизити свою життєву міру, а коли і це неможливе, то в такому випадку маємо діло з процесом господарського убожіння вкладчика, що дає повне оправдання відпливові вкладу.

Здається мені, що немало вкладів прогнали від себе ті кредитові кооперативи, що заломання долярової валюти використали для себе у той спосіб, що всі курсові ріжниці, які доходять до 40% первісного вкладу, ужили чи уживають як джерело свойого доходу або збагачення. Я все заступав погляд, що кредитова к-ва має право й обовязок забезпечитися перед валютовим ризиком настільки, щоби над нею не висіла постійна небезпека страт з приводу заломання тої чи іншої валюти. Але заступав я також погляд, що кооперативна кредитова установа, коли не є носієм валютового ризика, то не має морального права збивати курсові зиски, що приходять в результаті заломання валюти, і ними латати свої бюджети й білянси, коли вони з інших причин не є в рівновазі, або резервувати для себе в пасивах білянсу замітну позицію курсових ріжниць на те, щоби колись перенести її до запасного фонду. Коли користь із заломання америк. валюти не припала довжникові, то це моглоб бути оправдане лише тоді, якби спадком курсу не були діткнені й вкладчики, якби не зменшено їх вкладів і не було викликано у вкладчиків гіркого почування кривди. Одначе дійсність пішла іншими шляхами. З вкладів вилучено курсові ріжниці, в пасивах білянсів появилися чималі фонди »курсових ріжниць«, частина цих ріжниць подекуди пішла на покриття страт, а тільки в досить рідких випадках кредитові кооперативи уважали за відповідне боніфікувати вкладчикам певну частину курсових ріжниць, що були відписані з вкладів. Кооперативна мораль булаби тільки тоді заспокоєна, колиби на заломанні валюти були скористали довжники, як друга частина носіїв валютового ризика. Можу твердити, що декотрі кредитові ко-ви наробили багато помилок і гріхів у питанні курсових ріжниць і гадаю, що ті не повинні дивуватися, коли вклади від них відпливають. Розумію, що в справі курсових ріжниць на вкладах можна станути на законнній основі і, перераховуючи долярові вклади по курсі 5.3, можна вилучити з них та для себе зарезервувати поважну суму курсових ріжниць, одначе тоді всетаки ще остається нерозвязана проблєма, як переконати вкладчика, що він повинен робити нові заощадження і приносити до ко-ви нові вклади. Ця проблєма видається мені досить важною у ряді вкладових проблєм нашої кредитової кооперації і дуже жалую, що чимало кредитових ко-в, під вражінням хвилевих користей, які випливали з курсових ріжниць, цю проблєму так дуже заплутали. Час викаже, що слушне становище заняли ті кредитові ко-ви, які у практичному вирішуванні проблєми курсових ріжниць ані на момент не забували, що курсові ріжниці були колись частиною вкладів і тому — по змозі — повинні до них вернути назад.

Ілярій Ольховий.

З КООПЕРАТИВНОГО СВІТУ

Кооперативний рух в добі кризи.

(Загальні підсумки по кінець 1933 р.).

Через цілий час, як триває вже економічна депресія, кооперативний рух не перестає давати докази своєї життєздатности, як про те свідчать дані, опубліковані в останньому річнику Міжнароднього Бюра Праці — „L'anné sociale".

Це не значить одначе, що кооперативний рух знаходиться в певного роду ізоляції від довколишнього життя — без трудощів і без проблєм, — тоб-то поза конечністю їх поборювати а самого себе удосконалювати. Як економічні підприємства, кооперативні підприємства не можуть оставатися поза впливами загального економічного потрясення, поза боротьбою за пристосування до нових обставин, не можуть не озброюватись новою зброєю й не реорґанізуватися, — т.-то не можуть оставатися поза всіми тими проявами, що звуться крізою. Найбідніші ж підприємства суспільного характеру сильно відчувають удари кризи, навіть при зусиллях злагіднити її прояви, але заразом вони ховають в собі й деякі надії на краще.

1. Споживча кооперація.

Знижка цін тяжко відбилася на оборотах споживчих кооператив, як і на оборотах подібних підприємств приватного характеру. Зменшення купної сили, зворот кооперації до артикулів нижчої якости й меншої ціни діяли в тому ж напрямі; але в споживчих кооперативах сильніше, ніж у приватників, а то з огляду на суспільну категорію, з якої набирався переважно склад членства цих кооператив.

Цими обставинами пояснюється факт, що 12 ґуртівень споживчих кооператив виказали за час від 1931 до 1932 рр. зменшення своїх оборотів. Найсильніша знижка була в Німеччині (22,3%), де побіч економічних зайшли ще інші причини. Найменше знижка торкнулася Унії швайцарських споживчих кооператив: вона виносила всього 0.4%. В цьому випадку, як і в багатьох інших, знижка оборотів в її грошевій вартости, м. ін. богато нижчій від спаду цін, скривала реальне кількосне збільшення оборотів. Було також 8 ґуртівень: анґлійська, данська, фінляндська (О.Т.К.), французька, норвежська, голяндська, шведська і одна з чеських (V. D. P.), які виказали збільшення оборотів за 1932 рік в порівнанні з 1931 роком. І що найцікавіше: як у вартости, так і в кількости. Інформації, одержані вже за більшу часть 1933 року, виявляють і за цей рік поправу в оборотах ґуртівень: Анґлії, Шкоції, Данії, Франції, обох ґуртівень Фінляндії та в Голяндії.

Якщо обороти цих орґанізацій збільшилися — в більшости випадків що до кількости — і якщо — іноді — вони зросли у вар-

тости, і то не зважаючи на знижку цін, — то це є лише доказом, що економічні кризи є разом з тим часом найбільшої »кооперативної вірности« членів до своїх кооператив; з другого боку вони є також періодами найсильнішого зросту членства, як це підтверджують дані, одержані з Данії, Франції, Великобританії, Швеції й Швайцарії: в цих країнах збільшення числа членів споживчих кооператив було найсильніше за останні пятнацять літ.

Загально можна сконстантувати, що споживчі кооперативи не спинилися, під впливом загальних економічних обставин, у свому розвитку, а навпаки, ці обставини дали їм новий товчок до дальшого розвитку.

Правдою є, що в деяких країнах, особливо в Австрії, Бельгії, Данії, Фінляндії, Франції, Великобританії, Норвеґії й Швеції, цебто особливо в тих краях, де споживчі кооперативи досягли значних розмірів і впливів, вони самі, їх свобода та їх суспільне діло стали обєктом спорів й нападів в пресі й парляментах. Кооперативні орґанізації приписують ці напади занепокоєнням економічного характеру з боку деяких категорій приватників, злученим з труднощами публичного скарбу та його заходами до зрівноваження бюджету. Тож кооператори не тратячи оптимізму, тішилися й цим, вбачаючи у згаданих нападах додатні моменти — узнання їх зрілости й економічної сили, яку вони здобули, дякуючи спільним зусиллям.

2. Сільсько-господарська кооперація.

Ситуація сільсько-господарської кооперації, поскільки вона висловлюється в цифрах, була підчас кризи така сама: вона стояла в тісному звязку з рівнем цін та з причинами зубожіння сільського населення.

В богатьох краях вкладки ощадности, одержані ощадностевими й кредитовими кооперативами, і позички, ними уділені, вказують на відступ по відношенню до попереднього передкрізового періоду. Майже всюди знижка цін далася в знаки збутовим кооперативам у виді зменшення їх торгів, що не завсігди відповідали зменшенню подачі на ринку тих товарів, що їх кооперація збувала.

Щоби краще зхарактеризувати цю ситуацію, вистарчить, без сумніву, пригадати недавню історію з канадійськими кооперативами для збуту збіжа (пулями). Пригадується, як нагла знижка цін по жнивах 1929 р. спричинила їм страту у висоті 22 міліонів долярів. Признані урядом для трох інтересованих провінцій зачети на покриття згаданих страт саме тепер сплачуються. Та цей факт був мірилом вірности канадійських фармерів-господарів своїм кооперативним орґанізаціям. Він робить честь їх вірности: звільнені після катастрофи від строго обовязку (припису) достави збіжа, що вязав їх з їх спільним підприємством, вони, назагал, ні на хвилю не заперестали своїх достав.

Інші менше видатні факти тої самої натури приводять до слі-

дуючого помічення: ані в найменшій мірі довірря до кооперативних метод не було захитане. Противно, до цих метод голосяться все більше й більше в усіх краях. І серед теперішнього надто видного безладдя не зовсім позбавлене цікавости спостерігати, як реальна дійсність примушує кооперативні орґанізації всіх родів, які чисельно зростають, удосконалювати свої методи й узгіднювати одні з другими ті їх чинности, що себе взаїмно доповнюють.

3. Сільсько-господарська кооперація у відсталих та в поза европейських краях.

Не розходиться тільки про нові поступи в країнах, де кооперативний рух вже старий; можемо вже говорити про народження і швидкий зріст його в країнах, де він сливе зовсім не існував. В Альбанії про кооперацію згадано було навіть в тронній промові, а публична думка призначила їй широкі реорґанізаційні завдання в усіх областях аґрикультури. В Арґентині сітка кооператив для збуту збіжа набула принадного розмаху. В Австралії, дякуючи співпраці кооператив ріжних типів, збутові кооперативи поправили своє положення, закупивши навіть одну зі старших експортових фірм. В Південно-африканській Унії вони додатньо збільшили свої вказники протягом останнього року на 20 проц. Бразилія, Колюмбія, Уруґвай були теж видовищем нових поступів в кооперації. Так само представляється справа, на загал, в усіх мало упромисловлених країнах, як напр. в Китаю, де сільські кредитові кооперативи починають поширюватися в чотирох нових провінціях й де сільсько-господарські кооперативи для продажі збіж зробили щасливі початки; або, як в Турції, де швидкий зріст льокальних (добре просперуючих) кооператив привів до основання першого обєднання кооператив; і нарешті — в країнах примітивного господарства, як в кольоніях і мандатових обшарах, а особливо в анґлійських кольоніях і мандатових територіях: Золотий берег, Камерун, Ніґерія, Кенія, Занзібар і т. под.

4. Співпраця ріжних видів кооператив.

Деінде поширення продажевих (збутових) кооператив пояснюється до певної міри примусовими заходами. Від довшого вже часу, деяке законодавство в Австралії (в Квіслянді, наприклад, вже понад десять літ) та в Південно-африканській Унії дає право урядам там, де більшість рільників (звичайно дві третини або три четвертини) орґанізовані в кооперативи для продажі певних продуктів, укладати меньшости обовязок збувати їх власні збіжа і продукти за посередництвом кооперативних підприємств. В деяких провінціях цей узус принято добровільно. Так загальні збори кооператив продуцентів збіжа в Саскачевані й Альберті висловилися також в користь системи обовязкових кооператив.

Там де ріжні форми кооперації розвивалися неоднаково,

коли проблєми, висунені крізою, виявили слабість цеї ситуації, помічено зусилля викінчити кооперативну орґанізацію шляхом розбудови таких кооператив, що сталиб доповненням вже існуючих кооператив. Так у Великобританії, де переважають кооперативні орґанізації споживачів, згадані зусилля йшли в напрямі розбудови сільсько-господарських виробничих кооператив. В Австралії, Канаді та в Південно-африканській Унії, там, де орґанізації сільсько-господарських продуцентів предметом діяльности мали переважно збут їх власних продуктів, відчулася потреба створити або удосконалити систему кредитової кооперації. Деїнде, особливо в Індії, Румунії, навпаки, поруч кредитової кооперації, стали розбудовувати апарат для збуту сільсько-господарських продуктів.

До того самого порядку — викінчення кооперативної орґанізації — належить віднести й розбудову безпосередніх зносин між кооперативами споживачів і сільсько-господарськими збутовими кооперативами, що затіснювалися й розвивалися в ріжних формах особливо в Німеччині (принаймні до гітлєрівського перевороту), в Австрії, в Еспанії, у Франції, в Голяндії, в Швайцарії, в Чехословаччині та у Великобританії — в обсязі національного господарства, та почасти й в міжнародньому маштабі.

5. Вплив законодавства.

Іншою прикметою, що заслуговує на піднесення її в характеристиці обговорюваного періоду, — є та, що державні влади більшости країн наділили кооперацію своєю увагою та своїми актами в більшій мірі признали значіння кооперації, ніж дотепер. А саме: в краях опізненого розвитку — з метою зробити її знаряддям своєї конструктивної господарської політики, або, як в розвинених краях, — щоби наділити кооперацію, як упорядковану і згармонізовану форму господарства, новими відповідальними обовязками, тісно звязаними з завданнями публичного інтересу.

І ми є свідками вийнятково інтензивної законодавчої й реґляментаційної чинности в напрямі пристосування правного положення існуючих і повстаючих кооператив до нових обставин. Це було і є почасти результатом, або теж спонукою до згаданого вище чисельного розросту кооперації. В кольоніях, наприклад, що їх т. зв. »тубольне« населення ледве виходить зі стану примітивного комунізму, кольоніяльна чи мандатарна адміністрація поручує кооперативну орґанізацію, як нову конечну форму соціяльної орґанізації і як засіб технічного й господарського поступу: в голяндській Індії розпорядок з 11. березня 1933 р. реґляментував основання й працю кооперативних товариств; в океанічних французьких кольоніях декрет з грудня 1932 р. встановлює засади орґанізації й праці кас сільсько-господарського кредиту, сільсько-господарських кооператив і т. п.; на Мадагаскарі декрет з вересня 1932 р. удосконалив попередній розпорядок про реґля-

ментацію справ кредиту, ощадностей та сільсько-господарської кооперації; в Камеруні, що є під французьким мандатом, в Кенії та в провінції Мадрас відповідні закони й розпорядки, видані в тому ж році, причинилися до консолідації тих країн шляхом прищеплення й закріплення в них системи сільських кредитових кооператив. Майже всі володіння, домінії, й мандатові землі Британської імперії дають той сам образ що до кооперативного законодавства: Кипр в 1932 р. змінив свій закон в справі кооперативного кредиту, острів Святої Гелєни встановив правні умови основання, внутрішньої конституції й контролі кредитових кооператив та всякого можливого підпирання їх діяльности; рівнож в Палестині ряд розпорядків нормує діяльність і розвій кооперативних товариств; те саме бачимо і в британській Ґвінеї, в Південно-американській Унії, в канадійських провінціях: Альберта, Онтаріо, Нова Шкоція, Квебек, Саскачеван, де в рр. 1932 і 1933 появилися закони, що в той чи інший спосіб мають сприяти розвиткові діяльности й розростові сітки сільсько-господарських кооператив. Не остає позаду й латинська Америка. Так у Мексику появився (12. V. 1933) загальний кооперативний закон і створено тодіж при міністерстві торговлі спеціяльну секцію для підпомагання розвиткові кооперації. Подібно річ мається і в бразилійській державі св. Павла, де при міністерстві аґрикультури, промислу й торгівлі відкрите було недавно (в червні 1933 р.) бюро, обовязане помагати, підпирати й контролювати кооперативні товариства. В Колюмбії декрет з дня 11. V. 1932. передбачує і нормує творення кредитових кооператив, а декрети з дня 17 травня й 25 червня 1932 р. внесли додатні поправки в кооперативне законодавство. — В Европі ще Ісляндія видала в червні 1932 року закон про будівельні кооперативи. На Литві, Латвії й Румунії загальне кооперативне законодавство було м. ін. теж девчім удосконалене.

Ціла поквапність урядів, що її саме тепер ми бачимо і з якою вони беруться до створення, а часто лише удосконалення правного стану кооперації, виступить в повному світлі, якщо пригадаємо деякі анальоґічні факти недавнього минулого, що свідчать про пошану до кооперації, як визволительки людини, та до її конструктивних здібностей. В Еспанії, напр., загально-державний кооперативний закон, виданий вперше республиканським урядом, подібно як і первісний закон польської республики є виразом признання за кооперацією її суспільних вартостей; так само і в Росії зараз-же після революції 1917 р. кооперація одержала перший раз закон, забезпечуючий — хоч і не надовго — їй свобідний розвиток без обмежень і примусу.

Але деякі уряди, як це ми бачили вище, пішли далі: вони не обмежилися забезпеченням кооперативним інституціям можливости житти і зростати; вони покликали кооперацію до безпосередньої участи в своїх реорґанізаційних економічних плянах загально-державного значіння. Вже згадувано вище, що уряди деяких держав в Австралії й Південній Африці можуть надавати сільсько-

господарським кооперативам виключне право збувати збіжа, або збувати його по згори усталених цінах. В тих самих краях приготовляються нові розпорядки в напрямі посилення цього права кооператив. В Греції теж найновіший закон передбачує для Аттики і Беотії обовязкові форми кооперації. В Румунії напр. поручено двом інституціям, що працюють за допомогою держави, Центральному Кооп. Банку і Кооперативній Централі для довозу і вивозу опрацювати загальний плян технічної і комерційної орґанізації збуту збіж, що мав би причинитися до розвитку існуючої сітки с.-г. кооператив. В Чехословаччині обовязок контролювати довіз пшениці і реґулювати внутрішні ціни інших с.-г. продуктів поручено спеціяльній орґанізації, в якій заступлені є сіл.-госп. і споживчі кооперативи; а чехословацька сіл.-госп. кооперація має право розпоряжати публичним фондом в цілі реґулювання цін жита на внутрішному ринку, фондом, спеціяльно для цієї цілі створенім.

У Франції закон з 10. липня 1933 р., що встановив мінімальні ціни збіж з метою зорґанізування і захисту внутрішнього збіжевого ринку, передбачує окрему інституцію департаментальних комітетів і загально-краєвого комітету для орґанізації й контролі продукції й торговлі сіл.-госп. продуктами, в складі яких одведено дуже широке місце представникам сіл.-госп. і споживчих кооператив. У Велико-Брутанії закон з 1933 р. про збут с.-г. продуктів („Agricultural Marketing Act"), виданий в розвиття закону з 1931 р., покликує до життя кілька »збутових плянів«, що реґулюють краєву продукцію і орґанізують внутрішні ринки безрог, беконів, молока і молочарських продуктів, картофлі й хмелю. Ці »пляни« нагадують вже згадані вище системи примусової кооперації. Найновіший і найважніший з них — що до молочарських продуктів підданий був апробаті теж зацікавлених продуцентів і був принятий більшістю 96,42% голосуючих. Покликану ним централю для контролі продукції, цін і збуту приблизно біля 220 міл. літрів молока річно поручено провадити бувшому директорові великої лондонської кооперативи і чотиром репрезентантам ріжних британських кооперативних орґанізацій. Вони творять комітет, в якому заступлені отже інтереси не тільки продуцентів, але й споживачів. — В Китаю центральний та провінційні уряди, що саме тепер заняті перебудовою сіл.-госп. економіки на нових основах, активно підпомагають розвиток кооператив і стремлять до створення корпусу кооперативних інструкторів.

У великанських і складних заходах до госп. направи в Сполучених Державах Північної Америки кооперація рівнож заняла належне місце: в них вона партиципує своїми інституціями й представниками. Передбачається видання кооперативного кодексу. Між трома дорадчими комітетами при Уряді національного оздоровлення (направи національного господарства) поруч дорадчого промислового комітету, де заступлені інтереси промислу, і дорадчого робітничого комітету, репрезентуючого інтереси робітників,

встановлений був дорадчий комітет споживачів, де фігурує м. ін. голова Кооперативної Ліґи. Кооперативна преса богатьох околиць краю з узнанням приняла деякі з розпорядків уряду напр. в справі обмеження метод конкуренції в цілі зменшення її нелюдських наслідків, в справі шукання в дорозі порозуміння стабілізації відносин та ін., — взагалі як здорову реакцію проти вибочень індивідуалістичного господарства, як частинний вислів засад, метод і цілей кооперації.

І в свідомости кооператорів родиться — отже — думка, що одною з головніших проблєм найблищого майбутнього, яка виринає вже тепер і вимагає від кооператорів розвязання, є: винайти засоби і створити умови, завдяки яким кооперація зможе взяти чинну і видатну участь в усіх заходах і замірах, звідкіляб вони не вийшли, направлених одначе до заведення гармонії в економічну орґанізацію модерного суспільства.

(»Кооп. Вісти« Міжн. Бюра Праці).

Кооперація споживачів в Австрії.

На початку 1932 р. в Австрії нараховувано 5738 кооператив, котрі після роду діяльности і характеру поруки діляться на такі

Ґрупи:	з обмеженою порукою	з необмеженою порукою	Разом
Споживчі	280	10	290
Кредитові сист. Шульцого	526	48	574
Кредитові сист. Райфайзена	—	1800	1800
Сільсько-господарські	1969	17	1986
Промислові	752	17	769
Будівельні	281	—	281
Ріжні	38	—	38
Разом	3846	1892	5738

В Австрії є три великі кооперативні союзи. Більша частина сільсько-господарських кооператив і кредитові спілки системи Райфайзена злучені в »Загальному Союзі сільсько-господарських кооператив«. Промислові кооперативи і каси системи Шульце — Деліча обєднані в »Загальному союзі німецьких зарібково-господарських кооператив«, а споживчі — в »Союзі німецько-австрійських споживчих товариств«.

Окрім тих трьох великих союзів є ще ряд менших, між іншим »Союз будівельних кооператив«, але вони мають невелике значіння.

»Союз німецько-австрійських споживчих товариств«, обєднує крім чисто споживчих також й інші, робітниками засновані кооперативи. Він отже являється союзом не споживчих кооператив, а союзом ріжного рода кооператив споживачів. Які саме коопе-

ративи обєднує цей союз, скільки їх було перед війною і як вони зростали в повоєнних роках, про це інформує нижче подана табеля:

Ґрупи кооператив:	1913 р.	1923 р.	1925 р.	1928 р.	1930 р.	1932 р.
продукційні	18	36	44	36	38	31
будівельні	16	18	27	37	34	24
кредитові	3	7	12	17	16	16
робітничі доми	2	5	9	15	15	14
інші кооп.	—	16	21	21	21	25
Разом	130	185	243	247	241	219

Як бачимо, по війні число кооператив в Союзі зросло майже в двічи. Зріст кооператив відбувався до 1928 р., а відтак наступило деяке зменшення, що поясняється економічною крізою.

Нижче подаємо докладні інформації про споживчу ґрупу союзних кооператив.

Австрійська споживча кооперація вийшла з війни з дуже великим числом членів, але майже без оборотового капіталу, що був знищений в часі інфляції. З кінцем 1923 р. кооперативи обєднували 480.000 членів, а уділового капіталу мали лише 766.000 шіл.

До 1923 р. споживчі кооперативи мусіли обслуговувати крім своїх членів ще десятки тисяч домашніх господарств, які були до них приділені ще за часів війни. Це збільшило їх обороти та вимагало величезного обслужного апарату. Коли наступили нормальні відносини, то обороти дуже зменшились. В 1913 р. оборот одного склепу виносив пересічно 220.000 ш., а в 1923 р. зменшився на 125.000 ш. Тому багато кооперативних склепів зліквідовано, а у всіх оставших зредуковано на половину персонал.

Фінансовий стан всіх кооператив був дуже тяжкий. Власний капітал зменшився через інфляцію з 53,4 міл. ш. на 11,4 міл. ш., а товарові запаси, які виносили приблизно 12 міл. ш. і становили 52% всіх активів, були більшою частю маловартісні воєнні сурогати, які треба було продавати по дуже зменшеній ціні, бо всюди можна було купити вже добрі товари. Все це спричинилося також до величезних втрат. Але кооперативи витримали це завдяки великим ощадностям через всякого роду редукцію видатків.

В цій роботі стояло на першім місці визначення районів для кожної кооперативи, щоб не було таких явищ, що на одному місці конкурують дві кооперативи. Розвязання цієї задачі було тим більше важним, бо зараз по війні повстали ріжні споживчі орґанізації з окремою структурою. Вже перед війною заснували залізниці для своїх служачих окремі споживчі орґанізації, які не були вільними орґанізаціями, а залежали від дирекції залізниць. По війні вони перетворились в кооперативні і в 1923—24 рр. вступили до союзу німецько-австрійських кооператив. Ці кооперативи мали 154 склепів, які обслуговували 78.000 домашніх господарств. Склепи були більшою частиною в тих містах, або обслуговували такі околиці, де були вже склепи споживчих кооператив, яких чле-

нами в більшости є робітники, і ясно, що впорядкування тих нових кооператив в рамах Союзу не була легка річ. Переведено це через сполучення або розвязання поодиноких кооператив і обмеження їхніх округів діяльности.

Ці орґанізаційні зарядження причинились багато до того, що австрійська споживча кооперація розвязала за пару років всі труднощі і статистика показує, що консолідація поступає вперед. Цей розвиток показують слідуючі цифри:

Рік:	кооперативи:	склепи:	члени:	обороти в міл. ш.
1927	135	893	253.567	138,6
1928	131	928	255.614	148,9
1929	117	963	259.932	162,2
1930	115	989	263.137	148,1
1931	109	1011	267.665	148,3
1932	109	1017	268.210	139,3
1933	103	1012	267.260	129,6

В зменшенні числа самостійних кооператив і в рівночасному збільшенню склепів виявляється концентрація в орґанізації кооператив. Кріза спричинилась до дуже великого зменшення річного товарового обороту, який в останньому 1933 р. є навіть меншим від обороту в р. 1927. Зменшення обороту все збільшується. В р. 1932 він виносив ще 5,82%, а в р. 1933 вже 7,20%. Зубожіння населення можна також побачити в тім, що пересічний закуп одного члена зменшився з 618 ш. в р. 1929 на 483 ш. в р. 1933. Пересічний оборот в одному склепі, який підвищився в р. 1929 на 167.000 ш. упав на рівень 1923 року і виносить в 1933 р. 127.000 ш.

На висоту видатків, сполучених з апаратом продажі, має великий вплив той факт, що більшість склепів має 2—3 склепарів і щоденний час продажі триває лише 4—5 годин, а решту дня склепи замкнені. Ріжниця між цінами закупу і продажі не є велика і виносить тепер лише 10%. Власна продукція в рамах споживчої кооперації не є велика. Лише деякі міста, що представляють більші консумційні центри, мають кооперативну продукцію.

Кошти ведення кооперації є досить високі, як це видно з поданого нижче рахунку зисків і страт за 1933 р.

Прихід			Розхід		
	Сума ш.	% до обор.		Сума ш.	% до обор.
Дохід від торгів	18,670.321	14·40	Відписи	1,253.472	0·96
Ріжні доходи. .	1,178.550	0·91	Проценти . . .	1,147.649	0·88
Проценти . . .	771.466	0·59	Чинш за помеш.	1,177.167	0·92
	20,620.337	15·90	Платні	12,065.660	9·30
Втрати	310.349	0·24	Ріжні видатки .	2,276.134	1·76
			Податки і належ.	790.991	0·61
			Неспод. видатки	99.364	0·08
				18,810.437	14·51
			Чистий зиск . .	2,120.249	1·63
Разом . .	20,930.686	16·14	Разом . .	20,930.686	16·14

Розділ надвишки:	резерви	203.212	0,16
	звороти	1,766.245	1,36
	не розділено	150.792	0,11
	Разом	2,120.249	1,63

Нижча табеля показує збірний білянс за р. 1933, з якого виходить, що союзні кооперативи находяться в цілком нормальному стані.

Активи.		
Недвижимости	9,768.572	22,87
уладження	2,574.394	6,03
машини, парк авт, і т. д.	661.522	1,55
запас товарів	13,296.351	21,13
уділи в G. O. C. [1])	1,685.476	3,95
вкладки й вартісні папери	1,231.504	2,88
довги членів	3,054.441	7,15
ріжні претензії	1,260.794	2,95
готівка й інші плинні вартости	8,984.764	21,03
сума актив	42,517.818	99,54
страти	195.171	0,46
Разом	42,712.989	100,00

Пасиви.		
Фонди резервові	9,100.345	21,31
фонди спеціяльні	616.893	1,44
уділи	3,334.575	7,81
сума власних средств	13,051.813	30,56
примусові (?) уділи членів	389.222	0,91
щадничі вкладки членів	17,854.821	41,80
довги за товари	8,424.794	19,72
гіпотеки й інші позички	1,105.941	2,59
ріжні зобовязання	335.195	0,79
сума пасивів	28,109.973	65,81
надвишки	1,551.203	3,63
Разом	42,712.989	100,00

Склад оборотного капіталу в 1933 р. в порівнанні до 1914 р. представляється так:

	1933 р.	1914 р.
власний капітал	30,56%	24,13%
позичений капітал	65,81%	66,10%
надвишки	3,63%	9,77%
	100,00%	100,00%

[1]) Groseinkaufsgesellschaft der Österreichischen Consumgenossenschaften — Централя закупу для австрійських споживчих кооператив.

З цієї табелі виходить, що кооперація тепер у значно більшій мірі ніж перед війною забезпечена власними капіталами і що зменшені надвишки не спричинились до збільшення зобовязань. Але власний капітал має тепер іншу структуру, ніж перед війною. В 1914 р. майже $^3/_5$ власних капіталів складались із уділів, а решту становили резерви. Тепер резерви виносять $^4/_5$, а уділи лише $^1/_5$ власних капіталів.

В останному часі кооперативні круги пропагують підвищення висоти уділів аж на 60 ш., щоб таким шляхом збільшити процент уділів у власному капіталі.

Резерви не лише релятивно, а також і абсолютно збільшились по війні в порівнанні до 1914 р. Це пояснюється тим, що при вальоризації австрійської валюти вартість недвижимостей збільшилася, а зобовязання кооператив взагалі не були вальоризовані. Цей зиск кооперативи відчислили, як резерви, які виказували відтак поважний зріст тому, що кілька років по війні (аж до р. 1928) з надвишок не давали зворотів членам, а переказували їх до резерв.

Неґативним обявом є те, що довги членів за товари все зростають і виносять в 1933 р. аж 7,15% цілого білянсу. Мимо того, що статути забороняють кооперативам продавати товари на борґ, кріза і з нею получене зубожіння населення спричинились до того, що споживчі кооперативи не можуть відмовляти своїм членам такої закупної системи. Союз починає тепер при помочі окремих кредитових орґанізацій полегчувати своїм членам закуп за гроші. Як цей есперимент вийде, ще не знати.

Найбільша частина чужого капіталу складається з щадничих вкладок членів, які з кожним роком все збільшуються. На зріст вкладок вплинув факт, що в часі, коли маса австрійських банків скрахували і багато людей загубило там свої гроші, то в споживчих кооперативах ще жадному членові гроші не пропали.

Що торкається соціяльної структури членів австрійських споживчих кооператив, то виходить, що хоч майже всі верстви населення належать до них, то найбільший відсоток становлять робітники. Сільське населення тримається сільсько-господарських кооператив, які забезпечують їм більші користи ніж це можуть робити споживчі кооперативи. Промислові круги населення взагалі становляться байдуже до кооперативного руху і лише тоді вступають в кооперативи, коли вони мають явні користі — як великі звороти або інші боніфікації.

Від 1905 р. має споживча кооперація Австрії свою власну закупочну централю, яка називається: Groseinkaufsgeselschaft der Österreichischen Konsumgenossenschaften (Велике закупочне т австрійських споживчих кооператив). Грошовий оборот централі з кожним роком збільшується, що показує оця табеля:

1931	76,3 міл. ш.
1932	87,1 міл. ш.
1933	95,1 міл. ш.

Закупочне товариство забезпечує союзні кооперативи товарами на 51% їхніх потреб. Крім центрального говарового складу у Відні, воно має ще ряд складів на провінції, щоб облегчити ріжним кооперативам постачання товарів. Перед парою роками купило товариство фабрику для виробу матерій і продукує все більше і більше текстильних виробів. На провінції воно має свої окремі текстильні склепи.

З ліквідацією впливу соціяль-демократів на Союз німецько-австрійських споживчих кооператив, з приводу лютневої революції 1934 р., стало можливим навязувати звязки з сільсько-господарською кооперацією, яка стоїть під впливом бувших християнських-соціялістів. Взаємини не є дуже затіснені, але з часом можуть розвинутись.

До початку 1934 р. фінансовим центром споживчої кооперації був робітничий банк у Відні. А що цей банк стояв під виключно есдеківським впливом, уряд його зліквідував, а його функції переняв окремий фінансовий відділ при Союзі. Ця переміна була звязана з деякими втратами, але коли Союз зміг пережити наслідки світової війни, то і ця зміна не пошкодить його існуванню.

Ю. Ж.

З ПОЛЬСЬКОЇ КООПЕРАЦІЇ.

НОВИЙ СОЮЗ »РІЛЬНИЧИХ І ЗАРІБКОВИХ КООПЕРАТИВ«.

Орґани цього союзу заняті тепер головно формальною реєстрацією членів. У звязку з цим виявилася необхідність іменування повновласників союзу для тих округів, де є масове прибування нових членів. І так назначено вже повновласників на варшавську округу, познанську, волинську (п. Ст. Понцета). Повновласники зорґанізують на місцях люстрацію новоприйнятих кооператив. Дефінітивно вирішить справу поділу на округи Головна Рада Союзу дня 13. березня ц. р. На цьому ж засіданні буде також устійнена висота оплат від кооператив та бюджет на перший півріч 1935 р. Орґани союзу будуть два: перебране від варшавського Зєдноченя Сп. Рольнічих »Часопісмо Сп. Рольнічих« і орґан познанської Унії »Пораднік Спулдзєльні«.

КООПЕРАТОРКА — ЛІТЕРАТУРНОЮ ЛЯВРЕАТКОЮ.

Нагороджена державною літературною нагородою польська письменниця Марія Домбровська (твір »Дні і ночі« — трильоґія) — це м. і. заслужена кооперативна письменниця, авторка цілої низки вартісних книжок і статтей на теми спілчанства, як виховного чинника. Коли появляться такі серіозні письменники і у нас, які братимуть за теми своїх праць реальне життя, з його малими і великими проблємами?

ВИХОВНА ПРАЦЯ »СПОЛЕМ« В 1934 Р.

В р. 1934 Союз »Сполем« зорґанізував 86 усних короткоречинцевих кооп. курсів, які разом тривали 160 днів і зібрали 3268 учасників. Це найвищі дотепер цифри в історії цього союзу.

Окрім того союз веде постійно заочні кооп. курси, з яких користає постійно в пересічі 400 слухачів. Рік 1934 приніс союзові збільшення числа кооператив, що союз відносить на рахунок скріпленої освітньої діяльности.

Для ведення виховної праці при союзі існує окремий »суспільно-виховний відділ«, зі своїм бюджетом, персоналом і відповідальними співробіт-

никами. Під цим оглядом союз своєю доцільною орґанізацією перевищує інші союзи, м. і. також РСУК.

ГОСПОДАРСЬКА ХРОНІКА

ЗАМІСЦЬ ТВЕРДИХ ДІЛ — МЯГКІ СЛОВА.

Громадська опінія, особливож сільського громадянства, напевно цікава знати, що думає про проблєму »ножиць«, картелів, цін промислових продуктів — міністер торгівлі й промислу польської держави. Міністер Генрик Флоєр-Райхман промовляв у комісії сенату дня 13. лютня. З цієї промови приводимо відповідне місце, цитуючи за урядовою »Польскою Ґосподарчою«:

»Кілька слів про картелі. Це, на жаль, звязане з моїм ресортом. Картелі відограють у цій хвилині передовсім найбільшу ролю в соціяльних питаннях, в справі утримання висоти затруднення. Я годжуся з поглядом п. сенатора Возніцкого, що в ділянці керування госп. життям якась орґанізація потрібна. До того приходить ще дальший момент — проблєма експорту. На віщо-ж існує вуглева конвенція (картель — Ред. К. Р.), як не на те, щоби експортувати багато міліонів тон вугля річно. Міністер торговлі й промислу мусів був одержати право реґулювання продукції й диктування її кількости. В якій цілі? Прошу перечислити, скільки робітників має працю при добуванні вугля на експорт. Якби виглядав Шлеськ, якби не було того засобу інтервенції. Не можна тисячів робітників і десятків тисяч їх родин трактувати як експериментальний матеріял для економічних доктрин.

Зате — якби ті орґанізації не сприяли запевненню праці і якби противділати експортові, якби не йшли по лінії обнижування цін (?! — »К. Р.«) — то уряд напевно знайшовби засоби для розвязання цих орґанізацій — так як розвязує і буде розвязувати злі картелі.

Справа цін. Дійсно, в ділянці цін акція не є ані увінчана повним успіхом, ан і не є закінчена у многих областях, але — як я сказав у соймі — та акція стрічає многократно низку вагань, які здержують розвиток скорого зрівнання цін. Булоби недобре думати, що проблєма цін, це тільки проблєма вирівнання відносин зі селом; це потрібне також і містам.

Не можна собі уявити, щоби будівельний рух міг прибрати такі розміри, як це ми бачили у 1934 році, якби ціни стояли на давній висоті. Коли успіх акції обнижки цін по відношенні до рільництва не є комплєтний, то булоби гірше, булоби прямо гріхом, якби ми мали промислові ціни з 1932 року при рільничих цінах 1935 року. Длятого мушу заявити пані сенаторці Клушинській (П. П. С. — Ред.), що коли вона оцінює акцію уряду в тій ділянці, як ложечку лікарстав з пару краплинакми мікстури, то мені здається, що це дуже пересадна ілюстрація.

Позволю собі сказати пару слів на тему хліборобства, коли дискусія засягла цю тему так глибоко.

Не треба аж великих студій, щоби зорієнтуватися, що на селі нема поправи, та що передовсім тій частині господарства треба присвятити найбільше уваги. Я можу стевердити, що дотеперішні праці уряду в тій ділянці пішли вже дуже далеко, а дальші є в ході. Під цим оглядом нема жадних розбіжностей, ані будь яких сумнівів, які-б могли опізнити цю акцію«.

Коли в коротких словах зібрати основні т е н д е н ц і ї повищої заяви відповідального чинника польської промислової політики, то виявиться:

1. Міністер вважає, що картелі взагалі є потрібні.

2. Вважає, що вони виконують в першій мірі позитивну соціяльну функцію, дбаючи про удержання затруднення в промислі, а це головно тим способом, що підтримують експорт. Знаючи, що експорт відбувається тільки демпінґовим способом, заявив міністер, що картелі є необхідні для того, щоби шляхом підтримування високих цін в краю можна було по низьких цінах експортувати. В такій концепції очевидно нема місця на »акцію обнижування цін в краю« — і тому подібна фраза знайшлася у промові очевидно тільки припадково.

3. Картелі уряд вважає своїм інструментом для реґулювання висоти продукції — і очевидно тим самим бере на себе й відповідальність за всю їх діяльність.

4. »Ножиці« між цінами промислу й рільництва на думку міністра значно зійшлися. Він не робить ніяких обовязуючих заяв що до дальшої обнижки цін промислових виробів, передовсім сакртелізованих.

При такім стані річей кілька слів співчуття для хліборобстав, сказаних при кінці промови не вистарчає, щоби заспокоїти схвильовану опінію сільського населення.

ЩО ДАЮТЬ ПОЛЬСЬКІЙ ДЕРЖАВІ ЇЇ ПІДПРИЄМСТВА.

При нагоді бюджетової дебати в соймі і сенаті обговорювалася фінансова господарка держави на всіх ділянках. У цій господарці дуже поважне місце займають державні підприємства, які у многих ділянках економ. життя мають прямо домінуюче становище. Оставляючи на боці монополі, де, з природи річи, держава є одиноким підприємцем, згадаємо комунікацію (залізниці, автобуси), почту, радіо, лісову господарку, продукцію штучних погноїв азотових і потасових, і т. д. Держава, як підприємець, завжди і всюди стрічалася з критикою, з замітами негосподарности в наслідок бюрократизму — отже цікаво, як ця справа представляється у світлі тутешньої державної дійсности та тих чисел, що їх подали референти бюджету.

Найбільше підприємство польської держави, з а л і з н и ц і після звідомлення дотичного референта м а є д а т и у 1935/36 році надвишку у квоті 85,3 міліона зл. (приходи 95,1 міл., розходи 86,5 міліонів). Це робить кругло 10% всіх видатків Треба однак взяти під увагу, що державні підприємства: а) не платять ніяких податків, патентів, оплат, стемплів і т. д., б) по більшости не поносять видатків на суспільні обезпечення. Відомо, що ті всі тягарі недержавних підприємств значно перевищують 10% бюджету. Отже, якби до залізниць примінити ту саму мірку, що загально прикладається до приватних підприємств, то хто зна, чи залізниці не показалисяб грубо дефіцитовим підприємством. До того ще приходить питання амортизації недвижимостей і цілого табору залізниць — якої не вставлено між видатки. Коли фондом амортизації має бути »інвестиційний фонд«, на який відчислюється 61,3 міл., то надвишка виносилаб всього 14 міліонів, отже не цілих 3% бюджету.

Підприємство »П о л ь с ь к а П о ч т а, Т е л є ґ р а ф, Т е л є ф о н« м а є дати в році 1935/36 до скарбу 16 міліонів надвишки (приходи 179,8 міл., розходи 163,8 міліонів). Знову 10% видатків — без узгляднення амортизації податків, стемплів і т. д. Колиб це все відчислити — надвишка виявиласяб дуже сумнівною.

Д е р ж а в н і л і с и показують у доходах 176,4 міліони, у видатках 152,4 міл.; сподівана надвишка 24 міліони — без податків, амортизації і т. д.

П о л ь м і н (дрогобицька відбензинярня) має вплатити всього 1 міліон (це вже за всі податки, оплати і т. д.!); г і р н и ч і підприємства — всього 627 тисяч, а п і д п р и є м с т в а мішаного типу, де держава є акціонером обіч приватного капіталу та всі виарендовані підприємства мають разом дати державі 1,43 міліона зл.

»П а н ь с т в о в е З а к л а д и П ш е м и с л о в о - з б о ж о в е« (ПЗПЗ) в Люблині вимагатимуть доплати з державного скарбу в квоті 650.000 зл.

Колиб уважати »підприємством« також »Фонди«, які є окремими рахунковими одиницями (фонди: дороговий, будівельний, рільної реформи, розбудови міст, праці, інвестиційний і ін.), то тут виявилосяб, що всі вони є дефіцитовими тілами та вимагають доплат з державної каси. Приміром: Оборотовий Фонд Рільної Реформи має у 1935/36 році відписати 350 міліонів зл. позичок, уділених кольоністам з оказії парцеляції ґрунтів на сході (стоїть у звязку з т. зв. віддовженевими декретами). Фонд Праці, як відомо, є опертий на данині, що її платить громадянство від кількох літ і всі зібрані ним гроші йдуть на субвенціонування розбудови міст, кольонізації і под. Взагалі т. зв. »Фонди« у польськім бюджеті виросли до ролі окремих урядів, в роді малих міністерств і тому ціла система бюджетового розрахунку стає дуже тяжка і ускладнена.

ВИВІЗ МАСЛА З ВИЗНАЧНІШИХ КРАЇН-ПРОДУЦЕНТІВ ЦЬОГО ПРОДУКТУ.

(Міжнародній огляд за роки 1930—1933).

В міжнародній торговлі маслом маємо по одній стороні велике число країн-продуцентів, а з другої сторони — релятивно невелике число країн-консументів цього продукту, що мусять довозити його для повного покриття свого запотребования.

В повоєнних роках вивіз масла з головних країн-продуцентів значно розвинувся. Роки кризи, що їх ми отсе переходимо, не могли здержати цього розвитку; і дійсно, загальний вивіз масла з тих головних країн, що його продукують, продовжував і в часі кризи свій вгору ступаючий похід.

Цей вивіз з 12 головних країн, що доставили разом біля девять десятих загальної кількости масла на міжнародні ринки, зростав ось як: — він піднісся

в 1925 р. до 380.000 тон
„ 1927 „ „ 430.000 „
„ 1929 „ „ 490.000 „
„ 1931 „ „ 536.000 „

Доперва в 1932 році подача масла на міжнародній ринок легко захиталася і осягнула дещо нижчу загальну квоту — 512.000 тон, але вже в 1933 році вивіз дійшов до рекордової цифри 540.000 тон.

Поділ вивозу поміж ріжні краї за роки 1930—1933 представлявся ось як:

	1930	1931	1932	1933
			(в 1000-х тон)	
Данія	169	172	158	151
Нова Зеляндія	96	101	111	134
Австралія	49	74	91	103
С. Р. С. Р.	11	31	31	37
Голяндія	42	33	20	28
Ірляндія	27	20	14	17
Швеція	27	20	14	17
Литва	18	19	19	16
Арґентина	23	23	25	14
Фінляндія	17	17	15	12
Естонія	14	14	13	9
Польща	12	12	1	2
Разом	505	536	512	540

Данія, Нова Зеляндія і Австралія — це три головні експортуючі краї; з них однак лише Нова Зеляндія зробила в цьому відношенні за останні роки значний поступ. Збільшила, хоч і не в такій мірі, свій вивіз також Австралія. Але Данія, мимо чутливого наближення до позиції, яку вона займає в експорті масла, згаданих двох її конкуренті, не стратила ще своєї ролі головного доставця масла на світові ринки.

Головними відборцями масла в тих же роках були ось ці краї:

	1930	1931	1932	1933
			(в 1000-х тон)	
Анґлія	338	392	404	444
Німеччина	138	100	70	59
Бельґія з Люксемб.	10	19	21	12
Франція	6	19	12	9
Швайцарія	9	11	4	1
Канада	13	1	0	1
Разом	514	542	541	526

Німецький довіз по 1931 році сильно зменшився; що ж до Канади і Швайцарії, то можна сказати, що вони не грають великої ролі, як імпортери масла.

Згадані вище 540.000 тон, вивезених в 1933 році репрезентують девять десятих цілого світового експорту, що виносив тоді ж біля 600.000 тон. З порівнання дотичних цифр бачимо, що Анґлія з її довозом (444 тис. тон) закупила в 1933 р. 74% масла, поданого на світові ринки.

З ПРЕСИ І ЖИТТЯ

ДО ДИСКУСІЇ НА ТЕМУ: КООПЕРАЦІЯ І ПРИВАТНИКИ.

Це остре й болюче питання, що саме тепер живо обговорюється в пресі, знайшлося в такій стадії, що його не могли поминути й недавні Загальні Збори Союзу українських купців і промисловців. Погляд наших купців і промисловців на кооперацію та її ролю в господарському житті й відродженні нашого народу висловлений був головою Союзу п. Я. Скопляком — в промові, якою він відкрив Загальний збір Союзу. Дотичне місце цієї промови, що не викликало серед присутніх на Загальних зборах, навіть кооператорів, дискусії, характеризує ментальність наших приватників; тому позволимо собі навести його в цілости[1]):

»Ще одно питання, разом зі справою орґанізації найважніше. Ми і кооперація.

Часами можна почути легке слово докору в сторону нашого часопису за те, що він — ніби-то — забагато (підкр. наше. — »К. Р.«) займається справами кооперації. Ті, що докоряють, стоять на становищі, що нас кооперація не обходить. Моя відповідь: кооперацію ціню на рівні з »Рідною Школою« і »Просвітою«. »Рідна Школа« вчить читати і писати. »Просвіта« дбає за загальну освіту, а українська кооперація вливає в жили нашого народу любов до торговлі і промислу (підкр. — »К. Р.«). Кооперація за розмірно короткий час своїм великим штабом інтеліґенції розвинула суто-українську торговельну і промислову ділянку. Кооперація дала себе пізнати і за кордоном, приносячи честь українській торговлі і промислові (!?). І коли сьогодня говоримо про нашу торговлю і промисл, то не смімо забувати заслуг кооперації. Їх не признавати не можна, не можна не виявляти вдячности за промощування дороги, за виховання і то карне виховання цілої армії купців. Кооперація вчить купецького звання не лише на те, щоби самій з того користати, але, може і не свідомо (? — »К. Р.«), вчить і купців-приватників, які скорше чи пізніше будуть членами СУК і Пр. Таких і досі маємо чимало (підкр. наше. — »К. Р.«). А що буде, коли виросте кооперативне покоління? Що зроблять сини кооператорів? Не всі підуть слідами батьків в кооперацію. Маючи вже в крові охоту до торговлі і привикнувши вже змалку до ваги, напевно збагатять наші ряди. Одже конечно треба нам погодитись з тим, що нема в нас кооперації і приватників, як ворожих таборів, а є лише українська торговля і промисл у двох формах, які мають себе взаїмно доповнювати (підкр. наше. — »К. Р.«). Щоби однак таке порозуміння могло тривко існувати, ми мусимо доложити всіх старань, щоби наша орґанізація прийшла до тої карности і свідомости свойого завданая, що і кооперація. Не буде тоді нарікань теж на те, що забагато займаємося кооперацією.

Наша мета одна і та сама і спільними силами до неї дійдемо скорше чи пізніше«.

Як редакція »Т. і Пр.« додає, »змістовну промову голови приняли присутні грімкими оплесками«.

Таке розуміння завдань кооперації, як те, що його виложив голова СУК. є дуже своєрідне і далеко відбігає від загально принятого.

З промови п. голови Союзу укр. купців і промисловців, поза зрозумілими зрештою компліментами в бік кооперації — недвозначно прозирає виразна і головна тенденція: звести кооперацію в суті річи до служебної ролі у відношенні до »важнішої« справи: витворення і виховання т. зв. середнього стану, купців і промисловців. Замітимо лише, що послідовно і льоґічно до кінця проведена ця плятформа означалаб для кооперації хіба самоліквідацію, самозаперечення — з моментом сповнення своєї »місії«. Цікаво, що на цю плятформу погодилися й деякі недавні і теперішні наші кооператори, що приняли вибір до Ради союзу купців і промисловців. (Список членів ради гл. там же, ц. то в »Т. і Пр.« ч. 4, ст. 6).

[1]) »Торговля і Промисл« ч. 4. за 1935, ст. 3.

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА
ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК—ЛЬВІВ
CO-OPERATIVE REPUBLIC
Ukrainian Monthly Review — Lwiw Poland
Ч. 4.
КВІТЕНЬ
1935.
РІЧНИК VIII.

НА ОКРАЮ ДНІВ

КОВЕ ЗВУЖЕННЯ ОБСЯГУ ДІЯННЯ РСУК.

В ході полагодження ухваленого Заг. Зборами Ревізійного Союзу Українських Кооператив статуту цієї установи, предсідник Кооп. Ради зажадав вичеркнення зпоміж кооператив, підлягаючих праву ревізії РСУК дальших 3 родів кооператив (ґрупи 16—18). Мотивом для такої вимоги має бути те, що такі кооперативи мають підлягати прямо Кооп. Раді, або для їх нагляду буде створений окремий ревізійний союз. Кооперативна Рада, як тепер виявляється, зачислює до тої ґрупи ріжні т. зв. псевдокооперативи, себто згуртування людей інтересу (промисловців, купців, видавців ітд.), кооперативи, що властиво прибрали таку форму тільки ради податкових пільг, а ідейно з цілями кооперації нічого спільного не мають.

Коли так інтерпретувати клясифікацію, то РСУК-ові по правді не булоб чого побиватися за задержанням таких »кооператив« — якби не та прикра обставина, що до ґрупи 16—18 РСУК сам досі зачислив пару десяток дійсних кооператив, з безсумнівно суспільницькою ідеольоґією, з виключенням будь яких особистих користей для їх членів в роді дивіденд і т. п. (прим. »Будучність« з Тернополя, »Труд« і »Народнє Мистецтво« у Львові, »Суспільний Промисл«, »Народня Гостинниця«, »Робітничий Дім«, низка освітньо-видавничих кооператив ітд.). Цей суспільницький характер діяльности названих кооператив, відмежовує їх на стільки від »псевдокооператив«, що для них було би просто пониженням числитися між цими останніми... Тому провід РСУК мусить доложити всіх старань для того, щоби ці дійсно і глибоко кооперативні одиниці не відпали від нас.

УКРАЇНЦІ І... НЕҐРИ.

Наш заслужений націольоґ проф. І. О. Бочковський недавно писав, а декотрі наші часописи передрукували, м. і. про величезний культурно-національний рух серед американських неґрів.

По знесенні невільництва (1863 р.) неґри в Злучених Державах, оставлені власній судьбі, верстали собі шлях до національного відродження. Мали тоді 12.000 власних домів, по 54 роках, себто 1911 року, мали їх уже 600.000. Число 20.000 фарм виросло до 1 міліона в році 1920. Торговельних підприємств мали спершу 2100, по півстолітті величезних зусиль — 50.000. Вартість

їх цілого майна у 1866 р. була 20 міліонів долярів, по світовій війні дійшла до 1 міліярда. Муринський паризький часопис »La Race Negre« 1927 р. оцінював вартість майна американських неґрів в астрономічній висоті — 2 біліонів долярів (?!).

По знесенні рабства тільки 10% неґрів вміло читати й писати, сьогодні є між ними лише 20% неписьменних. Скільки то европейських народів повинно неґрам завидувати? Тоді мали 15 шкіл середніх і вищепочаткових; з 1920 р. було таких шкіл 510; у них вчилося 100.000 учнів перед півстоліттям, а по тім часі 1.800.000. Число вчителів в тім часі піднеслося з 600 до 42 тисяч. Видатки на удержання муринських шкіл зросли із 700.000 дол. до 18 міліонів дол. Фонди на ці цілі, зібрані самим муринським громадянством зросли з 80.000 до 1.700.000 дол. Число церков выросло з 700 до 45.000; недільних шкіл з 1000 до 46 тисячів, учнів у них з 50 тисячів до 250 тисяч, вартість майна чорних церков зросла з 1 мільйона 500 тисячів до 75 мільйонів 400 тисячів дол.

Мають мурини богату пресу, кілька вищих шкіл, визначних публіцистів і вчених, заініціювали всесвітній конґрес чорної раси і поважний »панафриканський рух«, метою якою є реокупація чорного континенту.

Все це звучить майже як казка для людей, що досі не знали про відродження американських неґрів та уявляли собі їх більше менше в такому стані, як їх змальовувала безсмертна »Хатка дядька Тома«. З окремаж нас українців, огортає зараз-же сум і родяться песимістичні гадки про нашу власну мізерію.

Чи вже ми справді така нікчемна народність, що не можемо рівнятися навіть з муринами?

Питання дійсно траґічне і вимагає відповіді. Думаємо, що відповідь треба дати, бо завеликий песимізм, до того ще не зовсім оправданий, більше шкодить справі, як помагає.

Треба розважити: чому не зробили таких поступів ті неґри, що проживають в Африці? Очевидно, що головною причиною того явища було те, що в Америці неґри найшлися у такому с е р е д о в и щ і, що сприяло їх культурному піднесенню та в таких політично-господарських умовах, які давали і дають їм змогу в і л ь н о зарібкувати, свобідно організуватися. Вони — по знесенні рабства — вживали повнотою прав в і л ь н о ї країни. Знаємо, що й наші брати, що еміґрували за океан, роблять великі поступи в матеріяльному та культурному огляді.

Вся річ у тій свободі і вільности, та в широких американських можливостях господарської ініціятиви — а не в самих тільки здібностях або нездібностях раси.

ЗНАМЕННИЙ ВИСТУП.

Бувший міністр скарбу Польщі, Евг. Квятковскі, виголосив у Варшаві реферат на актуальні господарські теми. На його думку, головне зло господарського лихоліття лежить у діяльності людей. В повоєнній добі повалено всі засади ліберально-капіталі-

стичного устрою. Не існує нині в давній формі право подачі й попиту (себто нема вільного ринку); не існує конкуренція — провірник зисків, нарушено »святе« право власности, перекинено всі засади, на яких спиралася міжнародня торгівля. Публичні бюджети витягають нині зі суспільного господарства 2—3 разів стільки гроша, що перед війною. У Злучених Державах, Японії, Совітах, Німеччині, Італії робляться кольосальні інвестиції, переважно все на кредит.

В питанні — яку форму орґанізації господарства вибрати: чи вернути до передвоєнної, чи тривати в існуючій, чи змагати до якоїсь нової, — референт схилявся до третьої дороги. Відкидає однак систему т. з. плянової господарки, себто державного соціялізму, даючи першенство іншій системі, яку він зве »орґанічною господаркою«. Плянова господарка механізує життя і допче його закони. Орґанічна-ж »вимагає устійнення тільки деяких провідних засад і напрямних та деякої гиґієни господарського життя«.

З найбільшим натиском прелєґент пропонує: виробити плян інвестиц. робіт. Здоровою думкою треба визнати тезу, що передумовою розвитку господарства є скріплення споживчої здібности населення, оздоровлення виміни між селом і містом та охорона праці. Без того не поможуть найвищі мита і премії, інтервенції та погроми цін.

Референт не піддав критиці політики картелів і монополів, чим оставив прогалину у своїх виводах. Зате закінчення викладу дуже характерне:

»Всякий ідеалізм, що нехтує питання хліба й добробуту, кожна моцарствовість, що спирається на нужді мас, і всякий демократизм, що бореться за форму річей, а губить суттєвий зміст людського життя — є безвартісною фразою«.

Невідомо одначе, до кого це все відноситься.

ПРО »ДЕФЛЯЦІЙНУ ШКАПУ«.

Консервативні круги польського громадянства занепокоєні новими податковими законами, головно ухваленою перекласифікацією ґрунтів та підвищенням доходового податку від вищих доходів (поверх 500 зл. місячно). Їх речник, щоденник »Час« невдоволений з такої дефляції, яку переводить пануюча в Польщі ґрупа, зміст якої, це „mnożenie podateczków". Вимагає »правдивої ощадности« в бюджетах держави, самоврядування та обезпечень, дораджує реорґанізацію, продаж і ліквідацію державних підприємств, обмеження інвестицій, обнижку залізничих тариф та інших монополевих і картелевих цін, злібералізування заграничної торгівлі, радикальніших пільг у податкових залеглостях. Таку дефляцію, яку переводить уряд, він очеркує назвою »дефляційної шкапи«. Дефляційна політика не дасться помирити з множенням податків. Шлях виходу з кризи не веде через збільшування участи держави в суспільному доході.

Як бачимо, етатизм починає викликати спротиви також серед польських землевласницьких кругів.

ДОБРОВІЛЬНА РЕҐЛЯМЕНТАЦІЯ ЗАСІВІВ В АМЕРИЦІ.

На 1935 рік силою загального голосування фармерів південних держав Американської Унії продовжено тактику обмеження засівів. Поверх міліон плянтаторів бавовни й тютюну висловилися за таким обмеженням, поверх сто тисяч — проти. Щодо продукції збіж, то, як ми вже мали нагоду інформувати, на 1935 рік обмеження не ухвалено в Америці, противно, її навіть збільшиться. Є вигляди, що 1935 рік повинен дати збір приблизно в розмірі 90% збору з 1929 року (в році 1934 було 85%). Секретар хліборобства Зл. Держав висловив навіть бажання, щоби й промисл почав збільшувати продукцію, бо це повинно потягти за собою знижку цін промислових виробів. Тепер існують поважні цінові »ножиці«, бо промисловий індекс стоїть всього 15% нижче 1929-го року, а рільний — 40%.

ШАРВАРКИ — НОВЕ ОБТЯЖЕННЯ СЕЛЯНСТВА.

Урядовий законопроєкт шарваркового закона, з невеликими поправками сойму, зістав уже ухвалений. Теоретично його оправдується тим, що він має дати змогу селянству відробляти особисто й запрягом деякі державні і самоврядні данини. Практично-ж матиме хлібороб виконувати чинитьби в натурі при виконуванні водних меліорацій, будові й удержуванні публичних доріг, будові волосних і громадських будинків та залісненню неужитків. Про доцільність таких робіт рішатиме однак не саме хліборобство, а воєвода (в деяких випадках він має запитати опінії рільничої палати). Підставою розкладу чинитьб має бути сума плаченого ґрунтового податку. Про те, яке може бути максимальне обтяження населення шарварком рішає знова воєвода спільно з »воєвідським виділом і повітовою радою« — чинниками, як знаємо, теж номінованими, а не вибираними.

При меліораційних роботах є застереження, що до них можна притягнути лише мешканців тих громад, котрі з виконуваних уладжень матимуть господарські користи. До робіт при будові будинків можна потягати лише тих, котрих предмети податкові лежать в даній окрузі. Є ще й таке застереження, що власників рільних і лісних господарств не можна обтяжувати чинитьбами в часі пильних хліборобських і лісних робіт.

Цей законопроєкт надзвичайно занепокоїв представників селянства в соймі, без ріжниці народности. Вони вели вперту боротьбу проти його ухвалення, побоюючись, що з того може вирости нова форма панщини, тільки що не в користь землевласників, а держави. Як відомо, всі їх заходи були даремні. Таким чином зайшла ще одна велика подія, що затяжить на селянстві, якщо тільки виконування закону попаде у невідповідні руки.

РУХ ГУРТОВИХ ЦІН — ДАЛІ В НЕКОРИСТЬ СЕЛА!

„Wiadomości Statystyczne" (ч. 3) приносять нове зіставлення цінових індексів головних ґруп товарів. Беручи ціни з 1928 року за 100, стан цін у грудні 1933 і грудні 1934 р. був ось який:

	1933	1934
земні плоди	34,4	32,2
звірина	41,9	**32,5**
набіл	48,8	43,3
цукор, спірт, пиво	90,2	85,6
кольоніяльні товари	68,1	66,3
тютюн	99,9	101,0
сіль	104,5	**100,9**
мінер. паливо (вугіль)	93,4	83,6
злом і зал. руда	62,4	58,7
сиро дерево	49,1	46,0
текст. сирівці	40,8	36,2
сирі шкіри	35,1	31,6
нафта і т. д.	94,8	86,7
штучні погної	82,1	74,9
залізо	84,5	78,7
пряжа	47,7	44,7
госп. знаряддя	85,5	77,3
одяг і обув	51,0	47,2
мило	68,5	61,7

Повищі цифри говорять більше як моглиб сказати довгі статті. З них прозирає жахлива правда катастрофи села в наслідок славетніх »ножиць«. Для селянства-ж найтяжчим ударом є те, що відносно найбільшу знижку потерпіли ціни звірят, в першу чергу безріг, головного предмету селянської продукції на збут. Як при тім індексовім числі (32,5) виглядають покажчики цін соли (100,9), вугля (83,6), заліза (78,7), нафти (86,7), цукру (85,6), штучних погноїв (74,9) і других монополевих або скартелізованих товарів!

Притім треба взяти під увагу ще й те, що урядові індекси т. зв. гуртових цін не покриваються з тими цінами, які в дійсности одержує продуцент-хлібороб на місци, бо ті місцеві ціни ще менші.

Збірний індекс цін продуктів хліборобства був в минулому році 34 (проти 100 в р. 1928), значить кругло третину тих цін, які були перед крізою.

ЗМІНА СТАТУТУ ЕМІСІЙНОГО БАНКУ.

На останніх заг. зборах Банку Польського переведено зміну одної точки статуту емісійного банку польської держави. Цією зміною банк одержує право закуповувати процентові папери, до висоти закладового капіталу банку, то є до суми 150 міл. злотих.

Треба думати, що паперами, про купно яких росходиться

будуть ріжні обліґації самої держави, яка таким чином матиме змогу збільшити свій кредит в емісійнім банку.

Чиста білянсова надвишка банку за 1934 рік виносила 12,3 міл. злотих. З тої надвишки виплачено 8%-ву дивіденду, але лише на акції першого та другого випуску.

ПЕРЕД ВАЛЮТАРНИМИ ЗМІНАМИ В БЕЛЬҐІЇ.

Уступлення довголітнього премієра Бельґії Теніса внаслідок тяжкого фінансового положення держави, може потягти за собою великі зміни господарської натури, не виключаючи й валютарних. Вправді бельґійський франк має дуже солідне металеве покриття (до 65%), то безпосередня стичність з дешевим нині анґлійським фунтом утруднює промисловій Бельґії конкуренцію на заграничних ринках. Ситуацію погіршують постійні від кількох літ дефіцити державного бюджету. Відновлення вагань доляра й фунта від довшого уже часу давало підставу до поголосок про девалюацію бельґ. франка, це спонукувало біржу до випродажі бельґійських валют, поки ще не пізно. Емісійний банк мусів понести значні жертви, піддержуючи інтервенціями курс своєї валюти.

У промислових та торговельних кругах Бельґії множаться голоси про бажаність зниження вартости гроша; є такі голоси й серед представників економічної науки. Є одначе й сильні противники валютарних маніпуляцій.

Після того, як Італія, хоч не формально, та фактично відлучила свою валюту від золотового парітету, як Чехословаччина знизила свій парітет, Бельґія находиться вже у доволі вузькому крузі держав, які удержують ще давне відношення валют до золота (Франція, Голяндія, Швайцарія, Польща).

ШЛЕСЬКЕ РОБІТНИЦТВО НЕ ХОЧЕ ЙТИ НА СХІД.

Пущені в обіг чутки про намірене переселення частини безробітних з вуглевого басейну на східні »креси«, де б серед їх малося розпарцелювати деякі маєтки, викликали спротив з боку професійних союзів німецьких робітників на Шлеську. Катовицька централа німецьких професійних союзів віднеслася до урядових чинників у Варшаві і Катовицях з меморіялом, у якому відкидає проєкт переселення на схід. Зате піддає думку про парцеляцію великих маєтків на Шлеську, які є власністю князя Пщинського, Гогенльоге, Доннерсмарків, Баллєстрема і кількох великих промислових концернів. Меморіял наводить, що серед тих маєтків є чимало нерентовних, господарство яких вимагає тільки доплат з боку держави. Їх можна би розпарцелювати між безробітних фізичних та умових працівників.

Наразі маєтки ті є під охороною женевської конвенції, яка не дозволяє їх ділити. Конвенція вигасає 1937 року.

Один з етапів аґрарної революції в Україні

I.

Великі народні рухи, що справедливо називаються революціями, звичайно продовжуються далеко довший час, ніж ті зовнішні події, з якими звязується їх перебіг та їхні видимі вияви. Історики й тепер ще дискутують питання про те, коли власне скінчилася велика французька революція, і багато з них не без підстав доказує, що кінець її прийшов лише з усталенням третьої республики.

Але коли це має свій ґрунт і свою рацію щодо таких віддалених і так науково досліджених подій, як ті, що почалися 1789-го року, то тим більше така позиція є зрозуміла відносно нашої революції, про кінець якої вже тепер нам, її учасникам та сучасникам, говорити не доводиться.

Тим часом в тому циклі подій, з яких складається наша революція, є вже кілька моментів, а може і періодів, що в деякій мірі остаточно викристалювалися і надаються до більш-менш об'єктивної наукової аналізи. Серед тих її складників на увагу приходить — на нашу думку — в першу чергу аґрарна справа, що відограваля весь час ролю головної соціяльної бази української революції. Студії в цьому напрямку тим більше мають підстави і ґрунту, що коріння аґрарного руху зовсім читко визначилися значно раніш від останньої революції. Коли навіть поминути прояви його в другій половині XIX-го століття, що почалися зараз же після реформи 1861 року, то з окрема початок XX-го століття є забарвлений інтенсивним аґрарним рухом, починаючи від відомих селянських повстань 1902 року та аґрарних подій під час революції 1905—1906 років.

Цілком зрозуміло, що аналіза лише одного сектора великого перевороту, що зачіпив і привів у рух всі без вийнятку клітини суспільного життя української нації, може мати, порівнюючи, дуже обмежене значіння для зрозуміння революційного процесу в цілости. Але, зважаючи на те, що Україна і до революції, і тепер залишається переважно аґрарною країною, — мабуть, у цьому власне секторі треба шукати центральної та провідної ідеї, яка кидалаб світло на всю стихію революційних подій. Під цим оглядом нам видається найбільш важливим та доцільним зафіксувати суцільність фактів, які характеризували та відслонювалиб в першу чергу внутрішню соціяльну мету аґрарного руху на Україні.

В цьому напрямі можна булоб йти ще іншими шляхами. Можна шукати тої мети в домаганях суспільно-хліборобського характеру, що ставилися ріжними політичними партіями. Але досвід близького минулого показує нам, як далеко вони та їх програми стояли від дійсних бажань селянських мас, і як поверховно вони — більше зі становища »гарматнього мяса« революції, —

їх трактували. До чого вони найбільше були здібні, це розгойдати та увільнити революційну стихію; позитивне ж її оформлення мав дати сам хід революції. — Багато більше в цьому відношенні можуть дати студії масових революційних аґрарних вибухів і подій, що попереджали останню революцію, та які потім злились у суцільне полумя величезних, руйнуючо-очистних подій. Вони безумовно наближують нас до розуміння бажань народніх мас та їх вимог щодо аґрарного ладу; але позитивний бік їх залишається укритий і то в першу чергу під вогнем соціяльної ненависти та пристрастей, що жевріли і зростали в народній душі цілими століттями. Ці позитивні моменти зможуть вийти на світ божий лише в процесі нової конструктивної праці, яка виросте на розчищеному і випаленому полі нового хліборобського життя.

Розуміється, ми зовсім не відкидаємо названих метод вивчення й досліджування наслідків нашої аґрарної революції; більш того, ми гадаємо, що вони можуть дати дуже цікаві та корисні висліди. Але ці висліди можна буде вповні оцінити лише тоді, коли ми, на підставі більш вірогідних джерел, краще зрозуміємо соціяльну ідеольоґію українського аґрарного руху — в тому вигляді, як вона вирізьбилася в останній революції. Це тим більше, на мою думку, важливе, що наш український аґрарний рух відзначається своїми окремими властивостями, які виділюють його з поміж аналогічних рухів інших народів. Колись давно Г. Герц звернув увагу на те, що немає одного »аґрарного питання«, тільки є ріжні аґрарні проблєми в ріжних країнах. Ця думка, тоді нова і оригінальна, стала тепер загально визначною і чи не в найбільшій мірі підтверджується аґрарним рухом України, який був завжди не тільки явищем соціяльного порядку, але й проблємою реорґанізації хліборобської продукції. Цей орґанічний звязок моментів соціяльного і продукційного є остільки характеристичний для нашого аґрарного руху, що й у відношеню до революції ми не сміємо тратити його з ока та мусимо весь час трактувати, як рівновартну частину цілого процесу.

II.

Одною з найбільш важливих та характеристичних рис аґрарної України в передреволюційний період було так зване аґрарне перенаселення. Це аґрарне перенаселення зазначилося в житті українського хліборобського люду вже від 80-х років минулого століття, як наслідок селянського малоземелля, і весь час зростало під впливом, з одного боку, природнього росту населення і, з другого — політики царату, що здержував еміґрацію на вільні землі імперії та нормальний розвиток індустріялізації. Найбільшої гостроти воно досягло в часі першої революції в Росії, коли тіснота населення на Україні рівнялася пересічно 72,1 душ на 1 кв. км.

Це аґрарне перенаселення селяни завжди відчували, як соціяльну кривду, що має свій корінь в несправедливому розподілі землі між ріжними верствами хліборобського населення. Період кріпацтва, пережитий Україною під московським та польським пануванням, привів до утворення на її просторах великих лятифундій шляхетського типу. Ліквідація його в 1861 році зафіксувала і надалі це взаємовідношення: панського великовласницького господарства і селянського малоземельного; а б о р о т ь б а за землю, що характеризувала кріпацькі відносини, перейшла і в новий період, ніколи не перестаючи бути основним складником українських аґрарних відношень. У цій боротьбі за землю селянство використовувало всі засоби, які йому давав тогочасний його економічний стан та його правні можливости. І не дивлячись на величезні переваги, які мало панське господарство, як в економічному, так і правному відношенню, селянське населення систематично і послідовно примушувало його здавати свої позиції. Воно мусіло таки зменшити своє землеволодіння (від реформи 1861 року і до 1905 року до рук селян перейшло до 16,5 міл. десятин). Так само й селянське землекористування постійно збільшувалося за рахунок аренди. Разом з тим, не зважаючи на всі перешкоди, які ставив уряд до революції 1905—1906 року, недопускаючи до розселення по вільних землях імперії, українське селянство всежтаки знайшло сили і можливости перекинути свої хліборобські оселі і в степи Заволжа, і в середню Азію, і на Алтай, і на Амур.

Перша революція та звязана з нею, так звана, столипінська аґрарна реформа, що полекшила набування землі і дала свободу переселення на вільні простори Сибру, значно зменшила українське аґрарне перенаселення. За час від 1906 і до 1913 року з України виселилося біля 861,7 душ хліборобського населення. Разом з тим перейшло до його рук понад 2 міл. великовласницької землі. Але цілком зрозуміло, що навіть такі поважні зміни в становищі українського хліборобського населення, не могли задовольнити основних соціяльних вимог селянства. Земельний голод і після цього залишився одним з головних складників аґрарних відносин, не дивлячись на те, що фактично, поза селянським землекористуванням, в часі війни остали на Україні, порівнюючи, дуже невеликі земельні обшари.

Коли з сільсько-господарського перепису 1916 року взяти дані про посівну площу, то вона на Україні росподілялася так, що на долю трудового селянського господарства припадало 84,8%, і тільки 15,2 належало господарствам інших, більше заможних ґруп. По окремих районах України посівна площа росподілялася так:

Правобережна Україна	72,5	27,5
Лівобережна Україна	85,7	14,3
Степова Україна	86,3	13,7
Разом для всієї України	84,8	15,2

Ще в більшій мірі це відноситься до скотарства, другої основної галузі сільсько-господарської продукції, бо селянському господарству належало, за даними того ж перепису, 91,2% всієї рогатої худоби, 89,8 коней та 87,3 овець і свиней. Але разом з тим росподіл землі й після тих надбань, що дала перша революція, зберіг в собі всі попередні риси великої соціяльної кривди, як це видно з наступних даних:

(у %)	господарств	у них пересіч. земля	на 1. госп.
малоземельні	87,4	39,6	6,6
середняки	7,6	7,9	16,7
заможні	4,6	18,3	58,2
в. власники	0,26	34,2	1.933.3

Пересічно на одну душу селянського населення припадало лише 1,10 десятини землі, що була його власністю. Так, що те пошире́ння селянського трудового господарства, яке характеризують вищенаведені дані про посівну площу, могло відбуватися лише шляхом постійного щорічного а р е н д у в а н н я панської землі. І дійсно, перед війною українське селянство пересічно арендувало кожного року до 6,6 міл. великовласницької землі.

Умови селянської аренди в цей час не мали вже того злісного характеру кабальної експльоатації, що ним вони відзначалися до першої революції, але все-ж-таки нормальними їх уважати не можна було, бо всі спроби регулювати аренду не дали ніяких наслідків і арендні відношення нормувалися потребою землі малоземельного селянства та попитом на робочі руки в панському господарстві.

Як видно з наведених даних про росподіл землі перед війною, фактична кількість землі на Україні, що могла б піти на задоволення потреб малоземельного селянства та безземельного люду, була дуже обмежена і не перевищувала 12,9—13,7 міл. десятин. Повна ліквідація всіх інших видів землеволо́діння на користь селянства збільшила б його власний земельний фонд лише на 39,1%; коли взяти на увагу, що, при допомозі аренди половина цієї площі й без того знаходилась в користуванні селянства, то фактичне значіння її щ е зменшується. Головну ж бо ролю грали: історична традиція соціяльної кривди в земельних відносинах, соціяльні контрасти у виді дрібних ланок селянської землі і незмірних на людське око ланів панської, вроджене кожному хліборобському народові переконання, що володіти землею може лише той, хто на ній працює... Тому головним гаслом нашої революції, незалежно від оформлення, що давалися йому революційними партіями, була ліквідація панського землеволо́діння. Гасло це поділяло навіть заможне селянство, дарма що й само воно було загрожене революцією в своїх земельних інтересах.

Треба додати, що такий напрямок нашої революції цілком відповідав також соціяльному складу хліборобського населення. Воно роспадалося на такі основні групи:

		(в %)
Сільсько-господарські робітники	4.859,1	15,2
Малоземельне селянство	13.458,5	42,1
Середнє селянство	10.679,5	33,4
Заможне селянство та козацтво	2.973,0	9,3
Всього по всій Україні:	31.970,1	100,0

Свою окрему лінію в загальному революційному русі зазначених ґруп могли мати робітники і заможні селяне, за термінольоґією радянської влади, »куркулі«. Але ці спеціяльні лінії зазначилися в революційному процесі лише в о к р е м и х його моментах та стадіях, не порушуючи головної течії. Не дивлячись на значну, порівнюючи, індустріялізацію сільського господарства України з великим розвитком сільсько-господарської промисловости, хліборобське робітництво в переважній частині зберегало свій селянський характер, жило його інтересами та мало його психольоґію. Соціяльним ідеалом його була теж земля з метою стати незалежним господарем. Так само і заможне селянство з його постійним і систематичним набуванням панської землі, не зважаючи на капіталістичні методи господарювання, все ж таки в більшости не було вороже революційним прагненням селянських мас. Ця ворожість прийшла пізніше, як пізніше самоозначилися пролєтарські течії.

Таким чином, не тільки обєктивні умови народження революції, не тільки її реальні соціяльно-економічні підвалини, але й соціяльна структура хліборобського українського населення сприяла витворенню є д и н о г о аґрарного русла революції, скерованого до зовсім ясної і конкретної мети — ліквідації панського землевладіння, цілковитої заміни його селянським на засадах і н д и в і д у а л ь н о г о господарства, що виробилися віковою традицією українського хліборобства. Обєктивно іншої мети не було і не могло бути. (К. б.).

К. Мацієвич.

НАРОДНЄ ГОСПОДАРСТВО

Передумови справжнього віддовження.

Задовжене селянство переважно не зможе платити рат.

Акція конвертування рільничих довгів по кредитових установах є в повному ході; як відомо, кредитові кооперативи мають ці довги передати Акцептаційному Банкові у Варшаві, одержуючи за це векслі (акцепти) того банку. Оскільки це допоможе кредитовим установам вийти з тяжкої ситуації, в яку їх загнала неви платність довжників — це друге діло, якого тут не хочемо розглядати. Нас цікавить в даному разі друга сторона — хлібороб-довжник, якому законодавство має дати змогу »віддовжитися«, через

розкладення сплати на 14 літ і зниження відсоткової міри, від усяких довгів, як по кредитових установах, так у приватних осіб та фірм. Нема чого скривати, що з самого початку серед людей, знаючих теперішній стан села, був поважний скептицизм що до успішности такої віддовженевої акції, з тої іменно причини, що селові при тім усім ще не дається фактичної змоги платити рати й відсотки. Хто-ж не виконує тих двох обовязків, той згідно з текстом закона тратить право на розклад довгу, є обовязаний платити відразу цілий довг, та поносить всі наслідки невиконання того обовязку (кошти екзекуції і т. д.).

Ті побоювання находять уже, на жаль, сумне потвердження. Є в наших руках низка дописів з сіл, в яких стверджується одногідно, що селяни не мають звідки платити вже навіть розложених рат і зменшених відсотків. Ось деякі з них:

»Тепер нема де позичати, бо як хто перше позичав, то тепер не віддає, бо нема звідки, хоч і процент дарується«. (З с. Рогізна, пов. Жидачів).

»Тепер ані проценту, ані грошей не віддають; декотрі віддали справу до розємчого уряду і уряд розложив на рати той довг, а вони ані рат, ані навіть тих урядових відсотків не платять«. (С. Сторонятин, пов. Львів).

В іншім дописі повідомляється про такі випадки, що віритєлі годяться »чекати« зі сплатою рат, якщо довжник »помастить« втертим сільським способом: періодичними приносами (то курку, то літру масла, то пів копи яєць і т. д.). Це означає нове закабалювання довжників з усіми традиційними лихварськими декораціями*).

Такий є фактичний стан річи і з нього треба робити тверезі висновки. Всі, кому на серці лежить добро, а то просто й фізична екзистенція соток тисяч задовжених селянських родин, обовязані мобілізувати прилюдну опінію біля цієї преважної справи та організувати натиск цієї опінії на державні чинники, в дусі дальших реформ. Бо, якщо річи попливуть далі »нормальним ходом«, то в недовгому часі будемо свідками масових селянських ліцитацій за приватні довги так, як нині село придавлене екзекуціями за податки.

Причини задовження селянства.

Теперішнє задовження селянства є недавнього походження, бо-ж світова війна з її наслідками віддовжила селянські господарства, головно через девалюацію тих валют, у яких були затягнені довги. Нові довги наросли вже в добі т. зв. твердих валют, а їх причин було кілька. Передовсім конечність впорядкування господарств, винищених воєнною заверухою, реквізиціями, кватерунками усіх можливих військ і т. д. Далі вічні

*) Що ті »дарунки« це не дрібниця, нехай засвідчить такий примір: За довг за чоботи, куплені на кредит за 25 зол. (при готівковій заплаті 18 зл.), довжник дав дарунку продуктами за час одного року 6 зол. Це не відокремлений випадок.

у нас родинні поділи ґрунтів та звязані з цим сплати. Тут і там парцеляція та взагалі поширення варстату праці, закупно господарських приладів (дуже дорогих в добі т. зв. високої конюнктури), не заплачені, бо за високі, податкові тягарі, процесові кошти і т. д., врешті, відома в останніх роках перед самою крізою дурійка з купном на кредит всякої мануфактури й ґалянтерії, ширена, наче зараза, тисячами аґентів, що оббігали наші села. Не є рідкі випадки, що сільський халупник, по правді нуждар, винен нині ріжним склепарям у себе в селі та в найближчому місті добрих 400—500 золотих, рахуючи й кошти упімнень, скарг, екзекуцій то-що. Ті »паршиві довги« це справжня язва нашого села, много прикріша, як зорґанізовані довги в кредитових установах.

Більшість саме тих приватних довгів вимикається від прилюдної контролі, ба навіть евіденції, і ніхто не всилі знати їх правдивого розміру, хочби в межах одного села. З причин звичайного людського честилюбства (поки його не убила до решти несвітська нужда) селянство ховається з тими своїми болячками. Знавці сільських відносин запевняють загально, що розміри задовження села з цього титулу є дуже поважні й утяжливі.

Ніяке розкладання на рати не поможе, коли нема звідки їх сплачувати. Мусить прийти мериторична обнижка всіх довгів, з простих господарс. вимог. Аджеж не можна вимагати від зруйнованого суспільного стану, щоби звертав вірителям, не рахуючи відсотків, 2—3 рази більше субстанції, як одержав від них у формі кредиту*).

Чи поможе знижка промислових цін!

Дотеперішня акція хліборобських кругів в Польщі, в тому числі й українська вічева акція з 1932—33 рр., ішла головно по лінії вимоги знижки цін картелевих та монопольних виробів. Проблєму »ножиць« пробували розвязувати головно з того боку. Хоч вже тоді було видно, що сама знижка тих цін не розвяже проблєми, то від того часу ситуація ще погіршилася на стільки, що справа стає ще більш очевидною. Село за той час звело свою консумцію виробів промислу й монополів до таких мінімальних, прямо неймовірних меж, що навіть радикальна знижка тих цін не принеслаб нині значнішого відтяження селянських бюджетів. Не хочемо тим сказати, що зижка не є потрібна; вона просто конечна; хочемо тільки звернути увагу, щоби не робити собі з цього титулу надто великих надій на поправу ситуації селянства.

*) Тут ми росходимося в поглядах з інж. І. Ольховим, автором кількох статтей, друкованих в Кооп. Республіці, як дискусійний матеріял, в 1934 р., зокрема-ж зі статтею п. з. »Валютарна політика« (К. Р. ч. 10, 1934).

Більше значіння малоб зниження публичних тягарів.

Далеко більше значіння в селянському бюджеті мають нині податки й додатки, взагалі публичні тягарі. Не забуваймо, що їх реальний тягар для селянина нині 2—3 рази більший, ніж був перед 4—5 рр. Від закупна мануфактури, навіть плуга, та ще й нафти й соли, можна якось висмикнутися, але як втекти від податкового секвестратора? Це найбільша нині жура й траґедія селянського побуту.

Це значить, що побіч вимоги знижки картельних і монополевих цін, селянська економічна політика мусить нині з цілою рішучістю ставити вимогу поважної знижки всіх податків і взагалі публичних тягарів та відписання вигребаних (або маючихся вигребати) давних податкових залеглостей з усіми додатковими коштами.

В парі з цим мусить іти вимога обниження залізничих тариф, як того чинника, що грає велику ролю в калькуляції цін усіх товарів та продуктів. Охоронні мита на деякі важні рільні продукти, як товщі, сирі шкіри то-що повинні доповнити ці заходи.

Поважно помогла-б селові звишка цін рільних продуктів.

Малоземельне селянство в цілій Польщі взагалі, а в нас зокрема, не мало-б на збут багато рільних плодів, а однак продає їх чимало під тиском конечности: щоби дістати гріш на сплату податків і довгів. Це є гірка »надпродукція«. Ця літра молока, що її відносить незаможна господиня до молочарні, той корець збіжжя, що його везе господар до жида в місто, те порося чи теля, що продає згінникам або через кооперативну організацію — то, по більшости, на жаль, віднятий харч від рота власних членів родини. Це не є та нормальна продукція на збут, що є ідеалом здорової сільської економіки, та, до якої привикли в Америці, чи Данії, або Голяндії. Це не продуцент збуває свої продукти; це їх продає у великому відсотку не дійшовший до слова консумент.

Тим траґічніше, тим більш з морального боку обурююче, коли той збут має відбуватися нижче власних виробничих коштів, себто коштом дальшого задовжування селянських господарств. Цеж веде до прямої загибелі цілого селянського стану*).

Селянство збуває в поважних кількостях усякі звіринні продукти, в менших — рослинні. В загальній сумі це робить поважні кількостні позиції, без порівнання більші, як те, що село нині закуповує з міста. Тому поважніша підвишка цін, а принаймні катастрофічно низьких цін звіринних продуктів, принеслаб значну пільгу всім селянським господарствам. Вона влекшилаб також сплату давних довгів з доби »доброї конюнктури«.

*) Грізні симптоми голодової катастрофи вже є. Коли ніщо не станеться, то перед нами загальна голодівка нашого села.

Піднесення цін сільських продуктів принеслоб поважну користь селові навіть тоді, якби у парі з ним мала прийти й ще дальша підвишка цін промислових виробів. Це є висновок з попередньої тези про звуження селом спотреби промислових товарів і услуг та про примусову надмірну випродаж селом своїх власних продуктів. Піднесення цін сільських продуктів в результаті навіть зменшувалоб кількосний відплив продуктів зі села. Це річ на перший погляд куріозна, суперечна з нормальними законами ринкового господарства, а однак в наших відносинах правдива. Навіть невелике піднесення доходів селянина, оскільки далоб йому потрібну готівку на заплату необхідних драчок — в першій мірі вплинулоб на більше споживання своїх власних продуктів селянською родиною.

Зменшення-ж подачі селянських продуктів на ринках моглоб впливати тим більше на поправу їх цін.

Шляхи до зменшення тягару довгів і піднесення цін с. продуктів.

Зачнім від другого. Піднесення цін с. продуктів теоретично є можливе кількома дорогами. Головні булиб такі: удачний більший експорт по добрих цінах; збільшення міського спожиття; врешті — збільшення спожиття своїх продуктів самим селом.

Три можливости — і три великі проблєми! Передумовами збільшення експорту є перш усього добрі відносини з тими державами, що моглиб відбирати з Польщі аґрарні продукти; далі радикальне обниження транспортових коштів на залізницях і кораблях; врешті добра якість і стандаризація самого продукту. Міське спожиття моглоб піднестися в разі затруднення маси безробітних, що само для себе становить проблєму в спавперизованій державі, до того ще перетяженій мілітарними інвестиціями. Збільшення-ж консумції в самому селі моглоб наступити аж в наслідку загальної поправи положення села — до чого власне й хочемо йти м. і. через піднесення експорту. Одним словом — проблєма їде на проблємі і разом з того всього робиться блудний круг, на позір без виходу (при сучасних політичних і господарських відносинах).

А може нам сягнути по досвід інших держав, які мали в себе теж проблєму задовження села і якось з неї виходять? Очі звертаються передовсім на Злучені Держави Америки. Дійсно — по двох роках Рузвельтових реформ з тої країни доходять наскрізь позитивні відгомони, зокрема про поправу положення рільників. Внаслідок заходів демократичного президента й його економічного штабу фармер відітхнув, почав відчувати свіжіший доплив крови до свого господарського організму, починає уже й помалу сплачувати свої довги. Читачі »Кооп. Республики« поінформовані про ті заходи американського уряду, бо про них К. Р. реферувала. Відомо, що основою акції щодо села була перш усього

валютарна реформа, відтак поважна кредитова, а навіть допомогова інтервенція держави в користь хліборобства. Міську консумцію піднесло збільшення затруднення по фабриках, як результат відомих »кодексів праці« — хоч як ворожо їх приняли промислові підприємці.

Американський експеримент з рятуванням задовженого села досі найуспішніший з усіх, які денебудь в останніх роках робилися. Він вартий того, щоби над ним призадумувалися й інші країни, очевидно завше маючи на увазі місцеві фактичні відносини.

Дефляція в Польщі.

Одн погляд на цифри грошевого обігу в Польщі за останні роки говорить про д е ф л я ц і й н у політику польської держави. (В 1929 р. 1600 м. зл., в 1932 р. 1325 м. зл., а в 1933 р. 1346 м. зл.). Інж. І. Ольховий (»Валютарне питання в Польщі«, Кооп. Респ. IX. 1934), висловив погляд, що польська дефляція є тільки формально такою; що фактично грошевий обіг в державі м у с і в зменшитися внаслідок загальної знижки цін, платень і т. д., і є нормальним явищем. Фактичної, с в і д о м о ї, дефляції в Польщі, на його думку, нема. Оставмо на боці питання про те, чи дефляція була свідома, чи ні; більше користи для справи буде від перевірення, як п р и й ш л о до такого зменшення грошевого обігу в польській державі (на 25 %!) та які з того вийшли н а с л і д к и для господарства. Грунтовне розважання, як могло прийти до скорчення суми гроша, що находиться в руках громадянства в Польщі, приводить до висновку, що головною причиною тут мусіло бути стягання державним банком гроша від суспільства, з тим, щоби з тих стягнених сум як мога найбільше задержати вже в емісійному банку, не випускаючи їх більше в обіг ні у формі державних видатків, ні у формі кредитів. Не бачимо іншої можливости вияснення дефляції польських грошевих знаків. Відомо, що останніми роками був великий натиск з боку державних банків на сплату розданих давніше кредитів; цей натиск відчували прикро, прим., ті (зрештою нечисленні) українські фінансові установи, які мали хоч невеликі суми державного гроша у себе в обороті. Думаємо, що це була свідома акція державних банків, щоби забезпечити, що дасться, з розданих собою кредитів від усяких крізових несподіванок. Що-ж до свідомого здержування державою від обігу частини сум, вплачених їй громадянством (у формі податків, оплат, мит, заплати за транспорт, почту, купно виробів монополів і т. д.), то на це вказує хочби зменшування цифр державного бюджету останніми роками.

Важніше однак прослідити, які були н а с л і д к и польської грошевої дефляції. Коли ми погодилися в тім, що сама дефляція була даниною суспільства в користь держави, то й другий бік справи, наслідки дефляції, на жаль, не говорить чогось іншого. Дефляційна тактика Польського Банку скріплювала тенденцію до

дорожіння гроша, до несправедливої звишкової вальоризації всіх давніших довжних зобовязань, податкових залеглостей та біжучих публичних оплат, далі до знижкової переоцінки усіх реальних вартостей (ґрунтів, домів, інвентаря, машин і т. д.) та тим більшої обнижки цін рільних продуктів.

Звідси сам собою насовується висновок, що направа відносин мусить обняти теж справу валюти в Польщі.

Що могла б дати девалюація польського злотого?

Припустім, що польський уряд, примушений крайною конечністю невиносного положення на селі, рішивсяби на якусь, скажім, досить поважну девалюацію своєї валюти, себто на зменшення законного відношення злотого до золота. (Сьогодня після закона один злотий повинен мати вартість 0,16879 ґрама чистого золота, себто з 1 кґ. золота моється вибивати 5924,44 зл.). Це не є остаточно така неможлива річ, бо-ж перевели таку конверсію валюти в Европі такі держави, як Велика Британія, Швеція й Норвеґія, Данія, Чехословаччина і не вмерли від того, то чому це не моглоб статися в Польщі. Розважаючи, які булиб можливі наслідки такої реформи, мусимо зупинити увагу на двох експериментах: англійськім і американськім. В Англії девалюація фунта не потягла за собою звишки цін на внутрішньому ринку, що й було в пляні уряду. Це дало Англії змогу дешевше, як доси бувало, експортувати. У Злучених Державах уряд ішов свідомо на звишку внутрішніх цін, особливо аґрарних і відповідними потягненнями теж досягнув мети. Це є живі докази, що при розумнім веденню справи можна через девалюацію осягати такі цілі, яких хочеться.

В польських умовинах росходилося-б головно про підвищення цін сільських продуктів, при чому та звишка не повинна ослабити експортової здібности цих продуктів за границі. Думаємо, що це булоб можливе до переведення; якби навіть рівень цін деяких продуктів мав бути вдечім вищий, як того вимагалаб конкуренція на експортових ринках, то й тоді держава моглаб паралізувати це відповідним зниженням перевозових тариф, портових оплат, евентуально експортовими преміями, які й без того практикуються. До того всього не забуваймо, що девалюація злотого знизилаб поважно курс польської валюти за границями, а це ділалоб сильно на здешевлення ціни експортованих товарів.

Чи девалюація злотого далаб у результаті підвишку цін на внутрішньому ринку і яких саме цін? Це буде головне питання, над яким і треба застановитися.

Очевидно — можна би думати, що за прикладом Англії краєві ціни моглиб не зареаґувати на знижку золотої містоти валюти. Та це нам здається мало правдоподібним, саме тому, що Польща була і є фактично двовалютовою країною. Обік злотого

тут займає ще дуже поважне місце доляр, у всіх торговельних і позаторговельних розрахунках. Законне зниження реляції злотого, тим самим підвищення вартости доляра счинилоб у краю такий звишковий рух, що це не моґлоб відбитися на ринку рільних продуктів.

Що далаб кредитова й інвестиційна інфляція?

Є між польськими економічними діячами такі, що обстоюють т. зв. поміркованy інфляцію. Уявляють собі, що держава може і повинна, в інтересі »накручування конюнктури« пустити в край більше гроша, конкретно яких парусот тисяч злотих, не на покриття своїх бюджетових дефіцитів, а таки ефективно на кредитування приватного господарства, на більші публичні роботи у власному заряді і т. п. Така поміркована інфляція нових грошевих знаків, на думку тих чинників, не викликалаб ніякої валютової паніки, ані недовіря до кредитових установ, не спричинилаб ані руну на вкладки, ані знижку курсу злотого за границями.

По суті річи помисли цього роду шкоди нанести не можуть, а користь від них евентуально могла би бути*) Нам однак здається, що більша користь з таких потягнень, закроєна на такі широкі розміри, яких вимагає тяжка ситуація, — булаб тоді, якби така інфляція йшла поруч з урядовою девалюацією злотого. Без того »поміркована інфляція« далаб тільки хвилевий успіх, на протяг пару місяців, вслід за якими вернулиб знову давні низькі ціни рільних продуктів, ножиці і дальше руйнування села. А передумовою успішности цілої акції мусілаб бути якраз т р е в а л і с т ь звишки рільних цін.

Девалюація валюти має те до себе, що це є операція, яка зачіпає відразу ц і л и й орґанізм господарства. Коли приведе до звишки цін, то без ріжниці, які це ціни. Очевидно, це булоб відємне явище. Та ми вже вгорі вказували на те, що при сучасному стані спотребування промислових товарів селом, шкода від звишки промислових цін булаб далеко менша, як користь від звишки цін сільських продуктів.

Заміти проти девалюації.

Проти доцільности законної обнижки золотого парітету можуть бути ще інші заміти. Назвемо важніші: велика частина довгів, головно в кредитових установах, має твердовалютове забезпечення (тепер найбільше »злотий в золоті«). Очевидно, що при обнижці вартости гроша такий довг автоматично зростає

*) »Випозичені промисловцям гроші спричинюються до створення нових дібр, які протистоять приросту купівельної спроможности населення, викликаному збільшенням грошевої маси в обігу і до певної міри урівноважують співвідношення між попитом та подачею«. (М. Добриловський: Чи потрібна золота монета? — Вісті УТГУ ч. 7, 1934). Проф. Добриловський, як бачимо, теж тої думки, що продукційна інфляція не є загрозою для стабільности валюти

і довжник нічого не користає. Це дійсно поважний заміт. Тут мусів би уже інґерувати законодавець, реґулюючи справу щонайменше так, щоби довжник в ніякому разі не мусів віддати більше річевої субтсанції, як взяв.

Побоюються ще й евентуального замішання на кредитовому ринку, в наслідок валютарної реформи. Та це пересадні побоювання. Рузвельтові валютарні розпорядки, хоч які радикальні, мали якраз протилежний наслідок: вони привели розбурхане море до вспокоєння. Не так давно, як девалюувала свій ґріш Чехословаччина (на $16^1/_2\%$) — а мимо того ніякого замішання ця реформа там не викликала.

Яка ціль?

Можуть врешті запитати нас: яка ціль це все писати, навіщо виступати з якимись проєктами, коли українське громадянство не має ніякого впливу на справи польської держави, коли влада робить не питаючись громадянства, а в справах валюти твердо обстоює „status quo“ — хочби з тої причини, що, як найбільший в державі віритель, вона зовсім не зацікавлена у віддовженні довжників. Ми не поділяємо аж такого скептицизму. „Spiritus flat ubi vult“ — і думка, кинена денебудь і кимнебудь, оскільки правильна й здорова, може просякати скрізь, навіть туди, де її не дуже бажають. Крім того — треба ж і представникам нашої політики знати, чого домагатися від держави у господарських справах та що пропаґувати перед народніми масами.

К. Коберський.

З ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКОЇ КООПЕРАЦІЇ

Вклади в кредитових кооперативах в Польщі в 1930—1934 р. р.

До 1930 р. вклади в кредитових кооперативах (на книжочках вкладкових і біжучих рахунках) постійно зростали і на 1. І. 1931 р. досягли суми 381.219 тис. зл., зложених на 397.619 книжочках та контах біжучих рахунків, в 4673 кооперативах, обєднаних в ревізійних союзах. Починаючи від 1931 р. наступає постепенний спад суми вкладів, при невеликім прирості числа кооператив і поважнім прирості числа вкладників. На 1. І. 1935 р. бюлетень Кооперативної Ради виказує 5.338 кооператив, 597.763 вкладників і 259.774 т. зл. вкладів. В періоді між 1. І. 1931 р. і 1. І. 1935 р. кооператив збільшилось на 665, вкладників збільшилось на 100.144, а сума вкладів зменшилась на 121.445 т. зл.

Як розвій вкладів представляється в поодиноких національних ґрупах кредитових кооператив, це унагляднює табеля І., в якій, крім абсолютних чисел кооператив, вкладників і суми

Розвій вкладних операцій

Табеля I.

в кредитових кооперативах Польщі (щадничі вкладки і кредитові сальда біжучих рахунків) в 1930—1934 рр., з поділом кооператив на національні ґрупи.

на 1/I року	Разом			Польські			Жидівські			Німецькі			Українські		
	кооператив	вкладників і конт біж. рах	сума вкладів і біж. рах. (в тис. зол.)	кооператив	вкладників і конт біж. рах.	сума вкладів і біж. рах. (в тис. зол.)	кооперд-тив	вкладників і конт біж. рах.	сума вкладів і біж. рах. (в тис. зол.)	кооператив	вкладників і конт біж. рах.	сума вкладів і біж. рах. (в тис. зол.)	кооператив	вкладників і конт біж. рах.	сума вкладів і біж. рах. (в тис. зол.)
1931	4.673	397.619	381.219	3.350	327.218	196.941	780	16.982	92.546	409	42.330	85.394	134	11.089	6.338
%	100,0	100,0	100,0	71,7	82,3	51,7	16,7	4,3	24,3	8,7	10,6	22,4	2,9	2,8	1,6
1932	4,969	529.790	342.365	3.482	442.213	186.643	778	14.699	65.195	438	44.019	82.154	271	28.859	8.373
%	100,0	100,0	100,0	70,1	83,5	54,5	15,7	2,8	19,0	8,8	8,3	24,0	5,4	5,4	2.5
1933	4.980	520.764	306.451	3.415	426.413	167.078	773	13.696	52.793	449	42 718	78.192	343	37,937	8.388
%	100,0	100,0	100,0	68,6	81,9	54,5	15,5	2,6	17,2	9,0	8,2	25,5	6,9	7,3	2,8
1934	5.060	542.529	286.301	3.375	439.135	150.617	790	15.068	46.602	457	45.630	81.835	438	42.696	7.247
%	100,0	100,0	100,0	66,7	80,9	52,6	15,6	2,8	16,3	9,0	8,4	28,6	8,7	7,9	2,5
1935	5.338	597.763	259.774	3.501	443.111	150.176	728	49.529	34.012	494	48.898	68.494	615	56.225	7.092
%	100,0	100,0	100,0	65,6	74,1	57,8	13,6	8,3	13,1	9,3	8,2	26,4	11,5	9,4	2,7
1931	100,0	100,0	100,0	100,0	100,1	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
1932	106,3	133,2	89,8	103,9	135,1	94,8	99,7	86,6	70,4	107,1	104,0	96,2	202,2	260,2	132,1
1933	106,6	131,0	80,4	101,9	130,3	84,8	99,1	80,7	57,0	109,8	100,9	91,6	256,0	342,1	132,3
1934	108,3	136,4	75,1	100,7	134,2	76,5	101,3	88,7	50,4	111,7	107,8	95,8	326,9	385,0	114,3
1935	114,2	150,3	68,1	104,5	135,4	76,3	93,3	291,7	36,8	120,8	115,5	80,2	419,0	507,0	111,9

вкладів на 1. І. кожного року, подаються також процентові показчики, а саме, процентова участь кожної національної ґрупи в загальному числі кооператив і вкладників та сумі вкладів і процентове відношення стану кооператив, вкладників і суми вкладів в поодиноких роках до 1931 р.

З цієї табелі бачимо, що в розвою вкладів в кооперативах поодиноких національних ґруп заходять досить великі ріжниці. Передовсім відбулося за цих пять років значне пересунення процентової частки кооператив, вкладників і суми вкладок, припадаючої на кожну з національних ґруп кооператив. В польській ґрупі, при зменшенні процентової частки кооператив і вкладників, маємо збільшення процентової частки вкладів з 51,7% після стану на 1. І. 1931 р., на 57,8% після стану на 1. І. 1935 р. В жидівській ґрупі частка вкладів зменшилась процентово з 24,3% на 13,1% при зменшенні процентової частки кооператив і збільшенні процентової частки вкладників. В німецькій ґрупі процентові частки кооператив і вкладників тримаються протягом всіх років майже на однім рівні, при збільшенні процентової частки суми вкладів з 22,4% на 26,4%. В українській ґрупі (кооперативи РСУК і РРС) маємо велике підвищення процентової частки кооператив, також поважне підвищення процентової частки вкладників, а процентова частка суми вкладів тримається в останніх майже на одному рівні, виказуючи на 1. І. 1931 р. 1,6%, на 1. І. 1932 р. — 2,5%, а на 1. І. 1935 р. — 2,7%. Отже зріст процентової частки вкладів польської ґрупи кооператив відбувався коштом зменшення процентової частки вкладів в жидівській ґрупі кооператив, при задержанні своїх позицій німецькою і українською ґрупами кооператив.

Що до розвоєвої тенденції вкладів, то найкраще справа представляється в українській ґрупі; не цілком зле стоять справи у поляків і німців, за те досить некорисно у жидів. Про це говорять процентові показчики процентового відношення числа кооператив і вкладників та суми вкладів в поодиноких роках до 1931 р., приймаючи стан на 1. І. 1931 р. за 100. Коли для всіх кооператив разом маємо спад вкладів до 68,1%, при приростї вкладників на 150,3% і кооператив на 114,2%, після стану на 1. І. 1935 р., проти стану на 1. І. 1931 р., то в українській ґрупі маємо приріст вкладів на 111,9%, вкладників на 507,0%, кооператив на 459,0%. У поляків маємо зменшення вкладів до 76,3%, при збільшенні вкладників на 135,4% і кооператив на 135,4%; у німців зменшення вкладів до 80,2%, при збільшенні вкладників на 115,5% і кооператив на 120,8%; а в жидів вкладки знизились до 36,8%, при збільшенні вкладників на 291,7%. Великий приріст вкладників в жидівських кооперативах припадає на останній рік. В попередніх роках був спад вкладників. Чому така ріжниця заходить — важко знайти пояснення. Отже вклади зазнали найбільшого змшенення в жидівській ґрупі кооператив, в меншій мірі в німецькій і польській, а українська ґрупа виказує навіть збільшення.

Табеля II. подає число кооператив, вкладників і стан вкладів

Щадничі вкладки

Табеля II.

і кредитові сальда біжучих рахунків в кредитових кооперативах Польщі, з поділом кооператив на національні ґрупи (після стану на 1.I. 1935 р.).

Національні ґрупи кооператив	Кооператив	%	Вкладників	Сума вкладів в тис. зол.	Конт біжучих рахунків	Сума біж. рах. в тис. зол.	Разом вкладників і конт біж. рахунків	%	Разом сума вкладів і біж. рах. в тис. зол.	%
Загалом . .	5.338	100,0	577.660	235.752	20.103	24.022	597.763	100,0	259.774	100.0
Польські . .	3.501	65,6	432.590	138.428	10.521	11.748	443.111	74.1	150.176	57,8
Унія . . .	719	13,5	184.005	102.949	10.521	11.346	194.526	32,6	114.295	44,0
Зєдночення .	2.782	52,1	248.585	35.479	—	402	248.585	41,5	35.881	13,8
Нац. меншості	1.837	34,4	145.070	97.324	9.582	12.274	154.652	25,9	109.598	42,2
Жидівські .	728	13,6	45.153	29.865	4.376	4.147	49.529	8,3	34.012	13,1
Німецькі . .	494	9,3	43.745	60.716	5.153	7.778	48.898	8,2	68.494	26,4
Українські .	615	11,5	56.172	6.743	53	349	56,225	9,4	7.092	2,7
РСУК . . .	584	10,9	56.172	6.183	53	182	56.225	9,4	6.365	2,5
РРС. . . .	31	0,6	—	560	—	167	—	—	727	0,2

на 1. І. 1935 р., з поділом вкладів на вкладкових книжках і контах біжучих рахунків, з відокремленням в польській ґрупі кооператив обєднаних в »Унії« і »Зєдноченню«, а в українській — кооператив РСУК і РРС та зі сумованням даних відносно кооператив національних меншостей. З цієї табелі бачимо, що конта біжучих рахунків займають невеличке місце в загальному числі вкладників (3,4% для всіх кооп.), але сума вкладок на біжучих рахунках творить досить поважну цифру і становить при всіх кооперативах 9,2% загальної суми вкладів — в половині на польські кооперативи »Унії«, а в другій половині на німецькі і жидівські кооперативи. Польські кооперативи »Зєдноченння« (каси Стефчика) і українські кооперативи виказують на біжучих рахунках дуже дрібні суми вкладів.

Із загальної суми 150.176 т. зл. вкладів в польських кооперативах, на 719 кооператив »Унії« припадає 114.295 т. зл., а на 2.782 кооператив »Зєдноченння« 35.881 т. зл. Вкладки кооператив »Унії« становлять 76,1% суми вкладів всіх кооператив разом, вклади кооператив »Зєдноченння« 23,9% вкдів польської ґрупи кооператив і 13,8% вкладів всіх кооператив. Із загальної суми 7.092 т. зл. вкладів в українських кооперативах, на 584 кооператив РСУК припадає 6.365 т. зл., а на 31 кооператив РРС — 727 т. зл. Вклади кооператив РСУК становлять 89,8% суми вкладів української ґрупи кооператив і 2,5% суми вкладів всіх кооператив разом, а вклади кооператив РРС 10,2% вкладів української ґрупи кооператив і 0,9% вкладів всіх кооператив.

На 1837 кооператив національних меншостей, що становлять 34,4% всіх кооператив, припадає 154.652 вкладників або 25,9% загалу і 109.598 т. зл. вкладів, або 42,2% загальної суми вкладів. Національні меншости в Польщі становлять приблизно 30,0% загалу населення (без білорусинів і інш. дрібних національних ґруп), з осібна українці приблизно 19,0%, вкладів на українські кооперативи припадає 2,7%; жиди — 8,0%, вкладів на жидівські кооперативи припадає 13,1%; німці — 3,0%, вкладів на німецькі кооперативи припадає 26,4%. На 70,0% поляків (з білорусинами і інш.) припадає 57,8% вкладів. У німців і жидів процент вкладів значно перевищує процент населення, у поляків і українців процент вкладів значно нижчий від проценту населення.

Табеля III. подає пересічи вкладників на кооперативу і суми вкладів на кооперативу й вкладчика для всіх кооператив разом і зосібна для кооператив поодиноких національних ґруп. З цієї табелі бачимо, що для всіх кооператив разом пересіч вкладників виносить 112, вкладів на кооперативу 49 тис. зл. і на вкладника 435 зл. До цих пересічей більше-менше зближуються пересічі польської ґрупи кооператив, але пересічи кооператив національних меншостей досить від них відбігають. Найвищу пересіч вкладників маємо в польській ґрупі кооператив (127), вищу від пересічи для загалу кооператив, зосібна в кооперативах »Унії« 271 і в кооперативах »Зєдноченя« 89. В кооперативах національних меншостей пересіч вкладників виносить 84, зосібна в жидівських 68, ні-

Пересічи

Табеля III.

вкладників разом з контами біжучих рахунків на кооперативу і вкладок разом з кредитовими сальдами біжучих рахунків в кредитових кооперативах Польщі, після стану на 1.I. 1935., з поділом на національні ґрупи.

Національні ґрупи	Кооператив	Вкладників і конт біжучих рахунків		Вкладок і конт біжучих рахунків		
		загалом	пересічно на коопер.	Загалом в тис. зол.	пересічно на коопер. в тис. зол.	пересічно на вкладника зол.
Загалом . .	5.338	597.763	112	259.774	49	435
Польські . .	3.501	443.111	127	150.176	43	339
Унія. . . .	719	194.526	271	114.295	159	588
Зєдноченя .	2.782	248.585	89	35.881	13	144
Нац. меншості	1.837	154.652	84	109.598	60	709
Жидівські .	728	49.529	68	34.012	47	687
Німецькі . .	494	48.898	99	68.494	139	1.401
Українські .	615	56.225	91	7.092	12	126
РСУК . . .	584	56 225	96	6.365	11	113
РРС. . . .	32	—	—	727	23	—

мецьких 99 і українських 91, отже в усіх ґрупах значно нижча від пересічи для всіх кооператив.

Пересічи вкладок на кооперативу і вкладника виносять в польській ґрупі 43 тис. зл. і 339 зл. та зближені до пересічей для загалу кооператив, зосібна в кооперативах »Унії« 159 тис. зл. і 588 зл., а в кооперативах »Зєдноченя« 13 т. зл. і 144 зл. В кооперативах національних меншостей пересічи вкладів на кооперативу виносять 60 тис. зл. і на вкладника 709 зл. і значно відбігають від пересічей для всіх кооператив, зосібна в кооперативах жидів- 47 тис. зл. і 687 зл., німецьких 139 тис. зл. і 1.401 зл., українських 12 тис. зл. і 113 зл. З усіх національних ґруп кооператив найвищі пересічи вкладів на кооперативу і вкладника виказують німецькі кооперативи, найнижчі — українські.

З представленого тут статистичного матеріялу виходить, що економічна кріза останніх пяти літ не спинила чисельного зросту

кредитових кооператив, хоч цей зріст був дуже слабий в польській і німецькій ґрупах кооператив, зате досить інтензивний в українській ґрупі, при невеличкому зменшенні кооператив в жидівській ґрупі. Натомісць економічна кріза спричинила великий спад суми вкладів у всіх національних ґрупах кооператив, крім української, при чім цей спад вкладів найсильніше діткнув жидівські кооперативи, в меншій мірі німецькі і польські. Спад вкладок йшов в парі зі збільшенням числа вкладників, а це явище можна пояснити тим, що кооперативи старалися заступити вибирані більші суми вкладів малими вкладами великого числа вкладників. Одначе цього не осягнено, бо, хоч вкладників з кожним роком прибувало, то це не стримало спаду суми вкладів.

Питома вага поодиноких національних ґруп кооператив в сумі вкладів значно змінилася за цих пять літ в користь української і польської ґруп, коштом жидівської, а по части й німецької ґрупи. Але у відношенні до процентового росподілу населення поодиноких національностей Польщі процентове відношення суми вкладів говорить, що економічно найсильнішою національною ґрупою в Польщі є німці, відтак ідуть жиди, за ними поляки, а на кінці стоять українці. **А. Жук.**

Серіозна справа.

Організацію нашої кооперативної торгівлі характеризує одна суттєва структуральна аномалія: наша кооп-на торгівля є розбита поміж дві централї-гуртівні, »Центросоюз« і »Народну Торговлю«, поміж якими немає жадної бранжової ріжниці. Кажеться, що Ц.-С. обєднує сільсько-господарську кооп-цію, а Н. Т. споживчу. Та це тільки пусті слова, це тільки етикетка, приклеєна на нашу дійсність, до якої вона ніяк не пасує. Сільсько-господарська кооп-ція у розумінні тих народів, відкіля цю назву взято, у нас майже зовсім не існує. У нас, поза кооперативним молочарством, є тільки споживча коо-ція села, яка попри доставу до села споживчих артикулів іноді посередничить при збуті продуктів села. Її обслуговує як фахова централя Ц.-С. Існує крім того також споживча кооперація міста, яку обслуговує у цьомуж характері Н. Т. Тільки брак організаційної експанзії Н. Т. в напрямі села покликав після війни до життя Ц.-С. Та обі централі самі дуже скоро замітили недорічність такого стану, щоби побіч себе існували дві майже ідентичні установи. Щоби це усунути, вирішили були поділити працю поміж себе в цей спосіб, що Н. Т. своїм апаратом мала обслуговувати усю нашу кооп-цію кольоніяльно-споживчими товарами, а Ц.-С. ґалянтерією. Та й ця праця в часі кризи устала. У висліді маємо нині дві бранжово-ідентичні гуртівні, з яких одна, окрім ріжних збутових операцій, обслуговує споживчо-кольоніяльними товарами село, а друга має обслуговувати місто.

Розуміється, що це мусіло відразу відємно відбитися на силі і рентовності обох гуртівень. Прийшла кріза і недомагання виступили з більшою гостротою. »Народня Торговля«, як старша інституція, що розбудувалася м. і. великими вкладковими капіталами, булаби приневолена звужувати свою діяльність внаслідок вибирання вкладок, потрібних вкладникам на прожиття. Думаємо, що це не мусілоб мати місця, якби »Н. Т.« просто сфузіонувалася з »Центросоюзом«. »Н. Т.«, що обслуговує 32 склади та ок. 60 міських кооператив, мусить нині нарівні з »Ц.-С.«, що обслуговує до 3 десятки ПСК. і поверх 2000 сільських крамниць, удержувати центральний торговельний і організаційний апарат з цілим штабом висококваліфікованих службовиків, пивниці, магазини і т. д. Тратиться велико-гуртові рабати; провінціональні склади Н. Т., замісць брати товар на місці, в Окр. Союзі Кооп-в, спроваджують його зі своєї централі зі Львова, оплачуючи високі кошти достави; щоби злюструвати такий склад, висилається зі Львова осібного службовика (часом і парусот км. залізницею!), хоча це мігби цілком фахово зробити Окружний Організаційний Осередок і т. д., і т. д.

На нашу думку тут тільки один вихід: злучити в одно обі наші кооп-ні споживчо-торговельні централі. Обєднання накупу, ліквідація одного злишнього апарату, раціональніша організація постачання і контролі і т. д. — все це так подешевить торговельні кошти і скріпить рентовність, що нова заг.-споживча централя не тільки сміло ставитиме чоло крізі, але навіть зможе розвинути відповідну експанзію, якої нам так потрібно. Не буде це »упадок« котроїсь з установ, тільки сполука сил для тим успішнішої праці до спільної мети. Притім не виключається, що для міста, з окрема для розбудови й організації міської споживчої кооперації мігби існувати при новій обєднаній централі окремий люстраційний відділ, а в товаровім відділі мусівби бути належно заступлений асортимент товарів, що їх потребує місто.

Г. С.

Від Редакції. Даючи місце повищим увагам одного з наших кооператорів, ми зробимо завваги від себе: що самі організаційні реформи на горі не оздоровлять нашої міської спож. кооперації, якщо не буде покладений край системі продажі на кредит (т. зв. місячникам). Протиборгова акція по міських кооперативах не поступає ані трохи наперед.

ВІДКРИТТЯ МЯСАРНІ ЦС. У ЛЬВОВІ.

Дня 28. березня ц. р. відбулося урочисте відкриття новоурядженої мясарні Центросоюзу у Львові. За мясарнею мають прийти ще й склепи, покищо три. Треба щиро привітати ініціятиву ЦС. і побажати йому успіху в цьому новому, а важкому ділі. Таким чином булаб виповнена дуже важна прогалина в нашій кооперативній торгівлі, яка сталася по упадку »Союзу для хову і збуту худоби«. Наша кооперація почне поширюватися ще на одну ділянку — мясну, маючи в даному разі на увазі інтерес хлібороба продуцента і одночасно міського консумента, який хоче мати все свіжий і абсолютно солідний продукт.

З КООПЕРАТИВНОГО СВІТУ

Кооперація в Греції.

Греція це країна, де новочасний кооперативний рух не може ще похвалитися довгим віком. Все-ж таки існували деякі форми, нагадуючі кооперацію, вже у старині та в середніх віках. У старій Греції жінки випікали свій хліб гуртом, приграваючи собі на флейтах, щоби праця йшла живіше та видатніше. Та найбільш тоді були поширені похоронні товариства. Відомі були теж у старині, як рівнож у середньовіччу, рибацькі спілки, а почасти теж товариства для будови кораблів.

Про початки грецького спілчанства писав С. Андроніадес в липневому числі »Міжнароднього Кооп. Огляду« за 1930 р.

В році 1788 заложили мешканці громади Амбелянія в Тессалії спілку, що мала занятися вплачуванням за них податків, наложених турецькою владою. Громадський уряд взявся розраховувати, скільки має платити кожний член. Кількох чільних людей піддало блискучу думку: спільно продукувати й продавати бавовну та з надвишок при цих операціях платити податки. Ця думка показалася здоровою і так прийшло до заснування кооперативи з наступними завданнями: управляти бавовну, прясти нитки, красити їх натуральними красками, а з зарібку оплачувати вимагані державні податки.

До кооперативи приєдналися 22 села, приналежні до волости Амбелякія. Членами кооперативи були не лише продуценти, але й робітники цього підприємства. Членом міг стати кожний, хто заплатив вкладку. Члени одержували відтак сталий відсоток від свого уділу, у висоті 15%. Аж до продажі продуктів члени могли одержувати зачети на сирівці, які вони доставляли, або на працю, яку мали відробити в кооперативі. Зачети були або в готівці, або у сирівцях, прим. пашою чи одягом, які кооператива давала по невисоких цінах. Це підприємство мало досить добрі результати і його діяльність поширилася теж на інші провінції. У Відні була центральна аґентура, а в многих містах менші філії. На жаль це кооперативне обєднання було 1811 р. розвязане, в наслідок зруйнування його ґубернатором Яніну Алі-башею, якому така форма демократії була підозріла.

Цілком новий кооп. рух почався в Греції по 1900 році. Один вчитель в місті Альмирі у Тессалії предложив деяким селянам заложити кредитову кооперативу, що й сталося 1900-го року. Ця установа не лише позичала селянам гроші; вона закупила теж молочарку для спільного вжитку членів. Приклад тої кооперативи найшов наслідування в окружних селах у 1906 році.

У 1911 році повстали дві винарські кооперативи. За ними, дещо пізніше, прийшли спілки продуцентів оливи. Більшість міських кооператив прийшла ще пізніше.

Скоріший розвиток кооператив на селі, як у місті, мав свою

причину в тім, що село в Греції є предметом більшого офіційного зацікавлення. Це виявлялося м. і. у корисному законодавстві щодо сільських кооператив (1914 р.) та в заснуванні хліборобського банку в Атенах (1930 р.). Кооперативний закон не лише звільнює кооперативи від податків, але навіть від поштових оплат, а ті громадяни, що присвятилися розбудові кооперативних орґанізацій — дістають ордери*).

Під кінець 1928 р. хліборобське міністерство подало такі цифри про стан кооператив на селі:

кредитових	61
закупочних	164
продукційних	616
споживчих	115
будівельних	341
інших	19
разом	1316

Велике число продукційних кооператив пояснюється тим, що підчас війни уряд ставився прихильно до постачання ремісничими кооперативами одягів та обуви для потреб держави.

У повищій таблиці бракує ще одної ґрупи кооператив, а саме кольонізаційних, яких було аж 1585. Ця велика цифра пояснювалася надзвичайним напливом до краю греків, виселених з Туреччини та втікачів із Совітів (разом $1^1/_2$ міліона). Для того, щоби дати притулок тій масі втікачів, оснували по містах, будівельні, а по селах, особливо в північній Греції, кольонізаційні, осадничі кооперативи.

Міські кооперативи, особливо споживчі, у Греції слабі. Сильна форма — це кооперативи праці (головно в Піреусі). Це артілі пристановних робітників; числять близько 2.400 членів.

Відносно велика перевага сільської кооперації пояснюється головно допомогою державного рільного банку, де є кооперативний відділ. Біля того банку ґуртується 2150 кооператив, які мають кредиту 904 міліони й 623.919 драхм.

Уряд нерадо дивиться, коли кооперативи чим небудь причасні до політичного життя. Для того, щоби це параліжувати в кооперативах, уряд змінив у 1930 році кооп. закон в тому дусі, що підтягає під кари ті кооперативи, котрі в будь який спосіб беруть участь в політичних акціях. Кооперативи, що, як такі, є членами політичних партій, ухвалюють на своїх зібраннях політичні резолюції, або вживають свого майна для цілей політичних партій, підпадають розвязанню. Хто кандидує до парляменту, або навіть старається про місце начальника громади, той протягом трох років не може бути членом надзірної ради, або управи кооперативи*).

*) Сумнівної вартости спосіб кооперативної пропаґанди — на наш погляд. Взагалі-ж цю статейку радимо прочитати тим усім, які перецінюють виховне значіння держави. Позатим з тої статті можна дізнати, що ми ще не останні в світі — хоч і не маємо власної держави. — Ред. Кооп. Респ.

Жаль, що в Греції не розбудовані кооп. союзи. Нема майже зовсім поважніших обєднань кооператив. Також кооперативна преса скупа. Є тільки два місячники, з яких один є в Атенах, другий в Сальоніках. Наклад першого доходить ледви до 2000, другого до 1500. Цей останній орґан редаґує Спіро Акдоніядес, той самий, що веде живу кооперативну пропаґанду в Тессалії.

В. Тотоміанц.

ПІДГОТОВКА АКЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНСЬКИХ КООПЕРАТИВ НА БУКОВИНІ.

Румунська ґазета »Універсул« з 9 березня пише:

»Тепер, коли обмірковується наново в парляменті кооперативний закон і введені будуть деякі зміни, не без інтересу буде вказати, як працюють рутенські кооперативи з Півн. Буковини, щоб побачити, чи не треба би ввести в новий кооперативний закон артикулів, що припинилиб зловживання, про що будемо говорити нижче. Ми мали вже раз нагоду ствердити, що останніми роками рутенські кооперативи виросли на Півн. Буковині, як гриби по дощі.

Насамперед треба ствердити, що в тих кооперативах самі рутени. Румунів, що хотіливб бути в цих кооперативах, не приймають, бо кажуть рутени, їм не треба »шпигунів«. Урядова мова цих кооператив рутенська. Вона не тільки чиста мова нарад на засіданнях, але й мова, що в ній ведеться книговодство й переписка, квіти, виставлені цими кооперативами, писані рутенською мовою. Товари, що їх продають ці кооперативи, здебільша українського походження. Доказано, що ці кооперативи мають звязки з кооперативами Галичини, що ліпше забезпечені й можуть доставляти й цим з Півн. Буковини (предмети з українськими мотивами). Що перевагу має той сам український дух, як і в Галичині, так і в Півн. Буковині, видно й з іншого. Хто відвідує ці кооперативи, найде їх окрашеними всякими образами, що представляють славні постаті з історії України, а не найде ні однісінького образу румунського воєводи... Ці кооперативи тримають до розпорядимости селян усякі книжки, але лише в українській мові, і з явно антипатріотичними тенденціями. Але ці кооперативи розвивають ще й діяльність, що зовсім не має нічого спільного з кооперативами. Вони організують селянські хори, де співають тільки пісні в укр. мові й тенденції. Ці кооперативи організують і театральні кружки, що виставляють українські тенденційні пєси на те, щоб витворити в населенню духа ненависти проти румунської держави й підбадьорувати українське національне почуття. Українські книжки, пісні й театральні пєси зближають населення й дбають про підтримування духу безустанного хвилювання.

Ось чому, коли обміркується нова зміна кооперативного закону, треба б обмежити законом обсяг діяльности кооперативи«.

Як видно, ціла повища статейка українського румунського часопису, повна перебільшень і почасти видумок, є призначена на »роблення опінії« проти і так ледве дихаючого укр. кооп. руху на Буковині. Випробована метода усіх поліційних систем!

ЗБІЖЕВИЙ МОНОПОЛЬ В ЧЕХОСЛОВАЧЧИНІ І КООПЕРАЦІЯ.

Довготриваюча кріза, що її переживають тепер всі держави, відбилася особливо важко на народньому господарстві через сильний й незмінний рік за роком спад збіжевих цін та значне розходження між цінами на продукти сільського господарства, з одного боку, і промисловости, з другого.

Покупна здібність сільських господарів впала за останні роки остільки, що вони почали обмежувати не тільки головні споживчі продукти (цукор, одяг тощо), але зменшили також попит на продукти промисловости. Таким чином, низькі ціни збіж були нещастям не тільки для сільських господарів,

*) Це вже переборщена обережність! — Ред. Кооп. Респ.

але також загрозою катастрофи для всього народнього господарства республіки.

Слід додати, що одночасно зі спадом цін на сільсько-господарські продукти ціни ці теж сильно хитались на протязі одного і того ж сезону, що вносило хаос в господарські калькуляції сільських господарів. Відціля стане цілком зрозумілим стремління уряду знайти заходи для усунення як низьких цін на збіжа, так і їх постійних хитань. Одним з таких заходів була організація в липні 1934 р. хлібного монополю.

Як видно з роспорядження уряду з 13. липня 1934, завданням монополю є реґулювати торгівлю збіжам. Під останнім, в даному випадку, слід розуміти: пшеницю, жито, ячмінь, овес й кукурудзу всіх категорій. А під торговлею, в дотичному випадку, слід розуміти закуп збіжа від сільських господарів, імпорт його зза кордону, продаж, експорт і перерібку купленого та імпортованого збіжа, а також продаж довезених борошна та кормів.

Вирішення завдань, що виникають з рішення уряду регулювати в зазначеному щойно розумінні збіжеву торгівлю, доручається поважним організаціям, що обєднують: а) продуцентів зерна, б) споживачів, в) млинарів і г) торгівців. Такими організаціями закон визнає: 1) Центрокооперативу (Центральний Союз сільсько-господарських кооперативних союзів) в Празі, 2) Товариство для гуртових операцій в Празі, 3) Центральне товариство для закупу та продажі продуктів з борошна в Празі, 4) Товариство торговлі збіжам, що функціонує в Празі, Брні, Братиславі та Ужгороді.

Для розвязування питань у звязку з реґулюванням збіжевої торговлі всіми згаданими вище орґанізаціями повстало Торговельне Акційне Товариство під назвою »Чехословацьке Збіжеве Товариство в Празі«.

Важніші точки статуту, що на його основі працює завязане Товариство, такі. Товариству належить виключне право (§ 5) закуповувати у сільських господарів зерно; ввозити його зза кордону; переробляти на борошно, борошняні продукти та корми; нарешті, продавати зазначені збіжа й продукти та експортувати їх за кордон. Товариство почало функціонувати 17 липня 1934, і мусить припинити свою діяльність 30. червня 1937. Акційний капітал Товариства виносить 50 мільонів кч, поділених на 1000 акцій по 50.000 кч кожна. З цього капіталу 20 мільонів кч взяла Центрокооператива; по 10 мільонів кч взяли Кооперативне Товариство для гуртових операцій, Товариство млинарів республики та більші торговельні збіжеві фірми.

Загальні Збори акціонерів (вищий орґан управління) скликається в Празі. В ньому кожній акції належить один голос. Загальні збори вибирають управу і ревізорів Товариства; приймають рахункове замкнення та висновки ревізорів; розглядають річний білянс; рішають про розподіл чистих зисків; уділюють абсолюторію управі; вирішують про бажаність зміни статуту Товариства. Загальні збори є дійсні при присутности представників $^3/_5$ акційного капіталу. При відсутності такого кворуму призначаються за годину пізніше нові Загальні Збори, які дійсні вже при всякій кількости акціонерів.

Правління є виконуючим орґаном Товариства й одночасно його законним представником. Правління складається з Голови, 4-х його заступників і 16 членів. Голову призначає уряд згідно з пропозіцією міністра хліборобства; заступники голови і члени правління вибираються загальними зборами.

Для розглянення торговельно-фінансового стану т-ва та кожнорічного звіту Загальні збори акціонерів вибирають 4. ревізорів, по одному від кожної ґрупи, що складають Чехословацьке збіжеве товариство. Останне припиняє свою діяльність: а) рішенням Загальних зборів, б) з наказу уряду, між іншим, коли акційний капітал зменшиться на половину і в) по оголошенню конкурсу. Взаємовідношення між товариством та державою встановлюється спеціяльним договором.

Розпорядженням уряду з 13. червня 1934 всі договори про продаж збіжа були визнані від 16. липня 1934 недійсними, а від 17. липня товариство

почало свою діяльність, і подібні договори треба заключувати вже з ним. Що торкається сільських господарів, то, при бажанню продати частину свого врожаю вони повинні повідомити товариство з зазначенням кількости, якости зерна тощо. Але продавати зерно комусь іншому, крім збіжевого товариства, не має права (§ 16).

Основним елементом договорів Чехословацького збіжевого товариства з його клієнтами, як також прийому зерна від сільських господарів є безумовно ц і н а. Для її встановлення товариство прийняло слідуючі засади: по перше, признання права продуцента зерна на певний прибуток понад собівартість, по друге, вдержання стабільности цін на протязі сезону до нового врожаю; по третє, сприяти продукції та подачі на ринок зерна вищої якости. Згідно зі справедливим твердженням пана Файербенда, теперішнього голови Чехословацького збіжевого товариства, реґулювання збіжевого господарства не повинно означати погіршення якости зерна (Земєдєльске Дружстевні Лісти, 1935, №1). На практиці додержання зазначених засад привело до встановлення на даний сезон — до 1. червня 1935 — таких цін: для твердої (червоної) пшениці, що важить не менше 79 кґ. в гектолітрі, 1 сотнар франко Прага — 164 кч; для жита якости не нижче 70 кґ в гектолітрі — 125 кч; для вівса не нижче 50 кґ — 112 кч; за ячмінь не нижче 67 кґ — 125 кч франко Прага, Брно і Оломоуц і 120 кч франко Братіслава. Ціни ці підвищуються в початку кожного місяця, починаючи 1/IX. 1934, і кінчаючи 1/VI 1935,

для 1 квінтала	відносно	пшениці	на	. . . . .	кч	1.80
„ „	„	жита	„	. . . . .	„	1.50
„ „	„	вівса	„	. . . . .	„	1.20
„ „	„	ячменю	„	. . . . .	„	1.50

Що торкається вищої оплати за кращу якість продукту, то, наприклад, за 1 квінтал ячменю не нище 67 кґ в гектолітрі платиться 125 кч, а вагою в 68 кґ — 125.50 кч; вагою 69 кґ — 126 кч і т. д.

Ми бачили, що для здійснення хлібної монополії все збіжа, що поступало в оборот, повинно проходити згідно з умовою купна-продажі через Чехословацьке збіжеве товариство. Такий порядок створює для т-ва значні труднощі в ділянці організації прийому збіжа, виплати за нього та його переховування. Труднощі ці могливби бути непосильні для товариства, колиб на зустріч його бажанням не йшла велика кількість (більше 11.000) кооператив, членами яких є переважно продуценти збіжа, і які, в свою чергу, обєднані через свої Союзи — в Центрокооперативі. Всі ці кооперативи, що по суті є комісіонерами збіжевого товариства, помагають йому переборювати труднощі і фінансового і, так би мовити, магазинового характеру. І безумовно їм належатиме головна заслуга успішного виконання завдань монополю. Як велика їх заслуга в сучасному, видно з того, що до половини грудня минулого року виплачено сільським господарам за продане ними товариству збіжа біля 650 мільонів кч; й з цієї суми біля 600 мільонів виплачено хліборобам к о о п е р а т и в а м и.

На дальшу долю збіжевого монополю в Чехословаччині ми хотіліб дивитися оптимістично. Але одно є безперечним: збіжевий монополь був для Чехословаччини категоричною вимогою серед тих умовин, в яких знайшлося народнє господарство республики за останні роки. Бачити в ньому тільки захист інтересів сільських господарів булоб помилкою: збіжевий монополь в Чехословаччині захищає широко й безпосередньо також інтереси промисловости, не тільки підносячи попит на її продукти в самій країні, але й полегчуючи їх експорт у ті краї, що можуть компенсувати такий експорт довозом до Чехословаччини продуктів сільського господарства (наприклад Югославія).

Збіжевий монополь — діло велике навіть в тому обємі, як воно провадиться в Чехословаччині, особливо, коли прийдеться згодом підійти до реґулювання продукції сільського господарства, як натурального наслідку монополю торговлі. Але покищо можна сказати, що за недовгий час свого існування, збіжевий монополь зробив велику послугу всьому народньому господарству Чехословаччини.

С. Бородаєвський.

ГОСПОДАРСЬКА ХРОНІКА

ЗАКОН ПРО ВІДПИСУВАННЯ ПОДАТКОВИХ ЗАЛЕГЛОСТЕЙ.

Ухвалений соймом закон про уморювання податкових залеглостей доторкнеться дуже поважних сум. В цій хвилині існує 700.000 залеглостей в безпосередніх податках, 100 міл. в стемплевих оплатах, 200 міл. самоврядних податків і поверх 300 міл. обезпеченевих складок. Разом 1.300 міліонів. Коли зважити, що річний приплив безпосередніх податків є в Польщі 600 міл. злотих, та й тих податків населення не платить правильно, то річ для кожного ясна, що стягнення суми 1.300 міліонів — це річ чистої утопії. Уряд числиться з цим, але не хоче просто дарувати податків. Ухвалений закон дає вільну руку міністрові скарбу й його орґанам. Міністер вже заявив у соймі, як він собі уявляє в практиці уморювання залеглостей:

»Залеглости будуть устійнені на якусь дату — на думці маю 1. квітня 1934. Пільги і завішення будуть для тих, що платитимуть біжучий вимір. Будемо питатися платника, що він вплатив після 1. IV. 1934. Якщо він вплатив в р. 1934—35 квоту рівну його річному вимірові, то залеглости будуть йому завішуватися. Коли він по році знова заплатить біжучі податки, то залеглости остануть в завішенні. Коли буде точно платити, залеглости будуть зменшуватися. З кожним роком будеться відписувати якийсь відсоток податків. Скажім — він заплатив за 1934—35 рік — відписано йому 10% заплатив і наступний рік — знову відписано 10%. Так по пару роках хочемо дійти до відписання 70%.

НАЙБІЛЬШІ ЦИФРИ БЕЗРОБІТТЯ В ПОЛЬЩІ.

В місяці березні число реєстрових безробітних дійшло до 520 тисяч, найвищої досі цифри від вибуху кризи. Число зареєстрованих зростає головно тому, що уряд заповів на квітень початок публичних робіт (плян будови доріг).

ПЛЯН ПУБЛИЧНИХ РОБІТ.

Економічний комітет міністерств в Польщі затвердив дволітній плян робіт в ділянці будівлі й направи доріг. З бюджетових сум держави мається довести до ладу кругло 1500 км. доріг, а з засобів Фонду Праці — 4800 кільометрів. (На Фонд Праці, як відомо, складається спеціяльний податок від усіх доходів як рівнож підприємств).

НОВІ КАРТЕЛІ В ПОЛЬЩІ.

Заходи біля відновлення цементового картелю ще не закінчені — а вже ціни цементу йдуть помалу в гору. Ціна цементу в гурті має покищо досягти 3 зл. 50 ґр. за 100 кґ.

5 фабрик шевських кілків і копит створили картель п. н. »Центроцвєк«. Поза картелем є ще 5 других фабрик з якими картель почав боротьбу через... зниження ціни одного сорту кілків. Але »автсайдери« мимо того в загальному є дешевші як картель і мають добрий збут. Львівська українська фабрика »Дендра« не є членом картелю, а мабуть і не захоче ним бути, бо тоді поставилаб проти себе українську кооперацію, яка є для неї головним ринком збуту.

Оснувався теж картель терпентини.

ЯПОНСЬКА ПРОМИСЛОВА ЕСПАНЗІЯ.

Деяку уяву про небувалий зріст японської продукції може дати погляд на експорт японських жарівок:

в р. 1926	вивезено	30,4 міл.	штук
„ 1931	„	151,5 „	„
„ 1932	„	232,0 „	„

Нині японські вироби поширюються в Китаю, Індії, Маляї, ба дійшли вже й до Злучених Держав. Тепер вже $^2/_3$ жарівок, імпортованих до УСА, походить з Японії. Не диво, що Англія, Голяндія, Америка і т. д. так занепокоєні японською конкуренцією.

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА
ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК—ЛЬВІВ
CO-OPERATIVE REPUBLIC
Ukrainian Monthly Review — Lwiw Poland
Ч. 5.
ТРАВЕНЬ
1935.
РІЧНИК VIII.

Місто — наше найслабше місце

На окраю зїзду міської споживчої кооперації.

Таке »традиційно селянське« суспільство, яким є наше, українське, не має з природи річи належного розуміння для міських справ. Відноситься це навіть до тої інтеліґенції, що живе в місті, та не позбавлена суспільницького нерву. Так уже в нас склалися відносини, що під словом »нарід« — розуміємо тільки селянство. »Народня праця«, »народня освіта« — це все праця для села і селянина, »основного пня« нашої народности.

Те, що є у нас (сумним) фактом, а саме ту обставину, що нас зведено, як народність до одної суспільної верстви, хоч і як вартісної — у нас силою традиції вважається не самим лише фактом, а й засадою та метою. В практиці з того виходить не тільки нехтування потреби праці в місті, але навіть свого роду нехіть до такої праці.

Розуміється, що таке загальне наставлення не могло не відбити своєї печаті й на кооперативному будівництві. Українська інтеліґенція — носитель відродження народньої праці — сконцентрувала майже всю свою увагу на господарській орґанізації селянства, занедбуючи міського споживача, в тім числі — як воно не чудно — й себе саму. Орґанізуючи других (»темного«, »найменшого« брата) — мало думала про те, що треба економічно орґанізувати й себе саму. Розуміється, що треба це робити стаючи плече в плече обіч міського ремісника, робітника, зарібника, сторожа, возного, торговельника — взагалі всіх тих професій (переважно найнижчих на суспільній драбині), якими трудниться те українське населення, що живе в місті.

І хоч уже в 80-их роках (точно 1883 р.) засновано в нас міську споживчу кооперативу (»Народню Торговлю«), хоч, дякуючи імпортованому прямо із заграниці зразкові, була показана стежка, якою треба йти, то дійсної, масової волі йти цією дорогою було (й досі ще є) небагато. Низький, дуже низький рівень нашої міської споживчої кооперації (просимо читати про це у рефераті п. Гаврилова!) — є тільки природним наслідком орґанізаційного занедбання протягом кількох поколінь.

При такій ситуації треба з притиском підчеркати вагу кожного кроку вперед, зробленого в ділянці орґанізації нашого міста. Таким кроком вважаємо й другу повоєнну краєву нараду міських кооператив споживачів, що відбулася у Львові дня 3. квітня ц. р. з ініціятиви »Народ-

ної Торговлі«, як торговельного й орґанізаційного союзу наших міських (на жаль, ще не всіх) споживчих кооператив.

Поступом треба вважати не тільки сам факт відбуття такої наради (хоч лихий стан кооператив відбився відємно на участи в нараді; було заступлених, крім Н. Т., всього 24 кооператив!), але й ті дискусії та ухвали, що були змістом зїзду. Ми з приємністю могли ствердити, що преці й у середовищі наших міських спож. кооператив є люди, що думають справді по кооперативному та вважають рочдельські засади не святочною фразою, а серіозною справою, яка до чогось обовязує. Промова старенького п. Бобяка (Бережани), реферат п. Гаврилова (Тустановичі), завваги кооператорів з провінції та зі Львова — свідчили про те, що вже й на місцях деякі люди думають поважно про безкредитову продаж, про потребу кооп. освідомлення членів, про кооперативну вірність (кооператив до централі, як рівнож централі до кооператив) і т. д.

На зїзді стверджено загально оплаканий стан більшости кооператив та їх розпучливе борикання з... »крізою«, а фактично з власною нерочдельською вдачею. Дарма, що »розвоєві можливости великі«, — членства обмаль, власних капіталів ще менше (пересічно по 5 зл. вплаченого уділу на члена!). Кооперативної пропаґанди не ведеться, вірність до Н. Т. невелика, хоч вона має добре наладнані торгов. звязки і традиції. Більшість кооператив не уділює ніяких товарових зворотів, а білянсові »надвишки« льокує у... боргах, які потім відписує.

Резолюції, що ухвалено на нараді, друкуємо у хронікальній частині. Не можемо не підчеркнути, що деякі з них, особливо друга, про припинення кредиту навіть т. зв. місячникам, та третя, про товарові звороти для готівкових покупців (випливає послідовно з другої) — становитимуть новість для більшости наших міських кооператив (тої більшости, що не була заступлена своїми делеґатами на нараді) і напевно будуть ними приняті з недовірям, як паперова »бомба«, призначена на те, щоби до неї не стосуватися. На жаль — ми певні, що так буде та що ще нераз прийдеться нам повертати до тої самої теми: шкідливости продажі на кредит. Також на самій нараді були ще голоси про »неможливість« торгувати в місті без кредиту, про грізну, мовляв, конкуренцію приватників, які дають на кредит і т. и. Падали навіть (розпучливі) проєкти порозумінь з приватними купцями району про те, кому можна, а кому не можна давати товар на кредит, підносилися побоювання, чи операція здержання кредитів не завалить кооператив і т. д.

Коли-ж ми все таки приписуємо якесь значіння фактові ухвалення таких резолюцій та вбачаємо в тім якийсь поступ, то це тому, що щось таке взагалі у нас (між міськими спож. кооперативами) могло бути ухвалене! Ще тому рік назад такі резолюції не могли б перейти. Але гіркий досвід і тяжкий „Lehrgeld“, що його платять кооперативи, приводять чимраз більше коопера-

торів до зміни погляду на нетикальних »місячників«. Нинішні резолюції — це перший прилюдний удар в їхній, досі безсумнівний, »авторитет«!

В обличчі ваги справи розбудови міської кооперації наша редакція відступила від звичайної норми і зробила це число »ударним« для справ цієї галузі нашого спілчанства. На першому місці друкуємо зїздовий реферат п. Гавлилова, на другому поширену промову п. Бобяка, списану ним на наше прохання. Другий реферат (п. Галяревича) піде в черговому числі »Кооп. Республики«. Просимо-ж шан. Читачів присвятити дещо уваги темам, що будуть тут порушені.

Як піднести міську споживчу кооперацію*)

Нинішний незавидний стан.

Українська повоєнна кооперація виросла, як прояв невмірущої життєздатности народу, з його моральних сил, творчого духа, що ожив у часі світової війни та скріпився при зустрічі з національним зривом. По трагічнім фіналі зриву народу, по хвилевім зрезигнуванні настало отверезіння. Наші передові кооператори опрацювали плян нової праці на кооперативному полі. Цей плян найшов скоро одушевлених виконавців. А були це люди передусім на низах, необзнакомлені ближче з ідеями кооперативизму та засадами праці в кооперації, люди, які в більшості до цього часу не мали нічого спільного з економією. Але були це люди високо ідейні, яким вдалося в короткому часі набути відповідне знання, — усунути частинно власні недостачі. І сьогодні ми є свідками плодів цієї праці. Наші землі вкриті цілою мережею кооператив, що є економічною підставою розвитку українських національних сил. Наше передвоєнне народнє господарство — це нивка, млинок, вишневий садок — відокремлені одно від другого, без доцільного зі собою звязку. Промисл, ремесло, товарообмін, торговля, кредит — ці господарські нерви й кров, були донедавна майже виключно в чужих руках. І хоча нині дуже далеко ще нам до господарської самообслуги, всеж таки виходимо поволі з віку немовляти. Вже можемо говорити про початки українського національного господарства на наших західніх землях у його многограннім виді. А це тому, що основи нашого кооперативного руху були й є здорові, глибоко вкорінені в землю й духа. Вони дали життєздатні соки новій господарській ростині й особливий ідеалістичний аромат її цвітові.

Приглядаючись статистиці кооператив, обєднаних в РСУК, бачимо, що перед ведуть сільські кооперативи для загального за-

*) Реферат виголошений на краєвій конференції міських спож. кооператив у Львові 3. квітня ц. р.

купу та збуту. Натомість споживчі міські кооперативи є щойно в початковій стадії розвитку. На підставі статистики РСУК з днем 1. січня 1934 р. було сільських кооператив для закупу й збуту 2.192, що становить 78,9 проц. усіх кооператив цього типу на терені цілої Польщі, обєднаних в союзах. Зате міських кооператив обєднаних в РСУК було 124, — що становить лише 9,3 проц. усіх міських кооператив у Польщі. Пригляньмося ще кільком цифрам. На західних українських землях є поверх 250 міст і містечок, з того 80 повітових, і на те число міст маємо тільки 124 споживчих кооператив, не вчисляючи складів Н. Т. Отже більше, ніж половина наших міст не має зорґанізованих кооператив споживача. А коли порівняємо число членів міських кооператив (около 20.000 — з родинами 100.000) з числом українського населення по містах (около 1 міліон), то побачимо, що тільки 1/10 міського населення є згуртована в українських споживчих кооперативах. Коли взяти ще й те під розвагу, що крім передмість, звичайно рільничих, решта міського населення це урядники, що в цілости мусять закуповувати споживчі товарі, то бачимо, як велике й широке поле ділання має перед собою міська кооперація. Мусимо здати собі справу з того, що праця та є тяжка й на свому шляху має дуже багато перешкод. Міський споживач є наражений на великі спокуси. Він є свідком тої страшної війни, що провадиться поміж купцями на тлі конкуренційних відносин. Читає цінники вивішені на склепах і бачить, що товар в тих склепах є »танший«, як в кооперативі. І тут, ізза браку свідомості, як рівнож і тому, що не вміє або й не хоче розріжняти якостей товарів, дуже часто паде жертвою несовісних купців. Дальшою перешкодою в орґанізації міського споживача є часто завелика віддаль кооперативи. При відповідній орґанізації можна й цю невигоду побороти заснуванням філій кооперативи або закупом товарів на довший протяг часу. Зате має споживач в кооперативі свого найщирішого приятеля та дорадника в ріжних життєвих потребах. Кооператива є тим осередком, біля якого гуртується життя дільниці. Тут, неначе в клюбі, стрічаються люди в кожній порі дня, тут є нагода обговорювати найпекучіші життєві справи. І хоч праця над зорґанізуванням міського споживача є надзвичайно складна і тяжка, то не вільно нам цими труднощами знеохочуватися і зрікатися нашої мети. Коли ми направду зуміємо зібрати гурток, що так скажу, фанатиків кооперативної роботи, який зумів би побороти ті всі труднощі й зорґанізувати міського споживача для кооперативи, то можна буде заризикувати твердженням: »ми здобули місто«. Бо ми здобули найгрубші й найтвердіші мури, решта піде лекше. В цьому, попри господарські завдання оборони споживача, проявляється також національна роля нашої міської споживчої кооперативи.

На жаль, приглядаючись розвиткові наших міських кооператив, сміємо твердити, що вони розвиваються дуже поволі. Всім нам добре відомі прчини: брак відповідного капіталу й персо-

налу. Брак готівки заступали векслі, що були невідступними щоденними турботами управи. У великій частині міських кооператив бачили ми людей нефахових. Крамарі без більшого ідейного та фахового приготування, товар продавали переважно на кредит, з товаром не вміли обходитися, то значить товару не вміли ні продавати, ні консервувати й через це товар нищився. В крамницях не було доброго розміщення товарів та чистоти. На свій зверхній вигляд крамарі не звертали уваги. Бували й бувають часті випадки товарових недоборів, які руйнують кооперативу та ведуть її до упадку. Також і члени управи в початках не визнавалися як слід у веденню кооперативи. Толєровано недомагання крамарів, аґенти чужих приватних фірм натягали кооперативу напиханням всяких товарів, звичайно таких, які тяжко збути. Не було плянової праці — робилося з дня на день. Ще гірше було з такими кооперативами, в яких чинности управи були зосереджені в одних руках — одного члена управи; другі члени управи були лише для декорації. Належної контролі з боку надзірної ради не було. І звичайно така господарка кінчалася недобором. Та однак найбільшою язвою кооперативи було й є боргування. На підставі звідомлення, яке було поміщене в Г. К. Ч. ч. 20 з 20. травня 1934, стан боргів з 1. січня 1934 р. в 96 міських кооперативах виносив 379.600 зол.; значить розборговано весь запасний фонд, а також нарушено уділи. Це мабуть борги переважно давні, їх прийдеться в більшій частині відписувати. Деякі кооперативи, ліквідуючи боргування, задержали ще так званих місячників, які хоч і ніби певні й солідні платники, хоч подавали на забезпечення своїх кредитів обігові векслі, всеж таки часто не вивязуються належно зі своїх зобовязань. Дуже часто такий місячник заплатить по першім лише частину довгу, а решту залишає до сплати на пізніше. А коли управа кооперативи є примушена здержати кредит несовісному боржникові, то він гнівається і з легким серцем відходить до приватного склепу, ламаючи обовязок вірности своїй кооперативі. І коли так справа затягнеться через довший час, то помалу нагромаджується більша сума боргових залеглостей, в яких унерухомлений великий капітал, часто не власний, а саме капітал вірителів кооперативи. Коли візьмемо під увагу, що вірителі звичайно числять кооперативі відсотки, а кооператива сама давала на борг без умови щодо відсотків, то побачимо ще й другу небезпеку тих боргів. Причиною несплачування місячних боргів буває: зменшення платні, утрата праці чи може якесь родинне нещастя. Давніше споживач давав собі раду в цей спосіб, що затягав по банках позички і в цей спосіб вивязувався зі своїх зобовязань в кооперативі. Наш міський споживач жив понад стан, що на його дозволяв його заробіток. Жив кредитом, не здаючи собі справи з того, що часи йдуть щораз то гірші. В парі зі споживачем ішли й наші кооперативи, не примінюючись відразу до інструкцій наших центральних установ. Щойно тоді, як самі почули на собі той тягар, стали думати, як вийти з того тяжкого поло-

женння. Треба було довгого часу, щоби управи кооператив (і то ще далеко не всі), а також і споживачі, зрозуміли, що кредит є убійчий для обох сторін. Та наука коштувала і одних і других дуже багато; і ще багато треба вложити праці, щоби вийти на чисті води. Направду, треба дуже дивуватися, як серед таких обставин більшість кооператив зуміла ще удержатися при житті. І якщо можна ґенералізувати якище, заобсервоване в дрогобицькому повіті, де міські кооперативи виказують за 1934 р. досить поважні білянсові надвишки, то можна припустити, що час науки вже минув. Він вправді полишив нам свої гріхи, які ще довго треба буде відпокутувати, але з кожним днем набираємо переконання, що цю криву, яка значила шлях скочування поважного відсотку міських кооператив, вдалось силою волі й незломної енергії загнути до гори.

Навчені гірким досвідом мусимо завернути з дотеперішної нашої дороги та вступити на певний твердий шлях, що заведе нас до бажаної мети.

Господарська направа.

Виходячи з поняття слова »кооперація« мусимо в тій другій фазі нашого розвою всю нашу працю оперти на співпраці зі всіми членами. А та співпраця буде щойно тоді успішна, якщо ми зробимо порядок у самій крамниці. Дуже важною річчу є зверхній та внутрішній вигляд крамниці. Домівка зі зовні повинна бути чисто побілена. Виставові вікна повинні бути звернені до рухливих вулиць. Вистава мусить бути гарна й цікава, щоби подобалася публиці. Біля гарної вистави завсігди зупиняється багато глядачів. В уладженні вистави мусить проявлятися розвинений естетичний хист і смак, та треба вміти відчути чим, кого й коли можна зацікавити. Тому товар на виставі треба часто зміняти, щоби в короткому часі показати публиці весь товар. По деякім часі можна виставляти товар вдруге, але в іншій комбінації з іншими товарами. Накопичувати забагато товару на виставі не можна, бо тоді в цілій тій масі товарів прохожий глядач легко згубиться, в його голові повстане хаос. Через те переладовані вистави минаються зі своєю ціллю, а практична користь з них майже ніяка. Викладати треба головно такі товари, що можуть чимсь притягнути до себе увагу, прим. дешевістю, красками, практичністю і т. п. Треба все памятати, що вистава — це рекляма товарів, а не декорація вікна. Вивіска повинна бути так поміщена, щоби кожний прохожий міг її скоро завважити. Чи не було би вказаним, щоби міські кооперативи мали уодностайнений естетичний зверхній вигляд крамниці, подібно як Маслосоюз? Внутрі крамниці повинен бути зразковий порядок та чистота, обстановка гарно зроблена, товар відповідно уложений по відділам товарів. На це все треба звертати особливу увагу, бо знаємо, що перше добре враження на покупця робить естетичне розміщення товарів, вигляд крамниці, взагалі лад та порядок. Кра-

м а р одягнений все в чистий плащ, повинен відзначатися духовою прикметою продавця — а саме любовю та внутрішнім нахилом до порядку. Повинен бути солідним, обовязковим, пильним, точним та чесним. Окрім тих чеснот кожний крамар мусить бути добрим фаховцем у своєму ділі. Мусить перейти теоретичний та практичний вишкіл. Тому вважаю потрібним, щоби всі крамарі, які не мають відповідного вишколу, перебули заочний курс Р. С. У. К., а по скінченні його відбули принайменше 3-місячну склепову практику по складах Н. Т. Там доповнять своє знання, навчаться консервації товарів і т. п. Щойно таким вишколеним крамарям можна поручати ведення крамниці. Пост крамаря є дуже важний, ніхто з управи не всилі зробити стільки добра, що зручний, ідейний продавець. А також ніхто не зможе так пошкодити та нанести більше лиха, як непідготований фахово до своєї праці продавець. Товар по крамницях мусить бути першої якости, а з правила такий, на який є попит. А також крім товару найкращого, треба мати й гірші сорти для лекшого переконання покупців щодо цін. Калькуляція повинна бути по можности як найнижча, приноровлена до місцевих цін. Зі закупами товарів приходиться низовим міським кооперативам поборювати великі труднощі. Деякі товари, як муки, крупи, цукор і т. п. закуповують по ПСК, які мають товар переважно гіршої якости, звичайно це товар для сільських кооператив — притім часто дорожчий. Тому Народна Торговля повинна утворити відділи гуртівень для міських кооператив принайменше при своїх складах. Товари кольоніяльні й інші всі міські кооперативи повинні брати прямо з Н. Т. партіями раз або два рази в місяць. Ціни тих товарів є низькі, якість добра.

Переходжу до б ю д ж е т у в а н н я, яке є в кожній кооперативі. Без бюджету неможлива правильна господарка. Засадою бюджетування повинна бути як найбільша ощадність в адміністраційних видатках. Платні службовикам і управі (оскільки управі платиться) можуть бути відсоткові*). Крамарі 2—3 проц., а управа $1^1/_2$—2 проц. від торгів, відповідно до висоти обтяження товару

*) Уважаємо цю справу дискусійною. З львівської практики знаємо, що найкраща є система, коли управа працює безплатно, а персонал (крамарі, книговод) одержують невелику сталу платню - мінімум і додаткову відсоткову премію від вищих оборотів. Не можна складати в с е ї відповідальности за низький стан торгів на склеповий персонал і карати його за те, що дуже часто є наслідком боргової системи, високої калькуляції цін, обтяження кооперативи чужим капіталом та відсотками від нього і т. д. Такий стан річей може викликати у персоналу оправдане невдоволення при надто низьких оборотах, при зрості-ж оборотів дає йому не завше оправданий зріст доходів. — По своїй природі система виключно процентової оплати є капіталістичного походження, вона не узгляднює соціяльного моменту (право працівника на нагороду за працю) — і робить працю в кооперативі наче спекулятивною, газардною грою. — Р е д а к ц і я К. Р.

та торгів. Не можна в ніякому разі допустити, щоби прелімінар бюджету виказував дефіцит. Як є де стан кооперативи тяжкий, то управа повинна працювати через якийсь час безкорисно або за мінімальною платнею, а крамарям зменшити з 3 проц. на 1½—2 проц. При добрій праці кооператива в короткому часі зможе прийти до рівноваги. Бюджетування має охоронити кооперативу перед несподіваними стратами. Принайменше в квартальних відступах треба контролювати виконання бюджету.

Подумаймо тепер над тою чорною плямою наших кооператив, якою є б о р г у в а н н я. Це страшна колода на дорозі кооперативи. Здається, що вже мабуть усі на собі переконалися, що тільки строге, 100-процентове примінення рочдельської засади — абсолютного неборгування — забезпечує кооперацію від усяких несподіванок. Очевидно, що перехід до абсолютного неборгування не може бути наглий, через один день, тиждень чи місяць. Треба постепенно протягом якогось довшого часу зменшувати кредит, аж врешті дійдеться до чисто готівкового торгу. По кооперативах є ще так звані старі борги, які приходиться дуже тяжко стягати. Вони є переважно ще »з давних добрих часів«. Але й тут можна багато зробити. З великою помічю може прийти кредитова кооператива, уділюючи позичок через якийсь час переважно довжникам кооперативи. Можна поділити місто чи містечко на райони, назначити на ті райони членів надзірної ради й управи, які з крамаром могли би ходити, скажім, кожної неділі та стягати борги хотяйби й найменшими сумами. Часом можна до цего попросити людей з поза над. ради чи управи. Впертих довжників належить скаржити, щоби борги не передавнювалися. Є часом по кооперативах так звані дрібні довжники — підручні крамаря. Він без відома управи уділює кредиту на короткий час без жадного забезпечення, ніби на малі квоти, але вони разом звичайно творять поважні суми. Це є ще більша небезпека. Тому Управа повинна часто контролювати крамара. На забезпечення брати кавційні векслі. Крім кавційного векслевого забезпечення уважаю, що належить стягати крамарам певний процент від 3 — 5 з місячної платні на забезпечення боргів чи недобору. Таке готівкове забезпечення є найпевніше. Жадати кожного місяця, звичайно на 1-го, виказу стану боргів. Н. Т., як орґанізаційний центр міської кооперації, як її надбудова, повинна за тим пильно стежити, усувати спричинників боргування, жадати від кооператив місячних звідомлень зі стану боргів. Переводячи це все послідовно в життя, усунемо з кооперативного орґанізму грізний боляк кредиту.

По заведенні порядку внутрі кооперативи, по усуненні згаданих недомагань зможе управа і над. рада звернути більше уваги на пропаґанду в цілі п р и є д н у в а н н я ч л е н і в т а п о к у п ц і в.

Як збільшити членство і покупців.

Основою господарської сили кожної кооперативи є власні фонди. Вони складаються зі запасного фонду, що повстає з надвишок, та з уділів. Уділи це перша і найважніша частина власних фондів. Від уділового капіталу залежить життя чи веґетація кооперативи. І тут стрічаємо дивне явище. Як величезними є суми довжників, так смішно малі є цифри уділового капіталу. Провізоричне обчислення стану з 1. січня 1934 вказує, що в 96 міських кооперативах є на уділах всего 91.195 зл., значить — менше ніж 1.000 зл. пересічно на кооперативу. А на одного члена випадає навіть менше ніж по 5.— зл. Це є страшно мала цифра до ведення міської кооперативи. Вона повинна все постійно зростати, бо від того залежить, чи кооператива розвивається чи упадає. Навіть і найменшими квотами треба збільшувати наш кооперативний капітал, бо тільки він зможе дати правдиву силу нашій орґанізації. Членів пересічно припадає 161 на одну кооперативу. Це вказує, як богато треба ще вложити праці, щоби зорґанізувати споживача в кооперативах. Треба використовувати кожну нагоду, кооперативне свято, сходани членів, загальні збори кооперативи, й інші нагоди мусять переходити під кличем приєднування нових членів. З поміччу може прийти й місцева кредитова кооператива, в той спосіб, що буде уділювати позичок лише членам та покупцям споживчої кооперативи. Треба памятати, що наш споживач окрім слів пропаґанди потребує щей »принуки«, тож належить обдумати співпрацю з прочими економічними та культурно-освітніми установами, щоби придбати як найбільше членів та покупців. Мусимо собі здати справу з того, що без активних членів наші кооперативи ніколи не стануть тою живою орґанізацією, яка має бути одним із звен нашого господарського визволення. Члени — це та жива і здорова основа, що дає тепер і дасть у майбутньому силу нашим кооперативам.

Тісно з приєднуванням членів вяжеться справа приєднування покупців бо при взаєминах з кооперативою член перестає бути рівнодушним. Залежно від обставин Управа повинна придумати ріжні способи реклями. Про рекляму в нас часто не то забувається, а то й просто не доцінюється її ваги. Треба помятати, що в теперішних часах при навалі ріжних реклям зі сторони приватних крамниць, навіть і кооператива, яка є оперта на членах, не розвинеться, як що не буде себе реклямувати. Мусимо давати людям про себе знати летючками, афішами, пресовими анонсами, світлянними оголошеннями і т. п. Дальше треба використовувати сезони. Для споживчих кооператив це передсвяточні закупи. В деяких місцях є випробовані святочні бажання окремо для членів, окремо для нечленів з пригадкою про обовязки супроти кооперативи та кооперативного і взагалі рідного виробництва. Це випробувано між иншим в Тустановичах, де з кожними передсвяточними заку-

пами є все свіжі покупці, переважно ті, що далеко мешкають від кооперативи. Треба ріжними способами держати громадянство в напруженні та в зацікавленні справами кооперативи.

В першу суботу місяця червня кожного року уладжує кооперація в цілому світі »День кооперації«. Такі свята є необхідні і для нас, як засіб розвинути нашу кооперативну пропаґанду в приступний спосіб серед широких мас нашого народу. Наші свята звичайно ограничувалися до академії та рефератів. Адже кооперативні свята мають бути підрахунком нашого кооперативного дорібку. Вони мусять бути засобом підйому кооп. духа, який може притихає за буденними злиднями. Вони мусять гартувати наші маси для дальшого змагання за наші кооперативні ідеали. Їх треба уладжувати всюди там, де можна похвалитися успіхами, там де кооперативне діло є щойно в зародку і там де кооперативне життя притахло або потребує нового вогню. Тим святам треба надати зміст, умсимо дати їм докладню ціль та завдання. Найблищою ціллю та завданням є: спопуляризувати ідею кооп. рації та засади праці кооператизму — як рівнож приєднати членів та покупців до кооперативи. Під тими кличами повинні проходити в цьому році свята кооперації. Одначе перевести це в одному дні може не всюди вдасться (хоч треба би до того змагати). Тому можнаби проголосити цілий червень — місяцем кооперації. До переведення такого свята треба створити комітет з представників в першій мірі економічних установ та культурно-освітних. Опрацювати докладно плян, поділити місцевість на райони, по яких вибрані районові ходилиби збирати уділи та приєднуавти покупців. Кожної неділі, а може також і в суботу (це вже залежить від обставин) уладити реферати про історію та значіння кооперації, про досягнення укр. кооперації, про наші кооп. централі та фабрики і т. п. Реферати для кращого успіху булоби дуже добре ілюструвати світляними образами. Реферати окремо уладити для старшого громадянства, інтеліґенції, молоді та жіноцтва. В останню неділю місяця зробити підсумки та подати загалові вислід праці зі свята у відповіднім рефераті. Про вислід та спосіб переведення свят кооперації кожна кооператива повинна вислати до Н. Т. докладні та обширні звідомлення. Н. Т. повинна в тій справі випрацювати плян та вислати поручення, щоби кожна міська кооператива уладила таке свято. По одержанні звідомлень з місць — вислід подати до преси. Для більшої заохоти та кращого висліду може би назначити якісь нагороди зглядно відзначення тим кооперативам, які найкраще вивяжуться, як це подібно зробив Р. С. У. К., у шляхотних змаганнях за найкращий успіх праці всіх видів нашої кооперації.

Хочу тепер звернути увагу ще на одну справу, яка донедавна стояла облогом, а саме на у ч а с т ь ж і н о ц т в а в к о о п е р а ц і ї. Богато є ще таких, що недоцінюють значіння жінки для

кооперації. А досвід учить нас, що обороти кооперативних крамниць, передусім міських, залежні в першу чергу від жінок, бо вони є головними відборцями товарів, а не мущини. Жінка це головний касієр і скарбник в господарстві родини. Досліди в крамницях виказали, що 86% всіх товарів купують жінки, а лише 14% мущини. Мущини дбають за гроші — жінки ними господарять. Щойно в останньому часі справа участи жіноцтва в кооперації наладнюється. Творяться жіночі кооперативні секції при Союзах Українок або прямо при кооперативах, через те росте постійно число жінок серед членів кооперативи. При головному виділі Союзу Українок у Львові є кооперативна секція, яка в порозумінні з Р. С. У. К. керує тою акцією. Резолюції ухвалені на Всеукраїнськім Жіночім Конґресі — а дальше на недавно відбутім зїзді Союзу Українок у Львові в кооперативних справах започатковують нову сторінку в історії української кооперації. Крім матеріяльних користей співпраця жінок у кооперативній царині принесе успіх моральний. Жінка-матір, ставши під кооперативним прапором, заставить і своїх дітей вже змалку дивитися на кооперацію, як на надійний спосіб боротьби за краще завтра народу. В той спосіб думка про кооперацію вийде з тісних обрад на засіданнях чи зборах, та розжиється по наших хатах, у наших родинах. Обєднання душ у спільному змаганні до кращого завтра скріпить нашу кооперативну родину. Прийде віра в успіхи спільної праці, а вслід за тим і діла наші не будуть без наслідків. Тимто й обовязком проводу міської кооперативи є перевести в діло клич: »Жінка в кооперацію!« — втягати зглядно вибирати жінок до управи чи над. ради. В цьому напрямі вже досить зроблено по селах і дальше робиться. В міських середовищах менше. Тому уважаю, що треба, аби провід Н. Т. увійшов в тісний контакт з кооперативними орґанізаціями жіноцтва та випрацював плян праці, який спільно переводивби в життя. Може для кращого успіху належалоби отворити окрему підсекцію зглядно реферат для міських кооператив. Сторінка »Жінка в кооперації« в ГКЧ раз на місяць це рішучо замало.

Провід на місцях і в централі.

Щоби думки порушені в мому рефераті перевести в життя, для того мусить бути відповідний провід на місцях, бо від него залежить розвиток кожної орґанізації. Чим більше ідейний провід, тим кращі успіхи в праці, тим ближча перемога. Провід старається захопити своєю ідеєю якнайширші круги суспільности, втягнути їх у вир праці. Він слідить за найменшим рухом, дає напрямні діяльности, остерігає, напоминає. Замало бути лише урядником, обрахувати, привести та записати. Через брак ініціятиви, активности, розмаху в праці, через непевність себе, брак віри у свої сили, крутійство та брак почуття обовязку, деякі кооперативи не

можуть піднестися на належну висоту. Через те підривається довіря до кооперації, що приносить дуже велику шкоду. Замало інтересуватися матеріяльно-фінансовими справами кооперативи. Треба нарівні, а може ще більше, звертати увагу на виховну сторінку. Тому провід повинен пильно читати кооперативну пресу передусім ГКЧ. та Кооперативну Республику, кооп. бібліотеку, добувати кооперативне знання на те, щоби жити тою кооперацією, розуміти її змагання та ціль. В кооперації поле діяльности відкрите для всіх — лише треба, щоби у проводі були чесні, свідомі, творчі та ідейні кооператори.

На сторожі цеї великанської праці повинна стояти Народна Торговля, як торговельний та орґанізаційний центр міської кооперації, як її надбудова. Досі вона головно тільки торговельно обслуговувала нас, і в тому напрямі не маємо жадних нових бажань крім отворення гуртівень при своїх складах, як попередньо я вже згадав. За те булоби побажаним, щоби Н. Т. поглибила орґанізаційну обслугу міських кооператив. Видавала відповідні орґанізаційні інструкції часто висилала делеґатів на Заг. Збори, свята та анкети, часто переводила люстрації, щоби в цей спосіб держала тісний ідейно-орґанізаційний контакт та взагалі держала палець на живчику життя міських кооператив. Бо щойно тоді наша праця буде спрямована в одно русло та без зайвих кривих буде прямувати широким та повним річищем до своєї мети.

Правда, що серед скрайно несприятливих відносин припадає розвиток нашої кооперації, але правда і те, що як раз серед таких обставин все повставали великі діла. Богато річей, що на перший погляд видавались нездійснимі, були доконані, дякуючи нужді. Нужда є джерелом сміливости духа, гостроти розуму та енерґії чину. Хай же віра в успіх нашої праці запалить в наших серцях велику ватру, що загріє нас до великого святого діла! З найчорнішої землі виростають найкращі квіти, а найвищі і найміцніші дерева пнуться до неба з посеред скал.

Історія одної міської кооперативи

Шукання мети та доріг.

Народний Дім в Бережанах засновано у листопаді 1902 р. для рятування щадничо позичкової »Надії«, що заморизила відносно забагато гроша в своїм домі. За закуплені крісла та сценерію мав »Народний Дім« дбати про вищу вартість салі в цім домі, старатись про гріш на викупно тої реальности та віддати його для вжитку цілого українського громадянства. Брак досвіду, енерґії та конкуренція чужинецької театральної салі, що згодом у Бережанах повстала, не дали змоги зреалізувати цього пляну. І дальше

як досі, брали установи, комітети, а то і приватні люди цю салю дадом або півдаром на ріжні імпрези, бо, мовляв, »це наше..!« Перші рахункові замкнення принято доперва на загальних зборах 1907 р. Тоді теж змінено і заряд спілки.

В новій управі, що в ній найшовся і автор*), не було згоди. В грудні 1907 р. зачалося торгувати вуглем, але цього товару не відходило богато, бо сторона лісиста. За те стягали безпощадно оплати за крісла і сценерію, навіть тоді, коли »Надія« давала салю даром. По трьох літах нащупування і спроб вибрано в червні 1917 р. знова нову надзірну раду та управу. Спродано крісла і сценерію »Надії«, що за цей час зросла знов на силі та не мала вже потреби збувати дому. З капіталом 4000 корон (до 1500 власного, а 2500 щадничих вкладок) рішено кинутися до споживчої торговлі. Загально відраджувано: мовляв, за мало гроша супроти чужинецького, ніяких фахівців в управі та в персоналі... Та перемогли фанатики рочделівки, що знали її з календарської статті...! Засягнули особисто інформацій в жовківській Народній Торговлі, розвідалися про гуртові і детайлічні ціни по більших містах Галичини, стягли адреси деяких фабрик і гуртівників Відня, Будапешту, Трієсту. В половині серпня 1910 р. отворено торговлю.

Розмах ва рочделівку.

Персонал складався зпочатку з тьох осіб. Управителем по шеститижневій практиці в Народній Торговлі у Львові став молодий безробітний п. М., лядовою касієркою міщанка п. К. До помочі принято сільського хлопця. Двох членів управи, а саме автор цих рядків і бл. п. професор Осип Насельський не кидали спілки пять літ, третього члена змінювано. В липні 1914 р. було в склепі 5 осіб персоналу. Побирали місячно 375 корон або річно $3^3/_4\%$ цілого торгу. Члени управи діставали при кінці року тільки ремунерацію — в 1914 р. разом 1800 корон або $1^1/_2\%$ торгу. Головою надзірної ради тоді був ідейний кооператор пок. О. Омелян Гавришко, не виходили з ради Олексій Дзіоба та бл. п. Степан Сендецький, що мимо свого українського та австрійського патріотизму погиб у Талєргофі. Презенційна марка була по 2 кор., а для замісцевих по 5 корон. Лядові касієри і касієрки часто мінялися; за цей час перебуло їх аж 8!..

Льокаль був при Залізничій вулиці, а від 1912 р. в найкращім місці ринку. Первісне уладження збільшено, не тільки кращим, відкупленим від купця, що звинув сві йінтерес і відпродав його з великим засобом непотрібного товару, віднаймаючи »Народному Домові« своє місце; але також придбано вертгаймівську і американську контрольну касу та контрольний збірник на нафту.

*) Член управи від 1907 до 1915 р. та від березня 1926 до листопада 1924 р. і член надзірної ради від березня 1934 р.

Куповано товари тільки за готівку. В »Народ-Торговлі« взято тільки раз малу посилку мішаних товарів при засновинах, опісля тільки церковне світло. »Народному Домові« не було з »Народною Торговлею« по дорозі. Відправляли аґентів з нічим. Старалися оминути заступників фірм, хоч з правила без успіху. Товари платили згори готівкою, як що вдалося виторгувати дещо більше сконта. Це було причиною, що фірма Бачевського у Львові давала »Народньому Домові« спірт дешевше, чим усім бережанським купцям. Солонину, спроваджену від Ганса Сакса у Відні, продавала рочделівка в липні 1914 р. по 2.40. Приватні купці не могли давати дешевше, чим по 2.80. Тому купували в кооперативі по 2.00, коли вона мала її в склепі по ціні 1.80 корони. Щось таке саме було з гуртівниками та фабрикантами з Бялої, Відня, Трієсту, Женеви, Боденбаху, Кракова, Прешбурга. Найпоганіше списувались гуртівники бриндзі із Закапаття.

Крім доброго й дешевого товару діставали покупці зразу 1%, опісля тільки вже члени $1^1/_2\%$ звороту від торгу. Більшість зворотів давали покупці на »Рідну Школу«. На добродійні цілі не давалося нічого з чистого зиску на загальних зборах.

Тактика з покупцями була прямолінійна. Не аґітувалося проти чужих склепів, не апелювали до патріотизму. Стягали покупців якістю і ціною товару та зворотами. Марнотратники та такі, що складали і маніфестаційну присягу, ставали стовідсотковими покупцями-членами, доходили з 40 до 150 чи 200 корон кавції, зложеної із зворотів за чотири роки. »Народний Дім« мав покупців тільки одної, »готівкової« кляси. Все була дивіденда у висоті 6%.

Згодом переважили власні капітали, зложені переважно з кавційних щадничих книжочок. Не відбилася на спілці й фінансова скрута підчас балканської війни. Доперва відкуп товарів і улаштування на новім місці змусив рочделівку подбати про більшу щадницю. Мимо цього весь оборотовий капітал і в тім часі частинного замороження не переступав 22.000 К. при 120.000 К. торгу, що його в 70% давали члени.

З приходом москалів 26 серпня 1914 р. розпочалася поспішна ліквідація. Випродувано товари, згорталася щадниця. Коли білянс за 1913/14 рік (по 31 липня) виказував 12.262 корон ощадностей (в тім і кавційні), а 5.296 товарового кредиту у доставців (доставці, що не хтіли дати більшого сконта, хоч плачено їм наперед, але вважали місячний кредит готівковим), — то в білянсі за 1914/15 ті позиції майже цілком зникають. (Були люди, що їм через воєнні події годі було виплатити). Тоді вперве роздано товари на борги покупцям, що досі платили, а остались під окупантами без доходів. Ніхто, ані зі щадників, ані з доставців не поніс тоді втрати на Народнім Домі. Уділи і резервовий фонд покривалися вартістю движимостей, що в більшости

задержались до нинішного дня. Коли третій член управи О. Патрило опустив Бережани ще перед окупацією, то автора і проф. Насельського вивезено з кінцем червня 1915 р., як цивільних вязнів за Урал, звідки вони вернули аж у 1918 р.

Чотирохлітний досвід був додатній. Війна розторощила спілку, але остала ідея, віра в свої сили. Побачилося, що рочделівка є можлива при впертості, підготовці, праці і прямолінійності навіть з меншими капіталами. Слідна і відємна сторона поведеної лінії. Перевиховувано членів не чим іншим, як матеріяльними кличами, за мало дбалося про теоретичну пропаґанду, слабенький був відгук на культурно добродійні кличі, не змушувано персоналу робити ощадности та давати кавційне обезпечення. Та не все виростає нараз.

Велика руїна.

Решткы товару, що остали в склепі по вивезенню управи розікрали таки свої люди. Були й військові вломи (в серпні 1916 р. на 3000 корон), були посунення, спричинені легкодушністю, жадобою наживи. Довголітня крівава війна поломила людей не тільки фізично. Витворилася окрема воєнна і повоєнна етика. Все те взяте разом вияснює, чому час від 1915—1922 р., представлений в книгах зборів і засідань управи та надзірної ради, переповнений квасами, наріканнями, обвинуваченнями. Мимо передвоєнних зразків, досвідів, вводяться борги, затрачується віра в свої сили. В часі, коли обильно було всюди корон та марок, робиться зусилля, щоби видістати кредит в центральних львівських установах...! В тім часі інфляції насамперед корони, опісля марки навіть дібрані ідейні та роботячі фахівці не могли нічого путнього сотворити тим більше, що свобода рухів була обмежена твердими цінами на товари.

Та це ще не є таке болюче, як повна затрата добутих довголітнім досвідом напрямних, і брак свідомости, що придбане досвідом знання є не меншим капіталом, чим золота монета. Більшість людий, відставлених в тім часі до праці в Народнім Домі мали добру волю, але — без досвіду в своїм приділі — були безсилі, так як і досвідні, супроти того світового колеса, що пересувалося по головах цілої нації.

Спроби санації.

В березні 1923 р. входить до управи один з рочделівських передвоєнних директорів, але вже не для ідеї, але як кооператор по неволі (зльокавтований державний службовик). Застав боргів на суму майже два рази вищу, чим виносили всі адміністраційні видатки. Спинено борги крім кредиту в золотій уже валюті для сільських кооператив, отворених у 1924 р. Усунено непомітно з персоналу такі одиниці, що спілці крім обтяження не

давали ніякої потрібної роботи, або цинічно вели свої інтереси під покришкою кооперації. Та це не спинило перед похибкою непотизму, коли принялося обовязок давати половину платні службовикові першого повітового союза кооператив, що семейно вже близько був звязаний з одним членом управи, хоч це оставало тайною для всіх, крім інтересованого. — В листопаді 1924 р. переходить і старий рочделівець на державну службу, оставляючи около 430 зл. дефіциту. Недобір був оправданий малим торгом безпосередньо перед часом передачі, що дійсно й показалось 31 грудня 1924 р., коли білянс вже був активний, використавши передсвяточні грудневі торги. Впрочім не узгляднено при передачі вартости збереженого інвентаря.

Умовини для розвою кооперативи були навіть по введенню золотої валюти нестерпні, коли і від неї мусілося платити 36% річно. Спілка була тоді приміщена в одній неможливій кімнаті, де двері були рівночасно єдиним вікном. Та всеж, хоч ледви животілося, відгребано з попелу давню протиборгову ідею, збережено майже в цілости цінні передвоєнні движимости.

Новий удар.

На місце попередника вибрали фаховця з вищою освітою. Проворна ця людина вже в місяць по вступі зуміла дослужитися майже о 10% більшої платні, чим попередник, бо підвишка у нього зависима була від збільшення торгів. Дано йому за широкі повновласти, а оставлено без контролі. За десять місяців своєї »праці« вже міг похвалитися манком у 4315 золотих. Робив це доцільно, як то виказали старанні його нотатки схоплені та оголошені співробітником. Під загрозою карного закона мусів зобовязатися дати реальне покриття, хоч і на знижену суму 2515 зл. Впали тоді голоси за повною ліквідацією спілки тим більше, що накопичено вже боргів до 10 тисяч золотих. Та більшість не допустила до ліквідації. Змінено льокаль на простіший, хоч і другорядний, у домівці »Рідної Школи«. Відсвіжено персонал, змінено частинно і управу.

Головокружний »розвиток«.

Зміна льокалю, краща обслуга, поширення боргів збільшували торги шаленим ходом. З 28.000 золотих 1924 р. було в 1926 р. вже 239.000, в слідуючім 272.000.На цій висоті оставали торги до »ювилейної« осені 1930 р. Більшають платні персоналу та ремунерації управи з надзірною радою. Виносять вони в 1929 р. 14.475 зол. або вище 5% цілого торгу. Навіть тоді, коли торг упав до третини, як у 1931 р. (87.633), остають вони на висоті 14.823 зол., то є становлять до 17%...!

Непотизм.

На жир не бракло ніколи й нігде кандидатів. Всі вони вважають себе єдиноспасительними, незаступимими робітниками, від яких доперва зачнеться нова ера, золота доба установи. Не є злочином дбати в першій лінії про близьких собі кревняків, та незгідним є се з етикою і законом, коли члени управи вводять на платні місця під своїм зарядом свого вуйка або брата, як се було в Народнім Домі в 1925 і 1926 р. Правда, один з них остався аж до 1935 р., як цінна сила, але другий, обнявши без ніякої кавції мясарню, давав через чотири роки самі недобори, закінчені судовими коштами й заплатою до 700 зл. залеглих податків ще в пять літ по виході із спілки (1934 р.).

Добре серце — чи злочинне потурання.

Відставлений з трудом у 1923 р. службовик, що вмів робити свої інтереси під покришкою кооперативи (дарма, що був дуже добре знаний одному з членів управи, урядуючому від 1922 до 1931 р.), входить у 1925 р. опять до кооперативи, щоби принести їй самі втрати та винестися по році забраним з мясарні приладдям.

Вихованок »Народного Дому«, молодик дістає управу філії спілки на передмістю із платнею 190 зол. Перед відходом до війська оставляє неоправданого манка до 200 зл. По повороті з війська дістає без обезпечення управу філії в Козовій, щоби наразити »Народний Дім« на великі втрати, покривані додатково ще в 1934 р. коштом спілки.

Зредукований службовик фабрики, з вищою освітою, дістає з милосердя приют у мясарні з платнею 80 зл. Нічого не поправив, хісна спілці не приніс, тільки зайві видатки, які болюче заважили в часі сильного спаду цін накопиченого ним товару.

Третий з ряду управитель філії на передмістю наробив шкоди спілці на 400 зл. та довів її філію до ліквідації. Управа не потягала його до відповідальности заздалегідь, хоч давно передтим попадала на сліди явних його провин.

Слухаємо вулиці.

У нас безмір безробітних, але трудно найти робітників. Йдуть по лінії найменьшого опору, тиснуться до кооператив. Немислимим є, щоби всі мали хист до купецтва, промислу. А хочби і не мали вродженої до цього жилки, то всеж їхнім обовязком є готовитись до того, на що пускаються. Загал їх, діставшись на якесь місце, вважає його тимчасовим. Стають колодою в кооперації, а кооператива предметом ненависти для них, коли удасться їм вирватись на кращу ділянку.

Загальний став клич: Творіть варстати праці для безробітних...!

Заряд »Народного Дому« мусів відгукнутись на грімкий голос вулиці тим більше, що рівночасно вторували голоси: геть з еме-ритами, геть з товстими посадами...! І »Народний Дім« поступився, творячи постепенно дві філії в Бережанах, а по одній — в Вулці, Мечищеві, Саранчуках, Козовій. Але всі вони лопали одна по другій з браку фахівців, солідности та труднощів контролі і браку реальної кавції. Остали два відділи: мясарня і харчівня при централі, та із цими стараємося зробити тепер порядок або справити їм похорони.

Не виховано солідних фахівців.

Три вихованці Народного Дому зазначились, як провідники повірених їм філій, шкідниками кооперації. Що з іншими буде, ще не знаємо. Вину поносять управи, коли приймають на практику тільки з милосердя для безробітних, коли не видалюють їх, як викажеться їх повна фізична чи моральна нездатність до вибраного чи накиненого фаху. Винно й середовище, в якім виховується молодь. Коли вона чує чи бачить, що члени зарядів протеґують незабезпечене боргування, самі наберуть товару на сотки та тисячі, не хотять їх заплатити, або ще й беруть гроші з каси на бони, коли в час скрути обрізується їм платню, щоби сипнути більше гроша на добродійні цілі. І так кооператива стається маточником кандидатів на кооперативних злочинців.

Дивна бухгальтерія.

Коли хтось покаже у нас якусь роботу, обовязково таки дають йому працю в цілім ряді товариств. Такі люди, хочби найспосібніші, фізично не мають змоги, як слід, бодай з одною установою запізнатися. Остаточно такі одиниці урою-ють собі, що без їх нема життя, що всі установи та їхнє »я« є тотожними поняттями. Згодом витворюється пересвідчення, що всі установи то тільки кармани по ріжних частях їх одягу. Як не зміняє стану готівки факт перекладання їх у щораз інші кармани у тої самої особи, так і вони вірять, що перекидування публичного гроша з одної установи до другої під цею або тою формою не зміняє майна нації. В цей спосіб жив перший союз повітових кооператив частинно коштом »Народного Дому«, другий союз загнав »Надію« в сліпу вулицю; через те саме вийшло непорозуміння між »Народним Домом« і »Рідною Школою«. Не роблено ріжниці між належністю плаченого Р. Школі, як власникові торгових льокалів, і добровільними датками — свідченнями кооперативи в хосен свого господаря. А це роблено тому, що в обох установах засідали ті самі люди. Такі свідчення в хосен Р. Школи виносили в часах більшого торгу і поверх 3.800 зл. (вище 1% від 261.000). Не стояли вони в ніякій формальній, ані річевій звязи з ужитковою вартістю занятих льокалів. Коли торг спинився на

сумі нижче 114.000 зл. у пробігу кількох послідніх літ, то ці свідчення у включній сумі 3.090 зл., то є поверх 2,7% мусів Народний Дім, хоч з болем сереця, обнизити в рубриці добровільних датків тим більше, що вони загрожують основам існування кооперативи, та йдуть по напрямній вказаній РСУК-ом.

Розвиток — фікція.

Борги дійшли в 1926 р. до суми 32.000. Мимо зусиль і відписування, вони все ще переступають з кінцем 1934 р. суму 20.000 зл. А борговано одній особі і по 2.000 зл., в більшости без обезпечення, протекційно, тільки тому, що деякі члени управи цих боржників потребували або хотіли показатися коштом кооперативи філянтропами для нещасних потребуючих, або живучих понад свої доходи. Всі ці активи біляисів, заступлені зобовязаннями боржників, впливали на висоту зисків, але були фікційні, бо їх муситься ще тепер відписувати і то тоді, коли по ситих літах прийшли голодні. В самім 1934 р. відписано їх на суму 2.960 зл.

Протверезіння.

Вже в 1931 р. побачили деякі члени надзірної ради та управи, що така господарка веде до моральної та матеріяльної катастрофи тим більше, що це постигло вже кілька установ у місті через ці самі причини. Зрозуміли, що не можна на сліпо ві всім вірити одиницям та лишати їх без контролі, хочби їх уже за життя канонізовано. Всіх треба у їх роботі контролювати. Особи, що завинили, або не відповідають цілям спілки, мусіли уступити. В обороті спілки було в 1934 р. до 40.000 зол, коли при рочделівській системі можна цими грішми повести три такі інституції та дати змогу працювати замісць 13 робітникам 40 людям, коли зовнішні умови не погіршаться. Без боргування спілка дасть собі раду з далеко меншим грошем, за який нині так трудно. Члени надзірної ради в протиборговій акції зачали від себе самих. Касуються постепенно борги. Вводиться кавційні книжочки для місячників. Змушується поволи членів управи та персоналу до ощадностевої акції та вводиться для них кавційні обезпечення. Зникають у 1935 р. з установи платні емерити. Поволи, бо з труднощами, відбувається відродження.

Кінцеві міркування.

Історія Народного Дому в Бережанах — чи не історія більшости наших кооператив з їх світлими та темними сторонами. По стількох літах і спробах набуто досвіду, що ним треба конечно поділитися для добра грядучого покоління.

Споживчі спілки мають давати добрий і дешевий товар, кридитних є ділом збирати ощадности та улекшувати грошевий кредит, як цілею Боянів є плекати спів і музику. Це їхня перша

і головна ціль, для якої завязуються. Другою точкою їх програми є гуртування і перевиховання членів, третьою точкою є давати варстати праці безробітним фахівцям, а четвертою — вихования фахового нарибку. На пятім пляні стоять добродійні цілі. Не вільно забувати, що кожна точка є важнішою від всіх інших. Не можна собі уявити, як можна стягнути членів до такої споживчої чи кредитової кооперативи, де першою і головною ціллю є давати хліб безробітнім фахівцям або дбати про жертви на добродійні ціллі. Правда, можуть бути такі кооперативи як пр. шевські, кравецькі, інженерські спілки, але тоді виразно ставлять в першу точку своєї програми, що мають на думці давати роботу і проживок своїм членам. Може бути кооператива, що її завдання є збирати пр. фонди на будову церкви, читальні, на удержання школи, та тоді ставиться цю програму також ясно; або, стягнувши членів, по якімсь часі перевиховної праці, розпалюється їх до нової ідеї і за їх загальною згодою спрямовується зиски на нові намічені і законно можливі речі. Кооперація в суті річи мусить виключувати всякий обман та опиратися на членах з рівними обовязками і привілєґіями. Годі натягати людей на уділи, обіцювати їм зиски, а опісля робити з кооперативи без їх згоди (хочби вже становили і меншість) товариство св. Івана Милостивого. Пощо вмовляти в учителя, що для нього є інтерес дати уділ до шевської спілки? Коли він його і дасть, то це не уділ, але милостиня; а ця обставина робить його членом добродієм. Кооператива в дійсності вже має двояких членів у супереч своїм статутам.

Люди, викинені судьбою звідки небудь за борт, не мають що робити в кооперації, коли кооператива не має з нього хісна, коли вони не посвячують усіх своїх сил інституції, коли вважають пристановище в кооперативі переходовим.

По містах, де є зорганізоване купецтво, є чорна книга із списком покупців »громадських промисловців«. В наших центральних установах пр. в РСУК-у повинен бути реєстр таких людців, що »накооперативили« в якій небудь інституції. А то буває таке. Хтось підтяв якусь інституцію пр. в Городенці, приймають його в Бережанах. Тут робить те саме, щоби по якімсь часі виринути десь у Копичинцях або в Тішанові. Не вільно, згідно з законом, давати службовикам лихої посвідки, але службодавці не є змушені давати добру. Провірювати минуле!

В світі, а з окрема у нас, великий крик: Нема гроша! Неправда! Гроші не випарували. Вони тільки зневірились і пірнули в підземелля. Супроти девалюації є на загал безсилою кооперація. Та не може бути довіря там, де випадково якась інституція улькувала свій гріш у товарах, або на недвижимостях, не зменшила свого майна через девалюацію, але використала її, щоби обдерти своїх щадників.

До доброго, а певного інтересу все гроші

найдуться. Замкнути, стягнути борги, а вже є свіжі гроші, більше капіталу до обороту, навіть на витворення нових ділянок праці. Не треба тільки переставлювати точок програми своїх статутів, але йти по лініях вироблених уже деінде теорією і практикою. А їх поза сказаним небогато. Фахівці, дійсні фахівці, хочби на америк. спосіб без дипльому, з дійсним (не тільки з дипльомним) знанням, з чистими руками. Конечна реальна порука, примусова контроля для всіх, навіть для таких, що їх опінія вже за життя канонізувала, як стовідсоткових ідейників. Платити робітників добре, щоби бачили свою будучність у кооперативі і мали богато до втрачення у випадку зловживань. Совісне, щире, а рішучо тверде виконання постанов статуту та вказівок ревідуючих органів очистить не одну кооперативу з пятна експльоатації та деморалізації.

Гр. Бобяк.

ПРОБЛЕМИ КООПЕРАТИВНОЇ ОРҐАНІЗАЦІЇ І ПРАКТИКИ.

Вкладкова політика

Великою журбою кредитових к-в у нинішний важкий час є втримати виплатність вкладів, що при постійному їх відпливі з одної сторони і при масовому унерухомленні капіталів у селянських позичках з другої, є неабиякою трудністю. Треба це отверто сказати, що не всі кооперативи мають змогу виплачувати вклади, бо не у всіх у свій час був добрий провід та не всі вони подбали про відповідний добір довжників, що видно аж тепер, коли довжники по неволі чи й по волі завдають кредитовим к-вам багато турбот. Може навіть значно більше, ніж це можна булоби оправдати важким часом для хліборобського довжника.

Одначе, хоч і дуже сильно погіршилася ліквідація майна, зокрема позичок, що мусить з природи річи тягнути за собою погіршення стану виплатности к-в, то всежтаки є ще поважне число кредитових к-в, що змогли втримати достаточну ліквідність і тому не попали у виплатні труднощі. Це видно з готівкових льокат, що їх перетримують кредитові к-ви в Центробанку, бо коли к-ва має добрих кілька тисяч на льокаті, то це знак, що в неї ніяких замітніших труднощів нема. При цьому не можна сказати, щоби у наших кредит. к-в був наглий і масовий відплив вкладів, що давалоби оправдання лихому станови їх виплатности. Це мабуть тому, що українська кредитова кооперація має велику скількість малих вкладів звичайних ощадників, що з правила сягають по свої вклади тільки у випадках конечної потреби, що одначе не в усіх нараз

в однаковій мірі буває. Це ще дуже відрадний прояв, що наш вкладчик терпеливий і вирозумілий, не натискає на к-ву тоді, коли вона в труднощах і нераз досить довго вичікує на частинні сплати вкладу, ані не думаючи про якісь різкіші засоби натиску. Одначе все має свої межі. Ко-ва, що на дві тисячі вкладу не може виплатити сто чи двісті золотих протягом двох чи трьох місяців, не повинна була взагалі приймати вкладів, просто тому, що вона не дає собі з ними ради. Незмога виплачувати навіть дрібні суми вкладів сильно дискредитує саму ідею ощадности в громадянстві, головно в провінціональному середовищі. Якжеж тоді вимагати від чесного, працьовитого й ощадного громадянина, щоби він встоявся у своїй ощадностевій чесноті та вкладав до ко-ви нові вклади, коли вона не дає йому ніякої певности, що у потребі він дістане свій вклад назад. Такі часи як тепер, де існує небезпека замороження вкладу, або де навіть говорять про небезпеку його обезцінення в наслідок девалюації валюти, зовсім не сприяють ощадностевому процесові, бо не створюють сприятливої атмосфери для витворювання ощадностей і льокування їх в кредитових установах. Треба незвичайно багато морального гарту і духової рівноваги, щоби в атмосфері частої дискусії про можливі валютарні катастрофи, спокійно нести свої заощадження до кредитової установи та ще й зі страхом, що вона не буде в силі повернути вкладу у випадку потреби.

Господарські відносини місцевости чи району діяльности кредитової к-ви мають теж велике значіння, бо знаємо ко-ви в деякотрих бідніших районах, що мають дуже багато заморожених селянських позичок, які цілими роками не сплачуються, а тому також про виплату вкладок в таких ко-вах нема що говорити. Що такі ко-ви вже перестали бути орґанізатором кредиту, то це ясне, але найгірше те, що громадянство тратить охоту щадити, бо не вірить в доцільність ощадности і не має у себе установи, де можнаби заощаджені капітали безпечно і ліквідно вложити. Одначе факт, що переважна часть наших кредитових к-в має ще високий ступінь виплатности, доказує, що в основі наш кооперативний кредитовий апарат — здоровий, що він має повну змогу працювати, бо — поза деякими виїмками — зберіг довіря нашого громадянства і тому за долю кредитової кооперації нема чого боятися.

Може тут і там декотра нездорова кредитова станиця зани-діє, бо зі своїм невідповідним проводом не дасть собі ради у складній ситуації, але це можна буде переболіти, коли випадки будуть рідкі. Важно, щоб наша кредитова кооперація як цілість заховалася ненарушена і щоб без надто великої шкоди упоралася з довгоречинцевим селянським кредитом, по змозі навіть у коротшому часі, аніж це передбачує віддовженеве законодавство. Добре розуміємо, що значить 14 літний кредит для установ, що черпають свої засоби з вкладів і оцінюємо положення нашої кредитової кооперації без зайвого й неоправданого оптимізму, од-

наче нема також потреби вдаватися у надмірний песимізм, бо наша здорова кредитова кооперація ці труднощі напевно поборе. Іде тільки про те, щоби опанувати труднощі при виплаті вкладів, бо це тепер найскладніша проблєма. Викаже своє здоровля і міць та ко-ва, що втримає у себе виплатність вкладок і збереже опінію солідної установи.

Касове поготівля.

Постійне удержування виплатного поготівля в Центробанку, як це розумно доручав семий кооперативний зїзд, майже зовсім не практикувалося, бо це в даний момент видавалося ко-вам некорисним ділом, хоч в загальному положенні це є один з дуже потрібних способів, як утримати виплатність вкладів. Колиби усі кредитові ко-ви були удержували достаточне виплатне поготівля в Центробанку, то при такій умові булаби дана матеріяльна змога удержувати виплатність вкладок в широкому й орґанізованому масштабі, шляхом солідарної допомоги тим ко-вам, що в даному моменті загрожені.

Кажуть, що відплив вкладок декуди такий сильний, що ніяка виплатна резерва ані в готівці, ані на льокаті в Центробанку не вистарчалаби, щоби опанувати положення і втримати виплатність ко-ви. В таких випадках треба добре розважити, чи виплатні труднощі є проминаючого порядку, чи може утеча вкладок є виявом недовіря загалу ощаджуючого громадянства до ко-ви ізза лихого ведення її справ. У першому випадку слідби ратувати кооперативу кредитовою допомогою, коли є підстава припускати, що вклади будуть назад до кооперативи вертати. У другому випадку не слід давати кредитової допомоги, а треба, щоби ко-ва основно змінила персональний склад свойого проводу, покликуючи новий провід, що бувби здатний привернути ко-ві втрачене довіря.

Кредитові ко-ви мусять тепер передержувати в касі значно більшу готівку, аніж це було треба у нормальних часах, хочби це навіть дуже відбивалося на відсоткових прибутках ко-ви. Кромі цього треба доконче мати значніші льокати в кредитовій централі, щоби вона мала фінансову змогу успішно вести акцію кредитової допомоги для кооператив, що мають проминаючі труднощі у виплатах. Спільне нещастя вимагає спільної акції, а тому концентрація фінансових засобів в кредитовій централі на ведення допомогової акції видається мені найважнішим обовязком усіх кредитових кооператив.

Висота виплатної резерви, що її мусить мати кредитова ко-ва, повинна — на мій погляд — виносити тепер біля 20% суми зібраних вкладів.

У нормальніших часах ця резерва моглаби бути дещо менша, одначе тепер, коли іде більше відплив, ніж приплив вкладів, вона не повинна бути менша як 20%.

Резерва на виплату вкладів повинна бути частинно в готівці, а частинно на льокаті в Центробанку. В готівці слідби

утримувати 5—6% суми вкладів, а решту 14—15% суми вкладів на льокаті, що булаби негайно платна. Семий кооперативний зїзд дорадживав тримати дещо менші резерви, алеж тоді ще не були такі важкі часи для кредитової кооперації, як є тепер. На всякий випадок резерва на виплату вкладів — це дуже важний і успішний засіб утримувати ко-ву у стані виплатности, а котра ко-ва занедбує або недоцінює справу виплатної резерви, нехай не дивується, що у критичному моменті мусить компромітувати себе тим, що не має змоги виплатити невисокий вклад, навіть на протязі довшого часу.

Великі чи малі вклади?

У практиці виринає часто проблєма великих вкладів, одначе не всі ко-ви ставляться до неї з відповідною увагою, бо буває, що приймають вклади без огляду на їх величину. Це створює потім для кооператив значні ускладнення, а іноді гальмує цілу позичкову діяльність, у випадку виповідження цілого, великого вкладу. Добрий провід невеликої ко-ви повинен знати, що йому не слід приймати великі вклади, які повинні піти до централі; але що цього розуміння часто бракує проводови кредитових ко-в, то слід цю справу частіше пригадувати. Вкладкову засаду, що добре мати велике число вкладчиків із невисокими сумами вкладок не все у наших відносинах дасться здійснити, але мені здається, що краще не приймати зовсім великого вкладу, що не є під силу ко-ві, аніж, принявши його, мати потім значні труднощі з виплатою. Великі вклади повинні йти до кредитової централі, що має безпорівнання більшу кредитову поємність, а тим самим і змогу виплатити вклад на час.

Власні й чужі капітали.

Законодавство не визначило відношення суми всіх обовязань кредитової ко-ви до суми її власних капіталів, як це є визначене для акційних банків. Добре, що нема такого законного визначення, бо воно не малоби в кредитовій кооперації практичного значіння. Сума власних капіталів кредитової ко-ви всежтаки у високій мірі залежить від суми позичок, що у свою чергу залежить від суми також і чужих капіталів. В цій справі існує певного рода автоматичність, бо чужі капітали підносять суму позичок, а ці останні викликують збільшення уділового капіталу.

До тепер знаю тільки один випадок, що ко-ва є вповні насичена чужим капіталом і дальше збільшування цього капіталу моглоби перетяжити ко-ву і непомірно збільшити ризико у позичковій діяльности. Загал наших кредитових ко-в має ще дуже мало чужих капіталів і ще дуже довгий час ці ко-ви відчуватимуть недостаток чужих капіталів, а тому й не може бути ніякої мови про перетяження кредитових ко-в чужим капіталом. Перетяження появилосьби тільки тоді, колиби ко-ва мала так багато капіталу, що не булоби змоги ульокувати його у безпечних і ліквідних позичках.

Але в таких справах провід ко-ви мусить мати сильне почуття міри, щоби не поширювати позичкової діяльности тільки тому, що є для цього капітали. Коли якийсь район має так багато ощадностей, що ко-ва їх вже не потребувалаби, то слід спрямувати їх до централі у Львові, яка має змогу перевести відповідну репартицію капіталу для таких районів, що мають за мало ощадностей.

З проблємою відношення власних капіталів до чужих, вяжеться проблєма ризика у вкладовій діяльности. Іде про те, що позичкова діяльність все і всюди є джерелом ризика для кредитової установи, бо може трапитися, що деякі позички пропадуть і звідси вийде для ко-ви страта. Засада обмеження ризика для вкладів вимагає, щоби найбільш можлива сума страт на позичках і інших активних вальорах ко-ви все трималася в межах власного майна і ніколи не перекидалася на вкладовий капітал. Носієм ризика мусить бути власне майно, бо воно утворювалося з внесків членів, що до них обмежена позичкова діяльність ко-ви і тому справедливо, щоби тільки члени несли ризико можливих, частинних неуспіхів позичкової діяльности. Додаткова відповідальність є вже аж остаточним прибіжищем вірителів кооп-ви і через те має мале практичне значіння. Ко-ва має бути так вивінувана у власні капітали, щоби ціле ризико і небезпека можливих страт на позичках спиралися тільки на власному майні ко-ви і не переносилися на вклади.

Розміщення капіталів.

Вклаковий капітал має бути розміщений тільки дуже ліквідно у таких маєткових частинах, які можна розмірно легко перемінити на гроші, що потрібні на виплату обовязань з титулу вкладів. Побіч ліквідности, мусить бути також повна безпека майна, але в інтересі ко-ви потрібно ще й рентовности (доходовости) поодиноких його частин.

Всі ці три вимоги: ліквідність, безпека і рентовність даються злучити в наших відносинах найкраще в здоровій позичковій діяльности і тому позички є найвідповіднішою льокатою вкладковою капіталу. Досвідчені кооператори хай вибачать мені, що говорю про кредитову азбуку, але з досвіду знаю, що є кооперативи, які ужили усі власні капітали і частину вкладів на купно чи реставрацію недвижимости. Така »мудрість« вказує на те, що провід цих ко-в не знав набіть азбуки орудування чужими капіталами і поробив такі кардинальні помилки, що на довгі роки позбавили ко-ву змоги грати якунебудь ролю в орґанізації кредитових справ свого району.

Дрібна ощадність.

На окрему увагу заслуговує справа дрібних ощадностевих вкладок. Збіркам цих ощадностей слід приписати велике виховне значіння і слушно ця справа стала у нас предметом по-

стійної пропаґанди. Але наслідки цієї пропаґанди є дуже мінімальні, бо сума зібраних дрібних ощадностей є незвичайно мала, з чого слід вносити, що виховна ціль ощадностевої пропаґанди осягається у нас дуже поволи. Матеріяльні висліди дрібно-ощадностевої акції є такі мізерні, що не стоять в ніякому відношенні до заходів, які робляться звичайно в цій справі і тому тільки велике виховне значіння, що його має орґанізація дрібної ощадности, заставляє кредитову кооперацію і всіх людий доброї волі не знеохочуватися марними вислідами акції, а навпаки, збільшувати і поглиблювати її. Знаю українбанки, що взагалі резиґнують з дрібних ощадностей, як джерела оборотового капіталу для себе, але зате помагають сільським кредитовим ко-вам орґанізувати дрібні ощадности, бо там вони можуть мати чимале практичне значіння. Є й такі українбанки, що ніколи не займалися орґанізацією збірок дрібної ощадности, бо або не доцінювали цієї справи або не вміли її орґанізувати. Пасивне становище українбанків до орґанізації збірок дрібних ощадностей не може бути нічим виправдане, бо, коли вони не можуть чи не хочуть цією справою занятися, то хтож тоді це має по містах зробити? Сільські кредитові ко-ви теж не поставили збірок дрібних ощадностей на такому рівні, щоби можна було відси чекати помітніших вислідів, хоч для сільської кредитової ко-ви дрібні ощадности повинні стати дуже видатним джерелом оборотового капіталу. Бож в дійсности ціле питання розбудови сільських райфайзенок є тісно звязане з питанням орґанізації збірок масових ощадностей на селі. Без цього, розвиток райфайзенок буде марний і вони не будуть у силі орґанізувати селянського кредиту, бо не амтимуть подостатком капіталу, який може до них приходити тільки шляхом систематичних, постійних, видатних і масових збірок дрібних ощадностей. Розвязувати це питання мусять саме сільські кооператори і від їх енерґії, меткости та витривалости буде залежати, як скоро матимемо сильну селянську кредитову кооперацію. При ріжних нагодах звертають мені увагу, що не добре є, коли українбанк кредитує сільську райфайзенку, бо легко набутий кредит почасти усуває потребу шукати за вкладками в селі та орґанізувати там збірки дрібних ощадностей. Колиб так справді було, то требаби звідси зробити висновок, що сільським райфайзенкам не слід давати кредиту, бо тоді вони скорше будуть старатися наладнати збірки дрібних вкладок, що слід уважати їх першим і найважнішим завданням.

Політика відсотків.

У питанні вкладів не малу ролю грає політика відсотків, які не повинні бути ні за високі ні за низькі і повинні відповідати загальному, пересічному відсоткові рентовности ріжних областей господарства. Деякою вказівкою для відсотків від вкладок повинна бути кожночасна відсоткова міра емісійної установи. Відсотки для вкладового капіталу мусить запрацювати довжник,

який у свою чергу мусить мати змогу позичений капітал використати в господарській діяльности з хісном також для себе, бо інакше не мавби охоти і потреби користуватися кредитом. Рентовність ріжних господарських ділянок є тепер дуже мала, отже позичений капітал не може в ніякому разі коштувати дорого. З цього виходить, що і відсотки від вкладок в теперішньому часі можуть бути тільки досить скромні.

Порозуміння більших українських кредитових установ у Львові винесло постанову, що відсоткова міра від вкладів не повинна тепер переступати 5%. Цю міру слід уважати достаточною оплатою вкладового капіталу, який не може вимагати більших відсотків тоді, коли доходи з господарства і з людської праці є досить малі. У звязку з цією відсотковою мірою, що є результатом порозуміння львівських банків, треба вимагати, щоби її приняли для себе усі наші кредитові ко-ви без виїмку, бо щойно тоді вони матимуть змогу перевести також обнижку відсоткової міри від позичок, що є одною з передумов уздоровлення відносин в области кредиту.

Ілярій Ольховий.

Виховання чи деморалізація?

Про деякі недомагання нашої кооперативної практики.

Одною з найважнійших проблєм кооперативного будівництва — є виховання мас в кооперативнім дусі. Питання це засадничого характеру, від успішного розвязання якого залежать такі чи інакші висліди кооперативної роботи.

Маю намір у цій площині подати кілька своїх спостережень, які може кинуть пасмо світла на практичне примінення в щоденнім життю кооператив деяких своєрідних метод »кооперативного виховання«.

I. ТОВАРОВІ БОРГИ Й ЗОБОВЯЗАННЯ.

Лядові борги, як всім уже давно відомо, поволі, але певно ведуть, навіть найсильнійші кооперативи, до неминучої загибелі. Справа рішучої ліквідації лядових боргів вже від довшого часу стала на порядку дня ревізорських колеґій РСУК та інструкторсько-організаційних колеґій районових кооперативних центрів. Обіжники, накази, розпорядження, анкети і врешті, як вища кара, виключення некарних кооператив з членів РСУК — це були й є засобами боротьби РСУК і кооперативних організаційних центрів з цією грізною хоробою.

У висліді цих спільних змагань, в деяких районах загальна сума лядових довгів дещо зменшилася; зате в других — побільшилася. Однак, на цьому фронті боротьби то тут, то там помітна на жаль тенденція до збільшення й загального поширення цієї за-

разливої хороби, не дивлячись на всі зусилля РСУК й кооперативних центрів зльокалізувати цю епідемію лядових боргів, зменшити її розгін і врешті — остаточно зліквідувати.

Які-ж причини цих, на разі, льокальних невдач? Де їх належить шукати? Як їм запобігти? Кого винити?

Спробую коротко подати найголовніші (на мою думку) причини цього сумного прояву життя низових кооператив, які одночасово будуть служити й прикладом невідповідного виховання мас в кооперативнім дусі.

1. Невідповідний добір крамарів.

Майже кожний н о в и й крамар, як правило, побільшує лядові борги кооперативи »своїми«, свіжими, ним самим розданими, товарами. З бігом часу такий крамар набирає розгону, потім — рутини і цього свойого розгону не в силах більше припинити й так »успішно« дорабляє аж до часу передачі керми »своєї влади« у руки нового крамаря, який свою працю в кооперативі починає й кінчає в такий самий спосіб, побільшуючи перебрані борги о нову суму.

Така мягкосердність крамарів походить з двох причин:

а) з цілковитого нерозуміння значіння кооперативи для культурно-економічного розвитку села.

б) з перебільшеної фальшивої крамарської амбіції, чи непотрібної зарозумілости.

Останнє пояснюю в той спосіб, що крамареві у великій мірі промовляє до амбіції, що він, вчора ще, — скажім, — звичайний Іван Дуба, нині — крамар, особа важна на селі, в руках якої лежить можливість, влада: дати на борг, або відмовити проханню своїх навіть найповажніших односельчан поборгувати. Приємно мати в руках бодай такого рода владу!

Сумлінний крамар-кооператор в данім випадку опанує село інакше: з бігом часу піднесе його культурно й економічно, призвичаїть своїх односельчан до кооперативної співпраці та врешті позволі покінчить з боргами. Такі випадки трапляються вже досить часто.

Але чи схарактеризований вище крамар-анальфабет зліквідує коли-небуть борги в кооперативі?

Чи такий крамар-амбітник спричиниться коли-небудь до виховання своїх односельчан в кооперативнім дусі, чи може їх остаточно здеморалізує?

2. Нездалий склад членів управ та надз. рад кооператив.

Невідповідно добрана управа й надз. рада, обнявши владу в свої руки, в першу чергу випробовують її на крамареві: »поборгуй — віддам пізнійше«.

Кожну владу треба шанувати, шанує, розуміється, її новими лядовими боргами й крамар кооперативи, побільшуючи в той

спосіб книгу лядових довгів. Так, як бачимо, починають і кінчають своє урядування також »кермуючі органи«.

Чи при такім рівні свідомости керуючих органів можна надіятися на повну та скору ліквідацію товарових довгів по кооперативах?

Чи таке розуміння своїх прав і обовязків та їх примінення в практичному життю кооператив додатньо вплине на виховання мас в кооперативному дусі?

3. Торговельна політика кооперативних центрів.

До причин слабих вислідів протиборгової акції треба в значній мірі віднести також і торговельну політику деяких кооперативних центрів, що не в стані отрястися від первородного гріха, боргування. Вправді намагаємося віддавна поставити господарку кооператив на шлях повної самовистарчальности, цеб-то: призвичаїти їх до закупу й продажі товарів тільки за готівку. Вживаємо для цього всіх можливих засобів, починаючи від авторитету устного й друкованого слова та кінчаючи далеко йдучими репресіями.

Та чи вільно нам, з одної сторони — рішучо вимагати повної ліквідації лядових боргів по місцевих кооперативах, в той час коли ми з другої — привчаємо ці кооперативи до закупів на кредит? Чи така торговельна політика кооперативних центрів буде виховувати маси чи їх деморалізувати? Чи така діяльність не буде руйнуванням одною рукою того, що збудувалося другою?

Не сумніваємося, як мала би звучати відповідь на це питання. Та дуже часто приходиться нам чути, що кооперативні центри дають на кредит тільки в таких випадках, коли бракує кооперативі до оплати замовлених товарів, скажім, 5—10 зол.: »Не можемо-ж ми відсилати кооперативу без товарів із-за такої дрібниці« — кажуть нам на своє оправдання такі кооперативи.

Коли запитуємо крамарів сільських кооператив: »Чому помимо заборони, таки продовжуєте давати товари на кредит?« — то чуємо анальогічну відповідь: »Не буду-ж я завертати покупця, коли йому забракне до суми купна 5—10 грошів«.

Отже, і в першім і в другім випадках — оправдання те саме і річ ясна: вислід той самий; кооперативи призвичаюються до безкарного побирання товарів на кредит і як льогічний вислід з цього — до безкарного боргування далі так легко одержаних на кредит товарів.

Вважаю таку непродуману торговельну політику кооперативних центрів за одну із головних причин слабого висліду протиборгової кампанії. (К. б.).

П. Панченко.

З ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКОЇ КООПЕРАЦІЇ

НАРАДА МІСЬКОЇ СПОЖИВЧОЇ КООПЕРАЦІЇ.

На заклик »Народної Торговлі«, як організаційно-торговельного осередку міської споживчої кооперації — зїхалися дня 3. квітня 1935. члени надзірних рад і управ українських міських кооператив на нараду до Львова. Явилося поважне число представників цієї важної кооперативної ділянки.

Нараду отворив нач. дир. »Народної Торговлі« п. інж. Ю. Павликовський, а провід нарад перебрала президия, зложена з пп. проф. Бобяка, члена надз. ради кооп-ви »Нар. дім« Бережани, дир. Майхровича з Долини і дир. Лазорка (Н. Т.). Секретаріювали пп. дир. Фірчук і п. Кудрик. Реферат про »Ролю міської споживчої кооперативи супроти споживача та її організацію« виголосив п. Ів. Гаврилів з Тустанович, а корреферат до того п. дир. Витвицький — рівнож з Тустанович. Про »Народну Торговлю«, як торговельний осередок міської споживчої кооперації« — виголосив реферат п. Ю. Галяревич. Про »Насінництво« референував п. інс. Кіт, а про »Якість і опаковку кольоніяльних товарів Н. Т.« референував п. О. Сандович.

Опісля переведено всебічну дискусію над рефератами, та взагалі над справами міської споживчої кооперації, в якій забирали голос пп. дир. Майхрович (про перехід на готівкову продаж при допомозі кавційних вкладок членів, про шкідливість кредиту в централі), пос. Пеленський (про наші занедбання в ділянці організації міст), др. Коберський (про небезпеку кредиту »місячникам« та про реальну можливість готівкової продажі в місті), інсп. Стернюк (про технічно-торговельні недостачі спож. кооператив), проф. Бобяк (про шкідливість кредиту — з практики бережанського Нар. Дому; про те, щоби й Нар. Торговля давала товарові звороти готівковим відборцям), дир. Фірчук (про досвід яворівської Повіт. Спілки, яка обслугує і село і місто), Г. Салевич (про нові небезпеки боргування в звязку з охороною довжників); інсп. Бандера (про трудність переходу на готівковий торг; про потребу порозуміння з приватниками що до того, кому давати кредит; про потребу більшого представництва міських кооп-в в органах Н. Т.) і інж. Павликовський (підсумок і відповідь).

Нарада українських міських споживчих кооператив приняла отсі резолюції (зреферовані і доповнені д-р. Коберським):

I. Протягом 1935 року обовязана кожна МК. збільшити число своїх членів бодай о половину дотеперішнього числа.

II. Всі МК. обовязані протягом року 1935 розвести так сильну акцію стягання боргів, щоби по році сума боргів кожної МК. поменшилася бодай на половину і тому нарада взиває всі МК. припинити продажу товарів на борг, невиключаючи т. зв. місячників, а коли це неможливе відразу, то йти до тої цілі постепенно — так, щоби до року кредитова продажа була цілком зліквідована, та щоби нових конт не відкривати.

III. Зібрані постановляють повернути до Рочдельської засади признавання членам-покупцям, що купують за готівку, товарових зворотів.

IV. Зібрані постановляють, щоби кожна МК. бодай раз у місяць улаштувала у своїому місті пропаґандивну імпрезу, як: відчит, показ кооперативних продуктів і взагалі рідного промислу і т. п. — для поширення і вщіплення кооперативної ідеї.

V. Кожна МК. має приєднати до кооперативної праці — особливо для пропаґанди — місцеву молодь, а передовсім дівчат.

VI. Для переведення в життя ухвал VII. Краєвого Кооперативного Зїзду з 29. червня 1932 р. всі МК. обовязані стати членами »Н. Т.« з відповідною кількістю уділів та в той спосіб скріпити себе і свій організаційно-торговельний осередок.

VII. Усі МК. обовязані все своє запотребування в кольоніяльно-споживчих товарах покривати виключно у своїй централі, то є »Народній Торговлі« —

з уваги, що »Н. Т.« має якостево добрий товар і що ціни »Н. Т. є нормальні.

VIII. Усі МК. обовязані удержувати не тільки безнастанні торговельні звязки з »Н. Т.«, але також мають як найчастіше зноситися з »Н. Т.« у справах організаційних і виховно-пропагандивних.

IX. Беручи на увагу число міських споживчих кооператив, обєднаних в »Н. Т.«, нарада уважає, що дотеперішнє число представників МК. у проводі »Н. Т.«, як централі споживчої кооперації, є мінімальне. Тому зібрані висказують побажання, щоби міродайні круги взяли це на увагу та допустили більше представників МК. до завідуючих органів »Н. Т.«, то є надзірної ради, та контрольної комісії, аби в цей спосіб тісніше звязати міські кооперативи з їх централею і навпаки.

БОРОТЬБА З БОРГАМИ В ПРАКТИЦІ.

Протиборгові кличі у нас тепер дуже голосні: переповнена ними кооп-на преса, всі заг. збори, анкети і т. д., та коли ходить про протиборгову акцію, то її слідно дуже мало. Всі практики признають многосторонну шкідливість кредитів, та мало хто з них вірить в можливість для кооператив, а ще спеціяльно міських, з ними скінчити. Власне для переконання практиків наведемо примір з життя одної споживчої кооп-ви, що через борги найшлася була над берегом пропасти і тільки завдяки переходові на виключно готівковий торг станула знову на ноги.

У 1930 р. повстала на Богданівці, передмістю Львова, споживча кооп-ва »Зоря«. Хоча власні капітали були, як на міську потребу, досить слабенькі (уділів кругло 2500 зл.) то завдяки тогочасній доступности кредиту і може за великому розмахові управи — до двох літ вела вже 3 крамниці, фабричку хемічну і фабричку скринь. Самозрозуміло, що перевантаження чужим розуміється добре опроцентованим капіталом сильно обтяжувало калькуляцію. Та ще фатальніше було використання цих капіталів. Непоборна склонність членів до кредиту привела в скорім часі до замороження поважних сум на лядових боргах. З кінцем 1932 року вже тільки 31% капіталів кооперативи було в товаровому обороті, а 44% було заморожено в боргах, а то через впертість заг. зборів, які постійно відкидали внесення голови надз. ради (д-ра К. Коберського) на чисто готівкову продаж. Прийшла кріза і приспішила те, що при такій господарці мусіло прийти. В наслідок загального вибирання льокат і стягання кредитів треба було звертати чужі капітали, а всі заклики до боржників про сплату довгу оставали голосом в пустині. Кооп-ва найшлася у катастрофальному положенню.

Ратунок коштував дорого, бо треба було з кінцем р. 1933 зліквідувати дві крамниці і продати хемічну фабрику, хоча всі ті підприємства були рентовні. Таким чином кооп-ва посплачувала бодай найпекучіших вірителів. Оборотові фонди впали відразу на половину.

Та це ще само не булоби урятувало справи, бо продаючи далі на кредит, небаром замороженоби решту плинних фондів. Тому надзірна рада з управою рішили нарешті по довгій надумі одного вечера: від завтра продаємо тільки за готівку. Вони вповні здавали собі справу, які це вигідне наслідки, яке негодування, як сильно впадуть з початку торги, та рішили, що краще вжити решту капіталів на піддержку крамниці у перших стратних місяцях, чим розборгувати їх на пропаще. Зроблений підрахунок показував, що в році 1932 і 1933 що місяця прибуло нових боргових залеглостей більше, як винеслаби втрата зарібку на товарах через зменшення кредитових торгів.

Продаючи тільки за готівку, рішено купувати товар лише за готовий гріш.

Добрі приятелі »опамятували« провід кооперативи, солідні громадяне ображувалися на »брак до них довіря«, недоцінені амбіціонери затирали злорадісно руки: аж тепер, — мовляв, — прийде на »них« кінець! Управа і надзірна рада своє становище вияснювали, але з нього не сходили. У пер-

ших місяцях по реформі торги впали до 60% нормальної висоти і крамниця грубо дефіцитувала. До страти з малих оборотів прийшла ще друга: товаровий запас був накуплений ще за векслі, по високих цінах, отже і високо був скалькульований. Треба було перевести обнижку, що забрало нових кількасот золотих.

Але коли після обнижки цін ще доповнено відповідно асортимент товарів, обороти почали зростати. Біля пів року після скасування боргів почала крамниця сама себе оплачувати, а до кінця року не тільки покрила початкові недобори, але ще навіть вигосподарила невеличкий дохід. Новий, тобто 1935 рік розпочала »Зоря« вже зовсім певною ходою, бо має обороти яких не мала перед припиненням кредиту, яких завидує її богато міських кооп-в, що кредитують. (Пересічний місячний торг крамниці за перші три місяці 1935 р. був 6.500 зл.).

Можна сміло сказати, що нині зі здержання боргів задоволені всі: задоволена клієнтеля з цін, яких не може дати її той, що продає на борг (бо й сам він беручи товар на кредит — мусить платити вищі ціни і мусить вкалькульовувати ще й нестягаємих довжників). Задоволений книговод і крамар, бо менше писанини і можливости для манка, а передусім задоволена кооп-ва, як цілість, бо майно її тепер не в заялозених книгах лядових довжників і непевних претенсіях, але в ефективних вартостях: товарах або готівці. Правда, маємо ще в білянсі боржників на 5000 зол., але це гріхи давних літ. Бодай третину з них прийдеться відписати, та й таку втрату оплатиться понести, щоби засвоїти собі спасенну рочдельську засаду торгу за готівку.

За цілий 1934 р. кооп-ва »Зоря« не закупила для своєї крамниці ані за сотика товару на кредит і очевидно купувала його дешевше. Також ані за одного сотика не продано товару на кредит.

Чи дійсно немає в »Зорі« книжечковців? Овшім, вже є. Деяким покупцям було невигідно кожного разу прим. давати служниці гроші на покупки і опісля з нею розчислятися. Вони отже складають собі в кооп-ві певну квоту, до висоти місячного накупу, як зачет на товар. Кооп-ва має тоді в 100% забезпечене вирівнання р-ку, а клієнт також не тратить, бо вкладка є — хоч невисоко — опроцентована. Як воно може й дивно, але така система зачетування приймається що раз ширше. Одною з найважніших причин цьому є велике довіря членів до кооп-ви, що ані сама не живе з кредиту, ані свойого майна не розборговує.

Цих пару помічень з життя піддаємо спеціяльно під розвагу практикам, що бачуть сумні наслідки боргів, але бояться з ними зірвати, покликуючись на те, що мовляв »в місті не можна без кредиту«. Важка це операція, але вповні можлива. Треба тільки заздалегідь підготовитися, щоби піддержати крамницю у перших важких місяцях і так поставити ціни, якість і асортимент товару, щоби ними зрівноважити ту сумнівну вигоду, яку має клієнт при боргуванню. Значно улекшить справу, коли заздалегідь подбає про відповідну кількість зачетовців. Історія львівської »Зорі«, що з кінцем р. 1933 стояла майже перед ліквідацією, а з кінцем р. 1935 матиме мабуть сміливість сягати по одно з кращих місць у міжкооперативних змаганнях, — є живим доказом, що ліквідація споживчого боргу є вповні можлива і дуже корисна навіть »у нас« і навіть »у місті«, перед яким наші кооператори мають чомусь пересадний, майже забобонний страх. **Г. Салевич.**

Хточитає пресу, а не передплачує, той не цінить, не шанує чужого труду й добра! — Передплатіть наш журнал! Дістанете безплатно цінні книжкові премії! (Докладніше про це гл. в оголошенню на окладинці).

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК—ЛЬВІВ

CO-OPERATIVE REPUBLIC

Ukrainian Monthly Review -- Lwiw Poland

Ч. 6.
ЧЕРВЕНЬ
1935.
РІЧНИК VIII.

НА ОКРАЮ ДНІВ

СУМНЕ, АЛЕ ПРАВДИВЕ.

В ч. 9. »Сполем« читаємо в статті гром. А. Рапацкого гіркі уваги, про те, як недоцінюється в кооперації кооперативна теорія, ідеольоґія й наука:

»Недостача будь якого ідейного обличча в одних, віра в самочинну ролю кооперації в других робила, що гурт людей, які-б читали теоретичну кооперативну книжку, які-б інтересувалися научними дослідами над кооперацією, був в кооп. русі взагалі такий марний, як в жадному іншому суспільному русі.

»Глуха мовчанка супроводила появу кооперативного твору, а коли й піднялася дискусія, — то була це дискусія майже сам на сам в опущеній комнаті. Кооперативне життя кипіло на дворі, не заглядаючи навіть у вікна кімнати, де про нього говориться«.

Тимчасом життя не стояло, а останніми часами надвигнуло ряд небезпек для руху, що загрозили його існуванню:

»Ці загрози застали кооперативний рух без свідомости своєї суті, без ідейного обличча, без віри й волі. І для того, мимо своєї господарської потужности, кооперація нагло перестала бути ріша-ючим чинником у суспільних перемінах сучасної доби. Показалося, що тих 160 міліонів людей не лучить зі собою майже ніщо більше поза дивідендою і погонею за кращими цінами.

Нині мститься на кооперації та доба, коли говорилося, що кооперація не потребує теорії, не потребує ідеольоґії, бо сама, силою своїх оборотів здобуде новий лад. І не можна твердити, що це вина того, що не було людей, що кооперації не доставало правдивих теоретиків. Ні. Люди були, але ніхто ними не інтересувався. Було навіть нераз забогато людей, але нещастя в тім, що їм дозволяли безкарно говорити небилиці, яких відтак хапалися в разі потреби, як потапаючий бритви... Коли-ж не було стільки великих умів, як було потрібно, то знову вина самого руху. Що-ж би вони могли робити в кооперації? Холодна атмосфера і байдуж-ність, якщо не повна глухота на справи науки мусіли відстрашувати всякого, хто з ними зіткнувся. Винен без сумніву цілий рух, винні ми усі. І цю вину треба як найшвидше направити.

»...Кооп. рух, як рух суспільний і господарський, більше, чим інші рухи потребує постійної і напруженої наукової праці, якаб обійняла величезний обсяг проблєм від економії й соціології, від техніки торгівлі аж до педаґоґії й психольоґії. Кооперація не має часу ані засобів на експерименти і непередумані потягнення. За

дорого її це вже коштувало, а ще більше може коштувати. Кожен крок мусить бути передуманий, доцільний, свідомий. Кооперація вже давно вийшла з епохи крамничок, кермованих швидше нюхом, як пляном. Діяльність великих підприємств та їх централь мусить опертися на раціональних методах. Навіть найменша кооператива не може собі дозволити на люксус експериментування на власну руку.

Приватні підприємства розуміють вагу цього завдання. Сотки, як не тисячі людей працюють у кожній державі виключно в тій царині. Десятки інститутів з мільоновими бюджетами достарчають наукових матеріялів картелям та підприємствам.«

В дальшому ході своїх завваг автор інформує польську громадськість про марні умови існування варшавського »Кооперативного Наукового Інституту« (того, що видає »Sp. Przegląd Naukowy«:

»Існує у нас Кооп. Науковий Інститут. Двоє людей в одній кімнаті. Бібліотека, з якої небагато людей користає, бо нема зацікавлення а також приміщення і можливости удержати її в руху цілий день. Місячник »Кооп. Науковий Перегляд« розходиться, сором признатися — в около 500 примірниках, враховуючи обмінні, дарові і оказові примірники. Цілий бюджет в минувшому році виносив біля 30.000 зл. і то переважно з некооперативних субвенцій, головно в Банку Польського і державних банків. Відтак дещо від кооперативних централь, від кооператив — нічого.«

Автор закінчує зазивом до кооператив, щоби всі вступили в члени Кооп. Наук. Інституту, вплачуючи по 5 зол. річної вкладки — щоби направити 15-літнє занедбання та підперти установу, створену ініціятивою Фр. Стефчика.

Переходячи до наших відносин, поспитаймо себе щиро і без фарисейства: А чи в нас, в українській кооперації відносини кращі? Чи багато у нас кооператив, що купують кооп. книжку, виписують і читають крім обовязкового ГКЧ. і Кооп. Молочарства ще »Кооп. Республику«? Чи дбають про поширення економічної та соціольогічної освіти серед своїх членів? І т. д.

Чи думаємо ми про потребу оснування нашого власного Науково-дослідчого Кооперативного Інституту, який би міг перебрати і поставити на фахову височину ту роботу, яку тепер веде статистичний відділ РСУК?

Чи не можнаб у нас звязати цієї справи з акцією будови Дому укр. кооперації, роблячи цю установу патроном нашого Кооп. Наукового Інституту?

СМЕРТЕЛЬНИЙ УДАР ПО БЮРОКРАТІЇ.

Те, що скоїлося з харківською міско-споживчою кооперативою, а що було предметом височайшого рішення Центрального

Комітету Комуніст. Партії Большевиків України з дня 15-го квітня 1935 року (гл. хроніку в цьому числі »К. Р.«) — переходить норму буденних подій і бюрократичних скандалів — навіть в СРСР. 12 міліонів карбованців білянсових страт за оден рік, після 6 міліонів в попередньому році, кольосальні товарові й касові недобори, стверджена масова байдужність завідування, — це не вміщується навіть у рямцях совітської буденщини. До якої міри треба затратити почуття відповідальности, якої треба самопевности, щоби допустити аж до такого фінансового краху установи, яка, — як всі совітські »кооперативи« й державні підприємства, — працює в дійсно оранжерійних умовинах! Адже совітська установа є вільна від якоїнебудь конкуренції, вона має монопольне становище в набуванні товарів та у їх збуті, дістає дешевий державний кредит і т. д., і т. д.! Тимчасом найбільша міська кооператива держави, роками цілими, як тепер показується, працює з кольосальними дефіцитами, »розбазарює державне майно«, допускає до систематичних крадіжей протягом цілих років, обслуговує споживача нижче критики і т. д.

Опубліковані нами (в скороченні) ухвали харківського синедріону, зреферувавши фактичний стан ріки, не дають майже ніякого вияснення п р и ч и н, як могло дійти аж до такого занепаду господарности і кооперативної моралі у самому центрі »радянської кооперації«. Бо-ж таких вияснень, як те, що в кооперативі проявилися, мовляв, традиції меншевицької ідеольогії, тоді, як сама ухвала стверджує, що цілий відповідальний провід був партійно-комуністичний, — не можна трактувати інакше, як гумористично. Ц. К. КПбУ не бачить інших причин поза лихими нахилами і злочинними інстинктами правління та окремих урядовців кооперативи. Очевидно, що можна би в це повірити, якби розходилося про якісь окремі випадки зловживань, які булиб зліквідовані зараз по їх розкритті. Коли-ж мається діло з масовим розкладом величезних організацій, розкладом, що тягнеться від літ і є на очах всіх, і коли покликані чинники на це реаґують аж тоді, як уже є повний провал, то очевидно причини лиха далеко глибші. Їх треба шукати в самій системі, яка виховує населення до тупої байдужности до всього, що робиться — бо »все одно нічого не вдієш«, все одно голосу не маєш ніякого. Очевидно, той партійний провід кооперативи, що вів роками до катастрофи, мусів мати дуже добрі звязки на горі та й почував себе зовсім безтурботно. При системі диктатури це річ зовсім зрозуміла. Тим то й відгонить зайвою фразеольогією, коли тепер громовержці з КПбУ намагаються скинути хоч частину вини за скандал на »байдужність громадської опінії«, яка мовляв не реаґувала вчас на балаган у кооперативі.

Чи існує в СРСР яка небудь (незалежна) громадська опінія?

Дивні вимоги й претенсії до неіснуючої істоти!

Але чим більше буде таких скандалів, тим живіше ви, самі

панове, відчуватимете недостачу тої вільної громадської опінії. Та не докличетеся її і відповідальність нести-мете таки самі.

БЕЛЬҐІЯ НА ДОРОЗІ ДО ПЕРЕБУДОВИ.

З метою координації змагань до відбудови господарства країни й поправи матеріяльного стану широких верств населення в Бельґії створено окремий уряд відбудови. Пляни того уряду має фінансувати окремий фонд, що повстав в державній скарбниці внаслідок недавної девалюації валюти, яка потягла за собою звишку вартости засобів золота, нагромаджених в банку (оскільки ці засоби не будуть державі потрібні для стабілізації валюти). Згаданий уряд відбудови буде підлягати управі премієра міністрів, міністра виховання, міністра прилюдних робіт і господарства.

Через те, що міністром робіт і господарства є тепер Гендрік де-Ман, відомий широко, як автор пляну реконструкції бельґійського господарства (плян цей приняла за свій бельґійська соціялістична партія), — то треба думати, що соціялістичні круги Бельґії матимуть поважний вплив на діяльність нового уряду. »Плян де Мана« нині широко дискутується і поза Бельґією. Він цікавий тим, що значно відбігає від відомих схем марксизму та має богато стичних пунктів з тим законопроєктом, що дебатується в Швайцарії.

ЗАМІТНИЙ ШВАЙЦАРСЬКИЙ ПЛЄБІСЦИТ.

Дня 2. червня ц. р. відбудеться у Швайцарії всенароднє голосування над проєктом закона про поборювання крізи. Цей законопроєкт вартий, щоби стати предметом уваги й других країн; в кожному разі його теоретичні вихідні наскрізь раціональні.

Проєкт ставить основну тезу, що успішне поборювання крізи мусить спертися на піднесенні закупочної сили мас. Практично це означає боротьбу із загальною обнижкою платень, як рівнож цін за вироби селянина й ремісника. Охорона платень і цін має за ціль забезпечити праці належну винагороду. Проєкт вимагає далі реґуляції ринку праці і довгости робочого дня в тім дусі, щоби збільшити запотребування робочих сил; помочі для тяжко задовжених селян; підмог для ремісничих варстатів; забезпечення відповідних підмог для вбогих і безробітних; фінансової підмоги для експорту і туристики; реґулювання грошевого ринку і вивозу капіталів; контролі над трестами і картелями.

Проєкт закона дає право союзним республиканським властям, при здійснюванні повищих напрямних відступати від засад свободи торгівлі та промислу. Для улегшення фінансування згаданих заходів вільно буде урядові випускати позичкові та льотерійні папери. Від хвилини своєї важности закон мавби мати силу на 5 літ і рішенням союзного парляменту може обовязувати найдовше протягом нових 5 літ.

Не знаємо ще, чи проєкт буде ухвалений; в кожному разі факт його внесення свідчить про те, що поважна частина швайцарського населення схиляється в основному до тої господарської політики, яку заініціював в Америці уряд президента Рузвельта. Це є, в основному, напрям протикартелевий і протикапіталістичний. Не потураючи ніяким вузько-становим інтересам якоїсь одної верстви (прим. самого тільки хліборобства, чи самого тільки робітництва), він йде на стрічу цілому працюючому населенню. Нотку державного інтервенціонізму треба очевидно розуміти так, як її можуть розуміти у культурній демократичній країні і це не має бути той брутальний інтервенціонізм, що на большевицький лад руйнує творчі сили народу, паралізує позитивну ініціятиву, гальмує розбудову самодіяльности, кооперації то-що. В такому-ж сенсі мабуть треба розуміти й згадку про відступлення від строгих формул свободи торгівлі. Швайцарія, очевидно наслідуючи вдатні взори Америки, Анґлії, Бельґії (плян де Мана), готується до »контрольованого господарства« — при чому ця контроля виконуватиметься демократичними чинниками, згідно з засадами народоправства.

В черговому числі нашого журналу дамо витяг з програмової статті др. Ганса Міллєра, одного з провідників руху т. зв. Jungbauer-ів (себто »Молодих Селян«) у Швайцарії. Уважний читач напевне з цікавістю прочитає цю річ, яка кидає автентичне світло на господарські змагання молодого поступового покоління швайцарського села. Цікаве, що у своїй основній тенденції ті змагання йдуть саме на лінії плєбісцитового законопроєкту.

ЧИ НОВА ДИКТАТУРА!

Нема вже для нікого сумніву, що реформи демократичного уряду Спол. Держав, веденого през. Рузвльтом, увінчалися досі поважними успіхами. Це й є причиною закріплення популярности цього режіму, а до певної міри й деяких лєґенд, які починають формуватися біля особи президента та його режіму. Маса, що, як звичайно, все і всюди, хоче упрощених формул і гасел, склонюється, не без співділання преси — до того, щоби надати якусь »фірму«, клич цілій реформаційній діяльности того уряду, що кріпкою рукою спинив республику над самим берегом провалля та попхав її назад на безпечніші води.

Створено вже таку назву: New Deal = Новий Лад. Є навіть спроби кодифікувати доґми Ноовго Ладу. Розуміється, сам Рузвельт напевно не має нічого спільного з тими заходами. Його і його людей діяльність це низка практичних експериментів з ділянки фінансів, торгівлі, соціяльної політики й продукції, які напевно всі мають якусь одну найзагальнішу ідеольоґічну базу, але самі по собі не є і не можуть бути доґмами. Уряд Рузвельта, що почав від девалюації доляра та обмеженої інфляції, може перейти до дефляції — якщо того вимагатиме ситуація.

Так само з »обмежуванням продукції« — вже нині є познаки зміни цієї тактики в деяких ділянках.

Коли-б розходилося про викриття найглибших програмових засад тактики Рузвельта, то здається, що одною з них є: скріплення закупочної здібности найширших мас населення держави, себто збільшення доходів фармерів, робітництва та умових працівників, хочби прийшлося попасти у конфлікт зі світом »відрізувачів купонів«.

Останнє потягнення уряду: проєкт ґрандіозних публичних робіт коштом 5 міліярдів долярів, вже ухвалених на ту ціль конґресом — хоч носить в собі признаки поважної інфляції — іде по тій самій лінії: творити джерела зарібку. Цим разом має дістати працю нових $3^1/_2$ міліонів людей. Нарід затягає нових 5 міліярдів кредиту в самого себе, рятуючи сучасність коштом майбутности. Тривала поправа відносин буде однак можлива тільки тоді, коли закріпляться й ті правно-соціяльні реформи, що були започатковані кодексами праці: скорочення часу праці робітників та віддовження задовжених верств народу. Щойно тоді гасло »Нового Ладу« моглоб поширитися до значіння певної суспільно-господарської с и с т е м и.

Не є виключене, що до того моглоб прийти. Очевидно, що це булаб не якась зовсім нова концепція, а практично й доцільно сконструована аплікація позитивних складників кількох систем. Булаб це мабуть в основі система ліберального господарства, з вільною ініціятивою і здоровою конкуренцією, однак з далекойдучими управненням держави й суспільства в напрямі контролі продукції й обміну, зовнішньої торгівлі і внутрішнього кредиту, з правом суспільства до охорони працівника, з розбудованим суспільними обезпеченнями, ґарантіями проти усяких цінових ножиць і т. д.

Одначе доґматичною доктриною, з непорушними доґмами на зразок »марксизму-лєнінізму« чи якогось »корпоративізму« New Deal мабуть не стане ніколи. Не в такому оточенні він родився.

ЗАВЖДИ ЖИВА ТЕМА.

Дискусія на тему »кооперація і приватники« піднялася в укр. пресі наново. Ще не пролунали доволі драстичні виступи деяких часописів і осіб з приводу статті кооператора М. Корчинського, а вже маємо до зареєстрування цілу низку ґазетних виступів, у яких темперамент оборонців приватника виладувується у ще більш аґресивній формі. Ревізорові РСУК, інж. Р. Раковському що дав почин новій дискусії, вміщуючи довшу статтю з 3-ох чисел »Нового Часу« досталося навіть епітетів в роді »гістерика«, »кооперативного бюрократа« і т. п. (гл. реферат у відділі »З преси і життя« в цьому-ж числі Кооп. Респ.). Зчинився правдивий »при-

ватницький шум«, цим разом в обороні чести приватного купця, нарушеної, мовляв, інж. Раковським.

А між-тим, хто спокійно й без упередження прочитав статті інж. Раковського, той, поза сконстатуванням сумних фактів нашої дійсности, не може дошукатися в них ані тіни якоїсь засадничої неохоти до приватника як такого. Противно, інж. Раковський вимагає, щоби на терені міста не було боротьби кооператив з укр. приватником — купцем, а в ділянці промислу робить собі навіть великі надії з розбудови приватницьких акційних і под. спілок.

Звідки отже аж таке роздразнення? За одних сільських манкарів? Не вдасться заперечити факту, що найменше 95% наших сільських приватників — це бувші кооперативні крамарі, справники, касієри, які просто зрадили кооперативні ідеали і стали на шлях еґоїзму, а у своїй торговельній діяльности вживають дуже часто засобів несовісної конкуренції.

Інша річ — чи має рацію інж. Раковський, ставлячи справу у площину: »треба знищити всіх (сільських) приватників« — не тому, що вони приватники, а тільки за їх минуле. А як поставитися до приватника не манкаря? Виринає проблєма, на яку рецепта інж. Р. не дає відповіди.

До справи можна підходити не з таким загально-народньо-господарським мірилом, бо практично з того мусять виходити завжди проблєми не до розвязання і вічні принціпіяльні дискусії. Утопією є, щоби якась господарська чи інша »рада« могла диктувати, де й хто має право працювати і в якій формі, кого треба »знищити«, а кого ні і т. д. Подібно мається справа з промислом, з міськими спож. кооперативами, з організацією збуту с. г. продуктів.

Не є в інтересі кооперації мати дене-будь монополь організації торговлі чи промислу. Тому ми ніколи не поставилиб справи так: знищити всіх приватників лише тому, що вони приватники, аби могла в селі (чи в районі міста) оперувати тільки наша кооператива. Як кооператори, ми мусимо бути за господарською свободою і проти всяких монополів. Монополі деморалізують і ведуть з залізною конечністю до визиску покупця. Кооперація буде завше поборювати всякого, хто управляє визиск (в тому числі й українського приватника на селі чи в місті). Себто як »поборювати«? Афішами, летючками, клеветами і т. д.? В ніякому разі. Тільки солідністю товару й обслуги, дешевістю цін — що все мусить врешті решт принести матеріяльну користь українському населенню.

Що можна закинути такому способові боротьби — з точки погляду інтересу нації, як цілости, і національного господарства?

Так трактуючи справу — ми мусимо визнати, що дискусія на тему »кооперація чи приватна торгівля«, принаймні у своїй останній фазі, є великим непорозумінням. Такої проблєми властиво нема і не повинно бути. Кооператор, як визнавець одної господарської системи, пропаґує і мусить пропаґувати скрізь,

де можна, кооперативну форму. Кому-ж ця форма ідейно чужа, той буде (і нехай йому це буде вільно) будувати в іншій формі — при чому не є навіть виключене, що в певних обставинах і районах трапляться приватники, які робитимуть народньому господарству навіть кращу службу, як кепські кооперативи.

Вкінці ще одна замітка: впадає в око зріст аґресивности нашого приватницького світу. Це проявляється в тоні його виступів. Думаємо, що не булоби того, якби не те, що деякі кооператори занадто часто маніфестують свє »сердечне відношення« до українських приватників. А хіба це к о н е ч н е? Хіба не можна жити без таких демонстрацій?

Один з етапів аґрарної революції в Україні

(Закінчення*)

III.

Революція це завдання виконала в повній мірі. Як рух стихійний, вона перевела свою думку в дійсність і то в спосіб, який приніс великі втрати для сільського господарства України.

За час недовгого існування незалежної української держави були зроблені спроби надати стихійному аґрарному переворотові орґанізовані форми, і перехід землі до рук селянства злагіднити в той спосіб, щоби рівень продуктивности, до того часу осягнений, не був значно знижений. Намічалося також шляхи захована великих сільсько-господарських підприємств у такому виді, що б вони не порушували принціпів соціяльної справедливости щодо розподілу землі, а разом з тим могли виконувати свою позитивну ролю в національнім господарстві. Але з перемогою в 1919 році режіму совітів, заходи до з е м е л ь н о г о в и р і в н а н н я запанували й на Україні та привели її сільське господарство до великої руїни, що закінчилася голодом 1921—22 років**).

З політичною перемогою большевицького ладу і переходом влади до рук московських окупантів, в революційному аґрарному русі на Україні, до цього часу суцільному і соціяльно

*) Початок гл. в ч. 4. »Кооп. Р-ки« за б. р. на ст. 103—107. Автор закінчив першу частину своєї статті висновком, що аґрарна революція на Україні привела до ліквідації панського землеволодіння, яке вона замінила індивідуальним селянським. — Ред.

**) Тут деяка неточність: голод 1921—1922 р., як це вже стверджено безсумнівно, був спричинений не українським селянством і не парцеляцією землі, а виключно тільки політикою уряду (»воєнного комунізму«), який забирав у селян без ніякої винагороди пільні продукти для міст і армії (т. зв. продразвйорстка) та силою заганяв селян у комуни і тим привів селян до зменшування засівів. — Р е д а к ц і я »К о о п. Р е с п.«

зєднаному, починають під їх впливом розвиватися розбіжні та внутрішньо ворожі тенденції. З одного боку, під протекторатом влади повстає всемогутня (в цей час) орґанізація »комнезамів«, що, по думці комуністичної партії, повинна була перевести ідеї соціялізму в аґрарний лад та в господарство з відбіранням всіх лишків продукції. Як реакція проти комнезамів та їх праці, виникає негайно опір і боротьба всіх прочих елєментів селянства, у якій провід припадає звичайно на долю найбільш загроженого в своїх інтересах заможного селянства, охрещеного назвою »куркульства«. Оскільки цей новий етап аґрарної революції мав руїнницький характер, про це можуть свідчити такі дані про зниження і розпад продуктивних сил нашого хліборобства:

	1916 рік:	1923 рік:	Зменшення у %-ах:
Посівна площа	19.259,5	14.385,7	25.3
Коней	5.423,0	3.758,1	49.1
Рогата худоба	7.633,0	7.379,2	20.6
	4.568,0	2.308,2	
Овець і свиней	6.270,0	8.269,5	+22.8

Як бачимо з наведених відомостей, ідеї і методи, принесені в наш аґрарний рух з Москви, привели до такого зубожіння нашого хліборобства, яке злякало і самих представників комуністичного режіму. В наслідок цього переляку заповіжена була »НЕП-а«, основні ідеї якої намічені самим Леніном.

Само собою зрозуміло, що відворот викликаний був в першу чергу тим, що революційний процес на Україні в той час був ще остільки невичерпаний в своїх внутрішніх силах, що примушував комуністичну владу капітулювати перед тими його вимогами, які підпорядковувалися революційним цілям та ставилися його індивідуальним господарством.

Період »Неп-и« в аґрарній сфері зменшив дещо впливи »комнезамів«, замінив їх більш поміркованим щодо »равненія« реґульованням розподілу землі »земвідділами«, що рахувалися вже з продуктивними силами індивідуального господарства. Так само зведено було до реально можливих границь, відповідаючих бажанню населення, насадження »колхозів«, а землекористування »совхозів« нормувалося їх дійсними потребами в цілі обслуги сільсько-господарської промисловости та міського споживання. Коли ж додати до цього, що індивідуальному господарству забезпечені були відповідними декретами можливість аренди та вживання найманої праці, з переведенням його зобовязань перед державою на »продподаток« та правом вільної продажи рештків продукції, то стане ясним, що цей період можна вважати досягненням української аґрарної революції.

В наслідок цих досягнень новий революційний розподіл землі під кінець »Неп-и«, тоб-то на 1927 рік, усталився в такому виді:

	Кільк. госп.:	Землі у них:	у %-ах:
Індивідуальні госп.	4.879 тис.	19.031,1 тис. га	96,81
Радгоспи	854 госп.	397,7 „ „	2,02
Колгоспи	9.734 госп.	231,7 „ „	1,17

Фактично, як видно з наведених даних, основна мета української аґрарної революції була осягнена: земля на 97% перейшла до рук українського селянства. Залишалося лише в той спосіб, що відповідав би його бажанням та соціяльно-правним традиціям, закріпити її за ним, забезпечивши також найбільш доцільний з погляду продукції та соціяльно справедливий перехід землі від одних рук до других.

Разом з тим цей період, дякуючи зазначеним вище моментам і умовам більш-менш нормальної свободи господарської діяльности, відзначався значним розвитком продуктивности сільського господарства, як це видно з наступних даних:

	1916 р.	1927 р.
Посівна площа	19,259.0 тис. га	19.660.0 тис. га
Коні	5,423.0	5,003.0
Рогатої худоби	7,633.0	8,297.5
	4,568.0	4,370.0
Вівці та свині	6,270.0	7,895.1

Як бачимо, українське сіль. господарство при новому розподілі землі знайшло силу не тільки подолати всю ту руїну, що нанесена була йому війною, громадянською боротьбою, голодом, але навіть перевищити довоєнний рівень своєї продуктивности. На цьому ґрунті знову відкрилися можливости значного експорту сільсько-господарських продуктів з України.

В цьому піднесенню продуктивности українського сільського господарства в добі »Непи« і звязаному з цим поліпшенню його добробуту, про що можна знайти точні дані в бюджетових дослідах, ми маємо цілком обєктивні і фактичні докази того, що за весь час революційного аґрарного руху наслідки його найближче підійшли до осягнення тої мети, що ставила собі наша аґрарна революція. Масове поліпшення сільського господарства і то таке значне в своїх розмірах та виїмкове щодо його т е м п у, можливе лише при поправі соціяльно-економічних умовин життя переважаючої більшости населення, яке працює на землі. Лише тоді є можливий розвиток господарської самодіяльности, поступ та приплив господарської творчости хліборобських мас, піднесення ініціятиви і т. ін. Соціяльна енерґія хліборобського населення, яка до цього часу звернена була найбільше на боротьбу за остаточні цілі революції, звільняється для позитивної, конструктивної праці для господарського використання осягнутих соціяльно-аґрарних прав з тим, щоб і в цей спосіб закріпити підвалини нового ладу.

Само собою зрозуміло, що в тому ладі було ще багато не-

усталеного і не закінченого, але в своїй головній засаді він відповідав традиційному, ще з часів революції Богдана Хмельницького та його аґрарних плянів, прагненню українського народу до трудового аґрарного устрою, що виключає земельну експльоатацію і базується на трудовому господарстві, на принципі трудової власности. З наведених даних про розподіл землі під час »Непи« і даних про основні засади реґулювання його та інших елєментів тодішної аґрарної політики видно, що в наслідок революції на Україні базою аґрарного ладу стало індивідуальне трудове господарство. На цьому ґрунті згідно з історичною традицією і мусіли б будуватися всі дальші заходи для розвитку і дальшого удосконалення соціяльних відношень, з яких усунена була головна кривда аґрарної країни, — та продуктивности сільського господарства.

Цілком зрозуміло, що коли б політичні досягнення нашої революції стояли на рівні з її соціяльними наслідками, то такий хід аґрарної революції був би безсумнівним і безперечним. Українська національна влада, навіть комуністичного напрямку, не посміла б піти проти так ясно закреслених шляхів національної революції та проти волі переважаючої більшости народніх мас, розуміючи навіть, що зміцнення індивідуального господарства, скріплення поруч з цим його соціяльної ваги та політичного впливу, неминуче приведе до зміни державного ладу. Але це не відповідало інтересам московського комуністичного режиму, і новий аґрарний устрій України, як небезпечний для нього, в періоді »пятирічки« був проголошений »куркульським« і засуджений на корінну перерібку по московським зразкам.

IV.

Період цей, звязаний з »колєктивізацією« є одним з найбільш сумних та нещасливих в життю українськоог села. Колєктивізація на Україні в такому вигляді, якої бажала Москва, могла бути переведена лише засобами примусового характеру та адміністративного терору. Тільки в цей спосіб можливо було, при традиційній психольоґії хлібороба та рівню його культури дати перевагу колєктивному хліборобству протягом трьох років, як це відбулося на Україні в останнім часі. Але треба віддати справедливість сучасній владі щодо її енерґії та послідовности в переведеню намічених плянів: вона ні перед чим не спинялася, щоб їх досягти і Україна тепер представляє собою край переважно »колєктивного господарства«, як про це свідчать такі дані:

	Кількість госп.:	Землі у них:	У %-ах:
Колєктиви	34.190	13.828 тис. га	64,0
Індивід. госп.	1,580.000	6.414 „ „	29,8
Держ. госп.	3.146	1.327 „ „	5,4

Як що приняти на увагу, що за весь час панування совітської влади на Україні, від 1919 року до часу пятирічки, зорґанізовано лише 9.734 колгоспів, то темпо їх орґанізації за зазначені три

роки дійсно перевищує всякі реальні можливости. Вже одно це показує, що тут маємо до діла зі штучним витвором, який не має орґанічного звязку з соціяльними та господарськими прагненнями українського хлібороба. Всесвітній досвід щодо темпа розвитку хліборобської кооперації ще більш переконуюче виявляє спеціяльний зміст цих колєктивних досягнень. Але разом з тим не можна не дивуватися тій кольосальній орґанізаційній енерґії, яку вкладено совітськими орґанами до здійснення намічених планів.

Ми не будемо спинятися тепер більш детайльно на цьому періоді аґрарної перебудови українського села, в якій домінуючу ролю грає вже державний примус чужої для українського населення влади і в якому його революційна енерґія скерована на оборону своїх позицій та на активний і пасивний спротив проти їх руйнації. Цей процес є покищо в початкових стадіях свого розвитку, і ще в ніякім разі не можливо зафіксувати якісь його сталі та закінчені вже аґрарні форми. Більш-менш точно встановленим можна вважати, що і в цих початкових стадіях він уже привів до безперечного й то загрозливого зниження продукційних сил (зниження посівної площі за останній рік, руїни скотарства, спаду врожайности й якости праці та збільшення коштів продукції) і звязаного з ним занепаду добробуту хліборобського населення (хронічний голод, починаючи з 1932 року).

Зовсім інакше виглядає справа з попереднім періодом та етапом, який вже цілком закінчився і якого основні та головні елємєнти, як ми бачили, можна точно зафіксувати. В ньому революційні досягнення українського аґрарного руху піднялися до найвищого досі ступня, майже наблизившись до соціяльних цілей української революції, не дивлячись на те, що в політичному відношенню вона зазнала болючої поразки (хоч би й тимчасової).

З погляду теоретичних соціяльних студій ми тут маємо надзвичайно цікавий та повчаючий приклад нерівнобіжности складників та чинників одного суцільного революційного процесу: політичних і національних та соціяльно-аґрарних. В нашій революції, дякуючи спеціяльним умовам суспільного життя України, настав якийсь час розрив між політичною й соціяльною її базою, при чому соціяльні її підвалини з національного погляду виявилися міцнішими та глибшими ніж політичні. Національне лице українського народу виступило значно виразніше в аґрарних змаганнях, ніж у всіх інших проявах революційного процесу; тут воно виказалося остільки міцним та віддaним історичній національній традиції, що ще довший час могло диктувати свою волю політичним переможцям. Вся аґрарна політика »Непи« була подиктована власне українським хліборобом*).

*) Також селянство Московщини досить активно, хоч і не так сильно, як українське, протестувало проти воєнного комунізму; доходило й тут до кривавих повстань (у тамбовській, вологодській та інших ґуберніях). — Ред. »К. Р.«.

Дякуючи цьому розриву, наш революційний процес, коли взяти його розвиток, у першу чергу на українській землі, міг тимчасово примиритися з державним співжиттям з Москвощиною, але весь час зберігав свою традиційну лінію в аґрарному революційному русі. Окрім спеціяльно українських проблєм як політичного, так і соціяльного порядку, тут не можна також поминути й загальної проблєми теоретичного характеру: про аґрарний складник націольоґії і його значіння для виявлення найбільш важливих рис тої чи іншої нації. Навязуючи це питання до згаданої на початку й загально прийнятої тепер теорії ріжноманітности та своєрідности аґрарних проблєм в ріжних країнах, ми маємо право твердити, що українська революція дала новий і то дуже важливий арґумент на користь цієї теорії.

Як ми бачили, до часу пятирічки в нашій аґрарній революції побідно перемагали національні українські тенденції та традиції. В новому колєктивізаційному періоді вони відступають тимчасово перед черговим натиском Москви та її ідеями. Але революційний процес не закінчився і нова стадія його розвитку, що принесе синтезу його головних елєментів, знову поверне на осягнуті вже позиції.

К. Мацієвич.

З ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКОЇ КООПЕРАЦІЇ

„Народна Торговля"

ЯК ОСЕРЕДОК СПОЖИВЧОЇ КООПЕРАЦІЇ*).

Вступ.

Відношення »Народної Торговлі« до споживчих кооператив міського типу і відношення тих кооп-в до »Н. Т.« нормує рішення Ради РСУК з 25. XI. 1926, згідно з яким »Н. Т.« є орґанізаційним осередком і господарською централею міської споживчої кооперації на зах.-укр. землях. Рішення це зістало потверджене резолюціями, принятими VII. Краєвим кооперативним зїздом з 1932 р. (усталеними Радою РСУК на засіданні її президії 11. VII. 1932) і резолюціями, винесеними на краєвому зїзді міської спож. кооперації з 2. II. 1931.

В слід за тим приходять резолюції Заг. зборів РСУК з 29. XII. 1932, в яких поодиноким кооперативним централям, а значить поодиноким типам кооперації доручено виконати т. зв. 3-літній плян

*) Реферат, виголошений інсп. »Народної Торговлі« п. Ю. Галяревичом на зїзді міської споживчої кооперації, що відбувся у Львові дня 3. V. ц. р. — Про цей зїзд, його значніші висліди, як рівнож інші реферати, там же прочитані, гляди в попередньому 5. числі »Кооп. Респ.«, в цілости присвяченому нашій міській кооперації. — Ред.

праці. В тому й »Нар. Торговлі« поставлено до виконання плян, згідно з яким вона повинна розбудувати свої взаємини з кооперативами, наладнати своє відношення до них в певних, але відразу найважніших ділянках, як: розбудова членства цих кооп-в в »Н. Т.«, розбудова уділового капіталу міськ. кооп. в Н. Т., розбудова торговельних звязків з кооперативами, викінчення орґанізації інструкторського відділу в »Н. Т.« та люстрування міських кооператив відпоручниками з цього інструкторського відділу.

Минуло менше-більше 3 роки від ухвалення цих постанов і резолюцій, і сьогодня треба би було вже фактами і цифрами перевірити, чи і на скільки рішення й постанови зістали виконанні, а тим самим, чи і на скільки ми в нашій справі, в нашій праці: орґанізування міськ. споживача українця — пішли вперед. На жаль, на протязі 3 місяців від закінчення 1934 р. ми не вспіли зібрати всього рахункового матеріялу, бо й не всі ще кооп-ви надіслали до РСУК, а тимсамим і до нас свої звідомлення за 1934 рік. Маємо, що правда, матеріяли за 1933 рік, однакож, по правді, вони можуть мати вартість вже лиш як статистичні матеріяли, можуть дати нам основу для порівнання вислідів праці за 1934 рік, — на скільки вони кращі чи гірші; самі ж про себе вони сьогодня належать до історії, і можуть говорити про минуле з перед року, але не дають образу сьогоднішьої дійсности й не можуть бути для нас мірилом, на скільки наставлені пляни до сьогодня виконані, перевиконані чи недовиконані.

Обговорюючи справи, що є предметом сьогоднішньої наради, ми будемо отже приневолені опиратися не на статистичних даних, а на загальній наочній обсервації положення. На основі тої обсервації можемо вже тепер ствердити, що деякі успіхи в усіх назначених у пляні 3-літки позиціях ми маємо. Торкається це й розбудови членства й розбудови уділового капіталу та торговельних оборотів і поставлення інструкційного апарату для кооперації. У всіх цих позиціях бачимо додатні висліди й це дає нам право думати, що й у дальшому, при доложенні відповідних, більше рішучих заходів і старань, ми зможемо дійти до успіхів багато кращих та що ці успіхи дадуть підставу для того, щоби слабша сьогодні своєю орґанізацією, своєю фізичною й матеріяльною силою — міська споживча кооперація станула на рівні з іншими видами нашої західньо-української кооперації.

А було воно цілком правильно, що якраз Народну Торговлю визначили найвищі орґани кооперації орґанізаційним і господарським осередком міської спож. кооперації. Бо зі всіх кооперативних централь вона своїм досвідом і своїми дотеперішніми осягами та своєю структурою є найбільше для цього приспособлена.

Своє знання терену і свій примінений до терену апарат і техніку поставила Н. Т. для виконання завдання: бути господарською централею міської спож. кооперації.

Власне знання того терену каже Н. Т. з повним зрозумінням ставитися до часто-густо невеликих успіхів, а ще частіше та-

кож і до певних невдач обєднаних і необєднаних з нею кооператив. Бо це терен напевно й безсумнівно найтяжчий під кожним оглядом: і розверствення міськ. населення, і психіка його, звязана тісно з цим розверственням, і вимоги його відносно заспокоєння споживчих потреб, і розпорошеність українського елєменту в містах та звязані з тим труднощі в зорґанізуванні їх в гурт членів; далі конкуренція чужих приватних купців і ін. — все це складається на те, що в праці міської кооп-ви багато більше труднощів і перепон, чим на селі, навіть при часто більшій неграмотности населення. Ясно, що ті труднощі не повинні відстрашуавти нас від дальшої праці та що на них дивитися маємо як на проблєму, яку мусимо розвязати.

Торговельні звязки Народної Торговлі.

Безумовно, великим капіталом, що його до праці з міською спож. кооперацією ставить Н. Т., уважає вона свої звязки з найбільшими заграничними гуртівниками на товари, що становлять головні позиції у її оборотах. Ці звязки не від сьогодня, але з давних передвоєнних літ, коли і торговельні відношення завязувалися і держалися дещо інакше, на всякий випадок богато солідніше, чим сьогодня. Власне тому й цінні отсі наші звязки зі заграницею. Вони уможливлюють Нар. Торговлі спроваджувати для своєї підбудови, для своїх членів товар з першої руки, часто навіть від власників плянтацій кольоніяльних товарів. Тим способом заосмотрює Н. Т. свої маґазини в товар, певний що до своєї доброти і свіжости; при такому транспорті Н. Т., як і її відборці можуть бути певні, що нема й не може тут бути фалшування та занечищення товару. З окрема звязана Н. Торговля умовами з анґл. кооперацією (достава кави й чаю; варто не забувати, що анґлійська кооперація є власником немалих плянтацій чаю в Індіях).

В безпосередному торговельному звязку стоїть Н. Торговля з контрагентами в Анґлії, Франції, Голяндії, Італії, Угорщині, півд. і середн. Америці, Чехословаччині, а в останньому часі після замирення Польщі з Німеччиною на ново вяжеться нитки передвоєнної кореспонденції з Гамбурґом.

Маючи такі торговельні звязки, Нар. Торговля може, як слід, використовувати кождочасну конюнктуру корінно-кольоніяльного світового ринку, а то завдяки сталій кореспонденції зі заграницею, завдяки стало одержуваним від них цінникам і офертам.

Спроваджуючи товар безпосередньо зі заграниці, є Н. Т. — одинока зі всіх укр. кооп-вних і некооп-вних установ та осіб — зареєстрована як імпортер заграничних продуктів — а саме в міністерстві скарбу, промислу і торговлі, як і в делєґата мін. пром. і торг. в Ґдині на овочевих акціях, як і в Торг.-Промисловій Палаті у Львові і на біржі у Львові. В слід за тим вона — знова одинока зі всіх укр. кооп. і некооп-вних установ і осіб — є акціонером напів офіціяльної спілки »Польська Централя Імпорту Кави«, яка

в порозумінні з міністерством переводить компенсацію заграничної торговлі на каву, чай і какао; є акціонером спілки »Компанія заморської торговлі« (handlu zagranicznego), яка знова переводить компенсацію при імпорті перцю та іншого коріння.

Не може Н. Торговля легковажити рівнож звязку з імпортовими і експортовими фірмами, — найбільшими впрочім на цілу Польщу, — в Данціґу і в Ґдині. Бо є це звязок з людьми, які, так сказатиб, стоять у вікні, через яке є вигляд на світ, на море, що стоять в брамі, через яку виливаються та вливаються міліони тон ввоженого і вивоженого товару. Сьогодня ціни товарів в Данціґу чи в Ґдині — це база для калькуляцій цін на цілу державу; — не диво, що і цими взаєминами не сміє Н. Т. погорджувати. І хоч засадничо старається вона на власне імя провадити товар ізза моря і хоч в дійсности проводить отсю лінію, — не може хоч би час до часу не покористуватися цілком малими услугами отсих данціґських чи ґдинських фірм, радше для вдержання з ними звязку, ніж для цілковитого запокоєння потреб своїх континґентів. — Думаю, що скорше чи пізніше прийде до того, що в Ґдині, в оттому вікні Польщі на море, — наша кооп-ція поставить свою експозитуру, хоч би одного чоловіка, що буде пересильним пунктом між заморськими краями і нашим центром у Львові.

Так, як тепер стоять в Польщі справи, то в світі торгівлі і промислу є певні позиції, — звичайно засиджені, заняті давнішими часами, давнішими звязками чи давнійшою діяльністю. До таких належить прим. позиція сірникового гуртівника, який стоїть в безпосередній кореспонденції зі Спілкою експльоатації сірникового монополю. Тільки завдяки довголітній своїй праці й діяльності, як гуртівня на зах. укр. кооперацію, стоїть власне Нар. Торговля на позиції такого сірникового гуртівника, одинока зі всіх укр. кооперативних і некооперативних установ і осіб, одинока, що зуміла добитися враз з польським »Сполем«-ом умови на заступництво тої спілки для експльоатації сірникового монополю. Подібно мається справа з дріжджевим картелем, супроти якого рівнож одинока Нар. Торговля фіґурує як одинокий гуртівник для укр. кооперації. Не мала успіху ані Н. Торговля ані Центросоюз добитися такої умови від паперового картелю, — а власне це, як і тамте, свідчить, що такими взаєминами, такими вартостями не можна легковажити, що про них треба постійно клопотатися, щоби їх добути та щоби їх вдержати. — Так супроти скартелізованого, як і нескартелізованого промислу фіґурує Н. Торговля як один з перших і найбільших гуртівників на Польщу. Маючи свою підбудову і склади, міські спож. кооп-ви, а по части ще в певних справах (артикулах) і кооп-ацію для заг. закупу й збуту та прив. купців, — Н. Т. змогла добитися від того промислу вже таких умов, на основі яких власне своїй підбудові може постачати вироби того промислу по кождочасних фабричних цінах, задоволюючися звичайно малою провізією, потрібною для удержання свого апарату. Всі ті умови не прийшли Нар. Торговлі так легко, в бо-

гатьох випадках вони коштували довгих переговорів, переписки, калькуляцій, торгів і нервів. А в дальшому, вдержання цих умов в силі, евентуально зроблення ще корисніших умов, — це справді справа не легка, справа студій, слідження ринку, конюнктури, цін, конкуренцій.

Н. Т. як доставець кольоніяльних товарів.

Асортімент товарів: Нар. Торговля зі своїми складами, як і її підбудова: споживча кооперація — мають згідно зі своїми статутами за головний предмет своєї діяльности: постачання споживчих товарів для своїх членів. Нам ще дуже далеко до того, щоби ми наших членів справді задоволили у всіх їх споживчих потребах. Ще нам далеко до такого стану, як є прим. у швейцарській, чи австрійській споживчій кооперації, що в її крамниці при одній ляді дістане член цукру чи хліба, при другій плащ та білля, а при іншій ґрамофон чи радіо. При наших невеликих фондах, при нашій ще невеликій торговельній практиці ми обмежилися на разі до тої ґрупи спож. товарів, що зовуться харчевими, та поширюємо її щойно на дальшу ґрупу артикулів домашнього вжитку. Решта — це ще проблєма, для розвязання якої потрібно нам богато студій, практики і засобів. Сьогодня не маємо ще на це попросту грошей і не маємо до цього людей. Натомісць ствердити можемо, що Нар. Торговля ґрупу харчевих продуктів та ґрупу артикулів домашнього вжитку поставила справді дуже високо. Тут мусимо розріжнити властиво два певні круги праці Н. Т: перше — це артикули, в яких вона довгі роки спеціялізувалася і пляново в дальшому спеціялізується, і друге, — артикули, в яких Н. Т. не спеціялізується, а які вона провадить тільки на вимогу відборця, маючи в засаді довіря до них, завдяки їх етикеті та марці продуцента.

До першої ґрупи входять в першу чергу к о л ь о н і я л ь н і т о в а р и: як цитрини, помаранчі, міґдали, фіґи, родзинки, кава, чай, какао, і к о р і н н і, як: перець, пімент, цинамон і т. д. Маючи безпосередні звязки з заморським продуцентом, Нар. Торговля в дійсності, являється першим і одиноким укр. ґуртівником на ці артикули. Що до своєї фінансової сили, що до скількости маґазинованих в себе запасів тих товарів та що до величини поодиноких партій цих товарів, спроваджуваних одноразово зза границі, то Нар. Торговля у великій мірі перевищує богато ґуртівників в краю, які, хоч і менші і слабші, на жаль, тішаться навіть добрим збутом в наших укр. відборців — кооператив і прив. купців. На всякий випадок Н. Т. дорівнює всім найбільшим ґуртівникам в цій бранжі в Польщі. Річно збуває Н. Т. $3^1/_2$ до 4 ваґонів кави. Перцю минається в Нар. Торговлі річно не більше 1 до $1^1/_2$ ваґона; цинамону $^1/_2$ ваґона, родзинків $^1/_3$ ваґона, оріхів цілих і лущених около 1 ваґ., сушених сливок понад 3 ваґони і т. д. Коли б числити консумцію в цих артикулах на голову до числа укр. населення на зах.-укр. землях, то напевно ми ствер-

дили би, скілько то роботи ще перед нами, та скільки разів належалоби підвищити подані вище континґенти. — Однак з другого боку не можемо маловажити того, що власне транспорти цілих чи $^1/_2$- і $^1/_4$-ваґонових посилок дають Нар. Торговлі значіння імпортера та рівняють її зі сильними чужими ґуртівниками.

Названі кольоніяльні і корінні товари становлять головні позиції і головні запаси в маґазинах Н. Торговлі. Для них, для їх калькуляції, передержування і зберігання присвячується головна увага; найбільше дбається про те, щоби запас їх був все вистарчаючий.

До речі буде вказати ті окремі відділи Н. Т., з яких виходять відтак стандаризовані, маркові товари Н. Т., більшість під етикетою Н. Т.:

Пражарня кави: Одинока укр. пражарня поставлена цілком модерно, в якій кава пражиться в огні з ґазу при елєктричному погоні (елєктр. пражарня). Куплена в 1928 р., постачає пражену каву всім складам Н. Торговлі, пов. союзам кооп-в, великій скількості міських спож. кооп-в, а також приватним купцям. Продукційна здібність її около 400 кґ. денно. Це робить при 250 робочих днях в році — 100.000 кґ. або 10 ваґонів по 10 тон.

При праженій каві ставляться вимоги не тільки відносно роду й сорти кави, але також і то в особливій мірі до того, чи вона свіжо пражена і як вона пражена. Що до роду й сорти — то Н. Т. впровадила до тепер 7 родів кави по ріжних цінах, так, що вони можуть бути пристосовані і до смаку і до кишені кожного споживача. Що до того, як кава пражиться, — держимося устійненої міри, що кава повинна бути випражена приблизно на 20%, бо щойно при такому ступні вона дістає всі ті вартости, які повинна мати. Спраження кави на 2 чи 3% менше напевно поправляє калькуляцію на 2 — 3%, але рівночасно є звичайним обманом відборця, на що Нар. Торговля собі ніяк не хоче позволити. Тим паче не погоджується і ніколи не погодиться вона, помимо вже повторюваних до неї домаґань деяких другів, на те, щоби у своїй пражарні каву ґлязурувати, бо-ж ґлязурування це обман, закритий ґлязурою чи матованням. Не менше старається Н. Т. про те, щоби кава відходила на адресу відборця все свіжо-пражена. Для того теж заведено в останньому році стале праження в певних днях тижня, і тоді йде свіжо-пражена кава впрост з пражарні харчевою почтовою посилкою.

Паківня чаю: Вже до війни продавала Н. Т. богато чаю, пакетованого під власною етикетою. Рівнож від війни не занедбує вона цієї ділянки; а власне в останньому році змодернізувала свою паківню, закупивши до неї відповідні комплєти та емханічну мішалку на чаї. Звідси виходять 1- і $^1/_2$ кґ-ові пакети міш. чаїв, тут теж пакуються ті $2^1/_2$, 5 і 10 дк-ові пакетики чаю, що під № 50, 100, 150 і 20 здобули вже собі ринок.

Н. Торговля має прохання, щоби не домаґатися від неї зафалшовування чаю: на це вона не пішла і ніколи не піде. А саме вимога, щоби чай Н. Т. був »більше ароматичний«, чим він є і щоби давав сильніший напар, — йде власне до того, щоби чай штучно перфумувати і додавати до нього краски, — так, як це роблять другі. Н. Торговля пакує оригінальні змішані чисті і правдиві чаї, завсігди зі свіжих транспортів і на жадний обман не згодиться.

З цими двома відділами лучиться відділ мелення коріння: цинамону і перцю. До цього має Н. Т. замонтований млинок, порушуваний

елєктр. погоном. Розуміється, що відборці цих мелених артикулів не можуть навіть припускати якого небуть зафалшування, так, як це роблять під ряд майже всі приватні млини коріння.

Оцет звичайний, спіртовий, розливають до фляшок поодинокі склади Н. Т. самі; так само і для поодиноких спож. кооп-в калькулюється найкраще спроваджувати оцет в бочках з оцтівень і розливати його в себе до фляшок.

Натомісць дорогий винний оцет, що мусить мати в собі найменше 30% винного квасу — розливається в Н. Торговлі окремо, під окремим дозором до фляшок, що їх відтак під етикетою Н. Т. розсилається до складів й до поодиноких кооператив. При вищій ціні та при більшій дохідности цього артикулу оплачується його пересилка у фляшках, в менших скількостях. Тут, в розливні розливається рівнож оцтову есенцію до малих флящинок; згідно з обовязуючими законними нормами, есенцію можна продавати в роздріб тільки в закоркованих і в залякованих флящинках під етикетою, при чому етикетова фірма є відповідальна за правдивість поданого на етикеті ступня сили есенції. Есенція під етикетою Н. Т. завсігди є ґварантовано певна що до поданого ступня сили. — У нас розливається теж їдому оливу, при чому при своїй етикеті Н. Т. рівнож ґварантує за те, що у флящині є правдива олива з олійного дерева, а не якийсь олій.

Окремим відділом Н. Т. є відділ насінний, який розвивається дуже добре. — Дуже поважно і на високому ступні у своїй ділянці поставлена є пивниця Н. Т., в якій відбувається розливання вина до фляшок (в ост. році 15.000 фляшок) і звідки слідують висилки до складів Н. Т. та інших відборців. Дуже мало спож. кооператив може мати заінтересування для цього артикулу, бо мало хто має концесію на продаж алькоголевих напитків. Та про те належить згадати, що головний збут має пивниця Н. Т. на виноградні вина, правдиві богослужебні; в богатьох містах, особливо де нема складу Н. Т., але де є кооператива, священики закуповують вино будь-де та будь-яке. Поодинокі кооп-ви могли би помогти Н. Торговлі в збуті її вина в той спосіб, що збиралиби від знакомих священників замовлення на посилку вина з Н. Т., з тим, що та посилка ішла би на одну адресу; а така праця в терені — напевно для кооп-ви не буде без хісна, бо, в першу чергу, вона дістане за свою працю провізію від Н. Т., по друге, причиниться до того, що її члени дістануть добрий товар. Зазначую, що вина спроваджує Н. Т. сама ваґоновими ладунками впрост з країв продукції, а саме з Угорщини, Італії, Австрії і т. д.

Коли ми є при кольоніяльних і заграничних товарах, то до речі буде представити теперішню ситуацію на тім ринку. Коли ходить про заграницю, то ціни на них є, на загал, не високі та що ціни ті, завдяки ріжним потягненням продуцентів чи біржевих заграничних потентатів, не виказують надто великих хитань. І так ціни кав держаться тим способом, що що-якийсь час висипаються у море цілі кораблі того товару; ціни чаїв держаться завдяки тому, що Цейльон, Індії і Маляйські острови — головні продуценти чаю тепер, крім Китаю, який щораз більше тратить ринок в користь тамтих, — заключили конвенцію про зменшення продукції. Коли ціни чаю мають на біржах падати, союзники заря-

джують зменшення продукції, і ціни держаться. Такими та й ще іншими, головно біржевими потягненнями нормуються ціни майже всіх заграничних товарів. В останньому часі властиво один тільки коріннй артикул, а саме перець, вирвався, як то кажуть, з майже плоскої лінії сталих цін, а то з причини спекуляції, що її гніздом недавно був Льондон. Ціни мінялися з дня на день, з початку ішли страшенно в гору, потім, як спекулянти перевернулися, наступило страшне заломання ціни, яке тріває ще й до сьогодня. Вагання з гори до долу дійшло до 20 гол. ґульденів, то є 72 зл. на 100 кґ! Були такі, що богато на цьому заробили, але були й такі, що потратили. — В Польщі, при невеликих хитаннях заграничних цін, які є головною перешкодою калькуляції, — доходить до ціни стале мито й відповідні доплати. Мито й ті доплати є направду дуже високі і часто становлять більше, чим 50% вартости товару, перечисленої навіть на продажну ціну брутто: прим. на чаю Н. Т., що його в гурті продається по 11.20 зл, само мито виносило 5.94 зл, а тепер виносить ще більше, а до того приходять ще інші видатки, звязані з одержанням дозволу ввозу, кошта фрахту і тд; подібно виглядають державні оплати при всіх коріннях, кавах, вині і тд. Остаточно оглядається на риночні ціни — вчислюється те все в продажну ціну. Найгірше, що так, час до часу, без заповідження, — прямо телєґрафічно, приходить собі з Варшави, з міністерства розпорядок, який моментально перечеркає всю вашу дотеперішню калькуляцію, всі розрахунки і без вини людини чи установи наносить їй велику втрату, або без заслуги приносить їй поважний дохід. Це та пливкість відносин в сьогоднішній господарській дійсності, в якій так важко дошукатися сталої і певної точки опертя на довше. Так сталося в останньому часі з підвишкою мита на всі майже кольоніяльні й коріннї товари, в наслідок чого за одну ніч ціни коріння перцю подорожіли на 160 зл. на 100 кґ., кава на 40 зл., чай на 50 зл. на 100 кґ.! За одну ніч богато людей, які мали великі запаси, — збогатилося, і за ту саму ніч богато людей, що не мали тих запасів — збідніло. Подаю це для ілюстрації, серед яких обставин приходиться працювати. А це тільки дрібні факти в порівнанні з великими труднощами, серед яких живуть тепер всі, та з ще шими труднощами, що їх відчуває і мусить відчувати тут саме укр. кооперація.

(Кінець буде). **Ю. Галяревич.**

Хто читає пресу, а не передплачує, той не цінить, не шанує чужого труду й добра! — Передплатіть наш журнал! Дістанете безплатно цінні книжкові премії! (Докладніше про це гл. в оголошенню на окладинці).

Виховання чи деморалізація?

Про деякі недомагання нашої кооперативної практики.

(Закінчення*).

4. Брак кооперативної свідомости.

Брак кооперативної свідомости у членів управ і надз. рад кооператив, брак виховання мас в кооперативнім дусі — це хороба, на яку вже від давніх літ тяжко хорують наші кооперативи. Ця застаріла хороба, власне й привела до того, що місцеві кооперативи ще й дотепер уперто відстоюють своє »право« й надалі боргувати.

В демаґоґічний спосіб критикуються не раз на загальних зборах кооператив розпорядження РСУК про неборгування (»добре панам про це писати« і т. п.). Треба часами вживати великих зусиль, включно до загрози виключення з членів РСУК, щоби примусити загальні збори приняти ухвалу про заборону боргувати.

Вимушена ухвала, річ ясна, в практиці не примінюється! Ухвала залишається ухвалою, а борги боргами. Одно другому не перешкоджує. Ухвала сумлінно записується до книги протоколів, а лядові борги, без зміни навіть темпа росту, по старому — до книги лядових довгів.

Рішучим розпорядженням РСУК в свій час наказано було управам кооператив відібрати від крамарів ці нещасливі книги лядових довгів. В цей спосіб малось на увазі відібрати від крамарів їх щоденну грізну зброю й раз на завше примусити їх не боргувати.

Однак, кожний закон можна обійти, придумавши компромісовий вихід. Так сталося і в цьому випадкові. Справники, слухняно виконуючи розпорядження РСУК, відібрали від крамарів книги лядових довгів. Через пару днів крамар почував себе ніяково без своєї зброї, а потім... звичайний зошит заступив йому відібрану книгу лядових довгів. Отже, повсякденне життя подиктувало крамареві — в заступстві книги лядових довгів — компромісовий зошит. У висліді того й наказ РСУК був слухняно виконаний і боргування — не устало! Обидві сторони, таким чином, не були покривджені.

Так помстилося старе занедбання кооперативного виховання. Помститься воно ще й не один раз, оскільки на цю найповажнішу ділянку кооперативної праці не буде звернена відповідна увага кооперативних центрів.

Коли-ж на далі нашою деївзою буде не сам тільки торговельний зиск (і то паперовий, бо-ж розборгований), а передовсім кооперативна свідомість у керуючих органів кооператив та виховання членів у спілчанському дусі, тоді без сумніву остаточно й безпо-

*) Початок цієї цікавої статті гл. в ч. 5 »Кооп. Респ.« за травень б. р., ст. 155—157.

воротно зникнуть з нашого кооперативного життя тяжкі проблєми лядових довгів, товарових зобовязань і т. п. Тільки цим єдиним шляхом, шляхом кооперативного освідомлення міста й села можна скоро й певно дійти до поставленої цілі, не боючись кріз та подібних економічних потрясень.

II. ПОМИЛКИ У ГОСПОДАРСЬКІЙ ДІЛЯНЦІ КООПЕРАТИВ.

До помилок числю передовсім — продаж алькогольних напоїв, в данім випадку пива. Колись такий спосіб добування зисків за рахунок здоровля членів та їх родин — вважався нормальним явищем. Тепер зустрічаємо ще лиш відірвані окази таких »алькогольних« кооператив. Небаром і ті рідкі окази під пресію РСУК будуть примушені або повернути на шлях правильної кооперативної діяльности, або в примусовий спосіб покинути ряди кооператив, що знаходяться під опікою РСУК.

В березні цього року мені прийшлося відвідати подібну кооперативу. Над її входовими дверима була прибита деревляна невеличка дощина, на якій ледве можна було відчитати: »Єдність« — кооператива з обм. пор. в Суховолі«. А тутже в сусідстві з нею красувалася велика добре викінчена, бляшана вивіска: „Detajliczna sprzedaż piwa bez wyszynku — кооператива »Єдність«.

Так мило презентувалася назовні ця »кооператива«. Мала вона поважних розмірів крамницю з невеликим, порівнюючи до розмірів приміщення, запасом товарів. В крамниці панував нелад і своєрідна непривітність шинку.

Матеріяльно — кооператива представлялася також не блискучо. Мала значні кредитові й товарові зообвязання. Щедрою рукою розборговувала споживчі товари, в тім числі й пиво. Мала часто товарові й касові недобори.

Від заснування (в 1926 р.) безперестанно продавала (й продає пиво (місячно на суму від 100 до 200 зол.). В свій час управа цієї »славної« кооперативи урочисто склала заяву на руки ревізора РСУК, що від 1. VI. 1934 р. припинить таку скандальну діяльність. Однак — свого приречення не додержала. В 1935 р. склала вже мені анальогічну обіцянку, але напевно й тепер з тим самим кінцевим вислідом.

Суховоля має свою давню »пивну традицію« й тому добровільно такої своєї праці напевно не залишить. Єдиним примусом у цім випадку може бути тільки виключення некарної кооперативи з членів РСУК.

III. БРАК ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ ОПІКИ.

Нашими кооперативами, як відомо, піклуються кооперативні організаційно-торговельні центри. Кожна централя має точно означений район праці, тоб-то свої кооперативи, які торговельно й організаційно обслуговує. Звичайно, майже кожну кооперативу, члена дотичного торговельно-організаційного осередка, люструється два, евентуально три рази на рік. В цей спосіб люстратор-

ський апарат даної централі слідкує за організаційно-торговельним розвитком своїх кооператив, втручаючись в міру потреби у їх внутрішнє життя та направляючи їх хиби й недомагання.

Як на виїмок з цього загального порядку, вкажу на один малий торговельно-організаційний осередок, який ще й дотепер торговельно обслуговує невелику скількість кооператив, а до недавна обслуговував їх також організаційно, удержуючи для тієї цілі люстратора. Цим центром є »Народній Дім« в Глинянах, більша кооператива, що має в тім же місточку три філіяльні склепи й гуртовий магазин для обслуги пари десятків кооператив свого району праці.

З причин, яких не будемо на цьому місці розглядати, кооператива ця матеріяльно дещо підупала й у висліді в минулім році звинула організаційну працю, звільнивши одинокого в цім районі люстратора. В цей спосіб через непродумане звинення найважнішої ділянки своєї праці вона правда зменшила свої видатки, але кооперативи глинянського району залишилися без організаційної обслуги!

В біж. році мав я нагоду навідатися до кількох цих кооператив. Сконстатував, що в минулім 1934 році у них не було жадної люстрації, жадної бодай однодневної провірки діяльности. Не було кому скласти річних білянсів за 1934 рік. На цю свою безпомічність в один голос нарікали відвідані мною кооперативи, пригадуючи собі добрі часи, коли в Глинянах була роздільня »Центросоюзу«, що рівночасно й організаційно дбала про місцеві кооперативи.

Тепер в цім малім районі витворилася така неможлива ситуація, що, коли-б не »Господарсько-кооперативний Часопис« зі своїми вказівками організаційного характеру, то позбавлені організаційної обслуги кооперативи в багатьох випадках не знали-б, що й як робити (управа »Н. Дому« не в силах давати такі поради).

Чи подібний підхід до справи організаційної обслуги кооператив району праці »Народнього Дому« в Глинянах вплине виховуюче на ті кооперативи, чи поволі, але певно їх здеморалізує? Відповідь певна: здеморалізує і в кінцевому висліді приведе до неминучого упадку!

IV. ВІДНОШЕННЯ ДО МАНКАРІВ.

Це відношення з боку управ, надз. рад і загальних зборів кооператив є дивне й незрозуміле. Манко, на загал, не вважається такою провиною, що кидає пляму на честь викритих винуватців. Манка толєрується і то до такої міри, що бувших манкарів дуже часто обирають на почесні становища членів управ і надзірних рад. Відноситься враження, що такі вибори є свого роду нагородами за спритну діяльність манкарів.

Вчорашний крамар-манкар — нині справник чи голова надз. ради кооперативи! Чиж не є це незрозуміле явище? Якась дивна, специфічна мораль у стосунках між собою!?

Чи таке відношення до манкарів не створює сприятливої атмосфери для збільшення зловживань по кооперативах? Чи таке байдуже ставлення до вибору манкарів на почесні становища в кооперативах виховує чи деморалізує маси?

V. ТОРГОВЕЛЬНА ВІРНІСТЬ.

Степень торговельної вірности місцевих кооператив до своїх торговельно-організаційних центрів до певної міри ілюструє степень їх кооперативної свідомости, степень їх, так мовити, кооперативної зрілости.

Дозволю собі вказати на ряд фактів з кооперативної дійсности, фактів, які досить часто трапляються в життю кооператив і які, нарушуючи кооперативну вірність, в негативний спосіб впливають на виховання мас у кооперативному дусі.

1. Ширення неправдивих інформацій.

Дуже часто на загальних зборах місцевих кооператив ширяться неправдиві відомості про ціни товарів у кооперативних торговельних центрах, створюючи в цей спосіб несприятливу для них, часто ворожу атмосферу.

Звичайно, такого рода неправдиві відомості, як правило, ширять справники, що мають нахил до приватних закупів. В такий демаґоґічний спосіб обороняють вони себе й свої, в більшости випадків, неоправдані приватні закупи.

У висліді таких »оправдань« — деморалізується село, справники безкарно поширюють свої приватні закупи, а члени кооператив, маючи такий заразливий примір до наслідування, в свою чергу з тих же причин (дорогі товари) оминають свою кооперативу, купуючи по приватних склепах.

Звичайно, за таке нарушення торговельної вірности кооперативні центри грошево карають кооперативу, а не дотичного справника. У висліді — терпить кооператива, а несовісний справник безкарно далі продовжує свою деморалізуючу роботу!

Чи такого рода полагодження справи зліквідує приватні закупи кооператив?

Чи таке лагідне трактування виновників ломання кооперативної вірности — причиниться до усунення їх від праці в кооперативі? Чи така »діяльність« справників виховує, чи деморалізує маси?

2. Невідповідна торговельна практика кооперативних центрів.

Трапляються випадки, коли повітові, зглядно, районові кооперативні центри, не маючи змоги у власних товарових складах полагодити замовлень кооператив, тут-же, на очах останніх замовляють товари у приватників і ці товари за пів-години перепродують з зарібком своїм кооперативам.

Чи такий показ торговельних здібностей керівників повітових кооперативних центрів тамує нахил справників купувати дешевше у приватних склепах чи може причинюється до скріплення

тих »некооперативних здібностей«? Чи така торговельна практика кооперативних центрів виховує, чи деморалізує маси?

3. Дивна система стягання уділеного товарового кредиту.

Розборгувавши за часів вищої економічної конюнктури значну кількість власних й чужих капіталів (у вигляді товарового кредиту) — повітові, зглядно районові кооперативні центри за сучасної довготривалої економічної депресії всіма силами стремлять стягнути від низових кооператив розборговані квоти.

Для зреалізування цього пляну ліквідації товарових зобовязань госп. споживчих кооператив повітові кооп. центри вживають ріжних засобів. Часто, наприклад, посилають на повіт сцеціяльно призначених »екзекуторів«, які мають обовязки стягати лядові борги по місцевих кооперативах. Стягнені ними суми лядових довгів йдуть до каси повітових кооп. центрів на покриття їх товарових претенсій до кооператив. Це є добре обдуманий спосіб ліквідацій товарових претенсій ПСК з одночасною ліквідацією лядових боргів по низових кооперативах.

Але трапилося мені в однім випадку спостерегти також іншу, дуже дивну систему стягання товарових зобовязань по кооперативах. Стягання уділеного товарового кредиту відбувалося іменно без відома низових кооператив. Переводилася вона в той спосіб, що фактури ПСК для місцевих кооператив навмисно сумуються неправильно, з похибкою на користь ПСК. В цей спосіб дотичний Союз стягнув з одної тільки кооперативи 200 зол. на рах. її товарового кредиту. Неправильно підсумовані фактури (скажім, з помилкою на 30—50 зол. на користь ПСК) переводяться книжково в ПСК й кооперативах. Пізніше — від ПСК приходить до кооперативи повідомлення слідуючого змісту: »За ошибку в підсумованню фактури ч. ..... узнали ми конто кооперативи на зол. 50. Просимо о згідне закнижкування«.

Кооперативи, відкривши помилку в підсумованню фактури ще до часу повідомлення їх про це повітовим центром, дивуються спочатку, потім негодують, а в однім випадку голова надз. ради кооперативи (священик), діставши цілий ряд таких штучно-помилкових фактур, носився навіть з наміром заскажити за те ПСК до суду.

Така система стягання уділеного товарового кредиту від місцевих кооператив не піднімає авторитету дотичної кооперативної торговельної централі в очах кооператив, а радше зводить цей авторитет до зера.

Чи таке нефортунне потягнення, якого не посмів би практикувати навіть найбільш несовісний приватник, виховує маси? Це запитання не потребує навіть відповіди.

На жадання ревізорів РСУК — ця »виховуюча« село система стягання довгів, там, де проявилася, вже припинена.

*
**

Я подав кілька спостережених мною прикладів своєрідного »прикладового кооперативного виховання«. Чи можемо на далі їх толєрувати та замовчувати? Чи не найвищий вже час сильною рукою усунути ці, великого й малого маштабу організаційні недомагання та завести лад і порядок в життю кооператив? На те віддавна чекає наш кооперативний світ, вимагаючи в першу чергу плянового кооперативного освідомлювання та загального виховування мас і працівників у кооперативному дусі. **П. Панченко.**

З ПРЕСИ І ЖИТТЯ

НЕБУВАЛИЙ В КООПЕРАЦІЇ СКАНДАЛ!

Розвал міської споживчої »кооперації« на Україні. — Висліди бюрократичної господарки.

Працівники харківської міської споживчої кооперативи, внаслідок бюрократичного відношення до своїх обовязків (рад. преса — »Комуніст« з 16. V. б. р. — називає це просто: бездіяльністю) довели до цілковитого розвалу торговельної сітки харківської міської споживчої кооперативи. Скандал став остільки голосний, що ним занявся навіть Центральний комітет більшовицької комуністичної партії на Україні. На спричинників розвалу винесено цілий ряд суворо караючих вироків. — З довжезної постанови Ц. Комітету наводимо нижче перший розділ, що не лише досконало й вимовно характеризує подвиги радянських бюрократів і вводить нас у таємниці бюрократичної господарки, але відкриває очі й незрячим на те, що головним винуватцем злочинного обходження з громадським чи публичним добром є кінець кінцем сама таки радянська державна влада, що довела у себе до збюрократизування цілого життя навіть там, де, з природи річи, воно не зносить такого режиму, як от прим. в кооперації. Не дивуємося зовсім такому сумному фіналові харківської міської спож. кооперації, бо ці наслідки уважаємо природними і неминучими всюди там, де удержавлення й бюрократизація кооперації відсуває громадський чинник — самих кооператорів — від автономного завідування й контролі в справах кооператив.

Але найкраще свідоцтво всьому цьому дає нище наведена постанова, дарма що вона офіційно не вказує на властивого винуватця, а всю вину звалює на »меншовицькі традиції« і т. п. »козли отпущенія«.

Ось що — дослівно — читаємо в її першому розділі (ми змінили подекуди лише правопис):

»1. Переведеним обслідуванням роботи харківської міськоспоживспілки встановлено зовсім неприпустиме ігнорування керівництвом харківської міськоспоживспілки директив партії та уряду і спеціяльних вказівок товариша Сталіна на XVII зїзді в питанні про розгортання товарообороту, й злочинне порушення фінансової дисципліни.

Величезне зростання товарообороту на Україні (з 1930 по 1934 р. збільшення в три рази) створювало всі можливості для харківської міськоспоживспілки — як і для всієї товаропровідної системи — провадити беззбиткову (нестратну — »К. Р.«) роботу й виконувати плян товарообороту. Тим часом наслідки діяльности харківської міськоспоживспілки свідчать про цілковитий розвал усієї роботи, що потверджують такі показники:

а) Плян товарообороту міськоспоживспілкою виконано на 90%.

б) Міськоспоживспілка зазнала збитків (страт — »К. Р.«) за 1934 р. у сумі 12 млн. крб.

в) Витрати по товарообороту перевищили встановлені норми на 5 млн.

крб., досягнувши по окремих З. Р. К. від 25—30% обороту (ЗРК Кофока, трамвайників, наукових працівників).

г) У наслідок злочинного ставлення до збереження товарів і загальної негосподарности: перевищено витрати по транспорту на 1 міл. крб. втрачено на тарі один міл. крб., є недостача по картоплі та іншій городині 10.000 тон.

д) Збитки від розтрат і розкрадань досягли нечуваної суми — два мільони карбованців.

Тільки по одному Заготобєднанню, орґанізованому з 15 вересня 1934 р., розтрати й розкрадання за три місяці становили майже 200.000 крб. У завідувача городинної бази Драбкина виявлена недостача в сумі 98.000 крб., у його попередника Кріона — 80.000 крб. У кіоску № 263 при місячному обороті в 10.000 крб. допущено крадіжку завідувачкою Нестеровою 27.000 крб.

Справи про розтрати не доводилися до суду. Окремі розтратники продовжували працювати.

2. Таке розгнуздане розкрадання і розбазарювання державних коштів[1]) та майна могло бути тільки в наслідок цілковитої безконтрольности та негосподарности, які панували в харківській міськоспоживспілці.

Білянси взагалі не розглядались, обліком, контролею, фактичною ревізією і орґанізацією складського господарства керівництво міськоспоживспілки не займалося. Встановився режим байдужного і безвідповідального ставлення до фінансів, який припустив величезне зростання непродуктивних витрат і вкладень коштів в операції, які не мають прямого відношення до торговлі.

Керівництво міськоспоживспілки перекрутило (!!! — Ред. »К. Р.«) ухвали партії про розгортання торговельної сітки, зробивши значну частину маґазинів нерентабельною.

3. Кооперативна громадськість[2]) цілком ігнорувалась. Крамничні ревізійні комісії не працювали. Плєнуми правління міськоспоживспілки не скликались. Міськоспоживспілка не звітувала перед роб. пайовниками про свою роботу.

Ревізійні комісії самої міськоспоживспілки і ЗРК були зовсім бездіяльні. Богато злочинів протягом довгого часу не викривались. Широкі маси пайовників до ревізії та контролі над роботою системи споживкооперації не залучались.

4. Така практика роботи була наслідком того, що старі кооператори, які засіли в апараті міськоспоживспілки, що намагалися втримати традиції меньшовицької кооперації в роботі, на ділі прагнули до дискредитації радянської торговлі в такому великому пролєтарському центрі, як Харків, і цим самим призвели до цілковитого розвалу міськоспоживспілки.

Апарат міськоспоживспілки був засмічений колишніми меншовиками, есерами, чужими елєментами, що фактично захопили в свої руки справи (Брон, Побєгайлов).

Комуністи, що очолювали міськоспоживспілку і зобовязані були керувати її роботою фактично були такими комуністами, про яких товариш Сталін сказав, що вони »розглядають радянську торгівлю, як другорядну, не варту справу«. Фактично самоусунувшись від роботи ці комуністи (Сурвило, Тищенко, Рибаков, Вайсберг, Кисельгоф, Томах, Нечайчик, Насєдкін) не вникали в справу, не бачили кольосальних збитків (страт) і відвертого розкрадання, цілком передовірили всю роботу клясово-чужим елєментам.

Досить зазначити, що бухгальтер ЗРК. 2 швейної фабрики ТСО. Гекер самостійно списував розтрати і підзвітні суми, мав нелєґальну касу, куди надсилалась частина виручки (зиску — »К. Р.«). Бухгальтер ЗРК фабрики Кутузова-

---

[1]) Звертаємо на цей вислів увагу — для підтвердження нашого, зазначеного на вступі становища в цій справі. Підкреслення всюди наші. — Ред.

[2]) Дозволена урядово »громадськість« не є ніякою громадськістю у властивому розумінні справи. — Ред. »К. Р.«.

Свитенко привласнювала виручку, підроблювала документи, приховувала недостачі.

Керівництво міськоспоживспілки райробкомів зовсім неприпустимо ігнорувало директиви партії про необхідність старанного добору людей, правильного їх розміщення й піклування про поліпшення матеріально-побутових умов своїх працівників, наслідком чого була величезна плинність кадрів і утворилась велика засміченність кадрів міськоспоживспілки класово-ворожими, злочинними елементами.

Усе це привело до такого стану, що чесні й віддані люди, які працювали в системі міжкоопспілки та райробкоопів, затиралися ворожими елементами, їм не давали ходу, їх не вирощували й не висували.

5. Такий неподобний стан був можливий тільки в наслідок зовсім недозвільної роботи партійної орґанізації міськоспоживспілки.

Харківський міськком КП(б)У, по суті, не займався роботою міськспоживспілки. Окремі ухвали, приняті міськпарткомом, не перевірялись і фактично не здійснювались.

6. Наслідки роботи харківської міськоспоживспілки характеризують також недозвільні методи керівництва Вукооспілки й свідчать, що Вукооспілка не зуміла здійснити конкретного керівництва периферією й не знала стану своєї найбільшої орґанізації в найважливішому промисловому центрі. Такий стан був можливий тому, що сам апарат Вукоопспілки засмічений чужими елементами«.

В слідуючих розділах постанови Ц. Комітету містяться ухвали про притягнення до відповідальности провинників та зарядження про рятування всіми можливими засобами харківської міськоспоживспілки.

Про цю саму голосну панаму в харківській міськоспоживспілці той сам часопис за кілька днів перед оголошенням згаданої вище постанови (1. квітня 1935, ч. 84) забрав теж голос у статті під заг.: »Винуватців мільйонових збитків до суворої відповідальности!«.

З цієї статті довідуємося ще про ось які подробиці скандалу. Президія Вукоопспілки знала про те, що в міськоспоживспілці не все гаразд. І після того, як їй стали відомі наслідки злочинної господарки — перший раз при розгляді тої господарки за 1933 рік аж у червні 1934 р., тоб-то доперва по півроці, колито страти виносили 1,7 міл. крб., — вона не викрила винуватців; і доперва 1. X. 1934 р., коли страти встигли зрости вже в правдиво большевицькому темпі до суми 7,1 міл. крб. — правління Вукоопспілки зарядило ревізію найбільшої харківської споживчої кооперативи. Ревізія викрила всі зловживання керівників і службового персоналу.

Харківська міськоспоживспілка не виконала пляну товарообороту, бо в ґрупі промислових товарів плян виконано тільки на 75 проц., в ґалянтерії оборот зменшено на половину, а в продажі овочів недовиконання пляну виносить 40 проц. і т. д. В той же час видатки обороту безнастанно зростали, осягнувши за минулий рік 12.17 проц. заг. обороту (за пляном мали б виносити 9,6 проц.) для цілої кооперативи. Ще гірше ця справа представляється по поодиноких торговельних пунктах (одиницях) цієї кооп-ви. Тут ці видатки доходили в одному з пунктів до 31 проц. обороту (в інших пунктах виносили 24 і 25 проц.). Страти в тих же пунктах виказали від 12,2—18,5 проц. до загального обороту. Не зважаючи на все це, апарат не тільки не скорочували, але ще збільшували, при свавільно визначуваних персональних видатках. І з цього джерела повстав 1 міліон перевитрат.

Але даймо слово авторові статті: »Облік і збереження тари провалилось так, як вигідно було злочинцям. По райробкоопу (районовім робітничім відділі к-ви — »К.Р.«) на білянсі показували тари на 143 тис. крб., а фактично її було на 80 тис. карб. Тара по багатьох ЗРК. систематично розкрадалась«.

»Про втрати складались брехливі акти. Списували те, що хотіли. Акти писали самі злочинці. Масові фіктивні списування дали 1,1 міл. крб. страти«.

»Переоцінка товарів і майна підчас ліквідації (райробкоопів, яку зарядила була Вукоопспілка, а яка провадилася так недбало, що уможливила роз-

крадання майна) провадилась злочинно. Ось кілька фактів. Жіноче взуття було переоцінено з 44 крб. 50 коп. до 5 крб. за пару, кальоші з 15 крб. до 4 крб., жіноче пальто з 242 крб. до 70 крб., скло з 80 крб. до 25 крб. за скриньку і т. д.«.

»Зловживання у проведенні заготівних операцій теж нікого не турбували. Уповноважені по заготівлях по кілька місяців не звітували про витрати коштів. Зміни завідувачів овочевих баз — розтратників десятків тисяч карбованців — були звичайнісінькими явищами.

На овочевій базі райробкоопу »Більшовик« згноїли 30 ваґонів городини. У завідувача бази Крисона підчас приймання справ виявили »недостачу« 80 тис. крб. Та й це не змінило ставлення керівників міськоспоживспілки до стану бази, до розкрадників городини. У нового завідувача бази Дракіна виявили »недостачу« в сумі 98 тис. крб.«.

»Розтрати й крадіжки (за білянсом значиться 2 міл. 46 тис. крб.) охоплювали значну частину торговельних одиниць«... »Комісійний маґазин колишнього райробкоопу »Пролєтар« перетворився в якийсь спекулятивний заклад«... »У невеличкому ЗРК комвишу (ком. вища школа — »К. Р.«) ім. Артема розтратили 20 тис. крб.«. — »Білянси окремих орґанізацій президією міськоспоживспілки не розглядалися«.

Згаданий вище в постанові Ц. К. книговодець Гекер »списував розтрати і підзвітні суми за власним бажанням«. Зі своєї потайної каси фінансував ріжні »спекулятивні махінації«. »Привласнював виторг, підроблював документи і бухгальтер ЗРК фабрики Кутузова — Світенко«.

»Розтратників і крадіїв не поспішали виявити. А тих, кого виявили, не притягали до відповідальности. По райробкоопу ім. Артема виявили 151 справу про розтрати і крадіжки. А до суду передали близько 25 справ. По райробкоопу »Більшовик« і до початку ревізії винуватців розтрат 38 тисяч крб. не було притягнуто до відповідальности. По ЗРК. »Більшовичка України« з 16 виявлених розтратників до суду віддано лише 3-ох. Таких фактів немало«.

Ми отже теж вибрали самі факти, поминувши обурення і роздирання риз над ними радянської публіцистики. Хай факти промовляють самі за себе.

КООПЕРАТИВА ЧИ ПРИВАТНЕ ПІДПРИЄМСТВО.

Так звучить тема дискусії над справою, що вже від довшого часу назрівала в нашому суспільно-економічному житті. Справа ця — це є ціла, складна і важна проблєма, що так, на позір, нагло виринула і з прудкістю весняних потоків прокотилася на шпальтах нашої преси, викликавши острy полєміку, котрої тон і підхід до справи не стоять м. ін. у властивому відношенню і звязку з повагою тої проблєми.

Дискусія на повищу тему не є новістю в нашій публіцистиці останнього часу; має вже свою історію. Вистарчить пригадати недавню тай ще не закінчену полєміку (бо дискусією її ледво чи можна назвати) органу Союза Купців «Торговля і Промисл«, секундовану цілим концерном Тиктора, з приводу статей мец. М. Корчинського в святочних числах „Господарсько-Кооперативного Часопису« за минулий і біжучий рік. Теперішня дискусія, що її започаткував на стор. »Нового Часу« (ч. 103—105 за б. р.) ревізор РСУК інж. Р. Раковський статтею: »Кооператива чи приватне підприємство« — є властиво продовженням тої самої дискусії на ту ж саму живу й пекучу тему. Цим разом змінився дещо вираз, напрям і обсяг дискусії, що обняла вже цілість проблєми; за те стратила вона багато на конкретности і на річевости; хоч, що правда і раніше цих прикмет бракувало подекуди партнерам М. Корчинського, що виявили більше подразнення, чуттєвости і темпераменту, ніж зимної крови, спокійної розваги й застанови над суттю »вимог«, що їх вправі була поставити кооперація нашому приватному промислові в заміну »за звільнення від ризика, за спокій за долю основного капіталу, за певний заробок« (Г. К. Ч.« ч. 17—18 1935) — т.-то за всі ті не малі вигоди, що їх

орґанізований (в кооперації) споживач досі безкорисно давав нашим приватним промисловцям. А ніщо інше, як тільки це було ядром, суттю справи, що її м. ін. старанно оминали в дискусії партнери мец. Корчинського, приписуючи йому зовсім фантастичні наміри (»кооперативний імперіялізм«, диктаторство і т. под.).

Не стояло тоді питання так, як поставив його нині інж. Р. Раковський: кооператива чи приватник і де кооператива, а де приватник? М. Корчинському розходилося про с п о с і б співжиття і співпраці обох чинників чи відламів нашого національного господарського життя, про справедливе для обох сторін унормування відносин між ними. Не було тоді ділємо: або-або. Ревізор Раковський — бодай на зверхній погляд (якщо виключаємо глибший вгляд у видвигнену ним справу) — поставив питання (на свій спосіб) радикальніше і більш рішуче. Хоч в суті речі і йому розходилося про ту саму справу, що й М. Корчинському, лише потрактована вона у нього ширше і в інший, як побачимо, площині. — Не займаючи на цьому місці становища до тої справи по суті (про це гл. вище, ст. 166—8), спинимося тут лише на перебігу дискусії.

Інж. Р. Раковський, забираючи голос, теж був свідомий того, що він лише продовжуватиме роспочату давніше дискусію.

»Пора — каже він — обговорити його (питання: кооператива чи приватник) основно і без пристрасти, бо справи, не продумані до кінця, особливо в господарському житті, — тяжко мстяться, спричинюючи величезні і зайві затрати часу, праці і капіталу«.

Які мотиви спонукали інж. Раковського взяти участь в дискусії? А ось які: а) брак в укр. громадянстві ясно окресленої думки, становища в справі взаємовідносин між укр. кооперацією і укр. приватниками; і

б) факт заострення боротьби в останньому часі між укр. кооперацією і приватниками. Тереном цієї боротьби є укр. село.

Інж. Р. Раковський кількома типовими прикладами, взятими з життя, характеризує відносини, що запанували на селі на ґрунті беззглядної конкуренційної боротьби між приватниками і кооперативами, боротьби, що з боку приватників прибирає вже в ост. часі подекуди зовсім низькі, дикі й неморальні, а з національного погляду навіть негідні форми (бандитські напади на кооперативи і на приватні мешкання склепарів та інші форми терору на склепарів включно до анонімових погроз, доноси на поліцію і т. под.), не кажучи вже про умисне, намірене й систематичне розкрадання майна кооператив з метою довести кооп. підприємства (на селі це звичайно — склеп) до ліквідації, щоби на його місці відкрити свій приватний інтерес.

Інж. Раковський стверджує разом з тим швидкий, і небувалий досі зріст приватних склепів на селі. І цікаве тут саме те, що це, вже масове явище обсервуємо саме тепер, тоб-то після того, як кооперації вдалося в значній мірі зліквідувати на селі чужонаціональне, гол. жидівське приватне купецтво. То-ж, мабуть не без найбільшої слушности стверджує інж. Раковський значний відсоток »своїх«, т. то укр. приватних склепів на селі, що займають позиції, звільнені кооперацією, але які вона не змогла за собою закріпити.

Чи це було завданням кооперації? І чи її наступники зможуть заступити кооп. орґанізацію з усіми тими господарськими, моральними і ін. вартостями, що їх вона несла на село?

Не може бути найменшого сумніву, що до того, яку відповідь треба було дати, і як міг відповісти на це питання інж Раковський. Вона могла бути тільки неґативна — без огляду на становище щодо самої справи — при одній лише умові, щоби воно було спокійне, об€ктивне.

Не можна було закривати очі ані ту безодню деморалізації, що її несуть зі собою »нові відносини« на селі, і на те моральне і матеріяльне спустошення, що його потягає за собою згадана вище, націхована віми прикметами примітивізму конкуренція, й чого чекає тільки той радіючий третий, щоби триумфувати, а радше відзискати назад втрачені місця і звязані з ними матеріяльні вигоди.

Як би на справу не глядіти, не дасться заперечити, бодай одної заслуги інж. Раковського, а саме тої, що він звернув увагу нашої прилюдної опінії на цю небезпеку, з усіми її недоглядними, сумними й необчислимими наслідками. Він вдарив на тривогу, занепокоїв цілу нашу прилюдну опінію явищами, фактами непокоючої вартости.

Висновок*) до якого він дійшов у своїх розважаннях про згадані відносини на селі є такий: на селі немає місця для приватного купця. Якщо це свій, тим гірше — бо тяжче з ним боротися. Але побороти його необхідно. Якщо не в імя кооперації, то в імя добре зрозумілого народнього інтересу«.

Це і є той осередний пункт, та теза, довкола якої головно розгорілася пресова дискусія.

Але порушена інж. Раковським проблма має ще й другу сторону, торкається теж взаємовідносин нашої кооперації і нашого світа приватників в місті. І це питання було предметом уваги в другій і третій частині статті інж. Р. Раковського (»Н Ч.« з 14. і 15. 5. б. р.). В наших містах ці взаємовідносини укладаються інакше, є здоровіші і мають тенденцію до мирного й тривкого співжиття, ба навіть співпраці без жадних перепон, бо їх інтереси тут не перехрещуються; тут приватники і кооперація мають перед собою величезний непочатий терен для праці, безмежне поле для підприємчивости, якій присвічує спільна мета — розбудова рідної торговлі і промислу. Кооперація й тут »протоптала перші тежки«. Але це щойно початки. Інж. Раковський пригадує ще ті прогалини, невикористані можливости, порожний простір, що його треба чим скорше заповнити. І ось саме тут є досить місця й нагоди для виявлення ініціятиви — приватної чи кооперативної так в промислі, як і в торговлі. Залежить це від них самих — і очевидно від певних правних можливостей та доцільних форм.

І ось саме що-до цього, то інж. Раковський дораджує приняти акційну спілку, як найбільш відповідну форму до розбудови т. зв. великого (поважнішого) промислу, ділянки — що правда — зовсім у нас занедбаної. Форма ця, на думку Р. Раковського, найбільше і найкраще надається для того, щоби змобілізувати й притягнути до себе потрібні капітали в достаточно великих розмірах, які досі спочивають десь під більш сумнівною забезпекою (автор має на думці можливість девалюації золотого) і з менш продуктивним призначенням.

Інж. Раковський, зупиняючись далі над вигодами і користями того способу льокати капіталів, тоб-то в акціях дотичних солідних підприємств, уважає що цю форму може приняти й успішно примінити у себе теж кооперація (в першу чергу кооперативні централі), що не новістю — в (не нашому) кооперативному світі. І в цьому напрямі теж кооперація мала би, на думку інж. Р. Раковського, відограти ролю піоніра, промотора, розорати цілину, та тим розбудити й заохотити приватну ініціятиву до скоршої розбудови нашого промислу на здорових господарських основах**).

Питання це веде теж простою дорогою до іншого, надто тісно зним звязаного питання — до заложення і урухомлення промислового банку. Всі невдалі дотеперішні спроби в цьому напрямку спонукують лише до єдино можливого й правильного висновку, що такий банк мають заложити самі за-

*) Не можемо всетаки здержатися від завваги щодо зайвої ригорозности того висновку, який не є одиноко можливий, а до того ще й не випливає з льогічною конечністю з інших його тверджень і спостережень.

**) Вбачаємо тут певного роду льогічну неконсеквенцію в ході думок автора, який забув, що кооперація чей же відограла вже, як виходить це з його власних слів, подібну ролю на селі. Із якими вислідами?... Очевидно, що не можна кооперацію обмежувати тільки до такої вузької і скромної ролі без небезпеки впасти в немилу внутрішню суперечність з власними твердженнями і устерегтися від закиду перекреслення основних завдань кооперації, як такої — Ред.

інтересовані — т.-то промисловці — і знову ж таки з участю кооперації. Все це виглядає й у автора, покищо лише малюнком принадних перспектив. А тому — річ ясна — не ці моменти в його статті викликали, як досі, гостру реакцію в пресі, лиш ті, що заторкнули реальні факти, що заквестіонували рацію існування укр. приватника на селі.

Світ наших приватників відгукнувся на шпальтах свого орґану »Торговля і Промисл« ч. 10. за б. р.) редакційною статтею та устами свого герольда з »Батьківщини« (ч. 18. 1935) — Д. Палієва; а на стор. »Нового Часу« продовжує дискусію інж. В. Баричко, в ряді статтей (поки що в ч. 107, 108 і 111); але їзза браку місця згадку про них мусимо відложити до слід ч. »К. Р.«.

»Торговля і Промисл«, дала своїй статті справді симптоматичний заг.: »Кооперативна гістерія«, що відповідає більше характерові її власної статті, ніж спокійним увагам інж. Раковського, прозражуючи цим найвиразніше власну нестриману афектовність. Своїм звичаєм заатакувала інж. Раковського в анальоґічний спосіб, як і мец. Корчинського, поблажливо називаючи його статті »нефортунним виступом«, а виступ інж. Р. — »куди гіршим і просто цинічним своїм стилем і висновками«; анальоґія до полєміки з мец. Корчинським повна, — особливо що до довільности інтерпретації намірів інж. Р., вбачаючи, напр., в його статті »проголошення воєнного походу проти приватного купця-українця«, а одночасно не згадуючи про ту його характеристику, яка оправдувалаби цей »похід«, бо ж не про приватника взагалі, а про лихого приватника-шкідника в статті інж. Р. є мова. Цим хочемо лише вказати на методу полєміки »Торговлі і Промислу«, яка згори унеможливлює правильну дискусію і порозуміння, як що взагалі про порозуміння між кооперацією і приватниками може бути мова. І коли, справді має існувати між ним якась, хоч би й дочасно спільна мова, то до витворення її полємічні засоби орґану нашого купецтва в кожнім разі не причинюються.

»Батьківщина« (ч. 18 з 16. V. 1935) назвала свою статтю і виступ інж. Раковського »Голосом кооперативного бюрократа«. Правда, можна би було поважно запитати, що спільного мають ті чи інші погляди інж. Р. з бюрократизмом і чи не маємо тут до діла з простим помішанням понять, якби ми надавали якесь значіння кріпким словам, що ними так залюбки і довільно любить послуговуватися наша т. зв. націоналістична преса. На щастя, на взяте з муринської льоґіки »хочу« — нема, як то кажуть, ради. — Інж. Раковський став в очах Паліївої »Батьківщини« бюрократом за те, що виступив м. ін. проти інтеліґентів, що збанкротували, а радше попросту показалися нездібними до ч е с н о ї кооперативної праці, щоби відтак закріпитися в рядах приватників. — Не булоб отже нічого дивного в тому, що кооператор виступив проти кооперативних, ба навіть суспільних шкідників. Але не можна теж дивуватися патріотам з »Батьківщини« за те, що станули в обороні тих, так близьких їм суспільних елєментів. — Невмісним було теж порівнання сучасного стану зах. укр. кооперації до »кооперації« на Радянщині, де — річ заг. відома — від неї давно вже нічого, крім назви, не залишилося; ред. Паліев повинен би це знати, щоб уникати сьогодня таких анахронізмів, як: »в большевії кооперація »побідила« на 100 проц.«, що свідчать принайменше про грубу іґноранцію — і що до радянс. »кооперативної« дійсности і що до природи кооперації.

Дивно звучать в устах апальоґетів приватництва закиди бюрократизації на адресу кооперації; бож коли і є в нашій кооперації тут і там прояви збюрократизування (а їх може треба було шукати де-інде, а не там де бачить їх »Батьківщина«, то вони свідчать лише про союзницьку з приватним купецтвом ментальність і їх радше личилоб »Батьківщині« витати, а не поборювати.

Позитивною натомісць уважаємо в »Батьківщині« пересторогу перед війною на селі разом з узнанням чесної конкуренції й поборювання шкідників чи то з рядів приватного укр. купецтва, чи теж фальшивих кооператорів. На таке становище, в суті річі близьке до становища інж. Раковського — не спромігся орґан нашого приватного купецтва.

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА
ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК—ЛЬВІВ

CO-OPERATIVE REPUBLIC
Ukrainian Monthly Review — Lwiw Poland

Ч. 7—8.
ЛИПЕНЬ-СЕРПЕНЬ
1935.
РІЧНИК VIII.

НА ОКРАЮ ДНІВ

РЕЗОЛЮЦІЯ МІЖНАР. КООП. СОЮЗУ НА ДЕНЬ КООПЕРАЦІЇ 6. ЛИПНЯ 1935.

МКС. пропонує ухвалити цього року на Святах Кооперації ось таку резолюцію:

Зібравшись у XIII-й Міжнародній Кооперативний День, зорґанізовані у Міжнародньому Кооп. Союзі 100 міліонів членів заявляють ще раз тверду привязаність до тих засад, що є основою й підставою спілчанського руху:

відкрите членство в Союзі для всіх, без ріжниці раси, національности, краски або віроісповідання, це основна умова правдивого кооперативного єднання; незалежне управління в кооперативах та невязаний їх розвиток — це суть існування нашого руху; заступлення зиску одиниць службою в користь загалу — це не тільки вислід нашої праці, а й підвалина орґанізації та кінцева межа.

Кооператори певні того, що їхня господарська система має безсумнівну перевагу над іншими. Доказом того є відпорність кооперації у крізах, які розхитали господарське життя в ході останнього десятиліття. Вони заявляють відкрито й голосно, що загальне примінювання засад кооперативного руху може значно приспішити поворот світа до добробуту та удержати такий стан і в будуччині.

Кооперативна співпраця між народами вимагає знесення тих безчисельних барієр, що їх побудовано після війни, котрі гальмують свобідні зношення народів з народами, держав з державами та які руйнують єдність і солідарність внутрі родини народів.

Кооператори всього світу єднаються в думці про замирення між народами. Вони вимагають того, бо це є передумова поступу культури й добробуту людства.

ПЕРЕД ДНЕМ КООПЕРАЦІЇ — КРИТИЧНІ УВАГИ.

»Міжнародній День Кооперації« цього року припадає на 6 липня і того дня його урочисто відсвяткують кооператори всього світу — де тільки мають для цього змогу. (Польська кооперація цей день цього року перенесла на 15. вересня).

»Міжнародній День Кооперації« — святкування, придумане Міжнар. Кооп. Союзом для того, щоби спільною маніфестацією однакових змагань у всіх країнах одночасно звернути скрізь на себе увагу і тим заставити одних зацікавитися спілчанським рухом, других навчити поваги до нього і тим паралізувати їх розгін проти нього. Думаємо, що треба й нам змагати до того, щоби День Кооперації святкувався одночасно, ударним порядком скрізь в одному дні, хочби тільки звичайними сходинами членів з ухваленням відповідної резолюції (якщо нема в кожній місцевости змоги обставити свято більш урочисто).

Нам здається, що влаштуванням великих повітових чи окружних свят-празників, при одночаснім занедбанні льокальних в кожній місцевости сходин — ми викривили ідею Дня Кооперації і тим пошкодили справі. У повітових святах з конечности бере участь тільки мала частина кооперативного громадянства — решта остає в селі. По друге: таке свято влаштувати не так легко, як місцеве. Тому, як бачимо з досвіду, свят відбувається чимраз менше, вони стали тільки спорадичним явищем. Третє: надаючи святу більш маніфестаційний, обрядовий характер, ми одночасно затьмили його діловий кооперативний зміст. Рідкістю є в нас свята, на яких подається ділова інформація про кооперативу, що влаштовує свято, про її успіхи й недомагання, ще більшою рідкістю є збірка на святі підписів на членські заяви, роздача скарбонок на ведення дрібної ощадности, започаткування тут же збірки на ощадність, роздача тут же товарів з титулу товарових зворотів і т. д.

Так, з далеко меншим шумом, а за те з більшою діловитістю улаштовують День Кооперації у других народів. У нас же, пожалься Боже, останніми часами шум тріскотливих, часто непідготовлених загальних промов (які уже переїдаються), заглушує кооперативний зміст цілої постановки.

Думаємо, що підставовою й основною формою святкування Дня Кооперації повинно бути місцеве зібрання членів, евент. з урочистою академією, в кожній місцевости краю, щоб міг в ньому участь взяти кожний член кооперації, жіноцтво, старці й дітвора. Святкування повинні відбуватися всі нараз, як на команду, в один день, щоби тим привчалася кооперативна громада до карности й точности, як на війні.

Повітові-ж свята можуть залишитися, як закінчення й резюме місцевих та відбуватися в міру сил і засобів у довільному часі.

ЗАГАЛЬНІ ЗБОРИ ЦЕНТРОСОЮЗУ.

Цьогорічні Загальні Збори централі сілької господарсько-споживчої кооперації відбувалися в кращій атмосфері, як минулорічні. Як не як, а все таки рятункова акція на селі і в окружних союзах дала вже певні позитивні висліди. Хоч останні місяці приносять нові трівожливі познаки зросту подажі на кредит і манкарства, то все таки погляд на стан Центросоюзу та Окружних Союзів у 1934 році дає право до оптимізму, що йдемо до кращого. Це переконання віяло як з промов тих, що стоять у проводі Ц. С., так і тих, що ведуть округи і є формально умандатованими господарями Центросоюзу та відповідають за його долю перед селом. Потішаючим був теж і факт, що зїзд обставлено старанніше, як бувало: розложено його на два дні: перший присвячений обговоренні стану кооператив на місцях та Окружних Союзів, другий — самого Центросоюзу, як їх експонента. Ця дводенна, широка й солідна дебата робила як найкраще вражіння, головно тим, що чути було отвертість у виголошуванні своїх думок, менше було »завивання в бавовну«; була критика і гори і середини і долу, але критика наскрізь річева, без тіні сервілізму з одної сторони, або деамґоґії — з другої.

Думаємо, що Ц. Союз і на будуче буде додержуватися системи дводенних зїздів Окр. Союзів з подібною, як цього року програмою. Поліпшенням булоб, якби не тільки субстрат обрад другого дня (звідомлення Ц. С.) розсилався заздалегідь учасникам збору, але й хоч короткі резюме рефератів на перший день: про стан підбудови Ц. С. Бо доля верхівки залежна головно від долі основної ланки кооператив на місцях та їх окружних союзів.

КООПЕРАЦІЯ І КАРТЕЛІ.

Поступаюча все таки, хоч черепашиним ходом, розбудова нашого приватного промислу, тягне за собою вже й деякі неґативні наслідки. Маємо на думці факт, що одна з наших промислових приватних фірм, фабрика свічок »Керос« — вступила в члени картелю, себто загальної міжнаціональної спілки фабрикантів свічок. Не входимо тут в розгляд тих оправдань, якими ця фірма вияснює свій вхід до картелю. Нам ходить про самий факт, та випливаючі з того наслідки (звишка цін). Кооперація мусить рішучо обстоювати засаду, що ті приватні українські фірми, які бажають, аби їх підпирав зорґанізований український консумент, не сміють входити у які небудь звязки й союзи, створені п р о т и того консумента.

Виринає питання: що робити з таким випадком, коли фірма оправдує свою поведінку примусовим положенням? Очевидно, тоді мусить вона дати кооперації змогу перевірити фактичний стан, вглянути ближче в саму справу та в калькуляцію підприємства, перевірити оправданість адміністраційних коштів і зисків, бо кооперація мусить перш усього боронити свого члена перед уся-

кою неоправданою звишкою цін. В разі неоправданих зисків кооперація мусить вимагати для себе відповідно вищих рабатів.

Саме життя веде нас і мусить привести до того: кооперація мусітиме мати фактичний вплив на ті приватні підприємства, що розбудовується. головно дякуючи її підпертю.

З АНОМАЛІЙ НАШОЇ МІСЬКОЇ ДІЙСНОСТИ.

Автор цих заміток був на днях на сходинах громадян у кількох сторонах Львова. Були це свята кооперації, влаштовані дітворою місцевих заведень »Рідної Школи«. Крім дітвори було зібраних чимало й батьків, мам та взагалі старших осіб. Гарно й тепло робилося на душі, слухаючи як дітвора вихваляє силу спільноти й єднання, які величні співає пісні на її честь. Але враз із тим якось дивно робилося від факту, що все це якось наче висіло у повітрі! Аж просилося, щоб тут-же виступив хтось з місцевої споживчої кооперативи чи її філії із закликом: »хто ще не є членом нашої кооперативи нехай пристає до гурту! Ось членські заяви! Покажім ділом любов до спільництва! Скажім — на Городецькій чи на Личакові чи в Ринку — нехай вступає в члени »Народної Торговлі«, де є крамниці »НТ.«; на Богданівці чи Левандівці чи Клепарові — до тамошніх місцевих кооператив і т. д. Хто не складає дрібної ощадности в »нашій« кредитовій кооперативі, нехай це зробить негайно і т. д. Ось пушки нашої кооперативи!«*). Так робиться скрізь у світі і тим лише способом кооператива засвідчує свій орґанічний звязок з громадянством.

А в нас під цим оглядом якісь інші звичаї, на нашу думку недобрі. Бо сила кооперативи не лиш у числі принагідних покупців, а головно в многості дійсних і душею з нею звязаних членів.

Свята кооперації по містах влаштовувати повинні в першу чергу якраз міські кооперативи. Бо так, як є тепер — то »Рідна Школа« випереджує кооперацію у веденні кооперативної пропаґанди!

40 ЛІТ ВІД СМЕРТИ ІДЕОЛЬОГА »ВІЛЬНОЇ СПІЛКИ«.

20 червня ц. р. минуло рівно 40 літ від менту, як у болгарському місті Софії, здалека від рідного краю, замкнулися на віки добрі й розумні очі одного з найбільших людей України — професора Михайла Драгоманова.

Яка ділянка українського життя не завдячує цій людині найбільш цінних дарів? Чи можна це сказати про науку (етноґрафію, історію, соціольоґію), чи про красне письменство, якому він подарував Франка і Лесю Українку, дітей його духа?

*) Так робить м. і. кредитова кооп-ва »Згода« на Городецькій (що їй признаємо.

(Франка він прямо вирвав з москвофільського мракобісія). Чим булаби історія українського національного руху, без того, хто дав формалістичному українському націоналізмові глибокий зміст, звівши його з царини фраз до конкретних завдань щоденної праці для освіти й культури народу? Чим булаб наша політика без того, хто ціле життя поборював втечу від політики та україно-»фільське« лише-культурництво? Скільки врешті завдячує йому наш просвітній та економічний рух, людині, що товкла нам у голови вперто і невтомно, що »неправда — не просвіта«, та що »поки селяни неосвічені й бідні, доти сойми й ради, як їх не вибирай, все будуть проти народу«.

Мих. Драгаманів як соціольог і орґанізатор народу найбільш відомий зі свого славетнього гасла »вільної спілки« та другого, що означує методу, якою доходити до такого спілчанства: »будувати знизу вгору!«.

Гасло »вільної спілки« в політично-устроєвій ділянці означало здійснення правдивої демократії на ґрунті федеративних союзів громад, країв, областей, а в дальшій перспективі може й цілих вільних народів. В економічній ділянці це гасло означало ніщо інше, як вільну й непримушену кооператизацію в усіх її можливих формах. В однім і другім випадку Др-ів не уявляв собі таких союзів інакше, як тільки при збереженні свободи на зах.-европейський лад (постійно захоплювався самоврядним устроєм Швайцарії та Англії). Стоячи на ґрунті добровільного союзництва він пашів стихійною відразою до всякого централізму, особливо-ж націоналістичного й шовіністичного. Через те був у постійних конфліктах з московськими обєднителями усяких красок, від найчорніших до найчервоніших, та вже тоді пророкував їм, що вони докотяться до якобінства, тільки ще більш дикого, як було французьке.

Чи не здійснилося це ґеніяльне предсказання Драгоманова у виді сучасного большевизму?

Концепція вільного союзництва, вільної ініціятиви усім, та будування знизу вгору була як найкраще достосована до потреб поневоленого суспільства і тому не диво, що, як пише Софія Русова, ідеал Вільної Спілки одушевляв на Україні всю молодь 80-х і 90-х років.

Позначився цей вплив сильно також в ділянці конструктивної просвітньої та господарської роботи. Батько української кооперації Микола Левитський оповідає, що в молодости своїй вчитувався у писання Драгоманова (дістати цю нелеґальщину було в Росії дуже нелегко!). Вплив вільноспілчанських ідей на Франка та всю молоду галицьку ґенерацію 80-х і 90-х років занадто відомий, щоби про нього розводитися. Глибоко в уми западали ясні й льоґічні слова женевського еміґранта з осторогою, щоби не покладати забагато надій на ласку згори, від держави, а більше налягати на працю в низах:

»...Треба мати люд сполучений, впорядкований (зорґанізований). Збирати треба людей коло річи для них близької, зрозумілої, явно корисної. Хто думає, що головніше діло освіта — той нехай закладає товариства просвітні, робить відчити, закладає читальні, спілки і т. д. Ними світа не зміниш, тільки якіб вони не були маленькі, а все таки свою пільгу людові вони роблять, а найголовніше, вони згромадять людей до купи. Хай уся країна покриється сіткою усяких товариств та рад, котрі люди заведуть собі, як самі схотять, а не так, як велять їм соймові устави. Вся ця сітка буде не начальством над людьми, як сойм та державні ради, а самим людом, вона не буде носитися поверх життя, ні дурити людей тим, що ось, мовляв, ощасливлять їх згори, а буде робити, хоч маленьке, та видне й корисне діло. Це будуть, коли хочете, свої сойми, свої державні ради, окремі від урядових, вибраних, що вони найменше всього можуть показувати думку самого люду. ...Оце ми зовемо порядкуванням знизу вгору, від праці дійсної, близької, до дальшої«.

Ніхто у нас до часу Драгоманова не сформулював так ясно остаточної мети і засобів т. зв. орґанічної праці.

Тому з пошаною клонить голову перед Його духом вся українська громада, судячи його життєвий труд по його змісту, а не по зверхнім формулам, які дехто може й не в цілости приймати за свої.

»ДЛЯ ВАС Є ВАРСТАТ ПРАЦІ!«.

Мукачівська »Земля і Воля«, орґан »Українців членів республик. хліборобської (аґрарної) партії« на Закарпатській Україні порушує у числі 22. дуже важне питання: що робити молодим матурантам?

Автор статейки констатує, що нема надій на працю в державній адміністрації, а навіть щораз менше у шкільництві, бо й тут починається »експортова політика«: вільні місця займають Чехи й Словаки, повчившися пару місяців »рускої« мови. Автор цілком правильно звертає увагу на ділянку господарського життя, опановану на Закарпатті в цілости жидами й мадярами:

»Не падайте духом, плекайте й на далі ті мрії, що плекаєте у шкільних лавках — праця для народу. Для вас варстат праці є: розбудова народнього промислу і торговлі і разом з тим освідомлення народу.

»Наприклад з многих сіл Підкарпаття вивожується річно багато сіна, яблук, бараболь і інших господарських продуктів, на чому заробляють тисячі. Для цієї перепродажі капітал не є потрібно, но знання, спритність і охоту. Майже ще не порушено поле кооперації. Колиб це поле було зоране як слід, як то є в Галичині, далоб воно для многих екзистенцію житєву й то незалежну.

»Отже сестри і браття, дух хай буде скалою! Не дивіться за модними ідеями, не втрачайте енергії на пусті балачки, но йдіть на село! Там ваше спасення, там і робиться найбільша кривда українському народу.«

Думки здорові і варті поширення.

ДРУГАМ НА ЗАКАРПАТТІ.

З душі витаємо кожний прояв оживлювання народнього руху серед вас і вміємо оцінити вашу добру волю й поступ у вашій роботі. Зокрема нас тішить розбудова українського друкованого слова, бо-ж це перша умова орґанізації народу. Та позвольте при цій нагоді звернути вашу увагу на одну річ: на мову і стиль більшости ваших видань.

Позвольте, що приведемо тут який небудь з краю уступ. (Беремо приклади з тих видань, що піддержують з нами духовий звязок, надсилаючи нам свої обмінні примірники). Ось приміром:

»Кожна кріза в її основі є наслідком певних помилок та несправедливости, нагромаджуючись в поступовому русі розвитку людського товариства*), котре при сучасному та неправдивому виборі дороги та засобів, відхилялось в свому історичному розвитку та рості від вічних празаконів всього істнуючого. Звідси вислід завжди — соціяльні заворушення, тому що нагромадження неунормованих, в розвитку товариства, запитів є динаміт котрий вкінці розриває саме товариство« (»Земля і Воля«, ч. 9).

Ми питаємо: хто — не з поміж селян чи зарібників, але з освічених людей зрозуміє легко, що тут сказано?

Або другий примір, з іншого часопису (по суті дуже корисного і розумно веденого):

»Коли говорити про загал, то треба отверто сказати, що характери в нас ще не настільки є викристалізовані, щоби розумілося, в якому випадкові ця засада є тактичним тягом, а в якому паданням по похилій площі. За цим гаслом (»що нам дадуть«), яке обіцяє спокій, а не боротьбу, яким можна оправдати кожен свій крок, безумовно пійдуть многі й многі і на тому український рух утратить, бо не буде зростати з власної сили, а лише з »подаяній«.« (»Світло«, освітньо-господарський часопис, ч. 5—6).

Чи це має читати селянин? Коли так, то не буде дива, якщо читачів буде щораз менше.

Другам на Закарпатті радимо щиро: пишіть простою мовою, так як говорить народ, пишіть короткими й ясними реченнями. Не ганяйтеся за »високим стилем«. Тоді вас зрозуміє й маса, а з приємністю читатиме й інтеліґент! Радимо це в інтересі спільної нам усім справи. Бо гріх не використовувати як слід тих умов доступу до мас, які українство поки що має на Закарпатті.

*) Мабуть суспільства? (Ред. »Кооп. Республики«.).

Михайло Драгоманів і прудонізм*)

Самовідмежовування Драгоманова від московського народництва в його анархічнім і соціялістичнім варіянті, також від марксизму, його зближення з прудонівцями, співробітництво в їхніх видавництвах, навіть входження в склад редакції „Le Travailleur" і т. д. для нас мусять мати значіння. Додаймо до того посвідчення Овсяніко-Куликовського (1877—1878 рр.), що »психольогічною тягою Драгоманова був Захід, переважно романський, його тягло зокрема до Франції й Італії[1]), — він був що до цього справжній західник« (»Наше минуле« 1918, ч. 2, ст. 55), — все це натякає на якусь близькість ідеалу Др-ва до романської соціялістичної течії, і з осібна до прудонізму. Справді перегляд писань Др-ва переконує нас, що він був дуже вчитаний у твори Прудона, їх добре знав і нераз сам їх прихильно коментував. »З соціольогів найбільш читав Прудона« — свідчить його дочка[2]).

Погляньмо, як розумів Драгоманів вчення Прудона і як ставився до нього.

Він писав у 1881 році[3]):

»Вчення про ан-архію, тобто безначальство, як протилежність всім більш чи менш централістичним теоріям Франції 40—50 років, означено було Прудоном як вчення про повну незалежність особи і непозбувальність її прав перед будь якою владою, навіть виборнопредставницькою, як управління кожної одиниці своєю волею — через що Прудон ставить слову ан-архія, як синонім, англійське слово self-government (самоврядування). В практичному приложенні теорія такого анархізму приводила до вільного гуртування, федералізму, через що й Прудон виклав найбільш повно цю теорію в книзі „Du principe fédératif".

»Прудонівське вчення про ан-архію — каже М. Др-ів у 1883 р. — у відріжнення від монархії, пан-архії, чи комунізму і демократії (унітарної), висловлене побіжно ще в 1840 році в мемуарі-

*) Зростаюче заінтересування особою й ідеями французького соціольоґа Пєра Прудона, особливо його ідеями господарського спільництва (»федералізму«) каже нам звернути більшу увагу на найвизначнішого нашого прихильника прудонівських думок — Михайла Драгоманова. Це тим більше потрібне, що мале ознайомлення публики з »анархізмом« Прудона сприяє у нас фальшивим уявам про М. Драгоманова. Низше приведений уривок з більшої, ще недрукованої праці проф. Ол. Мицюка про М. Драгоманова дає змогу блище пізнати відношення цієї людини до Прудона та його російських вульґаризаторів (прим. М. Бакуніна). Вдумливий читач відразу розпізнає під хибною назвою »анархізму« — типову ідею спілчанства, що правда, поширену не лиш на господарську ділянку, але й на політично-державну. **Ред. »Кооп. Респ.«.**

[1]) В одному місці М. Др-ів виразно зазначував, що його симпатії найбільше склонюються до англійської культури й духа. — Ред. »Кооп. Респ.«.

[2]) Лідія Шишманова-Драгоманова — »Зі споминів про М. Драгоманова«, »Нова Україна« 1922, ч. 13—15, ст. 43.

[3]) Вид. по російськи у »Полит. Сочиненіях М. Др-ва«, Париж 1905, т. I, ст. 124.

„Qu'est ce que la propriété", ґрунтовно виложено в книзі „Du principe fédératife". Практичне здійснення цього »самоврядування«, примирення засад авторитету і свободи, Прудон бачив у федерації громад, кантонів і провінцій, дуже подібній до швайцарського політичного ладу, основи якого, федеральний договір з 1848 р., Прудон часто цитує для пояснення своїх ідей. Як соціяліст (в широкому розумінні — О. М.) Прудон тільки доповнює чисто політичне швайцарське самоврядування плянами федерації економічної, земельної, промислової. Як теоретичний противник комунізму з його »нероздільністю влади, як і в монархії, і як практична людина і француз, син країни, в якій більшість працюючого населення, це селяне-власники, Прудон уявляв собі господарські федерації-спілки як орґанізації взаїмного постачання, кредиту, асекурації, виконування замовлень на громадські потреби спілками робітників і т. д.. Цей, як він його теж називав, господарський »мутуалізм і ґірантизм«[4]) Прудон вважає здійснимим тільки у політичній федерації й вищій формі федералізму (спілчанства). Розуміючи слово революція в широкім сенсі як постепенний рух (властиво еволюцію), Прудон зовсім не настоював конечно на силоміцькому зруйнуванні нинішних держав і нинішнього господарського устрою і казав, в кінці першої книжки, що: »всі мої економічні ідеї можна зібрати в трьох словах: федерація хліборобсько-промислова. Всі мої політичні ідеї зводяться до подібної-ж формули: федерація політична або децентралізація«...

У примітці Драгоманів додає:

»Та якраз розуміння ан-архії, як безначальства, виключає принциповий культ революції, як насильного перевороту, бо цей останній неможливий без захоплення і держання влади певною меншістю (хай і передовою); більшість не потребує насильства, а просто влаштовується як хоче. Здійснення-ж і удержання соціялістичного ладу не мислиме проти волі більшости і без її бажання. Тимто власне соціялізм не може мати культу для революції... Таким чином вчення про ан-архію в політиці відповідає вченню про еволюцію в природознавстві й соціольоґії, як вчення про монархію відповідає релігійному однобожію (з чудесами в природі), а вчення про революції — фільософічному деїзмові (з катаклізмами в природі). Само собою, що еволюційна теорія не виключає в крайніх випадках повстань проти прямого насильства з боку державної влади« (Полит. Сочин., т. II, 1906, ст. 691—692).

Принагідно Др-ів вказував на хибні розуміння думок Прудона, видвигаючи свою інтерпретацію. У статті »К биографии Желябова« 1882 р., реаґуючи на те, що богато революційних соціялістів, очевидячки російських, тільки тому звернулися до »централізації«, що бачили в ній синонім »дисципліни«, що клич т. зв.

[4]) Від лат. mutuus — взаїмний, мутуалізм — лад взаїмности.

централізації став реакцією проти клича анархії, він пояснює це тим, що »многі Росіяни анархію розуміли не по прудонівському, а дуже вже по дворянському. Вони розуміли її, як свободу для кожного пана практикувати свою фантазію, аби тільки вона була більш чи менш червоного коліру. Так — з докором продовжує Др-ів — наче б то федералізм, до якого Прудон в практиці зводив свою »анархію« — виключав дисципліну, так ніби то він не найбільш догідна для людей форма орґанізації, з неминучою дисципліною?!« (Там-же ст. 435).

До новіших анархістів Др-ів ставився неґативно. Він уважав, що анархісти власне кажучи не мусіли би мати нічого спільного з блянкістами (»Вольное Слово« № 39, 1882, »К біографии Желябова«). В тім же 1882 р. Др-ів заняв неґативну позицію до »всіх писань новіших анархістів«, в яких після його характеристики змішалися здорові ідеї прудонівського анархізму (власне федералізму) з привичками думання запізнілого якобінства, що обернулося у бланкістське*) »вспышкопускательство« (»Вольное Слово«, 1882, № 49). В другім випадку (стаття »Динамитно-анархическая епидемія«, »Вольное Слово« № 58 і 59 за 1883 р.), беручись розсіяти хоть скілько небудь туман відносно слова »анархія, Др-в між іншим каже: »...Деякі західні анархісти — динамітчики виводять свій родовід від Прудона, тим часом вони не мають нічого спільного з ученням Прудона про анархію чи безначальство, а є близькими до тої мішанини якобінства зі соціялізмом, котру заступав колись Блянкі і котра є дуже далека від вчення про ан-архію«.

В деяких відношеннях Др-ів критикував і Прудона, не кажучи вже про Бакуніна: »У самого Прудона — писав він у 1881 р. — а ще більше у Бакуніна до вчення про ан-архію примішалося досить геґеліянської метафізики, котра в значній мірі збивала їх наслідувачів. Так Бакунін, каже він, різко протиставляв свою анархію всякій існуючій і навіть нині мислимій політичній формі, як геґеліянську антітезу існуючому положенню (теза), після повного зруйнування якого... наступить синтеза, відбудова суспільних союзів знизу вверх, від індівіда до асоціяції, громади, нації, людства. Процес »руйнування« держав ...Бакунін уявляв собі в якійсь мірі у фантастичних формах, як якусь то катастрофу, забуваючи, що в світі не існує руйнування без будування і навпаки«... Деяку плутанину в поняття про суспільне життя — продовжує Д-ів далі, маючи на увазі вже і Прудона —»вносило таке розуміння анархічної ідеї, яке... вимагало безумовної економічної незалежности осіб і громад, забуваючи, що в економічному відношенні власне нема особи самостійної та що незалежність особи і громади неминуче

*) Бланкізм, від фр. револ. соціяліста Л. Бланкі, (1805—1881), пропаґатора терроризму й диктаторського централізму, як продовження тактики партії якобінів. »Вспышкопускательство« — моск. слово, значить орґанізування несеріозних револ. виступів (»фаєрверків«). **Ред. »К. Р.«.**

повинна уступати перед потребами продукції річей, необхідних для людського життя. Але при всіх цих і подібних обмеженнях, вчення про ан-архію містить в собі підвалину для здорової федеральної[5]) теорії, котра особливо була корисна для Франції... а ще більш... для Росії« (»Пол. Соч. I, ст. 124—5)[6]).

Ті, що вже тоді перекручували думки Драгоманова, кажучи, ніби він »поклоняється Бакуніну«, змусили його заявити, що, мовляв, не поклоняємося, а... »тільки віддаємо йому належне« і висловлюємо свій погляд на анархізм Бакуніна. У праці »Динамитно-анархічна епідемія« він писав у 1883 р.:

»Ідеї Прудона підхопив м. і. і Бакунін, котрий їх розвивав з великим талантом, особливо їх негативну частину (критику великих зцентралізованих держав) і прикладав їх до справ країн, яких мало торкався Прудон: німецьких та славянських (»Госуд. и Анархія«). Але Бакунін приєднав до вчення Бакуніна багацько таких річей, котрі самому Прудонові здавалисяб дикими і котрі таки й були дикими, в буквальному значінні слова, варварськими«. А в примітці Др-ів додає, що федеративні й антіобрусительні думки Бакуніна мало лишали по собі сліду в рос. революційних кружках; інакше було з русофільським народництвом Бакуніна. Підняття Стєнки Разіна, Пуґачова і сучасних русских розбійників в соціяльні революціонери, які ніби ліпше розуміли справу, як Сен-Сімони й Луї Блани, антикультурні випади проти »буржуазно-казьонних« наук і шкіл і т. п. пустили глибокі й згубні коріні в Росії і приймалися навіть серед противників Бакуніна«.

»(Бакунін) — проповідник ан-архії, тоб то перш усього, здавалосяб, особистої свободи, велів своїм учням одмовиться »від особистої ініціятиви і підлягати колєктивній думці народа і його безпосередньому надхненню, принять душу народню, втопиться в народі, не клопочучись про науку, якою їх ніби хотять звязати і обезсилить і котра мусить згинути вкупі зі старим світом... Наука ж нова народиться якось потім, після перемоги народа, із ставшого вільним життя народа«. Др-нів визнавав, що Бакунін »багацько сприяв поширенню в ріжних країнах Европи загальних формул соціялізму«, але своєрідним формулюванням анархізму, а також російськими антікультурними примішками до нього, в роді осуджування науки й ідеалізації розбійників, він вніс велике замішання в голови европейських соціялістів та сильно пошкодив орґанізації робітничого руху в тих країнах, на котрі мав особливий вплив, а іменно в країнах романських.

Драгоманову — синові держави гніту й поневоленої країни, людині, що зазнала на собі всю суму особистих і національних утисків та підносила вже від молодих літ протест проти того всього, була близька низка думок Прудона: про пошану людської гідности, яку Др-ву прищепив ще батько, про невідлучні права

[5]) Спілчанської. — Редакція »Кооп. Республики«.

[6]) З огляду на аґрарний характер тих країн, як була мова вище. — Ред.

людини, про федерацію політичну, стверджуючу й поглиблюючу український федералізм, приклонником якого Драгоманів був ще до еміґрації і про федерацію економічну чи хліборобсько-промислову (котра у Др-ва прибирала дещо відмінні од Прудона форми), про розуміння революції як еволюційного руху, про здійснення соціялістичного ідеалу через приняття його більшістю населення. Як синові країни, населення якої було дрібним володільцем чи дрібним власником землі, Драгоманову були близькими, почасти й не новими господарсько-спілчанські концепції Прудона. Можна згодитися з твердженням Могилянського, що »з европейських соціялістів Др-ів більше всього запозичував у Прудона« (»Нов. Энц. Словарь Брокзавта й Ефрона«). Одначе далеко не все. Поділяючи чи запозичуючи одні, в одночас до інших думок Прудона він ставився критично.

Ол. Мицюк.

З ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКОЇ КООПЕРАЦІЇ

„Народна Торговля"

ЯК ОСЕРЕДОК СПОЖИВЧОЇ КООПЕРАЦІЇ.

Докінчення*).

»Народна Торговля« як доставець продуктів краєвого походження.

Крім кольоніяльних корінних товарів старається Н. Т. про те, щоби її маґазин стало був заосмотрений в як найширший асортімент іншого спож. товару краєвої продукції. Що до цукру — стоїть вона в безпосередних взаєминах, як гуртовий відборець, з Банком Цукроварства, який одинокий на цілу Польщу є продавцем цукру зі всіх цукроварень, крім Ходорова, а також з Польсотом, який є виключним продавцем ходорівського цукру. Щодо рижу стоїть Н. Т. у взаєминах з першим і одиноким імпортером рижу — Польриж-ом, який репрезентує обі існуючі в Польщі лущарні рижу. В останньому часі обсервуємо як в Н. Т., так і в цілій Польщі кольосальний упадок консумції рижу; це наслідок високих розмірно цін цього артикулу, в порівнанні з цінами рівновартісних, або й вищевартісних що до поживности — круп краєвої продукції. Цукор і риж спроваджує Н. Т. до свого маґазину ваґоново, а деколи, відповідно до запотребування, диспонує ваґонові посилки і на провінцію, на адресу своїх складів чи інших відборців.

*) Початок гл. в »К. Р.« ч. 6. за червень б. р. — Ред.

Що до найповажнішої ґрупи харчевих продуктів споживчої бранжі, а саме муки, ґрисіків і круп — то зі жалем мусимо ствердити, що в цьому вся наша спож. кооперація та взагалі всі укр. консументи залежні в цілості від чужих продуцентів; бо хоч збіжжя іде з укр. села, то вся його перерібка, переміл, переводиться в чужих, неукраїнських і в некооп-вних млинах та крупярнях. Взагалі, як про це ходить — то зах.-укр. землі виказують богато більше млинів, чим їх потрібно. Звідси між ними величезна конкуренція, серед якої направду не легко буде вдержатися першому укр. млинові чи крупярні. Перша спроба в цьому напрямі, піднята перед кількома роками Пов. союз. кооп. в Теребовлі — не повелася, а млин по короткому часі своєї праці впав. Безумовно справа укр. млинів і крупярень остається на дальше отвертою справою, особливо ж для сіль.-господарської кооперації, яка не повинна знеохотитися невдачею в Теребовлі. Та на разі Нар. Торговля досі, направду, не змогла зорґанізувати достави муки і круп. Саме тому, що майже в кожному місті і містечку в Галичині находиться щонайменше один млин, а буває їх і по кілька, та що збіжжя, матеріял до перемелення, набувають вони на місці, звичайно по найдешевших цінах, ніяк не можна говорити про спроваджування, перевоження муки й круп з одного міста до другого; тим більше не можна й думати про пересилання, спроваджування тих артикулів до всіх міст, містечок, де є склади Н. Т. або спож. кооп-ви з одного або з 2—3 міст; бо воно не оплатиться з огляду на кошт перевозу, тим самим і наші склади і поодинокі міс. кооперативи набувають ці артикули на місці, в місцевих млинах. Ясно, що при такому стані про спільні закупи або про спільні умови на доставу годі говорити. На стільки поступила вже справа в нас, що принайменше для своїх відборців (склади + м. кооп.) у Львові і в містах, не дуже далеко віддалених від Львова, може Н. Т. доставити ці артикули з львівського млина на основі сталої умови; при чому звернено увагу в першу чергу на марку млина, на якість товару, так, що отсі найближчі до Львова міс. кооп-ви можуть бути все певні щодо доброї якости муки, спровадженої через Н. Т.

У великій ґрупі товарів краєвого походження, що до неї належать мід, овочі, гриби і т. п. — Н. Т. докладає великих старань і поважних заходів, щоби стати одиноким посередником між самим продуцентом і своєю підбудовою. В наслідок того рік за роком закуповує вона самостійно впрост від пасічників великі запаси меду; волоські оріхи скуповувала вона через свого службовця осінню 1934 р. самостійно, впрост від селян в Борщівщині, що навіть викликало було негодування зі сторони тамошнього ПСК. В богатьох випадках, коли вже неможливо дійти до самого продуцента, користується Н. Т. посередництвом поодиноких укр. орґанізацій чи установ. І так: головну часть свого запотребування на гриби покриває Н. Т. в пов. союзах кооп-в; за-

паси меду доповнює транспортами від Пасічн. С-ки в Тернополі; овочі-морелі закуповувала торік в літі при помочі філії »Сіль. Госп.« і т. д. Подібно, як була мова про млини, так і тут належить підчеркнути, що справа скупу цих артикулів і постачання їх для міської спож. кооп-ції через її централю — це справа пов. союзів, які обєднують кооперативи для закупу й збуту; на жаль, і в цій ділянці ми не бачимо не то успіхів, але навіть початків такої праці.

Хто переглядає цінник товарів Н. Т. та читає обіжники торг. відділу Н. Т., — той знає, що асортимент її товарів є незвичайно широкий, та що він чи не в 100% охоплює все харчеве запотребування пересічного члена. Задумано і в дальшому вести працю в тому напрямі, щоби маґазин Н. Т. і цінник Н. Т. виказували як найбільше річей, потрібних членові в його щоденному життю і в його господарстві — принайменше домашньому. Безумовно може заходити питання, чи при такому поставленні справи не потерпить пильнований до тепер відділ, прим., кольоніяльних товарів, чи не належало б радше спеціялізуватися Нар. Торговлі власне в оттім відділі. Це може бути предметом дискусій — думаю, що коли Н. Т. має бути і є господарською централею для споживчої кооперації, то і при належному допильнуванні дотеперішніх своїх позицій, ба, що більше, навіть при їх удосконалюванню — вона мусить подбати про те, щоби ввесь запотребований її підбудовою товар вона потрафила і вміла доставити.

Коли ми при продуктах краєвого походження, то не можна мовчки поминути факту, що Н. Т. від самого початку свого існування все, стало давала перевагу і тепер дає перевагу збутові продуктів-виробів українського промислу перед виробами чужих фабрик.

Богато укр. продукційних підприємств своє існування від початку аж до сьогодня завдячує виключно підпертю Народної Торговлі та її підбудові; тичиться це особливо тих галузей промислу, що обчислені на міську публику, як: Альое, Фамоза, Геліодонт, Декоро, Ароза. Всі інші галузі укр. промислу змогли свої окремі вироби, обчислені для міс. публики, поставити завдяки праці Н. Т. та її підбудови: це є »Фортуна« що до її десерово-чеколядових виробів, »Будучність« що до туток, Сусп. Промисл що до цикорії, Пласт що до »Бакіну«, »Продукція« що до повил і ґатункових мармеляд і т. д.

Праця над збутом виробів укр. промислу в містах натрапляє на богато більші труднощі, чим по селах. Впровадження тих виробів у місті стрічаєтья звичайно з великим упередженням, застереженнями, привичками до чужих виробів; з другого боку зустрічає по містах праця над впровадженням рідних виробів богато тяжчу кампанію зі сторони конкуренційного продуцента, чим на селі. Тим самим не все можуть бути оправдані нарікання деяких укр. продуцентів, що як Н. Т., так і її підбудова не завше

форсує український продукт; тільки знання відносин у місті може дати виправдання, що то в склепах Н. Т. біля мила ЦС продають ще мило Шіхта чи інше, або крім цикорії »Луна« ще цикорію Франка. І Н. Т. і її підбудова роблять для укр. промислу найбільшу роботу по містах; коли в своїх склепах держать укр. продукт і коли його оферують членам, а оферують нераз направду з великим вкладом і вимови і хисту. За укр. промислом праця в тому напрямі, щоби якістю товару і доброю ціною здобувати в громадянстві позиції, заняті до тепер чужими. Теж і в майбутньому і Нар. Торговля і її підбудова не можуть і не будуть легковажити справи розбудови рідного промислу, а поширення його виробів ставлять вони все, як засадничу справу, в своїх торговельних і товарових операціях.

Ціни.

Мабуть не відбулася ще ні одна кооп-вна анкета в нас в спож.-міській чи сіль.-господарській кооперації, на якій не говорено би про ціни. Неможливо і нам сьогодня не говорити про ту справу. І тут знова мушу покликатися на тих, що читають цінники і обіжники торгов. відділу Н. Т., щоби вони сказали самі, як на загал та справа в нас поставлена, чи дуже ціни Н. Т. відбігають від ринкових цін. Як господарська централя спож. кооп-ації, Нар. Торговля визнає рочдельський прінціп, що товар продається по ринкових цінах і допильновує, щоби та засада була стало вдержана. Впрочім змушена вона до того так чи інакше розумінням господарської думки, що тільки низькі, зрівнані з ринковими, ціни можуть бути підставою її торгів та доходів, потрібних на удержання апарату. Допильнування справи добрих, низьких цін — це, сказати правду — сьогодня найважніший реферат в торговельному відділі Н. Т.; слідження місцевих ринкових цін у Львові, в Ґдині, за кордоном, чи в наших містечках, — це все однаково — діло окремих студій і окремих калькуляцій в Н. Т., — а виявом оттого слідження і пристосування до конюнктури — власне цінники і обіжники, оферти, що їх розсилається з Н. Т. що 5 днів до спож. кооп-в. Вдержуючи засаду цін — Н. Т. допровадила вже до того навіть, що в останньому часі поставлено її зі сторони одної укр. кооп. установи закид, що ціни вона калькулює вже за низько, деякі навіть нижче ринкових; відноситься це особливо до артикулів краєвого походження.

Належить не забувати, що при заграничних товарах, коли не 100% вартости товару, то стало напевно щонайменше 50% тої вартости виносить мито, яке Н. Т. мусить платити готівкою. Все одно, якби не виглядало закупно товару, продажну ціну визначується не інакше, як тільки з огляду на ринкові ціни. Наслідок калькуляції, а також конюнктури в поодиноких випадках такий, що при одних артикулах остається за Н. Т. більший заробіток, при других менший, назагал в річній переісчі, при всіх артикулах ра-

зом виказує калькуляція гуртової продажі товарів через централю Н. Т. на її підбудову (склади, мкооп. ЦС. і проч.) не більше, чим 2—2,5% брутто доходу. Відсоток далеко не високий, відсоток напевно нижчий, чим у пересічі в інших гуртівників, приватних; і він самий говорить про себе, — стверджує, що Н. Т. не старається узискати в своїому торзі зі своєю підбудовою якихось незвичайних зисків, що навпаки вдоволняється навіть дуже низьким доходом при деяких артикулах, таким, що заледви вистарчає їй на оплачення свого апарату. Безумовно, що коли нема нічого досконалого, то час до часу і в поодиноких цінах Н. Т. окажеться ріжниця від ринкових цін, але проводячи послідовно сталу лінію низьких цін — справляється ту ріжницю звичайно найближчим обіжником.

Для споживчої бранжі диктатом цін на зах.-укр. землях, особливо на Сх. Галичину, є таки Львів. Правда, деяке значіння мають ще ціни приватних, чужих гуртівників в Перемишлі, Станиславові, Стрию, Тернополі, одначе це відноситься тільки до деяких артикулів, які вони провадять ваґоном і тільки до певних сезонів, на який вони той ваґон товару спровадять. Позатим домінуючий голос у конфіґурації цін на наших землях має таки Львів, який направду є торговельним для них осередком. Тут є для спож. бранжі найбільші жидівські гуртівники, які обслуговують жидівські спож. крамниці в Галичині й які їм числять гуртову ціну, як основу для детайлічної ціни на найбільшу частину їхнього товарового стану. Тому і правильно, що й Н. Т. зі своїм головним торговельним апаратом, зі своїм маґазином і іншими своїми відділами находиться у Львові й звідси може виконувати свою роботу, як господарська централя всієї української спож. кооперації. Ринкові гуртові ціни Львова є основою для цін Н. Т. в її цінниках і в її обіжниках. Безумовно, не без значіння є й ціни гуртівників Перемишля чи Стрия, і ті ціни стало й безумовно береться під увагу, однак головну увагу звертається таки на львівські ціни. І коли про це мова — то напевно інколи ріжниці, що заходять між цінами Н. Т. а ринковими в якійсь місцевості на провінції, це ріжниці між цінами Львова і Станиславова чи Тернополя.

Відносно певних артикулів, особливо фабричної краєвої продукції (як з українських, так і чужих фабрик) — держиться в Н. Т. стала калькуляція в той спосіб, що, задовольняючися малою провізією, чи навіть тільки річною премією, доставляє вона своїй підбудові товар по дійсних фабричних цінах дня. Діється це особливо тоді, коли замовляючий потребує більшої скількості даного товару і то такої скількості, що транспорт його оплатиться радше впрост із фабрики, чим через маґазин Н. Т. В тих випадках обовязково дістає відборець ориґінальну фабричну ціну, звичайно навіть ориґінальний рахунок з фабрики. Сама НТ. оставляє за собою не більше, чим нормальну гуртову провізію, або тільки премію з тим, що навіть інколи і з тої власної провізії

чи і премії при повних артикулах відступає вона частину відборцеві. Тим способом узискує відборець — спож. кооператива — дійсну фабричну, часом навіть знижену ціну дня, тим способом може вона і в своїому детайлі помірятися зі своїм конкурентом, що до своєї ціни.

Кредит: це найболючіша і найприкріша справа в цілій нашій кооперативній орґанізації. Це та справа, що виповнює собою шпальти нашої кооперативної преси (ГКЧ і Копп. Республика), що ставить головну тему статей, які появляються про н. кооперацію в щоденній пресі. Це та справа, що нею сушать собі голову всі люди, відповідальні за добро і існування укр. кооперації, почавши від учня на крамаря в низовій кооп-ві, а кінчаючи найвищими властями РСУК. Відомо, що іде ліквідування боргів в сільській кооперації та що вже більшість пов. союзів кооп. перейшла на готівковий торг зі своєю підбудовою. Про подібні успіхи в спож. міській кооперації — на жаль — сьогодня не можна говорити. У своїому детайлі мали вони в 1933 році розборгованих 427.700 зл. супроти 361.500 зл. товарового запасу: відношення очевидно вже не некорисне, але застрашаюче, тим більше, що тим способом пересунено в кишеню довжників — як борг, не тільки вес власне майно спож. кооп-в (уділи і зап. фонди!) — але до того і ще велику суму чужих фондів, які довірено кооперації у виді товарового чи навіть готівкового кредиту. Можна з найбільшим зрозумінням ставитися до тих цифр в звязку зі ситуацією міст, зокрема ж у звязку з відносинами, в яких живе укр. міське населення, головний континґент »місячників« в загалі довжників кооп-в. В торговельних взаєминах рішає момент кредитоздатности. Ми не можемо не памятати про те, що звязані в одну сімю зі своєю зах.-укр. кооперацією, ми враз з нею мусимо іти на викорінення найбільшого лиха — боргів, а дальше, не можемо не мати на увазі стану задовження кооператив. Шкода, що не маємо цифр за 1934 рік, брак ще звітів за той рік; на жаль, здається великої поправи від 1933 року нема. Стан задовження спож, міськ. кооп-ії в Н. Т. виносить з $^1/_2$ 1935 р. зі самого останього часу около 57.000 зл., а що уділовий капітал кооперації цього типу в Н. Т. становить — около 6.000 зл., тих 57.000 зл. — то кредит отвертий, та крім нього на около 30.000 зл. є ще векслеве обліґо спож. м. кооператив в НТ. Санація на цьому відтинку є конечна. Капітал нині не радо анґажується в торговельних, а навіть промислових підприємствах. В банках є доволі готівки, але вона призначена радше на депозити, чим для оживлення торговлі чи промислу. І відноситься воно не тільки до нас, але це є сьогоднішня дійсність в цілій Польщі та взагалі у всіх державах світу. В слід за тим за товаровий кредит у нас, як і заграницею, однаково щораз тяжше. Вже не говорім про ті товари, що їх муситься, по силі їх окремого становища, платити готівкою при відборі, як монополеві артикули: сіль, сірники і т. п., не говорім про

оттих 50 чи навіть 80% вартости заграничних товарів, що її треба заплатити при приході товару в виді мита та інші оплати — це ті річи, що змушують кожн. гуртівника вперше всього числити готівкові ціни. Але ж величезна скількість краєвих товарів, продукованих тут — прямо не до набуття вже сьогодня на кредит, — їх можна набути за передплатою або за післяплатою (квасок, цукор), — а впрочім про великі труднощі в одержанні товарового кредиту свідчать найкраще отті високі, незнані передше ніколи касові сконта 5 — 10% за місяць чи два місяці. Ось як високо каже собі платити за кредит та чи інша фабрика! — І серед цих відносин — направду — Нар. Торговлі тяжко, — але часто і цілком неможливо служити своїй підбудові кредитом (абстрагуючи від шкідливости кредиту в спож. ділянці взагалі).

На прикінці приходиться заговорити ще про одну справу, а саме про видержання торгов. вірности міськ. спож. кооперації супроти своєї надбудови, супроти свого господарського осередку. На жаль, ствердити мусимо, що видержання тої дисципліни не було повне. На основі цифр з 1933 року можна це представити так: на 3,600.000 зл. своїх закупів — побрали міські кооп-ви від Нар. Торговлі не більше як за 430.000 зол., а це є не більше, чим 12% запотребування. З практики своїх складів знає НТ, що около половини запотребування товару могли кооп-ви покрити на місці з огляду на фрахт і т. п., як: сіль, мука, крупи, печиво і т. д. Отже на $^1/_2$ з 3.600.000, зн. на 1.800.000 свого запотребування, яке вони повинні були покрити в НТ., —вони покрили всього 430.000 отже 24% — це зн. 24% торговельної вірности. Ми ще не знаємо цифр за 1934 р.; можна сподіватися, що деяку поправу 1934 рік виявить. Все таки не треба бути завеликим оптимістом і що до 1934 року. Н. Торговля бачить, що від тих 24% великого поступу не було. Воно важко і просто неприємно цитувати такі цифри, коли знаємо, що в деяких повітових осередках кооп-ації загального закупу і збуту допроваджено вже до 80% торговельної вірности. І неприємно і смутно думати, що в найслабше поставленій галузі зах. укр. кооперації і те одно звено, яке моглоб її зміцнювати — таке слабке.

І тут конечна направа, конечні заходи для того, щоби і те слабке звено скріпити і цілу сопж. кооперацію поставити на ноги. А поставити можна її не інакше, як через дійсне, щире обєднанняся з центром, з орґанізаційною та господарською надбудовою. Без того вигляди на її гарне майбутнє не можливі, без того направду нема що говорити про розбудову і закріплення кооперативної ідеольоґії між укр. міським населенням, годі леліяти думку про творення нових, а скріплювання давних коо-вних варстатів праці для Українців по містах.

Зі своєї сторони ставила і ставить Нар. Торговля до послуг отсій своїй підбудові все, що надбала вона за 52 роки свого існування: свій до свого своє знання, свої звязки, свій торговельний

і орґанізаційний апарат, свою торговельну техніку, — зі своєї сторони проявляє вона як найбільші старання для вдержання, закріплення звязків з міськ. спож. кооперацією. Ходить про те, щоби і з другої сторони знайшлося зрозуміння великої справи і ваги часу; та що найважніше, ходить про те, щоби члени Надзірних Рад і Управ по міськ. кооперативах самі зрозуміли, що інтерес, добро власне їх кооп-ви вимагає того правдивого обєднання з Н. Торговлею та закріплення цього обєднання у щоденній, звичайній сірій праці і співпраці.

Мусить міськ. спож. коп-ція знайти в собі на стільки самозаховавчого інстинкту, щоби браком торговельної вірности, підпиранням чужих гуртівників не допровадила до упадку всетаки вже призбираних вартостей. Мусить знайти в себе на стільки почуття громадянських обовязків, щоби у всіх ділянках своєї праці дорівняти своїй селянській посестрі.

Нар. Торговля хоче провадити міськ. кооп-цію. При кооперативно-демократичному устрою вона радо бажає критики на себе, критики на ті всі відділи її праці, про які я сказав, бо критика — це той товчок, що рушає справу вперід, що направляє лихо; критика може причинитися до усправнення праці, наладнання техніки в праці Н. Т., як централі міських кооператив.

Ю. Галяревич.

ЗАОЧНІ КООПЕРАТИВНІ КУРСИ РСУК

є в повному ході. На курсах є такі відділи:

1. для книговодів господ. споживчих кооператив,

2. для книговодів кредитових кооператив,

3. для книговодів молочарських кооператив (від 1. лютого 1935 р.).

4. для крамарів і справників,

5. для скарбників і членів Надз. Рад госп. споживчих кооператив,

6. для скарбників і членів Надз. Рад кредитових кооператив.

Оплати в цім році знижені. Для членів Надз. Рад спеціяльні знижки! — Кожний може набути фахове кооп. знання, студіюючи у себе вдома.

Пишіть по ближчі інформації до Управи Курсів, Львів, Ревізійний Союз Укр. Кооператив, вул. Міцкевича ч. 12.

Деякі дані про судовий повіт Рава

Нижче подані статистичні зіставлення з одного судового повіту Галичини — це цікава робота, тим головно, що подає дані про кожну громаду зокрема. Зробив її для свого повіту один наш громадянин, керуючись думкою, що серіозна громадянська робота не є можливою без знання фактичних відносин на терені. Автор праці не вдоволився цифрами останнього перепису, а сягнув взад, аж до 1900 року, одержуючи таким чином історичну перспективу. Дані за 1921 рік це вислід конскрипції, що відбувалася в тому році (як відомо, при бойкоті з боку укр. населення, отже й приймати треба ті цифри з більшою, як звичайно резер-

Ч. п.	Громада	Роки	Поверхня в гектарах		Заг. число людности	Національність							
			Заг.	двір.		укр.	%	пол.	%	жид.	%	нім.	%
1	Айнзінґен	1900	при Девятері		287	34	11·8	1	0·3			252	88·0
		1921			276	25	9·1	4	1·4	11	4·0	235	85·1
		1931			291	13	4·5	2	0·7	5	1·7	271	93·1
2	Белзець	1900	2557	1066	1931	18	0·9	1881	98·0			13	0·7
		1921			2074	23	1·1	2038	98·3	13	0·6		
		1931			2265	289	12·7	1850	81·7	126	5·5		
3	Верхрата	1900	5268	2152	3066	2914	95·5	86	2·8			49	1·6
		1921			3348	3073	91·8	66	2·0	186	5·6	23	0·7
		1931			3452	3225	93·4	106	3·1	121	3·5		
4	Вільки мазовецькі	1900	3629	1475	2392	2035	86·7	304	13·1			3	0·1
		1921			2284	1968	86·2	300	13·1	16	0·7		
		1931			2517	2244	89·2	73	2·9	200	8·0		
5	Гійче	1900	3007	775	2272	2114	93·1	140	6·2				
		1921			2205	2016	91·4	182	8·3	5	0·2	2	0·1
		1931			2670	2563	96·0	92	3·5	15	0·5		
6	Голе равське	1900	2082	246	1934	1814	94·0	112	5·8			5	0·3
		1921			1044	917	87·8	121	11·5	8	0·7		
		1931			1454	1372	94·4	52	3·5	19	1·3		
7	Синьковичі	1900	гл. Голе равське										
		1921			701	630	89·9	61	8·7	10	1·4		
		1931			578	503	87·0	64	11·1	11	1·9		
8	Городжів	1900	1021	27	863	826	95·7	37	4·3				
		1921			892	837	93·8	55	6·2				
		1931			1020	983	96·4	18	1·8	19	1·9		

Руська, як примір для інших повітів

вою); дані спису за 1900 р. узяті з „Gemeindelexikon für Galizien", вид. 1907 центральною статистичною комісією у Відні. Бракує анальогічних даних за рік 1910. — За 1931 р. бракує даних про віроісповідання, яких автору не уділено навіть у Гол. Статист. Уряді у Варшаві. — Що до даних про стан живого інвентаря, автор припускає, що дуже низькі цифри останнього перепису можуть бути наслідком укривання людьми фактичного стану худоби, може з обави перед оподаткованням.

Думаємо, що ця праця про равський повіт може бути заохотою до роблення подібних зіставлень по інших повітах.

Віроісповідання								Число домів	Живий інвентар			Уваги
гр.-к.	%	рим.к.	%	мойс.	%	інші конфес.	%		рог. худ.	коні	без-роги	
34	11·9	1	0·3	23	8·0	229	79·8	40	147	47	75	
25	9·1	5	1 8	11	4·0	235	85·1	53	178	43	98	
421	21·8	1355	70·2	144	7·5			278	467	230	605	Давна польська кольонія
315	15·2	1629	78·6	124	6·0	3		417	533	164	260	
2790	91·0	92	3·0	167	5·5			500	1214	330	1168	
3080	92·0	52	1·5	196	5·9	23	0·6	623	909	324	247	
2075	86·7	128	5·4	189	7·9			404	1423	481	1134	
2062	90·3	86	3·8	136	5·9			461	485	152	188	
2119	93·3	80	3·5	71	3·1	2	0·1	399	1348	429	836	
2106	95·5	70	3·2	28	1·1	1		510	841	433	516	
1755	90·7	83	4·3	96	5·0			341	870	388	706	Розлучені громади.
927	88·7	111	10·6	8	0·7			265	368	213	350	
637	90·9	43	6·1	21	3·0			168	222	175	221	
829	96·1	22	2·5	12	1·4			154	414	208	365	
847	95·0	31	3·5	14	1·5			182	381	194	174	

Ч. п.	Громада	Роки	Поверхня в гектарах		Заг. число людности	Національність							
			заг.	двір.		укр.	%	пол.	%	жид.	%	нім.	%
9	Гребенне	1900	2388	1546	1276	1108	86·9	167	13·1				
		1921			1152	963	83·6	172	14·9	12	1·0	5	0·4
		1931			1530	1310	85·6	203	13·3	12	0·8	5	0·3
10	Гута зелена	1900	227	109	124	87	70·2	35	28·2				
		1921			106	77	72·6	21	19·9	8	7·5		
		1931			115	84	73·0	27	23·5	6	3·5		
11	Гута любицька	1900	367	47	315	161	51·1	154	48·9				
		1921			331	132	39·9	199	60·1				
		1931			324	172	53·1	142	45·7	4	0·2		
12	Девятер	1900	2553	209	1939	1773	91·4	166	8·6				
		1921			2012	1786	88·8	127	6·3	46	2·3	53	2·6
		1931			2119	1710	80·7	349	16·5	60	2·8		
13	Забіре	1900	1334	498	1113	1071	96·2	40	3·6				
		1921			1288	942	73·1	343	26·7	3			
		1931			1476	1171	79·3	272	18·4	33	2·2		
14	Камінка волоська	1900	6386 ліса	2124	9351	9239	98·8	106	1·1				
		1921	5455		9369	7147		1852		109			
		1931	вол.		10567	9899	93·7	185	1·7	483	4·6		
15	Корні	1900	1282	442	860	787	91·5	73	8·5				
		1921			870	823	94·6	6	0·7	41	4·7		
		1931			970	949	97·8	3	0·3	18	1·9		
16	Любича камеральна	1900	1014	2230	1702	1401	82·4	231	13·6			35	2·0
		1921			1754	1521	86·8	168	9·6	43	2·4	22	1·2
		1931			2189	1925	87·9	227	10·4	37	1·7		
17	Любича королівська	1900	при Любичи камераль.		1004	53	5·4	932	94·6			7	
		1921			743	5	0·7	65	8·7	671	90·3		
		1931			725	11	1·5	71	9·8	643	88·6		
18	Любича-Князі	1900	1755	120	1763	1731	98·2	32	1·8		0·4		
		1921			2076	2032	97·9	36	1·7	8	0·3		
		1931			1899	1839	96·8	55	2·9	5			
19	Мости малі	1900	814	447	644	461	71·6	150	23·3			30	4·6
		1921			637	373	58·6	260	40·8	4	0·6		
		1931			636	494	77·7	49	7·7	93	14·6		
20	Потелич	1900	4134	376	3290	2449	74·5	830	25·2			11	0·3
		1921			3371	2096	62·2	1275	37·8				
		1931			3793	2274	59·5	1269	33·5	250	6·5		

Віроісповідання								Число домів	Живий інвентар			Уваги
гр.-к.	%	рим.к.	%	мойс.	%	інші конфес.	%		рог. худ.	коні	без-роги	
1081	84·7	150	11·8	43	3·4	2	0·2	230	586	181	470	
979	85·0	161	14·0	12	1·0			301	393	143	140	
82	66·2	27	21·8	15	12·1			23	61	22	27	
83	78·3	15	14·1	8	7·6			23	41	13	3	
152	48·2	151	48·0	12	3·8			58	115	25	78	
151	45·6	172	52·0	8	2·4			64	102	34	58	
1702	87·8	84	4·4	94	4·8	59	3·0	332	648	302	477	
1804	89·7	101	5·0	54	2·2	53	2·6	386	690	225	354	
958	85·2	114	10·8	41	3·7			192	542	276	387	
1056	82·4	181	14·3	42	3·3			270	341	172	323	
8960	95·8	129	1·3	255	2·7	7	0·1	1688	5216	2177	3064	
9018	96·3	138	1·4	213	3·7			1905	3520	1882	1457	
789	91·8	21	2·4	50	5·8			160	422	223	269	
825	94·8	4	0·5	41	4·7			207	352	190	144	
1392	81·8	165	9·7	104	6·1	43	2·4	253	787	269	786	
1533	88·9	152	8·7	42	2·4			385	574	231	279	
50	5·0	116	11·6	832	82·9	6		117	18	22	23	
10	1·3	61	8·2	672	90·5			130	8	1	8	
1723	97·7	22	1·3	18	1·0			330	668	270	723	
2036	98·0	29	1·4	11	0·6			460				
453	70·3	54	8·4	137	21·3			109	267	110	186	
449	70·5	40	6·3	147	23·1			123	101	75	39	
2342	71·1	595	18·2	353	10·7			613	1311	429	656	
2323	69·0	778	29·0	269	8·0			720	1058	437	243	

Ч. п.	Громада	Роки	Поверхня в гектарах		Заг. число людности	Національність							
			заг.	двір.		укр.	%	пол.	%	жид.	%	нім.	%
21	Пріре	1900	1229	827	419	335	80·0	70	16·7			10	2·4
		1921			597	410	80·9	94	18·6			3	0·6
		1931			542	449	82·8	74	13·6	19	3·5		
22	Рава руська	1900	1877	618	9006	871	9·7	7612	89·5			294	3·3
		1921			8967	1200	13·4	3808	42·4	3798	42·4	160	1·8
		1931			11133	1892	17·0	3451	31·0	5773	52·0	17	
23	Рата	1900	841	581	748	105	13·7	651	85·0				
		1921			885	82	9·3	776	87·7	8	0·9	19	
		1931			1136	29	2·5	1089	96·0	18	1·5		
24	Річки	1900	2363	1109	1641	1195	73·0	440	27·0				
		1921			1661	1131	68·1	500	30·1	30	1·8		
		1931			1974	590	30·0	1373	70·0	11	0·6		
25	Руда магерівська — Лавриків	1900	5598	965	1576	1466	93·0	110	7·0				
		1921			1779	1632	91·8	68	3·8	79	4·4		
		1931			1881	1802	95·8	29	1·5	50	2·7		
26	Руда магерівська — Окопи	1900	гл25	гл25	391	361	92·3	29	7·4				
		1921			520	461	88·6	3	0·6	56	10·8		
		1931			533	474	88·9	24	4·5	35	6·6		
27	Руда магерівська — Погариско	1900	гл25	гл25	1369	1237	90·4	122	8·9			10	0·7
		1921			1458	1273	87·3	89	6·1	96	6·6		
		1931			1570	1412	89·9	121	7·7	37	2·4		
28	Руда манастирська — Замок	1900	гл29	гл29	1184	1013	85·6	169	14·8				
		1921			1127	820	72·7	304	27·0			1	0·3
		1931			1324	1028	77·6	218	16·5	78	5·9		
29	Руда манастирська — Манастирок	1900	3284	911	1052	1002	95·1	47	4·5			3	0·3
		1921			972	927	95·4	30	3·1	15	1·5		
		1931			1098	1019	92·8	62	5·7	17	1·7		
30	Руда манастирська — Камінна Гора	1900	гл29	гл29	812	769	94·7	43	5·3				
		1921			738	683	92·5	39	5·3	16	2·2		
		1931			1074	1007	93·7	49	4·6	18	1·7		
31	Селиска	1900	1250	1044	558	262	47·5	288	52·2				
		1921			535	233	43·6	301	56·3				
		1931			624	280	44·3	344	55·2				
32	Тенетиска	1900	1753	559	1179	1093	93·3	79	6·7			5	0·4
		1921			1159	1088	93·9	45	3·9	26	2·2		
		1931			1436	1349	93·9	64	4·5	23	1·6		

Віроісповідання								Число домів	Живий інвентар			Уваги
гр.-к.	%	рим.к.	%	мойс.	%	інші конфес.	%		рог. худ.	коні	без-роги	
333	79·5	66	15·7	9	2·2	11	2·6	73	146	59	166	
420	82·0	80	15·8	7	1·4			136	174	63	96	
1435	15·9	2428	26·7	5112	56·6	31		920	512	187	686	
1415	15·8	2452	27·3	5048	56·3	52		1327	533	242	125	
134	17·8	568	74·0	50	6·6	12	1·6	134	266	116	259	
110	12·4	749	84·6	17	1·9	9		193	155	80	136	
1093	66·6	515	31·4	28	1·7	5		246	766	398	568	
1091	65·7	540	32·5	30	1·8			361	551	278	384	
1472	93·4	17	1·1	87	5·5			287	1030	364	717	
1643	92·4	43	2·4	89	5·0			350	715	311	472	
361	92·3			30	7·7			75				
461	88·7			59	11·3			96	221	81	153	
1230	89·8	62	4·5	72	5·3	5	0·3	230				
1274	87·4	88	6·0	96	6·6			261	562	241	285	
1005	84·9	99	8·3	80	6·8			202	469	126	339	
893	79·2	156	13·9	72	6·4			249	485	152	188	
996	94·7	24	2·3	29	2·8	3	0·2	176				
929	95·6	23	2·4	15	1·5	5	0·5	201	257	74	210	
763	94·0	34	4·2	15	1·8			136				
683	92·5	30	4·1	25	3·4			193	225	124	215	
257	47·8	288	51·6	2	0·4	1	0·2	95	139	57	182	
255	47·7	280	52·3					106	134	57	62	
1097	93·0	26	2·2	51	4·3	5	0·4	213	546	226	352	
1088	93·9	38	3·3	33	2·8			298	493	205	238	

СТОРІНКА ЧИТАЧА

До питання віддовження

Як робітникові, працюючому від довшого часу в кредитовій установі, що пережила більше крізових потрясень, ніж котра інша її посестра, — прийшлося мені богато пережити і спостерегти.

Мій досвід і оперте на нім пересвідчення не дозволяють мені не висловити мого аплявзу на виводи шановного автора статті в »Кооперативній Республиці« за квітень, у відділі народнього господарства[2]).

З окрема в цілій повноті погоджуюся з твердженням, що не можна від довжника вимагати, щоби звертав вірителеві, не рахуючи відсотків, 2—3 рази більше субстанції, як одержав від них у формі кредиту. Висказую моє пересвідчення, що цей факт є найприкрішим наслідком крізи, що одночасно не дозволяє до певної міри крізи зліквідувати. Адже хто перед 3—4 роками позичив приміром 100.— злотих, повинен нині, не рахуючи відсотків, віддати номінально вправді 100.— злотих, але по правді, беручи на увагу не вигляд гроша, але його вартість, около 3 рази більше. І диво аж стає, що цієї несправедливости не зауважує держава, котра, приміром, за товарову лихву, практично тепер для нікого не шкідливу, нераз за кілька або кільканацять ґрошів карає дуже тяжко.

Не можу ніяк погодитися з твердженням економістів, що грошова одиниця повинна представляти собою все ту саму скількість золота, бо гріш повинен служити передовсім мірилом вартостей інших дібр (подібно, як метер є мірилом довжини), а не як товар (золото). І як всяке мірило повинно бути сталим, так сталим повинно стати і мірило вартостей.

Надавання грошеві товарової вартости крізу поглиблює, бо:

1. утруднює справедливий кредитовий розрахунок між суспільством, зглядно ліквідацію старих кредитів;

2. деморалізує довжників, які, як не розуміють, то бодай відчувають несправедливість у вимозі заплати старого довгу нинішньою валютою і дає їм моральну сміливість вимоги вірителів саботувати;

3. викликує конечність заплутувати кредитові відношення між суспільством ріжними конверзіями, справляти турботи людям дорученнями, інструкціями і т. п. та заставляти їх до непро-

---

[1]) Містимо цей дискусійний голос одного з наших Читачів без ніяких змін. — Ред. »К. Р.«.

[2]) Мова про статтю К. Коберського п. з. »Передумови віддовження«. — Ред. »К. Р.«.

дуктивної для суспільства праці (що не творить жадних дібр), і за ню платити та ще й оплачувати дорого спеціяльні, для тої цілі створені установи.

На мою думку, не найпростіша це дорога до усунення господарської кризи, коли не знається інших заходів, як тільки престіжове держання золотого парітету, придумування складних конверсійних способів та інструкцій, підвищування податків і соціяльних тягарів (що видаються тепер найменше пожиточними для самих обезпечених), вдержування високих передкрізових тариф, цін монополів і картелів, оплата з державних фондів, отже коштом продукуючих верств суспільства, непродуктивної екзистенції безробітних, удержування цілого ряду урядів, зайвих з погляду господарства держави. Хіба простішою видається дорога, що створює можливість якнайдешевше творити якнайбільше дібр (консументів не буде ніколи бракувати). Для цього необхідно обнизити всякі тягарі, що здорожують продукцію і перешкаджають оживленню господарського життя, привернути грошеві його властиву вартість і т. п. заходи, що ведуть до затруднення як найбільшого числа рук працею, що творить якісь матеріяльні чи духові цінности.

О. Г.

ЖІНКА І КООПЕРАЦІЯ

Міжнародня жіноча кооперативна ґільда*)

Світова війна спричинила застій в кооперативній праці жінок. Вона теж перервала всякі міжнародні звязки. Доперва в 1920. р. п. Емма Фрайндліх, кооператорка Австрії, а теперішня голова Міжнародньої Жіночої Кооперативної Ґільди дістала позволення на вїзд до Анґлії і там стрінулася з основницею анґлійської кооперативної ґільди Міс Лєвелін Дейвіс (Dawies). Цій стрічі завдячуємо думку основання міжнародньої орґанізації жінок-кооператорок.

Пізніше на конґрес австрійської кооперативної ґільди приїхала з Анґлії Міс Гонора Еінфілд і Місіс Ферґсон. І тут вдруге порушено питання про основання Міжнароднього Жіночого Кооперативного Союзу.

Саме в тім часі відбувався Конґрес Міжнароднього Кооперативного Союзу в Базелі. Анґлійські і австрійські кооператорки розіслали запрошення до інших країв, щоби ті прислали своїх делє-

*) „Internationales Handwörterbuch des Genossenschaftswesen". Проф. Др. В. Тотоіянца, аркуш 16—30. Ґільда — старокельтське слово, значить »союз«, спілка.

ґаток. На це запрошення прибули делеґатки з сімох країв і вони поставили своїм завданням зорґанізувати паралєльно з Міжнародним Кооперативним Союзом жіночу кооперативну орґанізацію, що займалабся кооперативною пропаґандою та допомагала зорґанізуванню в інших краях жіночих кооперативних союзів. Ініціятивний Комітет складався з представниць ґільд австрійської, шкотської, ірляндської, шведської, норвежської і голяндської та представниць кооп. ґруп Австрії й Швайцарії. Головою цього Комітету вибрано п-ю Еммі Фрайндліх, а секретаркою Міс Гонору Еінфілд.

Початки тої орґанізації були дуже важкі, передусім з принціпових оглядів, тому що деякі кооператори були погляду, що спеціяльних жіночих орґанізацій не треба, і що жінки повинні працювати при вже існуючих краєвих орґанізаціях. Дальшою перепоною була нерівність в розвитку ґільд. Австрійська і анґлійська мали за собою вже досить поважну працю, а інші були ще зовсім молоді. Третьою перешкодою був брак грошевих засобів на фінансування праці Ґільди.

Та всетаки думці зорґанізування Міжнародньої Жіночої Кооперативної Ґільди пішла назустріч анґлійська ґільда і відступила своє бюро на полагоджування секретарських справ нової орґанізації. А Міжнародній Кооперативний Союз віддав у своїм бюлєтені сторінку для пропаґанди кооперації серед жінок.

В тім саме часі Бельґія і Франція оснували ґільди. При помочі і за радами Міжнародньої Ґільди проявила живіше свою діяльність теж швайцарська кооперативна орґанізація жінок.

В 1924. р. Міжнародній Кооперативний Союз відбував конґрес в Ґенуї. І тоді теж зїхалися ініціяторки нової орґанізації. Одною з важних справ порядку нарад було, між іншим, членство автономічних ґільд і жіночих комітетів при кооперативах в новій орґанізації. Вислідом нарад був компроміс, на основі якого членом Міжнародньої Жіночої Кооперативної Ґільди могли стати всі ті орґанізації, що мають змогу вибирати самостійно делеґатку на зїзд ґільди і виповняти завдання, які намітить конференція ґільди. Таким чином членами Ґільди могли ставати також жіночі відділи при кооперативних союзах і поодиноких кооперативах. Така орґанізація мала вплачувати 1 шілінґ за 50.000 членів, а самостійна орґанізація 1 шілінґ за кожних 1.000 членів.

Тут теж сформуловано й завдання Міжнародньої Ґільди, а саме: вона має провадити виховуючу і пропаґандивну працю в кооперативній ділянці серед жінок, має змагати до реформи домашнього господарства і працювати для мира. Такі загальникові завдання поставила собі вона тому, що її члени належать до ріжних політичних ґруп. — Постановлено, що Екзекутиву Ґільди вибирають поодинокі краєві орґанізації, з котрих кожна має один голос, без огляду на те, скільки має членів. — Крім цего прочитано

на тій конференції реферати про способи приєднання жінок до кооперації та про небезпеку будучої війни.

Коли в Базелі в 1921. р. було 36 жінок з 7 країв, то в Ґенуї було вже 100 жінок з 16 країв.

Під впливом цего руху і під впливом пропаґандивної діяльности Міжнародньої Ґільди започаткувалася акція приєднання жінок до кооперації в багатьох краях, між іншим: в Німеччині, між німецькими і чеськими жінками в ЧСР, в Південнославії, Румунії, Естонії, а крім того Міжнародня Ґільда навязала взаємини з Японією, Росією і північною Америкою.

Щоби приготовитися до конференції в Стокгольмі, відбула Міжнародня Ґільда засідання екзекутиви в Гаазі. На цім засіданню розглянено цілу низку питань: 1) про те, як орґанізувати міжнародню жіночу кооперативну пресу, 2) про реформу домашнього господарства, 3) про те, в який спосіб приєднати селянок до кооперативної праці, і 4) чи можливо є видавати орґан в есперанто.

Деякі з тих питань показалися ще передчасними, як видавання орґану в есперанто й інші. Було це засідання одначе підготовчим до конференції в Стокгольмі, котра відбулася рівночасно з Конґресом Міжнароднього Кооперативного Союзу, в днях 12. і 13. серпня 1927. р.[2]). Делеґаток на ній було 153. Крім цего було 16 делеґаток без права голосування. На конференції були приявні теж делеґатки Міжнароднього Бюра Праці, Міжнароднього Бюра Мира, Світове обєднання для есперанта, жіноча Ліґа Мира і Свободи, Міжнародній Союз для рівного права голосування жінок і інші.

Конференція почалася привітом п. Вісборґ, предсідниці шведської жіночої Ґільди. Потім промовляла п. Е. Фрайндліх та звернула увагу на велике значіння кооперативного освідомлення жінок для кооперації і на користь з кооперації для улекшення домашньої праці жінки.

По відчитанню привітів, принятю порядку нарад, по звіті з діяльности і принятю його до відома — перший реферат виголошено на тему: »Чи жінки бажають низьких цін чи високих зворотів« та вирішено, що ціни мають бути ринкові, умірковані, тому що умірковані ціни — це річ першорядної ваги для жінки господині.

На другий день конференції відчитано реферат: »Про пранння білля і що в тім може помогти жінці кооперація або міські самоуправи«. Референтка п-і Вебстер підчеркнула конечність заосмотрювання домашніх господарств елєктрикою і машинами, щоби тим способом улекшити жінкам їх працю так, щоби вони могли брати участь в суспільнім життю. Порушено питання про те,

[2]) „Internationale Genossenschafts - Bullitin“ з вересня 1927 р. ч. 9.

чи не булоби бажаним орґанізувати кооперативні пральні, в котрих члени моглиб прати білля.

Третій реферат був »Про нефалшовані средства поживи і ціни за них«. Реферат виголосила бельґійка п-і Гейман. Як заключення свого реферату, вона вважала конечним основання міжнароднього союзу для оборони споживача, а серед загалу повести освідомлення про фалшування засобів поживи. Вона представила працю бельґійської Ґільди в тому напрямі і навела дивоглядні приклади на фалшування середників поживи, що є знані Ґільді. Крім цих питань займалися ще питанням раціоналізації домашньої господарки та винесено резолюцію, що Інститут для наукової орґанізації праці вибере комісію, що випрацювалаб плян зраціоналізування домашньої господарки.

Другим питанням, над яким застановлялася конференція було відношення Міжнародньої Ґільди до жіночих орґанізацій, що повстають в сільсько-господарській кооперації. Досі жінки виступали, як типові споживачі, але саме тоді в Радянському Союзі і в Америці розвинулися орґанізації жінок в сільсько-господарській кооперації. Крім того займалася конференція ще й іншими питаннями, а саме: акцією за миром і розброєнням та опікою над матерію і дитиною.

Зорґанізовано там теж виставу жіночої кооперативної преси, що дуже багато вплинуло на поширення і пропаґанду кооперативного руху між жінками. Поза тим рішено, що Міжнародня Ґільда буде відбуавти раз конференцію підчас Конґресу Міжнароднього Кооперативного Союзу, а раз поміж тим часом.

Конференція в Стокгольмі була дуже багата дискусійним матеріялом. Але цего матеріялу було може й занадто багато, і тому рішено на будуче давати менше рефератів і справ на порядок нарад.

Перед конференцією у Відні зїхалася Екзекутива Ґільди до Праги в днях 6. і 7. квітня 1929 р.[3]). На наради прийшли такі справи: становище жінки в сільсько-господарській кооперації, опіка над матерю і дитиною, дальші заходи ґільди в напрямі розброєння і мира, справа фінансів Ґільди.

Четверта конференція Міжнародньої Ґільди відбулася у Відні 21. і 22. серпня 1930. р.[4]). Участь зголосило 23 жіночих кооперативних орґанізацій з 19 країн. В першім дні нарад було 280 делеґаток з правом голосування, а крім того багато гостей.

По привітах, звітах з діяльности, дискусії і голосуванні прийшло до виголошення першого реферату на тему »Права жінки

[3]) „Internationale Genossenschaftliche Rundschau“ з березня 1929 р. ч. 3. Річник XXII.

[4]) „Internationale Genossenschaftliche Rundschau“ з жовтня 1930 р. ч. 10. Річник XXIII.

в кооперативах«. Цю тему опрацювали дві прелєґентки, а саме п-і Гардштаф зі Шкоції і п-і др. Марія Орсетті з Польщі. П-і Гардштаф заступала думку т. зв. отвертого членства. Звичайно жінки зголошують своїх чоловіків в члени кооператив. Одначе, тому що жінки є властивими покупцями є раціональне, щоби вони були членами. Хоч те приступлення жінок в члени не збільшить оборотів, то однак збільшаться власні фонди кооператив і тимсамим це буде вистарчаючим успіхом.

П-і др. Орсетті з Польщі заступала думку, що членство в кооперативі не є персональне, але від цілої родини. Тому що родина не є демократично побудована, вона признає чоловіка своїм представником. Не можливо при нинішних матеріяльних умовинах вимагати, щоби родини складали два уділи, тому слід перевести в життя гасло: »кожна родина два незалежні голоси«.

Над цими двома проєктами розвинулася широка дискусія, та остаточно резолюцію п-і др. Орсетті відкинено.

До другої теми нарад цієї конференції п. з. »Мати будучности« виготовлено теж два реферати. Один з них мала представниця чеської жіночої кооперативної Ґільди п-і Нечаскова, котра поставила тезу, що жінці тяжко подужати потрійний тягар, що ним є здобування грошей на прожиток, ведення домашнього господарства і виховання дітей. Мати є конечною для дитини, вона не може передати піклування дитиною чужим людям. Тому, якщо суспільність має давати якусь підмогу матері, то це передусім мали би бути грошеві підмоги для жінки вдома.

Представниця жіночої кооперативної орґанізації »радянського« Союзу п-і Бутузова заступала в своїм корреферати зовсім противну думку, а саме, що тяжко є серед пануючих матеріяльних відносин заборонити жінці працювати, тому д е р ж а в а (!) має приходити жінці, як матері, в допомогу зорґанізуванням ріжних приютів, ясел, харчівень та в такий спосіб допомогти жінці в її великім та повнім відвічальности завданні матері будучих поколінь.

Над о б о м а рефератами розвинулася, очевидно, дуже оживлена дискусія. Та хоч резолюції не винесено жадної задля того, що справа є надто поважна і потягалаб за собою далекосяглі посунення, замітним всеж таки було, що всі пізніші промовниці промовляли проти проєкту і думки п-і Бутузової.

З цеї конференції слід ще згадати внесення представниць »Радянщини«, щоби Ґільда зірвала всякі зносини зі Союзом Народів, бо це орґанізація, що хоче допровадити до війни. Але ця резолюція впала. Вирішено йти іншими дорогами до вічного мира, а саме: підпиранням кооперації, що в своїй засаді є проти війни. — На цім скінчилася конференція у Відні.

Слідуючий зїзд Екзекутиви, а по части і кооператорок відбувся з нагоди 50-літнього ювілею анґлійської Ґільди в Льондоні

від 23—25. червня ц. р.[5]). На порядку нарад була справа фінансів Міжнародньої Ґільди. Порішено м. ін. скликати окрему конференцію жінок кооператорок і інших споріднених жіночих орґанізацій в справі господарського хаосу, який тепер панує на світі. Крім того винесено побажання, щоби жінки-господині всіх країн запізналися зі собою та вели спільну працю в напрямі утривалення світового мира. Нарада була приготованням до пятої конференції, що відбулася 30. і 31. серпня 1934 р. в Льондоні[6]).

На цій конференції було присутних всіх 526 делеґаток і гостей з 19 країн. Крім кооперативних орґанізацій були там заступлені споріднені жіночі орґанізації. Від Міжнароднього Кооперативного Союзу промовляв В. Теннер. Витали теж з одушевленням Е. Фрайндріх, що була арештована підчас заворушень у Відні. Вона то, п. Е. Фрайндліх отворила конференцію, на котру приготовлено 3 дуже цікавих рефератів, а саме:

1. »Напрямні сучасного господарського розвитку і значіння його для жінок-господинь«, а, як вислід, принято дволітний плян праці в напрямі: пропаґанди кооперативного виробництва, приєднання нових членів, поширення кооперативної преси і книжок.

Другий реферат був на тему: »Яке значіння має міжнародний кооперативний рух для жінок?« По тім рефераті принято резолюцію про те, щоби підпирати Міжнародню Жіночу Кооперативну Ґільду. Всі жінки мають бути освідомлені про високі ідеали кооперативного руху, що має стати основою для міжнароднього господарства, — цею конечною умовиною порозуміння народів.

Третий реферат про »Найближчі засоби для забезпечення міжнароднього миру« будив найбільше зацікавлення серед учасниць. Резолюція, яку внесено по цім рефераті, взиває всі кооператорки до безнастанньої боротьби проти війни.

Цею дуже оживленою дискусією закінчено пяту конференцію.

Міжнародня Жіноча Кооперативна Ґільда веде свою працю в кількох напрямах, але її найбільшим успіхом є те, що вона надала праці Кооперативних Ґільд зовсім новий підклад. Вона теж виробила у всіх кооператорів переконання, що жінки є типовими споживачами, що вони є основою кооперативної демократії і через свою кооперативну освідомленість можуть вирішити про побіду кооперативного руху.

Першим її завданням було поширити кооперативну свідомість серед жінок. Цю свідомість задумала вона ширити через краєві орґанізації, а через міжнародню орґанізацію — виховувати жінок так, щоби вони всі проблєми світового господарства обслі-

[5]) „Internationale Genossenschaftliche Rundschau“ з липня 1933 р. ч. 7. Річник XXVI.

[6]) „Internationale Genossen. Rundschau“ XXVII, ч. 10, з жовтня 1934.

дували не лиш зі становиська їх вітчини, але у світлі цілого світового господарства.

Праця її йшла також в інших напрямах, а саме: 1) в напрямі орґанізаційнім, 2) кооперативно-освітної праці і подавання через пресу практики для других, 3) зорґанізування спільних акцій для спільних цілей.

Орґанізаційна праця полягала в тім, щоби орґанізувати у всіх країнах жіночі кооперативні орґанізації , що сталиб відтак членами Ґільди. Ґільда поставила своїм завданням розбудити зацікавлення кооперацією, що впрочім є по части у її власнім інтересі, бо від кількости і якости орґанізацій залежить її сила. З 13 краєвих ґільд — членів Міжнародньої Ґільди — 5 завдячують своє повстання Міжнародній Ґільді. Ґільда є в контакті зі всіми континентами і з 31 краями, де ще можуть повстати жіночі краєві ґільди. Статистика виказує підйом кооперативного руху там, де жінки проявляють до нього зацікавлення, а праця кооператисток в Китаю, Індіях і Японії є завязком і первопочином тої праці, котру розпочала анґлійська ґільда перед 50 роками.

Другою важною ділянкою її праці є те, що вона збирає і публікує статистичні дані про діяльність жінок на кооперативнім полі, порушує проблєми суспільного і господарського характеру, а тим усім зохочує жінок одного краю змагатися в праці з жінками другого краю.

Про все це Міжн. Кооп. Ґільда інформує кооперативний світ в орґані М. К. Союзу — в »Міжнароднім Кооперативнім Огляді«.

Те все надає праці поодиноких ґільд прикмет спільности, тим вона сприяє виробленню солідарности поміж поодинокими краями; а дальше — служить досвідом для молодих орґанізацій; повчає про те, як збільшити членство в кооперативах і оборотові фонди, як кооперативи можуть прийти в допомогу жінці і дитині.

Третім завданням Міжнародньої Жіночої Кооперативної Ґільди є провадження ріжних солідарних акцій спільними силами ґільд всіх країн. Такою, напр. є акція для утривалення мира і переведення в життя розброєння.

Тут треба ще замітити те, що Ґільда не обмежувалася до чисто кооперативно-освідомлюючої праці. Кооперація занадто тісно звязана з життям в ріжних його проявах. Тому діяльність Міжнародньої Жіночої Кооперативної Ґільди не може обмежуватися до цін за товари, до проблєми споживання, кооперативної продукції і пропаґанди. Вона мусить вирішувати всі ті складні питання, які насуваються тоді, коли справді заміряється практично примінити кооперативні засади в життю. Тоді стає ясно, що права жінки в кооперації є тісно обєднані з правами жінки горожанки. А вже хочби такий реферат на віденській конференції, як: проблєма матері в будучности — мусів бодай в части висвітлити справу, чи жінки хочуть бачити свою будуччину в фабриці, а своїх дітей в яслах і захоронках, чи в дома, в родиннім крузі.

Ось такі то великі завдання сповнити й такі великі проблєми вирішити задумала так ще недавно основна одинока д і й с н о міжнародня орґанізція; бо вона одна не торкає політичних переконань своїх членів і їх релігійних почувань, питань, котрі все можуть допровадити до конфлікту серед орґанізації людей ріжих поглядів.

Е. Вербицька.

З ПРЕСИ І ЖИТТЯ

„БОРОТЬБА ЗА СПРАВЕДЛИВІСТЬ У ГОСПОДАРСЬКОМУ ЖИТТІ".

Заява лідера швайцарського молодоселянського руху[1]).

»Сьогодні росходиться про майбутність та екзистенцію м о л о д о г о п о к о л і н н я. На цьому тлі є конфлікти між частинами молодої й старшої ґенерації. Вони не йдуть однаковими дорогами. Старі, — буває, — мають вже дещо надбання (між »старими« є й молоді віком) і турбуються, якби того не стратити. А молоді, не маючи жадних засобів ні резерв, окрім своєї здорової робочої сили та охоти до праці, борються за своє існування.

Коли член союзної ради Мусі тому пару літ назад вимагав дефляції й »повороту до простоти наших предків« та заявляв, що для того потрібно ж е р т в, то тоді ще не розуміли, що це за жертви. Сьогодні можемо вже сказати радникові Мусі, які це жертви принесли ті 10 тисяч селянських родин в наших ементальських та оберляндських долинах. Несправедливий процес їх павперизації (зубожіння) відбувається далі й тягне за собою чимало інших дрібних продуцентів.

Вимогу дефляції, себто загальної обнижки цін і доходів мотивують потребою в д е р ж а н н я е к с п о р т у. Доказують, що заграниця не може купувати наших товарів з причини збіднїння свого середнього стану. Зовсім ту саму річ, себто зубожіння середнього стану, пропонується й для нас — щоби ми не могли продавати наших товарів також у нутрі власного краю!

Кажуть, що причиною крізи є н а д п р о д у к ц і я. Проти цього треба видвигнути факт, що палять і нищать пшеницю тоді, як сотки тисяч людей голодують. Чи це є напродукція? Ми маємо

---

[1]) У швайцарському часописі „Oberland" вміщений реферат з промови др. Ганса Міллєра провідника союзу „Bauernheimatbewegung„ (або т. зв. (Jungbauer-ів). Подаємо вижніші уривки цієї програмової декларації, яка торкається метод поборювання крізи.

в краю надпродукцію молока й сирів та не можемо з того нічого вивезти. І в такій ситуації малоб бути виходом з крізи, коли ще більше підкоситься внутрішню закупочну силу, щоби і в краю не могли зїсти того, чого не маємо куди вивезти!

Або кажуть: ви селяни, самі винні за крізу, навіщо доїте так багато молока, коли ціни падуть. У відповідь предложимо такий малий рахунок: від одної гіпотечної позички в сумі 50.000 франків платилося перед 14 роками титулом відсотків по 5% — 2500 франків. Тоді треба було доставити до сироварні 7000 літрів молока, щоби добути такі гроші. Сьогодні відсотки за таку саму позичку по $4^1/_2\%$ виносять 2250 франків, але, щоби ці гроші здобути, длятого треба відставити до сироварні не 7000 а 12500 літрів молока! І кажуть, що ми маємо менше продукувати молока! Ми відповідаємо з цілою рішучістю: кожне реґулювання продукції і континґентування повинно мати тільки одну ціль: п і д н е с т и ц і н и. Тільки тим способом можна допомогти нашому селянинові.

Нам, приклонникам активного поборювання крізи й противників дефляції закидують, що хочемо б а н к р о ц т в а д е р ж а в и. Ми-ж думаємо, що до банкротства держави ведуть якраз прихильники дефляції. Саме в інтересі державних фінансів мусимо зробити кінець дефляційній політиці. Держава будує свої фінанси на господарстві країни. Через дефляцію руйнуємо те господарство, а перші наслідки того для держави будуть: зменшення доходів, збільшення видатків.

Ч и м и х о ч е м о в а л ю т а р н и х е к с п е р и м е н т і в? — Ми вже маємо такий валютарний експеримент і то великанських розмірів: дефляція збільшила всі довги... Коли сьогодні в місті Циріху половина всього оподаткованого майна є в руках $^1/_2\%$ всіх податників, то це є ознакою кольосальної концентрації капіталів і матеріяльної міці у немногих руках.

Кажуть, ми хлібороби о д е р ж у є м о с у б в е н ц і ї. Так, але ми бачимо, що субвенційна господарка, хоч як ми від неї залежні, ніколи не є тою дорогою, якою можна хліборобству приспорити тривалу поміч. Тому ми боремося, щоби селянин нарешті дійшов до того, аби не був залежний від допомоги Берна.

Дефляція не є шляхом до піднесення експортового промислу, вона йому тільки шкодить. Найбільше упав експорт якраз у тих країнах, де ведеться дефляційна політика.

Прихильники дефляції чомусь нерадо торкаються справи в і д с о т к о в о ї м і р и. Кажуть: адже-ж відсоткова міра нижча, як була до війни. Але не про те ходить, тільки про це, скільки нині селянин мусить продати, щоби заплатити процент. Вимагаючи закінчення політики дефляції, ми хочемо нарешті станути з нашим господарством на якійсь твердій базі, та вирівняти поволи ті величезні кривди, які масам принесла дефляція.

Кажуть нам: ви-ж маєте свої селянські к а с и д о п о-

моги. Нехай вони вас віддовжують. — Хто-ж поніс найбільші жертви для їх санування? Громадяни, дрібні продуценти й торговці, які й без того зазнали доволі ударів. Пересунення тягару з одних плечей на другі не є ніяким віддовженням.

Врешті говорять: треба думати про дрібного щадника, славного »дрібного щадника«! Длячого нині великий капітал нагло так опікується малим щадником? Бо далеко більше побоюється за свої доходи, які йдуть у сотні тисяч франків.

Врешті роблять заміт молодим селянам, що, мовляв, вони йдуть в одному фронті з робітниками. Моя мати вчила мене вже, як малого хлопця, що в робітникові треба бачити нашого брата. Одна мірка для всіх, спільна мова селянина, робітника і дрібного підприємця це буде наш господарський рятунок. У нашому фронті живої праці мені куди приємніше, як у протилежному таборі, де находять спільну мову комуністи з панами від „Basler Nachrichten“ та „Neue Züricher Zeitung“[2]).

Той, що має справжню міць і силу, звичайно стоїть за кулісами, а на сцені в його інтересі періщать один одного: робітник і селянин. Зачалося від спільного фронту промисловців і робітників за здешевлення харчів. Прийшла знижка цін продуктів, а за нею... знижка робітничих платень. Нині ця гра має продовжуватися. Ми питаємо: чи для того, хто впав, велика поміч з того, що і другий теж упав?

Ні! Тут тільки один вихід: або порозуміються між собою великі носії ріжних родів праці, або стягнуть один одного у пропасть.

Сьогодні повинен бути один фронт: з одного боку союз промислу й торговлі, одним словом дефляційники, з другої сторони цілий працюючий народ, що має інтерес в тім, аби задержати дохід з праці на давнішій висоті.

Нема в нас ні грошей ні могучої преси, але є у нас сила молодости!

ЯК ПОВИННА ВИГЛЯДАТИ НАША КООПЕРАТИВНА ШКОЛА*).

Одушевлення, з яким Зїзд Окружних Кооп. Союзів (дня 1. червня ц. р.) приняв думку директора РСУК п. Івана Филиповича про заснування власної Кооперативної Школи — це дуже відрадне явище. Воно свідчить, що розвиток кооперації йде здоровою, нормальною ходою, бо здоровий кооперативний рух в усіх країнах завше змагав до того, щоби пляново підготов-

---

[2]) Великі часописи у Швайцарії, капіталістичного напрямку. — Ред.

*) Передруковуємо цю ст з »Г. К. Ч.« ч. 25. за б. р. задля особливої ваги й актуальности порушеного в ній питання. — Ред.

ляти для себе своїх майбутніх співробітників. Те, що було будоване старшими самоуками, які до кооперації прийшли тільки з серцем, а знання для спеціяльного кооперативного будівництва набирали щойно в ході роботи й досвіду, треба тепер уже передавати людям, що перейшли спеціяльний кооперативний вишкіл, набутий в школі, в якій зосередився весь довголітній кооперативний досвід, як у практичній так у теоретичній формі.

Не може бути інакше, якщо рух хоче розвиватися по лінії поліпшування і поступу. Всі поважніші національні кооперативні рухи світу дійшли вже до власного шкільництва, у ріжних формах.

Польська кооперація має вже дві постійні кооперативні школи: 3-літня у Варшаві (споживчого типу) та 1-літню у Наленчові (для сільсько-господарських кооператив), не рахуючи шкіл заочного кооп. навчання.

Існуюча у Львові українська Торговельна Школа, як показав досвід, ні своєю програмою, ні методами виховання не може вже тепер нам давати такого людського матеріялу, якого потрібно нашій, так уже ріжноманітно розгалуженій кооперативній будові. Наша кооперативна школа не може мати програми шкіл купецьких, створених по зразку віденських чи берлінських шкіл, вона мусить бути строго примінена до наших власних господарських та соціяльних умов і потреб.

Які ж ці реальні потреби нашого кооп. руху що до працівничого персоналу?

Ми потребуємо нині як постійних платних працівників:

а) Крамарів для господ. споживчих кооператив;

б) Книговодців для малих споживчих і кредитових кооп.

в) Молочарських техніків для районових молочарень;

г) Книговодців та управителів для Р. М.

д) Продавців для більших торговельних одиниць, в тому числі і для Окр. Союзів та складів Нар. Торговлі;

е) Книговодців для більших кооператив та союзів (подвійне книговедення і самостійне білянсування);

є) Кооперативних інструкторів (люстраторів—ревізорів).

Ось головні типи працівників, які нам треба пляново вишколювати й виховувати. Нема сумніву, що чисельна запотреба у тих ріжних ґрупах не однакова: вона росте, йдучи ступнево від останньої ґрупи до першої, найбільша вона у найнижчій ґрупі. Одначе з другої сторони не забуваймо того, що ті найнижчі ґрупи є найслабше оплачувані, отже дають найменше заохоти йти аж до школи на студії та вкладати поважніші капітали у фахову підготовку.

Як нині поповнюється в нас склад цих ріжних працівничих ґруп? На жаль, на загал »стихійно«, безпляново, себто цілком припадково.

Крамарів для госп.-споживчих кооп-в добираємо переважно по сусідськи: аби вмів чи вміла щось писати та дещо рахувати. Таку людину без фахової освіти, практики і моральної проби пускаємо на найбільш відповідальне місце у кооперативі. В наслідку маємо загальне застрашуюче капарство і зростаюче до дивоглядів манкарство. Не винуймо тут нікого: як собі стелимо, так спимо.

Правда, деяку роботу вже зробили і роблять кооперативні курси на місцях та заочні курси РСУК, які треба поширювати. Ці останні своєю дешевістю остануть і на далі дошкою рятунку для тих людей і кооператив, яких абсолютно не стати на студії у спеціяльній крамарській школі. Та ми не можемо тим вдоволитися. Бо нема сумніву, що шкільна наука, з практичним показом: товарів, способу обслуги гостей, ведення лядових записок і т. д. має перевагу над кореспонденційним навчанням.

Нема також сумніву, що на велике число малих господарсько-споживчих і чисто споживчих маломістечкових кооператив що року найдеться в цілому краю кількадесять молодих хлопців і дівчат з покінченою народною школою чи й кількома клясами якоїсь середньої школи, у віці 14—18 літ, які найдуть матеріяльні засоби на те, щоби відбути однорічну крамарську школу. Такі особи відтак матимуть першенство перед іншими при розміщуванні на праці. Коли розмістимо пляново по краю людей з такою освітою, людей, з яких виростуть нам по селах і місточках крамарі-професіонали, крамарі, що будуть цю працю вважати своїм життєвим фахом, тоді ті люде та їх кооперативи зможуть служити для своїх районів наче показовою школою доброго ведення кооператив. Вік кандидатів повинен бути між 14—18, тому, що кандидат не може бути ані за молодий, коли ще трудно комусь вибирати своє життєве звання, ані за старий, коли вже звичайно має вибраний свій життєвий тип і шлях. Ми ж маємо не тільки вчити техніки продажі й фабрикації, а й виховати кооператора, суспільного діяча. Для такої цілі рішаючим є саме вік дозрівання людини. (Це відноситься до всіх типів вишколу, про які буде мова далі).

Нам треба конечно прийти до такого кооп. персоналу, який би вже змалку виростав в кооперативній атмосфері.

Така однорічна школа крамарів, центральна на весь край, з добре уладженим кабінетом товарознавства та добре веденою взірцевою шкільною кооперативою — це був би один відділ у нашій кооперативній школі.

Завданням його булоби: свідомо готувати кандидатів до праці на селі. Так звані торговельні школи у нас мають ту величезну хибу й небезпеку, що від самого початку говорять

учневі про купецькі »інтереси«, про місто, як терен праці, про велике підприємство і т. д., цим прямо перевертають учневі в голові. Таке виховання нищить молодий сільський нарибок, роблячи з нього кандидата на міського »пана«; такий вихованок, коли відтак з біди мусить приняти працю в сільській кооперативі, то вважає цю працю для себе пониженням, гордить селом, не віддає своїй праці душі і при першій нагоді старається вивтікати у місто.

Не таких нам треба кооператорів. Крамар, якого нам треба, має вийти з нашої школи, як переконаний діяч села, відданий селові душею, крамар-суспільник, одушевлений ідеєю спілчанства й сільської цивілізації. Очевидно, що побут у місті навчить його цінити й те добре, що має місто, але не на те, аби покинути відтак село ради міського блеску, а на те, щоби вернути в село і там творити культуру.

Книговодців для малих споживчих і кредитових кооператив ми повинні вишколювати теж на річному курсі, поруч з крамарями, з якими вони слухалиб спільно деякі загальні предмети (народнє господарство, соціольогія й сусп. виховання, кооперація, українознавство, кооп. право і т. д.), а спеціялізувалисяб на окремих годинах тоді, як крамарі малиб свої вправи й науку. Така злука двох типів в одній школі має цю добру прикмету, що дає змогу людині перекинутися в тягу року з одного фаху у другий, коли переконається, що чомусь він їй не підходить.

Виринає питання вишколу молочарських техніків. Тепер їх вишколює »Маслосоюз« на піврічному курсі у Стрию. Одначе сам »МС.« вже приходить до переконання, що 6 місяців — це закороткий час для такої справи.

Пропонуємо — злучити школу »МС.« з нашою загально-кооп. школою, в тім сенсі, щоби кооп. техніків молочарів вишколювати на однорічному курсі, як окремій спеціялізації. Учні слухалиб загальних викладів спільно з кандидатами на крамарів і книговодців, а окремо малиб молочарську спеціялізацію. Хтоб протягом перших місяців показався невідповідним на молочаря — мігби перейти на спеціялізацію книговодства чи крамарства і навпаки — мігби »МС.« підбирати собі кращі одиниці з тамтих двох курсів.

Присутність школи у Львові далаб »МСоюзові« можливість безпосередньо завідувати навчанням, а спільне ведення науки загальних предметів (господарства, кооперації, рахунків, дещо правознавства, економії підприємства) зменшилоб видатки, даючи при тім змогу поставити ці предмети ширше й солідніше. Притім безумовно скористалоб навчання, бо при нинішній системі техніка убиває інші ділянки вишколу, зокрема теоретичного (економічного, адміністративного, кооперативно-ідейного). Не

забуваймо, що чим більше підприємство, тим більші труднощі його ведення, тим ширшої треба освіти його працівникам, тим сильнішого морального і етичного гарту (»більші гроші — більша покуса«) гарту, який приходить тільки з довшою виховавчою ідеольоґічною працею.

Так виглядалаб нижча частина нашої кооп. школи, — з приміненням до нинішних потреб нашої кооперації на селі.

Решту типів кооп. працівників (від г. до в). миб мусіли вишколювати на вищім типі навчання, дворічнім (типу фахового ліцея), при чому не виключаємо, що на цей вищий курс моглиб переходити виїмково деякі особливо надійні учні з нищого відділу. (Трирічний курс навчання на нинішні часи за дорогий для наших умов). Кандидатів на цей відділ приймалосяб по укінченні 6 кляс будь якої середньої школи старого типу і принайменше однорічної практики в будь якій кооперативі.

Цей вищий відділ школи мавби нам виховувати: адміністраційних управителів і книговодців для Р. М., продавців для більших торговельних одиниць, книговодців для них і для союзів та кооперативних інструкторів і люстраторів. Маючи такі завдання, цей відділ мусівби теж ділитися, по першому році спільного загального навчання, на кілька спеціялізацій (при чому виїмково не булоб заборонене людині кінчити й дві спеціялізації нараз). Головні спеціялізації повинні бути такі:

а) адміністрація і книговедення РМ. (попри загальну науку молочарської техніки);

б) збут с.-г. продуктів всіх родів та закуп всіх родів товарів (торговельна референтура);

в) книговодство всіх типів кооперації;

г) кооп. інструкторство й виховування.

Уявляю собі, що якби прим. »М. Союз« міг кожного року діставати по кілька абсольвентів зі своєї спеціялізації та післав їх на обовязкову річну практику в добре ведену Р. Молочарню, то по якомусь часі скінчилисяб нарікання на те, що нема добрих адміністраторів для таких, вже нині розмірно великих підприємств, як є Р. М. Центросоюз і його підбудова, Народня Торговля та всі більші кооперативи моглиб діставати кожного року, по відбуттю обовязкової практики, по 5—10 торговельних референтів, а вся кооперація по 5—10 теоретично добре підготованих кооперативних організаторів, люстраторів та пропаґандистів. Всі типи більших кооператив малиб звідки черпати книговодців, обзнайомлених з властивостями й потребами якраз цього типу, притім ідейно вишколених та вже у школі втягнених у круг суспільницького заінтересування.

Розуміється — людина все остане людиною, а горбатого і могила не направить. Коли до кооп. школи дістанеться людина,

що шукає в кооперації тільки хліба, то не поможе їй і кооперативна школа. Та все таки можливости виховувати кооператорів є у кооперативній школі безконечно більші, як без неї. — Це хіба не підлягає ніякій дискусії. Думаю, що майже виключене, аби людина, вийшовши з такої школи, мріяла про те, щоби, обікравши кооперативу, заложити собі склеп, бо у тій школі не будуть її вчити, що »жадоба зиску є основою розбудови народнього господарства«.

Очевидно — як конкретно укласти пляни навчання, як улаштувати співпрацю школи з кооп. централями, як запевнити конечний контакт шкільного виховання з живим кооп. життям — це річи подрібного розгляду, в якому першу участь повинні взяти самі кооп. осередки. Уявляю собі, що кожний тип кооперації мусівби мати у школі забезпечені години викладів, які виголошував-либ його люди; постійна участь учнів школи у кооперативних зїздах і нарадах, поїздки у святочні дні на села, влаштування кооперативних семинарів з періодичними рефератами самих учнів, орґанізація свят кооперації у школі, поминки великих кооп. діячів, пописи учнів у виголошуванні промов на завдані теми, стінна кооперативна ґазета, систематичні оглядини кооп. установ, практичні вправи в пополудневих годинах у кооперативних бюрах, складах і майстернях — все те, що вже з таким успіхом було започате на однорічному вищому кооп. курсі РСУК в році 1930 — ось доповнююча жива програма до шабльонового шкільного навчання, яке вже нині ніде не вистарчає.

К. Коберський.

КОПЕРАТИВА ЧИ ПРИВАТНЕ ПІДПРИЄМСТВО!

Після статтей інж. Раковського (ми їх зреферували в попередньому числі »К. Р.«) редакція »Нового Часу« дала слово інж. В. Баричко, котрий в статтях: »За реорґанізацію нашого економічного життя«, »За правильне наладнання торговлі по містах« і »За доцільну розбудову й поширення рідного промислу« — розвинув думки дещо ближчі до становища редакції »Н. Ч.«, висловленого в статтях за січень б. р. по появі статтей мец. М. Корчинського.

Перша з названих статей інж. Баричка, під надто претенсійним заголовком, зовсім не відповідаючим її змістові, — намагається розкрити і виявнити причини тих нездорових проявів сільського економічного життя, на які звернув увагу інж. Раковський. Інж. Баричко полємізує з висновками інж. Раковського, який, мовляв, узагальнив поодинокі випадки і, не проаналізувавши їх, зробив поспішні, а тому хибні висновки. На його думку інж. Р. помилився, бо »на щастя нема по наших селах жадної рознузданости і то масової«. В дійсности ж наведені інж. Раковським факти є доказом тої рознузданности. Нам відомо, що прояви тої аґресивности є дуже часті й набирають подекуди значіння масового явища. Але навіть, як би вони такими ще й не були, то вся суть не в тому, чи вони масові, чи ще ні; важним є те, що вони вже мають у нас місце. Зла — на щастя людського роду — є завсігди менше в світі, як добра, воно є релятивно рідше, не таке часте. Небезпека в тому, що злі явища мають тенденцію поширюватися, ділають як заразливі хороби, як приклади до наслідування. Тому здорове суспільство не потребує чекати аж доти, коли вони

стануть масовими, щоби зареаґувати і виповісти їм боротьбу. — Романтичний оптимізм, якому дає вираз інж. Боричко, кажучи, що укр. село »є здорове і виросло зі здорового коріня та є вже настільки освідомлене, що зуміє усунути всякі болячки зі свого здорового орґанізму« — є радше визнанням віри, ніж ствердженням конкретних фактів. Такі визнання, до яких може прилучитися кожний, майже нічого не дають для практичної орієнтації серед даних обставин; скорше шкодять цій людській здібности, привчаючи глядіти на дійсність безкритично, крізь рожеві окуляри.

Зрештою інж. Баричко сам собі заперечує, кажучи, що »того рода випадки рознузданости завсігди існуватимуть«. Стоїмо безрадно супроти таких ходів думки... Так само суперечністю заносить і від надто ризиковного м. ін. обвинувачення кооперації за неіснуюче, мовляв, зло.

Розправившись з Р. Раковським, інж. Баричко іде в наступ на кооперацію за те, що вона, задоволившися »кількома тисячами здебільша кволих сільських кооп. крамниць«, занедбала інші ділянки, не наладнавши напр. збуту сільських продуктів — з виїмком тих, що випадково дістались до кооп-ви дорогою товарової виміни. Крім того наша коп., ставши »гуртовим посередником чужих гуртівень«, здорожує достарчувані селові артикули. Отже: кооп. мусить стати насамперед кооперативною. А далі, на думку інж. Баричко треба »відокремити споживчу кооперацію від збутової« а саме для того, щоби »зорґанізувати збут сільських продуктів«. У другій з названих вгорі статей*) автор ще раз повернув до тоїж думки, пропонуючи орґанізувати селян, які доставляють продукти до міста, у свого рода не то кооперативи, як радше у якісь, ближче не означені »селянські спілкові крамниці« і »селянські гуртівні«, основувані по містах, через які мав би йти збут сільських продуктів. Ось чим мала би, як здається, занятись кооперація, за рецептом інж Баричка, замість зводити з укр. приватниками на селі (м ін. більше здогадну, як дійсну) боротьбу, що її він бачить на кожному кроці, — дивна річ, — недобачаючи того безсумнівного факту, що цю боротьбу, про яку була мова у інж. Раковського, перші виповіли кооперації укр. приватники.

Ідея селянських крамниць і гуртівень — навіть полишаючи певного роду демаґоґічний посмак такої концепції — видається аж надто неясною, якщо не утопійною взагалі; не ясне передовсім відношення її до кооперативної ідеї й методики в праці. Позатим, приймаючи на увагу дані, реальні обставини, в яких зродилася у нас кооперація й умови праці та матеріяльні її джерела й засоби, ледво чи може мати місце й рацію основування побіч кооперативної ще якоїсь іншої орґанізації з анальоґічними завданнями, — свого роду кооперації без властивого її змісту — і без того, щоби вона не стала новим, до того ще й неозначеним чинником у тій боротьбі, якої так боїться інж. Б-ко. І чи застановився інж. Б-ко хоч би над тим питанням, що чейже були якісь причини, якісь обєктивні, непоборимі труднощі, що перешкодили широкому, самостійному розвиткові у нас збутової кооперації, та чи не станули б ці причини на перешкоді при здійсненню його ідеї — селянських крамниць і гуртівень, цілий акцент і фашинуюча сила яких малаби спочивати на тім прикметнику — селянський.

Дві прочі статті інж. Баричка про те, як мали би уложитися взаємовідносини між кооперацією і приватниками в місті, на жаль, лиш мимоходом зачіпають і збувають побіжними й не продуманими глибше увагами стільки ріжнородних проблєм, що вже сама їх кількість примушує нас відмовитися від їх реферування. Та всеж таки не можемо не зупинитися бодай на хвильку при його на позір поважнім закиді під адресою кооперації, але який ми радше склонні були б уважати непорозумінням, що промовляє само за себе: ко-

*) Взагалі всі ст. інж. Баричко є досить хаотичні, поодинокі думки про одну й ту саму справу розкидані в ріжних місцях, що дуже утруднює виловити основну, провідну думку автора.

операція, мовляв, »запровадила збутовий монополь« (!!?? — Ред. К. Р.) і горе тому підприємцеві-приватникові, що »не знайде апробати кооперативного проводу«: він не буде мати де збувати свої вироби. Про цей закид не остається хіба нічого іншого сказати, як лиш те, що він є дивно наївний і смішний.

»Торговля і Промисл« — у черговій статті, з приводу виступу інж. Раковського, під заг. »В обличчі фанатизму« (ч. 11 з 1. VI. 935), продовжучи обговорення видвигнених ним питань, вже більше річево і спокійно підійшла до справи. Шкода лише, що вона взагалі не розріжнила двох речей: кооперації від поглядів Раковського, котрі далеко не є виразом становища кооперації, її кооперативної опінії; тим більше не відзеркалюють вони офіціяльного становища і практики нашої кооперації.

Поруч таких поглядів, як той, що »на приватну ініціятиву немає стриму« (нота бене: ніхто проти цього, ані інж. Р., не виступав; зареаґовано було проти лихої практики і поведінки укр. приватників на селі, що треба було мати на увазі, щоби не викривлювати дискусії), поруч розумних застережень проти кооп. максималізму, відгородження від приватників, »що обтяжили колись свою совість, як кооператори«, і т. под. — »Торговля і Промисл« всеж таки не змогла і на цей раз увільнитися від безпідставного обвинувачення кооперації у фанатизмі, імперіялізмі і т. п. З другого боку, якби »Т. і П.« правильно зрозуміла основну — на наш погляд — тенденцію інж. Р. (про що була вже мова в попередньому числі »К. Р.«), і більш відкритими очима глянула на дійсність, то вона б і не дивувалася тому, що інж. Р. в одному випадку є »імперіяліст«, а в другому »ліберальний і лагідний«, ані тій позірній і назверхній суперечності між безпристрастним, обєктивним обговорюванням питання і накликом до поборювання шкідників сільського господарського життя. Проявом здорової суспільної тенденції треба уважати кожну реакцію проти шкідливих обявів суспільного життя — своєчасну саме тоді, як вони обявляються і є ще нечисленні, а не тоді, як вони вже надають тому життю характеристичних, питомих прикмет, що є однозначне з його упадком. Ось чому для нас є так зрозумілий і оправданий виступ інж. Раковського.

Нарешті, в 12 ч. з 15. VI. »Торг. і Промисл«, реферуючи пресовий відгомін виступу інж. Раковського і згадуючи при тім наш реферат в попередньому числі »Кооп. Р.«, зареаґували проти того уступу, де ми звернули увагу на невластиві методи полєміки »Т. і Промислу«: мовляв, »кооперативні дискутанти«, що перші розпочали дискусію, унеможливили »Т. Пр.« її правильне ведення тим, що уважають дискусію з приватниками »розмовою сильного зі слабим«, але — річ дивна — таким »аґресивним в обороні«. Це цілковите непорозуміння! Яку аґресію має на думці »Торговля і Промисл« і хто є властиво в обороні? Ми думаємо, що — кооперація на селі займає вже подекуди оборонні позиції проти аґресивности укр. приватників, про яку була мова в статтях інж. Раковського. Не є отже прикладом правильної дискусії »Тор. і Пром.«, коли вона уважає виступ Раковського і наш нападом кооперації на приватників; ці виступи — підкреслюємо це ще раз — були тільки реакцією на прояви аґресії з їх боку.

Свій пресовий огляд дискусії »Т. і Пр.« кінчає увагою: »не так воно зле — як бачимо — з тим фанатизмом, як нам здавалось«... — Ми від самого початку не сумнівалися, що так воно було: багато дечого лише здавалось.

З дрібніших відгуків згадаємо »Мою відповідь« п. В. Дроздовського в »Новому Часі« (ч. 125), цікаву саме тим, що вона є між ін. доброю ілюстрацією тої метаморфози кооператора у приватника — тим більш цікавою, що, як ми довідалися, інж Раковський, згадуючи про »інтеліґента в селі Ш.«, зовсім не мав на увазі ані п. Дроздовського, ані тієї місцевости, де він розвинув свою »патріотичну« діяльність. Як каже народня мудрість: вдар по столі, а ножиці обізвуться...

До циклю дискусій, про які мова, належить теж передовиця у 23 числі »Батьківщини« з дня 20 червня б. р., якої автором є знова ред. Паліїв. На цей

раз він заатакував нас (К. Р.) тяжким калібром стрільна — бо цифрами. Але »чоловік стріляє, а Бог кулі носить«. Так і тут. Є безумно похвальним і відрадним обявом, коли публіцистика послуговується цифровими арґументами і матеріялами. Але самого бажання і будьякого здійснення його ще замало. Послуговуватися цифрами треба ще й вміти, щоби надати їм сили переконуючого арґументу. Бо в противному разі оперування цифрами не виходить поза межі дилєтантизму і аматорства — у людей, які з цифрами зустрічаються лиш випадково. Бож і справді, коли б наведені з одного повіту цифрові дані й мали нас бити, то для цього хіба ще зовсім не вистарчило навести лише вислідні дані за один рік. Такі абсолютні дані ні про що не свідчать, а тим більше не збивають нашого твердження, що кооперація в значній мірі виперла чужонаціональне приватне купецтво зі села. Що до цього, то вартість мали би тільки релятивні дані, котрі виявили б дійсну тенденцію: збільшення чи зменшення в торговлі того елєменту, про який мова. Сам бо вираз: зменшення, вимагає такої реляції, тоб то зіставлення вислідних даних останнього року з такими ж даними за минулі роки (або хоч за один з минулих років). Тож з того, що жидівських склепів у золочівському повіті є ще 440, а кооп-ція опанувала цей терен всього на 11.36%, ще ніяк не випливає, що: 1) число жидівських склепів в повіті не зменшилося, і 2) що до того зменшення не причинилася саме кооперація тими 11.36% своїх склепів.

Далі, з льоґікою білої раси стоять в суперечности ще й такі розумування п. Палієва, — як те, що кооперація, котра опанувала даний терен, хоч би й на 11.36%, не має, мовляв, права твердити, що вона в значній мірі виперла приватні, гол. жидівські склепи зі села. Для кожного (з виїмком Палієва) мабуть ясним є, що про ці успіхи кооперації можна говорити тільки в межах того відсотка, яким міряється її експанзія; а про її страти на річ укр. приватників — в межах відсотка україн. приватних склепів. Ніде й ніколи в »К. Р.« ні деінде укр. кооперація не заявляла, що вона на всі 100% опанувала торговлю в краю, як це підсуває їй — своїм звичаєм, щоби її відтак »бити« — ред. Паліїв. Отже ні при чому й зовсім не на місці було витикати кооперації, як це робить п. Паліїв, ще тих 440, або 68.54% жидівських склепів у золочівському повіті. Не могла ж бо усунути кооперація всіх жидівських склепів в даному терені в той час, коли вона опанувала його лише на 11.36%. Це хіба тепер і Палієву буде ясне й зрозуміле. Та на цьому не кінець. — Сам Паліїв зазначує, що його дані відносяться до цілого повіту включно з Золочовом (і отож ще з одним квазі жидівським містечком в повіті) — і то в той час, коли ми говорили виключно про українське село; не могло бути у нас мови про місто, бо це ж хіба і для сліпого ясне, яку позицію займає тепер наша кооперація в місті. Коли б п. Паліїв завдав собі труду зменшити свої цифри на ту кількість жидівських і інших чужонаціональних склепів, яка припадає на Золочів з евент. іншими жидівськими осередками повіту, то тоді сільська дійсність, про яку була у нас мова, безумовно представилась би йому в іншому, правдивішому вигляді й освітленню, а його полємічна постава втратила б богато на »експанзивности« і на ефектовности. Елєментарним ґріхом нашої т. зв. націоналістичної публіцистики є брак умової дисципліни, т. то льоґіки, а тому вона так богата в постійні збочування від предмету дискусії, відбігання від теми. Що тим мається на увазі осягнути поза введенням в блуд безкритичного читача? — Не знати.

Не кажучи вже про те, що таємницею п. Палієва осталося, з якого джерела походять наведені ним дані, — вони — так, як наведені, є зовсім не проаналізовані, а тому й висновки п. Палієва є скороспілі, поквапні, ну, і безвартісні — не осягають своєї цілі та зовсім не оправдують покладених на них надій. Радимо п. Палієву визбутися нарешті дилєтанства і не писати про все, що лиш прийде на гадку.

»СВІТ ПЕРЕД НАМИ« — ЖУРНАЛ УКР. СЕРЕДНОШКІЛЬНОЇ МОЛОДІ, Ч. 1., СТАНИСЛАВІВ.

Нема сумніву, що журнальчик шкільного дорості, ним самим писаний і для нього призначений — це дуже бажана й цікава поява. Було таких спроб у нас чимало перед війною, було їх кілька і по війні. На жаль — вимога, щоби журнал був писаний самою молодю, не звжди додержувалася, а з того виходили й многі хиби таких починів.

Цим разом перед нами часопис, виданий на гарному папері, у великому розмірі (32 сторін друку вел. 8^0), з чисельними сиґнатурами учнів 6—8 кляс ґімназій та семинарів, хоч переважно псевдонімних. Чи справді все тут писано учнями — в цьому можна сумніватися, бо вже у самій передовій стрічаємо ту саму крикливість і нескромну фразеольоґію, від якої так страждає публіцистика відомого »націоналістичного« типу. Обовязкове »ми!«, »лицарська і вічно молода« молодь (хоч на титул »лицарськости« треба заслужити; не годиться собі самому його нескромно причіпляти, і то зараз у першому виступі) — це все таке вже старе і немолоде, як та-ж фраза: »хай старі почивають на лаврах своєї праці — майбутнє належить до нас!!!«

Але є, крім крикливости й напушености, дещо річевого в цьому першому випуску. Є кілька гарненьких мініятур з природи, є щиро складена »сьогоднішня ідиля«, є не злий шкіц про Шевченка, про народню пісню (яку так мало знає і студіює нинішня молодь помимо свого деклямаційного націоналізму), є голос у дискусії, »про мистецтво для мистецтва«, є про спорт, про аматорську сценку учнів і т. д. Є ще дві річи, про які нам випадає щось казати з того титулу, що відносяться до »суспільних справ«.

Отже є передовсім статеєчка на тему »Кооперація й національна ідея«. Її автор підкреслює величезне значіння кооперації для укр. народу, як руху, що будить ініціятиву й творчість на низах — хоч не зазначує, що та творчість виливається у своєрідній формі. Автор повинен був підкреслити вагу для національної справи якраз того, що становить суть кооперації: що вона обєднує маси, для колєктивних ідеалів, а не є твором одиниць для одиничних цілей (еґоістичних); що будить чуття для збірного гуртового життя й змагань, а через те й консолідує націю.

Слушно автор підкреслює, що кооперація не має нічого спільного з державним деспотизмом, а через те чужі їй теж методи державного соціялізму в роді большевицького комунізму. Кооперація і насильство — це огонь і вода, а тому чужі кооперації й ідеали фашизму. Думаємо, що студіями кооп. літератури автор ще поглибить своє знання кооперативної ідеольоґії.

У другій статейці п. з. »Молодість — весна краси!« автор (за одною статтею у Вістнику, що відразу пізнати) захоплюється методами виховання молоді у фашистівській Італії, проти чого в засаді можнаб нічого не мати, якби автор бачив те виховання на власні очи і і не переписував сліпо чужих думок і фраз. Але є у статейцімісця, проти яких мусить реаґувати кожна думок і фраз. Але є у статейці місця, в яких в позитивному сенсі передаються слова Мусоліні про те, які гарні вигляди на карієру має кожний, хто вступає у ряди фашистівських дружин молоді:

»це партія, що застерігає собі всі командні пости!« — слова, проти яких мусить зареаґувати кожна морально сильна і здорово думаюча людина.

Далі автор вже сам від себе стверджує, що з рядів фашист. організацій молоді »виходить керуюча еліта«...

Не думаємо, щоби вихвалювання такого способу виховання, яке підкреслює блискучі перспективи карієри і матеріяльної вигоди, — мало що небудь спільного з будженням в молоді ідейности й ідеалізму. Навпаки! Це насаджування грубого матеріялізму і карієрівства.

Так не виховаємо з нашої молоді ідейних саможертвенних одиниць, так нам потрібних на всіх ділянках життя.

СЕРЕД КНИГ

НАЙВАЖНІШІ НОВІ ПУБЛІКАЦІЇ ОСТАННІХ РОКІВ З ОБЛАСТИ КООПЕРАЦІЇ.

Наші часи не є пригожі для появи великих кооперативних книг. Їх не купують, читають їх рідко. Все пожирає лєктура ґазет і романів. Приватних накладців для кооперативних книг є дуже мало.

Отже треба з дякою приняти, що англійські кооперативні накладні випустили в останньому році дві великі книги в елеґантному оформленні.

Перша книга це: „The Poeple's Year Book 1935«, англійський кооп. річник-календар, розміру 372 сторін. Новий редактор того річника пан Редферн ввів кращу, як доси була, систематизацію і нові розділи. Новими є два перегляди подій за границею та у Великій Британії. Також число інформаційних відділів збільшилося; майже всі вони дотичать кооперації у Великій Британії й заграницею. Слабшою є частина про проблєми сучасности, де між авторами фіґурує тільки один чужинець і де брак деяких важних проблєм. Книга блискуче ілюстрована і може бути окрасою кожної книгозбірні.

Друга важна нова публікація на англійському ринку це книга „Cooperation", написана пп. проф. Ф. Голл-ем (F. Hall) та В. П. Воткінсом (B. R. Watkins). Книга обговорює виключно історію засад та орґанізації кооп. руху у Вел. Британії та Ірляндії і є найкращою книгою з тієї ділянки. Призначена головно для учнів британських кооп. курсів, але поручити її можна також усім, хто читає по англійськи. Крім того, що книга має наукову вартість — вона легко зрозуміла. Я зробив-би тільки одну критичну увагу. У книзі нема нічого про кооперацію поза межами Англії, не названо ні одного чужого імени. Нема навіть імени проф. др. Ганса Міллєра, який англійцям відкрив др. Кінґа, ані згадки про проф. Шарля Жіда, хоч книга має 408 сторін. Прочитавши цю книжку, англійці думатимуть, що тільки англійська кооперація виросла в силу та й то, що складається майже виключно зі споживчих товариств. Про сільсько-господарську кооперацію в книзі находимо дуже небагато. Не названо навіть ірляндського орґанізатора сільських кооператив п. Джоржа Ресселя. Треба однак тямити, що легковаження чужинців це прикмета многих англійських авторів.

Теж у Франції появилося пару важних книжок з областий кооперації й сумежних ділянок.

На першому місци назвемо книгу добродіїв Полєн і Шарон (Polin et Caaron) п. з. »Сільські кооперативи й держава у Чехословаччині«. Особливо інтересні виводи п. Полєн, хоча його теоретичні узагальнення нераз примушують протестувати. Так по-перше автор, на ст. 92 своєї книжки, твердить, що чеський сільсько-господарський кооп. рух (з допомогою держави) приведе до монополю хліборобської продукції й торгівлі, а по друге, що остаточною метою того руху є совітські сов-хози і кол-госпи. В іншому місці книжки той самий автор зовсім згідно з правдою подає, що чеські сільські кооператори індивідуалісти та позбавлені майже будь якого суспільного духа. Як це все погодити зі змаганням до совітських ідеалів?

Коли я про зміст цієї книжки написав заслуженому провідникові німецького сільсько-господарського руху п. Ф. Гільмерові до Брна, п. Гільмер відписав мені так приблизно: »твердження, що кооперативи у нас мають більше політичного, як кооперативного наставлення, все таки не здається цілком правдивим, хоча й провідники споживчого кооп. руху сильно звязані зі соціялдемократичною партією, а хліборобського — з аґрарною. Саме у Чехословаччині в останньому часі через збіжевий монополь ми дістали орґанізацію, яку ведуть головно сільськогосподарські кооперативи своїм апаратом і своїми фондами, втой час, як Спілка для торговлі збіжжам є тільки статистичною евіденційною канцелярією, що турбується полагоджуванням спорів, імпортом та екс-

портом, при чому у тих питаннях мають відповідне слово й консументи. Не можна доказати й того, що хліборобські кооперативи не мають кооперативної ідеольоґії та представляють свого роду зцентралізований кооперо-капіталізм. Будова нашої с.-г. кооперації є чисто орґанічно-станова і якраз в Ч. С. Р. уникається будь якого централізму у хліборобській кооперації«.

Названа щойно книжка має переднє слово відомого французького соціольоґа проф. К. Буґле (C. Bougle). Той самий професор, який теж займається кооп. рухом, видав важну книгу п. з. „Le socialisme française“ (французький соціялізм), де критично розглядає головно вчення трьох великих французьких соціялістів: Сен-Сімона, Фуріє й Прудона, ставлячи їх у звязок зі сучасною кооперативною орґанізацією. Особливо важні зі становища кооператора є думки Прудона та Фуріє, якого мусимо назвати першим теоретиком орґанізації консументів. Книга проф. Bouglé це мабуть найкраща праця з цієї матерії.

На кінець ще одна і т а л і й с ь к а б р о ш у р а. Італійська кооперативна література в останніх часах не багата. Кревні недавно заснувшого італійського кооператора Антоніо В е р н я н і н і (Ant. Vergnianini) видали недавно в його честь у Римі брошуру. Це повинен був властиво зробити кооперативний союз. Але тому, що покійний належав до старого кооперативного напрямку, отже на жаль так не сталося. У брошурі находимо статті італійських та чужих авторів, де вони зясовують життя і плодотворчу діяльність А. Верняніні. З італійських авторів назвемо туту його давніших співробітників Ґ. Ціборді, Ф. Манфреді, Р. Ріґоля. З чужих є др. Фоке, Черльз Томлінзон та автор цих рядків.

Назвемо ще дві брошури др. Р о с с а р і о Л а б а д е с с а, проводиря фашистівського кооп. руху. Перша появилася в Римі п. з. „La cooperativa nell' economia corporativa“(Кооператива в корпоративній економії). Обговорює положення кооперації в корпоративній державі і є найкращою роботою в цій справі. Друга займається споживчими кооперативами, але на жаль не бере під увагу багатої літертури на цю тему в мовах німецькій та англійській.

Очевидно, ми не вичерпали всього, що появилося з кооперативної літератури в світі. Особливо звертає на себе увагу новіша шведська кооп. література, визначні автори, як: T. Ogre, A. Gjöres і A. Hedberg. Нам треба одначе скорочуватися і на цей раз вдовольнитися тим, що сказано.

В. Тотоміанц.

А. Гаврилко: РЕВІЗОРИ ТА РЕВІЗІЯ КООПЕРАТИВ. Книжечка для всіх, що працюють в кооперації, Львів 1935, 8^0, стор. 16. (»Кооп. Бібліотека« ч. 11).

У цій книжечці відомий кооперативний популяризатор А. Гаврилко зібрав свій довголітній досвід, як кооперативний інструктор-ревізор, і чимало загальних життєвих рефлєксій та обсервацій. З укладу книжки виходить, що вона призначена головно для кооперативного громадянства, а не як інструкторський підручник для самих кооп. ревізорів; одначе нема сумніву, що своїм громадянським розумінням ролі ревізора й завдань кооперації брошурка може причинитись немало до формування світогляду кооперативних ревізорів, люстраторів, інструкторів. З окрема цінні частини брошури, що трактують про обовязки ревізора, як у ч и т е л я й приятеля-дорадника кооператив, розбиваючи тим вузьке розуміння ролі ревізора, як лише контрольора книг.

Деяке непорозуміння може викликати трактування ролі ідеального ревізора-кооператора, як існуючого факту; краще було б ставити це не в площину ідеалу, до якого треба змагати; тоді педаґоґічна вартість цих місць була би більшою.

Практичну вартість матимуть кінцеві вказівки для орґанів кооперативи, як підготовитися до ревізії і як використовувати побут кооп інструктора в кооперативі.

КООПЕРАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН В РУМУНІЇ.

Для нас українців дуже цікаво знати, що в Румунії існує автономна кооперація національних меншин — Мадярів та Німців в Семигороді (на території, відлученій від Угорщини). Цікава тому, що Українцям на Буковині й Бесарабії не вдалося й досі добитися тих прав, які вони там мали за Австрії: права самостійного орґанізування свого культ., осв. та госп. життя.

На території б. Семигороду існують нині два мадярські кооп. союзи та один німецький. Користуючись ласкавими інформаціями одного активного робітника мад. к-ції того району, можемо подати до відома наших чит. слідуюче:

Мадярські кооперативи Семигороду перед війною належали до двох будапештенських централь (ревізійних та господарських): сільські споживчі до союзу (Hangya »Муравель«), кредитові, молочарські й інші с. господарські до Краєвої Центр. Кредитової Каси. З кінцем війни (1919 р.) їх було: 664 кредитових і 600 споживчих; зі зміною політичної приналежности краю вони залишилися без центральної орґанізації. Вони заснували у 1920 році власні осередки: кредитові 1920 року у Клявзенбурґу (рум. Oley), споживчі у Hagyenyed (рум. Aind). До 1929 р. ті союзи мали право ревізії своїх членів-кооператив. Згідно з новим кооп. законом з 1929 року право ревізії відійшло від фахових централь. Мадярські кооперативи оснували два ревізійні союзи: кредитові у Клявзенбурґу, споживчі у Hagyenyed.

Споживчий Союз (теж під назвою Hangya) мав у 1920 р. уділового капіталу 999.500 лей. Сьогодні його уділи виносять около 8,000.000 лей, уділи союзних кооп-в 34 міліони. Резерви 18 міліонів левів; число членів цих кооператив — 90.000. Товаровий оборот ґуртівні у 1934 році 70 міл. лей (у 1933 році 67,000.000 левів). Ґуртівня має 5 складниць у ріжних містах. Видає у накладі 1000 прим. часопис і другий популярний для родин у накладі 16.000 прим.

Кредитовий і с. госп. союз мав у 1924 році 289 кооп-в зі 81.162 членами, 10,326.325 л. уд. Тих 289 кооп-в мало у 1924 11 міл. вл. капіталу, 43 міл. вкладок.

В минулому році була нова зміна кооп. закону і була велика охота у румунів зліквідувати автономію мадярської та німецької національної кооперації. Одначе до того не дійшло і обидві кооперативні орґанізації одержали і на далі право ревізії. Кооперативи ведуть своє діловодство націон. мовами.

У 1934 році союз мав 380 кооператив зі 103.000 членів. Централя має 42 міл. лей уділового капіталу, кооперативи 70 міл. власного і 277.000 міл. чужого капіталу (вкладок). Серед членів союзу є: 295 кредит. спілок, 72 молочарні і ін.

Пересіч членів на одну мадярську кооп-ву є 247, в румунських кооп-вах 210 осіб. Румунські кооп-ви мають в пересічі 1,640.000 лей вл. ф., мад. 1,950.000.

Закон про віддовження хліборобства, яким зчеркнено 50 процент всіх хлібороб. довгів, підкопав поважно активність кред. к-в і нема виглядів на те, щоби кредитове життя воскресло в найблищих літах.

»З ПРИВОДУ ОДНОЇ ФІКЦІЙНОЇ ПРОБЛЄМИ«.

Так названа моя репліка на відповідь п. Кононенко (в »Жінці« ч. 7, з 15. IV. 1935. під заг. »Економічна незалежність жінки«), з приводу моїх завваг до її статті під тим же заголовком в »Кооп. Республиці« за січень б. р., написана зараз же по появі згаданої відповіді п. К-ко і вже зложена — не могла досі появитися в нашому журналі ізза ріжних технічних перешкод. Зрештою, вже сам заголовок моєї репліки свідчить м. ін. про те, що я не надаю особливої ваги дискусії на тему т. зв. »економічної незалежности жінки« (в розумінні п. К-ко), як впрочім і самій проблємі. Тому завсігди, при уложенні змісту вийшовших в міжчасі чисел »К. Р.«, я охоче уступав своє місце статтям і проблємам, які більше цікавили наш журнал, вповні погоджуючись (як, зрештою, й сама п. К-ко) з таким примусово повільним темпом дискусії. Не можна було помістити її й в цьому числі »К. Р.«. Думаю, що вона — може — побачить світ у вересневому числі нашого журналу. **Віталій Левицький.**

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА
ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК—ЛЬВІВ
CO-OPERATIVE REPUBLIC
Ukrainian Monthly Review — Lwiw Poland
Ч. 9.
ВЕРЕСЕНЬ
1935.
РІЧНИК VIII.

НА ОКРАЮ ДНІВ

РОБЛЕНИЙ ЕНТУЗІЯЗМ.

Війна — як спосіб виходу з тяжкого внутрішнього положення — ось коротка характеристика найновішої імпрези італійського режіму. Хай коштує що хоче — аби поширити територію держави! Нація мусить і повинна розрастатися числом, хочби коштом всіх других народів світу! І в консеквенції маємо абісинську аферу, як колись була російсько-японська війна, російсько-турецька і т. д. Денний видаток на саму підготовку війни в теперішній стадії подають в сумі 12 до 15 міліонів лірів; в річному відношенні це робить 5 до 6,5 міліярдів.

А все-ж таки мимо всієї інсценізації й дивовижних пропаґандивних тріків уряду — нарід італійський не проявляє ніякого ентузіязму для війни. Здоровий інстинкт пробудився і противиться неприродньому способі поборювання кризи. Як свідчить римський кореспондент »Діла«, навіть партійців фашистів мусять дисциплінарним натиском приневолювати до участи в уличних демонстраціях на честь війни, та й ті, віддавши полісменові контрольні купони, часто-густо зчезають у бічних вуличках.

»Европейські державні народи таки справді не хочуть війни«. Воно природнє, що здоровий інстинкт народів остерігає перед методою вибивання клина — другим, ще гіршим клином. З такої »реконструкції«, яку затіває Мусоліні, мусить преці вийти тільки нова страшна руїна національного господарства і дальше жахливе збільшення довгів держави.

НАЙВИЩІ ЦИФРИ СМЕРТНОСТИ!

Проголошені недавно підрахунки народжень і смертности в Польщі в І. чвертьріччу 1935 року заставили жахнутися вже навіть ті круги, які з засади деклямують про скріплення держави й добробуту населення, про постійний зріст »моцарствовости« й тугости народу і т. д.

На 1000 мешканців припадало смертних випадків: в р. 1933 — 14,2, в р. 1934 (І. чвертьр.) — 15,0, в р. 1935 (І. чвертьр.) 17,7.

»Числом 17,7 Польща побиває понурий рекорд найвищої смертности серед народів західньої й середньої Европи. В Европі цілій нас перевищує лише Румунія, маючи 18,7 смертностей.

В Англії вмирають 12,3 особи, в Німеччині 11,2, в Норвеґії 10,2, в Голяндії 8,8. Значить в Польщі вмирає 2 рази більший відсоток як у Голяндії«. (»Курєр Поранни« 9. серпня ц. р.).

Але йдім далі — загляньмо в цифри окремих воєвідств. Чекає нас ще гірша річ: в межах Польщі найбільше число смертних випадків мають т. зв. південні і східні воєвідства, значить головно етноґрафічно мішані й непольські терени. Станиславівське воєвідство (гори!) веде перед — 18,4‰, поліське 16, 5‰, львівське 16,2‰.

На 100 народин припадало в І. кварталі 1934 р. — 12,8 смертий немовлят, а в 1935 р. вже 15,1! (У полудневих воєвідствах аж 17,2!).

Подумаєш: кілько змарнованої суспільної енерґії! — Кілько зруйнованого й виснаженого жіночого здоровля, а все надармо! Яке мусить вже бути виснаження населення, коли майже п я т а ч а с т и н а п о л і ж н и ц ь не в силі породити здібних до життя немовлят!

У книжці »Село не має праці« Й. Міхаловскі, на основі обслідування ряшівського повіту, констатує зайвий раз, що село (навіть польське!) недоїдає, що його здоровельний стан жахливий і т. д. Що-ж би мусів автор сказати, якби мав нагоду обслідувати якийсь наш гірський або підгірський район!

Ми сказали — що автор констатує ці річи »зайвий раз«. Ми вжили цього терміну свідомо, бо після того, як стільки уже літ лише г о в о р и т ь с я про нужду села, лише пишеться й видається державним коштом грубі томи статистик про нужду села — трудно вірити в поправу. Годі вірити у зміну, коли мимо всього далі безкарно дозволяється картелям і монополям ссати останні соки зі села, коли податкові тягарі накопичуються щораз грізніше, коли творяться нові бюрократичні апарати коштом населення. При таких умовинах годі вже мати надію, що цифри приведуть до якоїсь зміни. »Не чують« — ось одиноке слово, що вирівається з уст при читанню нових алярмуючих господарських, санітарних та демоґрафічних статистик.

А по селах тимчасом бродить невтомний косар — тне, не спочиває, ні на кого не зважає. І то чим далі до сходу, тим жниво його богатше, бо й блага сучасної дійсности тут прикріші, як деінде.

НЕВДАЧА ВЖЕ ДРУГОГО ЗБІЖЕВОГО МОНОПОЛЮ.

Наш скептицизм, з яким ми свого часу приняли чехословацький державний збіжевий монополь, який мав бути засобом радикального піднесення і головно стабілізації цін збіжа — показався оправданим. Як доносять з Чехословаччини, білянс господарки збіжевого монополю вже за перший рік його діяльности виказав величезну страту — 93 міліонів корон ч. Причиною

має бути спад цін при продажі млинам збіжа з тогорічних запасів. Страту покриє в половині державний бюджет і каса, а половину стягнуть з хліборобів у формі данини при викупі цьогорічного збору збіжа.

Після невдачі югославянського збіжевого монополю, який просто »спух«, це вже друга невдача. Коли додати до того сумний кінець польської збіжевої державної інтервенції при допомозі П. З. П. З. — то матимемо дещо доказового матеріялу до твердження, що державна інтервенція, рятування згори, при допомозі механічного опановування чи звязування торгівлі — на довший час не дає добрих результатів.

Думаємо, що такий самий буде вислід і з теперішнього курсу урядової аґрарної політики в Польщі: насаджування згори волосних збіжевих шпихлірів та штучне форсування згори розбудови кооперативних молочарень.

ПРО ДВА КРЕДИТИ.

В звязку зі зміною курсу урядової аґрарної політики одержали кооперативні установи змогу розвести між сільське населення певні суми у формі банкових державних кредитів. В наших умовинах конкретно одержав Центробанк змогу уділити, за посередництвом кредитових кооператив, селянам-продуцентам кредитів під застав збіжжа на загальну квоту 200 тисяч золотих; крім того є можливість дістати певні кредити для молочарських спілок на будову молочарських обєктів.

Навчені — і це нам досі виходило на добре — числити тільки на власні сили (як і годиться кооператорам!) — ми доволі заскочені тими кредитовими можливостями. Хоч більшість наших кредитових установ припинила свої активні операції, то однак строгі речинцеві риґори сплат заставових позичок мусять кожного настроїти дуже тверезо до справи. Необхідна велика розвага і здержливість, заки установа рішиться уділити комусь позичку з цього кредиту, бо — як не як — а головне ризико за позичку понесе не той, хто дав гроші (конкретно не Банк Рольни) — а таки та кредитова установа, що безпосередньо уділить хліборобові позичку. А ризико нині, при загальній психозі неплачення — більше, як коли небудь.

Десять раз змір — заки вріжеш! — ось вказівка, якої повинні держатися наші кооп. банки в справі збіжево-заставового кредиту. Тому добре робить наш Центробанк, коли закликає до надзвичайної обережности в признаванні кредитів і не треба тому дивуватися, коли деякі укр. банки вже заявили, що нема в їх районі рефлєктантів на згадані позички.

Не меншої обережности треба нашій молочарській кооперації, коли ходить про т. зв. інвестиційні кредити на будову молочарень. По перше: наші молочарні та їх провід досі трималися єдино здорової засади: будувати тільки за готові гроші, тільки

тоді, коли є вже наскладані свої фонди (на те й є конто у Центробанку). Криза і дефляція нас болюче навчили, що значить затягати довгоречинцеві кредити. Ніхто не може заручити, яка буде ціна гроша за рік—два, що-ж доперва за літ 30—40? Є дуже небезпечним анґажуватися нині кредитово на довгий протяг часу. Тому провід і низи нашої молочарської кооперації повинні залишитися при своїй дотеперішній тактиці (яка й давала як найкращі результати): будувати нові обєкти тільки тоді, коли є вже призбирані власні гроші. Руїна таких поважних союзів, як Коломия, Бучач, тяжке положення таких молочарень як пр. Калуська — мали свою причину єдино в тім, що будувалося не за свої, а за позичені гроші.

Здорово й раціонально ведені молочарські спілки не потребують кредитів. Це є обєктивні факти. Лихі-ж (себто такі, де нема доброго проводу) наводнювати чужими фондами, на те, аби вони їх легкою рукою розгосподарили — яка в тім рація й ціль?

А особливо при будовах є величезні небезпеки розгосподарювання майна.

Думаємо, що цей голос остороги не буде зайвий, та що проводи відповідних кооперативних установ проявлять якнайбільше обережности в клопотанні й використовуванні державних кредитів.

НЕБЕЗПЕКА ЩЕ ОДНОГО БЮРОКРАТИЗМУ.

Міністерство Рільництва у Варшаві готує законопроєкт про реґляментацію молочарського промислу, виготовлений з ініціятиви Рільничих Палат. В тому законопроєкті є річи, прямо загрозливі для успішного розвитку молочарства. Бюрократичним і мертвим установам, якими вже встигли виявитися рільничі палати, малобся дати в руки ні менше ні більше, як право рішання, де може бути якась приватна чи кооперативна молочарня, як вона має виглядати і працювати, навіть — як має виглядати її книговедення. В практиці це потяглоб за собою тільки страшенне звязання молочарського промислу новими зайвими путами й формалістикою, не тільки обтяжилоб його, а тим самим продуцента молока, новими грошевими тягарами, але в ході часу створилоб широке поле для розцвіту перекупства дозорчих властей і взагалі деморалізації. (Не забуваймо, що в Польщі вже нині є поверх 3000 приватних молочарень!).

Длятого нас дуже дивує, як можуть польські рільничо-кооперативні круги сприяти згаданому законопроєктові. Правильну лінію взяв наш »Маслосоюз« і РСУК, коли в меморіялах до Міністерства Рільництва і до Кооп. Ради жадали, щоби не заводити таких обмежень свободи що до кооперативних молоч. спілок, а право нагляду над ними щоби виконували ревізійні союзи.

Приватні молочарські круги противляться цілому законо-

проєктові і ніде правди діти: і для кооперації краща ліберальна дотеперішня свобода, як така реформа, яку проєктують рільничі палати.

ПІСЛЯ ПЕРШОГО ВАКАЦІЙНОГО КУРСУ.

Перший вакаційний кооперативний курс, що саме відбувся в Косові (звідомлення з нього чит. ГКЧ ч. 35/36) остане напевно довго в памяті його учасників. Остане з нього в памяті і в серцях головно та маса сонця — сонця на небі і сонця в душах — що була ціхою того товариського зїзду робітників одної великої ідеї. Не забудеться та »виїмково щира атмосфера« (як вписав один з учасників курсу одній з учасниць у памятковий альбомик) — яка заохочувала й не конче вже молодих людей до паругодинного сидження на викладах, яка приковувала їх до місця на вечірних товариських гутірках, сплітала їх душі на товариських прогульках. Були там і директори й низькі чином службовики, були з централі і з »низових« кооператив, були »пани« й »мужики«, були »штандові« й »цивільні« кооператори: адвокати, адвокатові, лікарі й ремісники, професори й робітники (від килимарського станка). Були заступлені всі стани й верстви нашого народу, одним словом вся Україна, така яка вона є. Але були це самі вибрані одиниці — а вибору доконали вони самі, йдучи за покликом своєї симпатії до ідеї спілчанства. Відси й та гармонія й той бадьорий настрій, що бє з їх лиць, коли глянути хочби тільки на їх групову знимку в ГКЧ.

Результат курсу? В першій мірі моральний: сильніше зцементування біля свого спілчанського прапора й біля своєї орґанізації. Того нам в нинішній час, час великих психічних кріз і заломань — потрібно найбільше. Бо коли тут буде все в порядку, коли морально й емоціонально рух наш буде здоровий — то нам не страшні ніякі загрози; на них найдеться завше рада і сила для їх поборення.

Але й практично-ділово цей курс приніс чимало доброго. Чимало тут обміняно досвіду з власної праці, багато інформацій перебрав один від одного. Питайте серед тих, що були на курсі, а вони напевно потвердять — що це була дійсно комбінація »пожиточного з приємним«.

ЗА МАЛО КРИТИЦИЗМУ!

Яку зручність проявляє більшовицька пропаґанда, новий доказ того має в слідуючому факті:

В пресовому бюлетені варшавського Кооперат. Наукового Інституту (ч. 14) п. з. »Кооперація творить життя під бігуном« знаходимо похвали большевицькій кооперації, яка мовляв цивілізує навіть побережжа північного полярного моря. Тут процвитають кооперативи риболовів, далі кооперативне виробництво

шапок, килимів, гребенів і ґудзиків, кооперативно продукують навіть помідори, огірки, пшеницю.

Це все відноситься до відомих теренів Білого Моря, страшних своїми каторгами Соловецьких Островів і т. д. Як можна нині не знати, що ті канали й меліорації, що їх там переведено — засипані кістками тисячів політичних і економічних засланців, що та вся холодна біломорська цивілізація — це продукти невільничої праці найнещасніших з нещасних людей світу?

Кооперативний Науковий Інститут повинен ширити тільки науково провірені інформації, а не піддаватися аж так наївно під вплив чиєїсь фальшивої пропаґанди й реклями.

ГУМОРИСТИЧНИЙ ПОМИСЛ.

До чого може докотитися неграмотність деяких наших людей — живий доказ дає стаття п. з. »Кооперація а приватні купці«, вміщена в 31. числі перемиського »Укр. Бескиду«. Автор статті, хоч підписаний »Кооператором« — в суті річи хотівби ні менше ні більше, як запрягти кооперацію в службу приватного купецтва. Сільська кооператива, на його думку, повинна... виховувати й вишколювати сільських приватних крамарів, а цілою тою акцією повинен кермувати — Повітовий Союз Кооператив!

Той »кооператор« пише далі:

»Приватна ініціятива, запобігливість і енерґія всюди вище ціниться і для народу вона цінніша (?!!) як спілкова зі своєю бюрократією«.

Можна мати кооператорів за бюрократів, навіть, як кому любо, за національних шкідників, але вважати їх людьми хорими на голову, які будуть насаджувати конкуренційні до себе підприємства, — може хіба наш доморослий »кооперативний« анальфабет, або... людина, яка чує нестримний гін до пера, але що писати, того ані руш не знає.

Колиж нарешті по наших часописах переведуться редактори, які вміщатимуть радо кожну дурницю, яка їм попаде у руки?

ЦУКОР ПО 13 ҐРОШІВ.

По такій ціні, як доказує статистика польської заграничної торгівлі, вивозили цукор з Польщі в 1934 році. А саме: вивезено 101.000 тон цукру, а одержано за це 13 міліонів злотих. Поділіть одно число другим і вийде неймовірне на перший погляд число 13 ґрошів за 1 кільоґрам, і то вже з доставою на корабель (»фоб«) у Ґдині. Якби тих 101 тисяч тон продано в краю, дочислюючи навіть обовязуючу акцизу, податок оборотовий, зиски ґуртівників і детайлістів — разом по яких 80 ґрошів — то не тільки населення держави малоб дешевий і відживний середник, але й держава заробилаб кругло 60 міліонів злотих!

А край, що величається найбільшою по Румунії смертністю хіба повинен дбати про краще відживлювання своїх людей.

ТЕОРІЯ КООПЕРАЦІЇ

Рочдельські прінціпи

Не тільки засада готівкового закупу та збуту, але й всі прочі рочдельські основні правила: рівноправність членів, політична й віроісповідна толєранція, риночні ціни, сильні запасні фонди і товарові звороти з білянсових надвижок членам відповідно до їх закупу — безумовно обовязують цілу нашу споживчу кооперацію.

(З »Резолюцій VII. українського краєвого кооперативного зїзду« в 1932 році).

— — — — — — — —

Для рочдельських прінціпів нема мертвої минувшини. Прінціпи права, правди і чесноти є вічні і незнищимі. Їх не може змести зі світа ані фашизм, ані комунізм, ані диктатура, ані яканебудь тиранія... Вони не мають і не можуть мати мертвої минувшини, вони мають вічну будуччину і їх завданням здійснити цю майбутність у повній красі.

(Слова ґенерального секретаря Міжн. Коопер. Союзу на конґресі в Льондоні 1934 року).

— — — — — — — —

I.

Рочдель і рочдельські прінціпи, які стали основою існування споживчої кооперації, мають свою, назагал в кооперативних кругах відому історію. Лихе положення робітників в Анґлії по наполєонських війнах, викликане господарською крізою і малою заробітною платнею та безробіттям, погіршилося ще більше в літах 1836—41, а невдалий страйк 1843 в справі підвижки заробітної платні — здавалося — довершив кінця. Але робітники не впали духом. Вони рішили шукати нових доріг, що вивелиби їх з тяжкого економічного положення.

По довгих дискусіях постановили заложити в Рочделі споживчу кооперативу, зорґанізовану на основах, які забезпечили би скору допомогу. Її творцями були люди однакового суспільного стану, звязані однаковим матеріяльним положенням. Були це в більшости ткачі, два шевці, кравець, робітники інших галузей промислу, бухгальтер, а навіть вуличний торговець — люди різних світоглядів: асоціялісти, приклонники Овена, чертисти, сектанти, як також прихильники містика Сведенборґа.

Наради зачалися в листопаді 1843 року в домі підстригача вовни Якова Сміса в Рочдель. Постановлено будувати орґаніза-

цію на власних силах — маленьких робітничих вкладках і 24 жовтня 1844 року зареєстровано приготований статут »Рочдельської кооперативи справедливих піонірів«. 21. грудня відчинено склеп, освічений лоєвими свічками, який мав на складі: трохи муки, масла, цукру і вівсяної каші.

По відчинені кооперативи основники видали маніфест, в якому заповіли, що кооператива стреміти-ме до зібрання капіталу, який буде підносити економічне та соціяльне положення своїх членів, що опріч споживчої крамниці задумує взяти на себе будову домів для членів, що схочуть себе взаїмно спомагати, що хоче приступити до власного виробництва, чим буде ліквідувати безробіття поміж членами, що набуде чи винайме поле для управи членами і зорганізує для членів власне шкільництво, що вести-ме протиалькогольну пропаганду та попирати-ме інші подібні споживчі кооперативи.

Рочдельська споживча кооператива не була, як відомо, першою англійською споживчою кооперативою. Однак саме її вважаємо матірю цілої сучасної (міcько-) споживчої кооперації тому, бо власне усталені рочдельськими піонірами прінціпи праці поширилися в цілім світі і повели цілу споживчу кооперацію на новий шлях.

Ці прінціпи (товарові звороти від закупів опріч дівіденди від уділів, політична й віроісповідна толєранція при принимані членів, готівковий закуп і збут товарів, риночні ціни, добрий товар, справедлива вага) продукт колєктивної праці піонірів. З захопленням приняли їх кооператори у цілім світі і некооператори, напр. славний англійський письменник Дікенс. За окреслені цими прінціпами ідеї відомий італійський кооператор (основник »народних банків«) та італ. міністр скарбу й премєр (в роках 1869—1910) назвав рочдельських піонірів »святими отцями кооперації« а їх провідника Гауерса »Архімедом кооперативного руху«.

»Божевільні ткачі відчинили свою крамницю!« — такими кпинами приняли сучасники її відкриття. Однак рочдельська споживча кооператива існує ще й нині, але вже має 25.000 членів і річний торг на 700.000 ф. шт. Англійська споживча кооперація, а за нею ціла світова споживча кооперація сповнили цілий плян рочдельського маніфесту.

А всеж таки з часом, особливо по світовій війні (1914—1918), деякі основні рочдельські прінціпи (напр. продаж товару тільки за готівку) навіть у самій Англії забуто.

Задля того міжнародній кооперативний конґрес у Відні 1930 р., доручив на внесок французьких кооператорів окремій комісії розслідити: 1) котрі засади належить уважати властивими рочдельськими, 2) котрі держави (краї, народи) примінюють ще нині ті засади як у споживчій, так і в інших кооперативних видах, 3) висловити свій погляд на вартість тих засад під нинішну хвилю.

Справоздання зі своєї праці зложила комісія на XIV. міжнароднім кооперативнім конґресі в Льондоні 1934 року.

Вона повела доручену їй працю так: 1) виготовила і розіслала квестіонар, зложений з 27 питань, який мав вияснити, як поодинокі члени міжн. кооп. союзу виконують ось такі рочдельські засади:

1) необмеженість в приниманні членів;
2) рівність голосів — без огляду на скількість уділів;
3) товарові звороти — відповідно до закупу;
4) обмеження в опроцентованні уділового капіталу;
5) політична й віроісповідна терпимість;
6) готівкові закупи.

Рівночасно комісія розпочала жерельні студії в ціли вияснення, які засади належить вважати властивими рочдельськими прінціпами. Секретар союзу розслідив на місці архівальний матеріял (статут кооперативи справедливих піонірів, рочдельський альманах, протоколи засідань з перших літ рочдельської кооперативи) та — Історію справедливих піонірів, написану Д. Й. Голіоком по девяти літах від оснування кооперативи, — як також засягнув устних інформацій у доньки згаданого Якова Сміса та у службовиків рочдельської кооперативи.

Старанні досліди згаданого матеріялу позволили комісії ствердити, що існує с і м властивих рочдельських засад, обнятих конституцією, чи примінюваних в практиці рочдельської кооперації.

Ці властиві рочд. засади такі:
1) необмежування членства;
2) демократизм;
3) товарові звороти;
4) обмеження відсотків від уділового капіталу;
5) реліґійна і політична терпимість;
6) готівкові закупи;
7) попирання кооперативного виховання і освіти.

Відповіди на розісланий квестіонар, прислані членами союзу, дали комісії можність ствердити, чи і як під нинішню пору примінюються ті кооперативні засади в практиці. І так:

ад 1) В більшости держав не обмежують членства, але не всюди вповні придержуються цієї засади.

ад 2) Споживчі кооперативи примінюють засаду демократизму у виборі управи, як і в рівности голосів без огляду на скількість уділів — з незначними ухилами. В дійсности цього питання не вдалося вповні прослідити — воно вимагає ще дальших спеціяльних студій.

ад 3) У ріжних краях примінюють товарові звороти від закупу для членів — пересічно в 3% висоті, а також декуди й для нечленів. В практиці цю засаду стосують так ріжно, навіть в од-

народних орґанізаціях того самого краю, що правило товарових зворотів, на думку комісії, вимагає уреґулювання.

ад 4) В більшости орґанізацій існує опроцентування уділів пересічно в висоті 5%. Деякі кооп. орґанізації не опроцентовують уділів, а в інших відсотки від уділового капіталу є дуже високі. Комісія прийшла до переконання, що коопер. орґанізації не придержуються правила обмеження прибутків від капіталу.

ад 5) Засада реліґійної і політичної терпимости існувала в кооперативнім життю перед рочдельцями, а саме, кооперативний конґрес в Льондоні 1832 року постановив, що тому, що членами кооператив є люди ріжних політичних і реліґійних переконань, — не вільно членам вносити тих розбіжностей у кооп. працю.

Рочдельці примінювали цю засаду в практиці, хотяй не зазначили цього в своїм статуті. Доперва Гауерс, перший голова кооперативи »справедливих піонірів«, згадує під 1861. роком, що терпимість є засадою рочдельців, бо не переконання рішають про членство, тільки виконання статутових обовязків.

Відповіди на квестіонар в справі терпимости кинули цікаве світло на цю квестію. Сорок одна орґанізація придержується в своїй діяльности повної толєранції як при прийманню членів, так і при виборі управи та урядовців. Цього прінціпу не признають: Центросоюз — Москва, »Дер кооператіве Фаллєоворбунд ін Данмарк« що торкається політичної толєранції, а »Фербанд дер Конкордіаґеноссеншафтен« в Швайцарії не придержуєся віроісповідної толєранції; — 39 кооп. орґанізацій є независимі від політичних партій. Австрійські, бельґійські і данські кооперативи стоять близько до соціялістичної партії. Анґлійський кооп. союз зорґанізував свою власну політичну партію. Югославянські — споживчі кооперативи стоять в союзі з соціялістичною, а кредитові з християнсько-суспільною партією.

ад 6) Рочдельці, як ствердив В. Робертсон в своїм творі »Рочдель — колиска модерної торговлі« з 1892 р., примінювали засаду готівкових вплат при купні і продажі.

Відповіді, які наспіли на квестіонар, не вияснюють вповні цеї справи. Одні коопер. союзи мають це в статуті, але не примінюють в життю, інші примінюють лиш при продажі, але не примінюють при купні, а інші у частині анкети не дають виразної відповіди, або й не здають собі вповні з цеї квестії справи. Комісія уважає, що якраз цю засаду, яка є основою кооперативного життя, належало би вповні примінити, бо вона творить ідеальну господарську систему.

ад 7) Рочдельці плянували створити окрему господарську систему і взяти в свої руки продукцію, розподіл, адміністрацію і виховання. Для здійснення цього задумували оснувати окрему кольонію та допомогти кооперативам інших галузей господарства творити такіж самовистарчальні господарські одиниці.

Свій плян могли вони осягнути тільки через відповідне кооперативне виховання своїх членів — тому збільшували постійно і правильно кооперативно-виховний фонд.

Хоч життя й не сповнило вповні їх надій, одначе не доказало неможливости осягнути кооперативні ідеали Рочдельців.

Анкета потвердила, що мало кооперативних орґанізацій складає фонди на кооперативно-виховні цілі, а як що їх має, то використовує їх головно в журналістичній пропаґанді і для реклями. Тимчасом властивою ціллю фонду повинно бути виховання членів кооперативної орґанізації на громадян з кооперативним світоглядом, як це робили Рочдельці й закладали для своїх членів читальні і бібліотеки.

Рочдельці призначували на цю ціль 2,5% надвишки, теперішні анґлійські кооп .орґанізації дають 1,5—2,5, інші 1—5%, а деякі не дають нічого.

В своїому висновку висловила комісія думку про конечну потребу існування освітно-виховного фонду на це, щоби відповідно виховані члени допомогли здійсненню кооперативного ідеалу.

2.

Поза тими сімома основними правилами Рочдельців розглянула комісія і інші засади, які ввійшли в теорію і практику споживчої кооперації, а саме:

а) продаж виключно членам;

б) добровільне обєднання членів;

в) риночні ціни;

г) неподільність власних, запасних фондів.

Якжеж у практиці відносилися Рочдельці до цих засад?

ад а) Рочдельські статути не наказують, ані не забороняють продавати товарів нечленам. Практика доказує, що більшість кооп. орґ. продає товари нечленам і уважає це пропаґандою кооперативної ідеї. — Комісія твердить, що засадою кооперативного життя є продавати лиш членам, бо метою кооперації не є з и с к, лише творення нових основ промислу й торговлі, як також й суспільного життя того рода, де зиск не існує. Це можливе лиш дорогою продажі виключно членам, тим більше, коли приймається засаду необмежування в прийманні членів.

ад б) Рочдельці не змушували нікого стати членом кооперативи і така засада не може бути означена статутом. Примус в тім напрямі може накинути лиш держава своїми законами. В того рода державах кооперація затрачує свій характер і перестає відповідати рочдельським засадам.

ад в) Рочдельці орієнтувалися на риночні ціни, бо це їм було вигідно, але це не було їх засадою. Риночні ціни творили горішню границю ціни. Підбивання цін, як це роблять деякі коопе-

ративи, в цілі зиску є противне кооперативним засадам, бо воно не протиділає визискові консумента. В краях, де кооперація стоїть високо, вона сама диктує ціни деяких продуктів і змушує приватних купців придержуватися їх. Цілею кооперації є — стати реґулятором цін і попровадити працю в напрямі опанування ринку.

ад г) Рочдельці практикували в разі розвязання кооперативи розділ існуючого майна поміж членів. Так роблять і інші орґанізації, а деякі уважають майно неподільним і передають іншому товариству. Комісія не виробила собі ясного погляду на це питання.

3.

Праця комісії, оперта на жерельнім матеріялі, доказала, як сказано, існування сімох рочдельських засад, наведених в горі.

Чотири перші пріпціпи (необмежене членство, внутрішний демократичний лад, товарові звороти, обмежена дивіденда) комісія запропонувала приняти членам міжнародного союзу, як засадничі і старатися практично переводити їх в життя, а три слідуючі (політична й віроісповідна толєранція, торг за готівку, попирання кооперативного виховання) уважати лише побажаними методами торговлі й орґанізації.

Всі інші (чотири) постуляти треба уважати не за рочдельські, а лиш як засади ідеального кооперативного життя взагалі.

Члени комісії заявилися за цим, що рочдельських засад в цих межах у ніякому разі зміняти не треба. Споживчі кооперативи, що відступили від рочдельських засад — чи то навіть з бажання допомогти біднішим членам, чи то щоби здогонити нові торговельні методи, — затратили свій кооперативний ідеал, який стремить до морального і соціяльного двигнення людства. Що більше, завважено, що того рода кооперативи ідуть за приміром приватної торговлі і перебирають її методи, коли знова приватна торговля засвоює собі засади кооперації, як готівкові закупи, товарові звороти і т. п.

У висліді своїх дослідів комісія запропонувала зміну статуту міжнароднього союзу в тім напрямі, що всі сім рочдельських пріпціпів мають стати в вище означених межах ідеольоґічною основою кооперації серед членів союзу. Виконання рочдельських засад і метод ухвалених конґресом має стати моральним обовязком членів Союзу.

Внесення комісії викликало горячу дискусію, головно зі сторони делеґатів — противників внесення.

Ставанґен (Фінляндія) уважає кооперацію тільки середником для поліпшення господарського положення членів.

Кампеніюс (С. Р. С. Р.) говорив — у свойому стилі — проти

політичної терпимости в кооперації, бо це ослаблює клясову боротьбу, а кооперація якраз має за завдання виступити активно до боротьби проти визиску й капіталу. Терпимість ослаблює, розкладає і встримує силу робітничої кляси в боротьбі з капіталом.

Гайворд (Анґлія) заявився проти політичної терпимости тому, що держава вглядає тепер пляново в господарське життя, яке буде чимраз більше залежне від державної політики, а це буде сильно й дуже прикро відбиватися на споживачах. Тому кооперація в інтересі споживачів мусить бути активною в політичнім життю. Так само оспорював він в імені анґл. споживчої кооперації засаду тільки готівкових закупів в теперішних фінансових відносинах.

Фоке́ (Франція) виступив проти подільности запасних фондів і домагався звертати більше уваги на кооперативний дух, як на засади, які без відповідного духового наставлення годі виконати.

Барнес (Анґлія) промовляв також проти пол. терпимости, а Біґон (Анґлія) ще раз проти готівкових закупів: це можливе тільки в низових споживчих кооперативах.

Ґієрес (Швеція) є за політичною терпимістю і готівковими закупами, але вважає, що комісія ще не вичерпала вповні своїх дослідів, а саме не дала відповіді на дуже важне питання: як переводити рочдельські прінціпи на тлі нинішної господарської дійсности? Він поставив внесення: Конґрес доручує управі союзу дальші студії над питанням рочдельських прінціпів — не лиш з історичного погляду, але й можливостей теперішньої господарської дійсности.

Це внесення принято переважаючою більшістю голосів. Справа буде вирішена остаточно на найблищім конґресі Міжнародного Кооперативного Союзу.

Олена Степанів.

З ЖИТТЯ КООПЕРАЦІЇ

Кооперативний рух в Індіях

Індусська людність є до кооперації дещо підготована давнішим спільним посіданням землі. Вправді нині осталося дуже мало з тої общини; велика частина тамошнього населення складається з малоземельних рільників і комірників, але завязки шляхотного почування солідарности вкорінилися в душі індусського селянина, а їх розвиткові сприяють ще кліматичні умовини. Індусські селяни, стиснені в їх вузько побудованих селах, переводять більшу частину свойого життя поза своїми хатами. Ця обставина дуже сприяє розвиткові великої товариськости, побуджує до вза-

ймної помочі і улекшує дуже взаїмну контролю. Всі себе взаїмно добре знають і живуть зі собою в приязних відносинах. Так то вже існує головне джерело кооперативного руху — взаїмне довіря. Ще більш сприяє кооперативному рухові те, що селяни є дуже чесні, хоч міські мешканці тою прикметою не грішать. Крім цього багато причиняється до зросту кооперативного духа буддизм.

Загально індійська кооперація числила в 1926 році 80.182 обєднань в загальній сумі 3.058.025 членів, в тім 71.140 сільськогосподарських кооператив з 2.327.899 членів. Загально, оборотові фонди числили 576.039.000 рупій (1 рупія = 1.25 нім. марок), в тім 78.065.000 рупій уділового капіталу, 38.861.000 рупій вкладок членів, 181.600.000 рупій вкладок від нечленів, 192.190.000 рупій позичок від провінціональних і центральних банків, 51.301.000 рупій резервового капіталу і 13.804.000 рупій позичок від держави. Всі позички разом в 1926 році виносили 70.463.022 рупій.

В 1929/30 році було в Індіях вже 104.187 кооператив з 4.176.675 членами.

Впрочім, ще не всі кооперативи належать до центральної орґанізації. Так з початком 1932 року в девятьох кооперативних провінціональних банках Індій було обєднаних лише 18.764 кредитових кооператив.

Ці, так сказатиб, чисто чисельні успіхи показують лише одну сторінку того, що дійсно осягнено через кооперацію. Тепер є і правдоподібно ще довго останеться кредитова кооперація переважаючою формою кооперативної орґанізації, бо вона є найконечніше потрібна (хоч в містах розвивається теж споживча і продукційна кооперація), тому що вона позичає селянам потрібний гріш на $12^1/_2\%$ річно, що є дуже малим відсотком в порівнанні до того, що давніше брали лихварі та ще нині жадають в місцевстях, в котрих нема кооператив. Кілька центральних банків, як в Бомбею і Мадрасі, здобули собі в світовій торґівлі признане становище і дуже велике значіння. Відколи кооперативним способом зачали наводнювати поля, висушувати багна і будувати криниці на полях, кооперація набирає тим щораз більшого розгону.

Враз з кредитовими кооперативами розвинулися теж кооперативи для закупу і збуту, продукційні кооперативи, насінничі кооперативи, обезпеченеві кооперативи, гіпотечні банки і ще три ориґінальні форми кооперації, а саме: кооперативи для поборювання малярії, полюбовно-судові кооперативи і кооперативи для підвищення рівня життя.

Кооператив для поборювання малярії є числом біля 500 і вони є обєднані в Центральне Протималяричне Товариство. Їх ціллю є профіляктика проти малярії, віспи і інших епідемічних недуг, теж лікування і закупно ліків для своїх членів. — Полюбовно-судові кооперативи хочуть покласти край процесовій га-

рячці і визискові з боку адвокатів, бо така кооператива розсуджує всі спори поміж членами. — Кооперативи для »підвищення рівня життя«, котрих в 1929 році було 289, а число їх членів виносило 10.943, стараються обмежити високі видатки Індусів при народинах, подружжю і смерті. Можемо навести приклад діяльности такої кооперативи для піднесення рівня життя. Одна така кооператива, основана перед двома роками в Аваради в окрузі Сатара, зробила малий, але важливий у своїх наслідках почин. Шістьдесять членів зобовязалося жити згідно зі статутом кооперативи, а саме: здержатися від алькогольних напитків, не вбивати звірят ніби для реліґійних практик, не видавати понад міру на весілля і інші родинні свята, не допускати до діточих подруж, держати в хаті і біля хати лад, всі земельні, граничні і інші спори передавати кооперативі до полагодження. В цім напрямі зобовязуються члени теж виховувати своїх дітей до 14 (часом 10) років, вживати тільки свадеші (тканину, вироблену ручно самими Індусами). Кооператива покликала до життя пять комісій, котрим довірено працю в ділянці поліпшення сільського господарства, здоровля і ґіґієни людности, поборювання спорів та ощадности у видатках. Теж зорґанізовано вечірні школи і сільські бібліотеки. Виховна комісія має за ціль отворити шестиклясову школу в селі. Вона має теж до розпорядимости ґімнастичну салю, що на короткий час була поставлена до диспозиції комісії для поборювання заразливих недуг серед сільських мешканців.

Дальшою новою спробою є притягнути кооперацію до поборювання злочинів. І в тім напрямі вже можуть похвалитися успіхами.

Індуські кредитові кооперативи не обмежуються тільки до кредитових операцій. Вони, як теж і інші спеціяльні кооперативи, займаються закупном всего, що є потрібне в сільськім господарстві, а саме: машин, погноїв, насінь і теж знарядів для домашнього господарства. Вони теж провадять скуп сільсько-господарських продуктів, орґанізують аптики для бідних, школи і т. п. Кооперація має для Індій дуже велике значіння і вона збудувала собі сильний ґрунт для свойого розвитку.

Ще іншою кооперативною формою є жіночі кооперативи. Жіночі кооперативи це передусім ощадностеві кооперативи, але вони поборюють теж в части неграмотність, провадять курси для пізнання основ ґіґієни і іншого потрібного жінкам знання.

Розвитком кооперації відзначаються передусім провінції Пенджаб і Бенґаль. В Бенґалю влада приходить з грошевою підмогою кооперації в сумі 7000 рупій, котрі є призначені для кооперативного журналу. Теж бенґальські кооперативні централі уладжують виклади на актуальні кооперативні теми, пропаґандивні реферати, мають свою читальню і побільшують бібліотеку товариства. Крім цього уладжують теж курси для службовиків кооперації.

В провінції Бенґаль є замітні заходи кооператив для наводнювання сільських господарств. Капітал для тих кооператив повстає з уділів з обмеженою порукою, котру можна однак збільшувати до кількакратної відповідальности уділів. Кожний член мусить підписати кількість уділів відповідну до користей, які осягнувби з переведення наводнення. Щоб оснувати таку кооперативу мусить бути вже стільки капіталу, щоби можна було дістати відповідну позичку для переведення праці. Через наводнювання поправлено не тільки давніші поля, але навіть пустарі перемінено в урожайну рілю. Тому що збільшення урожайної площі є в інтересі британської влади, кооперативи ті дістають великі кредити від центральних кооперативних банків, що є під опікою уряду.

Підчас, коли в інших провінціях краю розвиваються сільськогосподарські кооперативи, в Бомбею і в його найблищій околиці існує теж велике число міських орґанізацій.Це місто є між іншим інтелєктуальним осередком кооперативного руху Індій. Там знаходиться центральний кооперативний інститут, наукове і пропаґандистичне товариство для кооперації і там теж видають кооперативний журнал: »Бомбейський кооперативний місячник«, що дає перегляд кооперативного руху Індій і містить теж цікаві теоретичні статті. Часопис виходить в анґлійській мові, хоч його редаґують Індуси і авторами статтей є теж Індуси. Перед кількома роками виведено першу театральну штуку, в котрій представлено добрі сторони кооперативного руху й злі сторони теперішнього суспільного ладу та лихви. Як велике захоплення збуджує кооперація серед Індусів, свідчить те, що в честь кооперації вибудовано святиню. Так отже кооперація в Індіях стала по части формально реліґією і служить не лиш тілу, але і душі.

Зі споживчими кооперативами зроблено декілька спроб передчасно. Великанські успіхи анґлійської кооперації, передусім двох великих гуртівень для закупів, засліпили очі індуських гостей, що їх відвідували. При споживчій кооперації Індуси попекли собі трохи пальці. Індії зі своїм бідним і скромним населенням не є зрілі для споживчої кооперації. Виїмок творять великі міста, де урядники і робітники фабрик ведуть успішно споживчі крамниці. Найбільша споживча кооператива находиться в місті Мадрас і числить біля 6000 членів.

Але найбільш суттєвим свідоцтвом благодійного впливу кооперації є те, що там де вона сягає, видно новий дух у народі. Люди навчилися щадити, відучилися купувати золоті дорогоцінности, в котрих досі льоковано свої ощадности. Тепер складають вони ощадности до кооператив і тим приносять користь цілому своїому народові. Крім цього йде змагання до збільшення знання, як загального, так і фахового; фахового головно в сільськім господарстві. Є кооперативи, що приймають учителів для науки дітей членів; є в кооперативах спеціяльні фонди для оплати

учителів і теж кооперативи будують свої власні школи під кооперативним проводом.

Є теж кооперативи учнів. В провінції Бомбей, в котрій є їх найбільше, в 1932 році було 625 кооператив учнів.

Лихварі в багатьох місцевостях закинули своє хижацьке ремесло. Навіть там, де це не наступило, замітна знижка відсотків і то далеко поза кругом ділання кооператив. Досі селянин вважав свої довги злом, від якого не можна ніяк звільнитися, нині, при помочі кооперації, він їх позбувається і то в кількох літах. А це відчиняє перед ним нові обрії. Як високо цінить Індус те, що йому принесла кооперація, пізнаємо по тім, що написав один індуський реґістратор, тобто владою оплачений кооперативний інспектор, в річнім звідомленні одної кооперативи: »кооперація це найліпший дар, що його одержали Індії«.

Кооперації приписують благодійний вплив і велике значіння не тільки безпосередньо зацікавлені нею, але й інтелєктуалісти Індій. Робіндранат Таґоре виголосив недавно промову, в котрій між іншим сказав: »кооперація, що пронизує ціле наше життя, висказує найвищу правду людства, правду, — що всі люди є з собою нерозривно звязані, і вона, ця правда, є одинокою дорогою, що веде до добробуту, що є оснований на співпраці всіх людей. Господарство, що має ціллю зиск, мусить з конечности капітулювати і це остільки, оскільки поодинокі люди зрозуміють, що є щось гідного встиду в тім, щоб один збирав маєтки для себе скільки зможе, замісць того, щоби всі обєднувалися разом на основі взаїмного довіря і співпраці. Культурним стане чоловік щойно тоді, коли він стане свідомим своїх моральних завдань, обовязків і можливостей співпраці, і коли почне встидатися заробляти коштом інших і в боротьбі всіх проти всіх«.

Крім того Магатма Ґанді — великий борець за свободу — вважає кооперацію одним з головних засобів до осягнення індуської незалежної державности. **В. Тотоміанц.**

Сільсько-господарська кооперація в Австрії

Розпад Австрії ослабив кооперативну орґанізацію на терені властивих німецько-австрійських країв (теперішньої Австрії). В роках війни кооперація втратила була своє значіння і серед продуцентів і серед консументів, м. ін. в наслідок реґулювання державою товарового обороту. Брак товарів і капіталу та спекулятивний характер часу, що наступив по війні, привели до того, що кооперативи взагалі не могли виконувати своїх завдань. Аж стабілізація валюти, яку перевело правительство Зайпеля в р. 1932, привернула до якоїсь норми економічне життя в Австрії і від того часу починається знов кооперативна робота на велику скалю.

За час війни сільське господарство значно підупало. В німецьких краях старої монархії воно взагалі грало підрядну ролю. Тепер воно представляє найважнішу частину народнього господарства, а до його піднесення у великій мірі причинилась кооперація.

В 1924 р. засновано, зглядно відновлено Загальний Союз Сільсько-господарських Кооператив в Австрії, якому уряд надав право робити ревізії в союзних кооперативах. Союз займається також орґанізаційною діяльністю і дає опінію про всі закони, які торкаються сільського господарства і переводить їх в життя, при помочі підлеглих йому орґанізацій.

На установчих зборах союзу в 1924 р. поставив він собі такі завдання:

1. Забезпечення сільському господарству кредитів за найнижчі проценти через кредитові кооперативи системи Райфайзена.

2. Постачання артикулів, потрібних для ведення і уліпшення сільського господарства, через всякого рода закупочні кооперативи та їхні союзи.

3. Збут в сирому і переробленому стані продуктів сільського господарства, через збіжеві, млинарські, молочарські і т. п. кооперативи, які мають взагалі відношення до сільського господарства.

4. Підпомога для плекання худоби, при помочі скотарських кооператив.

Ці завдання тепер вже виконані. Майже кожний селянин Австрії є членом якоїсь кооперативи. Головно в Нижній Австрії цей розвиток пішов найбільше вперед. Тут є і найбільше кооператив.

На 1. січня 1935 р. в цілій Австрії було 3670 сільсько-господарських кооператив, між ними 1815 кас Райфайзена, на Нижню Австрію припадає 1774 кооператив, а між ними 585 кас Райфайзена. Ті цифри показують, що кооперативний рух в Нижній Австрії поширений найбільше, а це тому, бо населення в цій частині, за виїмком Відня, складається головно з селян-хліборобів і тут найбільше землі, придатної до сільського господарства.

Розміщення кооператив по провінціях після стану на 1. січня 1935, з поділом на типи і датами про число членів після стану на 1/I 1934 р., показує нижче подана таблиця:

Перше місце займають кредитові кооперативи (райфайзенки). Вони становлять половину всіх кооператив, обєднаних в Загальному Союзі. Каси Райфайзена входять до своєї центральної каси, яка є реґулятором грошевого обороту між ними і керує всіма кооперативами на провінції. В 1927 р. засновано »Жіроцентралю австрійських кооператив«, яка є обєднанням всіх провінціональних центральних кас і стоїть в дуже тісному звязку з австрійським національним банком. Процентова стопа від вкла-

Провінції	кредитові	для закупу і продажі	молочарс.	скотарські	інші	кооперат. союзи	разом кооперат.	членів в кооперат. в тисячах
Бурґенлянд	118	7	87	2	30	1	245	32
Каринтія	187	27	2	13	32	3	264	50
Нижча Австрія	585	59	721	312	94	3	1774	95
Горішна Австрія	287	16	24	8	20	1	356	71
Зальцбурґ	75	—	—	—	—	1	76	12
Стирія	289	10	28	95	55	3	480	90
Тироль	190	5	94	15	22	2	328	39
Форальберґ	84	—	54	1	7	1	147	19
Разом . .	1815	124	1010	446	260	15	3670	408

док виносить 8—9%. Каси примушені платити такі високі проценти тому, щоб забезпечити для себе оборотовий капітал, бо всі інші банки дають такий самий відсоток.

Як розвивались каси Райфайзена в 1929—1932 рр., що до суми вкладок і уділених позичок, показує слідуюче зіставлення:

Рік	Число кас Райфейзена	Вкладки в тисячах австр. ш.	Зміна в % % до поп. пер. року	позички в тисячах австр. ш.	Зміна в % % до поп. пер. року
1929	1772	305.800	—	243.500	—
1930	1782	333.500	+9·0	279.500	+26·3
1931	1792	318.700	—4·4	289.100	+3·4
1032	1795	302.700	—5·0	274.000	—5·1

Як бачимо, кріза позначилась і на австрійських райфайзенках. Але спадок вкладок і позичок процентово не є великий. Звертає увагу, що кожного року сума вкладок значно перевисшає суму позичок. Це значить, що каси вкладками не тільки заспокоюють запотребования населення в кредиті, а також уживають їх на іншу господарську діяльність, маючи для цього також спеціяльні кредити з публичних фондів. Доброму розвитку кас Райф-

айзена сприяє ця обставина, що вони не платять податків і взагалі мають багато привілеїв.

Дуже важною задачею Союзу було, перевести орґанізацію продажі с.-г. продуктів, щоб визволити селян від визиску приватних купців. Кооператив для закупу і збуту було не багато, 124, але вони мають дуже велике господарське значіння. Майже половина їх, 54, припадає на Н. Австрію. В 1931 р. обєднували вони більше ніж 60.000 членів. Їхні торговельні обороти в 1929—1932 рр. унагляднює низче подана таблиця:

Рік	Товари в ваґонах по 10 тон						
	зерно паша	картоплі	сіно і солома	штучні удобрен.	зерно на посів	інші	разом
1929	9.476	1.182	877	6.821	223	8.994	27.573
1930	12.652	1.152	1.212	6.458	269	6.265	28.008
1931	17.820	1.690	3.045	6.043	789	8.505	37.892
1932	21.521	1.692	3.444	6.539	227	7.661	41.084

Бачимо, що торговля з кожним роком зростає, і що навіть кріза цієї тенденції не нарушила.

На чолі всіх сільсько-господарських кооператив для продажі стоять м о л о ч а р н і. В 1934 р. було їх 1010. Щоб забезпечити селянам збут молока, треба було збудувати фабрики для виробу масла, всякого роду сирів і т. п. Це вдалось завдяки грошевій підпомозі з боку уряду, яка уможливила перевести ті пляни в життя. Молочні продукти мають таку якість, що з успіхом конкурують за кордоном з чужими. Найбільшою молочарською кооперативою є »Нідерестерайхіше Молькерай«, яка доставляє місту Відень і його околиці свої продукти. Річна продаж молока цеї кооперативи виносить 57 міліонів літрів. Статистика членів після кількости коров, зроблена в Нижній Австрії, показує, що молочарські кооперативи дуже важні також для дрібних селян. Членами молочарських кооператив були:

7661 сільських господарств з 1 коровою
6142 „ „ „ 2 „
3784 „ „ „ 3 „
2451 „ „ „ 4 „
1428 „ „ „ 5 „
1707 „ „ „ 6—10 „
і лише 191 „ „ з більше ніж 10 коровами.

Дуже добре відбилися на загальному розвитку сільського господарства кооперативи для виробу спірту, які дають селянам можливість збувати непотрібну їм картоплю за добру ціну.

Кооперативи для управи цукрових буряків, які мають більше ніж 4500 членів, поставили цукрову продукцію на ширшу скалю і забезпечують Австрію перед імпортом чужого цукру. Площа засіву буряків виносила в 1934 р. 42.288 га. (Нижня і Горішня Австрія, Бургенлянд). Зібрано було 10.1 міл. сотнарів буряків, що означає, що з одного гектара зібрано пересічно 289 сотнарів.

Збірний білянс союзних кооператив усіх типів за 1933 р. представляється так:

Активи	**авст. ш.**	**В %% до білянсу**
Готівка і інші плинні вартости	413.358.08	0,4
Вкладки в банках	8,056.055.05	8,4
Позички	57,501.512.99	60,0
Товарові довжники	8,930.562.53	9,3
Вартісні папери	7,236.988.44	7,5
Движимости	613.226.70	0,6
Недвижимости	3,195.335.28	3,3
Запас товарів	3,621.089.34	3,8
Ріжні активи	1,457.894.65	1,5
Переходові суми	4,955.857.49	5,2
Разом	**95,981.880.55**	100,0

Пасиви	**авст. ш.**	**В %% до білянсу**
Уділи	3,202.947.—	3,3
Загальні резерви	2,580.571.23	2,7
Спеціяльні резерви	376.898.89	0,4
Вкладки	62,355.562.61	65,0
Товарові віритслі	3,740.699.39	3.9
Банкові кредити	18,613.124.—	19,4
Ріжні пасиви	175.992.77	0,2
Надвишка 1933	304.237.05	0,3
Переходові суми	4,631.847.61	4,8
Разом	**95,981.880.55**	100,0

З цього білянсу бачимо, що фінансовою основою австрійської сільсько-господарської кооперації є щадничі вкладки в кредитових кооперативах. Вони становлять 65,0% пасивів збірного білянсу кооператив всіх типів.

На позички в активах припадає 60,0%, то є на 5,0% менше. На банкові кредити припадає 19,4% білянсу. З них користають головно не кредитові кооперативи. Розложення білянсової суми в активах буде корисне, з виїмком одної позиції — товарових довжників; виносять вони аж 9.30% білянсу. Це є виявом загальної економічної кризи. Кооперативи не все можуть відмовити своїм членам користати такою закупною системою.

Рахунок страт і зисків цього збірного білянсу виносить загалом суму 8.736.756,39 шіл. і складається в приходах на 57,6% з процентів від позичок і на 37.8% з доходів від торгів товарових. В розходах найбільшу рубрику становлять проценти за вкладки і банкові кредити — 47,0% і видатки заряду — 38,2%, і замиється чистим зиском в сумі 304.237.05 міл. Такий вислід господарський на теперішні часи можна уважати вдоволяючим.

Велике значіння для розвою хліборобської кооперації в Австрії буде мати запровадження урядом в сільських школах обовязкового навчання кооперації. Кооперативні союзи зі свого боку дбають про поширення науки кооперації, влаштовуючи кооперативні курси, з яких кожного року виходить більше число кооперативних працівників.

Юрій Жук.

КООПЕРАТИВНЕ ВИХОВАННЯ

До дискусії на тему нашої кооперативної школи

Справа ця, порушена мною на сторінках »Г. К. Ч.« та критичні уваги про напрям виховання в »Торговельній Школі Р. Ш.« викликали репліку з боку двох осіб: редактора »Торговлі і Промислу« п. В. Несторовича та директора Торг. Школи п. Д. Коренця. Річеву відповідь на заміти першого дискутанта вміщено в 26/27 ч. Г. К. Ч. і ця стаття дає вияснення теж більшости замітів п. дир. Коренця зроблених в Г. К. Ч. ч. 28—29; остає одначе ще кілька моментів, які потребують висвітлення, тим паче, що п. дир. Коренець принагідно, у статті про Торговельну Школу (Діло ч. 196) повернув ще раз до нашої дискусії. Всяка дискусія має доцільність лиш остільки, коли дійсно вияснює якісь важні питання, намічує шляхи практичної роботи або хоч будить колєктивну думку до праці над якимсь питанням. Тимто я радий хоч такій дискусії, яка виникла з появи моєї статті.

Основне, що я пропоную, це створення у нас кооперативної школи, зложеної фактично з двох шкіл: о д н о р і ч н о ї, для людей у віці від 14—18 літ, для підготовки крамарів, книговодців, молочарських працівників, взагалі п р о ф е с і о н а л і в для сільських кооператив; другий, вищий відділ, це булаби д в о р і ч н а школа, типу ліцея, з пару спеціялізаціями, для підготовки працівників великих кооператив і союзів. Вік учнів — 16—18 літ.

Пекуча потреба доброї школи для вишколу зокрема крамарів-п р о ф е с і о н а л і в відчувається у нас здавна. Свіжо порушив цю справу наново кооператор В. Л. на сторінках Г. К. Ч.

(ч. 34). Не може бути, щоби справа залишилася на далі в сфері теоретичних розмов, треба справу ставити вже раз практично.

Ні одного ні другого типу школи не провадить нинішня Торговельна Школа Р. Ш.*). Тимто нас дуже дивує, як можна підносити заміт, що проєкт кооп. школи підкопує Торг. Школу, ба, що більше — грозить їй »знищенням«.

Але, хоч Торг. Школа нині не веде 2-літнього ліцея, то п. дир. Коренець виступає також по суті проти такого типу школи (2 роки студій після закінчення 6 кляс сер. школи старого, або 4 кляс нового типу). Учні з закінченою 6. клясою сер. школи не мусять бути якраз »ґімназійними відпадками«, як він пише у Г. К. Ч., бо-ж відомо, кілько молоді у нас не має просто змоги кінчити 8 кляс сер. школи, хоч вони й є цінним учнівським матеріялом, а не якимсь відпадком. До того не забуваймо, що ґімназія старого типу вже перестає існувати і будуть тільки 4 клясові ґімназії, рівні давним 6 клясам сер. школи. Вищий щабель після закінчення такої ґімназії — це якийсь фаховий ліцей. Що-ж тут може бути природнішого, як поставити свій добрий кооперативний ліцей?

Що більше: ми скажемо, що є нашим пекучим навіть національним завданням подбати про такий ліцей, використовуючи орґанізаційний період, коли ще нема забагато польських ліцеїв — бо тепер і одержати концесію легко і вимоги що до оборудування не будуть такі тяжкі, як пізніше, коли вже буде »надпродукція« цього типу приватних і публичних шкіл.

Думаю, що заходи біля одержання концесії на свій кооперативний ліцей треба би почати вже, поки не пізно.

Що-ж до існуючої тепер Торгов. Школи, то є прямо обовязком концесіонера (Р. Ш.) взяти нарешті в свої руки провід цією школою, яка найшлася у незавидному положенні і хворіє недостачою учнів (хоч польські і жидівські торговельні школи і курси переповнені українською молодю). Торг. Школа й так мусить, хоче чи ні, переорґанізуватися —і то найдалі до року, якщо має далі існувати. Очевидно — їй дорога одна: стати 4-літньою »торговельною ґімназією« після теперішніх законних вимог. Ті з її абсольвентів, які-б захопилися спілчанською ідеєю, моглиб по закінченні цієї »Торг. Ґімназії« — вступати на наш 2-літній кооперат. ліцей і той мігби підготовляти потрібний нам континґент вище кваліфікованих кооп. працівників.

*) По правді не знаємо, чому Т. Ш. носить додаток »Р. Ш.« (або давніше »Просвіти«), бо фактично обидві патронуючі установи втратили всі свої права що до завідування школою, яке перебрав у свої виключні руки директор школи. Навіть приймання і звільнювання учительських сил, визначування платень і т. д. відбувається його особистим рішенням.

Розуміється, що т. зв. однорічний курс абітурієнтів стане вже за рік—два мабуть неактуальною формою навчання, бо те, що може вистарчити по 1 році фахового навчання після 8 літ середньої школи — рішучо не вистарчить для молодця, який закінчив тільки 4 кляси нової ґімназії (= 6 кляс ґімназії старого типу). Рівень умового розвитку і життєвого досвіду буде рішучо невистарчаючий для відповідальної праці.

Зате булоби, на мій погляд, бажане підготовляти ґрунт для того, щоби відновити при кооп. ліцею »Вищий Кооп. Курс« того приблизно типу, як той, що його вів у 1929 році РСУК*).

Вкінці мушу заняти увагу шан. читача ще одною справою. Хто читав мої статті в Г. К. Ч. і Кооп. Респ. без упередження, той вичув їх будуючу інтенцію. Тим прикріше вражає, коли п. дир. Коренець у своїх статтях покидає спокійний зрівноважений тон. У »Ділі« (ч. 196) він називає заміт, що Торг. Школа не виховує молоді в кооп. дусі, »напастю одного з наших кооператорів, поміщеною в Г. К. Ч., орґані РСУК«. Цей тон прибирає особливо різкого присмаку, коли пригадати, що не я був першим, хто підніс такий заміт проти Торг. Школи. Був ним д и р е к т о р Р С У К, п. Іван Филипович, який 10. червня ц. р. в промові на вечері учасників зїзду Окр. Союзів, натякнувши на свою участь в зїзді абсольвентів Торг. Школи, висловив погляд, що треба нам творити свою суто кооперативну школу*).

Думаю, що п. дир. Коренець візьме назад свій образливий вислів, бо хіба не мав на думці назвати »напасником« також директора РСУК. Взагалі не треба зачіпати о с і б, де вони говорять про справу а не торкаються осіб. Коли аж дві особи підносять прилюдно той самий заміт, то очевидно справи не вдасться залагодити тим тільки, що назветься критичні голоси »напастю«.

Також не годилося підсувати мені інтенції нехтування тих (нечисленних) теперішніх кооперативних працівників, які вийшли з існуючої Торг. Школи. Фактом є, що тих осіб є небагато

*) Дуже мені прикро констатувати, але в інформації п. дир. Коренця про цей Курс (Г. К. Ч. ч. 28—29) вкралася знову деяка неточність. Що В. К. К. відбувався в домівці Торг. Школи — це правда, але за нормальною оплатою домівки. Всі кошти, звязані з веденням курсу, оскільки не вистарчали оплати учнів, п о к р и л а к а с а Р С У К. Також програма курсу була в цілости програмою РСУК і тільки формально, з огляду на використання концесії Торг. Школи, перед владою фіґурувала програма Торг. Школи. Кооператори-викладачі на курсі, це були ті особи, яких запросив РСУК.

*) На тому зїзді абсольвентів Т. Ш. першого дня зїзду, як доносив »Новий Час«, з дня 11. червня ц. р., ухвалено творити станову орґанізацію абсольвентів Т. Ш. п р и С о ю з і К у п ц і в, і щойно на другий день, може під впливом критичного голосу директора РСУК — змодифіковано цю постанову.

а дійшли вони до кооперативної освіти і свідомости головно самонавчанням.

Спокійна й річева дискусія, (без особистих диґресій), над важною справою нашого кооперативного (і торговельного) шкільництва є бажана, а навіть конечна, особливо тепер, в моменті реорґанізування всього фахового шкільництва в Польщі.

К. Коберський.

КООПЕРАЦІЯ В ПОЛЬЩІ

ДЕЩО ПРО СТАН МОЛОЧАРСЬКОГО ПРОМИСЛУ В ПОЛЬЩІ.

В Польщі є тепер 4325 молочарень; в тім числі є 3050 приватних, решта кооперативні.

З усього числа молочарень є 13 % змеханізованих, притім кооперативні є змеханізовані на 95%, а приватні всього на 69% . У центральних воєвідствах є змеханізованих 2,7%, у східних 1,2%, в полудневих 0,6 проц.

Між усіми молочарнями є 68% малих, що переробляють пересічно до 300 л. молока денно. У тернопільському воєвідстві є низка молочарень з перерібкою пересічно до 130 літрів денно.

ОРҐАНІЗАЦІЙНА ЗМІНА В »СПОЛЕМ«.

Як відомо, організаційну працю в округах і повітах в межах польського спожив. союзу »Сполем« виконували донедавна Окр. Кооп. Ради. Така рада, обирана на щорічних зїздах делеґатів кооп-тив кожної округи, мала завдання вести всю освідомлюючу кооп. роботу в окрузі (округом є район кожної товарової складниці; при »Сполем« прим. є окружна рада у Львові на цілу Галичину, як паралєльний орґан до львівської ґуртової складниці цього-ж союзу).

Одначе в практиці виявилася (природна) потреба дальшої децентралізації організаційної роботи. Деякі Окружні Ради з власного почину поділили свій терен на райони, а для кожного району визначають делеґатів (або мужів довіря). Такий районовий має бути другом і опікуном кооператив свого району. Має дбати про те, щоби кооперативи поширювали кооп. пресу й літературу, обсилали всі кооп. наради, зїзди й курси, влаштували День Кооперації та придержувалися торговельної вірности до своєї кооп. ґуртівні. Він мусить добре орієнтуватися в господарських, торговельних, податкових і правних справах.

ГОСПОДАРСЬКА ХРОНІКА

МОРАТОРІЯ НА ХЛІБОРОБСЬКІ ДОВҐИ В ЮҐОСЛАВІЇ І РАДИКАЛЬНА ЗНИЖКА ВІДСОТКОВОЇ МІРИ.

Югославянська рада міністрів затвердила новий закон-декрет, яким відрочено до 1. вересня 1935 р. всі рільничі зобовязання, на підставі виміни старих векслів на нові. Відсоткова стопа для рільничих зобовязань, затягнених по фінансових установах, обнижена з 6 на $4^1/_2$%, а для довґів у приватних осіб — на 1%.

Дотеперішні засоби для облегчення положення рільників не дали результатів. Цим новим декретом уряд хоче вступити на іншу дорогу, не маючи однак, як заявив міністр хліборобства, ніяких етатистичних замірів.

Вийшов теж декрет про великі публичні роботи, зокрема про будову нових доріг і мостів та направу існуючих.

ЦІНИ ЗА РІЛЬНІ ПРОДУКТИ В Р. 1928. І 1932—34.

»Мали Рочнік Статистични« за 1935 рік приносить таке зіставлення цін в календарних роках:

(Пересічні річні ціни в злотих п.).

	1928	1932	1933	1934
пшениця	50,67	24,65	25,29	**17,83**
жито	41,61	20,14	15,68	**13,40**
ячмінь на кашу	38,96	17,77	13,71	**12,90**
овес	38,45	17,76	12,33	11,75
гречка	41,24	18,25	15,10	15,40
горох	52,08	22,04	19,19	19,15
картопля до їди	**9,69**	**4,21**	**3,71**	3,54
фабр. картопля	7,58	3,35	2,96	2,84
безрога (жива вага)	1,92	0,84	0,87	0,68
яйця	1,58	0,76	0,66	0,55
молоко	**0,31**	**0,19**	**0,16**	0,15
робочий кінь	409,00	147,00	144,00	162,00
молочна корова	456,00	133,00	142,00	155,00

КІЛЬКО ХЛІБОРОБ ДАВАВ ЗА ВИРОБИ ПРОМИСЛУ.

В тім самім »Річнику« находимо теж дуже цікаві обчислення з области т. зв. цінових ножиць. Ось скільки приходилось платити хліборобові за промислові товари — беручи на увагу спад цін:

	1914. р.	в господ. роках 1927/28	1928/29	1932/33	1933/34
в кільоґрамах жита:					
за плуг	134	100	130	237	276
за суперфосфат 10 кґ.	35	20	26	40	51
горнець емал. 10 шт.	61	51	64	158	182
мадополям 10 м.	61	53	67	93	108
нитки № 50 10 шп.	17	20	25	41	49
цукор 10 кґ.	46	36	47	90	111
сіль 10 кґ.	6	8	10	22	28
вугіль 100 кґ.	23	15	23	43	48
нафта 10 л.	13	13	18	35	42
в кільоґрамах безроги живої ваги:					
за плуг	23,0	20,8	22,1	45,8	45,6
за суперфосфат 10 кґ.	6,1	4,2	4,5	7,9	8,5
горнець ем. 10 шт.	10,5	10,6	10,9	30,6	30,0
мадаполям 10 м.	10,5	11,1	11,4	17,9	17,8
нитки № 50, 10 шп.	2,9	4,2	4,3	8,1	8,1
цукор 10 кґ.	7,8	7,4	7,9	17,4	18,4
сіль 10 кґ.	1,0	1,7	1,7	4,2	4,6
вугіль 100 кґ.	3,9	3,1	3,9	8,2	8,0
нафта 10 л.	2,2	2,6	3,1	6,8	7,0

ОЗНАКИ ОСЛАБЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ КРІЗИ В ЧЕХОСЛОВАЧЧИНІ.

Інж. Кліндера, голова найбільшого Центрального союзу („Ustředni Jednota“ сільсько-господарських кооператив в Празі) недавно опублікував провізоричні дані про діяльність цього союзу в 1934 році. Основуючись на цих

даних, ми можемо констатувати ослаблення кризи в Чехословакії та перехід економіки країни до більш нормальних умовин життя. Приведемо тут найцікавіші з цих даних.

Кількість членів Центрального союзу досягла з початком б. року 4.145 правних осіб, тоб то на 29 членів більше, порівнюючи з тою кількістю членів, що була в Центральному союзі в попередньому році. Серед цих членів було 1929 кампелічок, тобто кредитових кооператив системи Райфайзена, та 17 кредитових кооператив системи Шульце-Деліча. Взагалі Центральний союз є центральною касою для своїх членів-кооператив. Сальдо вкладів кампелічок до Центрального союзу досягло з початком 1935 р. 2.155 мільонів Кч., тоб то, воно остало на тому самому рівні, що і в початку 1934 р. Таким чином, констатуємо припинення відпливу вкладів і, безумовно, поворот до ліпшої господарської ситуації в Чехословаччині.

Не завважено також підвищення попиту на позички з боку членів-кампелічок. В 1934 цей попит не піднісся, порівнюючи з роком 1933; а саме — він осягнув 1.485 мільонів Кч., що складає приблизно 68% суми вкладів, які були в розпорядженню кампелічок.

Прибутки останніх (т. то членів Центрального союзу) перевищували майже на 10 мільонів Кч. прибутки попереднього року, резервні фонди перевищили 90 мільонів Кч., що є більш як 4% вплачених вкладів.

Кооперативні торговельні централі, що функціонують поруч Центрального союзу і в тісному з ним звязку (»Кооператива« та »Аґрасоль«) продали до 1. XII. 1934 біля 114.000 ваґонів збіжа за 785 мільонів Кч., тоб то, рівняючи з 1933 роком, на 15.600 ваґонів більше, а у вартости — на 164 мільони Кч. вище.

Слід підкреслити, що згадані кооперативні орґанізації одержали в 1934 році пересічно за ваґон біля 6.900 Кч., тоді як в попередньому році ця пересічна не перевищувала 5.700 Кч.

Можна констатувати також підвишку операцій в 1934 році, порівнюючи з 1933, в Торговельному обєднанні молочарських кооператив. В 1934 році це обєднання продало 179 ваґонів масла, сиру, творогу й яєць за 23 мільони Кч.

Всі зазначені вище факти свідчать, що економічна криза в Чехословаччині починає втрачати свою гостроту, та що є всі ознаки повільного покращання конюнктури.

С. Б-ський.

З ПРЕСИ І ЖИТТЯ

З приводу одної фікційної проблєми

Мої уваги до статті п. Кононенко в січневому числі »Кооп. Республики« викликали, як і треба було сподіватись, відповідь авторки, — у львівському орґані »Союзу Українок« — »Жінка« (ч. 7 з дня 15. IV. 1935), затитуловану ідентично, як і згадана стаття в »К. Р.«, а саме: »Економічна незалежність жінки«*).

Загально кажучи, відповідь п. Кононенко належить, на жаль, до того рода відповідей, що викликають до себе не стільки обєктивне зацікавлення, скільки провокують безліч (деінде не до подумання) дрібязкових — з конечности — дискусій; мають на меті, як побачимо, не так вияснення порушених у моїй нотці проблєм, ще більше їх заплутуючи, як: з місця розторощити

*) Ця моя репліка була написана зараз же по появі відповіді п. К-ко в »Жінці«, але із за незалежних від мене причин появляється зі значним спізненням — так само зрештою, як і відповідь п. К. на мої перші завваги. При читанні статті це слід мати на увазі, щоби розуміти деякі уступи.

»в прах« партнера в дискусії; принаймні силкуються викликати у читача такий ефект, вражіння. І дійсно, п. К-ко, своїм звичаєм, більше дає вираз здивованню, констатує, здогадується, самовпевнено твердить, а навіть, беручись викладати мої здогадні, мовляв, позитивні (т. то вже не критичні) погляди на жіноче питання, підсуває мені неґативно-вороже відношення, якщо не до цілої другої половини людства, то до українського жіноцтва — в кожному разі; і головно з цього боку намагається мене заатакувати; але при всьому тому п. Кононенко й цим разом нічого не доказує, не аналізує, не вияснює, не розвязує. Ось чому і відповідь її не може бути останнім, — як би то бажане було, — голосом у дискусії.

Затамовуючи однак зрозумілу покусу відразу перейти до дискусії над суттю справи, змушений до того полемічною манерою п. К-ко, я дам спочатку пару вияснень чисто формальної і особистої натури, щоби »відбути« так найдрібніші закиди. Насамперед — що до браку у мене мужности, яка, мовляв, заховалася собі вигідно за ініціялки В. Л. — Коли б п. Кононенко справді не бракувало вдумчивости й застанови, то вона могла б зовсім легко й просто здати собі справу з того, що уваг до статей та ще й не підписаних повним іменем, не може хіба й не сміє робити н і х т о з поза членів редакції. З цього ясний, як день божий, був би висновок, що В. Л. без сумніву мусить мати якесь відношення до редакції »Кооп. Республики«. А як приймемо до того ще на увагу, що всі прочі редакційні нотки до статті пані Кононенко не підписані зовсім, то хіба й для п. К. стане ясним, що погляди (заміти), підписані буквами В. Л. є і н д и в і д у а л ь н и м п о ґ л я д о м о д н о ґ о (з двох) ч л е н і в р е д а к ц і ї. А якщо ходить про редакцію »Кооп. Республики«, то на львівському, бодай українському ґрунті читачам »К. Р-ки« букви В. Л., як здається, не творять безнадійної таємниці і можуть легко стати відомі, доказом чого може бути, ну, хоч би вже добрий десяток приватних дискусій з автором згаданої нотатки саме на тему, що ми її ось якраз і маємо нагоду прилюдно обговорювати. Що скриватися за власні початкові букви мені навіть не прийшло на гадку, випливає ще й з того простого факту, що редакційні, навіть індивідуальні уваги не є в звичаю підписувати повним назвиськом. Навпаки, більше видалось би дивним і незвичайним, коли б вони були повністю підписані; — дивним для тих, хто п. В. Л. знає, і однаково байдужим для тих, що його не знають. Ось так в дійсности виглядає справа мужности — розуміється, по хвилевій застанові над нею.

А зрештою, нотка була написана з розмислом збудити дискусію, в якій — річ зовсім певна — В. Л. не міг би не відслонити цього свого останнього заборола, бо доперва тоді, а не раніше, як думає п. К-ко, дійсно виявився б у нього брак мужности. А якщо б дискусії не було, — то чи була б, чи заходила б обєктивна конечність себе називати?

Друга справа — суто редакційної натури; торкається скорочень статті п. Кононенко, що викликали таке невдоволення авторки. Згадую про них лиш тому, що це питання зачепила п. К-ко в звязку з моєю особою та тому, що м. ін. і мені довелося редаґувати її статтю, коли то й повстали мої заміти до неї. Справді, коли викидається поважну що до розмірів частину праці співробітника, то це річ, безсумніву, менше приємна, — і для редакції. Не значить це однак, що редакція не мала — на мою гадку — слушности, т. то узасаднень того, що зробила. Річ бо в тому, що — як читач сам може переконатися — місця, випущені в »Кооп. Р-ці« (а видруковані авторкою в »Жінці«), відносяться, коротко кажучи, до результатів психотехнічних і фізіольоґічних досліджів над працездатністю жінки. Уважаю таку операцію над статтею п. Кононенко зовсім оправданою. Коли хочете, мої особисті мотиви, що ними я піддержав рішення редакції в тій справі, були ось які: найголовніший з них — це певного рода недовіря до тих висновків — як вони зреферовані п. Кононенко; недовіря, узасаднене в свою чергу тим, що п. К-ко оперла згадані висновки на зовсім випадковій літературі предмету (наведеній теж авторкою в »Жінці«).

Між ін. з доволі богатої чеської психотехнічної літератури п. Кононенко цитує всього... одну працю (статтю з 1925 р.). Вражає далі часовий відступ між тою працею і книжкою Біне (про пол і письмо!) з... 1903 р. Так гей би в міжчасі не появилося нічого на ту тему. Інша література подана зовсім недбало: без зазначення, навіть, місця і року видання, що є вже абсолютно недопустиме в поважних наукових виданнях і... працях. Видно авторка зовсім не здає собі справи зі значіння точного бібліоґрафічного цитату; бож, преціньь, вже ця одна, м. ін. дуже важна обставина схиляє до підозріння, що авторка з автопсії не знає тих праць, які вона цитує, а знає їх лише з другої руки (спосіб цитування не зовсім сумлінний і гоноровий). Це бу́ло б ще допустиме, зрозуміле і не викликало б ніяких сумнівів у людини, яка вже попереду здобула собі в даній области авторитет своїми науковими працями, але не у такого новика-аматора в психотехніці, яким є п. Кононенко, яка щойно, як здається, в »К. Р.« дебютовала статею будь-що будь на поважнішу (хоч і вельми дискусійну) тему з претензією (на жаль, лише з претензією — як далі побачимо) на наукове її трактування.

Річ ясна, що ніхто з редакції не поносить вини за те підозріння, навіть, якби воно виявилося й безпідставним, — тільки сама авторка через свою щонайменше недокладність.

Мені в свій час довелося довше студіювати психольоґію і м. ін. психотехніку; тому вартість цього ряду доказів мені добре відома, щоби надавати їм аж таку, майже ревеляційну доказову силу (значіння), як про це думає, з фанатичним переконанням неофіта в психольоґії, авторка. Зрештою, не треба сягати аж до психотехніки, щоби виробити, і для такої загальної теми, яку вибрала для своєї статті авторка, достаточно узасаднити переконання про р і в н у к в а л і т а т и в н у в а р т і с т ь женщини і мущини, та щоби довідатися, що ріжниці, які заходять між ними в кожному конкретному випадкові (а не загально, як у п. К.), є скорше квантитативні (як що можна так висловитися); полягають тоб-то у степені розвинення тих чи інших фізичних і психічних здібностей (прикмет), якими однаково обдаровані є мужчина і женщина. Вистарчило покликатися в цій справі на 1—2 авторитети — зацитувати їх погляди, хоч би напр. Т. Ґ. Масарика, — і досить. Тим більше, що читачам »Кооп. Р-ки« (не психотехнічного журналу) не були потрібні — на мою думку — аж такі спеціяльні, до недавна д. модні, докази про згадану вище рівновартність женщини і мужщини — як психотехнічні.

Не без впливу на долю статті п. Кононенко в »Кооп. Республиці« залишилося й те, що в статті на тему про економічну незалежність жінки вони були... зайві. Свідчить про це м. ін. і факт, що вони остались без впливу на висновки, до яких дійшла авторка в своїй статті і які зовсім добре випливали з деяких ін. її розумовань. А вже найбільш вимовним доказом цього є другий, ідентичний факт, що згадані психотехнічні висліди зовсім не вплинули на хід полеміки п. Кононенко зі мною на стор. »Жінки«, де вони є м. повністю наведені. З них авторка не видобула ніяких арґументів проти моїх закидів, ба навіть приписуваних мені поглядів; бо ж їх там фактично й немає. Не досить бо тільки навести те, що було викинене! Стоять вони собі й у статті в »Жінці« збоку, наведені, мабуть, з власної подразненої амбіції більше, ніж з річевих мотивів.

Тож психотехнічні докази п. Кононенко, як це й досі залишається фактом, є зовсім байдужі і для самої річи, і для дискусії, не вносячи до неї нічого нового, цікавого й корисного. Не перечу ще тим самим, що для учасниць конґресу, в докладі, така психотехнічна диґресія прелеґентки була може цікава і потрібна, але в »Кооп. Р-ці« — я в цьому глибоко переконаний, — вона була би зовсім не на місці, не кажучи вже про ті підозріння, про які була мова вище.

З уваги на все вищесказане, треба думати, що, опускаючи в ст. п. К-ко

дотичні місця, редакція »Кооп. Р-ки« робила це тільки в добрих інтенціях, в кожному разі без наміру пошкодити, а навпаки — лиш помогти репутації авторки; і за зле їй цього брати ніяк не можна.

Пані Кононенко закидає мені, що я в своїх критичних заввагах шукаю лише неясностей. Закид — принайменше дивний, так, гей-би неясности не були ніякими провинами; от так собі — дрібниці, не варті ніякої уваги, які можна оминути, пробачити. Але чиж не ясно, що неясности, а особливо коли є їх подостатком, майже на нівець зводять всі зусилля автора? Чиж неясність вислову не є безпечним свідоцтвом неясности, змішаности думки?

Далі п. К-ко закидає мені, що я у своїх заввагах не подав ґрунтовної критики її поглядів, вбачаючи в тих моїх заввагах лише самі »слова й слова«. Та від цього закиду й від обовязку боронитися перед ним звільняє мене вже хоч би той факт, що сама п. К-ко, зовсім згідно з моїми початковими намірами, називає ті мої завваги замітками. Адже ж в замітках не могло бути мови про ґрунтовну критику. Моїм завданням було лише звернути увагу на д е я к і с у т н і недомагання в статті п. Кононенко. Нічого більше! А що в тій ціли я вжив самих лише слів, то щож? Поки людина не може дискутувати й порозумівати ся ніяким іншим способом, відповідальність за це спадає на цілий рід людський. Вся річ, отже, не в словах, а в тому, чи ужиті слова (і речення) відповідають річи — в даному разі фактам і тим думкам, які хотів висловити дотичний автор. Зрештою, в своїх заввагах я звернув увагу на деякі факти сучасного життя, що стоять у яскравій суперечности з твердженнями п. К-ко.

Загально відомо, що — за вимогами елєментарної льоґіки — кожне слово має відповідати завсігди одній і тій самій річі, т.-то мати один і той сам сенс, якщо ми хочемо оперувати поняттями, з яких маємо побудувати наукову працю. Це безсумнівне.

І ось, саме в цій площині треба шукати причин і спонук, які викликали появу моїх замітів до статті п. К-ко, котра зовсім довільно оперує неусталеними поняттями (виразами), тоб-то послуговується ними, їх наперед не усталивши, точно не окресливши їх обсягу і змісту (сенсу). А такої бодай точности ми є в праві, навіть обовязані вимагати. Бож ніде інде ми від п. К-ко ще не мали нагоди почути й не знаємо, що вона під даними (спірними, зрештою) поняттями розуміє, до речі, ні разу навіть не покликуючись на якийсь науковий авторитет в даній ділянці

Виткнені мною п. К-ко неусталені, загальникові й неясні (в неясному сенсі вживані нею) поняття та вирази, є ось які: право на працю, суспільна повинність, суспільна необхідність, нормальний розвиток народу, економічна незалежність взагалі, а зокрема жінки та ще й спеціяльно від мужчини. Я обмежився тільки до найголовніших, засадничих, наймаркантніших; а міг би навести їх більше, колиб ходило, наприклад, про льоґічну структуру згаданої статті, т. то про хід думок її авторки, або про точність висновків з огляду на їх передпосилки і т. п. Але, щоби зілюструвати манєру думання п. К-ко спинюся на тій, м. ін. найголовнішій позиції, що її так завзято вона обороняє в своїй останній статті в »Жінці«.

П. Кононенко м а є повну рацію, коли каже, що я зовсім не розумію основної думки її докладу. Свята правда! Але в тім-то й ціла річ, що саме ця, основна теза авторки є цілковито незрозумілою — і саме з огляду на те, що в ній дотичні поняття уживаються в неясному, нездефініованому сенсі. П. К-ко ще й досі, мабуть, переконана, що вона ясно зазначила, що вона розуміє під економічною незалежністю жінки (ще раз цитує в »Жінці« те саме місце), кажучи, що »під економічною незалежністю жінки розуміємо (хто? — В. Л.) тут п р а в о самостійного (н е з а л е ж н о г о в і д м у ж ч и н и) здобування собі засобів на життя«. — Прошу тільки звернути увагу на підкреслені мною слова, бо коли їх ужито, то вони мають щось значити і до чогось зобовязувати; якже-ж ні, то краще було їх зовсім не вживати, т. то інакше формулювати свою думку (чого вимагає згадана вище точність).

По перше, п. К-ко називає тут, т.-то в своїй дефініції економічну незалежність п р а в о м. Отже не знати, що вона в дійсности має на увазі, кажучи про економічну незалежність жінки: право чи факти; а це ж момент першорядного значіння для належної постановки і вирішення проблєми. Виходилоб, що для п. К-ко економічна незалежність — це не реальний факт господарського життя, а тільки право (!?). Хай же ж п. К-ко дасть тепер відповідь на питання: чи якесь поняття, з одної галузи наук, що має відповідати якійсь певній річи, можна дефініювати при помочи поняття, зачерпненого з другої галузі наук, яка м. ін. по своїй льоґічній і матеріяльній структурі є зовсім відмінна (право належить до т. зв. нормативних наук) від тамтої. Чи, дійсно, право на економічну незалежність те саме, що й економічна незалежність, яко така? Чи одно поняття покривається другим і чи можна, не вносячи замішання в правильний, методичний хід думок, довільно одно з них визначати за допомогою другого? Чи п. К-ко здає собі справу з елєментарної і засадничої ріжниці між тими двома поняттями, що належать до двох ріжних площин думання, досліду і т. п.? І з уваги вже хоч би на це одно, чи не заслуговує дефініція економічної незалежности (жінки), яку подала нам п. К-ко, на те, щоби скваліфікувати її, як неясну, неточну і просто хибну, поплутану?

Тож, в дійсности неясно, в якій площині має бути — на думку п. К. — розвязана проблєма — назвім її поки що так, як хоче того п. К-ко — економічної незалежности жінки від мужчини: в правній чи економічній площині, чи в обох разом? І чи не є тут, в дійсности, дві проблєми, з котрих одна, а саме та, на якій так настоює п. К-ко, — на мій погляд, — є фікційною? А що найважніше і найцікавіше: в яку площину ставить розвязку цього питання сама п. К-ко? Бо від цього залежить і спосіб трактования, ну і можливість тої чи іншої розвязки самої справи. У п. К-ко обидва аспекти проблєми перемішані й поплутані: п. К-ко дефініює екон. незалежність, як право, а трактує, як економічну проблєму. І ця неметодичність (поруч зазначених мною передше) є м. ін. джерелом богатьох непорозумінь, як побачимо далі.

Та цими увагами не вичерпується зміст моїх замітів. Возьмім з наведеної вгорі дефініції ще й інше поняття: економічна незалежність, або краще економічне унезалежнення жінки. Коли говоримо про економічну незалежність, а особливо, коли мова про це, як про проблєму до розвязання, т.-то про осягнення чогось, що в реальному житті ще не існує (за що жінки борються!), то зовсім на місці є припущення, що існує стан противний, а саме: економічна залежність жінки від мужчини, як факт, з яким треба боротися*). І чиж не краще, льоґічніше булоб, колиб п. К-ко спершу сказала нам дещо конкретніше про ек. залежність жінки від мужчини, про прояви тої залежности, на фактах доказала, або хочби зілюструвала їх існування; а доперва потім взялася говорити про унезлежнення. Ця ж бо вимога випливає з поваги самої проблєми, як проблєми. Тоді може уникласяб зайвих дискусій і набуласяб певности, що воюємо не з вітряками, а з дійсним злом; при чому може би виявилися й фактичні розміри у нас того лиха.

Із за браку саме такого, річевого підходу до проблєми економічної незалежности жінки, в с і твердження п. К-ко, на жаль, як і вона сама це признає, є лиш твердженнями; позбавлені всякої льоґічно зобовязуючої вартости і сили. І тому саме закрадається підозріння, чи часом і сама авторка не стала жертвою ілюзії, піддавшися принаді краснозвучних виразів без конкретного змісту, вартість яких є відома освіченій суспільности від кінця 16 ст.

---

*) Все, що п. К-ко говорила в своїй ст. в К. Р. про економічну залежність жінки є заг. явищем госп. життя, а не якимсь суто жіночим питанням; а зрештою, існує у Львові м. ін. дві укр. фабрики, яких властительками і фактич. управительками є жінки, — в тих отже фабриках жінки робітниці є залежні від жінок, а не від мужчин; ба що більше — залежні від них і мужчини!..

Таку саму вартість мають і деякі висновки авторки (вониж бо випливають з неясних засадничих тез, ба навіть просто непродуманих тверджень*). (Кінець буде). **Виталій Левицький.**

*) Який сенс, яку вартість має, і чи значить що небудь, ну, хоч би такий (перший ліпший) пасус: »Про нерозуміння паном В. Л. суспільного значіння проблєми (і т. д.)... свідчить і його обурення проти моїх тверджень, в яких я висуваю моменти суспільно-економічного порядку« — досі м. ін. все в порядку, але далі: »що творять етичну основу в боротьбі жінки за право на працю« (»Жінка«, ст. 5, кол. 1.). Що чого в дійсности є основою? Здається, щкода енергії і часу, щоб з цього твердження виплисти на чисту воду.

ГОНОРА ІНФІЛЬД

Секретарка Британійського Союзу Жінок Кооператорок, померла в Парижі 14. серпня ц. р.

Пані Інфільд народилася в 1882 році в місті Ноттінґем (в Англії). Студіювала історичні науки та при тім заінтересувалася живо соціяльним життям взагалі, а кооперативним рухом зокрема, ставши його горячою прихильничкою. В р. 1917 її запрошено на приватну секретарку до п. Llerelyn Davies провідниці руху жінок кооператорок, а в 1922 році вона стала секретаркою англійського жіночого кооперативного Союзу (»Ґільди«); з оснуванням Міжнародньої Кооп. Жін. Ґільди стала її ґенеральною секретаркою. В цьому характері заслужилася дуже для розбудови руху жінок-кооператорок, навязуючи й піддержуючи звязки з жіноцтвом всього світу. Своєю милою вдачою та дійсно міжнароднім (а не вузьконаціональним) підходом до справ вона зуміла в короткому часі зискати для своєї ідеї великі гурти прихильниць в многих країнах. Про розвиток цього руху вона постійно інформувала на сторінках »Міжнароднього Кооперативного Огляду«.

За її особистим підпертям принято в члени Міжнар. Союзу Жінок Кооператорок також наш Союз Жінок Кооператорок.

Зі смертю Гонори Інфільд зійшла з життєвого шляху найкраща ідеалістка, людина, що творила новий тип жінки-суспільниці. Вона вірила в краще майбутнє всього людства, не лиш свого англійського народу.

лавками стояли, поки інспектор не ввійшов до заїзду. День перед початком інспекції в школі наказали нам професори, що в часі побуту інспектора в школі маємо ходити в обуві, але на пальцях, говорити між собою шепотом, повизначували цензорів, які мають уважати на наше поведення поза школою, заказано бігати вечором за »цапенштрайхом« і Жидів не бити, як тоді звичайно з нагоди »цапенштрайху« діялося. Інспекція тривала по пів дня у кожній клясі, та ці два дні — то були дні загального страху для учнів, а ще більше для пп. професорів. Інспектор з золотим ковніром, то не аби яка фіґура, а наші пп. професори були собі люди з невеликою наукою. Двох із них укінчило чотири кляси народні і т. зв. препаранду, один був у якогось дідича писарем, а найстрашніший та найрезолютніший Німець, що завжди вів четверту клясу, був передше військовим тамбором; а після відходу з війська здав приватно іспит на „гавптшулєлєра« і приділили його до Стрия. Мій учитель був Поляк, старенький уже чоловік і спеціяліст педаґоґ по тодішній методі. Звичайно, мав він такий спосіб навчання: одну половину учнів перебив власноручно одного, а другу другого дня, і так було цілих три роки, бо в четвертій клясі вчив уже бувший тамбор, а цей карав сумарично все в суботу після обіду за лєкції, а головно за »шпрах«, бо в четвертій клясі мусіли ми говорити по німецьки. Взагалі били за щонебудь: вистарчило опустити руку з лавки, а вже вирок був готовий і »куми« випроваджували на »середину«. З моїх товаришів тільки син майора і син податкового контрольора не були биті, бо це були діти міських фіґур. Найбільше »брали« міщанські діти, бо вони були трохи живіші від хлопських дітей і ці кари не робили на них великого вражіння. До народної школи, т. зв. нормальної в Стрию ходили вже старші хлопці, от приміром такі: в другій клясі один з учнів Р. (Рудницький звався) шпурнув каламарем в учителя, вискочив вікном і сейчас зголосився до війська на самохотника. У третій клясі забагато вже було міщанським синам братям С. того »брання в шкіру«; тому перед екзекуцією сказали вони п. професорові, що їм уже забагато тієї забави та відійшли зі школи. Півроку опісля оба поженилися.

Вертаюся до мого вчителя Поляка. Ще нині стоїть мені перед очима зелено помальована шафка під стіною на »ґрадусі«. В теорії була вона призначена на шкільне приладдя, а в практиці переховувалося там зужите ріще й нові мітли та шнурки до вязання різок. Рано після молитви відчиняв професор шафку, вимав старе пруття, складав його до купки, вбирав зверху новим прутям з нового віника, звязував це порядно шнурками і вже була готова різка на цей день. На протязі дня вона так зужилася, що на другий день треба було знов наново вязати. За те хлопці вчилися, бо мусіли або вчитися, або втікати зі школи. Хоча нераз прикро було в цій школі, то одначе я згадую ці часи з певною

пошаною. Тодішня школа вчила як уміла, а хлопці мусіли вчитися й відповідно заховуватися; та тим способом і батьки мали спокій і неодин з учнів тієї школи, що при іншій методі бувби ледачим, при цій методі вийшов у люди. Додам ще, що вчителі, які скінчили препаранду, — а було їх двох — ті били не різками, але такими тростинами як о. директор показав у канцелярії при записі. За курення папіросів виганяли зі школи, але передтим добре перетріпали та заявили: „Du bist schon so ausgelassen, dass du sogar Zigarren rauchst".

Після скінчення четвертої кляси народної школи записали мене до першої кляси реальної школи. Тоді було лише дві кляси, а з наступним шкільним роком відкрито третю клясу. Під той час був директором Григорович, а о. Шапковський відійшов був на парохію в Дулібах. Предметів, з виїмком релігії та руської і польської мов, вчили по німецьки, а то: рахунки, фізику, ґеометрію, натуральну, хемію, історію і німецьку мову; також будівництво, рисунки, каліґрафію, а в третій клясі навіть „Zollkunde". Шкільні свідоцтва видавано в німецькій мові. Тут били також, але лиш першоклясістів і тільки в канцелярії директора і то за курення папіросів та за флірти з дівчатами. В вищих клясах давали за такі провини злу ноту з обичаїв. На три кляси було пятьох учителів, двох Поляків, а трьох Русинів. Між учителями був звісний пан Стефан Дубравський і, як оповідали, він один мав кваліфікації на вчителя. Дубравський учив руського, польського, ґеоґрафії і каліґрафії, а приватно (надобовязково) руської стеноґрафії. Був це старший уже парубок, свого роду ориґінал, але людина добра. Ми виправляли йому ріжні збитки, але любили його. Особливо любили його Русини, бо можна було заходити до нього в хату, говорити з ним отверто про руські справи. Він давав нам деякі книжки до читання; та біда лиш була в тім, що руського крім »Вінка для чемних дітей«, »Благожеланія« і т. п. більше не було що читати. Старшим і певнішим давав до читання »Тараса Бульбу«. До читання німецького не заохочували нас. Додам, що як було нас у »штубі« біля сотки, то до першої кляси реальної школи перейшло нас около сорок, а решта розбрилася. Деякі вже після третьої кляси народньої школи поженилися, а другі пішли на писарів, до ремесла, або до війська. В цім, с.-то 1863 р. перебули ми стан облоги так, що по »цапенштрайху« не вільно було ходити по місті, а непослушних ловили жовніри, заводили їх на »гавптваху«, де треба було переночувати. Я ночував таким способом на військовій причі два рази, бо пізно вертався з лекції. Було це в часі польського повстання. Польська молодь (не багато її тоді було в Стрию) і магістратські молодші урядники носили одежу польського крою, а руська молодь — козацьку, якщо хто мав спромогу таку собі справити.

Політичні відносини загострювалися, одначе без поважні-

ших вибухів, бо, правду сказати, не було кому демонструвати. Поляків до такої акції не було, а між Русинами не було до цього приводу. Одинокою ознакою політичних почувань на зовні була одежа. Одні ходили до костела, де співали »Боже цось Польскен«, а другі до церкви, де співали »Боже буди покровитель«, або »Пречистая Діво Мати«. Пісні »Ще не вмерла« ніхто в Стрії не знав і не чув про неї. Часом хто зі старших затягнув при забаві »Мир вам браття«, а більше нічого не знали ані старші, ані молодші.

В рр. 1862—1866 були в Стрії з поміж т. зв. руської інтеліґенції замітніші: начальник повітової дирекції скарбу Шушкевич, урядник цеїж дирекції Конюшецький, староста Левицький, секретар староства Волянський. З учителів реальної школи Стефан Дубравський, Яцевич і Григорович, а з учителів народньої школи Любинецький, Голубович і помічник учитель Врецьона. Вони всі ходили в неділі і свята до церкви; вищі фіґури засідали в лавках біля престола, а нижчі — лізли на хори і там співали з дяком та учнями. Була це на той час ціла маніфестація руськости. Партійно політичних між ними не було; не було теж ані межи старшими, ані між нами учнями таких, що були би за згодою з Поляками. Такої політики держалося теж тодішнє стрийське міщанство, яке й заняло відповідне становище з нагоди кандидування на посла зі Стрия відомого пропаґатора згоди з Поляками радника суду і краєвого віцемаршалка Юліяна Лаврівського. На передвиборчих зборах заявило стрийське міщанство, що на Лаврівського не буде голосувати і не голосувало. Лаврівський перейшов голосами урядників і Жидів.

З тодішних моїх шкільних товаришів, що скінчили три кляси реальної школи, наскільки мені відомо, живе ще тепер (1914 р.) двох, а то: майор краєвої оборони на пенсії Яків Папусевич і сільський учитель Юрко Держко. Після заведення Краєвої Ради Шкільної перемінено нижчу реальну школу в реальну, а опісля в повну клясичну ґімназію.

Коли я був у першій клясі реальної школи, померли моя опікунка-баба й батько, тому я лишився сам без удержання та мусів заробити собі на нього лєкціями. Лєкції були дуже лихо платні, бо за 2 зол. реньські треба було ходити цілий місяць що дня. Та добре було, як траплялася й така лєкція. Мені якось пощастило в другій клясі, що я дістався, як корепетитор, до п-ни Гайн, де були на станції панські сини, от прим. Сельські, Маци, Рутковські й інші. За те, що вчив чотирьох, а часом і більше учнів та наглядав над лєкціями на цій станції, мав я харч і помешкання. Воно було чисте й тепле, але харчі мимо того, що мешкали там панські діти, були мізерні. Обіди були несогірші, бо сама панна Гайн обідала разом з ними, але снідання й вечері залежали цілковито від кухарки Гані і вона кормила нас усе рідкою гречаною кашою на воді без всякої омасти і то на снідання та на вечеру

було все те саме цілий рік. Панські хлопці діставали все дещо з дому на порятунок, але й цього було замало. Ми ходили голодні, а перед п. Гайн не можна було пожалуватися на Ганю. А я, як інструктор, мав острий наказ уважати на те, щоби хлопці сиділи тихо і не спричиняли Гані прикрощів. — П. Гайн була приятелькою дому тодішного парохіяльного сотрудника о. Йосифа Нижанковського, а саме п. Нижанковської. Вона пересиджувала там від пообідньої пори аж до пізньої ночі. Ми мали щастя оглядати її тільки в часі обіду. Одного вечора несподівано зявилася в нас п. Гайн в доброму гуморі, стала серед хати й каже: „Buben, die Niżankowskis haben einen Bub bekommen habt zum a Seksrl“ і дала кожному з нас по шістакови й відійшла до своїх апартаментів. Саме тоді вродився пп. Нижанковським син, якого назвали Остапом, а якого знаємо нині з його композицій, як диріґента хорами, директора залічкової каси в Стрию і т. п. Коли, як вище згадано, одержали ми в дарунку по шістаку на особу, — скільки дістала Ганя, ми не могли дізнатися, — делєґували ми двох товаришів вікном до пекаря, щоб за всі гроші, які ми мали, купити хліба. Скоро справилися вони з закупном, принесли хліб і ми сейчас його весь зїли. А як прийшла Ганя зі стеоретиповою кашею, ми її вже не їли, що впровадило Ганю в злий гумор; другого дня дістали ми від п. Гані бештанину за те, що ми розпаношилися та не смакує нам уже каша. Одначе цей вечір лишився нам у памяті, бо ми не були голодні.

В часі шкільних ферій перебував я на селі в домі родичів. В тім часі вчив я у місцевого священика о. Льва Подлісецького молодшого сина та дві середущі дочки. За це запрошувано мене на обіди. Воно якось так складалося, що я пересиджував у домі цього священика цілими днями, бо любив він зі мною розмовляти. При тім читали ми »Слово«, редаґоване тоді Богданом Дідицьким. А що »Слово« виходило тільки один раз у тижні, то о. Подлісецький ділив читання цього тижневика на частини кожного дня. Читання цеї ґазети розпочинали ми від новинок, бо це розуміли ми оба добре. На дальші дні відкладали ми дописи, бо й це було для нас як-так зрозуміле. На кінець тижня читали ми передовицю, якої ми оба не розуміли. »То пише дуже розумний і вчений чоловік, мабуть сам адвокат Добрянський писав« — говорив бувало о. Подлісецький. Згаданий адвокат др Іван Добрянський був під той час одиноким руським адвокатом на цілій Галицькій Руси. Ми все те прочитали, і з цього читання були такі мудрі, як перед читанням. Та слід тут згадати також про о. Подлісецького. Була це людина патріотичної вдачі. Та хоча сам любив випити над міру пива, яке доносила йому »карафкою« наймичка з місцевої корчми, він отверезив село. Любив він з нагоди хрестин, весілля або якої іншої »оказії« посидіти в хаті господаря та поговорити з людьми про різні громадські й народні справи. Намовляв людей, щоб посилали дітей до школи, щоб дбали про плекання са-

довини, худоби і т. п. Господарством займалася єймосць. Після смерти Подлісецького настав парохом у Гірнім о. Василь Залозецький, звісний москвофіл, який за посередництвом дяка Андрієва перевів село в москвофільський табор. Жінка о. Залозецького була зроду Німка, а розговірною домашною мовою в них була польська. Єймосць відзивалася навіть до слуг не інакше, як по польськи. Зате їх син Роман Залозецький є щирим і діяльним народовцем.

II. У ЛЬВОВІ.

(Моя дальша наука й відносини).

Після ферій 1866 р. поїхав я до Львова, щоби вписатися до четвертої кляси реальної школи. Їзда зі Стрия, як у тих часах водилося зі всіх наших міст до Львова, відбувалася жидівськими будками т. зв. »балаґулами«. »Будка« — це був доволі довгий і широкий віз, критий полотняною будою. В цій будці було звичайно чотири ряди місць з фірманським разом. Пасажирів принимано скільки зголосилося без огляду на те, чи буде там для всіх подостатком місця чи ні. »Пашойники«, як пасажирів звано, мусіли самі собі шукати місця в будці. Запрягали до будки все три сухі шкапи з дзвінками. По дорозі зі Стрия до Львова були такі перестанки (попаси) на Кривулі, то є в коршмі на скруті гостинця близько теперішнього залізничого двірця Більче—Волиця, другий попас у Миколаєві над Дністром, а третий в коршмі в деревацьких лісах. Стрийські будки заїждзали у Львові до заїзду при Фурманській вулиці. Виїжджалося зі Стрия звичайно на ніч, і на ніч приїжджалося до Львова. Моя перша поїздка до Львова не обійшлася без »приключенія« і ось що мені лучилося. Після шабасу заїхала будка перед той дім, звідки я мав їхати; забрали мене візник і фактор та почали їздити по місті за пашойниками. Їздили довго та мабуть не знайшлося їх достаточне число і, не питаючись мене, чи поверну на ніч до мого мешкання, звідки мене забрали, чи ні, заїхали будкою до якоїсь шопи, випрягли шкапи, зачинили шопу на колодку. Жиди порозходилися, а я, хоч не хоч, хоча голосно протестував проти насильства, мусів переночувати в будці і щойно в неділю ранком знов почали зі мною їздити по місті за пашойниками. Около полудня була балаґульниця повна і ми поїхали до Львова.

Міста Львова та його мешканців я цілковито не знав. Пригадав я собі, що в гірнянського пароха о. Льва Подлісецького бачив о. Василя Лопатинського, який був у Львові катехитом і мешкав при церкві св. Пятниць на жовківському передмістю. Про о. Лопатинського пригадав мені о. Подлісецький, як я вибирався до Львова. Вибрався я з заїзду при вул. Фурманській шукати о. Лопатинського, а щоб не заблудити, вибрав я собі ратушеву вежу як головну точку моєї орієнтації. Допитуючись прохожих, знайшов Жовківську вулицю і дім, де мешкав о. Лопатинський. Та тут на мій превеликий жаль я довідався, що о. Лопатинський ще не повернув з вакацій до Львова. Я лишився знова без знайомих, а що

найважніше, то те, що хліб, який я мав на дорогу, вже кінчився, а грошей зовсім небагато в мене було, бо по оплаченні подорожі та нічлігу в заїзді, лишилося в мене лиш чотири шістаки.

З жовківського дістався я до ринку, бо тут була ратушева вежа. Я хотів її ближче оглянути, та тут на мою превелику втіху, стрінув одного з моїх товаришів з народніх шкіл, що був уже в ґімназії у Львові. Цей завів мене до »Народного Дому«, де саме тоді креовано бурсу і цей мій товариш був уже до неї принятий. Тут було доволі місця, бо на бурсу призначено три півтемні і засклеплені довгі партерові кімнати. У двох перших крім довгих столів по середині і довгих лавок біля них не було жадних інших меблів. В першій кімнаті мали мешкати і вже навіть були деякі академіки. Тут мені порадили, щоб я вдався до св. Юра, до крилошанина Михайла Куземського та просив його приняти мене до бурси. Я пішов до св. Юра, перестояв від рана до полудня під дверми крилошанина Куземського та заледви в полудне мене туди пустили. Вже від порога став я його просити, щоби приняв мене до бурси при »Народнім Домі«, подаючи крил. Куземському всі мої шкільні свідоцтва, від »штуби« почавши, а було їх около 14 штук, кожне гарненько й окремо зложене. Крил. Куземський узяв до рук мої свідоцтва і першим його повитанням мене було те, що накричав на мене, чому я не поукладав свідоцтв одно в друге, бо він не має часу бавитися розкладанням моїх документів. Я не знав цього, що так треба зложити свідоцтва тай ніхто мене тоді цього не навчив; тепер то я вже добре знаю і добре запамятав аж по нинішний день бештанину, яку одержав від церковного достойника. До бурси мене принято і з карткою від крил. Куземського зголосився я в настоятеля бурси госп. Алексея Андреєвича Палюха.

Як я передтим згадав, на бурсу були призначені три довгі партерові кімнати з вікнами до вулиці Корняктів. Перші дві кімнати були призначені для учнів середніх шкіл, а третя для академіків. Крім довгих дубових столів і лавок не було тут жадного іншого умеблювання; в третій кімнаті мали академіки свої власні ліжка з сінниками. Мешканці перших двох кімнат, а саме з нижчих кляс середніх шкіл спали на помостах, а з вищих кляс на столах. Я, Давидяк і Зварич спали ми в першій кімнаті на столі, а Харак, Чипчар і Голейко на столі другої кімнати. Була це осінь, отже ми харчувалися своїм сухим хлібом і сливками. На сливки ходили ми на Знесіння, де був такий звичай, що за вступ до саду платилося два крейцарі і там можна було їсти сливок скільки хто видержав; не вільно однак було виносити з собою. Хліб купували ми у »старої«, що держала ґрайзлєрай напроти »Народного Дому«.

В третій кімнаті мешкали академіки, а найстаршим між ними був Остап Левицький, званий »Дралою«. Був він найстарший і віком і також літами ходження, а властиво вписування себе на університет. Була це людина інтеліґентна і спосібна, але — що тоді не було чимсь незвичайним — гуляка. Про нього то писав свого

часу »Страхопуд«, що „Wenn man keine Bettdecke hat, so kricht man in den Strosack hinein“ Левицький мав дійсно лише сінник на ліжку та мізерненьку одежу на собі. Від часу до часу перекладав він з німецького деякі театральні пєси, які замовляв у нього директор тодішнього театру Бачинський. Та як Левицький мав таку роботу, то був паном на цілу губу. За зароблені при цій роботі гроші купував козацький одяг і в ньому губився з бурси на кілька днів. Спав на сінніку, а як було студено, ліз у сінник і знова ждав нагоди на заробіток. Старші бурсаки мали з Левицьким вигоду, бо коли прим. зближалися імянини панни котрого з них, то вдавалися до нього, щоб написав »стишок«. — »Як називається твоя панна і що вона є«, — питав бувало Левицький. Коли одержав відповідну інформацію і петент мав »ружовий папір«, сідав на ліжко, брав ґітару до рук і диктував відповідні стихи. За це належалося у »старої« снідання, ц. є порція горівки, ковбаса на вилках, шматок хліба і мале пиво. Менш-більш у цім часі написав Остап Левицький парафразу »Конрада Валєнрода«, „Uciekiniery“, що зачиналася стихом: „U Józia kawiarni w sklanki zadzwoniono“. Ця брошурка є нині вже бібліоґрафічною рідкістю, бо після її появи з друку Поляки викупили майже цілий наклад.

Кавярня Юзя (Мілєра) була під той час найбільшою кавярнею у Львові при Бернадинській площі. Тут сходилися свого часу ріжні польські »повстанці« і неповстанці, яких Юзьо Мілєр, перенятий польським патріотизмом та убраний завжди в чамарку і польські бути, — гостив суто так довго, доки не мав чим заплатити чиншу господареві за льокаль. Як стало круто коло Юзя, тоді опустили його патріотики, а властитель камяниці виповів йому льокаль. У цього п. Мілєра учив я в третім році мого побуту у Львові двох його синів і пригадую собі, як нині, як одного дня прийшов він до дому, а за ним приніс жид одяг звичайного крою. „Widzi pan — каже до мене, — jak mnie patrjoci wyrychtowali. Jak ja niemam czem traktować, to opuścili mnie, a właściciel kamienicy wyrzuca mię z lokalu. Niech ich wszystkich z polskim patrjotyzmem szlak wytrafia, zrzucam z siebie te polskie szmaty, i ubieram się w niemieckie ubranie, ażeby one nie przypominały mi tego, że byłem Polakiem“. Це були його слова. Він зубожів цілковито, а була це чесна й роботяща людина.

Вертаючи до бурси, не можна поминути і його управителя вже небіжчика госп. Алексея Андреєвича Палюха. Була це людина мало образована, але чесна і, як на тодішні часи, навіть строго патріотична. Тепер називаємо того роду патріотизм кацапством, але тоді були такими кацапами всі святоюрські крилошани, майже вся старша світська інтеліґенція, ну і ми бурсаки. Одначе тодішне кацапство навіть не було подібне до теперішнього. Воно було більше схоже на теперішних т. зв. королівців або старокурсників, що визнають »єдинство« з великоруським народом, одначе рублів за це не брали. Таким був також небіщик Па-

люх. Він навчав нас говорити »поправно« — такою тарабарщиною, або як небіщик Драгоманів казав »брідщиною«, якої вживало тодішнє »Слово«. Любив облесників і донощиків, не любив Поляків і т. зв. ляхоманів. Про харчі в бурсі не міг дбати, бо на це не було грошей, але дбав про те, щоб бурсаки вчилися, не волочилися по місті та не знайомилися з польками. В »Народнім Домі« був він господарем і секретарем, а щоб це не багато коштувало, не мешкав у призначеному для нього мешканні, лиш наймав його в користь інституту, а сам спав на софі в канцелярії. Був він вельми ощадний і нас цього навчив. В часі краху в »Заведенію« він повісився з грижі в канцелярії »Н. Дому«. Одно- чи півторамісячний мій побут у бурсі »Нар. Дому« був перший і останній. До цих інституцій я більше не заглядав та не старався за приняття до них. Ті, що інтересуються бурсами, зволять прочитати собі мою статтю про це, поміщену в ч. 144. »Діла« з 1897 р.

Тому, що я не мав жадного вдержання і не міг записатися до четвертої кляси реальних шкіл, зголосився на т. зв. препаранду, отже до школи, в якій протягом двох літ молоді люди виучувалися на народніх учителів. Бідних і з вищими школами приміщувано в духовній семінарії, де діставали помешкання та харч. Т. зв. препаранда була при взірцевій руській народній школі в »Народнім Домі«, а директор цеї школи був рівночасно директором препаранди, званої також педаґоґічними курсами. Вчителі народної школи були й тут учителями, тільки ґеоґрафії вчив д-р Ізидор Шараневич, тоді ще професор ґімназії, а сільського господарства вчив нас проф. Іван Бічай. Як народня так і наша педаґоґія були тоді ще під верховною командою консисторії. Польський консистор теж мав таку школу і таку препаранду, а були вони приміщені в ратуші. У нас був директором старенький Филимон Юркевич, з вигляду й поведення типовий німецько-чеський урядовець, але добрий Русин та вельми чесний і людяний чоловік. Носив попелясту одежу, сивий високий циліндер і високі »фатермердери«; лице чисто виголене. Держався все штивно, голови не звертав у бік, але як було треба, то завжди обертався цілий: Він учив нас німецького та „Erziehungskunde“. Після скінчення цього дворічного курсу видавано питомцям посвідки, а саме: здібнішим на вчителів чотироклясових народніх шкіл, а менше здібним на нижчі школи, т. є сільські.

Між іншими й мене принято на мешкання і харч у духовній семінарії. Учні першого року препаранди були приміщені в великій партеровій кімнаті на кінці коридора, в т. зв. інфірмарі; питомці з другого року в іншій меншій кімнаті. В інфірмарі було нас біля двацяти. Посередині цеї кімнати стояв довгий стіл з лавками, а ліжка головами до стін. Ми діставали на сніданок шматок хліба, на обід росіл або зупу, шматок мяса й кашу, а на вечеру шматок хліба і кашу або клюски. Харчі приносив нам старий Войцєх, — а ми нераз перевернули його, нападаючи на нього, щоб зловити

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА
ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК—ЛЬВІВ
CO-OPERATIVE REPUBLIC
Ukrainian Monthly Review — Lwiw Poland
Ч. 10.
ЖОВТЕНЬ
1935.
РІЧНИК VIII.

НА ОКРАЮ ДНІВ

ЖИВ ТАК МАЛО, А ЗРОБИВ ТАК БОГАТО!

10. серпня ц. р. минуло 25 літ від дня смерти Василя Доманицького.

Було йому всього 33 роки тоді, як мусів прощати цей світ — хоч у роскішній Франції. Прогнаний з України царатом, втративши молоде здоровля у праці для рідного народу, особливож для його селянської верстви — він своєю жертвою доповнив ряди наших заточенців, мучеників за велику справу.

Один з перших на Вел. Україні (після Миколи Левитського та кількох інших) ідеалістів, він давнє гасло »в наро́д« зрозумів не лиш в сенсі настроєвої аґітації між селянством, а як програму господарської й освітньої праці. Його практична робота в селі Колодистому, що стало взірцевим осередком кооперації, його підручник про »Товариські крамниці«, його статті »Про сільську кооперацію« — стали прапором реальної роботи, на який швидко почали орієнтуватися сотки других народніх діячів і тисячі осель.

Його велика літературна й публіцистична робота, памятне видання »Кобзаря« та »Історії України« Аркаса, праця з ділянки історії та історії письменства, відтак суто аґрономічні досліди, зібрані в книжці про хліборобство в Европі — приводять у подив кожну людину, коли ще зважити, що зробила це все людина, хвора на туберкульозу.

Спомянімо-ж сьогодня великого Трудівника, правдивого апостола нової правди й любови, разом з тим одного з батьків українського спілчанського руху.

ДО НОВОЇ ПРАЦІ!

Наближається знову осінньо-зимовий сезон, який нам треба як слід використати, з окрема для підготовки фахових сил для нашої спілчанської праці. Треба пропаґувати скрізь на місцях конечність удержування професіоналів - склепарів, книговодів та молочарів, бо старими методами вже нині працювати годі. Підготовку таких вище кваліфікованих сил треба орґанізувати, активно, заохочуючи до висилки учнів, особливо з молоді, на ко-

оперативні курси, на місцях, на заочні курси РСУК, а як є засоби, то до обидвох наших торговельних шкіл.

Такі осередки, як Тернопіль, Станиславів або Коломия, Перемишль, Сокаль — повинні цього року зорґанізувати в себе довшеречинцеві курси для вишколу крамарів, книговодців і т. д. Не завадилоб теж подумати про освідомлюючі кооп. курси для симпатиків кооп. руху.

ЩО В НАС Є, А ПРО ЩО НЕ ВСІ ЗНАЄМО.

В місяцях, коли святкуємо День Кооперації, мимохіть звертаємо свої очі на цілість нашого руху. Інстинктовно хотілосяб найти в ньому як найбільш відрадних моментів і проявів, щось свіжо підбадьоруючого і надійного.

Само перечислювання числа кооператив та висоти їх оборотів ще мало говорить народній масі, яка хотілаб знати: які конкретні діла тої великої господарської машини? Більше вимови булоб у тому, якби ми могли рік-в-рік подавати до відома, скільки ми праці дали нашим людям по наших підприємствах, які користи давали ми членам через догідніші ціни товарів і продуктів, які давали товарові звороти, які інші улаштування поробила кооперація для вигоди свого членства. На цей бік справи ми досі замало звертали уваги в нашій пропаґанді. А не є в нас так зле, щоби не було конкретного матеріялу з цієї ділянки.

Уже в 1933 році було при кооперативах РСУК приміром 120 фондів допомоги на випадок загибелі худоби. Вони виплатили своїм членам, які оплачували реґулярно вкладки, кругло 20 тисяч злотих титулом підмог за упавші штуки. Це на наші відносини поважні цифри.

Факт, що вже 1400 громад обнято нашою молочарською організацією, маючи в себе, як не саму молочарню, то бодай відбірню сметанки, та що ті молочарні забезпечують селянинові реґулярний доплив гроша і реґулюють у солідний спосіб ціни молока — це господарське досягнення першої ваги. Поверх 5 міліонів зл., виплачених членам молочарень за молоко в 1933 р. — це не дрібниця, коли зважити, як то бувало давніше, коли ми ще не мали нашої взірцевої молочарської організації.

Не меншим ділом є й наладнання скупу яєць. Сума 4 міліони зл., яку одержало наше селянство за яйця у 1933 році — (готівкою чи товаром, це не грає ролі) — дорівнює майже квоті, виплаченій за молоко.

880 кооператив скуповувало від членів збіжа і виплатили за це членам кругло 1 міліон.

Маємо при кооперативах РСУК, головно при господарсько-споживчих, вже поважне число хліборобських машин для спільного ужиткування: є понад 307 сівалок, 133 плугів, 120 ланцюхо-

вих борін, 20 моторових молотарок, 13 кератових, 132 ручних, 190 трієрів, 95 млинків, понад 380 сонд, 50 культиваторів та ріжне дрібніше приладдя.

Розбуджена ініціятива народньої маси привела вже до оснування цілої низки виробничих підприємств, що стоять у звязку з сільським, або домашньо-споживчим господарством. В 1933 році було у нас 10 кооп. цеголень, 8 дахівкарень, 6 пекарень, 4 олійні, 2 млини, 7 мясарень, 8 шевських майстерень і понад 20 інших промислових заведень.

Це все ще скромні числа — признаємо. Але важно, що вони є, що при такій духовій депресії, яку всюди спричинила без сумніву кріза, у нас мимо всього є охота творити нове життя.

А хіба така цифра, як кругло 90 тисяч злотих, ухвалених кооперативами в однім році, як жертви з білянсових надвишок на ріжні гуманітарні й культурно-освітні цілі — не говорять нічого? Певно, розложена на поверх 2000 кооперативних одиниць — дає незначну цифру, але-ж не всі кооперативи в тих тяжких часах можуть втішатися білянсовими надвишками.

Цих пару уваг і чисел зі статистичної лябораторії РСУК хочемо докинути до того, що реферується на цьогорічних обходах Дня Кооперації.

КРАЄВА КОНФЕРЕНЦІЯ ЦС.

В днях 27. і 28. вересня відбувся другий в ц. році зїзд представників окружних кооп. союзів, скликаний Центросоюзом. На цьому діловому зїзді обговорено вперве широко організаційний стан цілої системи господарсько-споживчої кооперації; зокрема широко дебатувалося положення в кооперативах першого ступня. Господарське й моральне скріплення тих союзів, які виявилися життєздатними, не має, на жаль, свого відповідника в місцевих сільських кооперативах, стан яких в останньому часі починає знову погіршуватися. І реферат і дискусія над цією точкою старалися намітити плян нової кампанії за оздоровлення сільських закупочно-збутових кооператив. Всі розуміли, що передумовою успіху акції є піднесення авторітету самих союзів, а це вдасться при відповіднім наладнанню цін в самих союзах. Дальші засоби, це будуть: відсування від кооператив всяких манкарів і наживників, пропаґанда ідей кооперації та фаховий вишкіл людей, яким має припасти провід кооператив.

При обговорюванні стану окружних союзів всі прийшли до висновку, що найкраще господарять союзи більшого типу, з ширшим районом діяльности, з річним оборотом найменше пів міліона злотих. Длятого устійнено опінію про потребу дальшого зливання малих союзів у більші організації і вже намічено, які союзи мають піти на першу чергу.

Цією постановою, якщо вона буде переведена в життя, си-

стема нашої господ.-споживчої кооперації вступить у нову фазу свойого розвитку. Тяжкі роки кризи не пройшли безслідно й у позитивному сенсі. Вони навчили нас, яка форма організації найкраща.

У другій частині зїзду обговорювалася преважна справа оживлення збуту продуктів села. Намічено кілька нових акцій по тій лінії. Стверджено, що найбільше симпатії серед населення мають ті союзи, які займаються збутом його продуктів і тим способом витягають селянина з лабет посередників. Хоча збутові операції й не дають великих господарських користей союзам, а іноді наражують їх на страти, то мимо того кооперація не може вмивати рук від цього завдання.

ГАЛИЧИНА ЗАДЕРЖУЄ ПРІМАТ У ЕКСПОРТІ ЯЄЦЬ.

Визначна роля, яку грає Галичина в експорті яєць, зазначилася й в останньому році. Участь галицької землі в загальному вивозі яєць у 1933 році була 67%, а 1934 р. 68%. В першій половині 1935 р. Галичина задержала приблизно те саме відношення — 66%. У одиницях ваги вивіз яєць з Галичини давав:

у 1933 р. — 157.500 квінталів
„ 1934 „ — 144.350 „

Що до якости експортованого товару, то вправді яйця з наших теренів вагою менші, як прим. яйця інших експортуючих країн, одначе старанним сортуванням товару і виключенням від експорту товару підлішого — наші яйця все таки удержуються на заграничних ринках. Найбільший відсоток припадає у нашому експорті на яйця 51/52 ґрамові (42,11% в 1935 році), зараз за ними йдуть яйця 53/54 ґрамові (35,4%). Є це якраз яйця середніх стандартів. На тяжчі яйця припадає у нас всього 4,5%, на легші ще менше.

Найбільше посилок яєць відійшло в цьому році до Англії (49%), менше до Еспанії (27,7%), ще менше до Чехословаччини.

Цікаво, який господарський вислід того торговельного обороту. З кругів львівського союзу експортерів, на сторінках Ґазети Гандльової, інформують в такий спосіб (білянс за 1934 рік):

продуценти за яйця одержали	79%	— 19,850.000	зол.
залізниця за перевіз	6%	— 1,535.000	„
торговельні кошти (також почта і т. д.)	6%	— 1,535.000	„
завідування і роботизна	5%	— 1,275.000	„
за скрині і вовну деревну	4%	— 1.025.000	„
зиск експортерів	1,5%	— 317.000	„

Очевидно — невідомо, як складався цей білянс та на скільки він обєктивний. В кожному разі нам приходиться приймати на віру, що галицьке село одержало в 1934 р. за яйця, призначені на експорт, около 20 міліонів злотих. Зваживши, що через наш кооперативний апарат виплачено селянам в цьому році коло 4—5 мі-

льонів, виходилоб, що ми опанували досі кооперативно ледви четвертину експортового ринку; коли-ж взяти на увагу ще й краєву консумцію, то участь кооперації буде ще менша.

Як бачимо, для нашої праці є ще велике поле в самій яйчарській ділянці.

НОВИЙ СМІЛИВИЙ ПОЧИН.

Ніде правди діти: все наше кооперативне громадянство приняло з ентузіязмом рішення Центросоюзу про розбудову кількох нових ділянок нашої торгівлі: достави шкіри і текстильних виробів на село, та скупу і перепродажі лену й конопель. Воно може трохи дивно на перший погляд, чому маємо прим. доставляти на село бавовняні полотна і перкалі, а вивозити зі села лен і коноплі, одначе така є нині господарська дійсність. Село купує те, що дешевше, а старається продати те, що дорожче. Лен і вовна мають нині більше перспектив у місті, як на селі. З тим фактом мусимо числитися і відповідно наставити й свою роботу.

Наш кооперативний загал привитає також радо нову кооперативну станицю: ткальню полотен »Комета«, що працюватиме в тісному контакті з »Центросоюзом«. Ця нова наша промислова установа ставить собі подвійну ціль: дати селові той солідний текстильний товар, за яким воно тепер питає, а рівночасно стати місцем перерібки і збуту текстильних сирівців нашого села та збувати відтак ті готові вироби як на міському, так і на сільському ринку.

НЕ ЗМЕНШУЙМО ЧУЙНОСТИ!

Яка це затяжна й нелегка річ — ліквідація боргової системи у споживчій торгівлі, переконуємося аж тепер, по кількох роках змагань з тією язвою. Змагання ті нагадують справді борню атлєтів: то один на верху, то за хвилину другий бере над ним перевагу. Минулого року вже здавалося, що ми ось-ось уже переможемо борги, а цей рік приносить нам нові прикрі розчарування. Головно підкарпатська полоса, з відомих зрештою причин (голод на селі) — підлягла новій хвилі продажі на кредит. Та є й деякі подільські райони, де чуйність кооператорів охляла на стільки, що вони дозволили стихії наново піднести голову.

Не даймо ширитися байдужности в цій ділянці, бо вона може легкодушно захитати цілою будівлею закупочної кооперації села й міста! Вся увага боротьбі з кредитом!

СВІТОВА ПРОМИСЛОВА ПРОДУКЦІЯ ДВИГАЄТЬСЯ ВПЕРЕД.

Статистичні дані, що їх публікує Союз Народів, говорять, що продукція промислу майже у всіх тих країнах, що до яких є індекси, в першому півроці б. р. зросла. Порівнюючи з ана-

льоґічним часом минулого року помітне зменшення лише у Франції (на 10%) та в Голяндії (9%). В СРСР за перший чвертьрік 1935 є зріст на 21%, у Вел. Британії на 6%.

Міжнародній імпорт (сума імпортів всіх країн) був у червні 1935 р. на 4% нижчий, як у червні 1934 р.; по стороні експорту зменшення виносить 3%. Одначе за цілий другий квартал ц. р. зменшення імпорту було тільки 1,5%, а експорт держався минулорічної границі.

ДО ЗВИШКИ ЦІН ПШЕНИЦІ.

Державний уряд для справ хліборобства у Злучених Державах повідомляє, що світова продукція пшениці — не беручи під увагу СРСР і Китаю — буде в цьому році більша, як в минулому; вона викаже приблизно 3520 міл. бушлів, значить около 60 міл. бушлів надвишки. Та мимо того подача пшениці на ринках буде менша, як торік, а це тому, що на цей рік перенесено з минулого року значно меншу решткy, як з 1933 на 1934. В сумі подача на ринках повинна цього року бути на 240 міліонів бушлів менша, як у минулому році.

Очевидно, що у останній звишці цін пшениці грає ролю й політичне положення. Загальна непевність положення в звязку з абісинською справою приневолює держави забезпечувати себе більшим запасом харчів; особливо це відноситься до держав безпосередньо загрожених можливістю війни.

ВЖЕ ЗНИЖУЮТЬ ЦІНИ РІЛЬНИХ ПРОДУКТІВ.

Безумовно цікавий розвиток господарської ситуації в Німеччині і у Франції. Від року чуємо про те, що ціни харчевих продуктів в Німеччині йдуть у гору та що урядові приходиться боротися з цим явищем. Відомо теж, що назначено комісара для реґуляції цін. Комісару приходиться постійно інґерувати в життя, яке очевидно має свої, протилежні тенденції.

Отже, після минулорічної реґуляції цін збіжа, мяса, молока, яєць і товщів, прийшов з 1. вересня цього року декрет, яким наказано цінам повернути до свого рівня з 31. травня 1934 року. В першій мірі мається на увазі усі роди мяса і товщів; знижено також ціну бараболь, навіть нижче минулорічної ціни (о пів марки). Знижено ціну оливи, масла, марґарини і емент. сира; оставлено без змін ціну яєць, яких недостає, і городовини.

Велике питання однак, чи такі воєнні заходи з максимальними цінами допоможуть справі та чи продуценти й перекупні будуть придержуватися означених урядових цін. Швидше всього будуть два ринки і дві категорії цін: реґульовані і контрольовані (славна »хлібна картка«) і неконтрольовані, »з під поли«. Так є скрізь, де товару обмаль та де захитається довіря до гроша.

Державний німецький апарат заповідає строгу контролю цін в торговлі.

Йде також урядовий натиск на знижування цін в сусідній до Німеччини країні — у Франції. Вже переведено загальну редукцію цін мяса (на 10%); уряд добився згоди купецьких організацій на обнижку цін сушеної ярини й сочевиці (20%), макарону (10%). Переведено, покищо в паризькому районі, здешевлення ціни цукру на 3%, кави на 5%, чоколяди на 6%, бараболь 15%, червоного вина (на 10%) та вугля (30 фр. на тоні). — Усі ті заходи уряду стоять у звязку з загальною дефляційною політикою уряду. Обниження цін харчів має облегчити урядові обнижку платень державних урядовців, та й взагалі найманих робочих сил, також у приватному господарстві. Уряд змагає таким чином до зменшення дефіцитів публичного бюджетування. При тому його тенденцією є, щоби кошти цілої операції поніс не краєвий продуцент (головно хлібороб), тільки торговельний посередник, згл. заграничний експортер.

Впадає в увагу, що французька акція не зачепила цін пшениці, продукція якої є під особливою охороною держави.

РАДИКАЛЬНІ ЗАХОДИ ДЛЯ НАПРАВИ ФІНАНСІВ В ІТАЛІЇ.

Італійський уряд оповістив кілька нових декретів, метою яких є наповнити державну касу. Перший декрет обмежує на протяг 3 літ розмір допустимих зисків торговельних спілок до висоти 6%. Колиб зиски перевищували ту квоту, то їх не вільно розділювати; надвишка має піти на закупно державних паперів; з них буде утворений окремий фонд, як власність спілок; фонду цього не вільно нарушити протягом 3 літ.

Другий декрет зарядив, що всі вірительности громадян Італії до громадян інших держав переходять на власність італійської держави, за відшкодуванням у державних паперах. — Урядові круги звязують з тими декретами, особливо з цим другим, надії, що через них вдасться наповнити державний скарб. Положення скарбу тяжке, бо засоби золота в державнім банку зменшилися на половину (з 12 міліярдів лірів на 6 міліярдів).

Як бачимо — обидва декрети носять характер далекойдучих посягань у приватне майно громадян і нагадують найрізкіші методи т. зв. Kriegssozialismus'у з доби великої світової війни.

Італія находиться справді вже тепер у воєнному стані, з усіма його наслідками.

ЦІКАВИЙ ПРОЦЕС.

Саме недавно закінчився цікавий процес, який мала одна чеська кооператива з фірмою »Marri«. Фірма »Marri« обвинила кооперативу в нечистій конкуренції з того приводу, що коопера-

тива продала одному клієнтові кооперативний росоловий екстракт (марки кооп. гуртівні) до флящинки з етикетою »Маґґі«, яку собі покупець приніс. Фірма зажадала від кооперативи квоти 100.000 кор. ч., як відшкодування, і виграла процес у першій інстанції. Одначе друга інстанція знесла цей присуд, а недавно станув на цьому й апеляційний Найвищий Суд. Кооператива перевела доказ правди, що покупець не міг бути в блуді що до того, який купує товар, тому що у крамниці висіли оголошення тільки власної кооперативної фабрикації екстракту, та було оголошено і всім відомо, що кооператива провадить тільки той один рід екстракту.

Це свідчить, яку увагу повинні кооперативи звертати, щоби були скрізь видні плякати кооперативного виробництва та щоби дійсно не продавати некооперативних конкуренційних артикулів.

В СПРАВІ ПРИНАЛЕЖНОСТИ ФАБРИКИ »КЕРОС« ДО СВІЧКАРСЬКОГО КАРТЕЛЮ.

Власники фірми »Керос«, інж. Дурбак і сини, інформують нас, що приступлення їх фірми до картелю свічкарських фабрик не потягло за собою звишки цін. Противно, як пише фірма »Керос«, завдяки заходам фірми, »частину боніфікат, які »Керос« признавав Центросоюзові, свічковий картель взяв на себе, а тим самим уможливив »Керосові« дальшу знижку цін і признання дальших рабатів«.

Центросоюз стверджує теж, що перед завязанням картелю платив за 1 кґ. звич. білих свічок по 1,60 зл., а по завязанню картелю 1,55 зл. Від листопада, то є по завязанню картелю одержали ПСК при поборі нараз 50 кґ. свічок 1 зл. премії, а при 100 кґ. і вище — 3 зл. При кінці 1934 р. одержали ПСК оборотову провізію по 2,5 ґроша від кожного кільоґрама побраних свічок, чого передше не бувало.

Ті інформації прийме кожний кооператор радо до відома, тим більше, що ми в нашій примітці про свічковий картель не твердили, що »Керос« вже підніс ціни. Та все таки, хоч картель цим разом дав змогу українській фірмі обнизити свої ціни — ми не маємо сміливости думати, що картелі є на те, аби робити тільки вигоду споживачам. Не завше картелі підносять ціни зараз по своєму заснуванню; лихо в тім, що, усуваючи вільну конкуренцію, вони не дають на будуче ніякої змоги контролювати, чи картелеві ціни відповідають вимогам часу і коштам виробництва в даній хвилі.

Тому в засаді українська кооперація мусить противитися картелям, а в разі, коли українська фірма, як причину свого вступу в картель, подає примусове положення, вона обовязана дати українським кооперативним чинникам змогу перевірити цю

обставину, як рівнож давати кооперації можливість кожного часу ознайомитися зі своєю калькуляцією.

Цю думку, висловлену нами свого часу, піддержуємо й тепер та думаємо, що й фірма »Керос« признасть її слушність.

Шарль Жід як солідарист

У 1889 р. Християнське Товариство для Соціяльних Дослідів у Женеві запросило представників головних тодішніх економічних напрямків, щоби вони виложили свою програму. — Виклади відбувалися в авлі женевського університету.

Фридерик Пасі[1]), професор Колеж де Франс, виложив доктрину ліберальної школи; Кльод Жане, професор політичної економії католицького Інституту у Парижі, говорив про християнську доктрину Лє Плєя[2]); інженер Ґастон Стіґлєр про соціялізм[3]); Жарль Жід, тоді професор політичної економії в Монпеліє обговорював програму, яку назвав новою школою, а тому що вона не мала імени, охрестив її школою солідарности[4]).

Зазначивши прикмети трьох великих економічних напрямків: клясичної школи, як школи свободи; консервативної, як школи авторитету; соціялістичної школи, як школи рівности, — Жід сказав: »коли хочете, щоб я найменував якимсь одним словом цю нову школу, так, як я це зробив з попередніми, то я скажу, що вона є школою с о л і д а р н о с т и. І своєю науковою методою, що прослідкує суспільства в їхньому історичному розвою, шукаючи ланцюха, що вяже прояви сучасности з проявами минувшини; і своєю практикою, що полягає в перетворенню людини наслідком зміни середовища, серед якого вона живе; і інтервенцію держави, яку вважає видимим висловом невидимих, але правдивих узлів, що єднають людий, які живуть в одному суспільстві — всім цим вона є справдішною школою солідарности.

»Солідарність не є так, як свобода, рівність, чи навіть братерство, лише звучним словом, або, як хочете, чистим ідеалом; солідарність є фактом, дійсністю, що є найкраще доказана наукою та історією«.

Відразу завважимо, — хоч ця наша замітка виходитиме може поза рамці нашої теми, — що інтервенції держави в по-

[1]) Гляди: Ш. Жід: »Програма Кооператизму (видав РСУК. в 1934 р.) — розділ: »Економісти — індивідуалісти«.

[2]) Лє Плєй — християнський соціольоґ, домагався визнання: 1) авторитету батька родини, 2) авторитету працедавця, як духовного батька робітників, 3) авторитету церкви в державі.

[3]) Гляди: Програма Кооператизму — розділ »Соціялісти«.

[4]) „Quatre école d' économie sociale" — Женева-Париж, 1890, де зібрані ті чотири виклади.

няттю Шарля Жіда, не вільно змішувати з етатизацією економічного життя. Жід уважає, одначе, що булоб смішним і ненауковим зводити державу до ролі жандарма, себто, сторожа публичного ладу й безпеки, як думає лібералізм, або взагалі не узнавати й заперечувати державу, навіть під видом жандарма, як це твердять анархісти[5]). Еволюція суспільств виказала, що сфера впливів держави не тільки не зменшилася, а навпаки, навіть зросла — головно в царині соціяльних взаїмовідносин, соц. законодавства. Не треба забувати й того, що держава виявила себе в деяких ділянках зовсім добрим підприємцем. »І я докину, — каже Жід, — що булоб направду надзвичайним явищем, колиб народи, завдавши собі стільки труду, щоб створити орґан, що зветься державою, хотіли опісля звести його до другорядної ролі«. — »Чи думаєте, що Римлянин зменшував свою індивідуальність, коли з оправданою гордістю заявив: „civis Romanus sum“!

Але з другого боку: »Ах! Я знаю, що можна насміхатися з держави, з її неповоротности, докучливости. Я можу навіть вам признати, що нема нічого незносніщого, ніж держава, хіба з винятком ще... індивіда (осібняка)«.

Жід дуже побоювався щоби націоналізація (удержавлення) копалень вугля, заліза, нафти і т. п. не стала великою небезпекою для мира, бо держава може з політичних причин відмовляти ці сирівці деяким народам[6]).

Мені видається, що Жід найкраще висловив свій погляд на етатизацію економічного життя, коли заявився передусім проти етатизації кооператив в промові до російських (большевицьких) кооператорів в Москві: »треба кооперувати державу, а не етатизувати кооперацію!«.

Повернімо тепер до викладу Ш. Жіда з 1889-ого р. До »школи солідарности« (Жід вперше вжив цього терміну) зачислив він тих економістів, які зневірилися в рецепти ліберальної школи, але й не станули на прінціпах марксівського соціялізму, чи католицької соціяльної школи. Солідаристи діляться — говорив Жід — на численні ґрупи: і с т о р и ч н а ґ р у п а[7]), яку створив у Німеччині професор Рошер і якої представниками були німецькі професори Брентано, Шмоллєр і Кон; д е р ж а в н і с о ц і я л і с т и (катедер-соціялісти[8]), що їх часто змішують з поперед-

[5]) Гляди: там же.

[6]) Гляди: Програму Кооператизму.

[7]) Закидувала клясичній (лібералістичній) школі, що вона намагалася надто просто вияснювати дуже складні економічні проблєми; далі критикувала її спосіб думання, опертий на еґоїзмі та дедукційних методах, вказувала на релятивність економічних »законів« і бажала на основі історії пояснити розвій людства.

[8]) Вважали, що обовязком держави є лагіднити конфлікт між капіталом і працею. Конґрес інтелєктуалістів в Айзенах 1872 р. проклямує державу: »великим моральним інститутом виховання людства«. З огляду на те, що біль-

ньою ґрупою, заступлені, між іншими, професором Ваґнером; соціольоґічна ґрупа, яку заступав Шефлє[9]) в Німеччині і Валласе[10]) в Англії; ґрупи соціялістів в Англії і Америці, щоїх можнаби назвати, задля їхніх тенденцій, дивним імям: соціялістів - індивідуалістів; школа Джевонса[11]); школа Менґера[12]).

Прояви добровільної солідарности, що полягає м. ін. в свобідному обєднанню осіб — пише Жід в творі »Солідарність« (вже посмертне видання) — бачимо в деяких спортових товариствах, в пластових орґанізаціях та серед масонів. Добровільні стоваришення, яких основою є справді солідарність, можна поділити на три катеґорії: 1) професійні товариства, 2) взаїмно-допомогові т-ва, 3) кооперативні т-ва. Ба, навіть поміж ними існують відтінки, бо не всі вони однаково добровільні, т-то не всі вповні звільнені від тої чи іншої форми примусу[13]).

Жід добачував у добровільному обєднанні моральну вартість, навіть, коли воно люкративного характеру, бо воно теж вимагає і особистої витрати часу, труду і т. п.; бо воно, в противенстві до звич. обміну, не вдоволяється тільки хвилевим актом, але відзначається тяглістю співпраці; бо воно не вимагає тотожности і рівности між особистою жертвою і сподіваною користю, звичайного собі do ut des (річ за річ, як в обміні), не бажає відсунути другого, але навпаки плекає переконання, що тільки спираючись на товариша, можна осягнути користь[14]).

Ми не будемо тут обговорювати ріжниць між поодинокими світоглядами, в основу яких входить теж ідея солідарности. Нас цікавитиме тільки концепція солідарности Шарля Жіда. І ми поділимо нашу статтю на дві части. В першій змалюємо кількома словами окремішність кооперації серед інших теорій солідарности, тої кооперації, яка була, — що так скажемо, — втіленням його понять про солідарність, і що відома під імям »кооперативної програми німської школи«. В другій частині представимо провідні думки його твору: »Солідарність«[15]), що являється свого рода фільософією солідарности.

В »Історії економічних доктрин« Шарля Жіда і Шарля Ріста

шість учасників цієї школи були професорами, ліберальсти звали їх глумливо »соціялістами з катедри«.

[9]) Економіст і соціольоґ. Його твори: „Bau und Leben des sozialen Körpers" де викладає орґанічну й біольоґічну теорію суспільства і „Quintéssenz des Sozialismus", праця, що появилася в перекладі на богатьох мовах.

[11]) і [12]) Джевонс, знаний анґлійський економіст і Менґер, визначний австрійський економіст, — ми обмежуємося тут до замітки, що вони оба оновили теоретичну економію, якою нехтувала історична школа.

[13]) „La Solidarité" — стор. 72.

[14]) Гляди: Історію доктрин Жіда — Ріста.

[15]) „La Solidarité", Cours au College de France. (1927/1928), стор. 216, Париж 1932.

в розділі: »Солідаризм«, автором якого є Жід, він пише: »Кооперативізму не можна вважати простою відміною солідаристичної програми, він має зовсім окрему ціль, яка проявляється чи то в поваленню системи наємної праці в рямцях продукційних кооператив, чи то в здійсненню засади справедливої ціни в рямцях споживчої кооперації. Кооперативізм споріднений зі соціялізмом під тим оглядом, що він також стремить до перебудови існуючого економічного ладу, а ріжниться від нього тим, що вважає визискуваним не так наємного працівника, як радше споживача, а його ціллю є не так повалення системи наємної праці, як радше повалення зиску. Кооперативізм узнає приватну власність, спадкове право і відсоток та не примінює в своїй праці клича про „боротьбу кляс“[16]).

Ми дозволимо собі тут докинути кілька слів. Німська школа (тобто Ш. Жід у своїй книжці з 1932 року), заявляючи, що на політичну економію треба дивитися з точки погляду споживача, є того погляду, що саме в рамцях її програми запанує гармонія, скажемо — солідарність між виробництвом і споживом, бо ж продукція по своїй природі є призначена до вжитку споживача. Я маю враження, що поширений закид проти тієї школи, — мовляв, вона не доцінює кооперації продуцентів, полягає на мильному ототожнюванню кооператив сільських продуцентів (селян) і кооператив промислових робітників.

Що до селянських продуцентів, то такий закид по адресі німської школи є взагалі неоправданий. Жід, а він саме є уосібненням цієї школи, належно оцінював силу і значіння селянських кооперативних товариств[17]), в яких бачив установи, що можуть, не зважаючи на дрібну власність, заступити велику посілість; скажемо ліпше, — вони в силі вести новочасне господарство, напр. споживаючи найновіші машини, то що, чи орґанізуючи вивіз. Сільсько-господарська кооперація здала вже, що так скажемо, економічний іспит. Що більше, переведені аґрарні реформи, розвязують змісця так важне питання для німської школи, себто питання найманої праці. Селянин, стаючи власником, чи посідачем землі, перестає бути очевидно робітником. З поміччю селянської кредитової кооперації він може теж покинути робітничий стан, купуючи ґрунт. І ось тому німська школа намагається перекинути місток між товариствами сільських продуцентів (очевидно вони теж одночасно споживачі!) і міськими споживчими товариствами (які є, або бодай повинні бути одночасно продуцентами в широкому значінню цього слова).

Становище німської школи до робітничих виробничих кооп. товариств є відмінне. Коли селяне силою самого факту їх обєд-

[16]) Гляди теж: Програма кооперативізму.

[17]) Гляди: »Історія економічних доктрин«, і його твір »Селянські кооперативні товариства«.

нання можуть стати чинником економічного перетворення світу, то це можливе лише тому, що їх варстатом праці є поле. Уявіть собі тепер, що робітники фабрики черевиків (що є власністю капіталіста) схочуть відкрити своє власне підприємство. Коли вони обмежуться до направи черевиків, то справа не буде дуже важною. Але думка кооперації — це повна перебудова господарського ладу! Вони мають продукувати те саме і так само добре, а навіть ліпше, ніж капіталістичне підприємство. Їм треба буде винаймити великий льокаль, треба придбати найновіші машини, треба наняти технічний персонал, треба забезпечити збут. Тут у гру входять вже міліони. І тому Жід, подивляючи одушевлення робітників, що, завдякки обєднанню в товариства, не хотіли стати підприємцями, — як економіст, скептично глядів на можливість загального успіху. Це ж бо свого рода фаталізм, який накинув промисловому світу поступ техніки.

С п о ж и в ч а кооперація навпаки, має міліони, вона сміло може конкурувати з капіталістичним підприємством, вона купує фабрики, копальні, вона в силі побідно боротися з королем сірників (пригадуєте собі успішну боротьбу шведської кооперації з сірниковим концерном чи королем електричних жарівок)[18]). Одночасно вона розвязує питання найманої праці (не забувайте цього постійного мотиву німської школи!). Яким способом? Повалленням зиску. Промисловий робітник не почуває себе щасливим і тому часто ограничує свої зусилля до мінімум праці (так, щоб тільки не стратити місця), бо він бачить, як дохід підприємства йде в руки капіталіста, в той час, як він мусить обмежувати себе до дуже скромного життя. Такого вражіння не повинен мати робітник кооперативного підприємства, бо воно працює для загалу споживачів, звертає надвишку (звороти), призначує її на цілі загального добра, як прим. оснування бібліотек, шкіл, діточих захоронок, навіть клініки і т. п., — акція, що була на разі спинювана конкуренцією некооперативних підприємств. В хвилині, як кооперативний рух обхопить ціле суспільство, повалення зиску означатиме повалення цілої системи наємної праці, бо робітник набуде свідомости, що працює для себе і для всіх, бо його підприємство працює теж не для себе, але для добра загалу[19]). Так виглядає в концепції Жіда, — як вона гарно малювалася йому в ідеї »королівства споживачів« — розвязка питання економічної рівноваги

[18]) Сила споживчої кооперації в засаді »отворених дверей« (необмеженого членства) що, на економічну мову перекладене, звучить: постійний приплив капіталу в формі уділів споживачів. До продукційної ж кооперативи може увійти тільки заможніший робітник, бо спільники вимагають високого уділу; а коли підприємство добре йде, то вони і взагалі замикають вступ іншим. Зате фабрики споживчої кооперації, очевидно в міру запотребования, отворені для всіх робітників, самим фактом обняття праці.

[19]) Ближче гляди: Програма Кооперативизму — розділ »Питання наємної праці«.

між продукцією і споживанням, що на ринку проявиласяб у справедливій ціні, а одночасно увільнилаб працівника від системи наємної праці. — А має статися це, як вислів солідарности добровільно обєднаних людий.

Ідея солідарности пронизує всі економічні твори Жіда, очевидно теж і його творчість як соціольоґа, християнського моралісга і пацифістичного борця (яку лишаємо поза рамцями нашої статті).

Він напр. критикує школу фізіократів, основників політичної економії у XVIII-ому столітгю, школу, яка у хліборобстві бачила альфу й омеґу, розторощуючи їхні арґменти; але водночас ідея рівноваги — чи радше солідарности — всіх економічних чинників, велить йому підкреслити, що люди не повинні були в ході століть забути тої мудрости фізіократів, що земля дає хліб! — »Я хочу, щоби новий Китай не віддався надто горячо промислові« — пише Жід у передмові до китайського перекладу свого твору: »Селянські кооперативи«, — але щоб заховав »любов до землі«.

Він був великим противником ліберальної економічної школи, — але з якою насолодою він наводить сторінку з творів Бастія, в якій змальована солідарність людий, як наслідок поділу праці. Слова Бастія: »на політичну економію треба глядіти з точки погляду спотреби«, вважав вистарчаючими, щоб привернути йому місце в рядах великих економістів. Те »царство споживача« — головна економічна ідея Жіда — має завести солідарність між продукцією і спотребою. І в імя цієї солідарности Жід був великим речником т. зв реґульованої господарки (вязаного господарства), яка буде, мабуть, господарством близької майбутности.

Це реґульоване господарство мусить очевидно змінити, — що так скажемо, — торговельну психіку, знищити „struggle for life“ — боротьбу за життя — привести економічний світ до свого рода спокою рівного морського плеса. Предтечами такого стану економії були вже Рікардо і Стюарт Міль, теоретики т. зв. закону постійного, ступневого зменшення зиску, що кінець-кінцем спинить творення нових капіталів. Стюарт Міль непокоївся майбутнім господарства, але він потішався сподіваними моральними успіхами, вважаючи, що все те, що людство стратить під оглядом матеріяльним, зискає під оглядом моральним. І Жід писав про це з одушевленням: »я не бачу навіть сьогодня, що більше понад це мігби дати якийнебудь реформатор«.

Жід у своїм елеґантнім стилі наче пестив французьких соціялістів з 1848-ого року саме за те, що в них був такий сильний інстинкт до гуртування. Він шанував Маркса, хоча не погоджувався з його теоріями; і хоч не милий був йому клич боротьби кляс, але він признавав, що саме цей дикий клич, викликав

[20]) Гл.: Програму Кооператизму — Міжнародня кооперативна торговля.

в робітничій клясі солідарність і під тим кличем вона виборола всі робітничі закони, та чимало поліпшила долю робітника.

Останні роки навчання в Колєж де Франс Жід присвятив ідеї солідарности. З його викладів повстала книжка: „La Solidarité". Коректу її зробив Жід за кілька тижнів перед смертю. Книжка вийшла заходом кооператора Жоржа Ґоселя, якому Жід поручив в завіщанню видання своїх викладів в »Колєж де Франс«. В цьому творі виявив себе Жід заразом, як економіст, соціольоґ, мораліст, християнин і кооператор. Подаючи провідні думки цієї праці, ми мусимо поневолі розколювати тяглість думок, тісно з собою злучених, у яких Жід неначе змалював вою духову концепцію солідарности.

*
**

Ідея солідарности виступила з великою силою майже одночасно з винаходом телєфону, що на кілька хвилин випередив бездротний телєґраф, бездротний телєфон і телєвізію. Вісти про найновіші події читають одночасно всі люди на земній кулі. Чи перелетить летун Атлянтик, затопиться корабель, вибухне вогонь, чи хочби тільки відбувався футбалевий чи тенісовий меч, — цілий світ у тій самій хвилині хвилюється від почувань милосердя чи гніву, страху чи радости. Очевидячки, що люди наблизились до себе через поступ техніки тільки в матеріяльному сенсі, а не в змислі евангельського: »люби твого ближнього, як себе самого«. Всетаки вони живуть безнастанно під взаїмним впливом і можна сказати, що зблизилися теж під товариським оглядом.

Але є другі прояви солідарности, які навпаки треба поборювати. — Можна сказати, що великим провідником школи солідарности був Пастер, вказуючи людям, як велике число недуг, а небавом можна буде мабуть сказати, що всі недуги, передає людина людині.

У казках з »Тисячі й одної ночі« є байка про арабського купця, що їв дактилі в пустині, та кидав поза себе кістки, несвідомий того, що вбивав тим самим невидимих мешканців воздуха. Його покарав смертю цар того таємничого царства, бо нерозважним рухом він вибив теж око царевичові. Це не є байка, це дійсність. Наймичка, що стріпує через вікно простирало з ліжка хорого на сухоти, віспу чи дифтерію, поповнює такий самий злочин, розносячи смертну недугу.

Прояви солідарности є дуже ріжноманітні. В людському житті велике місце займають перш усього прояви насильної (примусової) солідарности:

1. Орґанічна солідарність. Вона проявляється дуже виразно у звіринному світі, зате не так яскраво у людий, звинятком випадків каліцтва; в тім випадку можна навести казку Фльоріяна про сліпого й паралітика: »Я ходитиму за вас, а ви глядітимете за мене«.

2. Солідарність, створена середовищем (природою). Таку солідарність витворює, наприклад, вода. Виймаємо ось які стрічки Жіда: «Яку величаву картину солідарности, створеної водою, представляє Ніль. Кажуть, що Египет є дарунком Нілю. Можнаби сказати точніше: історія египетської нації є історією солідарности, яку їй накинув Ніль«.

3. Солідарність, викликана війною. »Можна бути якнайбільшим пацифістом та бажати, щоб раз на все щезли часи воєнної солідарности, всетаки треба віддати поклін могучим чеснотам, які вони викликали«. Жід наводить картину Вальтера Скота про батька, взиваючого синів, щоб своїм тілом заслонювали начальника племени, і скільки разів падав його син, він кликав: »ще один для Йоахима!« — аж останній, семий з черги, віддав своє життя. Треба би було повторити цілу історію, щоб відтворити прояви цієї солідарности, що створила держави і батьківщини.

4. Солідарність, створена потребами. Автор наводить сторінки з Бастієвих »Гармоній«, що представляють взаїмну залежність людей. Цю господарську солідарність, що не дозволяє жити відокремлено, можна змалювати відворотним образом, пригадуючи екскомунікацію католицької церкви в середньовіччу, перед якою тремтіли навіть королі. Подібні обяви бачимо нині у формі бойкоту, який іноді переводять робітничі союзи. Такий бойкот, переведений на велику скалю, проявився у світовій війні — бойкот центральних держав антантою, блокада німецькими підводними лодками Анґлії, що якби була потривала два місяці довше, — признаються самі Анґлійці, — то Анґлія мусілаб була капітулювати.

5. Солідарність накинена звичаєм, чи законом. Які могучі прояви солідарности викликала реліґія, що велить протестантові шанувати неділю, Жидові суботу, мусулманинові день Рамадану (нового року)! Яку тривку солідарність витворив колись поділ на стани, а нині боротьба кляс!

А між згаданими:

6, Солідарність, добровільно принята, себто встановлена волею двох чи більшого числа осіб оснувати між собою товариство.

Інші види солідарности:

а) Солідарність через асиміляцію. Місцеві чи навіть національні строї можна нині оглядати вже тільки в музеях. Всюди розповсюднені ті самі гри: теніс поширився в Китаю, а китайський маджонґ загостив до Европи; скрізь ті самі спорти, такі самі фільми. Це річ гідна уваги: скорість, з якою узагальнюється мода з одного кінця світу на другий. Ба, мимо різноманітности валют, навіть гріш: доляр і штерлінґ, стали міжнароднім грошем.

б) Солідарність через зріжничкування. Коли

ми можемо нині переїхати оскільки не цілий світ, то бодай Европу в пульманівському ваґоні, мешкати в однаково люксусових готелях, знаходити скрізь на столі майже таку саму їду, то з другого боку ми приневолені ствердити, що в кожному краю існує якась окрема національність, яка привязує вагу до того, щоби відріжнити себе від других. Сучасна політична сцена є саме драматизвана тими меншинами, що домагаються місця під сонцем; не хотять дати себе асимілювати. Вже від пядесяти років бачимо пробудження національностей, які боронять свою мову, релігію, школи, себто хотять задержати свій окремішний характер.

І Жід запитує: котра з тих двох тенденцій матиме останнє слово? — Ось його відповідь: Можна сказати, що ті дві еволюційні форми є необхідні і нероздільні, та що вони себе взаїмно доповняють. Патріотизм вимагає одночасно: сильного і часто повного ненависти бажання відріжнити себе від чужини та кріпкої суцільности співгромадян. Ці дві напрямні безперервно перехрещуються. Напрям єдности викликує реакцію, традиція провокує новости, навіть революцію; а з часом новість стає спільним добром, здобутки революції переходять у традицію. — Так! Але всетаки єдність людського роду є найвищою метою, а відокремлювання є тільки способом, щоб туди зайти. Христос сказав на останній вечері: »Боже, я Тебе молю, щоби вони всі стали одним в мені«.

в) Солідарність через спадковістсь. Спадквість є першою формою, у якій солідарність обявилася людям. „Delicta majorum immeritus tues“. — »Хоча ти не завинив, покутуватимеш за блуди своїх предків«. Жід згадує премногі твори світової літератури, пронизані цим сюжетом, між іншими драму Ібсена »Поворотний«: мати в розпуці глядить, як її син стає пяницею, таким, як був його батько. Спадковість є біольоґічна і суспільна. Слово »я« треба би вдійсности заступити словом »ми«, подібно, як це роблять володарі, підкреслюючи тим, що їх діла набирають значіння позаіндивідуальних актів.

г) Солідарність як соціяльний довг. Жід викладає і критикує ніби-контрактову теорію Леона Буржуа, що був визначним державним мужем Франції і провідником радикально-соціялістичної партії та намагався дати цій партії програму, яка відріжнялаби її від індивідуалізму і від соціялізму. Він хотів знайти в солідаризмі справедливу середину поміж тими крайностями. Свою теорію опер на засадах права, покликуючись на статті цивільного кодексу. Коротко його програму можна зясувати ось як: 1. безплатна наука в усіх школах, 2. забезпечення екзистенції кожного громадянина, себто суспільна асекурація, 3. як форма сплати суспільного довгу — податки, степеновані згідно з маєтком: вірителями є отже бідні, а довжниками богаті.

д) Солідарність в концепції економістів ліберальної школи. Містилася вона в теорії про т. зв. при-

родний лад; Жід протиставляє цій теорії погляди економістів-солідаристів, вказуючи на їх великі заслуги, бож вони увели засади моралі в політичну економію.

і) Солідарність і мораль: »Вже сто років тому, — пише Жід, — а тоді солідаризм був ще невідомий, — один учитель школи сенсімоністів, Баро говорив на публучному зібранні ось що: »У старинних Жидів, коли на дорозі знайдено трупа, то мешканці сусідної громади присягали з простягненою рукою над бездушним тілом, що вони невинуваті в його смерти«. І ось, я вас кличу — на вид цілого народу, що животіє в брудних вуличках, пивницях, стайнях і норах, покритий лахманами і сам собою обридливий зза браку моралі, — я вас закликаю: встаньте і простягніть руку, вибранці привілєйовних кляс і скажіть, що ви невинуваті за їх терпіння, болі, аґонії«. Школа солідаристів — каже Жід — звертає цей красномовний заклик до всіх людей, вказуючи, що ми співвинні тій нужді, та перестерігає, що ми ризикуємо самі стати її жертвою.

к) Солідарність і справедливість. Солідарність — на погляд Жіда — не може обійтися без справедливости, навіть в значінню судової санкції, але вона має бути для справедливости напрямною, точкою опертя. Солідарність має дати їй світло, вказати дорогу.

л) Солідарність і милосердя. Першим, що вжив в доброму значінні слово милосердя, був Паскаль, бо в грецькій мові слово, котре переклали »милосердя«, означує любов. В славному уступі св. Павла, в якому він вичислює прикмети милосердя, і каже, що віра і надія щезнуть одного дня, але ніколи милосердя, — грецьке слово, якого там вжито, є »аґапе«, що означує любов. Солідарність лежить посередині між обміном do ut des = річ за річ) і любовю (мати любить безінтересовно свою дитину, вона просто любить її). Солідарність вимагає теж любови: як може заражений любити того, хто його заразив, купуючий продавця, робітник працедавця, дідично обтяжений свого предка? Вона має теж приклади особистого інтересу. Синдикати, кооперативи, товариства взаїмної допомоги не є безінтересовні. Клич кооператив є не тільки: »один за всіх«, але теж »всі за одного«. Жід звертає увагу на поступ людяности: державні бюджети щораз більше гроша призначують на соціяльні цілі*), судівництво зміняє своє обличчя; присяглі судді звільнюють навіть за убивство. Можна не погоджуватися з тим, але не вільно заперечувати, що це великий поступ. Існують теж закони про охорону звірят перед жорстокістю людей; впрочім цей закон знали вже старинні Жиди, бо Біблія наказувала відпочинок в суботу не лиш для людей, а й для звірят.

*) У Франції. — Прим. Редакції.

І Жід запитує, чи не настане час, в якому старинне милосердя заступить справедливість?

»Ні! — відповідає, — бо в міру того, як поширюватиметься сфера справедливости, круг любови ширшатиме у такій самій степени і завжди її випереджуватиме«.

Цими словами закінчив Шарль Жід свою творчість.

*
**

Жід видається мені ґеніяльним поетом солідарности, і нехай слово поет не видається комунебудь висловом, непідходячим для великого дослідника-економіста, — бо всі великі дослідники були поетами. Великий фізіольоґ Кльод Бернар, якому стільки завдячує досвідна наука, казав: »дослідник, що не знає за чим шукає, не зрозуміє ніколи своїх осягів.

І Жід шукав у всіх економічних законах, в усіх проявах людяности відгомону солідарности; скажемо сміло: шукав співпраці, яка на економічному полі ліквідує протилежні інтереси (він звав кооперацію супружжям протилежних інтересів), так само, як на політичному полі вона виступає у формі вільної спілки народів, »що домагаються свого місця під сонцем«.

Юрій Студинський.

КООПЕРАТИВНА ОРҐАНІЗАЦІЯ І ПРАКТИКА

За поширення діяльности нашої кредитової кооперації

Біжучі рахунки.

У одній зі статтей, присвячених нашій кредитовій кооперації п. І. Ольховий (в »Кооп. Республиці« XI/34) стверджує, що наші провінціональні кредитові установи постійно зменшують обсяг своїх активних операцій, не можучи вже здебільша уділювати навіть найздоровішого кредиту, вповні безпечного та необхідного для продукції. Як наслідок того ослаблення діяльности, приходить відплив вкладів; кредитова кооператива входить в блудне коло. Причини того сумного стану бачить шан. автор в першій мірі у скрутному положенню довжників, частинно у їхній несовісности, а також у невмілому та легкодушному веденню деяких кредитових кооператив. Я бажав би на цьому місці затановитися, чи не слід булоб до тих причин додати ще й сам характер пасивних операцій наших кредитових кооператив.

Як вони виглядають, відкіля черпає наша кред. кооперація середники для уділювання позичок, довідуємося зі статистичних даних, наведених п. Жуком в »Кооп. Респ-ці« IV/35. Це є 53172 щадничих вкладів на 53 біжучі рахунки. Іншими словами: пасивні

операції наших кредитових кооператив зводяться майже виключно до принимання щадничих вкладок.

Пишу »принимання«, а не »збирання«, тому, що наші кредитові кооперативи здебільша вдоволяються вичікуванням на вкладчика (справді »пасивні« операції!). Одні лише львівські банки ведуть рекляму з метою: притягнути до себе вклади. Та не це зараз для нас важне, а сам характер операцій для придбання кредитових середників та їхні можливости у нашій економічній дійсности.

В іншій статті з того самого циклю п. Ольховий старанно розглядає причини відпливу вкладів з наших кредитових кооператив, це головне джерело, відкіля вони черпають чужий капітал на уділювання кредиту. Доходи населення — стверджує шан. автор — змаліли, приходиться удержувати маси безробітних членів родин, доплив гроша зпоза океану ослаб, установи, фундації збідніли, а головне — обнизився матеріяльний рівень інтеліґенції; суспільність живе при обмеженню найконечніших видатків.

Образ, начеркнений п. Ольховим, уважаю вірним, зате важко мені погодитися з висловленою ним надією, що наша інтеліґенція приміниться до умовин і мимо всего щадитиме дальше.

На мою думку у тому напрямі булаб допустима і побажана лише одна акція: щоб пересунути вже існуючі українські вклади з чужих кредитових установ до наших. Вимагалоб це пропаґандивної кампанії, а що важніше — настільки глибокої санації нашої кредитової кооперації, щоб публика здобула повне довіря до її управ, зокрема щодо їх фахових кваліфікацій. Зате не уважаю можливим, піднести взагалі суму гроша заощаджуваного українською суспільністю.

Матеріяльний рівень вільних професій обнижується у нас з напруженням загальної скрути. Українські установи поки-що здібні дати дещо вище винагородження дуже малій скількости працівників. Кадр Українців, державних урядовців, вимирає та переходить на емеритуру, не заповнюючись новим доростом. Новий стан — безробітньої інтеліґенції — росте з року на рік; матеріяльний рівень нашої освіченої верстви обнижується постійно — дарма що був він низький і за блаженних часів ц. к. довоєнного добробуту. Люде, що уважалися у нас заможними, могли рівнятися своїм маєтковим станом та рівнем життя біднішим шарам західньої середньої верстви. Якщо з того стану остали ще досить численні решткі (ощадність одиниць нічого не створить), якщо все таки є ще у нас досить родин, яких доходи переходять необхідне мінімум існування, то на чім вони щадили б? Перш за все счеркнулиб зі своїх бюджетів датки на національні цілі. Пропаґанда ощадности пішлаб тут назустріч »підсвідомому волевому наставленню« нашої суспільности. Дальшою жертвою ощадности булиби: преса, театр, інші мистецькі імпрези, видатки на заспо-

коєння особистих культурних потреб; ще дальше звуження родинного бюджету булоб можливе хіба коштом відречення від мінімального комфорту, до якого звикла нині пересічна культурна людина. Я стрічав особи, зокрема між інтеліґенцією міщанського походження, що зуміли перевести ті три фази ощадности доволі консеквентно та успішно — але я не важився б ставити їх, як примір до наслідування.

У загальному доходи нашої суспільности настільки нужденні, що не вдалі зберегти її від виголоджування — фізичного та духового; того сумного процесу нам не слід поглиблювати. Скріплена ощадностева акція в наших умовинах відповідалаб немилосердній податковій шрубі. Розумна фіскальна система не хапається ніколи того самогубного середника; вона перш за все намагатиметься піднести народнє господарство шляхом його раціоналізації, шукатиме ще невикористаних можливостей заробку і т. д. Це повинно б увійти і до напрямних нашої національної економічної розбудови.

Якого марнотравства допускаємося, не використовуючи тих хвилево непотрібних сум, зясуємо собі, коли поглянемо, яку ролю грають вони у інших народів. Бачимо, це вже при порівнанню з рештою населення польської держави. Коли члени РСУК мають 53172 щадничих рахунків, а лише 53 біжучі, то польська »Унія« має 184005 щадничих на 10521 біжучих, Жиди 45153 щадничих на 4376 біжучих, Німці 43745 щадничих на 5153 біжучих. Значить, коли у нас один біжучий рахунок припадає на 1005,2 щадничих, у Поляків цей сочинник виность 17,5, у Жидів 10,8, у Німців 8,9. Бачимо, що чим краще нарід економічно зорґанізований, тим більше в нього розповсюднені біжучі рахунки.

Буф називає біжучий рахунок »одною з головних основ німецької банковости[1]). »Міліон в руках одного банкира є великою силою; він може його сейчас позичити і люде, що потребують гроша, можуть прямо йти до нього. Але та сама сума не представляє ніякої сили, коли вона десять- чи пятьдесятькратно розсіяна у нації; ніхто не знає, де вона, до кого по неї звернутися. Концентрація гроша це головна причина, через яку анґлійський грошевий ринок став таким нечувано багатим«. Так писав ще 1874 р. Баґегот, характеризуючи вагу концентрації капіталу[2]).

Коли приватна людина складає на біжучий рахунок хвилево непотрібний гріш, а тим самим збільшує засоби рідної кредитової кооперації та простягає поміч землякам, що потребують кредиту, вона поступає гарно з національної точки погляду; та не значить це, щоби вона робила жертву.

---

[1]) Dr. Siegfried Buff: Das Kontokorent im deutschen Bankgewerbe. Stuttgart und Berlin, 1904. ст. 67.

[2]) Bagehot: Lombardstreet. Leipzig, 1874. цит. за Buff. ст. 16.

Власник біжучого рахунку не наражується на ніяку невигоду — він кожної хвилі може вибрати вложений гріш; його зиск мінімальний з тої саме причини. Крім того деякі законодавства охоронюють власника навіть на випадок невиплатности кредитової установи, прим. в Німеччині через т. зв. Nachtresor[3]).

Крім того біжучий рахунок дає своїому власникові ряд поважних користей.

Проф. Амель, розглядаючи банкові операції з правничої точки, підмічує як найціннішу сторінку біжучого рахунку те, що він упрощує правні зносини між двома особами і ряд ріжнородних та ріжно ґарантованих зобовязань з обох сторін зводить до одного сальда[4]). Очевидно — з економічної точки бачення реєстр вигід та матеріяльних користей з біжучого рахунку куди більший.

Підприємству віддає банк через біжуче конто цінні услуги, переймаючи на себе ролю його скарбника, що дозволяє заощадити на персоналі, забезпечитися від небезпеки дефравдації, увільнитися від ряду дрібних томлячих операцій, як: принимання, виплачування, перечислювання грошей, від обовязку тямити про ряд термінів, від можливости помилок; спеціяльно наладнаний банковий апарат зі своїм прецизним, суворо контрольованим книговодством вивязується з тих завдань куди справніше.

Скількість підприємств у нас настільки мала, що провінціональній кредитовій установі не виплатилосяб для них вести біжучі рахунки. Зате лихі умовини публичної безпеки моглиб дати нашим кредитовим установам широку клієнтелю приватних людей, що, отвираючи собі біжучі конта, увілисяб від небезпеки грабежі чи крадежі, що у нас не належить до рідкости, а при тім у великій мірі від згублення та від фалшованих гроший. При дальшому поступі можна ту безпеку піднести до максімум — клієнт не потребувавби ніколи держати при собі більших сум. Приходи мігби казати виплачувати прямо на свій біжучий рахунок, виплати виконувавби чеками або через перевод з рахунку на рахунок. Правда, чеки дають доволі широкі можливости для зловживань, та це лише тоді — коли вони кружляють на великих просторах. Зате введення тієї системи »плачення без готівки« між українською суспільністю одної місцевости, цебто в гурті людий особисто знаних службовикам кредитової установи та між собою дававби повну безпеку. Купець принимавби заплату за товар чеком лише від людини, що має відповідну опінію, таксамо кредитова установа виплачувалаб на чеки лише людям, яких годі

[3]) Wilhelm Kalveram: Organisation und Technik des bankmässigen Kontokorrentgeschäts. Stuttgart, 1933. ст. 2.

[4]) Joseph Hamel, professeur á la faculté de droit: Bargues et opérations de bargue. Paris, 1933.

підозрівати, що вони послуговуються краденими чи найденими чековими книжочкам. Вплати між місцевостями можнаби теж переводити окремими чековими блянкетами.

Впрочім чековий оборот малівби рівнобіжно зі зростом скількости власників біжучих рахунків: круг людий, що полагоджувалиб сплати через просте жиро, перевід, більшавби. А в міру того, як розбудовалосяб наше господарське життя, як український елємент опановувавби нові звання, рослаб квота сплат, зліквідованих через компенсацію в рамах орґанізації наших кредитових установ; брак готівки, що тяжить над нашою незаможною суспільністю, меншавби.

Безпосередня користь для власника біжучого рахунку — це відсотки від готівки, хочаб на короткий час непотрібної; це прямо нове легке жерело доходу. Він буде тим більший, чим уважніше будемо з біжучим рахунком обходитися; як складатимемо на рахунок готівку зараз, як лише її дістали, а забирати — безпосередньо перед виплатами, щоб якнайкоротше тримати гроші у себе. Очевидно, коли спрямуємо всі наші доходи прямо на наш біжучий рахунок, а всі видатки платитимемо чеками або переводом, одержимо максимальний дохід з біжучого рахунку.

Раціональне вживання біжучого рахунку вимагає, щоб держати на ньому тільки таку скількість гроша, яка справді може нам бути кожної хвилі необхідна. Решту — якщо через довший протяг часу держимо більшу готівку — треба льокувати, як вкладку за виповідженням; чим термін виповідження довший, тим опроцентування вище.

Ми скінчили розгляд користей власника біжучого рахунку, який дає можливість брати відсотки від всякої хвилево непотрібної квоти. Дотепер власник конта постійно являвся супроти кредитової установи вірителем. Та може трапитися, що одного дня приходиться йому видати більше гроший, чим він має на біжучому рахунку і в такому разі може він просити, дозволити йому »перетягнути« сальдо свойого конта, себто на якийсь короткий час стати супроти банку довжником. Звичайно, свойому постійному й певному клієнтові банк повинен піти назустріч, уділюючи тієї простої, вигідної форми кредиту.

Очевидно — »перетягання« є допустиме лише в спорадичних випадках. Якщо клієнт згори передбачує, що потребуватиме позички, то умовляється щодо неї з кредитовою установою заздалегідь. Така умова не очеркує квоти позички, лише максимальну висоту, до якої вона може дійти. Самаж позичка не полягає на одноразовому уділенню і сплаченню, лише на безконечній скількости частинних позичок і сплат, з тим застереженням, що їхнє сальдо не сміє ніколи перейти максимальної висоти. Скількість поодиноких позичок та сплат в рамах одного кредиту, уділеного через біжучий рахунок, звичайно вільна, хоча деякі банки очеркують мінімаль-

ний оборот, що має перейти через біжучий рахунок через означений період, як циферну пропорцію між сумою кольон рахунку, а максимальною висотою кредиту. Це обмеження має на меті дати банкирові певність, що клієнт уживає уділеного йому кредиту продуктивно, та що всі свої операції переводить за посередництвом одного банку; тому такий кредит примінюється головно до торговельних і промислових підприємств.

Через біжучий рахунок найкраще брати кредит, коли згори важко нам передбачити висоту та час наших майбутніх видатків. Якщоб ми в такому часі взяли звичайну позичку, то її висота мусілаб рівнятися максимальній, можливій до передбачення висоті видатку. Коли видаток на ділі буде менший, ми наражуємося на втрату через те, що решта позички лежатиме без хісна, коли тимчасом ми платитимемо за неї відсотки; так само платитимемо відсотки за всю невикористану позичку, через протяг часу між хвилею, як нам її уділили і як ми зробили видаток. Цих втрат зокрема годі оминути, коли затягаємо позичку, щоб покрити більшу скількість видатків. Недогідно булоб охоронюватися від них, затягаючи ряд відповідних менших позичок, тому, що це потягає чимало формальностей з уділенням, порукою і т. п. Навпаки кредит через біжучий рахунок та звязані з ним ґарантії не вигасають через одноразове сплачення. Виробити собі кредит через біжучий рахунок значить стільки, що виробити собі безконечну скількість позичок, обмежених лише максимальною висотою, зате ідеально приміненою до кожноразових потреб.

(Кінець буде.) **Б. Галайчук.**

З КООПЕРАТИВНОГО СВІТУ

ДИР. ОМ. САЄВИЧ ВІДІЙШОВ З ЦЕНТРОБАНКУ.

Один за другим відходять зі своїх постів найстарші робітники нашого спілчанського руху, ті, що клали йому підвалини в його початках. До числа тих людей належить і заслужений член дирекції Центробанку у Львові п. Омелян Саєвич, який саме відійшов на ретельно заслужений відпочинок. Кооперативне громадянство висловлює дир. О. Саєвичеві щиру подяку за солідно виконану працю біля розбудови нашої кредитової кооперації.

Місце дир. Саєвича в Центробанку заняв б. директор Повітового Союзу Кооператив в Рогатині, п. Степан Кузик.

ДОБРІ НАСЛІДКИ БЕЗПОСЕРЕДНІХ ЗНОШЕНЬ МІЖ КООПЕРАТИВАМИ ПРОДУЦЕНТІВ І СПОЖИВАЧІВ.

Стремління до наладнання взаїмних господарських стиків між кооперативними орґанізаціями в межах держави та між державами здобуває поволі все більше й більше ґрунту. Женевський міжнародній комітет для підпирання тих, міжкооперативних торговельних стиків може знова похвалитися новими осягами в цій ділянці, що в ґрунті річи означає упрощення

й здешевлення товарообміну між поодинокими кооперативними орґанізаціями, зокрема між сільсько-господарською і споживчою кооперацією.

І так дійшло вже, напр., до тісної торговельної співпраці між гуртівнями австрійських споживчих кооператив („GeG") та союзами сільсько-господарських збутових кооператив в поодиноких союзних областях Австрії. Взаїмна виміна товарів відбувається на основі спеціяльної умови з дня 4. XII. 1934 року.

В Болгарії спож. союз »Напред« покриває ціле своє запотребування на молочарські вироби в місцевих молочарських кооперативах. Відбирає також майже цілорічну продукцію (4000 тон) солі від кооператив солярських робітників в Провадія, а також цілий виріб (3000 тон) цукру кооперативного цукровару в Дольній Мітрополі.

В Бразилії дійшло з ініціятиви міністерства торговлі й хліборобства до утворення уряду, що має підпирати розвиток кооперації. Цей уряд уможливив не тільки навязання стиків між збутовими й споживчими кооперативами в Бразилії, але навязав теж звязок з кооперацією Уруґвая.

В Данії централя сільсько-господарських кооператив має великий вплив на розвиток торговельних зносин між данськими збутовими кооперативами та закордонними споживчими кооперативами. І хоч в Данії багато хліборобів є одночасно членами споживчих кооператив, одначе споживчі кооперативи дуже зрідка виступають як покупці в сільсько-господарських кооперативах. Навпаки, в Данії є добре розбудований збут і співпраця в насінній торговлі між данськими закупочними і збутовими кооперативами та гуртівнею споживчих кооператив. Торговля насінням досягає річно $4^1/_2$ міл. данських корон (в обороті). — Данські кооперативи плекають теж стики з анґлійською та шкотською гуртівнями, які відбирають $20^0/_0$ цілого данського вивозу масла, що виносить річно біля 150 міл. кґ.

У Франції — в стадії орґанізації новий виділ зі спеціяльним завданням навязувати господарські стики між сільсько-господарськими та споживчими кооперативами. Справа буде виглядти так, що для кожного виробу згаданий головний виділ утворить спеціяльний виділ, який торговельно зблизить між собою обі дотичні ґрупи кооператив.

На Мадярщині спец. краєвий виділ може вже теж виказатися рядом успіхів в ділянці міжкооперативного зближення. Так напр., центральний союз »Ганґія« буде постачати споживчі кооперативи мадярських державних урядників, які обєднуються в споживче товариство „Häztartäs". Також споживчі кооперативи покривають ціле своє запотребування на молоко в мадярських молочарських кооперативах.

В Швайцарії теж думають над орґанізованням окремого виділу для підпирання міжкооперативних торговельних звязків, що причинилося б до здешевлення розподілу товарів та до взаїмного порозуміння вирібника і споживача на кооперативному ґрунті.

В Чехословаччині безпосередні торговельні звязки між обома кооперативними відламами тривають вже від кількох літ і обі кооперативні орґанізації співпрацюють в ряді важних народньогосподарських інституціях. В области міжнародньої торговлі найкраще розбудовані звязки з південнословянською кооперацією.

Всі вище згадані звязки між поодинокими кооп. орґанізаціями увінчалися назагал успіхами. І щораз то в інших державах і краях запановує переконання про необхідність залишення взаїмного ворогування, де воно дотепер мало місце, в обличчу вигід, які пливуть зі щораз більшого затіснювання взаїмних стиків, зокрема торговельної співпраці. Значно причинюється до цього згаданий вище Міжнародній Комітет для взаїмних міжкооперативних звязків, але найміцнішою опорою зближення являється сам господарський розвиток, що примушує до найкоротших і найгосподарніших зносин між вирібником і споживачем.

УБІЙЧИЙ ЗАКОН ПРО СПОЖИВЧІ КООПЕРАТИВИ,

виданий німецьким правительством дня 24 травня 1935 року.

§ 1. Основування споживчих кооператив (§1. уст. 1 чсл. 5 кооперативного закону) вимагає дозволу міністра державного господарства.

§ 2. Уповажняється міністра скарбу поставити в розпорядження тих споживчих кооператив, які є неспосібні до життя і мають за згодою міністра державного господарства припинити свою діяльність до 31 грудня 1935 року, суму до 60 міль. марок на те, щоби їм влегшити покриття зобовязань, головно супроти вкладчиків.

§ 3. — 1. Розвязання, як під § 2., входить в силу за однозгідною постановою управи і надзірної ради. Може наступити також рішенням загальних зборів, скликаних на домагання більше, як $^1/_{10}$ частини членів, або їх заступників (§ 43. кооперативного закону) — більшістю голосів присутніх. На скликання загальних зборів вистарчає протяг одного тижня. Всі інші законні і статутові постанови тратять свою обовязуючу силу. Управа кооперативи має постаратися про згоду міністра державного господарства.

2. Управа кооперативи має зголосити рішення про розвязання к-ви до кооперативного реєстру. Воно обовязує з хвилиною втягнення. Реґістратура (§ 10 кооп. закону) має негайно подати це рішення до публичного відома, а про його вписання повідомити міністра державного господарства.

§ 4. На основі однозгідного вирішення управи, або, якщо розвязання не наступило з волі управи, то на основі постанови ліквідаторів і надзірної ради, як під §§ 2, 3 розвязаної споживчої кооперативи, можна, за згодою міністра державного господарства, установити речинці виплат зобовязань кооперативи, затягнених нею до часу вписання її розвязання до реєстру.

§5. — 1. Справи вкладок по споживчих кооперативах мають бути полагоджені до 31 грудня 1940 р. Їх ліквідування належить зголосити державному комісарові для кредитових справ.

2. Державний комісар для кредитових справ видасть в тій ціли відповідні зарядження.

§ 6. — 1. Хто для збогачення себе, або когось другого використовує підступом цей закон, буде караний вязницею і грішми, або одною з цих кар. 2. Карі підлягає також спроба в повищому напрямі.

§ 7. Цей закон відноситься лиш до тих споживчих кооператив, які входять у склад Державного Союзу Німецьких Споживчих Кооператив з обмеженою порукою (GEG), або Ревізійного Союзу Німецьких Споживчих Кооператив у Гамбурзі.

§ 8. Якщо цей закон інакше не постановляє, то обовязують приписи кооперативного закону. Міністер державного господарства може в порозумінні з міністром справедливости узгіднити розбіжні постанови.

Берлін, 21 травня 1935 р.

Вожд і канцлєр Адольф Гітлєр; міністер держ. господарства уповноважнений до ведення справ. — Д-р Гіяльмер Шахт, президент держ. банку рівночасно за міністра справедливости; міністер фінансів, ґраф Шверін фон Кросіґк.

Повищим декретом, особливо його першим параґрафом, гітлєрівський уряд намагається спинити розвій спож. кооп. руху. Друга точка має тільки замаскувати ліквідаційний гін уряду. Пригадуємо, що лихий стан деяких кооп-в спричинений в значній мірі нагінкою з боку нац. соц. партії на членів і вкладників.

З ГОСПОДАРСЬКОГО ЖИТТЯ.

ЧОТИРИ ТОЧКИ »РЕДУТИ«.

Прихильна урядовій партії польська ґазета »Редута« в ч. 34 так формулює свою оцінку господарської ситуації в Польщі:

»Майже все, що в останнім десятилітті сталося в господарській ділянці, треба уважати за помилкове, а в своїх наслідках за нещасливе:

1. Надмір податків спричинив нищення варстатів праці і зріст безробіття;

2. Помилкова політика податково-валютова допровадила до того, що існуючі варстати праці непевні завтрішнього дня;

3. Безробіття після урядових виказів стоїть від років на тій самій височині: коло 400 тисяч осіб. Але по правді є їх понад 5 міліонів, рахуючи безробітних на селі і по малих місточках, що не можуть найти ніякої праці. З другої сторони мала горстка людей, зосереджена в банках і картелях, випомповує систематично не тільки цілий капітал з краю, але всі його життєві сили, громадячи страшні маєтки.

Та горстка невідповідальних впливових одиниць рішає посередно також про господарські відносини в краю і то очевидно в тім напрямі, аби удержати той стан як найдовше.

4. Установлені полекші і поміч для рільництва є частинні і неповні, а тому не можуть викликати ніякої поправи.

Життя, котре не кермується паперовими виказами, буриться проти тих відносин і вимагає негайних і радикальних змін в господарській ділянці в горі і на низах«.

Це дослівний текст з »Редути«, в якому не змінено ані одного виразу.

22 %!

По конець серпня, як подає преса, близька урядовим кругам, банки й каси перевели конверісію всього 22% селянських довгів. (Як відомо, речинець переведення конверсійних умов упливає для довжників з кінцем цього року; хто до того часу не переведе конверсії, той тратить право розкладки свого довгу на 28 рат).

Як причину такого лінивого ходу конаверсії, подають головну неохоту самих довжників. Виходить, річ на перший погляд неймовірна, що селянин, для якого придумано добродійство конверсії, відмовляється від користання з нього. Цю неймовірність треба якось вияснити і зрозуміти. Всі інформації, які надходять з сіл, говорять одне: селянин-довжник не почувається на силах платити навіть розложені на довгі роки рати й відсотки, отже резиґнує й з усіх заходів для узискання формальної конверсії. Тим людям, як то кажуть, все одно і вони не хочуть побільшувати свого задовження коштами, звязаними з переведенням конверсії.

Що-ж буде? — питають себе люди, питають деякі ґазети (для яких існує селянин та його економіка). Думаємо, що й селян-довжників турбує це грізне питання, мимо всеї позірної збайдужнілости.

Селянин-довжник думає, що не відважаться таки його ліцитувати й викидати з ґрунту, хоч згори заповіли, що ніяких дальших пільг і мораторій не буде.

Значить — таки будуть екзекуції й виселення з ґрунтів?

Селянські орґанізації й партії повторюють своє старе домагання про відписання чи велику редукцію всіх старих довгів — хочби на румунський лад. Здається, що до того таки мусить прийти, бо якби навіть станути на вимозі екзекуцій і ліцитацій, то нема сумніву, що самі їх кошти пожерлиби ті нужденні статки задовжених, що малиб служити на заспокоєння вірителів.

І все одно вірителі неодержалиб нічого або майже нічого.

СЕРЕД КНИГ

Prof. Raul Tamagnini: „Direits cooperativo". Porto, 1936. 173+XV.

В той час, як кооперація в деяких країнах переживає тяжку кризу; в той час, як політичне безголовля, або злісна конкуренція ворогів кооперації стремлять задержати її розвиток, чи то навіть просто знищити її, — в інших країнах вона спокійно та енергійно працює і вносить світлий промінь до темрявої держави нужди та нарікань. До таких країн відноситься й Португалія, де проф. Р. Таманіні (мій шановний колеґа з Міжнароднього Інституту для вивчення кооперації) нещодавно видав цікаву книжку під заголовком: „Direito cooperativo"*). Автор — давніший працівник в царині кооперації, — яку він викладає на Високім комерційнім інституті в Порто.

Книга дає докладний виклад сучасного кооперативного законодавства в Португалії, яке вже з року 1867 стало на шлях сприяючого відношення до кооперації. В книзі автор наводить тексти діючих в Португалії кооперативних законів, а також декретів, що були видані в розвиток цих законів. Незалежно від законодавчих актів в Португалії про кооперцію взагалі, автор наводить спеціяльні розпорядження, що торкаються споживчої кооперації, сільськогосподарської, мешканевої та ріжних інших видів кооперації. В багатьох випадках автор не обмежується наведенням законів та розпоряджень уряду, але подає також коментарі до ріжних актів законодатно-адміністраційного харктеру.

В книзі є дві передмови (зі світлинами їх авторів): одна належить знаному французькому теоретикові кооперації проф. А. Настові; друга — нашому приятелю, невтомному пропаґаторові кооперативних ідей, проф. В. Тотоміанцові.

На вступі автор, між іншим, присвячує де-кілька рядків великій праці українських високих шкіл в Чехословаччині (Українському університетові та та Українській господарській академії) коло виховання значної кількости кооператорів та віддає належне поважній праці цих шкіл в цьому відношенні.

Вкінці автор висловлює побажання скоршого видання спеціяльного кооперативного кодексу Португалії. Побажаємо й ми кооператорам цієї цікавої країни якнайскоршого здійснення цього проєкту.

С. Бородаєвський.

КАРТА УКРАЇНИ Й СУМЕЖНИХ КРАЇВ.

Мірило 1 : 2,500.000, розмір 85 × 45 цм.

В продажі появилася цінна карта України і сумежних країв, спрацьована В. Кубійовичом і М. Кулицьким. Карта обіймає цілу етноґрафічну укр. територію з узглядненням найновішого адміністративного поділу (воєвідства в Польщі й области в УСРР). Крім того узгляднені дуже точно комунікаційні відносини (залізниці дво-, одно- і вузькоторові, шоси, сплавність рік, корабельні й летунські шляхи). В дотеперішніх виданнях карти України узглядновалося лише найважніші шляхи комунікації і тільки найважніші її роди. І тому суцільний і повний образ комунікаційних відносин на тій карті є дуже цінною новинкою, тим більше, що, як відомо, комунікація являється сьогодні одним з першорядних чинників в господарському й політичному житті світа. Вартість карти збільшує зазначення окремими знаками місцевостей, де находимо цінні копалини. Отже згадана карта, хоч є тільки адміністртивною, подає перегляд одної з важніших галузей нашого господарського життя. Зміст карти є дуже повний. Обіймає около 1500 місцевостей. При місцевостях, які змінили назву, подано теж давню назву, що улегшує орієнтацію

*) Кооперативне право.

і необзнакомленому з тими змінами. Вкінці слід підчеркнути ще одну цінну новинку, а саме поміщення окремої побічної карти: »Українська людність в Азії«, яка дуже добре узгляднює розмах українського розселення від матірного терену аж по береги Великого Океану. Узгляднення процентового відношення укр. населення на цій побічній карті орієнтує нас не тільки про величину нашого позаевропейського заселення, але й рівночасно про інтенсивність, цебто дійсну вартість того заселення.

Ціла карта виконана в 7 красках, що збільшує її переглядність. Технічне виконання карти дуже дбайливе й бездоганне (рисував її М. Кулицький). Рівнож дуже дбайливе виконання літографічної сторінки. З приємністю слід підчеркнути, що карта виконана виключно нашими силами, а її знамените виконання свідчить, що й в ділянці картографічних видань починаємо робити поважні кроки, хоч і не розпоряджаємо, як другі, спеціяльними, відповідними й багато вивінуваними картогр. заведеннями.

З огляду на те, що всі дотеперішні видання карти України вичерпані і відчувався її брак, слід надіятися, що карта ця знайде широке поширення і приміщення не тільки по наших школах, культурно-освітних і інших установах, але й у приватних домах. Це тим більше, що ціна її є відносно дуже

І. Федів.

З ПРЕСИ І ЖИТТЯ

З приводу одної фікційної проблєми

(Закінчення**.)

Але вернім до поняття економічної незалежности жінки — очевидно від мущини. П-і Кононенко пише: »екон. незалежність жінки може ґрунтуватися лише на заробітковій праці« (там-же, ст. 5, кол. 1.). Це твердження авторки, поза своєю аподиктичністю, цікаве ще й тим, що якраз вводить нас просто в ядро наших розважань. Твердження це не здається нам так ясним і простим. Шкода теж, що авторка не доглянула і за цим надто ризиковним твердженням ряд питань децидуючого значіння для вирішення проблєми т. зв. економічної незалежности жінки — від мужчини. Правда, п. К-ко, т е п е р, хоч і з трохмісячним опізненням, а всеж-таки бодай остільки прецизує своє становище (в »Жінці«), що з обсягу свого докладу (статті в »К. Р.«) вилучує питання залежности жінки від мужчини в р о д и н і, що в попередній статті (в »К. Р.«) не було відмежоване.

Отже п. К-ко в своїх розважаннях на повищу тему має на думці економічну незалежність жінки **п о з а р о д и н о ю** — в суспільстві. Коли ж питання стоїть так, як його т е п е р ставить п. К-ко, т.-то коли розходиться про явища залежности (чи незалежности) жінки поза родиною, — то спробуймо знайти в економічному житті для них місце, — бодай теоретично. Зробім те, чого не **зробила п. К-ко.**

Насамперед мусимо — мабуть без дискусії — погодитися, що про економічну незалежність в абсолютному значінні взагалі не може бути мови. Немає абсолютно незалежних, хоч би й як вони були економічно сильні. Це ясно — і без доказів. Може бути отже мова тільки про релятивну економічну незалежність, т.-то про економічну незалежність у єдиному, властивому, реальному

---

*) Від адміністрації вид-ва: карту набувати і замовляти можна в книгарні Нук. Т-ва ім. Шевченка, Львів, Ринок 10. Ціна прим. 3 зол.

**) Початок гл. в ч. 9. »Кооп. Респ.« за б. рік. — Редакція радо дасть місце у дискусії на цю тему як пані Кононенко так і кожному бажаючому.

розумінні цього поняття. Цим розумію виключно безпосередню незалежність одної людини (женщини чи мужчини — однаково) від другої у здобуванню собі засобів до життя. Отже економічно-незалежними будуть: промисловець, купець, ремісник, селянин, т.-то всі ті суспільні ґрупи, що базують свою економічну незалежність на праві власности, на посіданню дібр чи знарядів праці. З того слідує, що я виключаю з цього поняття (і в цьому моє кардинальне розходження з твердженнями п. К-ко) всякі інші, більш здогадні форми т. зв. госп. незалежности, умисне не обіймаючи їх двозначним виразом »заробкової праці«. Тож всі інші форми заробкування я відношу до категорії (= поняття) господарської (економічної) залежности, що зрештою й міститься у виразі: заробітчанин — у його властивому сенсі. Сюди належать однаково — як умові, так і фізичні працівники всіх полів, родів і занять. Цю категорію, для підкреслення саме економічної залежности приналежних до неї, навіть принято називати »слабими в людському суспільстві«. — Можна, правда, ще говорити про їх незалежність, так би мовити, в пасивному розумінні, т.-то про незалежність у витрачанні вже здобутих засобів до життя. (Цього рода незалежности позбавлені до певного часу напр. діти в родині). Та вже було згадано, що цього роду госп. залежности п. К-ко вже не має на увазі, говорячи про економічну незалежність жінки; бож така постановка справи могла би легко привести до питання про госп. залежність (згл. незалежність) жінки від мущини в родині, що п. К-ко виразно виключила вже (в »Жінці«) з поля своїх розважань.

Маючи ось це все на увазі, позволимо собі запитати п. К-ко, чи можна так беззастережно твердити, як це робить п. К-ко, що »економічна незалежність жінки може ґрунтуватися л и ш е на заробітковій праці?«; чи можна взагалі базувати на заробітній праці екон. незалежність жінки від мущини поза родиною, та чи буде це дійсна екон. незалежність? і нарешті, чи, тримаючись не права, а виключно области господарського життя, — можна поважно говорити про економічну залежність, згл. незалежність жінки від мужчини поза родиною, як про якусь специфічну проблєму, що відноситься виключно до жіноцтва, а не обходить в рівній мірі і рівночасно теж мущин, що так само, як і жінки, можуть належати і неналежати до суспільної категорії економічно незалежних? Розуміється, оскільки правний статус згори не пересуджує нерівностей між обома полами. Чи, може, авторка знає (але на жаль не подала) ще якісь особливі випадки, що їх не вичерпує вище згаданий поділ суспільства на економ. залежних і незалежних? Я таких випадків не знаю.

Моя відповідь на повищі питання не може бути інакшою, як тільки неґативною. Ніякої специфічно жіночої проблєми у господарському житті (поза родиною) не має, така не існує. Є це в дійсности одна проблєма, а радше грубий факт залізної необхідности, невмолимої конечности: економічна залежність (оскільки про неї мова); економічна природа цього факту є однакова без огляду на те, чи торкається він мужчини чи женщини. Можливо лише, що він не в однаковій мірі тяжить над мужчинами і жіноцтвом і в цьому відношенні — хіба що — може бути мова про відмінне положення жіноцтва в даній суспільній категорії*).

Мені остається начеркнути ще свій позитивний погляд на жіноче питання. З конечности він мусить бути представлений (цим разом) лише в своїх дуже загальних, засадничих лініях. — В чому ж суть т. зв. жіночого питання? Цілий його сенс, ціле його оправдання, і його »рація буття« вичерпується формально-

*) Щоби було ясно: я отже не неґую таких живих проблєм, як загальна проблєма жіночого труду в промислі, положення жінки робітниці та її заробітня платня, безробіття серед жіноцтва, особливо серед незамужних жінок, охорона жіночої праці і т. п.; все це — дійсні проблєми, які одначе н і ч о г о с п і л ь н о г о н е м а ю т ь з фікційною проблємою т. зв. економічного унезалежнення (незалежности) жінки від мущини в суспільстві, тоб-то поза родинним життям.

правною його сторінкою — а саме тим урівноправненням, про яке була вище згадка: зрівнання жінки в правах з мужчиною. І розвязка його лежить отже виключно в площині права. Практично це значить усунення немилої для жінки і не гонорної для людства традиції деяких історичних кривд; завдання по суті неґативне (річ ясна — не в сенсі моральної оцінки!). І тому я розумію існування специфічно жіночої проблєми тільки, як питання прав жінки.

Поза тим, в житті, в реальних (а передовсім в економічних) відносинах не існує (як це зрештою з повищих уваг слідує) ніяке специфічно-жіноче питання в тій його ексклюзивности, прикмет якої надають йому (теж наші) фемінїстки. З хвилею урівноправлення жіноцтва воно не тільки втрачає свою специфічність, ексклюзивну окремішність, але, як таке, перестає взагалі існувати. Стає загально-людським питанням, розпливаючись в ряді інших проблєм, що однаково є й проблємами мужчин. В реальному житті, т.-то в кожнім конкретнім випадку питання це вирішується і вирішуватиметься відповідно до даних обставин і чинників та в залежности від кожночасно діючих (напр. в господарському житті) законів.

З цього випливає дальший висновок, що я не визнаю жіночого питання спеціяльно в тій його постановці, якої надала йому п. К-ко. Уважаю його зовсім фікційним, а радше суто часовим »конюнктуральним« питанням, що проминає разом з добами, які його породили.

Не тяжко додуматися — після всього — в який бік схиляються мої думки, так само як не тяжко виявити хибність, довільність приписуваних мені поглядів, правдивість яких обмежується хіба лиш уявою п. К-ко. Отже, ніяке ретроградне назадництво, лише певне розуміння справи — та її сторінка, що укрита була під поверховним, традиційним поглядом п. К-ко на справу і суто вербальним її трактуванням.

З практичними висновками — з хибних загальних, теоретичних заложень — статті п. К. я вповні погоджуюся і навіть міг би до них ще дещо додати; але ж ті висновки ще з більшою риґорозністю випливають теж з моїх заложень. Не треба бути аж ворогом жіноцтва, щоби мати відвагу неузнавати і відкидати нестійні, хибні, уроєні погляди, під етикетою модерности культивовані, защіплювані одною частиною та безкритично переймані другою частиною жіноцтва.

З цього становища, яке я займаю, коли т. зв. проблєма економічної незалежности жінки від мужчини в суспільному житті відпадає — якщо треба заховати для неї останню дошку рятунку, то вона зовсім просто редукується до вузького (а як широкого!) круга родинних взаїмовідносин і вирішується тут зовсім легко в площині чисто психольоґічній.

Тож з глибокого непорозуміння (чи нерозуміння суті справи) могло виплисти на світ божий припущення п. К-ко щодо того, чи не була спрямована »критика пана В. Л. якраз на ослаблення пропаґаційного і орґанізаційного значіння тих (в основу яких був положений реферат п. К-ко. — В. Л.) постанов Конґресу.., в Станиславові« і т. д. Як бачимо з повищого, н е були спрямовані... проти нічого, що є реального в жіночому русі; лиш проти псевдо-наукових місць у статті п. К-ко.

Помину ще лишень згадкою таке, приміром, питання: чи суспільне і економічне становище людини — це явища ідентичні? Справа не так очевидна, як це здається п. К-ко*). Щоб не запускатися в теоретичну дискусію, запитаю лише, чи суспільне становище бюрової, напр., друкарщиці (отже заробкуючої жінки) є вище від суспільного становища жінок директора бюра, фабриканта, університетського професора і т. п. (отже незаробкуючих осіб)? Чи відповідь на це питання буде в згоді хочби й з цілістю поґлядів п. К-ко на економічну незалежність жінки, що, на її думку, є тотожне з її суспільним становищем?

*). П. К-ко ідентифікує ці поняття; гл. ст. в »Жінці«.

Але справа стане ще більш скомплікованою, коли пригадаємо собі, що зі суспільним становищем тісно звязані такі негосподарські імпондерабілія, як авторитет, відповідальність, і т. п., що теж часто не стоять в прямій залежности від економічного положення даної особи (як що взагалі може тут заходити можливість причинового звязку).

На кінець ще одна заввага. Коли я відніс питання урівноправнення жіноцтва, як і належиться, до области права та уявляю його, як усунення правних перепон до фактичного зрівнання її суспільного становища з таким же становищем мущини, то з другого боку я вповні здаю собі справу з того, що тим самим ще не усунеться в с і х перешкод, переданих минувшиною. Але тоді залежатиме вже — поруч згаданих вище обєктивних обставин, — теж в значній мірі від самого жіноцтва, — напр. його орґанізованости, а особливо від його позитивних, творчих, будуючих зусиль (отже й виплекання особистих здібностей та прикмет), а не від боротьби з мущиною, від позитивної праці а не від »завойовання«, — чи жінка (краще сказати б — для усунення термінольоґічних непорозумінь — женщина) фактично дорівняється у с у с п і л ь н о м у становищі з мущиною, чи ні. В Польщі, напр., жіноцтву забезпечена рівноправність, але мимо того фактичний стан є далекий від ідеального, якщо взагалі якийсь ідеал може бути коли небудь осягнений. **Віталій Левицький.**

ВСЯЧИНА.

БУДУВАТИМУТЬ ВЕЛИЧЕЗНИЙ КАНАЛ.

Президент Рузвельт затвердив бюджет на підготовчі роботи для будови каналу через півострів Фльориду. Канал цей буде пробігати від гирла ріки Сен-Джон до Палатки і до Портінґліс біля Цезар Каіс. Дякуючи йому, подорож з Ню-Йорку до Мексиканського Заливу буде тривати на цілих 2 дні менше, як досі і сама плавба буде вигідніша.

Будова каналу обчислена на 110 міліонів долярів; підготовчі роботи коштуватимуть 5 міліонів. — Америка працює й розбудовується.

АБИ ІНТЕРЕС ЙШОВ.

До Александрії прибув великий транспорт японських тканин і білля. Велику частину транспорту становили чорні сорочки, ушиті на взір фашистівських одностроїв.

Чорні сорочки японського походження продаються по дуже низькій ціні, бо всього по 3 ліри за штуку. Та найцікавіше те, що японські фабриканти прикрасили їх написами в італійській мові, прим. „Viva il Duce!“ (хай живе вождь!), „a no L'Abissinia!“ (Абесинія для нас!), „Me ne predo!“ (свищу на все) і под.

Дякуючи низькій ціні, продано вже тисячі сорочок Італійцям, що перебувають в Єгипті. Японці заповідають нові транспорти цього патріотичного товару.

Японський уряд симпатизує з абесинським, маючи там свої бавовняні інтереси; японські фабриканти одягають італійських фашистів — теж аби йшов інтерес.

Хто читає пресу, а не передплачує, той не цінить, не шанує чужого труду й добра! — Передплатіть наш журнал! Дістанете безплатно цінні книжкові премії! (Докладніше про це гл. в оголошенню на окладинці).

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК—ЛЬВІВ

CO-OPERATIVE REPUBLIC

Ukrainian Monthly Review — Lwiw Poland

Ч. 11.
ЛИСТОПАД
1935.
РІЧНИК VIII.

НА ОКРАЮ ДНІВ

ЯК ЦЕ ПОГОДИТИ З »ЛІБЕРАЛЬНИМ КУРСОМ«!

Всім добре відоме засадниче становище кооперації до всякого роду монополів. Вони мають шкідливий вплив на розвиток продукції й торгівлі, гальмують поступ. Вони з засади здорожують продукцію та розбудовують великий апарат, що паде тягарем і на консумента і на продуцента, доставця сирівців. Тому кооператори були, є і будуть за вільною господарською ініціятивою, противлячись монополям, хочби навіть кооперативним.

З декларації нового керманича польської господарської політики виходилоб, що новий уряд, заявляючись за приватною ініціятивою, буде змагати до звільнення суспільства від тих тягарів, що тяжать на ньому з вини ріжного роду монополів.

Як з цим погодити факт, що в міністерстві рільництва далі обдумується і лянсується т. зв. молочарський законопроєкт, тенденцією якого є заведення концесійної системи на молочарні, а в дальшій можливости — системи монополів для вибраних молочарень округи?

Ані технічному піднесенню молочарства, ані інтересам консумента, ані теж інтересам продуцента такі бюрократичні монополістичні установи не зможуть служити. Кооперація мусить боротися проти таких помислів і то як найбільш енергійно.

Не можемо також зрозуміти, що спонукує польські кооперативні молочарські орґанізації, — які ще недавно на Кооп. Раді заявлялися проти законопроєкту — тепер нагло зміняти своє становище? З духом кооперативної ідеольоґії це не дасться ніяк погодити!

ЧИ БУДЕ НАПРАВДУ ЯКА ЗМІНА!

13-та зміна кабінету (рахуючи від травневого перевороту 1926.) викликала свого роду сензацію. Не тому, що носить кабалістичне число »13«, а з суттєвих причин. Немає сумніву, що формація кабінету мін. Косцялковського відбулася дещо відмінним способом, як попередніх 12 кабінетів, а саме при активній участи президента держави. Та і цей факт мігби пройти без більшого

вражіння, якби не поява в новім кабінеті, і то в характері віцепремєра — міністра Е. Квятковського, відомого зі своїх дещо ліберальніших нахилів у справах господарства.

Не хочемо твердити, що новий керманич польського державного скарбу і господарської політики Польщі справді піде по лінії відетатизування господарства. Знаємо з досвіду, як часто міністер, прийшовши до влади, робить не те, що перед тим пропаґував і плянував. Хочемо підкреслити ті місця з програмового відчиту мін. Квятковського в радіо 12. жовтня ц. р., які відбігали від шабльонових відчитів його попередників і тим самим внесли щось нового:

»...стверджуємо, що безнастанно скочується у бездонну долину життя рільника, урядника, купця, ремісника, фабричного робітника і безробітного...

»Коли бачимо сотні молоді охочої до праці зі скромними вимогами, освіченої а безробітної, то мусимо собі сказати, що в госп. дефензиві ми є позаду других народів цивілізованого світа.«

Цей критичний голос відбиває позитивно (це треба отверто сказати) від завжди тріюмфуючих і обовязково оптимістичних діяґноз попередніх економічних міністрів. Позитивним його вважаємо тому, бо не може бути мови про направу лихого стану там, де його не бачать.

»Кожна область краю, кожне місто і кожне село, кожна дорога і кожна ріка кличуть від років за інвестиціями, за капіталовими вкладами...«

Одначе найбільш характеристичним місцем промови вважаємо наступне:

»Є фактом, що існуючий стан проявляє велику розбіжність елєментів державної сили; з одної сторони ми репрезентуємо прикмети великої держави її простором, числом мешканців та їх уздібненнями, їх патріотизмом і трудящістю, моральними та організаційними силами армії. З другої відбираємо або зменшуємо значіння тих вальорів через недостачі в розвитку господарства та організації фінансів.« (Підкреслення наші. — Ред. »К. Р.«).

Міністер Квятковскі є автором книжки п. з. »Диспропорції«. У цій студії над сучасним станом польської економіки він вказував теж головно на недостачу гармонійного розвитку окремих складників держави і суспільства. Польські державні мужі вважають зокрема військові бюджети та видатки на армію недоторкаємим »табу«. Від довгих літ вперве чуємо з уст представника влади, що й розбудова військової сили є у диспропорції зі станом економіки та культури краю.

Є у викладі мін. Кв-го також місця, які слід-би привитати, як осуд скрайніх етатичних тенденцій.

»...опрацьовується друга частина програми, що матиме на оці активізацію польської господірської політики, та обійме всі ті ділянки реформ, які в результаті скріплять господарську приватну ініціятиву«.

Червоною ниткою через цілий реферат тягнеться теза про

потребу пільг для села, як головної бази для збуту виробів промислу і для розвитку торговлі. Правда, міністер, обережний у словах, великих надій не робить (»ulżyć nieco wsi« — говорить у найбільш відповідальному місці).

Великою прогалиною в рефераті світила справа картелів. Ми не чули ні одного слова проти цієї язви польського господарства.

Невідомо ще, якими шляхами піде »акція направи господарства Польщі«. Міністер заповідає широкі студії відносин та розробку великого господарського пляну направи, однак згори заповідає, що суспільству прийдеться

»...понести жертви, хвилево навіть важкі, але двосторонні. Бачу конечність жертв не лиш збоку бюджетів інших ресортів і з боку населення в користь скарбу, але теж і поважних жертв з боку скарбу, щоби можна було витягнути колеса нашого господарського воза з трясовинн я«.

Загальне враження від першого виступу міністра Квятковского: він бачить, що є зле, тоді як його попередники того не бачили. Що він зробить, чи краще, що йому вдасться переперти і зробити — цього не знаємо.

ДІЛЯНКА, В ЯКІЙ МИ НАЙБІЛЬШЕ ПОЗАДУ.

Нема сумніву, що найслабшим місцем цілої української економіки на західно-українських землях, це орґанізація грошевого обігу й кредиту. Нераз уже на це звертали увагу й сторонні обсерватори нашого життя. Зокрема величезною прогалиною в повоєнній господ. розбудові світить кооперативне грошівництво, яке в нормальних умовинах повинно у нас бути основою цілої кооп. розбудови та її фінансовим осередком.

Зокрема для кожної сторонньої людини загадкою остає, як могло українське сільське населення по війні так злегковажити розбудову місцевих кас (райфайзенок). Навіть арґумент двох девалюацій за слабий на оправдання того дивогляду, бо-ж те саме було і в інших народів, а мимо того вони дбали і дбають про творення нового на руїнах старого.

(Можливо, що вальоризацію вкладок там переводилося більш людяно, як це робили у нас деякі навіть великі кредитові установи — але більшість кредитових спілок навіть у нас йшла у цій справі на руку вкладчикам).

І навіть сьогодня, хоч від памятного V. Краєвого Кооп. Зїзду 1929 року вже чимало змінилося і дещо вже навіть зроблено (основано кругло 500 райфайзенок) — все таки грошева й кредитова орґанізація у нас стоїть завше на задньому пляні.

Від двох—трьох літ помітне навіть різке звільнення темпа основування нових райфайзенок. Оправдують це завше крізою і браком гроша у населення, без чого

трудно починати орґанізацію дрібної ощадности, головної бази для райфайзенки); додають ще уваги про психольоґічні наслідки мораторії і т. д. Тому стоїмо на місці; цілі великі райони лишаються без будь якої орґанізації дешевого кредиту.

Помилкою є давати віру теоріям, що »лихва на селі припинена тим, що ніхто й так не дає на кредит при загальному занепаді довіря«. Лихва не припинена, вона тільки прибирає іншу форму. Мало є явних грошевих позичок, зате гуляє кредит збіжжям »на відробок«, зачетування продуктів селянам ще перед його збором, а що найстрашніше: скуп продуктів за безцін зараз по зборі. Не маючи де дістати кредит на людських умовах, чимало слабших матеріяльно господарів випродується до останнього в осени, нате, щоби примирати голодом зимою й передньовком та закабалювати себе в нових позичках продуктами.

Можливо, що дещо допоможе селові акція будови збіжевих шпихлірів, оскільки ці шпихлірі будуть ведені не бюрократично, та не стануть просто новим тягарем для села. Та хоч би вони навіть скрізь повстали і всюди вели свою роботу ідеально, то вони не зроблять того, що може зробити добра райфайзенка: не змобілізують безчинно лежачого гроша, не наладнають правильного суспільного грошевого обігу (»наш гріш — для наших потреб«).

З цих причин в надходячій кампанії Дня Ощадности звернім ще раз увагу на пропаґанду розбудови кредитових станиць там, де ще їх досі нема!

„E PUR SE MUOVE".

Останнє число ГКЧ. (42) у відділі »Ощадности« подає вельми цікаву інформацію про акцію дрібної ощадности в кількох підільвівських селах. В Центробанку зложили впродовж 2-ох місяців:

село Лисиничі	664	зл.	дрібної	ощадности
„ Миклашів	414	„	„	„
Старе Село	118	„	„	„
Черепинь	52	„	„	„
Скнилів	60	„	„	„
Дубляни	30	„	„	„

Акція ощадностей у тих селах організована у формі збірниць Центробанку, а провід її має одна людина, занята, як орґанізатор ощадности при банку.

Ті цифри, зібрні в часах загальної психічної депресії свідчать про те, що може зробити віра у справу і сильна воля.

Другий примір: орґан укр. службовництва »Службовик« у ч. 9—10 приносить сумаричний підрахунок ощадностевої акції серед приватних службовиків міста Львова. Зіставлення сум, зібраних працівниками наших центральних господарських та культурних установ дає імпонуючу цифру: 176 тисяч злотих.

Цифра та моглаби бути ще більшою та, на жаль, акція збирання ощадностей на емеритально-відправні фонди ще не скрізь принялася. Одначе і те, що вже єсть, серед нашої мізерії становить поважний доробок, тим більше, коли зважити, що зібраний капітал, уміщений в наших кредитових, торговельних і навіть промислових установах, допомагає їх розбудові.

Тішимося, що мимо всього ідея масової ощадности не вмірає, що мимо всього »таки вертиться«, говорячи фразою безсмертного Ґалілєя.

ЩЕ ОДНА МЕТОДА.

Боротьба з борговою язвою не легка, тому й не диво, що на місцях наш апарат вишукує ріжних способів і метод в цілі її успішного переведення.

Звертаємо увагу на ухвалу кооп. конференції в Бібрці, під проводом місцевої складниці Центросоюзу (ГКЧ. ч. 42). Там рішено:

»...скликувати що місяця нараду крамарів, на яку вони прибувають зі списками лядових боржників, потверджених управами й контрольними комісіями«.

Якщо лиш ці наради будуть дійсно відбуватися, і якщо дійсно управи кооператив настоять на тім, щоби всі крамарі були на них приявні, та ще й перевірять списки боржників — то можна по таких контрольних зібраннях надіятися чималого успіху в поборюванні боргівництва.

Аж три »якщо« вказують на трудности нової методи. Але не є вони знову такі, що їх не можнаби подужати. Думаємо, що бобрецька думка варта того, щоби її пропаґувати ширше і переводити в життя.

НАША ОТЯЖІЛІСТЬ.

Кажуть, що наш кооперативний апарат, це доволі тяжка й неповоротна машина. І ніде правди діти, є в тім чимало правди. Те, що у других народів робиться складно й скоро, у нас звичайно тягнеться много-много довше.

У людей кооперативні загальні збори відбуваються, як у статуті сказано, до 3 місяців після закінчення ділового року. У нас майже половина кооператив опізнюється з цим до пів року, а є чимало таких, що ще й в осени не готові зі своїми зборами (доказ: оповісти про Заг. Збори в ГКЧ.).

В звязку з цим не може РСУК. вчас, як це водиться в інших кооп. організаціях, мати статистичного підсумку білянсів кооператив. І досі прим. ми ще не знаємо, який був стан союзних кооператив з кінцем 1934 року.

Або з іншої матерії:

Міжнародній Кооп. Союз ухвалив і всі національні кооп. організації того придержуються, що День Кооперації святкується всіми кооператорами нараз, в означений спільний для всіх день. Тоді таке, масове святкування нараз в цілому краю, ба, в цілому світі, надає святочности цілому обходові, навіть демонстративного характеру і підносить настрій. А у нас? Розкладаємо це святкування на місяці, та й то не скрізь свято відбувається.

Так само зі святом Дня Ощадности. Під впливом побоювання, що не всюди зроблять цей обхід ударно і справно, дисципліновано в один день — ми й цього року розложили цей обхід аж на два місяці (листопад-грудень). У нас все мусить іти в широкому степовому темпі (славне полтавське »агей бики!«).

А чи не пора вже й нам привчатися до швидшого темпа життя та достосовувати свою машину до вимог сучасности, яка вимагає годинникової акуратности й справности? Кому як кому, але кооперації найскорше личить проломити під цим оглядом перестарілі традиції.

ПРО ШЕВСЬКІ ВАРСТАТИ, МЛИНИ І Т. Д.

Від кількох літ є в нас чимале зацікавлення всякого роду побічними підприємствами, які малиб провадитися при споживчих кооперативах. Тут і там виринає шевський варстат, там цегольня, дахівкарня, пекарня, кошикарня, навіть трикотарня. Дехто плянує навіть млин, як не при другій кооперативі, то хоч у формі самостійної спілки. Усім тим починам звичайно хибує одного: добре передуманої калькуляції, зокрема фінансової.

Не маючи змоги тут розібрати цього питання у всіх подробицях, обмежимося хоч тим, що поставимо кілька засадничих тез:

1. Ніколи не основувати виробництва, не маючи запевненого і вже наладнаного збуту.

Для того, заки основувати власну шевську майстерню, треба вже вміти продавати шкіру. Навчившися тої штуки, почати продавати готову обуву, хочби замовлену у приватного обувника. Навчившися цього діла і маючи вже такий круг відборців готової обуви, що запевнить нам збут виробів власної майстерні, можемо відважитися на власне виробництво.

2. Ніколи не обтяжувати кооперативи виробництвом, що не стоїть у звязку з її господарськими завданнями (не основувати прим. хемічної фабрики при споживчій кооперативі; не відкривати кредитового відділу при спож. крамниці; або навпаки і т. д.).

3. Ніколи не рахувати на позичений капітал; не починати виробництва, не маючи досить власних фондів. При обчисленні потреби капіталу мати на увазі не тільки пер-

ший час, але й дальші літа, коли звичайно потреба капіталу більшає.

— Коли ходить про млин, то найбільше вистерігатися т. зв. промислового типу млина, а зачинати від т. зв. споживчого, де члени молотимуть власне зерно для власної потреби. В початках краще винаймити готовий існуючий млин, як будувати новий. Подібно і з іншими родами виробництв.

МОВА ЧИСЕЛ.

Занепад хліборобської продукції находить своє потвердження не лиш у статистиці сільського господарства, але й самого промислу. Вслід за руїною села приходить катастрофічний спад продукції тих промислових артикулів, що призначені на збут в селі. За виданням Гол. Статист. Уряду Польщі п. з. »Промислова статистика« подаємо пару характеристичних даних з цієї ділянки:

	1929 р.	1933 р.
Плугів продано в Польщі	57.386 шт.	4.200 шт.
Борін звич.	87.706 „	214 „
Борін пружинових	49.540 „	803 „
Молотілок	15.075 „	2.100 „
Валів	1.316 „	—
Сівалок до збіж	4.924 „	46 „
Кератів	22.980 „	3.200 „
Млинків і віялок	21.592 „	2.198 „
Січкарень	58.758 „	8.870 „

Загальна вартість названих вище та ще менше важних проданих машин в р. 1929 була **42.323.000 зл.**, а в р. 1933 всього **2.661.000 зл.**

ЦИТАТИ:

У львівському »Рольникові« (орґан Малоп. Товариства Рільничого) в ч. 41, у дискусійній статті п. Я. Суского, читаємо влучні уваги:

»Централізація, після східних і західних зразків, це лік, гірший від самої недуги, це є привернення абсолютизму. Що більше: кожний здоровий і внутрішньо відважний чоловік відчуває, що ті, досі зле поняті кличі франц. революції — рівність, свобода і братерство, є дійсно трьома великими товчками, які новітнє людство мусить врешті почати здійснювати. Вчені доказали, що в практичному примінюванні цих трьох ідеалів існує велика суперечність. Так є дійсно, коли дивитися на державу через призму фашизму, гітлєризму, большевизму чи марксизму, де даржава є ціллю самою в собі. В обсязі такої абсолютної держави ці три ідеали дійсно зі собою суперечні та не можуть в ньому бути зреалізовані. — Одначе справа

стане ясною, якщо державність узнаємо за одну з трьох життєвих функцій народу.

Ніхто не може заперечити, що як не свідомим, то підсвідомим змаганням сучасного людства є, щоби кожний без виїмку був рівний перед правом. Отже в першій области — правнополітичній — мусить бути здійснений ідеал рівности, неможливий до здійснення однаково в господарській, як і в культурній области.

Сучасна людина виросла вже з рабства, не зносить ніяких примусів в нічому, що торкається її внутрішнього життя. Отже в культурно-освітній ділянці мусить бути зреалізований ідеал повної вільности.

А в господарській области, хоч і окремій від двох попередніх і то ними запліднюваній — живе ідеал братерства, у великому стилю. — В цих трьох областях розвертається життя кожного народу«.

Концепція цікава; практичну вагу має осуд метод централізму й абсолютизму.

ВЕЛИКА ПЕРЕД-БЮДЖЕТОВА ДИСКУСІЯ.

Темпераментна дискусія, що почалася в кругах правительственної партії (з одної сторони »Ґазета Польска«, — з другої »Курєр Поранни«), має в своїй основі журбу за бюджет держави. Надходить бо час, коли треба його устійнити і ухвалити на новий діловий рік, а всім ясно, що далі ухвалювати дефіцитні бюджети вже таки справді ніяк. Дискусія прибрала одначе цим разом такі пристрастні форми, що загал має враження, чи окрім річевих моментів в ній не грали ролі й які інші.

Розпочав дискусію, як відомо, б. міністер скарбу і редактор »Ґазети Пол.«. Ігн. Матушевскі. У своїй статті з початку жовтня він висловив отверто погляд про потребу продовжування »дефляційної« політики, себто дальшого редукування видатків держави (конкретно це значило б передовсім зменшення платень державних функціонарів та редукцію річевих накладів на культуру, господарство, освіту — бо, як відомо, бюджет військового ресорту вважається недоторкальним). Цю свою дуже гірку пілюльку старався Мат-ий осолодити заявами про нужду села та вирівнання диспропорції між доходами рільництва й промислу, хоч ця частина його виводів носить доволі мутний характер.

З великого числа статтей »Курєра Поранного« (уходить за орґан »лівиці« правлячого табору) виходить напевно тільки те, що тут не хочуть дальшої дефляції, дальшого »затискання пояса«, що розуміють тугу громадянства за якоюсь »передишкою«. Але як це зробити — досі й тут не сказано.

Який дощ спаде на землю з тої великої хмари палких слів, а навіть особистих образ між дискутантами, не можна сказати.

В кожному разі підйом температури в дискусіях на такі теми, та їх небувала досі форма свідчить, що вже й у редакціях головних правительственних орґанів ширіться свідомість фактично траґічного господарського стану в державі.

М. Грушевський — як соціольоґ*)

Після смерти велетня української науки — М. Грушевського, — робляться перші спроби підсумку, справді, безмежної наукової його спадщини. Без перебільшення можна сказати, що після великого небіжчика залишилася чимала бібліотека власних його писань. Серед них є твори, що навіки будуть монументом не тільки української, але й світової науки.

Дуже ріжноманітна була наукова діяльність М. Грушевського. Він належав до плеяди тих світочів европейської науки XIX віку, що як — О. Конт, Г. Спенсер, або В. Вундт — вміли у своїй творчости обєднати поліісторичний універсалізм та безмежний обрій наукових інтересів з незвичайним критицизмом і здібністю майже мікроскопійної аналізи найскладніших явищ людського життя. Вони були однаково спеціялістами в ріжних ділянках спорідненого комплєксу наук; однаково суверенно опановували свої побічні фахи, як і головний, скрізь даючи щось нового та власного, чимало збагачуючи ріжні ділянки науки.

М. Грушевського знають передовсім і шанують як найбільшого українського історика, автора монументальної недокінченої Історії України-Руси, — смертю автора несподівано перерваної на девятому томі. Але він є автором теж монументально задуманої й також через смерть недокінченої Історії української літератури. Коли б великий небіжчик не написав нічого іншого, крім перших томів цього свого твору — імя його в українській та словянській науці залишилося б безсмертним. Бо і в цій галузі своїх наукових дослідів він виявив власну собі ерудицію, оригінальність думки й поглядів, річевий критицизм і глибину аналізи.

Могло б здаватися, що в його науковій творчости соціольоґія була отже лише епізодом і справді тільки побічним фахом. Таке припущення проте було б зовсім помилковим. Навпаки, інтерес М. Грушевського до соціольоґії був незвичайно великий та живий. Цій галузі гуманітарних наук він присвятив від самого по-

*) З викладу на урочистій Академії памяти М. Грушевського, влаштованій 1-го лютого 1935 р. у Празі Українською Науковою Асоціяцією. — (Від Ред. »К. Р.«: Позволяємо собі — в річницю смерти М. Грушевського — передрукувати цінну статтю відомого укр. націольоґа, яка появилася в 9. ч. »Вістей« орґану »У. Т. Г. І.« в Подєбрадах за 1935 р. — літоґрафованого видання, і тим зробити її приступнішою для ширшого читаючого загалу.

чатку своєї наукової діяльности особливо чуйну увагу. Я б сказав, навіть, що вся його наукова творчість органічно пересякнена, якщо можна так висловитися, послідовним соціольоґізмом. В кожному разі, автор першого українського нарису ґенетичної соціольоґії («Початки громадянства«, 1921) знаменито володів соціольоґічною методою й все послуговувався нею у своїх працях. М. Грушевський належав до школи модерних істориків, що він, зрештою, нераз сам підкреслював, і через це мусів бути соціольоґом, хоча на початках його наукової діяльности соціольоґія з історією (або власне навпаки історія з соціольоґією) перебували у завзятій й безнастанній боротьбі. Війна ця йшла за розмежування сфер наукового впливу, а подекуди й за саме право на існування соціольоґії. Пригадаймо собі протисоцьольоґічний виступ В. Дільтея в його відомім та у свій час славетнім »Вступі до гуманітарних наук« (1883), або неменш голосний дебют іншого критика соціольоґії зі становища саме історичної науки Ґ. Ріккерта; маю на увазі його твір — »Межі природознавчого творення понять« (1896), написаного під впливом В. Віндельбанда, що різко розмежував природничі науки та гуманітарні, головно ж історію, як це він яскраво сформулював у своїому інавґураційному викладі — »Історія та природознавство«, — обіймаючи в 1897 р. уряд ректора штрасбурзького університету. До цих критиків я міг би додати ще також П. Барта, що у 1897 р. видав свою джерельну працю — »Філософія історії як соціольоґія«, анектуючи соціольоґію до сфери історії.

В цій напруженій атмосфері сестровбивчої війни між історією та соціольоґією дебютував молодий український вчений — М. Грушевський, згодом найбільший український історик. Звичайно, ці суперечки не могли бути для нього байдужі. Але оминаючи їхню наявну неосхолястику, — він — як реаліст, — пішов власним шляхом, шляхом, що згодом запанував у модерній історичній науці взагалі та який подекуди був визначений вже у клясичному »Підручнику історичної методи« (1894) Е. Бернгайма, що також появився у той час.

Як і через що так сталося?

Гадаю, що на шлях соціольоґії М. Грушевського, крім чисто наукового інтересу, привів також і центральний обєкт його наукових дослідів: український нарід у процесі його повстання, творення та розвитку, отже в минулому та в новітній його фазі національного відродження й перетворювання у модерну націю, цебто в сучасности. Збагнути цей надзвичайно складний процес української етно- та націоґенези в його історичному вигляді, як видко із вступу до І. тому Історії України, було життєвим завданням передчасно помершого українського велетня.

Але, стоючи на позиціях старої історіольоґії, що всю свою

увагу зосереджувала виключно на політичний бік розвитку народів, а тому цікавилася лише державними народами та програмово майже нехтувала недержавні народи — не можна було здійснити пляну, що вже змолоду непереможно захопив М. Грушевського. Звичайно, він був цього добре свідомий. Цікава з цього боку його „profession de foi" (вірую), як історика, котру М. Грушевський виклав у своїому російському »Очерку исторіи украинского народа«, а потім знову зазначив у німецькій перерібці цього твору (—Geschichte der Ukraine... I. 1916). »Якщо — казав він у цій праці — в сучасній історичній науці взагалі головна увага звертається на дослід суспільно-правних, господарських та культурних відносин, а зовнішня політична історія назагал й остільки лише узгляднюється, оскільки вона впливає на тамті, то ці засади є вказаними для української історії вже через самий її зміст«. Через що? Бо, як трохи нижче зазначає автор — »господарська, суспільна та культурна історія українського народу є для деяких періодів її єдино можлива історія«. Ще одна цитата для плястичнішого зясування становища М. Грушевського: »Цей суспільний та культурно-господарський розвиток (процес) творить ті головні підвалини національного життя, що нас супроводжує через усі стадії існування українського народу й звязує його історію в одну орґанічну суцільність«.

Отже життєвим завданням М. Грушевського було: політично пошматовану історію українського народу — цю міждержавну мозаїку історії України, анектовану по черзі ріжними окупантами цього краю, перетворити в один національний моноліт. Для цього він мусів бути в таборі модерної історії (Kulturgeschichte), через це він став соціольоґом. Всі його писання, й передовсім історичні, пересякнені згаданим попереду соціольоґізмом. Не знаю, чи в його творах можна знайти бодай одну сторінку, що не несла б на собі наявного соціольоґічного тавра. Добре передивитися I—III—V томі його великої історії, де автор змальовує основні факти української етноґенези та з науковим майстерством аналізує суспільну структуру українського народу, — щоб переконатися в цьому. Звідси також дуже живий інтерес М. Грушевського до української економіки, доказом чого може бути знову таки монументальна його історія України, а передусім VI. її том, не згадуючи вже про спеціяльні його розвідки та студії в цій ділянці. Звичайно й тут він мусів бути в першу чергу соціольоґом. Або возьмім його спеціяльний інтерес до розвитку української культури (для ілюстрації згадаю бодай популярну та загально відому публікацію: »Культурно-національний рух на Україні в XVI—XVII віці«. І тут він таксамо мусів бути не лише істориком, але й соціольоґом. Не можна дивуватися отже, що у сфері громадознавства М. Грушевський був великим знавцем й ерудитом. Особливо ж у галузі ґенетичної соціольоґії, що досліджує початки суспільного розвитку людства. Бажаючи зма-

лювати повстання та перші фази українського народу, М. Грушевський, як про це свідчить І т. його Історії України, мусів проробити величезну, дуже критичну та самостійну працю етно-антрополіґного й археольоґічного характеру, з одного боку, та антропо-ґеоґрафічного, з другого. В синтезі це й дало кремязні підвалини під його пізнішу, цитовану вже тут, ґенетичну соціольоґію. Соціольоґічна метода історичних дослідів уможливила йому також зконструювання знаменитої його *схеми історії східнього словянства*, в якому історія українського народу була справедливо відокремлена в самостійну суцільність.

Не тяжко бачити, що в науковій праці М. Грушевського не останню ролю відограв теж момент *національний*: бажання через науку допомогти українському народу підвестись з історичного забуття й вийти на шлях сучасного національного розвитку. Це природне й зовсім зрозуміле. Всі вчені з лона поневолених народів бувають заразом каменярами національного відродження своїх народів. Попри поезії, наука була та є одним з найбільших двигунів новочасного національного ренесансу. Але на цьому шляху можливі для неї всілякі Сціли та Харібди. Бо є небезпека впадання у національну тенденційність. Історія національних рухів XIX віку знає не один факт такого звихнення науки в інтересах зле тямленого патріотизму. Треба констатувати, що у М. Грушевського наука ніколи не була на послугах *національних pia desideria*. — Чужі й з ворожого навіть табору критики мусіли визнати абсолютний його науковий критицизм та обєктивізм. Автор фундаментальної Історії України знав, що нація не потребує псевдонаукових лєґенд і патріотичних мітів для свого існування*).

*) З цієї точки погляду треба визнати великим кроком назад свідомі намагання деяких наших істориків до творення псевдо-патріотичних мітів і лєґенд на тлі подій нашого останнього револь. національно-державного зриву, а то й просто тенденційні насвітлення фактів цього періоду — зі становища навіть не тодішніх, а *теперішніх* поглядів авторів, часто учасників тих подій. Правда, писань цих авторів — для прикладу згадаймо з поважніших »Історію Української Держави« Д. Дорошенка, а з популярних видань велику частину споминів з останніх наших визвольних змагань, або т. зв. Тикторову »Велику Історію України« — ніяк не можна заквалїфікувати до наукових спроб обєктивного відтворення недавньої минувшини — навіть в тій мірі, оскільки з даної перспективи про це вже може бути мова. До історії вони перейдуть радше як матеріяли мемуаристичної вартости; про безкритичну компіляцію дотичних розділів Тикторової історії навіть і цього не можна сказати. — Гірше однак є те, що вони стали джерелом вже нінащо не здалих, безвартісних і безкритичних публіцистичних проб пера деяких авторів — хіба лиш як свідоцтво їх ворожбитських здібностей — про те, як би то було, як би то не було так, як було (гл. напр. статті добродія Р. Бачинського в »Ділі« за червень б. р., та інші). — Прим. Ред. К. Р.

Під цим оглядом незвичайно символічне motto, яке М. Грушевський взяв до своєї Історії України: »Пізнайте правду (істину) і вона визволить вас«. Отже правда була головною девізою його наукової праці. Другою його засадою була — воля, також підкреслена на вступі великої його історії. До речі тут згадати також motto до його Історії української літератури, бо й воно яскраво характеризує профіль М. Грушевського, як вченого, а передовсім соціольоґа. »Українському народові — так згучить цей заповіт автора — показати себе таким сильним в ділі, яким показав у слові«. Отже трьома засадами — правди, волі, діла — керувалася наукова та громадська праця М. Грушевського, все його життя.

Ще передчасно робити остаточну оцінку наукової творчости М. Грушевського. Це буде вимагати певного відступу часу, а передовсім сумлінного й докладного вивчення великої його літературної спадщини. Передовсім мусить бути зроблений повний її інвентар. Не тільки бібліографічною, але й критичною методою. З огляду на те, що було сказано тут попереду, ще тяжче зробити оцінку великого небіжчика, як соціольоґа. Для цього не досить обмежитися тільки його суто соціольоґічними працями; головно тими, що вийшли закордоном і накладом заснованого ним на еміґрації (у Відні) — »Українського Соціольоґічного Інституту«, хоч для характеристики його соціольоґічного профілю вони, звичайно, дуже цікаві, й тому ми на них тут ще потім зупинимося. Щоб належно оцінити та схарактеризувати М. Грушевського, як соціольоґа — треба взяти під увагу всі його писання та підійти до них із соціольоґічним критерієм. Але й цього ще не досить: таксамо слід мати на увазі й його громадську та особливо політичну діяльність, що характеризує М. Грушевського, як соціольоґа-практика. М. Грушевський був загально визнаним національним провідником — головою українського революційного парляменту — »Центральної Ради«. Не завжди соціольоґи-теоретики мають змогу чи бажання виступати в ролі політичних практиків. Конт і Спенсер — були кабінетними вченими, представниками чистої науки. Масарик, натомісць, увесь час був політичним практиком. Свою теоретичну соціольоґію, зглядно націольоґію, він виводив усе з політичної емпірії та щоденної прози громадського життя. М. Грушевського дехто порівнює з Масариком. Без сумніву, є тут певні анальоґії, але є також і великі ріжниці: саме тому, що М. Грушевський громадсько та політично працював в іншому середовищу.

Так само бувають ріжні типи національних та громадських провідників. Одні ведуть нарід чи масу, другі йдуть за ними, за клясичною дефініцією Ґ. Зімеля: »Я провідник їх; тому мушу йти за ними«. Масарик є представником першого типу провідника; нераз він вів свій нарід проти його власної волі. Гітлєр

є клясичним представником другого типу провідника. Свою політичну карієру він зробив на національній психозі та розятреному патріотизмі німецького народу після програної світової війни. М. Грушевський не вкладається в ці рямки типольогії провідника. Як видко з його французьких публікацій, виданих на еміґрації накладом с.-р. партії („La lutte sociale et politique en Ukraine, 1917-18-19" та „Le problémme agrairie en Ukraine et la loi agraire de la Centralna Rada 18. II. 1918"), — що є критичним оглядом та аналізою революційного здвигу на Україні в 1917—1919 роках, у М. Грушевського домінував політичний ідеольоґ над практичним політиком. Соціялізація землі для нього була центральною проблємою української революції, в якій цупко й нерозривно переплелися національний та соціяльний момент, з перевагою, проте, цього останнього, беручи на увагу, що селянство він уважав національно єдино непохитним і певним елємéнтом українського народу. Всі інші шари української національної піраміди в процесі історії були здеформовані, національно занепали й активно були втрачені для народу. Через це М. Грушевський критикує другу після-гетьманську фазу української революції, цебто часи Директорії, добачаючи помилку її політики в тому, що вона занадто переоцінювала момент національний за рахунок соціяльного, що мусіло привести до зломання української революції взагалі.

За долю української революції М. Грушевський побоювався від самого початку, як соціольоґ, чудово розуміючи неорґанізованість української національної стихії. Звідси — його клич у передмові до книжного видання перших двох у н і в е р с а л і в — »о р ґ а н і з у й м о с я!«. »Орґанізуватися — писав у своїй публікації: »Українська Центральна Рада й її Універсали« (1917) — дійсно треба українському народові, міцно й негайно! Так, щоб він об'єднався увесь, без ріжниці партій, верств і станів, під проводом своєї Центральної Ради; щоб єдність і орґанізація пройшли в г л и б і в ш и р д о с а м о г о с п о д у українського народу, в кожний куток, в кожне село, в кожну хату; обхопили його, як залізним обручем, щоб він — наш нарід, — став міцною зав'яззю, твердим цементом Української Землі і охоронив її від розвалу й анархії«.

»Бо кінець-кінцем все чисто — і свобода, і революція, і воля України, і справа земельна залежить від того, чим буде наша народня маса й передовсім наше селянство: чи розпорошеною купою піску, котру перший подув вітру може підняти й рознести; чи твердою опорою, міцним фундаментом, на котрім опреться свобідна, автономна, народня Україна«. Це писалося після II. Універсалу: на порозі самостійности України. М. Грушевський вдоволено констатує революційну творчість і зорґанізованість у цей час української нації, однак перестерігає, що »треба знати вірно, що

це власне спокій живий й орґанізований, а не сон тільки. Не треба, щоб наша людність лежала безвладною, мертвою, бездіяльною масою; треба, щоб вона вся була жива, свідома, щоб вона в кожній справі відзивалася чуйно на все, що діється у нас і поза нами; щоб була орґанізована й обєднана; щоб її спокій був спокоєм зібраної, уораженої військової лави, ане безвільної і безвладної юрби. Щоб ті орґанізації, які поставлено на чолі нашого народнього життя, знали й були певні, що на кожне слово їх і кожної хвилі наш нарід зробить те, що йому буде сказано: встане чи сяде, піде чи прийде, піднесе руки чи спустить«.

»Тоді наша Україна переживе щасливо цей не тільки великий, але і грізний мент і закріпить ті великі здобутки, котрих прагнемо: волю і незайманість нашого краю, добро й права трудящих мас нашого народу й тих народностей, які живуть з нами разом на нашій землі«.

В цих словах, що сьогодні бренять, немов заповіт помершого велетня народові та заклик сурми до боротьби за волю, рельєфно виринає перед нами постать його, як національного провідника. Так його й розуміли в той час українські маси. Ішли за ним, як це прегарно й символічно змалював Ю. Косач у своїй чудовій поезії — »Житомирська весна«, що справді є monumentum aere perennius — памяти М. Грушевського.

...»А за ними ґвардії босої лави тиснулись невпинно —
І, мов дики, здіймали баґнетами гостру щітину,
Коли батько вітав їх снагу, їх усміхнений батько Грушевський.
Там у гострому вітрі, мов стяг боєвий над полками,
Його борода колихалась і рвалась сріблиста,
Наче волхов чудний і страшний соколами
Він пісні — куріні випускав із долоні за місто«.

Є ще один момент у житті великого небіжчика, який треба узгляднити, коли характеризуємо його як соціольоґа-практика. Це — поворот М. Грушевського на Радянську Україну, що серед українського загалу по цей бік УСРР, головно ж серед еміґрації, ріжно оцінювався і оцінюється. Не настав ще слушний час, щоб можна було обєктивно зясувати цю справу. Не має для цього ще відповідного річевого матеріялу. Не оголошено, напр., листування М. Грушевського з цього приводу, що матиме подекуди документальне значіння. Не оголошено спогадів живих свідків цього факту з якими небіжчик говорив і зясував причини свого відїзду. З промови чеського історика професора Я. Бідла (виголошеної на урочистому засіданню Академічного Комітету в Празі 27. І. 1935), який листувався з М. Грушевським і був поінформований про його поворот на Радянську Україну, видко, що в цьому рішенню грали ролю також мотиви соціольоґічного ха-

рактеру, а саме: передбачення великого історика, що большевицький лад на Україні — не буде тільки хвилевим епізодом. Звідси неминучість повороту для нього, якщо він хотів докінчити свою монументальну історію України, бо для цього, річ ясна, закордоном не було потрібних архівів, джерел та матеріялів. Історик є звязаний з батьківщиною й народом, немов Антей із землею. Скорше мабуть слід дивуватися не тому, що М. Грушевський вернув на Україну, як тому, що еміґрував звідти. Його праця там, її вислід — IX. том Історії України та чотири томи Історії української літератури, не кажучи вже про силу іншої переведеної та зорґанізованої ним там праці, національної по духу, чисто наукової по напряму й характеру, всупереч ворожій атмосфері та оточенню, де всі вчені скорше чи пізніше мусять каятись та відкликувати — (М. Грушевський нічого не відкликував і не каявся з своїх національних ухилів, а пішов на вигнання, що було прольоґом до аґонії та передчасної смерти), — це його відповідь на згори поставлену справу, яку майбутнє оголошення листування й спогадів з цього приводу — мабуть тільки поглибить і скріпить та буде новим причинком до його характеристики, як соціольоґа не лише в теорії, але і в життю.

Щойно в кінці цих уваг вертаю я до писань М. Грушевського суто соціольоґічного характеру. Свідомо й програмово. Бо зрозуміти й належно оцінити їх можна тільки на попереду змальованому тлі його соціольоґізму взагалі. Бо вони — це вже висновки з довгого його попереднього підготовлювання в цім напрямі. Мовляв, фінальні акорди. Своє відношення до соціольоґії М. Грушевський у Відні найкраще виявив заснуванням у 1921 р. Українського Соціольоґічного Інституту, що мав стати його науковою робітнею закордоном. Зовнішні обставини були для цього мало сприятливі. Передовсім не було соціольоґів. Але М. Грушевський, що кілька разів майже з голими руками закладав наукові установи та робітні, вірив у свій орґанізаторський хист і вміння скупчувати коло себе молоді та нові наукові сили. Дійсно йому вдалося побороти грошові та орґанізаційні труднощі. За не цілі три роки свого існування У. С. І. випустив не одну цінну публікацію. Але мене цікавлять тут твори самого М. Грушевського, що видані були цим українським науковим осередком у Відні. З них, звичайно, на особливу увагу заслуговує цитована тут його моноґрафія: »Початки Громадянства« (1921 р.). В ній найкраще відбивається науковий профіль М. Грушевського, як соціольоґа. Це зовсім самостійний твір, що документує велику соціольоґічну ерудицію автора. Це перша українська соціольоґія взагалі. В ній український читач має критичний огляд історії молодої цієї науки на вступі, а в кінці — матеріяли до преісторії української соціольоґії. Під цим оглядом ця праця має каменярське значіння. Ориґінальна вона у трактуванню головних питань проблєматики соціольоґії — також на вступі цієї книги. Цінна, як

підручник ґенетичної соціольоґії. Підручник, яких не багато у соціольоґічній літературі взагалі. На підставі величезного пояснявльного та ілюстраційного матеріялу, автор змальовує розвиток людського суспільства від його початків до вищих державних форм. Наведені тут головні соціольоґічні теорії. Зясовані вони критично. З приводу всіх основних питань і контроверз автор висловлює свій погляд, зазначає й мотивує своє становище, завдяки чому цей його твір є самостійним вкладом у соціольоґічну літературу, а не тільки добрим підручником цієї науки.

Мушу тут бодай згадати про дві французькі його публікації, що вийшли накладом У. С. І., одним із завдань якого було ознайомлення чужини з українською справою. Це передовсім — »Нарис історії України« та »Нарис історії української літератури«, в яких автор коротко синтетизує великі свої українські праці на ці теми; а відтак справді знаменита »Антольоґія української літератури до середини XIX ст.« з передмовою славетного французького лінґвіста М. А. Мейє. Це зразкова хрестоматія українського письменства не лише для чужинців. З користю може її переглянути також український читач. М. Грушевський попередив її цікавим нарисом на вступі, де загально схарактеризована українська література, а в кінці цієї публікації додав критичну увагу з приводу еволюції назви українського народу.

Серед видань У. С. І. є одно, що дуже цікаве, як матеріял до характеристики світогляду М. Грушевського саме з боку соціольоґії. Це збірник »З починів українського соціялістичного руху«. (Михайло Драгоманів і женевський соціялістичний ґурток. 1922 р.). Вступ до неї про українських осціялістів »першого зриву«, як автор сам називає цих каменярів соціялістичних думок серед українського загалу, — яскраво виявляє становище Михайла Грушевського до соціялізму, в якому від добачав ту головну силу, що зможе визволити поневолені народи. Для М. Грушевського було соціольоґічною аксіомою, що неволя національна є лише супроводом неволі суспільної та господарської. У соціялізмі, що поборює цю останню, він добачав тому ту міць, що розбиваючи пута соціяльного утиску, заразом розриває кайдани політичної неволі. Саме непохитне переконання, а навіть прозелітська віра в те, що шлях до національного визволення веде через суспільно-господарське розкріпачення, на мою думку, найяскравіше характеризує покійного українського велетня, як соціольоґа, що все був непримиримим ворогом усякого поневолення, доказом чого, між іншим, може бути той уступ його ґенетичної соціольоґії, де М. Грушевський з незвичайним майстерством змалював траґічно сумну історію закріпачення жінки.

О. І. Бочковський.

КООПЕРАТИВНА ОРҐАНІЗАЦІЯ І ПРАКТИКА

Чи правильно обчислюємо запас товарів по ціні закупна (нетто)*).

Здавалося б, що це маловажна справа: як обчислювати пересечне обтяження товарів, а в слід за тим, як відчислювати назначений зарібок від непроданих ще товарів. Одначе приглянувшись блище цій справі, приходиться ствердити, що вона має велике значіння для контролі господарської діяльности кооператив.

Вже давніше я застановлявся над повищим питанням, але не все був час і нагода основно цю справу перевірити та обговорити. У своїй праці я держався засади, що коли товарова книга виказує пересічне обтяження, напр. 12% (»на сто«), то від запасу товарів Б-тто я відчислював звичайно 14, або й більше % (»від ста«). Напр. запас товарів виносить 850 зл. Б-тто, пересічне обтяження 12%, отже:

850 зл. × 14 (2% вище) : 100 = 119 зл. = 850 — 119 = 731 зл. запас товарів Н-тто.

Інші товариші обчислюють ще таким способом:

850 × 100 : 112 = 758.90 зл. (заокруглено) запас Н-тто.

Є ще один спосіб, який мені найменше подобається, а саме: 850 × 12 : 112 = 91.19 (заокруглено) = 850 — 91.10 = 758.90 зол.

Цей третій спосіб є найменше практичний, бо вимагає вдвоє більшої витрати часу. Але коли хочемо устійнити, котрий спосіб обчислення виказує найбільш правдиво запас товарів по цінам Н-тто, то доведеться ствердити, що повної точности не дає ані один; одначе найбільше докладности осягається ще при першім способі. Бо, як бачимо з останнього приміру, вартість товарів Н-тто виказана на цілих 27.90 зл. меншою, як при двох других способах обчислення**).

Точно означити запас товарів по ціні Н-тто, а в кожному разі не вищій від ціни набуття, можна лише тоді, коли при інвентурі буде вписано побіч кожного артикулу крім продажної ціни також ціну набуття (Н-тто) даного артикулу. — Знаю, що багато Союзів лише в такий спосіб переводять інвентури, але деякі не роблять цього. Навіть є вже випадки, що кооперативи І. ступня переводять інвентури в тої спосіб, одначе таких кооператив дуже мало.

---

*) Вміщуючи цю статтю, запрошуємо кооператорів-практиків до дискусії на порушену в ній тему. — Ред.

**) Котрий спосіб найбільш математично точний, це показалаб тільки окрема аналіза. — Ред. К. Р.

Для підтвердження дотепер наведеного і для доказу, що дотеперішній спосіб обчислювання запасів товарів по цінам закупна був неправильний, може послужити наступна табеля:

З повищого виходить, що сума закуплених

товарів Б-тто	18.133.54	зл.
поменшене о ціну закупна товарів Н-тто . .	16.364.00	„
дає суму назначеного зарібку	1.769.54	зл.

або 10.82% суми закупна, що і є фактичним обтяженням товарів у повищім зіставленні.

Запас товарів Б-тто при інвентурі виказано на	1.161.00	зл.
таж сама інвентура виказує запас товарів Н-тто на	980.52	„
лишається назначений зробіток від непроданих товарів	180.48	зл.

або 18.40% до суми запасу товарів.

Таке обчислення можна зробити, коли списано запас товарів також і по цінам Н-тто, але коли булоб списано лише по цінам Б-тто, то треба булоб покористуватися дотеперішніми способами, а саме:

1. від запасу товарів відчислити 12% (мій спосіб, дещо вище від пересічного обтяження), що далоб суму 139.32 зл., через що булоб одержано запас Н-тто 1.021.68 зл.,

2. запас товарів 1.161.00 × 100 : 110.82 = 1.047.64 зл. запас Н-тто. Коли тепер порівняємо поодинокі висліди, то побачимо, що між дійсним Н-ттом (980.52) і Н-ттом з першого способу (1.021.68) є ріжниця на 41.16 зл., а між дійсним Н-ттом і Н-ттом з другого способу є ріжниця на 67.12 зл., на якуто суму при складанні білянсу бувби неправдивий зиск, або, що гірше, невиказана білянсова страта. Це все лише при одній тисячці запасу товарів. Крім згаданих наслідків запас товарів бувби вставлений до білянсу по ціні, вищій від ціни набуття, а це вже є суперечне зі статутом і законом.

На загал треба ствердити, що відчислювання від запасу товарів пересічного відсотку обтяження для означення суми Н-тто запасу, може бути вірним лише тоді, колиб всі складові части запасу товарів були між собою, як щодо скількости, так і вартости, точно в такому самому відношенні, в якому було між собою загальне закупно товарів, на основі якого вичислено пересічне обтяження. А для осягнення такої гармонії між закупном і запасом товарів треба булоб, щоби кожний рід товару був проданий в одній пропорції до загального закупна дотичного роду товару. Можемо це ствердити також і на примірі:

пересічне фактичне обтяження закуплених товарів виносить 111.00 зл. × 100 : 1.173.00 = 9.46%. — Кожного товару продано точно половину, друга половина зістала як запас. Назначений заробіток від запасу виносить 55.50 × 100 : 586.50 = 9.46%, отже знаючи, що пересічне обтяження виносить 9.46%, можемо

вичислиси Н-тто цілком точно зі самого Б-тта, але лише в цім ідеальнім випадку. Рахунок виглядатиме:

запас Б-тто 642.00 × 100 : 109.46 = 586.50 запас Н-тто.

А що такого точного відношення складу запасу до складу закупна товарів майже неможливо осягнути, то стає очевидним, що, відчислюючи від запасу товарів пересічний відсоток обтяження, робимо помилку, яка, головно при контролі виконнання бюджету, може мати дуже відємне значіння. Такими мотивами я руководився, коли від запасу товарів відчисляв все 2—4% більше, як виказувало пересічне обтяження.

При оборотах товарами з ріжними ступнями їх калькуляції, чим більший буде запас товарів, тим більшою буде згадана вгорі помилка з відчислювання від запасу назначеного зарібку. Бо при обчислюванні пересічі обтяження береться за підставу ціле закупно товарів прим. за цілий рік, а самий запас є лише незначною і нерівномірною частиною того закупна. Дальше можемо зауважити, що товари низько калькульовані попадають в запас товарів в дуже незначних скількостях, бо це переважно артикули масового вжитку (сіль, мука, цукор, сірник і т. п.). Натомісць основний реманент товарів складається переважно з товарів високо калькульованих. Розуміється, що при такому стані річей не буде правильним від запасу товарів високо калькульованих віднімати пересічний відсоток обтяження. Не без значіння при цій справі буде й те, що в кожній порі року є окреме запотребування на деякі роди товарів, є т. зв. сезони, а це також має вплив на висоту пересічі обтяження.

Тих кілька думок пишу на те, щоби, звернувши на цю справу увагу наших кооперативних фахівців, поділитися з ними своїми спостереженнями та у товариській дискусії устійнити, чи і як на будуче треба унормувати ці справи в практичному житті. Очевидно я заступаю висказані у нинішній статті погляди і в разі потреби буду їх боронити, хіба, що хтось з товаришів фахівців опрокине мої твердження більш переконуючим поставленням відносної квестії.

Булоб — на мою думку — промахом з нашої сторони, наколиб ми уважали за вказане перейти до денного порядку над порушеним питанням та послугувались дальше у практичній роботі, — при оцінці висоти запасу товарів — абстрактними статистичними методами.

Микола Третяк.

Хто читає пресу, а не передплачує, той не цінить, не шанує чужого труду й добра! — Передплатіть наш журнал! Дістанете безплатно цінні книжкові премії! (Докладніше про це гл. в оголошенню на окладинці).

З КООПЕРАТИВНОГО СВІТУ

Національний склад і поділ на типи кооператив на території, заселеній Українцями в Польщі.

Плянова орґанізація кооператив вимагає докладного знання терену, на якому кооперативи працюють чи працювати мають — під оглядом суспільним, культурним, економічним, а передовсім знання самих існуючих вже кооператив — їх кількости, національности, територіяльного розміщення, роду діяльности і т. д.

Ідучи на зустріч цій потребі, Кооперативна Рада видала друком спис всіх кооператив в Польщі, що належать до ревізійних Союзів, уґруповуючи їх по воєвідствам і повітам у табелях, додаючи до спису також табеляричні зіставлення кооператив по союзам і типам, після стану на 1 січня 1934 р.*).

Користаючи зі згаданої публікації Кооп. Ради, п. А. Жук опрацював поданий у ній статистичний матеріял відносно території, заселеній українцями і на сторінках »Календарця кооператора« на 1936 р. умістив дві табелі: 1. Національний склад кооператив і 2. Поділ кооператив на типи, додаючи до цих табель короткий коментар.

Щоб заінтересувати ширший загал наших кооперативних діячів на провінції поданим в »Календарцю кооператора« статистичним матеріялом, потрібним особливо для орґ. відділів Пов. Союзів, передруковуємо на сторінках »Кооперативної Республіки« коментар до нього п. А. Жука. **Ред. »К. Р.«**

Національний склад кооператив на українській етноґрафічній території в Польщі після стану на 1/I. 1934.

Перша табеля містить виказ кооператив повітами після національно-союзної приналежности кооператив. До виказу увійшли всі повіти воєвідств: Львівського, Станиславівського, Тернопільського, Волинського і Поліського, хоч у трьох повітах Поліського воєвідства (Косів, Лунинець, Столин) немає українських кооператив; з воєвідств Краківського, Львівського і Люблинського увійшли всі ті повіти, в яких є хочби одна українська кооператива. В цей спосіб до виказу увійшло ряд повітів, які тільки в незначній части заселені українським населенням і до української етноґрафічної території не можуть зачислятись, напр. повіти: Ланьцут, Переворськ і Ряшів — у Львівському воєвідстві, повіти: Любартів і Замостє — в Люблинському воєвідстві. Також в цілому ряді інших повітів на польсько-українському і українсько-білоруському пограниччю — у воєвідствах Краківському (Західна Лемківщина), Львівському, Люблинському (Холмщина) і Поліському українське

*) Spis Spółdzielni na dzień 1 stycznia 1934. Warszawa, 1935.

населення становить меншість. Одначе втягнено всі ці повіти до виказу тому, щоб з цілою повнотою унагляднити розміщення українських кооператив до кооператив інших національностей в загальних підсумках, збільшуючи число польських і жидівських кооператив й зменшуючи питому вагу українських кооператив.

На території перечислених у виказі повітів з кінцем 1933 р. існувало 10.677 кооператив — 46,9% всіх кооператив в Польщі (22.734). З тих 10.677 кооператив до союзів ревізійних належало 5815, а 4862 оставали поза союзами. Більш як певне, що переважна частина остючих поза союзми кооператив, це кооперативи нечинні, але формально не зліквідовані і не вичеркнені з судових реєстрів, на підставі яких усталено їх число. Менша частина цих кооператив — це мусять бути головно молоді, новоосновані кооперативи, котрі є в евіденції ревізійних союзів, але не зістали ще приняті в члени через всякі недомагання. Отже кооперативний рух в Польщі репрезентують головно ті кооперативи, що належать до ревізійних союзів.

З 5815 кооператив обєднаних в союзах, до РСУК належало 3194 (54,9%), до РРС 215 (3,7%), разом до українських союзів належало 3409 (58,6%), до польських союзів належало 1944 (33,4%), до жидівських 398 (6,8%), до німецьких 64 (1,1%). Треба замітити, що союзна приналежність кооператив не завше покривається з їхньою національною приналежністю. Коли РСУК і РРС обєднують виключно українські кооперативи, з українським складом членів, то до польських союзів належить багато кооператив, зложених в переважній части з Українців, а іноді й урядуючих по українськи. Так само деякі кооперативи жидівських союзів складом членів є українськими. Отже з обєднаних в союзи кооператив, українських кооператив є значно більше, ніж їх належить до РСУК і РРС, а серед кооператив остаючих поза союзами ще більше таких кооператив, що складом членів є українськими, а знаходяться під жидівським або польським проводом.

З усіх 10.677 кооператив на українській етноґрафічній території, на повіти галицьких воєвідств припадає 8.093 (75,8%), на повіти північно-західних земель 2.584 (24,2%). З 5815 кооператив обєднаних в союзах, на повіти галицьких воєвідств припадає 4600 (79,1%), на повіти північно-західних земель 1215 (20,9%). Населення повітів галицьких воєвідств становить приблизно 60,0%, а населення північно-західних земель — 40,0% цілого населення на українській етноґрафічній території. З порівнання процентового відношення кооператив і населення в обох частинах української етноґрафічної території виходить, що на північно-західніх землях кооперативи поширені в значно слабшій мірі, як у Галичині. Також степень охоплення кооператив українськими союзами значно слабша на північно-західних землях, як у Галичині. В Галичині на РСУК і РРС припадає 65,5% обєднаних в союзи кооператив, а на північно-західних землях 32,6%. На польські союзи

в Галичині припадає 27,5%, на північно-західніх землях 55,7%. Отже більше половини кооператив на північно-західних землях охоплено польськими союзами.

Такий стан був на 1/I. 1934 р. З кінцем того року розпорядком міністра скарбу до польських союзів влучено й ті нечисленні кооперативи на північно-західних землях, що належали до РСУК та РРС і всю українську кооперацію піддано під польські впливи. Те саме сталося з українськими кооперативами Краківського воєвідства. На 1/I. 1935 під українськими орґанізаційними й ідейними впливами остали лишень кооперативи в трьох галицьких воєвідствах: Львівському, Станиславівському і Тернопільському, з виїмком одної будівельної і кількох кредитових урядничих, які рівнож влучено до польського союзу урядничих кооператив у Варшаві. А від РРС одібрано також молочарські кооперативи в Галичині.

Кооперативна Рада і Головний Статистичний Уряд, публікуючи статистичні дані про стан кооперації в Польщі, подають їх також після національних союзів, і кооперативи обєднані в польських союзах узнають польськими кооперативами. З вище сказаного бачимо, що і перед обмеженням ревізійної компетенції РСУК і РРС на три східно-галицькі воєвідства, до польських союзів належало значне число українських кооператив, а тепер, після влучення до польських союзів сотень українських кооператив у воєвідствах: Краківському, Волинському, Поліському і Люблинському, національний поділ кооператив після национальности союзів вже зовсім не відповідатиме дійсности.

Поділ кооператив на типи на українській етноґрафічній території в Польщі після стану на 1/1. 1934.

Табеля II. подає виказ тих самих повітів з поділом кооператив на типи, як союзних, так і несоюзних. При кожному повіті подано окремо союзні, окремо несоюзні кооперативи, а при воєвідствах зраховано одні й другі разом.

З технічних причин деякі споріднені типи коопертив злучено в одних рубриках. Напр. кооператви споживчі (т. ч. 1.) з кооперативами для заспокоєння інших потреб (т. ч. 3.), кредитові кооперативи урядничі (т. ч. 6.) з іншими кредитовими (т. ч. 7), кооперативи для закупу і збуту загальні (т. ч. 8) з кооп. зля зак. і збуту спеціяльними (т. ч. 9), інші перетворчі рільників (т. ч. 11) з помічничими (т. ч. 12), робітничі виробничі (т. ч. 14) з кооп. праці (т. ч. 15), вкінці взято разом всі три підґрупи кооператив підприємців (т. ч. 16, 17, 18).

Треба при цім зазначити, що кооператив під клясифікаційними числами 3, 7, 9 є відносно дуже мало в порівнанні до тих типів, з якими вони злучені в одних рубрках.

В складі кооператив що-до діяльности (типів) на українській

етноґрафічній території і в решті Польщі заходять поважні ріжниці. Так само ріжняться між собою обидві части української національної території — Галичина і північно-західні землі.

На українській етноґрафічній території, як і в решті Польщі та в цілій Польщі, перше місце по чисельности займають кредитові кооперативи всіх типів (клясифікаційні числа 4, 5, 6, 7). На укр. території є їх 3990 і становлять вони 37,4% загалу кооператив, в решті Польщі 4820, — 40,0% загалу, а в цілій Польщі 8810, — 38,8% загалу.

Отже кредитові кооперативи розложені більше менше рівномірно між обома частинами Польщі, при чім не обєднаних в союзи кредитових кооператив є значно більше, як в решті Польщі, особливо загальних (сист. Шульце з Деліч [тип. ч. 4]. Серед них мусить бути багато старих, тепер нечинних кооператив, головно жидівських.

Іншу картину бачимо при кооперативах для закупу і збуту (типи ч. 8 і 9). Вони займають друге місце в цілій Польщі і на укр. території, але одно з останніх місць в решті Польщі. В цілій Польщі є їх 4767, — 21,0% загалу, на укр. території 3897, — 36,5% загалу і на решту Польщі припадає 870, — 7,2% загалу.

Під тип 8. підтягаються наші сільські господарсько-споживчі кооперативи, дуже слабо поширені серед Поляків і майже незнані у інших національностей Польщі, тому таку превагу цей тип кооператив має на українській етноґрафічній території. Більше двох третин цього типу коопертив на укр. території обєднані в союзи, коли в решті Польщі обєднаних в союзи менше половини.

В центральних і східних воєвідствах Польщі споживчі кооперативи серед сільського населення, що належать до польських союзів, зачислюються звичайно до ґрупи кооператив консументів (тип ч. 1). Поважне число таких кооператив належить між інш. до »Сполем«. Цим, мабуть, треба пояснити значну чисельну перевагу споживчих кооператив в решті Польщі, в порівнанні до української етноґрафічної території. Споживчих кооператив (типи ч.1 і 3) в цілій Польщі є 3936, — 17,3% загалу, на укр. етноґр. тер. 1241, — 11,6% загалу, а в решті Польщі 2695, — 22,4% загалу. Цей тип кооператив найслабше усоюзнений як в цілій Польщі (ледви половина), так, особливо, на українській етноґраф. території (дещо більше третини). Пояснити це мабуть треба тим, що в перших повоєнних роках повстало багато псевдо-споживчих кооператив, які закладалися торговельними спекулянтами для податкових полекш. Пізніше ці кооперативи розпадалися, стали нечинними, але досі фіґурують в судових реєстрах.

Дальше йдуть молочарські кооперативи. В цілій Польщі є їх 2188, — 9,2% загалу, на укр. території 684, — 6,4%, а в решті Польщі 1504, — 12,5% загалу. Бачимо, що в решті Польщі моло-

чарські кооперативи поширені в значно більшій мірі, як на укр. території, але є вони в значно меншій мірі усоюзнені, як тут.

Мешканево-будівельна кооперація в Польщі, хоч займає одно з останніх місць, всеж начислює поважне число кооператив (1080, — 4,7% загалу), розльокованих переважно поза укр. етноґр. територією, найбільше у Варшаві (403). На українську етноґр. територію припадає всього 150 кооператив цього типу, — 1,1% загалу, з того лише 15 належить до союзів, а решта остає поза союзами. На решту Польщі припадає 930 коопер., — 7,7% загалу, з того союзних 193 і несоюзних 887. Є це найменше усоюзнений тип кооператив в Польщі. Здається багато кооператив мешканево-будівельних повстали в надії на будівельні кредити, та не діставши їх, не проявили ніякої будівельної діяльности і є нечинні. Треба тут зазначити, що РСУК мав лишень одну будівельну кооперативу у Львові та й ту втратив, в наслідок відібрання права ревізії будівельних кооператив (тип. ч. 2).

Інші типи кооператив — перетворчі в рільництві і помічничі (т. ч. 11 і 12), ремісничі (т. ч. 13), робітничі продукційні і праці (т. ч. 14 і 15) і кооперативи підприємців (т. ч. 16, 17, 18) — поширені досить слабо як в цілій Польщі, так і на укр. території і над ними немає чого довше спинятися. Треба тільки зазначити, що ці типи кооператив, подібно як і кооперативи мешканево-будівельні, дуже слабо усоюзнені.

Лишається ще відмітити деякі ріжниці в уґрупованні кооператив в обох частинах української етноґр. території — в Галичині і на північно-західних землях. Коли в Галичині найбільш поширеним типом є кооперативи для закупу і збуту (т. ч. 8, 9) — 3279, або 40,5% загалу, то на північно-західних землях перше місце займають кредитові кооперативи всіх типів — разом 868 одиниць, або 33,6% загалу, а кооперативи для закупу і збуту займають тут трете місце (23,9%), уступаючи друге місце споживчим кооперативам (т. ч. 1, 3), (26,4%), котрі в Галичині займаютьс одно з останніх місць, становлячи 7,0% загалу кооператив. Кредитові кооперативи в Галичині майже дорінюють числом кооперативам для закупу і збуту — 3122, або 38,6% і займають друге місце. Великий відносно відсоток споживчих кооператив на північно-західних землях пояснюється тим, що сільські господарсько-споживчі кооперативи, які в Галичині з правила зачисляються до кооператив для закупу і збуту (т. ч. 8), на північно-західних землях в багатьох випадках підтягнено до споживчих кооператив (т. ч. 1).

Андрій Жук.

Читайте! — Передплачуйте! — Поширюйте!
„КООПЕРАТИВНУ РЕСПУБЛИКУ".

Безпосередня співпраця рільничої кооперації зі споживчою на Мадярщині

Справа безпосереднього доступу кооперативно зорґанізованого споживача до такого-ж продуцента і навпаки все була і є одною з головних проблєм кооперації. Особливож від часу, коли безпосередня співпраця споживчої кооперації з рільничою стала гаслом льондонського Міжнароднього Союзу Кооператив.

Зорґанізувати таку співпрацю — назагал не легко. Насамперед треба кооперації здобути безпосередній і сильний та всебічний доступ до продукуючого села і споживаючого міста, треба зорґанізувати перерібку сільських продуктів і виробництво споживчої кооперації і нарешті умовитися про взаїмну доставу та її фінансування поміж рільничою і споживчою кооперацією в краю і закордоном.

Це питання довго ворушило уми кооператорів ріжних країв і довело врешті до створення »Загального Міжнароднього Комітету Кооперативних Взаємин« в Женеві 1931 року. Цей комітет мав у першу чергу занятися студіями і практичною розвязкою цеї, так важної господарсько-суспільної справи.

Обіч того комітету працювали в цім напрямку практично окремі національні кооперативні союзи рільників та споживачів. Гасло усунути посередників в рільній та споживчій торговлі через безпосередню співпрацю рільної і споживчої кооперації захопило, між іншими, мадярську кооперацію. Мадярщина, держава наскрізь хліборобська, старалася розвязати цю справу відповідно до своїх місцевих відносин. По заснуванні З. М. К. К. В. повстав на Мадярщині 1931 року »Нац. ком. кооп. взаємин« в цілі переведення в життя намічених завдань. Однак вже й передтим, бо від 1924 року, працювала мадярська кооперція над розвязкою цього питання. Занялася тим велика кооперативна гуртівня „Hangya“ (»Домашнє господарство« — союз і гуртівня мадярських кооператив, яка числить 1541 кооператив з 572.692 членами на 8,688.000 населення). Оснував її апостол мадярського кооперативного руху ґр. Олександер Каролій в 1898 році. Головним директором цеї установи аж до 1934 року був тоді один з найбільш нині заслужених мадярських кооператорів Елємер Бальоґ.

Вступом до здійснення цеї ідеї була справа забезпечення збуту для набутих сільських продуктів безпосередньо до рук згуртованих в кооперації споживачів в краю і заграницею, головно до кооперативних гуртівень Данії і Німеччини. Перший експорт обіймав передовсім насіння люцерни, фасолі, сочевиці і маку, які закуплено від більших продуцентів в краю. З літами, а головно від 1930 року почався вже послідовний скуп і збут продуктів дрібного продуцента, як: яєць, дробу, овочів, ярин, вина, свинячого і волового мяса, меду, збіжжя, картофель, цибулі, лічничих

зел і т. п. Ці продукти збувалося в першу чергу через споживчу кооперацію в краю і закордоном. Нпр. з проданих у 1930 р. 3 міл. яєць збуто через мадярську споживчу кооперативу „Haztartas“ аж 2,400.000 яєць. Цимже шляхом збуто цілий закуплений дріб. Збіжжя викуповувано при допомозі кредитових кооператив і збувано млинам в краю і закордоном. Навязано дальші безпосередні торговельні зносини з кооперативними установами інших держав, поза вище згаданими, як: Чехословаччини, Польщі, Австрії, Швайцарії. Вже тоді зроблено богато, але брак готівки, одноцільного проводу і раціонального розподілу праці між поодинокими кооперативними мадярськими установами утруднював здійснення бажаного пляну.

Мадярське правительство, з хвилиною, коли господарська криза підкопувала чимраз більше існування кооперативного руху, видало в 1934 році закон (XXI), що мав на цілі, згідно з господарським державним пляном через реорґанізацію скріпити кооперативний рух.

Дві великі кооперативні орґанізації „Haugya“ і „Köztisztvizelok“ (уряднича спож. кооп.) розділили між себе кооперативну торгівлю. Перша перебрала на себе село, друга місто. Деякі менші кооперативні орґанізації припинили свою діяльність або злилися з вище згаданими і передали їм свої підприємства. Доцільний поділ праці в цих двох кооп. установах мав розвязати тяжку господарську ситуацію і допровадити до подешевіння товарів, зменшення видатків, сконцентрування закупів, збільшення можливостий збуту, поширення сітки кооператив і одноцільного проводу. (Дві коопер. орґанізації: Загальна Кооператива Споживачів в Будапешті і Кооператива Мадярських Рільників не були обняті реформою). Від 1932 до 1934 року збула „Hangya“ безпосередньо споживчій кооперації всіляких рільничих продуктів (худоба, дріб, яйця, овочі) за поверх 7,500.000 пенґів.

Ці взаїмні торговельні обороти зросли би ще більше, якби не трудности в фінансуванні цеї торгівлі (що паде покищо в цілости на саму „Hangya“) і не чимраз більші перешкоди в експорті.

На заввагу заслугує, що чимраз сильніша взаїмна і безпосередня торгівля кооперативно зорґанізованого рільника з таким же міським споживачем приневолила приватну мадярську торгівлю підвищити ціни за хліборобські продукти.

В будуччині задумується звернути більшу увагу на це, щоби кооперативне село в більшій мірі, ніж дотепер користало зі споживчої кооперації також як споживач.

Щоби можливости взаїмних зносин добре вистудіювати та щоби виховати для сільської кооперації якнайліпших низових співробітників, рішилася тепер „Hangya“ зорґанізувати взірцевий кооперативний округ, зложений з 12 громад, в півд.-сх. частині Мадярщини з осередком в Бекешчабі. Округою заряджує окружний орґанізатор. Його завданням є: 1. пропаґувати кооперативні

ідеї, 2. збирати сільські продукти і вироби домашнього промислу з 12 громад дорогою закупу, чи виміни, 3. доставляти селам потрібного товару, 4. збувати надвишки продуктів через відповідний відділ „Hangya“ в краю і за границею. Відборцем „Hangya“-ї на внутрішнім ринку є головно споживчий „Köztisztvizeloh“ а за границею — кооперативні споживчі гуртівні.

В Берешчабі побудовано великий кооперативний дім, де містяться: крамниця, гостинниця, щадниця, тов. обезпечень і суспільна обезпечальня. Справу достосовування продукції до запотребування передано в руки знатоків рільничої палати.

Згадана розвязка проблєми безпосередніх зносин споживача і продуцента без посередників в мадярській кооперації стала предметом заінтересування господарських і кооперативних кругів світа, з огляду на господарські можливости в майбутності*).

Олена Степанів.

ТЕКСТИЛЬНО-ВИРОБНИЧА КООПЕРАТИВА СІЛЬСЬКОЇ МОЛОДІ.

В березні ц. р. ланцутське »Коло Звйонзку Млодзєжи Людовей« постановило створити ткацьку кооперативу. 20 сільських хлопців, між ними кілька ткачів, взялися енергійно до збирання уділів і кредитів. В недовгім часі зібрали між собою 6 тисяч зл., а друге стільки одержали у формі кредиту. За ці проші пороблено майже власноручно тракцькі станки, між ними кілька механічних. Самі члени теж ведуть рахівництво і торговельну адміністрацію.

Кооператива має добрі початки праці. Виробляє 30 сортів матерій з вовни і піввовни на одяги, як також всякі додатки до мужеських одягів. Ціни кооперативи є приблизно 2/3 цін фабричних. Клієнтелю становлять приватні купці й особи, але окрім того є державні замовлення, з окрема більші замовлення для війська. Кооператива за короткий час сплатила весь позичений капітал.

(Звертаємо увагу, що подібна кооператива повстала саме у Львові, заходом українського службівництва з кругів СУПРУГА. Є це кооператива »К о м е т а«, що саме приступила до виробництва вовняних, бавовняних і льняних матерій).

РІЧНИЙ ВИЩИЙ КООП. КУРС У ЛЬВОВІ.

Кооперативний Інститут ім. проф. Долінського при Вищій Школі Загр. Торговлі у Л ь в о в і оголосив вписи на однорічний вищий курс кооперації. Умовою приняття — свідоцтво зрілости із середньої школи; виїмково можить бути приняті особи з ін.освітою, коли мають щонайменше 2-літню практику в кооперації, стверджену Окружним Союзом Рільничих і Зарібкових Кооператив у Львові (Давніший Патронат). Метою курсу є підготовка працівників і ревізорів в кооп. орґанізаціях. Оплата за курс разом з іспитовою таксою є 250.— зл., платна у місячних ратах. Є можливі звільнення від оплати. Виклади відбуваються вечорами від 17 до 20 год.

---

*) K. Ihrig: Absatz landwirtschaftlicher Erzeignisse durch die ungarischen Konsumgenossenschaften. I. G. R. Nr. 5.

Die Ehrung Elemér von Balogh's, des Führers der ungarischen Agrargenossenschaften. I. G. R. Nr. 6.

Genossenschaftliche Reorganisation in Ungarn. Beitrag von der „Hangya“ (Budapest) I. G. R. Nr. 8.

1-МІСЯЧНИЙ КУРС ІНСТРУКТОРІВ »КООПЕРАТИВНОГО ПРИСПОСОБЛЕННЯ«.

В людовім університеті в Тивонії (львівське воєвідство) дня 1 жовтня розпочався 4-тижневий курс вишколу провідників »кооперативного приспособлення«. На жаль не маємо ближчих інформацій про цей цікавий курс. (Людових зимових університетів є в Польщі вже кількадесять. У нас досі не існує ані один).

З ГОСПОДАРСЬКОГО ЖИТТЯ.

LUX E ПОЛІССЯ.

В польській господарській пресі, а також в міністерстві хліборобства чимало уваги присвячують справі т. зв. »дрогічинських шпихлірів«. Дехто приписує поліському винаходові примусових житніх шпихлірів велику будучність; є однак і критичні голоси, які радять виждати з наслідуванням поліського взору, аж поки він не оправдає всебічно своєї організації.

В чому річ?

З ініціятиви старости дрогічинського повіту на Поліссі, для »суспільно-культурної діяльности на терені повіту« — оснувався в липні 1932 року »Звйонзек Ґмін Повяту Дрогічиньскєґо«. Реферуючи про цей почин, п. Гарскі з »Рольництва« (ч. X. за 1935 р). пояснює, чому саме староста не йшов звичайною дорогою творення добровільних господарських товариств, як це водиться в інших дільницях. Причиною було, мовляв, те, що населення Полісся ще не приймало таких організацій; вони, хоч створені, не доходили до маси на низу. Отже староста рішив, так сказати, орґанізувати село примусовою дорогою, через солтисів і війтів.

Оснований »Союз Ґмін« одержав статут, який опубліковано у воєвідському урядовому деннику, як урядовий акт. На основі цього статута »Союз« становить рада у складі по двох делеґатів висланих від волостей (війт і один радний). Ця »рада« вибирає Управу з 5 членів і 5 заступників. (Отже нове видання Повітового Виділу). Союз має бюро, яке ділиться на три секції: суспільно-освітню, рільничу, економічно-кооперативну.

У завдання так змонтованого бюрократичного апарату покладено буквально все, що тільки можна придумти з ділянки суспільної праці Є там отже народні доми, світлиці, бібліотеки, курси, виклади, видавництва, прогульки, вистави, врочисті свята, зїзди, бюро праці і порад, вся аґрономічна робота, конкурси дорослих і молоді, підпирання усіх родів рільничої продукції, насінництво, допомога меліорації (»у виконанні програми Рільничої Палати«). Далі: організація закупу, збуту с.-г. продуктів, зсип збіжа, достава насінного зерна, всі роди кооперації, якими Союз має опікуватися і т. д.

Але тепер болюче питання: це все має коштувати немало гроша. Звідки його взяти? І ось тут поліські винахідники »нової форми загальної організації рільництва« прийшли до ідеї примусових збіжевих шпихлірів, які мають стати джерелом фінансування цілого ґрандіозного апарату.

(Кажемо поліські, а не »дрогічинські« тому, що приклад дрогічинського Союзу моментально почали наслідувати староства інших повітів Полісся і вже у 1933 році ця акція обхопила ціле воєвідство, всіх його 9 великих повітів, при активнім попертю з боку воєвідського уряду).

Це дуже важно, щоби не мати ніяких сумнівів, що привело до ідеї шпихлірів, бо воно надзвичайно характерне, а разом з тим мусить мати рішаюче значіння для долі цілого почину. Тому ми даємо слово самому авторові

з »Рольництва«, орґану Міністерства Хліборобства. На стор. 36 книжки за жовтень б. р. читаємо:

„Wobec szczupłości zwykłych źródeł dochodowych kwestja finansowa mogła być rozstrzygnięta tylko w drodze stworzenia źródeł specjalnych. Na podstwie art. 43 p. a), ustawy z dnia 23. III. 1933. o częściowej zmianie ustroju samorządu terytorjalnego, w drodze powzięcia przez rady gminne dobrowolnych uchwał wprowadzony został obowiązek zsypu przez rolników żyta do spichlerzy gminnych". (підкр. наші — Ред. К.Р.).

Як-же виглядає цей »добровільний обовязок«? (Яка дивна сполука понять!). Отже дрогічинський взірцевий статут громадських шпихлірів завів обовязок віддавати до шпихліра кожного року по 2 кґ. жита з кожного гектара землі першої податкової категорії. В перечисленні на гроші це робить 20—25 проц. додатку до ґрунтового податку. Отже, як бачимо, це нове податкове обтяження і то доволі значне.

Щож діється з цим збіжам? Воно зсипається до громадського шпихліра з тим, що з нього можуть члени громади діставати позички (в зерні): то в разі недороду, то на переднівку, на засів, то просто на консумційні цілі. Позички опроцентовані — на жаль стаття не подає, як високо.

До теперішній стан акції:

На 1932 рік вимірено до зсипу в 9-ти повітах Полісся 1292 тонн жита. Зібрано в дійсности 1029 тон, значить 79,6 проц. На 1934 р. вимірено вже 1730 тон.

Як зуживається ця кількість зсипу? Дані є покищо з дрогічинського повіту: на консумпційну поміч ужито 19 проц. зсипу (35.398 кґ. жита на 9021 позичальників, отже 35 кґ. на родину. Решту збіжа обмінняли на дворах на однородне зерно і з того уділено 4995 господарствам позички на засів. В перечисленні це давало можність позичаючим обсіяти по 0.14 га землі. Як бачимо, обі категорії позичок давалися в дуже невеликих кількостях.

На другий рік — 1933/34 на спожвчі позички розділено всього 11 проц. зібраного зсипу. Зате в інших повітах більше, так що консумційні позички стали головним типом.

1933 року дрогічинські шпихлірі пробували також вести т. зв. інтервенційну акцію. Вони скуповували в осени збіжа від селян, з тим, що передержавши його через зиму і продавши по вищій ціні, відтак доплачували господарям дещо до виплаченої їм ціни закупна. Таких доплат уділено в першім році у висоті 1.50 зл. за квінтал. Акцію скупу провадили переважно кредитами Комунальної Каси з Банку Ролыного.

З урухомленням поліських »Союзів Громад« всі субвенції, які одержували місцеві (польські) суспільні орґанізації — одержано на потреби »Союзів«. Тим самим, і так квола діяльність тих добровільних суспільних орґанізацій, що помимо субвенцій не могли найти дороги до села (гл. вище) — припинилася зовсім. Розуміється — не стало сенсу існування навіть для Рільничої Палати, бо всіх має заступити староста з війтом і солтисом.

Стільки покищо про поліський винахід, що має бути в уяві тамтешніх адмін. чинників ліком на всі суспільні потреби та отворити адміністрації дорогу до села. Ліквідація всієї вільної суспільної організації, приказ з гори і екзекутиви через органи влади — ось короткий зміст цілого помислу.

Коли ходить про самі »громадські шпіхлірі« — то в Галичині дещо знають розповісти про цей тип торговельної діяльности самоврядних апаратів з війтами і громадськими секретарями на чолі. А не забуваймо, що тоді говорилося виключно тільки про ґуманітарні завдання шпихлірів, ані в думці не маючи робити зі шпихлірів джерело доходу для старостинської освіти, аґрономії, ветеринарії, кооперації і т. д. Отже без ніяких вагань треба відкинути нові поліські помисли, хочби вони прикривали себе й найшумнішими й модними тепер фразами про »плянову господарку«.

Поліські помисли на стільки пахнуть прикордонним східним духом, що навіть в міністерстві хліборобства, де є теж своєрідні пропаґатори »плянової-сти« (прим. автор молочарського законопроєкту і др.) — поставилися до них доволі з резервою. Так само приняли їх у варшавській централі Рільничих Палат. Цитований п. З. Гарскі наводить фразу міністра хліборобства з промови на бюджетовій комісії 11. січня 1935 р.:

»Я є рішучий противник анґажування самоврядувань до всяких торговельних починів«.

Від себе п. Гарскі пише навіть так:

»Головною ознакою всякої плянової господарки є, обік моменту загальности у виконуванні з гори накиненої програми діяння, момент заміни свободи ділання одиниці і гуртів — кермованою »свободою«. Поліська акція виросла саме на таких моментах. Її ініціятори того мабуть не перечать, підносячи завше з притиском благодать загальности впливання на сільські маси і не утруднюючи нікому доступу до праці в терені.... під скромною вимогою виконування завдань, а доручених Союзами Громад. Зате стрічаємося з рішучим запереченням, начеб то повітові Союзи Громад мали собі ставити завдання на взір славетніх »пятилєток«. Не сумніваємося, якщо доси, в орґанізаційному періоді чого ще нема, то в будуччині прийти мусить, бо всяка плянова господарка має ту прикмету, що мірилом її господарської справности й доцільности є час, зужитий на виконання означеної програми«...

...»Поліська акція плянового господарства змагає до заступлення богацтва життя, тої предивної мозаїки перехресних думок і поглядів, розказом з гори, нівеляцією суспільних змагань«...

А т тимчасом поліські методи находять вже наслідувачів і на Волині, де теж воліють старосту й війта, як організатора суспільної праці, радніше, як місцевого кооператора, просвітянина, де вже давно прочищено поле для »плянової роботи«, поліквідувавши »Просвіти«, взявши під курателю кооперативи і т. д.

ЗА ЗМЕНШЕННЯ ШАРВАРКІВ.

Закон про шарварки ухвалено, але заки його будуть переводити в життя, треба добре розважити, чи село дасть раду тому новому тягареві. І так уже законна преса, реферуючи про шарварковий закон, характеризувала його, як »поворот панщини«.

Міністерство Рільництва і Рільних Реформ приготовляє саме виконавчі приписи до шарваркового закона. Польські рільничі орґанізації предложили міні-ву меморандум до цієї справи. На думку меморандуму, шарварок треба примінювати дуже обережно. Треба також розкладати цей тягар рівномірно між податників. В тексті закона максимальна ставка рівняється 100 проц. при податку ґрунтовім, 50 проц. при податку від нерухомости і 25 проц. при промисловім податку. Польські рільничі товариства жадають:

1) щоби ставка була однакова для платника всіх названих родів податку;

2) щоби взагалі тягар шварваркових роботизн був зменшений, а саме щоби виносив:

60 проц. у центральних та східних воєвідствах,

30 проц. у південних,

15 проць у західніх.

АКЦІЯ ПОЛЬСЬКИХ РІЛЬНИКІВ В СПРАВІ ЗБУТУ ПРОДУКТІВ.

Акція польських рільничих кругів що до організації збуту рільних плодів йде поспішним темпом. У Львові вона виявилася передовсім у формі підготовки заснування кооперативно-торговельної централі для збуту с.-г. продук-

тів (головно заходом Окружного Союзу Рільничих і Зарібково-госп. Кооператив). В цілій державі відбуваються конференції в справі орґанізації збуту. Дня 26. вересня відбулася у Варшаві, в Центральному Товаристві Організацій і Кулок Рільничих велика конференція. В ній взяли участь: Союз Рільничих і Зар. Госп. Кооператив, Союз Молочарських і Яйчарських Кооператив, Центральна Каса Рільничих Спілок, Союз Кооператив Споживачів та кілька провінціональних »Товариств Кулок Рільничих«.

КОШИКАРСЬКИЙ ПРОМИСЛ І СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО.

Є на терені Польщі кілька осередків кошикарського промислу: кілька містечок на Поморю, біля Висли (Хелмно, Нове і др.), далі район Рудника над Сяном, і деякі місцевости над Дністром, де також росте відповідна кошикарська лоза. Вироби цих районів, особливо першого, ідуть не тільки на краєвий ринок, але й за границі Польщі, головно до Злучених Держав. В році 1934 вивезено туди 11.000 квінталів товару, вартістю 1,500.000 зл.

Одначе ціни, які осягає за границею товар з Польщі, незвичайно низькі. Деякі круги твердять, що це наслідок взаїмного конкуренційного поборювання з боку окремих експортових фірм. Можна цьому й не вірити, бо якби це було правдою, то концентрація експорту в одних руках, як це є прим. з цукром, нафтою, або деякими рільними артикулами, повинна впливати на підношення цін. Цього однак не видно. (Сам міністер Квятковскі вважав потрібним підчеркнути, що методи »плянової господарки« та штучного накручування конюнктури не довели нігде до ціли).

Підприємці, що фінансують кошикарське виробництво (часом у фабричній формі, більше у формі халупництва) — відомі з того, що платять дуже низькі ціни рільникам, продуцентам лозини. Вони поступають орґанізовано й солідарно, коли ходить про плачення як найнижчих цін за сірівець, так що плянтації лозини мають тенденцію до занепаду, з причини їх невиплатности. До того ще ті самі кошикарські підприємці висунули домагання примусової реґляментації експорту лозини (не готових виробів, а лозини!). Ціль тут очевидна: через зменшення подачі сировини на вивіз тиснути на знижку її цін в краю. Рільничі круги повинні рішучо противитися таким проєктам.

ВІД 1934 РОКУ ЗМІНА В ЕКСПОРТІ БЕЗРІҐ.

В році 1933 був найбільший спад експорту безріґ з Польщі. В цьому році вивезено всього 155 тис. штук, тоді як у 1928 р. було 1279 тис. штук!

За роками справа йшла ось як:

1928 р. вивіз	1279 тис. шт.	1932 р. вивіз	193 тис. шт.
1929 „ „	960 „ „	1933 „ „	107 „ „
1930 „ „	721 „ „	1934 „ „	155 „ „
1931 „ „	374 „ „		

Рік 1934 дав 12,1% кількости штук 1928 року, а вартість в грошах була 8,4%. В 1935 році, з ріжних причин, головно через війну, експорт пішов дещо більше в гору.

ДАЛЬШЕ ЗМЕНШЕННЯ ГРОША В ОБІГУ.

Грошевий обіг в Польщі в р. 1934 рівнявся сумі 1.365 міліонів зл. Це при 33,4 міліонах населення давало **40,87 зл.**

Ще недавно, бо в р. 1931 обіг грошей був 1.459 міліонів злотих; при 32,1 міліонах населення це робило на одну душу зл. 45,45. Це значить, що за 4 роки часу обіг гроша упав майже на 11%. Вияснюється це дальшою обнижкою цін рільних продуктів, в меншій мірі промислових та зарібків найманої праці, що потягнуло за собою дальше зменшення доходів працюючого населення.

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК—ЛЬВІВ

CO-OPERATIVE REPUBLIC

Ukrainian Monthly Review — Lwiw Poland

Ч. 12.
ГРУДЕНЬ
1935.
РІЧНИК VIII.

НА ОКРАЮ ДНІВ

ПЛЯН ЕТАТИЗАЦІЇ МОЛОЧАРСТВА.

Хоч не виданий ще закон про монополізацію в молочарському промислі, то все таки підготовчі роботи до неї ведуться. З ґазет довідуємося, що в деяких воєвідствах уже підготовляється це молочарське »плянове хозяйство« (говорячи терміном сталінської пятирічки). Рільничі Палати в Лодзі і у Варшаві вже устійнили у себе сітку плянових монополістичних молочарських кооператив, при чому виявляється, що прийдеться ще ad hoc оснувати тут і там по кільканацять районових молочарських кооператив (досі місцеве населення не проявило ініціятиви знизу і не подбало про якісь гроші на ту ціль). Вироблюються пляни (там вгорі, у воєвідствах) і попливуть нові гроші з публичних кас на ту молочарську »пятилєтку«. Дай-біг, щоби з тими грішми не сталося таке, як зі сотками міліонів, які вже поплили на теж плянові згори шпихлірі, пекарні, Рольнікі, Кулка Рольніче і т. д. Як відомо, з цих кредитів для польської кооперації поважну частину вже відписано, а чергова порція піде небавом на відписання (вже йдуть на цю тему дискусії).

Та хочби навіть так не сталося, хочби нові »свише дані« молочарні були ведені найбільш господарно, то нема ніякого сумніву, що сам факт наділення їх правом монополю мусівби привести до найбільш шкідливих з народньо-господарського погляду наслідків. Пройде пару літ і такі монополістичні молочарні стануть силою залізної конечности тягарем і для консумента і для продуцента (хлібороба). Ніщо не стримає орґанізації, що має право монопольного відбору молока від хлібороба, перед легковажним його трактуванням, тим більше орґанізації, фінансованої не членом-доставцем, а бюрократичною публичною установою, та від неї залежної. Не поможуть тут жадні урядові диктати цін і калькуляцій, не поможе навіть арешт і Береза, як не помагають в Совітах щорічні »чистки«, ба й розстріли: *закони економіки сильніші від урядових декретів і розпорядків.* Основний же закон економіки каже: де нема свобідної конкуренції, де є монополь, там є *визиск і бюрократизм.*

В часі, коли ціле суспільство Польщі вже в один голос протестує проти картелів, коли тріщить господарка державних і само-

врядних монополів, коли в цілій низці ділянок є поважні оферти на заступлення монополів приватними підприємствами, чи можна виходити ще з новою монополістичною імпрезою?

Не хочемо вірити, що є, крім бюрократичних чинників з Рільничих Палат, польські к о о п е р а т о р и, які би щиро, з переконання підпирали ідею молочарського монополю. А як і є, то очевидно не передумали добре справи, на яку небезпеку вони хочуть наразити саму ідею вільної кооперації в молочарській ділянці. Їм напевно здається, що це буде ультра-кооперативно, коли одним почерком пера знищиться всіх приватних конкурентів кооперативного молочарства. А на ділі — це найгірша прислуга, яку можна зробити кооперації! Це її зетатизування, збюрократизування, це для неї смертний присуд.

Таку жахливу прислугу зробив кооперації большевицький режім. Законним примусом надавав їй пару наворотами фактичний монополь у роздрібній, а почасти й у гуртовій торговлі. Довів її до повного розкладу і руїни. Саме тепер, 22. вересня ц. р. офіційно ствердженo остаточну ліквідацію кооператив по містах СРСР; є це спроба рятувати її на селі (читайте про це у черговій замітці та у хроніці цього числа »К. Р.«).

Нехай це добре розважать ті польські кооператори, які дають себе ловити на приману легкої перемоги над приватним молочарем! Не тою дорогою йде здорове будівництво кооперації.

РУЇНА КООПЕРАЦІЇ В СРСР.

Просимо дуже нашого читача завдати собі дещо труду й зібрати потрібну дозу терпцю для того, щоби простудіювати новий сталінівський декрет про кооперацію, що поміщений у нашій »Хроніці«. Нехай вас не лякає навіть дубова мова нового указу — бо справа незвичайно важна й притім повчаюча.

Короткий зміст декрету уряду СРСР такий: признається, що від двох уже літ споживча кооперація по містах є в аґонії; цим декретом отже уряд дає »Центросоюзові« нове »завдання«: закріплятися на селі. Але-ж бо зі самого декрету дізнаємося, що й на селі споживча кооперація колись була, а тепер стоїть препогано. Значить: зарядження нового декрету треба трактувати не як відкриття нової ділянки для кооперативної праці, тільки як... спробу р я т у в а т и хоч на селі, що вдасться, з кооперації.

Такий висновок мусить зробити кожний, хто совісно перестудіює весь указ. Отже ніякий »новий доказ турбот уряду й парт.ї за долю села«, ніяке нове добродійство »коханого вождя всесвітнього пролєтаріяту«, а остання спроба рятувати від компромітації те, що звалося в СРСР кооперацією, а що нею не було, дякуючи повній залежности від держави і партії.

Признання деякої свободи місцевим кооперативам у виборі джерел закупу, обітниця привернення виборности орґанів коопе-

ративи (!!), признання районовим і обласним союзам права закупу товрів не лиш у московськім Центросоюзі — це все пахне в і д с т у п о м, пахне своєрідним кооперативним НЕП-ом, тимбільше, що зійшлося разом зі знесенням продажі на картки, з дозволом колгоспам продавати дещо зі своїх продуктів на вільнім ринку, з дозволом колгоспникам мати кусок власного города та одну коровину з пару курками та т. п.

В подібній аранжерці приходила відома НЕП у 1921 році. Принесла вона — ніде правди діти — деяку передишку народньому господарству, а режім Леніна врятувала від неминучого упадку внаслідок доби »воєнного комунізму«. Скріпила значно сили й держави — але тільки на те, щоби засліплений новими »успіхами« большевизм заохотити до »пятиліток« і колєктивізації, себто нового замаху на сільське господарство.

Не виключене, що історія повториться знову da capo.

ПРИБОРКАТИ КАРТЕЛІ!

Те, що досі про картелі говорилося на основі звичайної обсервації — найшло вже своє статистичне, себто науково обґрунтоване підтвердження. Саме появилася праця офіційного статистика, співробітника Гол. Статист. Уряду у Варшаві п. Штурм-де-Штрема п. н. »Статистика картелів в Польщі«. Подані в цій книжці інформації і підчислення переходять далеко все, що досі говорилося про картелі в Польщі; навіть півурядова »Ґазета Польська« (з 20. XI. ц. р.) називає цифри статистики ревеляцією і сензацією.

Передовсім саме ч и с л о картелів: воно дійшло вже (в 1934 р.) до 216 (не числячи міжнародніх картелів, куди входять також польські картелі). Далі ч а с п о я в и: хто думав, що час кризи, негодування громадянства і ухвалений урядом »протикартельний« декрет охолодили в дечім картелевий розгін — той дуже помилився. Навпаки, саме останніми роками темпо росту числа картелів зростало прогресивно. В роках 1931—1934 появилося нових картелів:

1931 р. — 12, 1932 р. — 25, 1933 р. — 45, 1934 р. — 58.

Таким чином половина всіх існуючих картелві була заснована саме у періоді кризи, очевидно не для чого іншого, а для того, щоби боротися з прилюдним натиском на знижку цін та ще може й для того, аби »реґулювати«, себто пляново обмежувати »надмір« промислової продукції, а через те підтримувати високий рівень цін і збільшувати безробіття в країні.

(Для порівнання: в році 1934 число картелів у сусідній Чехословаччині зросло на 10%; в Польщі ж на 36%).

Яку ролю відіграли ті, на алярм основувані обєднання промисловців — всі знаємо. Досить пригадати, що тоді, як індекс цін рільних продуктів постійно падав, дійшовши врешті пере-

січно до несповна половини свого рівня з 1928 року (47%), а індекс промислових нескартелізованих цін знизився при деяких сирівцях навіть до 42% стану з 1928 року, а при готових некартелізованих виробах упав до 64% — то ціни картельних товарів, навіть по натиску збоку уряду обнизилися: сирівці до 91%, півфабрикати до 84%, готові вироби до 83%.

Ті цифри та ще й інші з діяльности картелів не лишають ніякого сумніву про характер картелів. Вони не виконали — поза піддержкою високих цін — жадної функції, яку можнаби оцінити, як корисну для суспільного господарства, а й та їх головна функція була для того господарства більше чим шкідливою.

Питання про те, як боротися з картелями, вимагає подрібного розгляду справи. Головна річ, аби була **воля** боротися, і то як в громадянстві, так і серед урядових чинників держави.

ВІДСТРАШУЮЧИЙ ПРИМІР.

Польську кооперативну — а й взагалі господарську — опінію сильно схвилювала вість про ліквідацію одної з найстарших і найбільш заслужених познанських хліборобських кооператив. Упав »Рольнік« в Познані, велика й заслужена кооперативна установа, закупочно-збутова спілка на всю округу, з власним великим маґазином-елєватором у м. Познані — по 25 літах заслуженої праці в користь своїх біля 500 членів, більших селян довколичних сіл.

Познанський »Рольнік« був заснований в добі розквіту великопольської кооперації, за взірцем тих закупочно-збутових спілок, якими так вславилася діяльність ксьондза Вавжиняка. Його розвиток ішов тріумфально вперед аж до останнього часу, коли підкосила його кріза. А підкосила тим, що »Рольнік« розборгував великі скількости товарів між окружних хліборобів (машин, погноїв, насіння), які внаслідок кризи не сплачують своїх зобовязань. Зобовязання спілки дійшли до суми 1 міліона злотих; саме недавно маґістрат Познання викинув бюра »Рольніка« зі свого будинку, еґзеквуючи залеглі чинші за цей будинок у висоті 10 тис. зл. Непокриті довги прийдеться покривати з доплат членів, які вже потратили свої високі уділи (по 300 зл. уділ!) — якщо не буде інтервенції від уряду.

Найцікавіше однак для кожного буде питання: як можна було так необережно роздавати кредити? Отже тут довідуємося, що до роздавання кредитів заохочували, а навіть приневолювали спілку державні банки в добі високої конюнктури. Петент, якому »Рольнік« відмовив кредиту, йшов на скаргу до »Банку Рольного« і той наказував дати кредит, грозячи здержати зі своєї сторони кредит »Рольнікові«.

Так то кредитова обильність »з гори« зруйнувала стару кредитову установу. Поки жилося під Німеччиною і не було легкого

доступу до державних кредитів — поти все було гаразд; ласка згори і невідступна від неї інґеренція зовнішних чинників звели кооперативу на манівці.

Наука не повинна йти в ліс (актуальне і у нас тепер, у звязку з евентуальними кредитами на молочарні)!

РАЙФАЙЗЕНКИ ОПРАВДАЛИСЯ.

В початках новочасної пропаґанди за райфайзенками, дехто висказував побоювання, чи ті маленькі місцеві щадниці зможуть встоятися при нинішних відносинах. Головним арґументом було: звідки візьметься капітал для райфайзенок та чи вони матимуть довіря в населення? Сьогодня можна уже з цілою певністю стверди-ти, що молоді райфайзенки, основані під кличем »дрібної ощадности«, оскільки придержувалися правдивих райфайзенських засад — здали іспит життя, і то навіть з дуже добрим вислідом.

Вони не тільки перетривали несподіваний удар найлютішої господарської кризи, яка вдарила по них саме в добі їх народжу-вання, кризи, яка поклала на лопатки передовсім кредит. Більшість наших райфайзенок, хоч будувалася в часі господарської заверюхи, зуміла тісно звязатися зі своїми членами. Вони не перестали своїй касі сплачувати довгів навіть тоді, як устало взагалі плачення довгів. Активність населення, одушевленого ідеєю дрібної ощадности, творила чуда, витискаючи зі села де-сятки і сотки злотих на ощадність навіть тоді, коли село перестало вживати сірників і нафти, коли замість білої солі стало до їди вжи-вати чорної, призначеної для худоби, а цукор став великим свя-точним люксусом.

Число райфайзенок поволі збільшується. Між членами РСУК мали ми в 1934 році 412 одиниць, які надіслали білянси, значить, є живими орґанізаціями. Цих 412 спілок мали пересічно по 1159 злотих на кооперативу уділів, 810 зл. запасних фондів і 2650 зл. щадничих вкладок. Разом по 4620 зл. оборотового капіталу пере-січно на райфайзенку. Невеликі це на позір суми, але зважмо, що це все наше власне, що це не прислані з гори гроші, а зібрані з власних сіл! Тому їх вартість двічі—тричі більша, як грошей, уділених прим. Касам Стефчика, »на розрибок« з їх цен-тральної каси. Ті цифри свідчать про живий звязок тих 412 кре-дитових одиниць з ґрунтом; разом з тим вони дають підставу надіятися припливу з того ж ґрунту нових сил і нових капіталів, тоді як при кредиті, уделенім згори, такої надії нема.

412 райфайзенок, маючи пересічно по 4620 зл. оборотового капіталу, мали в 1934 році розданих на позичках пересічно по 4200 зл. Це значить, що майже цілий змобілізований капітал був у тій службі, до якої був призначений: помагав потребуючим.

Райфайзенки не інвестують капіталів в будинках та інших довгоречинцевих льокатах, що також є доброю їх прикметою.

Вже у брошурі ред. А. Жука п. з. »Кредитова кооперація й орґанізація ощадностей«, на основі стану з 1933 року був підкреслений вдоволяючий стан наших райфайзенок та їх здорова розвоєва тенденція. Нові дані підтверджують його висновки. Тому ми повинні скріпити акцію за розбудовою цього здорового типу орґанізації, — очевидно примінюючи лише правильні методи орґанізації.

ПЕРЕМОГА ДЕФЛЯЦІЙНОЇ ЛІНІЇ.

Передбюджетова дискусія, започаткована перед двома місяцями відомими статтями »Ґазети Польскої«, закінчилася перемогою лінії, заступленої б. мін. Матушевским. Новий уряд п. З. М. Косцялковского пішов, як бачимо зі всього, по лінії дальшого »затискання пояса«. (Виїмок становить бюджет військового ресорту, який через те ще виріс не тільки релятивно, але й реально, через неминучу дальшу обнижку харчів і матеріялів для війська). Нема сумніву, що значна компресія доходів середньої верстви (через обнижку платень урядовців і піднесення ставок доходового податку) приведе до чергової обнижки цін землеплодів. Якби в парі з тим не прийшла обнижка цін картеліві всіх державних та самоврядних услуг і продуктів, то це поглибило б і так вже жахливі ножиці і взагалі економічні диспропорції в краю. Найбільше від того потерпить знову село.

Трагічне положення, в якому найшлися вже вибудовані такими жертвами суспільні обезпечення — наповнює турботами й неспокоєм всі катеґорії наємно працюючих людей. Якщо прийде до нового обрізання прав обезпечених, то це підкопає остаточно саму ідею примусового соціяльного обезпечення.

З тих причин екномічний світ не може без турбот глядіти у найближче майбутнє.

З ІНТЕРВЮ ПРОФЕСОРА ЛЬВІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ.

Наші уста вже деревіють від вічного повторювання скарг про нужду нашого краю. Нас не чують. Але від часу до часу атмосферу офіційного оптимізму сколочує несподіваний викрик жаху, коли якась стороння від нас людина зустрінеться десь припадком віч у віч з нашою дійсністю.

Такий характер носив свого часу репортаж кореспондента львівського »Курєра« про положення на Гуцульщині. Подібне враження викликає й інтервю редакції жидівської »Хвілі« з професором львівського університету др. В. Липинським (7. листопада ц. р.). Там находимо таке місце:

»Я відвідав деякі райони. Є селяни на Волині, які мають упе-

редження до лікаря, а в найкращому випадку не мають защо його спровадити. Є цілі маси, що вірять у забобони. Появляється прим. червінка. Мужики найшли лік на неї: самогон або спірт. Але не такий, що на етикеті має трупячу голову з двома зубами. Мусять бути обовязково три зуби... Такий спірт помагає... На червінку дають спірт, навіть дітям! Щось жахливого! Отже люди мруть як мухи. Або Гуцульщина... В деяких селах панує страшна нужда. Я бачив хати, в яких люди — за браком одіння — ходять н а г о!, тижнями, місяцями гніздяться у непровітрюваних помешканнях. Це кошмарні образки і годі прямо подумати, що такі речі діються у столітті радія й телєвізії«.

ВИПИСКИ.

»Звільнення суспільства від тягару оплачування ренти в користь картелів є передумовою оживлення внутрішніх оборотів, зрівноваження боджету при обниженні тариф, врешті розширення здорового експорту, дякуючи більшій конкуренційности товару з Польщі« (мін. Ю. Понятовскі, »Ґосподарка Народова«).

— — — — — — — —

»Дотеперішній вислід з акції перебудови рільного устрою що до парцеляції прямо катастрофічний. Кращі маєтки, добре зорґанізовані, але без спеціяльного наставлення в якомусь напрямі, пішли в добровільну парцеляцію зі страху перед примусовою. На їх місці повстали, за малими виїмками, карикатури дрібних господарств, обтяжені надмірнми довгами, які часто удвоє перевищують ринкову вартість землі; вони не лише не є навіть мінімально загосподарені, але є образом нужди і розпуки.

»Не краще вдалася к о л ь о н і з а ц і я „К р е с і в". Замість сильних, здорових одиниць повстали дрібні господарства переважно спекулянтів, які до нині спекулюють на землі, дякуючи великій кредитовій допомозі з боку державного скарбу. Таким чином господарства, що повстали на »Кресах«, є нині принаймі у третих руках, не в тих, яким колись законно належалося першенство набуття землі...

»В додатку тепер ще в і д р о ч е н о с п л а т у рат до 1938 р., а цілий довг с к о н в е р т о в а н о н а в і т ь д о п о л о в и н и с у м и д о в г у на основі декрету з 24. X. 1934, і то власне тим особам, які довели нові дрібні рільні варстати до руїни« (»Рольнік«, орґан Мал. Тов. Рільн. Львів, стаття І. Лапчука в ч. 45).

— — — — — — — —

»Податкова моральність слушно вважається одним з головних пробних каменів громадянського виховання. Однак, чи ми її не вбиваємо систематично, мимо того, що люди, що виконують владу, добре про це знають і раді б поборювати зло. Як може виростати моральність там, де нема довіря? де кожний скарбовий урядовець може заочно видавати про громадянина осуд, що він обманець і може довільно зміняти його податкове зізнання? де

можна бути зліцитованим, втратити варстат праці через рахівничу похибку в скарбовім уряді, бо ж заява громадянина, що податок ним заплачений, навіть не береться на увагу; де належність одного злотого для скарбу може бути обложена десятьма злотими екзекуційних коштів«.

»Чи можна говорити про дійсне упрощення і здешевлення адміністрації, коли навіть в лоні самих урядів олівець або ручку видається працівникові шляхом довгої скомплікованої процедури запотребувань і многоповерхної контролі, а вже коли ходить про громадян, то його справу полагоджується з приміненням найбільш складних утруднень, через стирти ріжних свідоцтв і посвідок, з притягненням імен батька і родинного матері, і чи жонатий чи кавалєр, а як жонатий, то може має діти незаконні, а коли законні, то ще акт вінчання, ну і що поліція думає про його »благонадійність«.

»Прошу прим. потрудитися до варшавської ґазівні і сказати: панове, хочу у вас брати ґаз, вставте мені чисельник. А якже. Ще чого? Ґазу йому захочується. А подання, а заява, а посвідка від поліції. Так, від поліції«.

...»Редукується під натиском мусу платні персоналу, але не спрощення самої адміністраційної машини. В результаті поглиблюється павперизацію, а не задержується процесу кипіння в суспільстві. Білянс лихий, і то як господарський білянс, так і політичний«. (»Курієр Поранни« Варшава, 8. XI. 1935; передова В. Стпічинського).

САНКЦІЇ ПРОТИ ІТАЛІЇ.

Ті всі, що не брали серіозно цілої Ліґи Народів, а зокрема недовіряли, чи вона здобудеться справді на серіозний опір Італії, мусять признати цим разом свою помилку. (Ця помилка не приносить їм нечести, бо Ліґа Народів досі давала чимало причин для скептичного її трактування, згадати хочби японсько-китайську війну).

Факти, що пів сотні держав з обидвох земних півкуль вдалося приєднати до господарських санкцій проти Італії, як напасника, є подією історичної ваги. Не тільки тому, що це перший цього роду випадок в історії світа, не тільки тому, що акція вдалася мимо того, що її головним мотором була держава, безсумніву особисто зацікавлена в цілій справі. Також і тому, бо це важна подія економічної натури, а крім того має специфічний моральнополітичний присмак.

Для економістів санкції — це великий господарський експеримент, на якому напевно вчитимуться цілі покоління законів політичної економії (наскільки дійсно можливий господарський бойкот держави, та наскільки він може фактично вплинути на її спроможність вести війну і т. д.).

Для соціольоґа і політика — санкції та їх евентуальні на-

слідки дають поле для цікавих обсервацій і рефлєксій. Бож нема сумніву, що лінія санкцій в даному випадку збігається з лінією інтересів велико-британського імперіялізму; нема одначе сумніву і в тому, що в даному конкретному випадку перемога Італії булаби скріпленням фашизму, як міжнародньої струї, та новим потоптанням ідеї недоторкальности національної суверенности відомого »права народу на самоозначення«. А тому, що Анґлія є рівночасно країною здецидованого демократизму у внутрішній політиці, ціла подія з конечности набирає закраски боротьби світу за ідею національної суверенности і демократії, як методи управління. На задній плян відходить Анґлія-імперіяліст, на чоло висовується Анґлія — оборонець демократії й загрожених малих народів!

Кольосальні проблєми — важні для цілого земного ґльобу! Анґлія має змогу придбати вдячність усіх поневолених або поневоленням загрожених народів, може вирости в очах світу до ролі того спасителя людства, яким хотів колись стати Комінтерн у добі радіодепеш »всім — всім!«; вона має змогу завоювати морально світ, якщо не заведе його надій так, як їх завела Москва.

Яку мізерну і пасивну ролю відограє ця остання при тій великій ролі, що взяла на себе Велика Британія! Якщо справді прийде до врятування Абесинії, а в консеквенції може й до визволення інших Абесиній — то не Кремль буде збирати моральні овочі цього перелому! І не комунізмом тоді запахне в країнах, визволених від змори диктатур. По всій імовірности скріпиться скрізь той дух і та система управління, яку нині репрезентує дух Великої Британії.

Це не може остати без позитивних наслідків також для Українців, і то на всіх землях ними заселених.

НАРОДНЄ ГОСПОДАРСТВО

Совітське господарство в половині 1935 р.

Централізація С. С. С. Р. виключає існування України, як окремої господарської одиниці. Натомість є »єдиная«, »недѣлимая«. По ній ведуться статистичні обрахунки, якими ми тут і покористуємося, щоб зробити огляд в самих загальних рисах.

Весь час большевицького будівництва воно провадиться в напрямі розвитку індустрії. При тім осередок уваги влади скупчений на тяжкій індустрії. Як іде розвій, показує наступне порівнання:

рік:	1913	1928	1934
Сила елєктростацій (в тис. квт. на кінець року)	1098	1905	6212
Загальний обєм доменних печей в $м^3$	24320	20010	49220
Кількість мартеновських печей	224	222	304

Металлооброблююче устаткування обновляється головним чином від р. 1928. Вік машин в роботі (по даним перепису устаткування в р. 1932) такий.

	Разом машин на 10. IV. 1932	З того уставлено до р. 1913	1914—1928	1929—1932
Металь оріжучих	82.797 шт.	21,0%	35,0%	44,0
			35,0%	44,0%
Металь одавлячих	13.775 „	20,2 „	31,0 „	48,8 „
Дротяноволочильних	822 „	15,5 „	37,2 „	48,3 „

Виробництво окремих типів машин і матеріялів за рік сягає:

а) Машин:

рік:	1913	1928/29	1934	
Парових турбін (квт)	5.900	82.000	634.500	(за р. 1933)
„ котлів ($м^2$)	28.200	126.372	197.316	(за р. 1933)
Паротягів (штук)	664	713	1.372	
Возів товарових (штук)	14.832	15.190	29.604	
Тракторів	—	3.281	94.438	
Автомобілів	—	1.390	72.466	
Комбайнів	—	—	8.300	

б) Матеріялів:

Електроенергії (міл. квт.)	1.945	6.224	20.520
Вугілля (міл. тон)	29	40	94
Нафти (міл. тон)	9,2	13,7	25,5
Чавуну (сирого зал. міл. т.)	4,2	4,0	10,4
Сталі (міл. т.)	4,2	4,8	9,6
Дроту (міл. т.)	3,5	3,9	6,7
Заліз. криці	9,2	8,0	21,7
Міді (тис. тон)	31,1	35,5	53,3
Олива (тис. тон)	1,5	5,5	27,2
Сірчаного квасу (тис. т.)	157,0	264,9	782,0

Порівнання виробництва 1934 р. з 1913 виявляє, поруч зі структуральними перемінами, великий кількосний зріст тяжкої індустрії. Зясовується це двома причинами, але одного порядку: боротьбою за самозбереження совітської влади. Перша: робітництво уявляє з себе найважнішу соціяльну підпору режиму; на ньому — теоретично, хоч не завжди на ділі — спирається комуністична партія. Друга причина: в цій тяжкій індустрії виробляються всі роди озброєння червоної армії. Нема нічого, чим би не пожертвувала совітська влада, щоби тільки її армія була технічно добре устаткована. »Уравніловка« — комуністична засада виплат службовцям і робітничому персоналові — саме в тяжкій індустрії найраніш полетіла »к черту«! Панує »задєльщина«, »акордщина« і т. п. буржуазно-капіталістичні способи витискання енергії з працівників...

Легка ж індустрія не належить до фаворизованих. В кількоснім відношенні виріб у 1934 році загалом не пере-

вищує продукції р. 1913. Цей рід індустрії, напр. текстільної, має обслугувати широкі кола совітських громадян. Але совітській владі тепер не до них; вони можуть ходити обшарпані і недоїдати.

Так в індустрії — тяжкій і легкій. А як в сільському господарстві? Площа засіву С. С. С. Р. в міліонах гектарів представляється так:

	1913	1928	1935
Вся	116,7	113,0	131,4
В тім зернових засівів	102,7	92,2	101,3

При тім вся засівна площа розподіляється по способу огосподарення у 1934—35 сіл.-господарському році так:

	Гектар.	%
Совхози	14,4 міл.	11,0
Колхози	102,1 „	80,0
Колхозники	3,0 „	2,0
Індивід. господарства	9,0 „	7,0

Глибока структуральна зміна в способі загосподарення зовсім відсунула на якесь десятирядне місце індивідуальні господарства (7,0%). Запанували колєктивні господарства (80,0%) і державні (11,0%). Насильне реформування господарства приводило до зменшення засівної площі. Щоби параліжувати цю тенденцію, мусіла большевицька влада піти на компроміс і то в двох напрямках. Насамперед колхозникам дозволено мати в індивідуальнім уживанні до $1^1/_2$ дес. землі на родину (2,0%). Поза тим, як і в індустрії, з »уравніловкою« довелося розпрощатися. За найпродукційнішу працю заведено пребуржуазну »систему премій«, яку можна би ще назвати прогресивною акордщиною. Все ж таки сума засівної площі (131,4 м. г.) ледви чи зросла проти 1913 р., порівнюючи з приростом населення від того ж 1913 р., а зернова навіть явно не дописує.

Колєктивізація відбилася катастрофічно на стані худоби. От як падала її кількість від часу запровадження пятилітки (в міліонах штук):

	1928	1932	1933	1934
Коней	33,5	19,6	16,6	15,3
Вел. рогатої худ.	70,5	40,7	38,6	37,8
Овець і кіз	146,7	52,1	50,6	40,5
Свиней	26,0	11,6	12,1	14,2

І тут совітська влада була примушена дати вихід індивідуальному почуттю над гуртовим. »Уравніловку« скореґовано в той спосіб, що дозволено кожній родині мати по одній дійній корові (в кочівничих районах значно більше).

Чому сільське господарство загалом не досягає рівня 1913 року, а в скотарстві зазнає явної руїни, — ми вже знаємо. Однак, знаємо не все. Покажемо ще причини його занепаду. Візьмемо

примусові ціни заготовки (за кільоґрам в копійках) споживчих продуктів і збут по нормованих і по вільних цінах (у Москві).

	Заготовні 1934—5	Нормов. 1934	Вільні. 1934
Пшоно І сорти	5,8 (просо)	27	500
Гречана крупа ядриця	6,9 (гречка)	32	700
Коровяче масло несол.	250	800	2700

Влада забирає від селян на місці продукцію проса по 5,8 коп., продає його як пшоно по нормованій ціні, по 27 коп., а на вільнім ринку за нього платиться 500 коп. Масло забирає у селян по 250 к., сама продає по 800 к., а комерційна ціна його — 2700 к. На ріжниці між заготовочною ціною і продажно-нормованою влада добиває високий зиск, який пускає в індустрію. Індустрія визискує сільське господарство. Розподіл масла межи міським і фабричним споживачем по нормованій ціні, яка є в багато раз нижча за риночну (на пшоно у 18 раз!, на гречку у 22, на масло у $3^1/_2$), робить з городян і робітників визискувачів селянства. Місто і фабрики визискують село.

Врешті, ще одна причина (хоч і не остання). Владі потрібна заграничні валюта і вона відібрані від селян продукти за безцінь викидає на заграничний ринок. Ось експортні ціни (в золот. копійках) 1913 р. і за перші 8 місяців 1935 р.:

	1913	1935
	1913	1935
Пшоно	9,8	3,6
Гречана крупа	17,1	4,0
Кор. масло несол.	114,8	31,4
Мука пшенична 96% ном.	12,2	3,7
Соняшниковий олій	31,7	10,6
Цукор пісок	29,3	7,9

Розуміється, нам відомо, що конюнктура для цін на заграничнім ринкові в р. 1913 і 1924 не та сама; однак ріжниці в ній не так кількосно глибокі, щоби відповідати наведеним ріжницям. В даним випадку перед нами свідоме випускання продуктів по знижених (демпінгових) цінах на зовнішній ринок, для одержання девіз.

Є врешті ще одна галузь народнього господарства, до якої варт приглянутися в нашім конспективно-загальнім огляді. Це транспорт. Довжина колії, парк і вантаж виглядають так:

	1913	1928	1934
	1913	1928	1934
Залізниці (в тис. км.)	58,5	79,9	83,2
Паротягів	17036	15523	20869
Товарових вагонів (тис.)	401,6	475,5	542,6
Пасажирів (тис. осіб)	25276	23669	31940
Разом перевезено ваги (в міл. тон)	132,2	156,2	316,0

Зачаті до світової війни і під час війни колії добудовано; тим гол. чином зясовується зріст залізниці (на 42,2%) в 1934 р. Бачимо і кількосний зріст парку — паротягів і вагонів. Ніби все гаразд! Але чи в дійсности так, про це нам скаже праця залізниць.

	1913 р.	1928 р.	1934 р	% 1934 р. % 1933 р.
I. Пересічно-добовий пробіг:				
а) товар. паротяга (кілм.)	119,1	150,0	169,5	142,3
б) товар. вагона (кілм.)	75,0	90,6	117,2	156,2
в) пасажирсь. вагона (кілм.)	218,1	282,0	320,3	146,8
навантаження				
на вісь товар. парку — тон.	3,8	4,5	5,3	138,1
б) Пересічно пасажирів на вісь пас. вагона — осіб	4,5	5,2	8,2	182,5
III. Пересічний склад потягу:				
а) товарового — осей	78,	100,0	106,0	135,1
б) пасажир. — осей	36,9	39,2	36,4	98,0

Робота парку ненормально напружена: проти р. 1913 пересічно в одну добу товаровий паротяг в р. 1934 примушений пробігати на 42,3% більше кільометрів, товаровий вагон аж на 56,2%, а пасажирський на 46,8%. Це значить, що паротягів і вагонів невистарчає. Підтвердження того знаходимо і в навантаженю, що в товарових вагонах підвищено на 38,1%, а в пасажирських аж на 82,5%. Пасажирські вагони в порівнані з р. 1913 мусять переповнятися майже двічі, щоб задовольнити потребу і, очевидячки, не всю до кінця. Про недостачу пасажирських вагонів говорить і пересічний склад пасажирських потягів. Супроти р. 1913 кількість осей не тільки не збільшилася, а навіть зменшилася на 2%; як урахувати приріст людности за час межи р. 1913 і 1934, то те зменшення випаде значно поважнішим.

Інші дані свідчать теж про дуже лихий стан залізничого господарства. Це дані про саму колію: про баласт, шпали (підклади під шини), рельси (шини). Вони запущені і нині назбиралася така велика потреба ремонту, що влада не має сили її подолати. В половині 1935 р. є до 1470 насипів ушкоджених зсуваннями і в 150 місцях доводиться потяги проводити черепашиною ходою, щоби не сталася катастрофа. Щоби змінити шпали, треба річно постачити до 120 міл. штук, а при всім старані це обмежується на половині потреби. Засадничо, що з шпалами, те саме є з рельсами. Совітська влада ураховує, що цей, залізничо-транспортний сектор загрожений. Кинула на його ведення Кагановича, в надії, що він зуміє натиснути.

Отже нині, як і за цілий час існування, совітська держава має дві ахілесові пяти: невистарчаючий транспорт і незабезпечений тил (в наслідок цілочасно за большевизму триваючого визиску села).

О. Мицюк.

Кошти торговельного посередництва і оплат в обміні рільними продуктами

Від Редакції: Поміщуючи цей надзвичайно цікавий витяг з реферату нач. дир. Центросоюзу п. Ю. Шепаровича, виголошеного 2. XI. ц. р. у львівській Торгов. Палаті з оказії побуту міністеріяльної комісії для господ. справ — звертаємо увагу всього читаючого загалу на подані нижче цифри. Вони ілюструють яркими красками покривдження села, а разом з тим визиск його праці торговельним посередництвом та ріжними орґанами, які мають право накладати всякі оплати.

Моїм завданням буде представити в скороченню ріжниці між цінами, які за свій продукт дістає хлібороб-продуцент і тими, що їх платить консумент та дослідити причини тих ріжниць. Мій огляд обіймає пять підставових споживчих артикулів: безроги, рогату худобу, молоко, яйця, збіже.

I. Безроги.

Консумент платить за 1 кґ. вепрового мяса у Львові 1,40 зл. Здавалосяб, що рільник-продуцент продає свій продукт по високій ціні, коли приймати по принятому звичаю, що ґуртівник і детайліст заробляють разом пересічно 15—20%. Тимчасом на ділі рільник дістає під цю пору за 100 кґ. живої ваги **58—60 зл.**, тобто 60 ґрошів за 1 кґ., і то по попередній заплаті 50 ґр. за т. зв. пашпорт, 60 ґр. за рогачку і 1 зл. за торгове. Ті всі оплати обнижують ціну за 1 кґ. живої ваги о 2 ґр. на 1 кґ.

На торговиці звиваються посередники, які за свій »труд« побирають від ґуртівника по 3 зл. від штуки. Ґуртівник очевидно перекидає цей тягар на доставця-хлібороба.

Власні кошти ґуртівника виносять за 100 кґ.:

доставцеві і посередникові 60 + 3 =	зл.	63.—
ветеринар, пожива, ладування	„	3.—
фрахт до Львова пересічно	„	9.—
страта на вазі	„	3.—
інші страти евент.	„	2.—
Разом	зл.	80.—

Коли до того додамо зарібок ґуртівника за 100 кґ. — 5 зл., то ціна, по якій ґуртівник випускає товар зі своїх рук в дальший оборот, буде пересічно за 100 кґ. живої ваги зл. 85.—

До того приходять власні кошти мясаря:

1) кошт убою, в тім 3.— зл. від штуки робітник, далі кліткове, гакове, вагове, віндове, і т. д.	„	13.—
2) страта на вазі	„	19,60
власні кошти мясара	зл.	117,60

До тих власних видатків мясар додає 30.— зл. титулом свого зарібку і ціна 100 кґ. мяса виходить на 147,60 зл.

Коли 1 кґ. мяса продається в детайлю по 1,40 зл. то це тому, що є ще відпадки, за які мясар уторгує коло 7 зл.

Аналізуючи окремі позиції повищого зіставлення, приходимо до висновку, що на ріжні оплати від кожних 100 кґ. живої ваги йде зл. 27,10, а на зарібок посередників і купців зл. 38,—, разом мертвого капіталу **зл. 65,—.**

Між оплатами найбільш впадають в очі: фрахт, торгове, убій. Фрахт виносить аж 16%, тому що тарифа від 1928 року не зміняється, а тоді 1 кґ. живої ваги коштував 2,05 зл., отже фрахт виносив 4,5%. Торгове і віздове враз з пашпортом робить зл. 2,10, отже 3%. Убій і 9 оплат в міській різні роблять горендальну суму зл. 13,— від штуки, або 22%.

Отворення торгових кас, мясних бірж і вибудування мясних холодільнь виелімінувалоби так непотрібні кошти посередництва, як також зреформувалоб спосіб продажі в користь продуцента, який одержувавби за свій продукт від 6,— до 8,— зл. на 100 кґ. більше. Але прим. торгові каси повинні бути уладжені на взір віденської, яка побирає 2% від ціни, а не 2 ґроші від 1 кґ., як це є на Шлеську. Позатим обстоюємо погляд, що найдешевшим посередником є добре ведені збутові кооперативи та союзи кооператив. Треба тільки дати нашому рільникові повну свободу в організації таких кооператив та у збуті свого продукту там, де він сам хоче збувати.

II. Худоба.

Консумент платить за 1 кґ. волового мяса зл. 1,—, але продуцент одержує за 350 кґ. ваги **зл. 105,** отже по зл. 0,30 за 1 кґ.

Коли від цього відчислити його видатки, то рахунок буде такий:

за 350 кґ. живої ваги		зл. 105,—
від того пашпорт	0,60	
торгове	0,80	
копиткове	0,25	„ 1,65
	остає	зл. 103,85
Рахунок ґуртівника:		
продуцентові		зл. 105.—
посередникові		„ 5.—
перевіз		„ 21.40
конвоям, пожива, ладункове		„ 5.—
зиск		„ 8.75
	продає за ціну	зл. 145.25

Рахунок детайліста:

ціна купна 100 кґ ж. в.	зл.	145.25
виладування	„	1.25
убій	„	10.—
кліткове, гакове і т. д. (9 поз.)	„	5.—
зарібок	„	45.—
разом за около 200 кґ мяса	зл.	206.50

Заки товар дійшов до консумента, з оказії тої його мандрівки, заплачено:

на ріжні оплати	зл.	44.40
за посередництво	„	60.—
разом	зл.	104.40

Оплати такі високі через те, що фрахт незмінений від 1928 р., коли ціна на 1 кґ виносила зл. 1.35. В моїм обчисленню кошти фрахту взято за 340 км, а кошт одного $м^2$ виносить зл. 16.40, отже 20 $м^2$ дає зл. 350.—. Крім того треба звернути увагу на нищення шкір при убою, так що шкіра після того не представляє ніякої вартости.

Хоча Польща моглаби бути самовистарчальною в ділянці шкіри, то мимо того імпорт шкір виносить прим. у 1933 році — 36 міл. зл. На ту обставину звернули увагу навіть самі гарбарі і під проводом п. Войтіха Горна зложили меморіял в Міністерстві Рільництва, виказуючи, що лише в Познанщині й Поморю нищиться 25% шкір, а в інших дільницях 90 до 95%, та що треба би видати закон, забороняючий убій телят нижче 3—4 тижнів.

III. Молоко.

Рахунок менше складний. За 1 л. молока дістає тепер продуцент від продавця молока на місці в селі 12 ґр. В детайлічній продажі платить тепер консумент у Львові за 1 л. молока 18 ґр., отже посередництво коштує 6 ґр. від літри. Тим покриваються кошти довозу, манко, даючи невеликий зарібок. Кооперативні молочарські союзи і комунальна апровізація є тим чинником, який реґулює ціни і зменшує кошти посередництва. Молочарські кооперативи Маслосоюзу навіть в далеких від міста селах виплачують селянам за молоко 12—14 сотиків за 1 літру молока, без достави до міста.

IV. Яйця.

Цей артикул є трактований посередниками дуже обережно. Ціни плачені продуцентові в 1935 році були: найнижча 3 ґр. за штуку, а найвисша 7 ґр. за штуку. В першім випадку детайліст продавав по $4^1/_2$ ґр., в другім продає по 8—9 ґр. Головну ролю відіграють при тім артикулі кошти транспорту, які виносять:

з Борщева до Львова		зл. 9.— за 1 скриню (або 0.7 ґр. за штуку)
з Чорткова	,,	зл. 8.— за 1 скриню
з Тернополя	,,	,, 5.— ,,

Коли візьмемо під увагу кошти звізки, перерібки і страти на товчках, то мусимо признати, що зарібок купця є мінімальний, а в кождім разі нижчий від зарібку залізниці.

V. Збіжжа.

За 100 кґ жита платиться продуцентові зі Сокальщини	зл.	10.95
фрахт до Львова	,,	1.17
перевіз до млина	,,	1.17
перемел	,,	1.60
власні кошти млина	,,	13.83

Зі 100 кґ одержується (нормалізаційний закон) 55 кґ муки люксусової, 43 кґ ґрису, а 2 кґ відходить на манко.

Вартість 55 кґ муки люксусової	зл.	12.10
,, 43 ,, ґрису	,,	2.80
разом	зл.	14.90
кошт мішка	,,	0.60
розвізка	,,	0.11

Нетто одержує млин зл. 14.29
(себто 14.3 ґроша за 1 кґ).

Заплативши зл. 13.83 і одержавши за це зл. 14.29, млинар заробляє на кожних 100 кґ жита 0.46 зл.

Пригляньмося тепер, як представляється справа в пекарні. 100 кґ житної люксусової муки видає 132 кґ білого хліба. 1 кґ того хліба продається по 0.32 зл., отже пекарня одержує за 22 ґр., то є за ціну 1 кґ люксусової муки — 42.24 ґроші титулом заплати за випечений з того хліб, заробляючи на випіканню брутто 20 ґрошів на 1 кґ, то є 90%.

Справа ціни збіжжа є дуже важною і пекучою, тому належало б забратися до неї енерґічно, щоби ту квестію розвязати.

Звертаю увагу, що з позаевропейських країв спроваджуємо деякі артикули, які спричинюють зменшення консумції збіжжа, стручкових чи олійних насінь. Іменно спроваджуємо: олійні насіння, рослинні товщі, риж і інші артикули з позаевропейських країв, через які торговельний білянс був пасивний (нпр. в 1933 р. на зл. 182.000.000). Належало б проте той довіз обмежити. Належало б рівнож усталювати при помочі знатоків оплатні ціни на збіжжа, як також через будову елєваторів і шпихлірів, які давали б дешевий заставовий кредит та реґулювали ціни. Крім цього належало б переевести ревізію залізничої тарифи, яка виносить при ціловаґонових посилках від 10 до 22% на кожних 100 кґ.

З огляду на обмежений час не можу занятися глибшою аналізою цифр, мною поданих, але вже зі сказаного виходять такі постуляти:

1. належить перевести ревізію залізничих тариф і міських оплат, які, як сказано, є перестарілі і надмірно високі;

2. рівнож належало б зорґанізувати торгові каси і мясні біржі, а також будувати холодільні, уділюючи на зложений товар низько процентовий заставничий кредит. Те саме відноситься і до збіжевих елєваторів та шпихлірів, які реґулювали б подажу після попиту і уділювали б кредит під застав збіжжа;

3. Належить обмежити імпорт таких артикулів, які спричинюють обниження спотреби краєвої рільної продукції;

4. треба би перевірити поодинокі ціни і їх калькуляцію, щоби продуцентові уможливити одержання ціни, наближеної до оплатности продукції. Належить дальше зреформувати бодай в деяких галузях посередництво (згінники), пильно глядячи, щоби посередник вдоволився етичним зарібком і в той спосіб зблизити продуцента з консументом. Ціни в детайлю належить пильно обсервувати. Уважаю, що цінниковий суд міг би стати дуже корисною інституцією, бо ділав би орґанічно, впливаючи на суспільність і гамував би крикливий ґруповий еґоїзм.

Пора ствердити, що тепер рільництво найшлося в найгіршій ситуації. Ґльобальний прихід 20-міліонової рільничої маси виносить тепер півтора міліярда золотих, то значить, що пересічний готівковий дохід рільника виносить 75.— зл. річно або 6.— зл. місячно. Знова після обчислень Пулавського Інституту, оскільки від доходу брутто відіймемо нормальне опроцентовання капіталу, ульокованого в рільнім господарстві, то зарібок рідні за працю одержується відємний (прим. в малих і середніх господарствах вийде дефіцит у висоті около 200.— зл. на гектар). З тої отже причини належить звернути найбільшу увагу на ціни, одержувані продуцентом рільника за випродуковані ним артикули.

Ю. Шепарович.

КІЛЬКАДЕННІ КУРСИ ДЛЯ ОПІКУНІВ ШКІЛЬНИХ КООПЕРАТИВ.

Союз »Сполем« зорґанізував в перших місяцях шкільного року низку кількаденних інформаційних курсів—зїздів для вчителів, опікунів шкільних кооператив. Такі курси відбулися: у Вжесні, Познані, Опочні, Скерневіцах і Волковиску. В кожнім з тих курсів брало участь по 15—25 вчителів, часто в курсі брали участь делеґати шкільних кураторій. Предметом курсів було обговорення сучасного стану і недомагань у праці учнівських кооператив. Реферували скрізь делеґати Виділу Кооп. Освіти Союзу »Сполем«.

Влаштування цього роду зїздів абсолютно необхідне і у нас, зокрема для шкіл Р. Ш., де ведеться кооперат. виховання і є учнівські кооперативи. В противному разі праця ця може у нас запізнитися.

З КООПЕРАТИВНОЇ ОРҐАНІЗАЦІЇ І ПРАКТИКИ

За поширення діяльности нашої кредитової кооперації.

Закінчення*).

Довжний біжучий рахунок дає в неґативному розумінню той самий безпосередній хосен, що вірительний — у позитивному. В одному випадку беремо відсотки з хвилево непотрібних власних грошей, в другому — оминаємо плачення відсотків за хвилево непотрібну частину позички. Крім того оба роди біжучого рахунку дають ряд тих самих користей: чи наш біжучий рахунок кредитовий чи дебітовий, все одно він хоронить нас від конечности передержування грошей, отже і небезпеки крадежі, згублення, пожежі і т. п., а також дає нам ті самі вигоди у платничих операціях. Інший хосен для власника біжучого рахунку — якеб не було його сальдо — це постійний контакт з банком, що своєю фаховою порадою та інформаціями радо служить своїйому постійному клієнтові; а цеж не без значіння, зокрема сьогодня, в добі валютових експериментів. Скаля безплатних або дуже дешевих послуг, що їх може дати фінансова установа, дуже велика; не даром Різер каже, що для власника біжучого рахунку банк являється в ролі „Mädchenfüralles“ (цит. за Obst-ом „Bankgescheft“).

Винагородженням за ведення біжучих рахунків є для одних банків сама ріжниця між обома процентовими стопами: для власника кредитового біжучого рахунку та для клієнта, що зичить від банку гроші, які вплили туди крізь біжучий рахунок і для інших — крім того провізії за виконання поодиноких операцій; у другому випадку ріжниця є менша.

Частини принятих на біжучий рахунок гроший банк взагалі не може вихіснувати, частину мусить держати непродуктивно в резерві, щоб кожночасно бути готовим до виплати на бажання власників біжучих рахунків.

Крім чистого доходу біжучий рахунок дає кредитовій установі й інші користи. Перше за все уможливлює їй своєрідну контролю над фінасами власників біжучих рахунків. При уділюванні позичок, зокрема у нас, дуже часто трапляється, що кредитова установа дає позички у невідповідні руки, через що наражується будьто на втрату позиченого гроша, будьто лише на кошти та неприємности — в кожному разі на замороження кредиту. У нас це має місце здебільша через недогляд, зате великі банки, хоч розпоряджають знаменитим інформаційним апаратом, все таки ста-

*) Початок гл. в ч. 10. »Кооп. Респ.« за б. р. — Ред. »К. Р«.

ють деколи жертвою зручних обманців. Наша кредитова кооператива, що обслуговує одну місцевість чи один повіт, може у великій мірі обезпечитися від несподіванок з тієї сторони, якщо даватиме кредити лише особам, що через деякий протяг часу мають у неї біжучий рахунок; цим способом матиме деякий перегляд їхніх нормальних доходів та зобовязань, отже й їхньої правдоподібної платездатности. Якщо кредит буде уділений через біжучий рахунок, кредитова установа матиме змогу слідкувати за ужиттям позички та за евентуальними змінами у матеріяльному стані довжника. Того роду старанна обсервація охоронить її перед можливими немилими несподіванками та дасть їй змогу в час виповісти позичку. Без сумніву, щоб втягти клієнтів під контролю, необхідно здобути їхнє довіря суворим збереженням урядової тайни і тактовним вихісновуванням здобутих тим шляхом інформацій. Вони дадуть кредитовій установі, а точніше — централі змогу, держати живчик на господарському житті суспільности і з висоти та якости руху на біжучих рахунках відчитувати стан та вигляди загальної господарської ситуації, черпаючи відтіля напрямні для своєї загальної політики.

Біжучий рахунок цінний для банку ще й як вихідна точка для інших операцій. Звичайно власник біжучого рахунку, з огляду на довіря, вигоду, виконує всі потрібні йому операції через »свій« банк. На заході, при великій скількости банків з подібним предметом ділання, банк старається через біжучі рахунки згуртувати довкруги себе кадр вірної клієнтелі й бороніться перед конкуренцією. У нас на провінції сітка банків дуже рідка, а кредитова кооперація працює здебільша між клієнтелею одної народности, тому уважаю, що наші кредитові кооперативи мало загрожені конкуренцією. Зате привязання клієнтів через біжучі рахунки дає змогу виховати їх, освоїти з банковим ділом, і таким шляхом помітно розвинути обсяг своєї діяльности.

*
**

Друга сторінка тієї самої медалі — це труднощі звязані з тією ділянкою. Перше за все персонал кредитової установи мусить добре познакомитися з технікою біжучого рахунку, що представляє деяку працю, на щастя лише одноразову. Зате постійної натуги вимагає біжучий рахунок з огляду на свій характер „Mädchen für alles“, постійної готовости, віддати клієнтові ріжні послуги. Доводилося мені зустрічати »Українбанки«, де персонал не має права самостійно виконати найдрібнішої операції, де клієнт, що хоче прим. виняти частину вложених грошей, мусить ходити по кілька разів, доки не вдасться йому застати директора. Очевидно в кредитовій кооперативі, що веде біжучі рахунки, така орґанізація праці булаб недопустима: клієнт має з кооперативою часті зносини, він мусить бути обслужений негайно. Щоби це було можливе без непезпеки похибки, книговодство мусить бути ведене так, щоб кожночасно давало сальдо кожного рахунку.

У великих банках це вимагає складної орґанізації окремого відділу; у кредитовій кооперативі це не важке до наладнання при деякому знанню чи досвіді.

Клієнт складає на біжучий рахунок гроші, яких кожної хвилі може потребувати — тому кредитова установа все мусить бути здібна їх повернути. Для цього не вистарчає доцільне наладнання внутрішньої служби — у невеликій установі неважке; тут насувається куди складніша проблєма — ліквідности. Власник конта, що раз чи другий не міг виконати пильної заплати, тому що банк саме тоді не мав його грошей »під рукою«, більше як певно подякує за дальші услуги. Біжучий рахунок приносить йому чимало вигоди — та лише, якщо він взірцево ведений. Найважчою річчю в банковости уважається вміліть маневрувати між двома такими важкими до погодження вимогами, як уміщення повіреного гроша на ліквідности. Беручись вести біжучі рахунки, треба вміти кожночасно звернути вложений гріш, а мимо того заплатити за нього відсотки. Це вимагає компетентного й ділового, не хуторянського, ведення справи. Як візьмемо під увагу, що в Німеччині кредитові кооперативи здавна занимаються біжучими рахунками й іншими операціями та взагалі »змагають стати банкиром для своїх членів«, дійдемо до оптимістичного »не святі горшки ліплять«.

Поки-що у нас кредитова кооператива є мавзолеєм, куди в ряди-годи приходить громадянин сповнити траґічно-героїчний акт, приносячи в жертву божеству майбутнього ощадність, відібрану від уст собі та рідні. Уведення біжучих рахунків слід уважати новим етапом до стану, у якому наша кредитова кооперація стане серцем, що розділюватиме творчий кредит по господарському орґанізмі нації.

Б. Галайчук.

Чи правильно обчислюємо запас товарів по ціні закупу.

(Голос у дискусії*)

В »К. Р.« за листопад цего року була поміщена допись п. Миколи Третяка на тему: »Чи правильно обчислюємо запас товарів по ціні закупу«.

Я не забирав би в цій справі голосу, бо вона є вже давно вирішена в Ревізійному Союзі Українських Кооператив на основі зібраного матеріялу і студій з цеї ділянки.

Зміст статті є надто важний для праць контрольних орґанів, тому не можна її промовчати без шкоди для тої справи.

Я не є »спец« від математики, однак цю справу не хочу поминути, бо шановний дописувач на початку своєї статті для приміру орудує двома ріжними числами. І вже з цеї причини не міг

*) До ст. під тим же заголовком в попередньому числі »К. Респ.« — Ред. »К. Р.«.

одержати однакового висліду. А саме в першому прикладі послуговується 14%, а в двох дальших прикладах 12% у відписаннях.

Загально є відоме, що коли пересічне обтяження є 12%, то для відтяження буде підставою не 12%, а 10.7% (точно 10.717%). Тому раджу шановному дописувачеві ту саму задачу щераз переробити, якщо хоче мати однакові висліди, бо я є певний, що висліди будуть ті самі і не буде виходити ця ріжниця, яка первісно вийшла шановному дописувачеві, а саме 27.90 зл. Уважаю, що в цім випадку будемо могли обійтися без »спеца« від математики.

Відношу вражіння, що головною ціллю цеї дописи не була повища справа, яка може обходити професорів математики, а головною причиною було, який відсоток належалоби потручувати від запасу товарів, щоби осягнути вартість товару, яка відповідалаби дійсности.

Найвластивіший спосіб обчислення запасу товарів є обчислювати ціною закупу і продажі, що практикується у всіх наших гуртівнях, як мені це відомо. Цего способу ніхто не буде навіть оспорювати. Але всі досвідні контрольні орґани признають, що не у всіх дрібних торговельних підприємствах далобися це перевести на 100% вірно. А якщоби при впертости зреблено таке обчислення, то злучені з цим кошти і витрата часу не стоялиби в жадному відношенні до осягнених користей. При цім зазначую, що при обчислюванню запасу товару по ціні набуття треба було би послуговуватися дробами в тисячах, якщо хотілось би осягнути первісну ціну товару. В наших кооперативах першого ступня запас товарів не перевищує 1000 зл. і при такій кількости товарів не можуть зайти надзвичайно великі ріжниці; а всеж час у нас є далеко більше вартний.

Тому для приспішення обчислення і заощадження часу послуговуємося відсотковими відписами з товарів.

Згори не можна усталити висоти відсотків, які належалоби потручувати від товарів. А в кожному конкретному випадку треба справу трактувати індивідуально.

Винайдена висота відсотків відтяження не є жадною »святою святих«, а лиш цифрою орієнтаційною для контролюючих. Бо усталення висоти відсотків, які має потручуватися від запасу товарів є залежне:

1. від сортименту товарів знайдених при ревізіях і провірках;
2. від доброти товарів і їх актуальности, знайдених при списі;
3. від висоти відсотків потручених при річних білянсах.

В торговлях товарами одного сортименту, або спорідненого з однаковими відсотками обтяження, якщо не заходять причини під 2. і 3., можна сміло потрутити пересічну висоту обтяження. Натомісць в торговлях мішаних товарів з ріжними висотами відсотків обтяження, треба при списі уважати, які роди товарів переважають на складі, чи з високим чи низьким процентом обтя-

ження. Звчайно в наших кооперативах першого ступня переважають в запасі товари з високим опроцентовнням, коли в обороті є в більшости з нижчим відсотком обтяження. І тому є вказане потручувати вищий відсоток як пересічний орієнтаційний, зближуючися до найвищого опроцентування. Напр. коли найвище опроцентування є 20, а пересічне виходить 10, а не заходять причини під 1. і 2., повиннося би потручувати 15—20% від запасу товарів.

Якщо при кінці року потручено 30% від запасу товарів, а приблизно є та сама сума запасу товарів на складі, то хотяй би пересічний відсоток за біжучий рік випав навіть нижче 10%, не сміється потручувати менше, як 30%, бо тоді не виказано би правдивого доходу за біжучий рік, так як він був би підсилений доходом минулого часу.

Якщо при списі товарів завважиться більшу кількість товарів (дрібні річи не можуть мати впливу) з високими цінами, які не відповідають теперішности, відтак товари знищені, а коли при попередніх списах вже не були понижені в цінах, то тоді знову належить дальше підвищити відсоток на відтяження товарів.

Як з повищого мого представлення виходить, не можна цеї справи трактувати механічно і сліпо, а належить звертати пильну увагу на все, мати отверті очі і фахове зрозуміння, а тоді я є певний, що рахункове зіставлення буде відзеркалювати дійсний стан кооперативи і не насувати тих сумнівів, які наводить шановний дописувач.

Як мені є відоме, то так поступають всі мої товариші і ці інструктори, які працювали враз зі мною.

Іван Стернюк.

З КООПЕРАТИВНОГО СВІТУ

Данія — країна суспільної демократії*)

Поміж европейськими країнами, що виявили особливу відпорність на крізу, Данія займає особливе місце. Ця мала держава, з населенням несповна в 4 міліони, зуміла навіть серед світової кризи вдержати свій високий рівень життя. Також вихід з кризи тут помітний — поза Вел. Британією та Швецією — найскоріше й найбільш інтензивно.

Чужинець, що навідається до Данії, часто-густо приймає Копенгаґу за край Данію. До того приходить ще те, що Копенгаґа це (одиноке) велике, модерне місто, з рухом майже світово міським, що кипить торговельним та товариським життям. Факт, що це місто та його мешканці стоять в чолі публичного

*) Інформаційна стаття данського автора, вміщена в швайцарському місячнику „Gewerkschaftliche Rundschau“ ч. 6 за 1935 р.

життя впливає рішаючим способом на формування першого враження. Але це враження помилкове. В дійности в Данії перевагу має село. Вже один погляд на парлямент, та його кулюари, салю засідань вистарчає і засвідчує, що Данія це с е л я н с ь к а к р а ї н а, що селяне становлять ядро народу.

Доказує це також статистика. Після данського статистичного річника припадають на окремі професійні ґрупи такі числа:

сільське господарство . .	474.000	душ	35%
промисл	368.000	„	25 „
торгівля	146.000	„	9 „
комунікація	80.000	„	6 „
інші заняття			25 „

Значіння тих чисел виступить найкраще, коли їх зіставити з числами Голяндії, де у хліборобстві працює 23,6% а 34,6% у промислі і гірництві; або зі Швайцарією, де на хліборобство припадає 22%, а 45% на промисловість.

Але навіть і те числове відношення ще не висвітлює фактичної ролі сільського господарства для Данії. Річ у тому, що й вартість сільської праці тут надзвичайно висока, дякуючи особливій орґанізації данського хліборобства та його високій техніці.

Тут найкраще хіба дати слово цифрам експорту данських продуктів (на основі статистики з 1933 року). Вивезено:

чисто с.-г. товарів за	970.000 міл. кор.	82%
промислових „	„ 190.400 „	18 „

Ті числа без довгих розмов виявляють домінуючу позицію сільського госп.-ва в Данії. Усі питання господарської суспільної та культурної натури можуть тут розвязуватися лише під кутом зберігання й розвитку хліборобства. Є правдою — про це ще прийдеться нам говорити — що упромисловлення країни в останніх часах сильно поступило вперед. Але цей розвиток знайде собі конечні границі, а тими буде інтерес сільсько-господарської продукції. Експортові можливости данського масла, данського бекону кінець кінців рішають про розповсюднення, або обмеження данського текстильного виробництва, або хемічного промислу.

Якщо данському сіль. госп-ву вдасться побільшити свою експортову квоту до Анґлії, тоді Данія без дискусії готова впустити до краю анґлійські текстильні вироби, хочби через те мали потерпіти вигляди розвитку краєвого текстильного виробництва. Механізм торговельного протекціонізму в Данії наставлений в першій мірі на охорону сільск. господарства. Не може бути й сумніву, що промисловий розвиток Данії є у великій мірі »штучним«, поза тим промислом, що стоїть у звязку з хліборобською продукцією.

І якраз ця країна, з її аґрарною структурою, дякуючи особливим формам свого розвитку, зробилася країною »соціяльної реформи«. Ця країна пересякнута у свойому господарстві, як

також у культурному житті духом збірноти (Kollektivgesinnung). Тому могла бути тими рямцями, в яких могла розвинутися протягом останнього десятиліття визначна соціяльна реформаторська діяльність кабінетів Штавнінґа.

В чому полягає особливість данського розвитку?

Річ ясна, що мусять збігтися цілком особливі передумови, які змоглиб дати данській селянській країні новочасні можливости розвитку. Постараємося їх освітлити.

Цілий розвиток сучасної Данії бувби неможливий без кооперації. Данія зробилася сьогодня клясичною країною кооперативного руху. Одначе типічною рисою її розвитку є: комбінація кооператив споживачів і продуцентів. Високоякісне данське сільське господарство зі своїми оригінальними хліборобськими господарствами — це наслідок кооперативної діяльности й праці. Коли данські хлібороби перед двома поколіннями відкрили, що збіжеве господарство вже не рентується, і з рішучою волею переставилися на годівельну господарку, особливо орієнтуючись на англійський ринок, тоді, як засобом для тої реорґанізації, вони користувалися засадами кооперації. Господарі й халупники сходилися до купи на спільчанськім ґрунті, творячи кооперативні молочарні і різні, праця яких нині запевнює данській марці світову славу. В часі, коли конкуруючі з собою сільські господарства ще й не думали про нормалізовану якостеву продукцію, данське хліборобство було в силі давати на світовий ринок товари ґарантованої якости. Бо ті кооперативні установи пізнали скоро, чого потребує заграничний ринок, зокрема англійський. Вони виховували і хліборобів в цьому дусі, приймаючи від них лише такий товар, який відповідав вимогам ринку. В тісному звязку з тими господарствами процювали й кредитові та споживчі кооперативи. Про розміри цього руху дасть уяву слідуюча табелька:

Участь с. господарств в кооперативах (1923 р.):

в кооп. молочарнях — господарств	89,5%
коров	86,2%
в кооп. для експорту худоби — господарств	11,2%
худоби	17,6%
в кооп. беконярнях — господарств	69,4%
свиней	75,4%
в кооп. для експорту яєць — господарств (що плекають дріб)	21,5%
дробу	25,9%
в кооп. для набуття паші — господарств	31.2%
коров	33,4%
свиней	35,1%

З того виходить, що в найчисленішій групі кооператив, у молочарнях і різнях бере участь 90% згл. 70% усіх хліборо-

бів. Худоби 86% згл. 75% має якесь відношення до кооператив. Міць кооп. руху можна оцінити з наступної статистики:

Стан членства й обороти кооператив у 1932 р.

		обороти членів: в міл. кор.
1. Кооперативи продуцентів:		
Хліборобське обєднання для продукції і збуту	420.886	1012
Закупочне обєднання хліборобів	144.405	135
	565.291	1147
2. Споживчі кооперативи:	315.500	138
3. Інші кооперативи:		
(хлібор. станові, пенсійні, асекураційні від граду, життя і т. д.)	698.455	1295
Разом	1,579.246	2580

Результати такі:

Кожна людина у своїому особистому та соціяльному існуванні має стичність з якоюсь кооперативою. Хліборобський експорт, джерело добробуту данського народу, переходить 100-відсотково через кооперацію! Кооперативний спосіб думання став суттєвою рисою данського народу. Цей спосіб думання сціпив націю у кріпку соціяльну спільноту.

Коли поставимо собі питання, чому то якраз Данія була тою країною, що зуміла розвинути такий кооперативний рух, то не треба забувати, що Данія це не тільки край кооператив, але також країна людових університетів. Обидва ці рухи були тут здавна у тісному зі собою звязку. Освітня праця селянських університетів виховала до толєранції: релігійні й політичні противенства загладжувано; росколи не турбували розвитку кооператив. Факт, що поважні суми з кооперативних надвишок ще нині йдуть на освітні й виховні цілі, є тільки самозрозумілим наслідком того тісного взаємоділання обидвох рухів. В тому звязку цікаво підмітити, що капітал для кооператив мобілізується тут у відмінний спосіб, як в інших країнах: не через вплати членів, а тільки на основі солідарної відповідальности членів[1]).

В Данії є дуже свідомі, яка тісна залежність кооперації від виховання народу. Все на ново підкреслюють тут наоборот виховні завдання кооперації та ролю солдаірної відповідальности, як життєвого нерву. Один з провідників кооп. руху Северін Ерґензен сформулував свого часу мету данського кооп. руху ось як:

»Наш рух має много вищу й важнішу ціль, як збільшення добробуту громадян. Найважніша й найсеріозніша річ це під-

[1]) В дорозі кредиту — спосіб не найздоровіший, особливо в наших умовах. — Редакція.

няття населення на вищий моральний рівень. Члени наших кооператив мають ставати чимраз тугішими й самостійнішими, а передовсім щораз ліпшими людьми«.

І далі:

»Солідарна відповідальність по мойому пересвідченню це найважніший нерв в організмі кооператив. Коли вона ослабає, то й ідея спілчанства потерпить шкоду. Демократії й відповідальности не можна й не повиннося відділяти одно від одного«.

Кооперативна думка в Данії, як зрештою в цілій Скандинавії, така поширена й самозрозуміла, що навіть елєктричні товариства з основним капіталом по пару міліонів корон основуються на кооперативних засадах. (У Стокгольмі кооперативи мають фабрику елєктричних жарівок великих розмірів).

На ґрунті глибоко вкоріненого демократичного способу думання та внаслідок глибокої освітньо-виховної підготовки данський нарід створив собі організаційні форми, рівних яким що до ідеольогічної чистоти та господарської рентовности не осягнено ще ніде на світі. (Для порівнання треба тут згадати про російські корпорації; одначе вони, будучи під примусом і натиском, досі не змогли розвинути самостійної, автономної праці).

Збираючи все до купи, треба ствердити, що кооперативний рух був високою школою демократії й колєктивізму, які пройшов данський нарід. Школа ця навчила громадянина глядіти поза межі свого подвіря, респектувати загальні цілі та бути толєрантним. Вона разом з тим відкрила йому очі на повязаність зі собою світового господарства та навчила його стежити за поступом техніки. Дала підставу для того, щоби народ селян міг створити собі новочасну державу і основу для того роду господарської політики, з якою данський нарід міг ставити чоло світовій крізі.

II.

Коли у 1931 р. Банк Англії покинув золотий парітет, слідом за ним пішли й скандинавські держави. Від того моменту данське господарство стоїть у безпосередньому звязку з великобританським. Вже перед тим була Анґлія найкращим відборцем для Данії, так, як Німеччина була її найбільшим доставцем. З того часу почала щораз більше зростати роля Вел. Британії у довозі товарів. В 1933 році в перший раз довіз з Вел. Британії перевищив довіз з Німеччини. Приступлення Данії до т. зв. »штерлінґового клюбу« мало рішаюче значіння для цілої господарки країни.

Валютарні відносини вимагали небавом обмеження всього довозу та поділу імпортових товарів на сировини, готові товари й люксусові. Було ясне, що довго не можливо буде звужувати

кредити, якщо хочеться паралізувати ріст кризи та недопускати до збільшення числа безробітних. В такій ситуації Данія рішилася урядити бюро валютарної контролі, завданням якого була в першій мірі реґуляція імпорту. Тут початок данського планового господарства. Найбільш пекучим завданням було збільшення можливостей заробітку в краю; це вело до підпирання краєвого промислу. І справді, в осени 1934 року стан затруднених в цілій низці промислів, що стояли у конкуренції зі заграницею, був більший як у 1931 р., кругло на 20%. Промисл (без будівельного) дає тепер працю на 50.000 більшому числу робітників, як перед 3 роками. Сам-же будівельний промисл має приріст 5.000 робітників.

Коли приняти продукцію данського промислу в р. 1927 за 100, то в році 1929 була її вартість 117, 1931 — 117, 1932 — 106, а в р. 1933 — 122.

Відсоток безробітних між членами професійних союзів був: 1930 р. — 13,9%, 1931 — 18,1%, 1932 — 31,7%, 1933 — 28,8%, а 1934 — 22,0%.

Отже плянове звужування імпорту дійсно піднесло ступінь затруднення данського робітництва. Головно був натиск на краще використання існуючих підприємств. Деякі великі заграничні підприємства повідкривали в краю філіяльні фабрики, щоби обійти довозові обмеження. Можна сказати, що Данія виминула небезпеки необачного ґриндерства нових підприємств, яке могло мати прикрі наслідки для країни з її господарською структурою.

Що торкається експорту, то найбільша його частина стала можливою тільки в дорозі компенсації за імпортовані артикули. У згаданій вже промові заявив керівник валютарного бюра, що й на будуче, на час невідомо який, Данія остане країною реґульованого імпорту; до цього примушують обставини й конечність збільшування варстатів праці. Тому, що ситема континґентів далі опановує світ, данська торговельна політика остає при своїх методах. На випадок можливого підбивання цін уряд передбачує державну їх контролю. Кооперативний та колєктивістичний спосіб організації народнього господарства Данії робить плянування більш легким, як у других, більше індивідуалістичних країнах.

В рямцях того господарського плянування міг кабінет Штаунінґа перевести своє діло соціяльної реформи, не дивлячись на політичні й господарські кризи й катастрофи. Факт, що завершення цієї реформи припало на літо 1933, на час найгострішої европейської господарської кризи, свідчить найкраще про стабільність господарського й політичного життя Данії.

Тим суспільним законодавством, яке є мабуть найбільш модерним у світі, Данія створила у рямцях свого старого економіч-

ного устрою систему, яка запевнює дітям, хорим та інвалідам можливо найбільше забезпечення. До часу тієї реформи основою данського сусп. законодавства була о п і к а над убогими; від реформи вся увага концентрується на соціяльному о б е з п е ч е н н ю. Так уреґульовано охорону від нещасних випадків, недуг, інвалідности й старости. Справу цю реґулюють: загальний закон про публичну суспільну опіку та три закони три роди обезпечення: загальне, від безробіття та від нещ. випадків. Ці закони обіймають всі можливости суспільної нужди та потреби, навіть нужду задовження, та організує допомогу в таких розмірах, як ще ніде не практикувалося.

Т. з в. в с е н а р о д н є о б е з п е ч е н н я зачинається обезпеченням на випадок недуги, яке вже перед тим, добровільною дорогою, було поширене між $^2/_3$ населення (1,740.000 членів). З цим обезпеченням скомбіновано обезпечення на старість та на випадок інвалідности. Кожний Данець, котрий ще не дожив 60 літ життя, мусить бути від скінчення 21 року членом всенароднього обезпечення.

Усі випадки, які не вміщувалися у рямки »всенароднього обезпечення«, реґулює другий закон — про п р и л ю д н у о п і к у. Сюди входять спеціяльні постанови про опіку над дітьми, немічними і т. д. Останній розділ труктує про допомогу убогим; окремі параґрафи говорять про спосіб трактування: 1) осіб, що вперто вимикаються від роботи; 2) про недбайливих голов родин; 3) алькоголіків; 4) професійних волоцюг. Тільки відносно цих 4 груп закон передбачує обмеження у виконуванні громадянських прав.

Головну функцію завідування тим великим апаратом соц. опікування виконують громадські самоврядування, через окремі соціяльні комісії. В разі спорів між громадами рішає міністерство соц. опікування.

До того образу господарського й соціяльного поступу Данії треба додати ще кілька уваг про громадянське життя цієї країни. Його характеризує значна зрівноваженість. Нема великих політичних чи віроісповідних конфліктів, розколів і т. д., хоча 42% голосів при виборах 1932 р. віддано на соціялістичну партію. Робітничий світ не знає таких потрясень і крайностей (від большевизму до фашизму), як прим. у сусідній Німеччині. Під цю пору влада є в руках коаліції соціялдемократів, як найбільшої групи і радикалів, одначе це не значить, що ці партії виконують якусь диктатуру над державою. Толєрантність є характерною рисою Данців. В разі потреби коаліція одержує підтримку від селянської партії „Venstre“. Премієром Данії від 10 літ є Штаунінґ, особа надзвичайно популярна в краю і відома за кордоном, як »великий, старий муж Данії«. Пер. К. К.

МІЖНАР. КООП. СОЮЗ В ОБОРОНІ НІМЕЦЬКОЇ КООПЕРАЦІЇ І ПРОТИ ВІЙНИ.

Дня 14. жовтня ц. р. відбула Екзекутива МКС своє річне засідання, цим разом у Празі. У висліді цих нарад проголошено м. і. два протести: 1) проти гітлєрівського походу на споживчу кооперацію в Німеччині і 2) проти війни, зокрема проти нападу Італії на Абісинію.

В першій заяві МКС підкреслює великі заслуги, які поклала для нім. народу знаменита нім. споживча кооперація. Закони теперішнього уряду, що змагають до ліквідації цього руху, а в кожнім разі спинюють його розріст, можуть принести велику шкоду якраз німецькому народові.

У другій резолюції підкреслюється вагу порозуміння між народами на основі пошанівку взаїмних прав. Резолюція закликає підперти Ліґу Народів в їх заходах проти нападу на Абісинію.

25 ЛІТ ВІД СМЕРТИ КС. ВАВЖИНЯКА.

Польські кооператори згадували 10. листопада ц. р. покійного кс. Петра Вавжиняка, заслуженого орґанізатора кооперації в б. пруським заборі.

По смерті кс. А. Шамажевського, патрона познанського Союзу Зарібкових і Госп. Спілок, кс. Вавжиняк у 1891 році обняв місце голови (»патрона«) цього союзу, який обєднував поважне число головно кредитових кооператив у Великопольщі. Його велика енерґія і вмілість орґанізувати господарське життя зробила з нього на 2 десятки літ головну фіґуру польського громадського життя у тій дільниці Польщі. Його спілки були фінансовою опорою для польського елєменту, захитаного ударами ґерманізації, примусової експропріяції фільварків та кольонізації краю імпортованими людьми з заходу. Якщо польський елємент у ті часи не заломився духово, то в цьому велика заслуга знаменитої господарської орґанізації, створеної під проводом Вавжиняка.

Аж до 1888 року закладав тільки кредитові спілки типу Шульце-Деліча, п. н. »Банків Людових«. Це були великі установи, з більшим районом діяльности з високими уділами. (В 1917 році 212 банків мало 446 міліонів марок вкладок).

Друга ділянка праці В. це були парцеляційні спілки; третя — закупочно-збутові рільничі кооперативи, головно для збуту збіжжа. Цей тип кооперації, створений якраз Вавжиняком, проіснував добре аж до цієї крізи, коли захитався.

Кс. П. Вавжиняк помер 1910 р.

(Про познанську кооперацію чит. в брошурі вид. РСУК п. н. »Як боролися Поляки за свою господ. самостійність під Прусією«).

ПОСТАНОВА РАДИ НАРОДНИХ КОМІСАРІВ СОЮЗУ РСР і ЦКВКП(б)*).

Про роботу споживчої кооперації.

(В с т у п подає мотиви декрету: Про те, що нинішний апарат спож. кооперації не відповідає новим завданням і вимогам розгорнутого товарообороту між містом і селом. Сітка сільських спож. товариств і крамниць надміру подрібнена. Одяг, взуття, мануфактура й інші под. товари розпорошуються по дрібних непристосованих крамницях. Разом з тим у многих сіл. крамницях немає соли, мила, цукру, тютюну і под. Багато крамниць існують тільки на папері. Великі розкрадування і розтрати; стратність богатьох С.Т. підриває фінансовий стан. Велика плинність персоналу, м а с о в е п о р у ш е н н я в и б о р н о с т и керівних орґанів, цілком недостатня участь членів у роботі СТ.).

---

*) Вісті ч. 226, Київ, 30 вересня 1935.

Орґанізац. структура Центросоюзу (московської централі всієї спож. кооперації) не відповідає завданням сільської торговлі, і тим змінам, які відбулися в міській торговлі.

»Уже два роки, як у місті робітники обслуговуються не кооперацією, а орґанізованими замісць неї ВРП (відділи роб. постачання при підприємствах). За цей час по велитенському виросла в містах і поліпшила свою роботу державна торгівля, яка разом з ВРП відограє тепер вирішальну ролю в справі постачання товарів міському населенню. Споживча кооперація, втративши своє попереднє значення в обслуговуванні міського споживача, не поліпшила одночасно своєї роботи на селі«.

З цих причин декрет постановляє:

І. Про сільську сітку спожив. кооперації.

1. Відкрити протягом 1935—1935 р. додатково до існуючих 4.000 районних універмаґів спож. кооперації ще 5.000 великих сільських маґазинів сільських Спож. Товариств (1—2 маґазини на район).

2. Закрити надто дрібні крамниці сіль. С. Т., які з господарського погляду не виправдують себе, забезпечивши в решті крамниць безперебійну торговлю товарами повсякденного попиту (сіль, цукор, чай, мило, тютюн, кондиторські товари, сірники, голки, нитки то-що).

3. Переглянути існуючу сітку сільс. СТ в бік їх укрупнення за рахунок дрібних СТ.

4. Для зміцнення фінансового стану сіль. спож. кооперації:

а) заборонити всякі відрахування з обороту сіль. СТ на користь вищих кооп. орґанізацій крім відрахувань у розмірі не вище 10% прибутків на користь райспілок на орґанізацію і устаткування підприємств (складів, баз, пекарень то-що) і на придбання автотранспорту.

б) довести частку сільс. СТ в заг. торг. надвишках Ц. С. в середньому не менш ніж до 70%.

Зобовязати ЦС у місячний строк розробити диференціовані надвишки для сільс. СТ по окремих республіках, областях, краях і по групах товарів і запровадити їх у дію з затвердженням Наркомвнуторгу СРСР(!!!).

в) Запропонувати держбанкові СРСР видати Центросоюзові позику 30 млн. крб. строком на 1 рік для орґанізації і устаткування 5.000 сількрамниць.

г) Встановити, що сільс. СТ можуть купувати товари не тільки з баз райспілок і міжрайбаз споживкооперації, але і з найближчих баз державної промисловости, кустарно-промислової кооперації і держторговлі.

5. Запропонувати НКФінові СРСР видати ЦСоюзові за рахунок державного бюджету 125 млн. крб. шляхом дострокового викупу наявних у сільської споживкооперації облігації 8% позики, з тим, що ці кошти повинні бути спрямовані на поповнення оборотних коштів райспілок і новозорганізування великих сільс. крамниць.

6. Відпустити райспілкам протягом 1935 і 1936 рр. для орґанізації безперебійної доставки товарів до сільських спож. т-в і сільмаґів 5000 вантажних автомашин, з тим, щоб кожна райспілка мала 1—2 вантажні автомашини.

7. Підвищити зар. плату для голів сіль. СТ, встановивши для них тверді оклади в такому розмірі:

(Йде скаля платень. Найменша: при обороті до 10 тис. карб. місячно 100—120 крб. (замісць дотеперішнього 80—90 крб.). Найбільша: при обороті над 50.000 крб. міс. — 300 крб.).

Крім платні належиться ще премія в висоті до $1^1/_2$ міс. окладу за цілковите виконання піврічного пляну обороту і нагромадження капіталів — за ухвалою заг. зборів пайовиків, після затвердження райспілкою $^1/_2$ річного баланса СТ.

Працівники прилавку і ін. одержуть платню у вигляді % від обороту.

8. Всі основні питання роботи СТ (плани торговлі й заготівель, кошториси, звіти правлінь і контрольних комісій тощо) повинні розглядатися на заг. зборах

членів-пайовиків або на зборах уповноважених, скликуваних не менш одного разу на квартал.

9. Установити, що голови сільс. СТ обираються Загальними Зборами пайовиків або Зборами Уповноважених, строком на 2 роки.

II. Про райспілки[1]).

10. Запропонувати Центросоюзові в тримісячний строк організувати райспілки в усіх нових районах, за винятком округ, нац. областей і республік з невеликою кількістю районів. У цих округах, областях і республіках гуртове постачання й орган. керівництво сіль. СТ повинно здійснюватись безпосередньо республіканськими обласними й окружними спож. спілками.

11. (Технічні вказівки).

III. Про заготівлі.

12. Вважати необхідним посилити заготівельну роботу сіль. СТ за рахунок скорочення кількості організацій, що проводять децентралізовані заготівлі своїм апаратом і за р-к скорочення сітки держ. заготувачів у тих районах, де робота їх не виправдовується розмірами обороту.

13. (Технічне).

IV. Про реорганізацію центросоюзу.

14. Зосередити організаційну і госп. діяльність ЦС, обласних і крайових споживспілок тільки на організації сільської торговлі і заготівель.

15. Споживчі кооп. організації в містах ліквідувати, передавши їх майно з активом і пасивом і торговельну сітку до системи Наркомвнуторгу СРСР.

16. Запропонувати ЦСоюзові в місячний строк переглянути структуру і функції обласних і крайових спож. спілок[2]), виходячи з необхідності, посилити госп. діяльність обл. (кр.) спілок за рахунок відповідного скорочення госп. функцій Центросоюзу і посилити госп. діяльність райспілок за р-к міжрайбаз обл. (кр.) споживспілок.

Відповідно до того ЦС повинен зосередити свою діяльність на виконанні таких функцій і організаційне керовництво цілою системою плянування її госп. діяльности, розподіл лімітів капітальних витрат між окремими спож. спілками, складання плянів банківського кредитування, системи, контроль і ревізія спож. кооперації, організація подання спож. кооперацією замовлень промисловості і укладення генер. договорів з промисловістю з тим, що споживспілки є дольщиками за цими договорами.

17. Встановити, що ЦС не має права вилучати кошти обл. (край.) спож. спілок, а обл. (кр.) спілки не мають права вилучати кошти від райспілок, за винятком відрахувань від прибутків у розмірах до 10%, які стягають обл. (край.) споживспілки від райспілок і ЦС від обл. (кр.) споживспілок.

18. Встановити, що обл. (край.) споживспілки і райспілки можуть купувати товар, минаючи Центросоюз, безпосередньо у держ. промисловості, державної торгівлі і кустарної промисловості кооперації.

Допустити організацію ЦС-ом гуртових торг. організацій для гуртового постачання обл. (край.) спож. спілкам товарів, на яких відсутні обласні гуртові бази промисловості. Ці гуртові операції ЦС можуть провадитися тільки на основі договорів з обл. спож. спілками і з їх доручення.

Гол. Рада Нар. Комісарів Союзу СРСР.

20. вересня 1935 року.

В. Молотов, секретар ЦК ВКП(б.). Й. Сталін.

---

[1]) Спілка — союз. — Ред. »К. Р.«.

[2]) В тім числі очевидно і харківської ВУКОП-Спілки. — Ред. »К. Р.«.

ЯК ВОНО ТАМ ВИГЛЯДАЄ БЕЗ КАРТОК.

Образки з совітського життя, за київським часописом*).

1. Кооперативний день у селі Ставки.

»Постанова Раднаркому Союзу і ЦК ВКП(б) про роботу спож. кооперації на селі зустрінута колгоспними масами, як новий яскравий вияв турботи партії й уряду про розгортання радянської культурної торгівлі на селі. — Одною з перших віргукнулась сільрада села Ставки, фастівського району на Київщині. Уже 30 вересня, як тільки в село прийшли газети з надрукованою ухвалою, сільська рада скликала всіх депутатів[1]), а також колгоспний і кооперативний актив на широкій пленум[2]). Вступне слово виголосив голова сільради Карпо Пилипович Іщенко.

Голова сільради: — Ми скликали вас сьогодні в звязку з радісною для споживача постановою. Сільське господарство нашої країни росте з кожним роком, колгоспи стають більшовицькими, колгоспники — заможними і вимагають більше товарів, більше культури. Раднарком і ЦК нашої партії хочуть, щоб сільська кооперація краще обслуговувала наших колгоспників. Сьогоднішня постанова повинна покласти початок новій роботі кооперації. Слово має тов. Ткаченко.

Ткаченко: — Сьогодні переломний день у житті нашої кооперації. Ось я зачитаю постанову Раднаркому і ЦК (читає текст постанови. Збори напружено слухають)[3]).

Іщенко: Чи є у кого запитання?

Голос з місця: Нехай голова нашої кооперації розповість, чому погано працює сіль. СТ, чому він мало буває в кооперації і як думає працювати в дальшому.

Шуляк (голова сіль. СТ). — У нас було 4000 крб. грошей. Спробуйте з такими грішми щось зробити. Вірно, товарів, яких потребували пайщики, у нас не було. Ми ж одержуємо товари лише з бази райспоживспілки. А тепер, за постановою Раднаркому і ЦК, ми зможемо купувати і на міжрайонних складах і на державних базах і в кустарно-промисловій кооперації. Тепер ви скажіть, чому паї вносите погано? Замість 600 крб. за квартал, поступило 280 крб.

Головченко (колгосп. »XIII-річчя Червоної Армії«): — Пайщик вами незадоволений. Товари погані. Запущена кооперація. Правильно говориться про це в постанові уряду і ЦК.

Демченко (зав. колгоспної ферми): — Чому увечері кооперативна крамниця закрита? Народ іде з роботи, підходить до крамниці, а вона на замку. Продавець говорить: »нічим освітлити крамницю« (!!).

Науменко (колгоспник): — Коли щось треба купити, доводиться спеціяльно їхати до Києва. Там усього вволю.

Костецький (голова колгоспу »XIII-річчя Ч. А.«): — Постанову про кооперацію ми всі схвалюємо. Ось я бачив, якось їдуть наші кооператори з бази, питаю: Що взяли? — Кажуть: Немає нічого. — Як же немає, коли я бачив там мануфактуру й інші товари? Працювати не вмієте! Зовсім неприпустимий такий стан, що за дитячою сорочкою або іншою дрібницею треба їхати до міста.

Голоси: Правильно!

Костецький: У постанові говориться про наступне відкриття 5000 великих сільських магазинів. Це добре.

---

*) »Вісті«, Київ, 3. жовтня 1935, № 228.

[1]) По нашому — радних.

[2]) По нашому заг. сходини.

[3]) Треба справді напружено слухати, аби хоч щось зрозуміти з цієї китайщини, якою писана постанова (друкована вище). — Ред. »К. Р.«.

Головченко: По 3. місяці не було цигаркового паперу[4]) в нашому кооперативі.

Демченко: — Правильно, що постанова говорить про виборність у кооперації. А то призначають на голову сіль. СТ людину, а хто він — нікому невідомо.

Юрченко (голова колгоспу »Червоний Прапор«): — Тут усі говорили про хиби кооперації. А хоч один з нас вніс пай повністю? Треба і нам допомагати кооперації.

Тимошенко: — Правління кооперації скільки існує, то не збирало нас, не відчитувалось[5]). Правда, і наші сільські організації і районні не приділяли уваги кооперації. Тому й робота занепала.

Іщенко: — Так ось, товариші, є пропозиція вітати постанову Раднаркому і ЦК нашої партії (Голоси: правильно!). Далі є пропозиція пожвавити торговельну секцію сільради, щоб вона брала більшу, активнішу участь у роботі кооперації. Дати сюди кращих ударників (голоси: правильно!). І ще пропозиція, щоб крамниця була відкрита до 11-ої години вечора, щоб не було такого стану, коли колгоспники йдуть з роботи, а крамниця на замку.

Костецький: — Постанову треба обговорити на загальних зборах пайовиків.

Голоси: Правильно!

2. В Одесі.

Добре торгують по новому магазини Одесторгу. Ще 30-го звечора завезли до магазинів необхідні продукти, зробили ярлики, прейскуранти. Цілковита протилежність в магазинах міськспоживспілки. Її керовники демобілізувалися — мовляв — постанова про кооперацію має на увазі закриття коопер. магазинів... В цих магазинах немає рису (рижу), вермішелі, макаронів, крупи. Не краще і в магазинах відділів — робітничого постачання залізниці і заводу ім. Січневого повстання.

Рибзбут не підготувався до зустрічі великого попиту. Більше того, всі його магазини і лавки були першого дня закриті.

Одеська ковбасна фабрика продовжує виробляти ті ковбаси, які зовні ніби вигідні підприємству, а не ті, яких вимагає покупець. Зовсім нема високоякісної ковбаси.

Краще всього поставлено торгівлю маслом і мясом — наявність продажу в магазинах держторгівлі великої кількості мяса і масла позначилася зниженням цін на колгоспних базарах. На олексіївському базарі колгоспники сьогодні продавали свинину високої якості по 7 крб. 50 коп. за кілограм, тваринне масло (смалець) вищої якості 15—16 крб., пару курей — 12 крб.

3. У Харкові.

2. X. 1935. Другий день торговлі без карток відзначився поганим завозом продуктів до магазинів. В більшості магазинів міськспоживспілки і в ряді магазинів ВРП нема в достатку олії, дешевих сортів мяса, масла, ковбаси.

Між тим, на бакалійній базі міськспоживспілки застрягло кілька тонн олії. На рибній базі продобєднання лежать шотландські та петрівські оселедці, а в магазинах їх не видно. Продукти осідають на базах. Мясо перевозять, не додержуючи санітарних вимог.

---

[4]) Паперців. — Ред. »К. Р.«.

[5]) Не складало звідомлення. Зовсім природно — коли було призначене з гори, а не обране членами. — Ред. »К. Р.«.

4. В столиці України.

— Потік покупців безперечно збільшився, — говорить директор магазину »Гастроном« № 8 т. Молчанов. — Ми відкрили при магазині мясний ларьок[6]) — отже споживач у нас може зараз купити майже все з продуктів.

Але в цьому магазині не позначені сорти мяса спеціяльними етикетками, касирша не призвичаїлась до нових цін — затримує видачу чеків, сприяє утворенню черг.

Поруч магазин Київторгу № 633. Тут безліч ковбасних виробів, риби, оселедців. Найбільше привертають увагу до себе зразки всілякого борошна, круп, макарон, що в акуратних, чистеньких мішечках виставлені на показ під склом. На них же позначені сорти та ціни.

У продуктовому магазині ВРП заводу »Більшовик« небувале пожвавлення. Перевірити, як іде торгівля по знижених цінах, приїхав сюди директор заводу »Більшовик« т. Вертман.

— Ковбасні вироби є? — запитав у завмага т. Вертман.

— Є.

— Консерви?

— Теж.

Все ж виявився ряд недоробок. На ковбасах немає ярликів з цінами, немає вибору оселедців.

На Боршагівській вулиці притулилась єдина невеличка крамниця Київторгу № 12. У ній всього повно, проте коло прилавку вишикувалася велика черга і один продавець неспроможний своєчасно обслужити покупців.

— Така величезна вулиця, а на ній всього одна крамниця. Хіба не можна тут значно поширити торговельну сітку, аджеж товарів безліч, — справедливо скаржаться покупці.

Розпочався теж відкритий продаж шкільного і письмового приладдя. Всі 19 м а г а з и н і в (на цілий Київ!? — Ред. »К. Р.«) книгокультурторгу і кіосків добре підготувались до цього дня... Книгокультурторг розподілив по магазинах 500.000 зошитів, 20.000 заг. зошитів і велику кількість олівців, гумок і ін. Немає кольорових олівців. Зовсім недостатня кількість чорнильниць-невиливайок, а попит на них з боку учнів великий. — Обійшовши ряд магазинів, ми всюди спостерігали велику радість дітвори, покупців. Треба сподіватися, що книгкультурторг і інші торгов. організації України налагодять найближчим часом відкриту продаж так само по обласних центрах і по всій Україні.

5. На колгоспних базарах.

Учора знову відкрився на Басарабці ларьок колгоспу ім. Постишева (с. Семиполка під Київом). Спочатку ціна коровячого масла була стара.

— 23 карбованці?? І не соромно вам? — обурюється покупець.

— Та це ж перший сорт... — ніяковіючи відповідає колгоспний.

— А я щойно брала краще за ваше, та платила по 15 крб. за кіло — і покупець витягає з кошика кусок свіжого запашного масла.

Продавець цілу годину даремно простояв за прилавком. А потім, переконавшися, зачинив ларьок. Дізнавшися згодом, з якими цінами торгують інші колгоспи, в рівень з їх цінами почав продавати і своє масло.

З 1. жовтня масло по всіх 14 колгоспних базарах столиці подешевіло на 5—6 і більше карбованців за 1 кґ.

Не досить знижити ціни до рівня державно-кооперативної сітки. Поруч із зниженням цін незрівняно к у л ь т у р н і ш о ю с т а л а с а м а к о л г о с п н а т о р г і в л я. Про це свідчить пергамент, у який загортають масло, скляна вітрина, в якій переховується весь наявний запас масла, білосніжні халати на продавцях і начищені до блиску чашки вагів, обовязкове загортання покупок

[6]) Будку, ятку.

у папір і наявність спеціяльного деревяного ножа, щоб давати масло на пробу. Є спеціяльна пилка, щоб розрізати масло на куски і нарешті, повний наб'р важків — від 50 грамів до 2 кілограмів.

НОВА УКРАЇНСЬКА ПРОМИСЛОВА КООПЕРАТИВА.

У Львові на Знесінні (Львів 24, вул. Словацького 1) новозаснована ткацька кооператива »Комета« вже урухомила свої механічні і ручні варстати, на яких виробляє ріжного роду полотна з бавовни, льну й конопель, рушники, обруси, простирала та вовняні сукна-самоділи. Вже перший виріб полотен та сукон кооперативи є першорядним текстильним матеріялом, що може сміло конкурувати з найкращими матеріялами чужих фабрик.

Кооператива »Комета« скуповує для своїх виробів ручну пряжу (нитки) з льну, конопель і вовни. Тому українське селянство повинно продавати свою пряжу виключно кооперативі — безпосередньо, або через її скупщиків. (Покищо кооператива прядива і клочча не купує).

За готову добру пряжу кооператива »Комета« платить майже подвійну ціну, як за прядиво, клочча чи вовну. Цю нагоду повинно використати наше зубожіле село, яке має аж забагато вільних робучих рук. Для збільшення видайности праці повинні наші прядільниці прясти при помочі коловоротків, що значно приспішують саме прядення.

За пряжу кооператива платить відразу готівкою, а ще радше вимінює за свої полотна та інші вироби.

Сподіємося, що українське громадянство — зокрема наша кооперація — щиро підіпре свою першу ткацьку фабрику, закуповуючи масово її вироби.

З ГОСПОДАРСЬКОГО ЖИТТЯ

ХАОС У ПОЛЬСЬКІЙ РІЛЬНИЧІЙ ОРҐАНІЗАЦІЇ.

Ми свого часу поставилися скептично, коли прийшло до злуки польських господарських товариств, Кулек Рольнічих та... Рільничих Палат (публичного тіла!) в одну орґанізацію п. н. »Звйонзек Ізб і Орґанізацій Рольнічих«. Вже сама сполука дідичівських орґанізацій з Кулками Рольнічими була неприродня, а коли до того прийшли ще бюрократичні »Ізби Рольніче«, то справа була вже цілком безнадійна.

І ось не богато пройшло літ, а склеєний так штучно апарат »репрезентації села« розлітається. При нагоді виборів до управи »Звйонзку« в початку листопада ц. р. у Варшаві не дійшло до згоди, бо дідичівська більшість переперла до ради майже виключно своїх людей і урядовців держави. Внаслідок того делеґати селянства (Кулек Рольнічих) демонстраційно покинули засідання і відсунулися взагалі від праці в »Звйонзку«. Після того почали пресову критику порядків у »Звйонзку«.

Виявляється, що в »загально-хліборобській репрезентації« пішла відразу славнозвісна радісна творчість на великопанську скалю. Зі складок, що вплачували публично-правні Рільничі Палати і господарські товариства (5% від доходів) утворено відразу велику бюрократичну машину, друге міністерство хліборобства. Установлено платні: директорські по 2500 зл., віцедиректорські по 1000 зл. Чимало осіб зпенсіонувалося в міністерстві рільн. і перейшли до »Звйонзку«. Пішли »службові поїздки« з високими дієтами, репрезентаційні прогульки до Парижа, Берліна, Данії і т. д. Секретарка одного з директорів, маючи емеритуру з міністерства рільництва, бере рівночасно пенсію в »Звйонзку«, а крім того має платне заняття в Товаристві заохоти до годівлі коней. В цьому місяці на кошт »Звйонзку« виїхала знова гостинна делеґація до

Франції (аж 7 осіб), щоби там »репрезентувати« польське (збанкрутоване) рільництво.

Такі справи тепер видвигає на верх орґанізація польських дрібних рільників.

ПОЛЬСЬКІ ХЛОПИ ПРОТИ ДІДИЧІВ.

Господарський зїзд рільників ловіцького повіту ухвалив м. і. не приймати власників більших маєтків до Кулок Рольнічих. Делеґат, що ставив це внесення, мотивував його так:

Дідичі (»земяне«) нашого повіту, а як подають часописи, то і в цілій Польщі, ухиляються від плачення податків, державних і самоврядних, не виплачують робітникам платень, захопили для себе цілість цукрово-бурякових континґентів, розбивають кооперацію і т д. Коли ж працюють в сусп. орґанізаціях, то за цю працю кажуть собі платити не лише політичними привілеями, але й соленою готівкою.

Далі внескодавець відчитав протокол ревізії ловіцького »Окружного Т-ва Орґанізацій і Кулок Рільничих« про рабункову господарку фондами цієї орґанізації, ведену її презесом, дідичем Яновским. (В рахунках найдено: добові по 20 зл. денно, рахунки за обід по 12 зл., за вечерю по 10 зл. і т. д. Презес оплачував з фондів Товариства свій приватний телєфон. За один рік 1932 видав на поїздки 1500 зл., на презент (для себе) 145 зл. і т. д. (»Курєр Пор.«).

ДО ПРИЧИН АФРИКАНСЬКОЇ ВІЙНИ.

Нема сумніву, що одною з причин нападу Італії на Абісинію була і є жадоба Італії мати власні засоби новітніх промислових сировин. Італія не має власного вугля, заліза, нафти — цих підстав модерної мирної і воєнної техніки. В Абісинії є це все, ба ще й інші корисні річи; ось і причина »цивілізаційного« запалу італійської держави. На ніщо не здалися пропозиції сера Гора в Лізі народів: прийти в поміч Італії шляхом уділення певних концесій на експлоатацію важніших промислових сировин, де не будь. Мусоліні сказав собі, що Італія мусить мати власні експлоатаційні терени.

Недавно появилася в Лондоні джерельна праця сера Томаса Голланда про світові засоби сировин. У тій праці автор вичисляє такі сировини, як конечні і нічим іншим незаступимі: алюміній, антімон, кадмій, вуґіль, хром, мідь, бавовна, ґрафіт, залізні руди, олово, маґнезит, манґан, міка, мокібден, нікель, нафта, ртуть, ґума, сірка, цина, тунґстен, вовна і цинк. Коли зіставити в одній таблиці, які з тих сировин є в якій державі, а яких брак, то виходить такий образ:

	має доволі:	має мало:	немає зовсім:
Анґлія	18 сировин	1 сировин	6 сировин
Злуч. Держ.	12 „	2 „	11 „
СРСР	7 „	14 „	3 „
Японія	3 „	5 „	17 „
Франція	4 „	2 „	19 „
Німеччина	4 „	2 „	19 „
Італія	4 „	0 „	21 „

З того виходить, що між великими державами Італія є в найгіршому положенні що до забезпечення власними сирівцями.

СЕРЕД КНИГ

Brandejs Jan, — La Russie Subcarpathique du point de vue agricole. Paris, Jouve et C-ie, 1935, 8⁰, p. (Extrait de „L'East Européen Agricole, Nr. 13—Avril, 1935).

Розвідка обіймає два розділи. В першім автор подав коротко історію прилучення Прикарпатської України до Ч. С. Р., загальні географічні дані, величину, скількість населення, його національний і віроісповідний склад, найважніші топографічні дані та заняття мешканців. Другий розділ посвячений розглядови економічного і культурного стану населення перед прилученням до Ч. С. Р. та заходи чеського правительства над піднесенням рільної культури Прикарпаття.

Розвідка має пропаґандивний характер і є призначена для міжнародніх чинників. Автор, голова рільничої секції при ґуберніяльнім уряді Прикарпаття в Ужгороді в літах 1924—1934, старається доказати статистичними даними, що чехо-словацька республика сповнила обовязок, даний їй світовою мировою конференцією в Версалю 1919 року, і підняла Прикарпаття на культурний рівень інших високорозвинених рільничих країв середущої і західньої Европи.

В своїй розвідці автор стверджує велику відсталість Прикарпатської України під культурним і економічним оглядом перед її прилученням до Ч. С. Р. Примітивність і нужда населення, це — на його думку — головні причини цього лиха. Прикарпаття припізнило свій розвій на 50—300 літ проти західньої Европи. Це явище вияснює автор ще спеціяльними причинами і так: 1. спізнена кольонізація (низина Тиси скольонізована в XIII—XIV ст., верховина в XV до XVI ст.); 2. мала густота населення (в XVII ст. 5 мешк на 1 км², в 1930 — 60 меш.); 3. панщина, кріпацтво, сервітути, які упали в зах. Европі в другій половині XVIII ст., на Закарпатті доперва в XIX ст.; 4. довге панування Турків, які забирали худобу, збіжжа й людий; 5. ріжні віроісповідання — так, що річно замість 300, припадає всего 200 робучих днів; 6. перевага букових лісів (85%), яких ужиточність є дуже обмежена; 7. кліматичні умовини — континентальний клімат і повені, які забагнюють і зарінюють річні долини та роблять їх неужитками або нужденними сіножатями; 8. невластивий розподіл земельної власности (²/₃ — це велика посілість — державна, міська, громадська, приватна, ¹/₃ малі, карловаті господарства: 2—3 га поля для сільської родини у 6 осіб). Такий розподіл унеможливлює застосування всіх економічних і технічних здобутків; 9. неграмотність більшости населення, жертв алькоголю і пошесних недуг.

Почавши від 1919 року, старався уряд Ч. С. Р., як це подає автор, оперти рільництво Зак. України на нових основах, взорованих на західних краях республики (Чехія, Морава, Шлеськ), а саме: змінити екстензивний спосіб управи рілі на інтензивний та зробити з селянина, який був головно лісовим робітником і рільником давнього типу — модерного хлібороба. Для переведення цього пляну вживало правительство грошевих засобів, пропаґанди і фахового вишколення та старалося: 1. змінити техніку праці (заступити працю волів рільничими машинами, тракторами, головно на низині Тиси); 2. навчити уживання помічних гноїв, компосту; 3. збільшити площу управи рілі і винниць коштом ліса, пасовиськ й неужитків (в порівнанню до 1921 р. простір ліса змалів на 5%, пасовиськ 10%, неужитків 30%); 4. піднести видатність поодиноких земноплодів через ліпшу управу і уживання ліпших родів збіжжа, бараболі, кукурудзи; 5. поширити управу промислових, стручкових і пастевних рослин, паші, ярин та овочів; 6. впровадити управу цукрових бураків та тютюну; 7. закладати шкілки, досвідні стації, рільничі та господарські школи й курси; 8. зімнити випас худоби на годівлю та збільшити годівлю худоби, овець, безрог, коней; 9. вести боротьбу з недугами рослин і домашних звірят та

з шкідниками рільництва; 10. перевести реґуляцію деяких рік (Бориславa, Ляториця, Тиса); 11. нести населенню поміч в разі пожару, посухи, граду, морозу і інших нещасть; 12. безробітних рільних робітників виховувати на спеціяльних курсах на інструкторів хліборобства, годівлі товару, під управу тютюну, і на торговців овочами, худобою й пашою.

В 1931 р. отворено для Прикарпаття Рільничу Палату і підпирано розвій хліборобських орґанізацій ріжного роду. При ґуберніяльнім уряді повстали осібні секції, які мали обслужити ріжні ділянки господарського життя, як: водна, ветеринарійна, рільнича, лісна.

Мимо тих всіх зусиль чесько-словацького уряду рільнича продукція Прикарпаття (рослинна і звіринна) виносила ледви 3% цілої продукції Ч. С. Р., рільничий промисл лишився надалі примітивним і недостаточним, збіжжа вистарчає ледви на виживлення низини Тиси, а верховина голодує, нема також вистарчаючого числа худоби; робота в лісі не в силі зарадити безробіттю.

Пригляньмося тепер як виглядають ті дві акції, які моглиби зарадити лихові, а саме 1. аґрарна реформа і 2. рільнича кооперація.

1. Розподіл земельної власности представляється так:

I. державні землі	360.000	га*)
II. громадські і міські землі . . .	272.000	„
III. великі госп. понад 150 га . . .	260.000	„
IV. середні госп. від 30—40 га . .	149.000	„
V. малі госп. від 0—30 га . . .	219.000	„
Разом	1,260.000	га

Малі, карловаті господарства в висоті 2 га займають 17% цілої території. Від 1924 року почала держава переводити в життя земельну реформу. До 1934 розпарцельовано 54.165 га державної і приватної землі на 28.633 родин. В долину Тиси спроваджено кольоністів Чехів. І так з парцеляції скористали коло 90% Українці, в 10% Чехи. Коли візьмемо під розвагу кількість українського населення Прикарпаття, то на парцеляції скористала ледви 1/6 частина української людности, що при великім прирості населення в 20% не може заспокоїти голоду землі і наладнати економічних відносин.

2. Кооперація на Прикарпатті також не розвивається як слід з браку фондів і відповідного зрозуміння. В 1925 р. утворено в Ужгороді дві кооперативні централі; одну для кредитових, другу для споживчих кооператив. В 1933 році було на Прикарпатті кооператив:

кредитових	174
споживчих	96
рільничих	22
мешканевих	3
овочарських	2
молочарських	3
для закупу і збуту	1
виноградарських	7
лісових робітників	5
будівельних	6
інших	14
Разом	333

Найбільший розвій споживчих і кредитових кооператив припадає на 1919—1935 роки. Кооперація існувала на Закарпаттю до світової війни і була залежна від мадярської централі в Будапешті.

Такий зміст брошури. Вістки, які доходять до нас з Підкарпаття говорять, що ще далеко тій країні до того цвитучого стану інших західно та середньоевропейських держав, як це представляє автор розвідки.

Олена Степанів.

*) З того 310.000 га ліса, 50 га полонин і поля.

С. Маґаляс: Порадник для освітників. Форми і методи освітньої праці. Львів, 1935. Накладом Тов-а »Просвіта«. Ст. 96, 16⁰.

Це цінна книжка для кожного суспільного діяча, який хоче братися фахово до »просвічування народу« — хоч, як видко з реєстру обговорених тем, це тільки перша частина порадника. Обговорено в цій книжочці покищо такі форми й ділянки позашкільної освітньої праці: 1) освіта і національне виховання (цікаві й вартісні замітки); 2) голосне читання, використання часопису для освітньої праці; 3) використання народніх свят; 4) інформаційно-дорадча праця в читальнях (в практиці в тій формі, як автор радить, майже не до здійснення — отже можна було цей розділ пропустити); 5) використання і орґанізація освітніх віч; 6) аматорський театр і живі образи; 7) кіно, радіо, гри і розваги (за побіжно трактоване!); 8) прогулки і туристика (цінний розділ).

Остають до обговорення на нашу думку ще: бібліотечна справа, самоосвітні гуртки (тут, правда, є вже порадник того-ж автора), і народні університети.

Треба би поповнити реєстр літератури в українській і чужих мовах. Пропущено приміром ужгородський просвітянський порадник А. Животка; є цікава на цю тему чеська й німецька література, яку повинен простудіювати освітній робітник, якщо хоче бути справді фахівцем. У реєстрі літератури треба би завести поділ на: а) абсолютно необхідну і б) додаткову надобовязкову. Не маючи змоги влаштувати своєї школи освітніх інструкторів мусимо їх собі вишколювати через піддання нашій студіюючій молоді відповідної підручникової літератури.

Автору треба бути вдячним, що продовжує свою працю, започатковану »Провідником для самоосвітних гуртків«. **К.**

НОВІ КНИЖКИ.

Myćjuk Alexander. — Filosoficko-metodologická stránka v díle Drahomanova. V Praze, 1934 (Філософсько методологічний бік у творчости Драгоманова. Окрема відбитка з чеського журналу „Slavie“ річн. XIII. зшит. 1), стор. 24, 8⁰.

Myćjuk Al. prof. — Die politischen und sozialekonomischen Anschaungen Drahomanivs (Політичні й суспільноекономічні погляди Драгоманова. Відбитка з наукового видання німецького університету в Празі). Prag, 1934. Стор. 20, 8⁰.

Brandejs Jan. — La Russie Subcarpathique du point de vue agricole. Paris, Jouve et C-ie, 1935, 8⁰, p. 42. (Extrait de „L'Est Européen Agricole, Nr. 13 — Avril, 1935).

Твориdло М. — Земельний Банк Гіпотечний. У 25-ліття його діяльности. Львів, 1935, 8⁰, ст. 88.

ЕКОНОМІЧНИЙ СЕМИНАР при Українському Науковому Інституті. Ч. 1. Праця семинару в 1934/35 р. Варшава, 1935, 4⁰, ст. 25 (Літоґрафоване видання).

УЧИТЕЛЬСЬКИЙ КАЛЄНДАР на 1936 рік. Львів, Взаїмна Поміч Українського Вчительства, 1936, 16⁰, ст. 64.

КАЛЄНДАРЕЦЬ УКРАЇНСЬКОГО КООПЕРАТОРА на 1936 рік. Рік видання VII. Львів, РСУК, 1935, 16⁰, ст. 120.

ЛЬВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ Ж-1530 П

1330
330

КООПЕРАТОР РЕСПУБЛИКА 1935.

III
Ж-14850
1935-1-12